

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET

Snježana Husinec

**TERMINOLOŠKI ASPEKTI JEZIKA
HRVATSKE SUDSKE PRAKSE
U RAZDOBLJU OD 1848. DO 1918. GODINE
S POSEBNIM OSVRTOM NA NJEMAČKI
UTJECAJ**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2015.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET

Snježana Husinec

**TERMINOLOŠKI ASPEKTI JEZIKA
HRVATSKE SUDSKE PRAKSE
U RAZDOBLJU OD 1848. DO 1918.
GODINE
S POSEBNIM OSVRTOM NA NJEMAČKI
UTJECAJ**

DOKTORSKI RAD

Mentori:

prof. dr. sc. Velimir Piškorec

prof. dr.sc. Lelija Sočanac

Zagreb, 2015.

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Snježana Husinec

**TERMINOLOGICAL ASPECTS OF THE
LANGUAGE OF THE CROATIAN
JUDICIARY IN THE PERIOD BETWEEN
1848 AND 1918
WITH SPECIAL REFERENCE TO THE
GERMAN INFLUENCE**

DOCTORAL THESIS

Supervisors:
Prof. Velimir Piškorec, PhD
Prof. Lelija Sočanac, PhD

Zagreb, 2015

Sažetak

Cilj istraživanja prikazanog u ovom radu bio je rekonstruirati načine oblikovanja i povijesni razvoj hrvatskoga pravnog nazivlja u razdoblju od 1848. do 1918. godine s posebnim naglaskom na razvoj nazivlja sudske prakse te na njemačke leksičke elemente koje je ono sadržavalo. Prvi dio istraživanja bio je usmjeren na prikaz putova i načina nastajanja osnove hrvatskoga pravnog nazivlja sredinom 19. stoljeća, zatim na analizu stajališta ondašnje stručne javnosti o novom nazivlju te njihovih prijedloga i inicijativa za usavršavanje i popunjavanje postojećeg nazivlja. Drugi, glavni dio istraživanja u svome prvom segmentu bavio se upotrebom i usustavljanjem nazivlja sudske prakse u razdoblju od 1848. do 1918. godine. Ustanovljivanjem sličnosti i razlika između nazivlja sudskih i zakonskih tekstova, te nazivlja iz prvoga njemačko-hrvatskog rječnika pravno-političkog nazivlja stečene su spoznaje o tome iz kojih je izvora sudska praksa crpila nazivlje. Taj je dio istraživanja otkrio da je u svakodnevnoj upotrebi postojala osnova pravnog nazivlja već od sredine 19. stoljeća oko koje sve do 1918. godine nije bilo nikakvih dvojbi, ali i da se veliki dio nazivlja razvijao i usustavljivao sve do kraja razdoblja te da sustav pravnog nazivlja do 1918. godine nije bio u potpunosti izgrađen. Potvrđena je također početna hipoteza da je sudska praksa prihvaćala pravno nazivlje iz različitih izvora, a nije se slijepo držala ni rječnika niti izraza rabljenih u zakonima. Radi određivanja vrste i intenziteta njemačkog utjecaja na nazivlje sudske prakse, u drugom segmentu empirijskog istraživanja sudsko je nazivlje proučavano s gledišta kontaktne lingvistike. Taj dio istraživanja doveo je do spoznaje da je postojao nedvojbena, ali ipak ograničen utjecaj njemačkog jezika na hrvatsko pravno nazivlje sudske prakse, koji je vidljiv u postojanju prevedenica različitih kategorija.

Ključne riječi: hrvatsko pravno nazivlje, sudski dokumenti, usustavljanje i izvori nazivlja u svakodnevnoj upotrebi, njemački leksički elementi.

Summary

This research aims to reconstruct the methods of creation and the historical development of Croatian legal terminology in the period between 1948. and 1918. with special reference to the development of the terminology of the Croatian judiciary and the German lexical elements that it contains. The first part of the research is directed at the presentation of the paths and methods of the creation of a basis for the Croatian legal terminology in the mid-19th century, then the analysis of the 19th century jurists' attitudes towards the new terminology as well as their suggestions and initiatives concerning the improvement and completion of the existing terminology. In the second, main part of the research the usage and systematisation of the authentic legal terminology of the Croatian judiciary in the mentioned period was reconstructed. In order to determine which sources the judiciary took its terminology from, the similarities and differences between the court terminology, the terminology used in legislation, and the first German-Croatian dictionary of legal and political terms were analysed. This part of the research has revealed that there was a basis of the legal terminology that existed in practical usage from the mid-19th century and was not questioned any more until 1918. However, it has also shown that a great number of terms was going through the process of development and systematization throughout the period and that the system of legal terminology was not fully developed until 1918. The initial hypothesis that the judiciary accepted the terminology from different sources, and that it did not blindly stick to the dictionary or the legislative texts, was confirmed. In order to determine the type and intensity of the German influence on the Croatian legal terms in the second segment of the empirical research the court terminology was analysed from the point of view of contact linguistics. This part of research has led to the conclusion that there was an unquestionable, but still limited influence of the German language on the Croatian legal terminology used by the judiciary, which is visible in the presence of different categories of loan translations.

Key words: Croatian legal terminology, court documents, systematization and sources of legal terminology in practical use, German lexical elements.

SADRŽAJ

O. Uvod.....	9
1. Hrvatska u sastavu Habsburške Monarhije – državnopravni položaj i društvena obilježja	14
1.1. Društveno-politički položaj Hrvatske u Monarhiji.....	14
1.1.1. Razdoblje pseudoustavnosti i neoapsolutizma – od 1849. do kraja 1859.	14
1.1.2. Razdoblje ograničene ustavnosti (1861.–1867.)	15
1.1.3. Nagodbe 1867. i 1868. godine	16
1.1.4. Modernizacija Hrvatske i Slavonije u vrijeme banovanja Ivana Mažuranića (1873.–1880.)	17
1.1.5. Vladavina bana Khuena-Hedervaryja 1883.–1903.	18
1.1.6. Politika “novog kursa”	19
1.2. Stvaranje moderne Hrvatske.....	20
1.2.1. Gospodarstvo Hrvatske i Slavonije	20
1.2.2. Hrvatska nacionalna integracija i jugoslavenska ideja	21
1.2.3. Školstvo i kultura	23
1.2.4. Organizacija pravosuđa	25
1.3. Jezično pitanje u Hrvatskoj u 19. i početkom 20. stoljeća.....	28
1.3.1. Jezična politika Habsburške Monarhije	28
1.3.2. Društveni položaj stranih jezika u Hrvatskoj	31
1.3.2.1. Latinski jezik	32
1.3.2.2. Njemački jezik	32
1.3.2.3. Mađarski jezik	35
1.3.3. Hrvatski jezik u hrvatskim zemljama u 19. i na početku 20. stoljeća	36
1.3.3.1. Službeni status hrvatskog jezika	36
1.3.3.2. Hrvatski jezik u doba ilirizma	37
1.3.3.3. Putovi standardizacije hrvatskog jezika u drugoj polovici 19. stoljeća	41
1.3.3.4. Prevlast „vukovaca” koncem 19. stoljeća	46
1.3.4. Leksička obnova hrvatskoga književnog jezika	48
1.3.4.1. Leksikografski rad Bogoslava Šuleka	49
1.3.4.2. Hrvatski jezični purizam	52
2. Terminologija: teorije, metode, primjena.....	57
2.1. Razvoj terminologije, nazivlje i njegova funkcija.....	57
2.1.1. Terminologija ili nazivlje, termin ili naziv	57
2.1.2. Funkcija nazivlja	58
2.1.3. Razvoj terminologije kao znanstvene discipline	59
2.1.4. Terminološke škole i metode	60
2.1.5. Terminologija kao samostalna disciplina	60
2.2. Terminološke teorije.....	62
2.2.1. Opća terminološka teorija	63
2.2.2. Suvremene terminološke teorije	65
2.2.2.1. Socioterminologija.....	65
2.2.2.2. Komunikacijska terminološka teorija	66
2.2.2.3. Sociokognitivna teorija	67
2.2.2.4. „Teorija okvira”	70
2.3. Temeljni elementi terminologije.....	70
2.3.1. Pojam	71

2.3.2. Pojmovni sustav	72
2.3.3. Definicija	73
2.3.4. Naziv	75
2.4. Nastajanje novih naziva i terminološka načela.....	77
2.4.1. Međunarodne smjernice	77
2.4.1.1. Metode stvaranja naziva prema ISO normi 704	78
2.4.1.2. Tri osnovne metode stvaranja novih naziva prema Sageru	82
2.4.2. Metode stvaranja novih naziva u hrvatskom jeziku	83
2.4.3. Terminološka načela	88
2.4.3.1. Načela za stvaranje novih naziva prema ISO normi 704.....	88
2.4.3.2. Načela za oblikovanje i normiranje hrvatskog nazivlja.....	89
2.5. Jezik prava i njegovo nazivlje.....	91
2.5.1. Pravna komunikacija	92
2.5.2. Obilježja jezika prava	92
2.5.2.1. Pravno nazivlje i njegove posebnosti.....	93
2.5.2.2. Uvjetovanost pravnog nazivlja pravnim sustavom	94
2.5.2.3. Polisemija.....	95
2.5.2.4. Sinonimija.....	96
2.5.3. Stvaranje pravnog nazivlja	96
2.5.4. Istraživanje jezika prava	98
2.5.4.1. Dijakronijska istraživanja jezika prava na području bivše Habsburške Monarhije.....	99
3. Jezično posuđivanje kao način postanka nazivlja.....	103
3.1. Jezično posuđivanje ili transferencija i njegove značajke	103
3.1.1. Leksičko posuđivanje	105
3.1.2. Semantičko posuđivanje	107
3.1.3. Fonološko posuđivanje	107
3.1.4. Morfološko posuđivanje	108
3.1.5. Sintaktičko posuđivanje	109
3.2. Posljedice/rezultati jezičnog posuđivanja.....	110
3.3. Identifikacija prevedenica.....	112
4. Razvoj moderne hrvatske pravne terminologije.....	115
4.1. Stvaranje osnove za hrvatsku pravnu terminologiju polovicom 19. stoljeća	115
4.1.1. Prvi njemačko-hrvatski rječnik pravno-političkog nazivlja	115
4.1.2. <i>Pravdonoša</i>	118
4.1.3. Prvi prijevodi austrijskih zakona	120
4.1.4. Šulekov doprinos oblikovanju hrvatske pravne terminologije	122
4.2. Potreba za revizijom pravnog jezika nastalog sredinom 19. stoljeća i daljnjim razvojem pravnog nazivlja.....	124
4.2.1. Nerazumljivost jezika zakonskih tekstova, sudova i uprave te nejasnoća pravnih naziva	125
4.2.2. Inicijativa Pravničkoga društva u Zagrebu za stvaranje nove hrvatske pravne terminologije	128
4.2.2.1. Pravno-povjestni rječnik Vladimira Mažuranića	138
4.2.3. Potreba za revizijom prijevoda zajedničkih zakona na primjeru Obćeg građanskog zakonika	141
4.2.4. Terminološki rad Baltazara Bogišića	144
4.3. Završna zapažanja o razvoju hrvatske pravne terminologije.....	151
5. Empirijsko istraživanje.....	153

5.1. Opis istraživanja i metodologija	153
5.1.1. Cilj istraživanja	154
5.1.2. Korpus	155
5.1.3. Metodologija i faze istraživanja.....	159
5.1.3.1. Metodologija	159
5.1.3.2. Faze istraživanja	160
5.2. Dijakronijska analiza nazivlja hrvatske sudske prakse u razdoblju od 1848. do 1918. godine i interpretacija rezultata	164
5.2.1. Uvod u analizu	164
5.2.2. Terminološki razvojni model $A \rightarrow A$	165
5.2.3. Terminološki razvojni model $A,B \rightarrow A,B$	240
5.2.4. Terminološki razvojni model $A,B \rightarrow A$	257
5.2.4.1. Terminološki razvojni model $A,B (.) \rightarrow A$	257
5.2.4.2. Terminološki razvojni model $A,B (...) \rightarrow A$	274
5.2.5. Terminološki razvojni model $A,B,C \rightarrow B,C$	283
5.2.6. Terminološki razvojni model $A \rightarrow B$	293
5.2.6.1. Terminološki razvojni model $A \rightarrow B$	293
5.2.6.2. Terminološki razvojni model $A \rightarrow B(C) \rightarrow C$	304
5.2.6.3. Terminološki razvojni model $A,B,C \rightarrow D$	312
5.2.7. Terminološki razvojni model $A \rightarrow A,B(C)$	316
5.2.8. Ostali nazivi	331
5.2.9. Završna zapažanja	337
5.3. Analiza i interpretacija rezultata istraživanja njemačkog utjecaja na nazivlje hrvatske sudske prakse	342
5.3.1. Uvod u analizu	342
5.3.2. Doslovne prevedenice	345
5.3.3. Djelomične prevedenice	354
5.3.4. Djelomične posuđenice ili sekundarno adaptirane posuđenice	362
5.3.5. Prevedenice i posuđenice kao supostojanice	364
5.3.6. Semantičke posuđenice	365
5.3.7. Leksičke posuđenice	372
5.3.8. Završna zapažanja	372
6. Zaključak	376
7. Bibliografija	380
7.1. Sekundarna literatura	380
7.2. Korpus.....	395
7.3. Prilozi.....	400

0. Uvod

Kada je 1848. godine hrvatski postao službeni jezik u Hrvatskoj i zavladao javnom sferom hrvatski leksik još nije bio dovoljno izgrađen da bi zadovoljio nove komunikacijske potrebe. Za dostizanja razine funkcionalne polivalentnosti, koja je bila potrebna da bi se društvena komunikacija u svim domenama mogla zbivati na zadovoljavajući način te kako bi se dosegla željena razina standardizacije jezika, bilo je nužno popunjavanje leksika hrvatskog jezika. Leksičke praznine bile su najveće u područjima različitih struka i znanosti što je otežavalo rad stručnjacima školovanim uglavnom na njemačkom jeziku, a odjedanput su na svojim radnim mjestima morali upotrebljavati hrvatski jezik. Intenzivni razvoj znanosti također je zahtijevao primjerenu terminologiju.

Zbog dotadašnje dominacije njemačkoga i latinskog jezika u javnome i političkom životu Hrvatske, osobito velike potrebe bile su u sferi javne uprave, sudstva i politike. Odluka o uvođenju hrvatskoga kao službenog jezika donesena je, naime, u trenutku kada u Hrvatskoj nije bilo gotovo nikakvoga ustaljenog pravnog nazivlja. Postojao je određen broj naziva iz starog hrvatskog pravnog jezika, no s razvojem zakonodavstva i pravne znanosti pojavili su se brojni pravni instituti i pojmovi za koje nazivi ili nisu uopće postojali ili su se za iste pojmove upotrebljavali različiti nazivi. Stoga je bilo nužno brzo stvoriti moderni sustav pravnoga i političkog nazivlja koji će odgovarati suvremenim potrebama na području prava. Svjesna prijeke potrebe leksičke izgradnje slavenskih jezika koji su preuzeli uloge koje do tada nisu imali, vlast u Beču pokrenula je izradu pravnog i političkog nazivlja za sve slavenske jezike Habsburške Monarhije. U sklopu tog projekta odbor hrvatskih, srpskih i slovenskih pravnika i filologa sastavio je četverojezični njemačko-hrvatsko-srpsko-slovenski rječnik *Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Österreichs* (1853). Istodobno je započelo prevođenje austrijskih zakona tijekom kojeg su se također rješavala leksičko-terminološka pitanja, pa su mnogi novi pravni pojmovi tada prvi put dobili svoje službene hrvatske nazive. Time je, sredinom 19. stoljeća, stvoren temelj modernomu hrvatskom pravnom nazivlju.

Novostvoreno nazivlje moralo je, međutim, tek biti prihvaćeno u praksi u različitim sferama društvenoga i političkog života. Za kratko vrijeme ono je kao jedino postojeće nazivlje oživjelo upotrebom zakonodavne prakse, izvršne vlasti i cjelokupne stručne javnosti, a

zamijenilo je dotadašnje njemačke i latinske nazive i u svakodnevnoj jezičnoj praksi odvjetnika, sudova i uprave, te običnog pučanstva.

Ovim istraživanjem željelo se uz pomoć postojeće literature i još neistraženih izvora što točnije rekonstruirati tijek i načine oblikovanja i razvoja hrvatskoga pravnog nazivlja u autentičnoj jezičnoj upotrebi, od stvaranja njegove osnove polovicom 19. stoljeća do 1918. godine kada je raspadom Austro-Ugarske i ulaskom Hrvatske u novu političku integraciju završilo jedno, a započelo drugo razdoblje u političkome, pravnome i lingvističkom smislu. U prvome dijelu istraživanja cilj je bio rekonstruirati sve putove stvaranja modernoga pravnog nazivlja te metode njegova nastajanja pedesetih godina 19. stoljeća kao i spoznati u kojoj je mjeri ondašnja stručna javnost bila zadovoljna novim stručnim nazivljem i njegovim razvojem, nakon što je ono ušlo u svakodnevnu upotrebu odnosno kakva su bila stajališta eminentnih pravnika i lingvista druge polovice 19. i početka 20. stoljeća o novome jeziku prava i njegova nazivlja, njegovoj kvaliteti i primjerenosti. Istodobno predmet istraživanja bila je i analiza njihovih prijedloga, inicijativa i metoda za reviziju i popunjavanje leksičko-terminološkog fonda na polju prava. Taj dio istraživanja proveden je na temelju dostupne sekundarne literature te analizom predgovora prvoga njemačko-hrvatskog rječnika pravno-političkog nazivlja *Juridisch-politische Terminologie (1853)*, prvoga pravničkog lista na južnoslavenskom području pod nazivom *Pravdoneše*, predgovora zakona te rasprava o jeziku prava i njegova nazivlja u časopisu *Mjesečnik* Pravničkoga društva u Zagrebu.

Drugi dio istraživanja činilo je empirijsko istraživanje usmjereno na stjecanje uvida u tijek usustavljanja pravnog nazivlja u autentičnoj jezičnoj upotrebi. Dosadašnja istraživanja nazivlja iz prvog rječnika *Juridisch-politische Terminologie* i zakonskih tekstova te kazala *Mjesečnika* (Mamić, 1992) pokazuju, naime, kojim se nazivljem služio tek manji dio stručne javnosti, a to su autori zakonskih tekstova, rječnika te pravni stručnjaci koji su surađivali u časopisu *Mjesečnik*. Još uvijek ostaje otvoreno pitanje kakav je bio živi pravni jezik u praktičnoj svakodnevnoj upotrebi, kojim se nazivljem u svakodnevnoj praksi koristila brojna stručna javnost na sudovima i u odvjetničkim uredima i iz kojih ga je izvora primala, te je li novo nazivlje postalo blisko i laicima koji su ga trebali radi obavljanja vlastitih svakodневnih pravnih poslova. S obzirom na dugotrajne političke i sociolingvističke okolnosti u kojima je njemački jezik imao status prestižnog jezika, postavljalo se i pitanje kakav i koliki utjecaj je njemački imao na hrvatsko pravno nazivlje u svakodnevnoj jezičnoj praksi. Radi dobivanja odgovora na navedena pitanja te stjecanja spoznaja koja će zajedno s onima iz ranijih

istraživanja razvoja hrvatskog pravnog nazivlja (Mamić, 1992) dati potpuniji uvid u razvoj hrvatskog pravnog nazivlja, na temelju korpusa sudskih dokumenata provedeno je istraživanje nazivlja sudske prakse u razdoblju od 1948. do 1918. godine, pri čemu je osobita pozornost posvećena utvrđivanju izravnoga i neizravnog utjecaja njemačkoga pravnog jezika na hrvatsku pravnu terminologiju u svakodnevnoj upotrebi sudske prakse.

Rad se sastoji od šest osnovnih cjelina, popisa literature, izvora, korpusa i priloga. U prvoj se cjelini daje povijesno-politički i društveno-jezični okvir stvaranju modernoga hrvatskog pravnog nazivlja. Nakon prikaza društveno-političkog položaja Hrvatske u Monarhiji od sredine 19. stoljeća pa sve do raspada Austro-Ugarske Monarhije 1918. godine pobliže se opisuju i gospodarske prilike u Hrvatskoj i Slavoniji, školstvo, kultura te težnja za ujedinjenjem hrvatskih zemalja odnosno za kulturnom integracijom svih južnoslavenskih naroda. S obzirom da je u ovom radu riječ o stručnom nazivlju pravne struke i to u upotrebi sudova, bitno je pobliže objasniti i strukturu tadašnjega hrvatskog pravosuđa. Osobita se pozornost posvećuje stvaranju jasne slike o jezičnoj politici Habsburške Monarhije u to doba, te položaju latinskoga, njemačkoga i mađarskog jezika kao stranih, ali prestižnih jezika u tadašnjoj Hrvatskoj. Budući da je 19. stoljeće, a napose njegova druga polovica, bila iznimno važna za razvoj i standardizaciju hrvatskog jezika uopće, u dva potpoglavlja riječ je o njegovu statusu tijekom cijelog tog stoljeća, s osobitim naglaskom na razdoblje ilirizma, na tijeku standardizacije hrvatskog jezika te popunjavanju njegova leksičkog fonda. Posljednje stranice prve cjeline rada posvećene su najznačajnijem hrvatskom leksikografu toga doba Bogoslavu Šuleku i njegovu radu na leksičkoj obnovi hrvatskoga književnog jezika i znanstveno-stručnog nazivlja, kao i utjecaju purizma na razvoj i standardizaciju hrvatskog jezika.

U drugoj je cjelini riječ o razvoju terminologije kao znanstvene discipline, funkciji nazivlja te terminološkim školama, metodama i teorijama, a definiraju se i temeljni elementi terminologije kao što su pojam, pojmovni sustav, definicija i naziv. U sklopu te iste cjeline sljedeće je poglavlje posvećeno nastajanju novih naziva i načelima koja se pritom moraju poštovati pri čemu su prikazane međunarodne smjernice i metode nastajanja nazivlja i načela za normiranje hrvatskog nazivlja. Analiziraju se i obilježja jezika prava kao jezika struke i njegova nazivlja te metode stvaranja pravnog nazivlja. U posljednjem potpoglavlju cjeline prikazana su ostala dijakronijska istraživanja jezika prava na području Habsburške Monarhije koja daju uvid u cjelokupnu sociolingvističku situaciju u tadašnjoj državi i više su ili manje bitna za ovaj rad.

Treća cjelina naslovljena je „Jezično posuđivanje kao način postanka nazivlja” i opisuje različite vrste jezičnog posuđivanja i njegove značajke: leksičko i semantičko kao najučestalije i za ovaj rad najvažnije oblike jezičnog posuđivanja, te međujezične utjecaje na morfološkoj i sintaktičkoj razini. O prevedenicama kao očekivanim rezultatima jezičnog posuđivanja u jeziku prava i njihovoj identifikaciji riječ je u posljednjim potpoglavljima ove cjeline.

Četvrta cjelina daje uvid u povijesni razvoj hrvatske pravne terminologije počevši od stvaranja osnove sredinom 19. stoljeća. Pritom su opisane inicijative za njezino stvaranje, rad na prvome njemačko-hrvatskom rječniku pravno-političkog nazivlja, značenje *Pravdonoš*e, prvim prijevodima austrijskih zakona te Šulekovoju ulozi u oblikovanju pravnog nazivlja. Zasebna potpoglavlje posvećeno je analizi osvrta eminentnih hrvatskih pravnih i jezičnih stručnjaka na pravno nazivlje druge polovice 19. stoljeća iz časopisa *Mjesečnik*. Analiza tih osvrta daje izimno vrijedan uvid u tadašnju percepciju kvalitete, primjerenosti i obuhvatnosti novoga pravnog nazivlja kao i bitne poticaje i smjernice, a istodobno svojevrsno je polazište empirijskom dijelu istraživanju. Detaljno su opisane zamjerke tadašnjem nazivlju, inicijative za reviziju prijevoda zajedničkih zakona i stvaranja suvremenog rječnika pravnog nazivlja te metode koje su predlagali za tvorbu novog nazivlja i poboljšanje kvalitete postojećeg. Osobito mjesto na kraju ovog dijela rada zauzima rad Baltazara Bogišića, vrsnog pravnika i terminologa koji je svojim terminološkim radom dao bitan doprinos razvoju pravnog nazivlja na cijelome južnoslavenskom području.

Peta, najopsežnija cjelina, sadržava prikaz empirijskog istraživanja provedenog u sklopu ovoga doktorskog rada. Uvodno su objašnjeni ciljevi istraživanja, hipoteze te metode prikupljanja i analize podataka, detaljno su opisani korpus i faze istraživanja. Uz glavni korpus definiran je i usporedni korpus potreban za prvi dio istraživanja. Slijedi detaljan prikaz oba dijela istraživanja. Prvo se istraživanje odnosi na analizu nazivlja hrvatske sudske prakse u razdoblju od 1848. do 1918. godine. Kako je riječ o dijakronijskoj analizi u sklopu koje su praćeni pojava i upotreba naziva za svaki pojedini pojam u navedenom razdoblju, svaki naziv i njegova upotreba detaljno su opisani u skladu s istraživačkim pitanjima, a u sklopu jednoga od terminoloških razvojnih modela. Nakon analize nazivlja svih šest terminoloških modela u potpoglavlju „Ostali nazivi” opisani su nazivi koji su zbog svojih osobitosti bili zanimljivi za analizu, ali nisu mogli biti uključeni ni u jedan od terminoloških modela jer ih nije bilo moguće pratiti tijekom cijelog razdoblja. Slijedi analiza i interpretacija rezultata drugoga

dijela istraživanja. Tu su opisane sve zabilježene prevedenice i posuđenice svrstane u različite kategorije prema formalnim i semantičkim obilježjima. Tako su u zasebnim potpoglavljima opisane zabilježene doslovne i djelomične njemačke prevedenice, zatim djelomične posuđenice ili sekundarno adaptirane posuđenice s novim značenjem, prevedenice i posuđenice kao supotojanice, semantičke posuđenice te leksičke posuđenice. Analiza oba dijela istraživanja zaključena je završnim zapažanjima temeljenim na dobivenim rezultatima.

Rad završava popisom sekundarne literature, popisom izvora te popisom svih dokumenata koji čine korpus empirijskoga dijela istraživanja s točnim podacima o arhivskom fondu, kutiji i spisu u kojem su pronađeni. U dodatku na koncu nalaze se prilozi koji sadržavaju prikaz razvoja pravnog nazivlja u sudskim dokumentima od početka do kraja promatranog razdoblja, prikaz podudarnosti između naziva koji su prevladali u upotrebi sudske prakse s onima u *Terminologiji* i zakonskim tekstovima, te abecedni popis analiziranih pravnih naziva.

Naposljetku valja napomenuti da bi zbog specifičnosti ovog istraživanja bilo idealno da je istraživanje provedeno u timu, pri čemu bi od velike koristi za što preciznije utvrđivanje značenja pravnih naziva bila suradnja autorice kao lingvistice i pravnih stručnjaka. Nemogućnost takvog timskog rada autorica je nastojala kompenzirati koristeći se pravnom literaturom i savjetujući se s pravnicima u situacijama u kojima je to bilo prijeko potrebno.

1. Hrvatska u sastavu Habsburške Monarhije – državnopravni položaj i društvena obilježja

1.1. Društveno-politički položaj Hrvatske u Habsburškoj Monarhiji

Godine 1848. započelo je novo razdoblje u povijesti Hrvatske, razdoblje razvoja moderne Hrvatske. Bila je to posljedica revolucionarnih zbivanja i težnji za nacionalnom samostalnošću. Hrvatske zemlje bile su podijeljene unutar Habsburške Monarhije. Kraljevina Hrvatska i Slavonija bila je upravno podređena Ugarskoj, Kraljevina Dalmacija s Bokom kotorskom i Istra bile su pod austrijskom upravom, a Vojna krajina pod izravnom vojnom upravom Beča.¹ Hrvati su težili stvaranju svoje nacionalne države², ali i ujedinjenju hrvatskih zemalja u jednu državnopravnu cjelinu. U želji da se spriječi političko osamostaljenje Ugarske, bečki je dvor 1847. godine dopustio Hrvatskoj autonomiju unutar zajedničke države³. Tada se raskidaju sve državnopravne veze Kraljevine Hrvatske i Slavonije s Kraljevinom Ugarskom i time završava više od pola stoljeća duge izravne ovisnosti Hrvatske o Ugarskoj. Hrvatska ponovno, nakon 12 godina dobiva bana i vladu. Novoformirani prvi građanski Sabor te godine također donosi povijesnu odluku o ukinuću kmetstva. Time se ukida feudalizam i u Hrvatskoj uspostavlja građanski društveni poredak. Službeni jezik prestaje biti latinski. Hrvatski jezik prvi se put proglašava službenim za cijelo područje civilne Hrvatske i Slavonije.

1.1.1. Razdoblje pseudoustavnosti i neoapsolutizma – od 1849. do konca 1859.

Autonomija koju je Hrvatska dugo priželjkivala i konačno stekla 1848. godine nije bila dugog vijeka. Već u ožujku 1849. godine novi car Franjo Josip Hrvatskoj i Slavoniji nameće novi

---

¹ Budući da je predmet istraživanja koje se prikazuje u ovom radu jezik sudstva i stranaka u Hrvatskoj i Slavoniji, u uvodnom dijelu ovog rada govorit će se uglavnom o tadašnjim političkim i društvenim prilikama u tom dijelu Hrvatske.

² Hrvatska je od nastanka Hrvatskoga kraljevstva početkom desetog stoljeća sve do 1918. godine uvijek uspijevala barem djelomično zadržati svoj suverenitet. Takav državno-pravni status Hrvatske davao je Hrvatima legitimitet u borbi za njihovu samostalnost (Bilandžić 1999: 18).

³ Kao i ostali narodi Habsburške monarhije i Hrvati su u to doba bili spremni zadržati zajednički državni okvir i vladara (Steindorff 2006: 106).

konzervativni ustav koji je bio kompromis između monarhijskog apsolutizma i revolucionarnih dostignuća 1848. (Gross 1985: 14). Oktroirani ustav ograničio je ovlasti parlamenta, a Kraljevina Hrvatska i Slavonija dobila je status krunovine unutar jedinstvenog carstva. Na cijelu Monarhiju preneseni su austrijski sustav uprave i zakonodavstvo. Hrvatskoj je oduzet Srijem, a privremeno joj je vraćeno Međimurje. Taj ustav, međutim, kao posljedicu revolucionarnih zbivanja u gotovo svim dijelovima Monarhije, priznaje svim narodima Monarhije pravo na čuvanje i jačanje nacionalnog identiteta i jezika. Provedene su i važne pravosudne i upravno-teritorijalne reforme i zajamčena je jednakost svih pojedinaca pred zakonom.

Razdoblje pseudoustavnosti bilo je uvod u Bachov apsolutizam koji započinje 1. siječnja 1852. godine nakon što je dan prije povučen Oktroirani ustav. Cilj novog apsolutizma bio je onemogućiti nacionalne pokrete u njihovu djelovanju i carstvo urediti strogo centralistički s apsolutističkim vladarom na čelu. To je razdoblje obilježeno izrazitim centralizmom i germanizacijom. Njemački je jezik zamijenio hrvatski u javnom životu i postao jedinstvenim službenim jezikom. Carskom naredbom iz 1853. godine njemački postaje interni službeni jezik uprave i sudstva. Hrvatski je bio dopušten kao jezik stranaka, sudskih rasprava i pismenih rješenja (Gross/Szabo 1992: 88).⁴ U Hrvatsku se doseljava velik broj njemačkih činovnika, dok su hrvatski činovnici uglavnom umirovljeni ili povučeni s položaja. Ukinuti su zemaljski sabori, a austrijski zakoni bili su na snazi u cijeloj Monarhiji. Ponovno su povezani sudstvo i uprava.

Iako su se neoapsolutizmu opirali svi narodi jer ih je zaustavio na putu ostvarivanja njihovih nacionalnih interesa, donio je i neke pozitivne pomake kao što su modernizacija pravosuđa, državne uprave i školstva, a znatno je oslabio i utjecaj Ugarske (Steindorff 2006: 110).

1.1.2. Razdoblje ograničene ustavnosti 1861.–1867.

Suočen s teškim financijskim prilikama i vanjskopolitičkim porazima, car Franjo Josip 1860. godine vraća ustavni poredak u Monarhiju. Listopadskom diplomom te godine vlast je ponovno decentralizirano ustrojena, a zemaljskim saborima priznata je neovisnost. Prvi put nakon 1848. sazvan je Hrvatski sabor koji odmah proglašava državnu samostalnost

---

⁴ Zanimljivo je da se nalozi o uvođenju njemačkog kao službenog jezika u sudstvo i upravu nisu smjeli službeno objaviti. Gross i Szabo zaključuju da se Beč bojao burne reakcije na germanizaciju (Gross/Szabo 1992: 88).

Hrvatske i traži ujedinjenje svih hrvatskih zemalja. Sabor donosi i odluku o otvaranju Sveučilišta u Zagrebu (Steindorff 2006: 111). U Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji događaju se i teritorijalne promjene. Tako se Međimurje izdvaja iz njezina sastava i pripaja Ugarskoj, gdje ostaje do 1918. godine. Ukidaju se krunovine Vojvodina i tamiški Banat, Bačka i Banat vraćeni su Ugarskoj, a kotarevi Ilok, Irig i Ruma pripojeni su Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji (Gross/Szabo 1992: 126). Državno-pravno Hrvatska ostaje i dalje ravnopravna s Ugarskom. Nažalost, već godine 1861. patentom koji je dopunio Diplomom značenje zemaljskih sabora je smanjeno. Izaslanici zemaljskih sabora nemaju velikog utjecaja ni u Zastupničkom domu Carevinskog vijeća u Beču. U znak protesta protiv takvog centralističkog ustroja zakonodavne vlasti Hrvatski i Ugarski sabor ne šalju svoje zastupnike u Beč i tako bojkotiraju rad Zastupničkog doma. To, međutim, rezultira raspuštanjem obaju Sabora već iste godine.

1.1.3. Nagodbe 1867. i 1868. godine

Brojni unutrašnji i vanjski problemi doveli su do konačne odluke o preuređenju Monarhije koja je formalno provedena potpisivanjem Austro-ugarske nagodbe 1867. godine. Nagodbom je Austrijsko carstvo preimenovano u Austro-Ugarsku Monarhiju, a Austrija i Ugarska dobile su jednak status unutar Monarhije. U skladu s dualističkim uređenjem postojali su zajednički poslovi (vanjski poslovi, pitanja rata i financija) i ostali državni poslovi za koje je bila nadležna svaka država zasebno. Svaka država ima i svoj parlament, a posebne delegacije bave se usklađivanjem zajedničkih poslova. Kraljevina Hrvatska i Slavonija pokušava sklopiti sporazum s Austrijom i sebi tako osigurati ravnopravni položaj. Međutim, ne uspijeva u tom naumu te ostaje u ugarskom dijelu Monarhije⁵.

Zahvaljujući glasovima unionista (nekadašnji mađaroni) Sabor 1868. godine usvaja Hrvatsko-ugarsku nagodbu kojom se definira položaj Hrvatske i Slavonije unutar Ugarske. Nagodba

---

⁵ Prema Austro-ugarskoj nagodbi hrvatske su zemlje podijeljene između Carevine Austrije i Kraljevine Ugarske. U sastavu Cislatajnije, odnosno pod austrijskom upravom nalazile su se Istra, Kvarnerski otoci, Dalmacija, Dubrovnik i Boka Kotarska, a pod vojnom upravom bila je još uvijek i Vojna krajina. U sastavu Ugarske bile su Hrvatska i Slavonija. Ugarskoj je 1861. nasilno pripojeno i Međimurje (Pavličević 2000: 273). Rijeka od sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe pripada direktno Ugarskoj.

omogućuje autonomiju hrvatskim institucijama vlasti. No kako ekonomija i financije postaju zajednički poslovi, Hrvatska postaje financijski ovisna o Ugarskoj. Zemaljska vlada i Sabor mogli su autonomno upravljati samo unutrašnjom upravom, pravosuđem, bogoštovljem i školstvom. Ban nije podređen Saboru, već mađarskom predsjedniku vlade. Hrvatska autonomija u praksi tako ostaje u skromnim razmjerima. Na vlasti je represivni režim predvođen konzervativnim plemstvom koje ometa svaku modernizaciju. Uz to su proganjani pripadnici Narodne stranke čiji članovi njeguju građanske i liberalne vrijednosti. U to je vrijeme osobito izražena dezorganizacija uprave, kao i veze, protekcija i korupcija (Gross/Szabo 1992: 369). Bitno je, međutim, da je Nagodba uvažila zahtjev Hrvatske i Slavonije za ujedinjenjem s Dalmacijom, te se Hrvatska od tada naziva Kraljevina Dalmacija, Hrvatska i Slavonija. Ugarska strana se obvezuje da će provesti ujedinjenje i time priznaje teritorijalnu cjelokupnost hrvatskih zemalja. No, do ujedinjenja ipak nije došlo sve do raspada Monarhije 1918. godine⁶. Vraćanje Vojne krajine pod upravu Hrvatske i Slavonije također je regulirano Nagodbom. Prvi dio Vojne krajine reintegriran je već upravnom reformom 1871. godine. Time se znatno povećao prostor Kraljevine Hrvatske i Slavonije. Cjelokupno krajiško područje konačno je pripojeno 1881. godine.

1.1.4. Modernizacija Hrvatske i Slavonije u vrijeme banovanja Ivana Mažuranića 1873.–1880.

Domoljubne političke snage u Hrvatskoj žele reviziju Nagodbe. S tim izbornim ciljem 1871. na izborima pobjeđuje Narodna stranka, a dvije godine kasnije banom je imenovan njihov član, poznati hrvatski književnik Ivan Mažuranić. Nagodba nije bila značajno revidirana, no prvi ban pučanin kao dosljedan liberal i u postojećim okvirima uspijeva ostvariti mnoge hrvatske interese i barem djelomično na temelju liberalne ideologije reformirati hrvatsko društvo. U vrijeme njegova banovanja 1873.–1880. Sabor donosi niz zakona kojima se

---

⁶ Ujedinjenju se protivila Austrija, jer bi udruživanje Dalmacije s ostatkom Hrvatske značilo izdvajanje tog prostora iz Cislajtanijske i povećanje ugarskog dijela Monarhije. Mađari su pak bili protiv ujedinjenja, jer bi ono značajno ojačalo hrvatski nacionalni pokret, dok su se autonomaške snage u Dalmaciji protivile, jer su se nadale samostalnoj pokrajini Dalmaciji (Steindorff 2006: 116).

modernizira hrvatska vlast i društvo u cjelini. Reformirani su pravosuđe⁷, uprava, školstvo, uvedene građanske i političke slobode poput slobode sastajanja, tiska i druge demokratske slobode. Zakonom je zajamčena i ravnopravnost Židova. Godine 1874. otvoreno je i Zagrebačko sveučilište s tri fakulteta: Filozofskim, Pravnim i Bogoslovnim. Mažuranić je reforme uvodio postepeno i oprezno da ne izazove reakciju Ugarske s ciljem da tako stvori preduvjete za kasniju državnu autonomiju. Ipak, državna autonomija nije ostvarena za vrijeme Mažuranićeva banovanja (kako su se mnogi nadali prilikom Mažuranićevog imenovanja za bana), ali hrvatsko društvo je u tom razdoblju započelo stvarnu transformaciju u pravo građansko društvo (Gross/Szabo 1992: 371).

1.1.5. Vladavina bana Khuena-Hedervarya (1883.–1903.)

Usprkos pozitivnim kretanjima u različitim sferama hrvatskog društva i dalje traju stalni pokušaji mađarizacije Hrvatske. Iako Nagodba određuje hrvatski kao službeni jezik za autonomne poslove i tijela zajedničke vlade, mađarska strana članke Nagodbe tumači na drugačiji način. To dovodi do niza jezičnih i političkih nesporazuma. Istodobno u Hrvatskoj i Slavoniji jača nacionalni pokret. Narodna stranka pojačana je bivšim unionistima iz slomljene Unionističke stranke, a istodobno jačaju i pravaši pod vodstvom Ante Starčevića i Eugena Kvaternika. Obje se stranke protive Nagodbama iz 1867. i 1868. godine. Dok, međutim, pravaši ističu jezično-kulturnu posebnost hrvatskog naroda, narodnjaci se zalažu za stvaranje južnoslavenske države koja bi bila u personalnoj uniji s Austrijom i Ugarskom. Na takve prilike u Hrvatskoj Mađarska je reagirala postavljanjem novog režima na čelu s banom Khuenom Hedervaryjem. Khuen Hedervary je dobio zadatak slomiti hrvatski nacionalni pokret i ograničiti ga samo na područje kulture (Steindorff 2006: 120). Ne ukida ustavno stanje u Hrvatskoj, ali različitim povlasticama pridobiva dio zastupnika Narodne stranke te srpske zastupnike i time osigurava većinu u Saboru. U svom vladanju obilno se koristi korupcijom, poslušnicima osigurava unosna mjesta u državnoj upravi, kupuje političare i

---

⁷ O modernizaciji pravosuđa u doba Mažuranića više u poglavlju o organizaciji pravosuđa.

stručnjake i vješto koristi sukobe između Hrvata i Srba. Svih 20 godina njegove vladavine obilježeno je autoritarnim stilom upravljanja, intenzivnom mađarizacijom u prosvjeti, državnoj upravi i željeznicama, stalnim isticanjem mađarske prevlasti, ali i protumađarskim nemirima. Kulminacija je nastala 1903. kad su uz demonstracije u Zagrebu nemiri izbijali po cijeloj Hrvatskoj. Ban Khuen-Hedervary morao je odstupiti s banskog položaja.

1.1.6. Politika „novog kursa”

Nakon odlaska Khuena-Hedervaryja s banske dužnosti politički je život u Hrvatskoj ponovno živnuo. Oporbeni političari pokreću „novi kurs”. Riječkom rezolucijom 1903. odlučuju dati potporu Ugarskoj u borbi protiv austrijskog nacionalizma, a za uzvrat očekuju provođenje Hrvatsko-ugarske nagodbe (Steindorff 2006: 122). Toj se ideji priklanjaju i srpske stranke. Dvije godine kasnije sklapaju hrvatsko-srpsku koaliciju. Ugarska vlada, međutim, vrlo brzo pokazuje da neće poštovati rezoluciju, a ni odredbe Nagodbe iz 1907. uvodi mađarski jezik kao službeni jezik na željeznicama u Hrvatskoj i Slavoniji. Usprkos nefunkcioniranju „novog kursa” koalicija hrvatskih i srpskih stranaka nastavlja surađivati i ima većinu u Saboru sve do Prvoga svjetskog rata.

Hrvatska u političkom životu i dalje teži ujedinjenju hrvatskih zemalja, proširenju hrvatske autonomije i eventualnom stvaranju treće federalne jedinice u Austro-Ugarskoj. Međutim, zahvaljujući neravnopravnom položaju Hrvatske određenom Nagodbom, koja je ostala ključni državno-pravni akt sve do 1918. godine, politički razvoj i modernizacija u Hrvatskoj i Slavoniji ostaju ograničeni i sve do raspada Austro-Ugarske Monarhije ostaje malo prostora za političku aktivnost.

1.2. Stvaranje moderne Hrvatske

1.2.1. Gospodarstvo Hrvatske i Slavonije

Ukidanjem kmetstva 1848. godine započinje intenzivna modernizacija hrvatskog društva. Staleško se društvo transformira u građansko, gradi se nacionalni identitet u školstvu, kulturi, znanosti, razvijaju se kapitalistički odnosi i cjelokupno gospodarstvo. Osnovni ciljevi gospodarskog razvoja tijekom cijele druge polovice 19. stoljeća jesu uništavanje ostataka feudalizma te razvoj trgovine i industrije.

Hrvatska, kao agrarna zemlja s uglavnom seoskim stanovništvom⁸ u 19. stoljeću je gospodarski bitno zaostajala za zapadnoevropskim zemljama i za ostalim dijelovima Monarhije. Najveći dio stanovništva bavio se ratarstvom i stočarstvom, te ponešto voćarstvom i vinogradarstvom. Poljoprivredna proizvodnja bila je na niskom stupnju razvoja, pa nije bilo viškova, već je najveći dio uroda služio samoopskrbi. Stanovništvo je živjelo u kućnim zadrugama i to neovisno o staleškoj pripadnosti (Krešić 2009: 295). Zadruge su ipak prevladavale kod seoskog stanovništva. Sastojale su se od više porodica ili osoba koje su živjele u zajedničkom kućanstvu i na čelu im je bio kućegospodar (isto, 309). Ukidanjem feudalnih odnosa prestaje obveza feudalnih davanja. Seljaci prestaju biti trajni zakupci i postaju neograničeni vlasnici urbarijalne zemlje.

Pritisnuti starim dugovima prema feudalcima, slabim prinosima i niskim cijenama agrarnih proizvoda seljaci su patili od gladi i morali su založiti dijelove posjeda⁹ (Gross/Szabo 1992: 308). Poljoprivreda se sporo unapređuje¹⁰, a proizvode na tržištu dodatno poskupljuje slaba infrastruktura. Oskudica i glad traju tijekom cijele druge polovice 19. stoljeća. Teško stanje na selu postaje još teže zbog agrarne krize sedamdesetih i osamdesetih godina koja je izbila zbog jeftinoga američkog žita. Dio seljačkih gospodarstava propada i seljaci bježe u gradove. No kako niti u gradovima nema posla, potkraj stoljeća započinje i iseljavanje u prekoceanske zemlje¹¹. Dodatna zapreka gospodarskom razvoju bila je dugotrajno rješavanje zemljišno-posjedovnih odnosa.

---

⁸ Još krajem 19. stoljeća Hrvatska je imala između 80 i 90% seoskog stanovništva. Tek 10% bili su obrtnici, industrijski radnici i administrativno osoblje (Markus 2008: 115).

⁹ Gross i Szabo pišu da je u Hrvatskoj vladala kronična glad, te da od 1850. pa sve do 1880. godine nije prošla nijedna godina bez gladi (1992: 308).

¹⁰ Šezdesetih godina započinje mehanizacija i intenzivna poljoprivreda na većim posjedima. No, početkom sedamdesetih godina u Hrvatskoj i Slavoniji poljoprivreda je bila na tako niskoj razini razvoja da se na velikoj većini gospodarstava još uvijek upotrebljavao drveni plug (87% svih plugova bilo je drveno). Ubrzani razvoj poljoprivrede započinje tek nakon agrarne krize (Gross/Szabo 1992: 305).

¹¹ Iseljenički val u Južnu i Sjevernu Ameriku, te Australiju ipak je izraženiji u Dalmaciji.

Industrijalizacija sporo prodire u Hrvatsku jer nisu zadovoljeni osnovni preduvjeti poput modernizirane agrarne proizvodnje, razgranate infrastrukture itd. Osim toga većina stanovništva živi na selu, pa gradovi ne mogu biti industrijska središta, nema ni ponude kapitala i radne snage ni potražnje za industrijskim proizvodima. No, usprkos nedostatku ekonomskih i društvenih uvjeta osnivale su se prve domaće tvornice s manufakturnom proizvodnjom i veće radionice s nešto strojeva. Često su, međutim, slabo poslovale i propadale. Proizvodnja je još uvijek bila uglavnom tradicionalna.

Usprkos općenito sporom gospodarskom razvoju u drugoj polovici 19. stoljeća u Hrvatskoj i Slavoniji se značajno razvija tržište i modernizira i širi trgovina. Od sredine stoljeća potiče se slobodna tržišna privreda. Naturalna privreda gubi na značaju, a pojavom željeznice u zemlju sve više prodiru robno-novčani odnosi. Trguje se uglavnom na sajmovima, a širi se i „pokućna trgovina”. Kako su prometnice loše, stabilna trgovina vrlo sporo prodire u manja naselja, pa je kućarenje u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji bio najuobičajeniji oblik trgovine. S pokućarenjem seljacima postaje dostupna raznovrsna roba, povećava se njihova potrošnja, a sa sve većom potražnjom unapređuje se i povećava proizvodnja (Gross/Szabo 1992: 323). U procesu industrijalizacije krajem 19. stoljeća nastaje i industrijsko radništvo.

Usljed tih promjena ipak se postepeno mijenjaju društvena struktura, proizvodnja i mentalitet stanovništva (isto, 329). Uzroke spore tranzicije hrvatskog društva iz feudalnog u građansko i spore industrijalizacije Gross i Szabo (isto, 329) vide u dugotrajnim poteškoćama pri uklanjanju feudalnih struktura na selu, ali i u političkim odnosima. Represivni poslijenagodbeni režim krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina uvelike koči investicije. Za vrijeme Mažuranićeve vladavine Zagreb se, doduše, počeo industrijski razvijati, no nedostajala je prometna mreža i kvalificirana radna snaga. Dodatni problem bila je i nemogućnost odlučivanja o prometnim pitanjima, financijama i zakonima od važnosti za ekonomski razvoj. Ovisnost o Ugarskoj bila je osnovna kočnica ekonomskog rasta i produživala društvena kretanja kojima se staro uređenje raspadalo i transformiralo u novo. U usporedbi s nekim drugim dijelovima Monarhije i drugim europskim zemljama može se govoriti o vrlo skromnoj industrijalizaciji i ekonomskom rastu u Hrvatskoj i Slavoniji.

1.2.2. Hrvatska nacionalna integracija i južnoslavenska ideja

Glavni politički cilj Hrvatske u drugoj polovici 19. stoljeća bilo je osiguravanje hrvatske državne autonomije koja je trebala omogućiti samostalno donošenje odluka o vlastitom

razvoju. Krajnji cilj tog razvoja bila je s jedne strane tržišna privreda i modernizacija načina života svih društvenih slojeva, odnosno stvaranje građanskog društva, a s druge što brže sjedinjenje rascjepkanih hrvatskih zemalja. Gospodarske inicijative su stoga služile većem ekonomskom prosperitetu i poboljšanju života određenih društvenih slojeva, ali su činile i temelj nacionalnog opstanka. Nositelj modernizacijskih kretanja i liberalnih ideja bilo je građanstvo. Hrvatska građanska inteligencija bila je svjesna da mora nastaviti „duševni” preporod hrvatskog naroda koji je započeo ilirizmom kako bi se zaštitila od stranih utjecaja, ali i uključila u moderne evropske razvojne tokove (Gross/Szabo 1992: 572).

Kako se modernizacija, odnosno borba za hrvatsku državnost i građansko-kapitalističko društvo odvijala uz stalne ograničavajuće pritiske iz Beča i Pešte, hrvatska inteligencija osjetila je potrebu za suradnjom s ostalim Južnim Slavenima. Tako se s jedne strane težilo hrvatskoj nacionalnoj integraciji u Trojednu Kraljevinu, a s druge ujedinjavanje Hrvatske u kulturnu, a kasnije i političku zajednicu s drugim Južnim Slavenima. Krajem 1850-ih godina i početkom 1860-ih veliki dio obrazovnih Hrvata prihvatio je južnoslavensku ideju, koja je svoje začetke imala još u programu iliraca. Ideja se temeljila na jezičnom i etničkom jedinstvu Južnih Slavena. Postojale su različite struje te ideologije, no zajednički cilj bio im je kulturno i političko okupljanje Južnih Slavena u federativnu državu ravnopravnih naroda koja bi istovremeno bila i jezična zajednica. Suradnja između Hrvata i Srba, a onda i ostalih južnoslavenskih naroda unutar te države bila bi posebno intenzivna na području kulture. No, svaka bi se od članica zasebno morala boriti za najveću moguću državnu autonomiju i razvijati građansko društvo. Pretpostavka političke i kulturne ravnopravnosti Hrvatske u toj zajednici bio je „sjedinjenje rascjepkanih hrvatskih zemalja, svijest o jedinstvu hrvatskog naroda i potreba njegove kulturne integracije” (Gross/Szabo 1992: 567). U Hrvatskoj je jugoslavenstvo počivalo na uvjerenju da su Hrvatima bliske veze s ostalim južnoslavenskim narodima nužne za opstanak i zaštitu od germanizacije, talijanizacije i mađarizacije. Glavni zagovornik te ideje bio je biskup Strossmayer koji je utemeljio i Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti. Akademija je djelovala upravo na načelima jugoslavizma. Prema riječima Račkog, koji joj je bio predsjednik, zadatak joj je bio književno zbližiti južnoslavenske narode uz poštovanje svih nacionalnih karakteristika pojedinih „plemena” (isto, 527). Posebno izražena bila su nastojanja Akademije na kulturnom zbližavanju Hrvata i Srba. Rački je razvio tezu o „dvoimenom narodu”, a istu je ideju propagirao i istaknuti srpski filolog Daničić, koji je bio prvi tajnik Akademije 1867.–1873. godine. Šezdesetih i sedamdesetih godina upravo su zagovornici jugoslavenske ideje bili nositelji političkog i

kulturnog razvoja građanskog društva u Hrvatskoj (isto, 568), a južnoslavenska ideja odigrala je važnu ulogu i u hrvatskoj filologiji.

1.2.3. Školstvo i kultura

U procesu stvaranja moderne Hrvatske školstvo, kultura i znanost imali su iznimno važnu ulogu. Do polovice 19. stoljeća hrvatsko je školstvo bilo uređeno u skladu s prosvjetiteljskim mjerama austrijskog apsolutizma. Obrazovni je sustav bio jednoobrazan u cijeloj Monarhiji. Godine 1770. Marija Terezija školstvo proglašava predmetom državne skrbi (Häusler, 1996: 180). Školstvo je, međutim, razvijenije u Vojnoj krajini nego u civilnoj Hrvatskoj. Već od 1774. u Vojnoj krajini školovanje je bilo obvezno za djecu od 6 do 12 godina i nastava se odvijala na njemačkom jeziku.

U civilnoj Hrvatskoj školovanje je od 1845. godine bilo obvezno za niže osnovne škole (prvi i drugi razred)¹². Međutim, nedostajalo je kvalificiranih učitelja, a i svijest roditelja o važnosti redovitog pohađanja škole bila je slaba. Ipak, pučke su škole postajale sve značajnije i brojnije. Sve su se više osnivale i u selima. Stanovništvo je, naime, polovicom 19. stoljeća u Hrvatskoj bilo uglavnom nepismeno i neobrazovano. U najlošijem položaju bilo je slobodno seljaštvo koje nakon ukidanja kmetstva nije imalo apsolutno nikakvog obrazovanja i teško se snalazilo s razumijevanjem raznih propisa i zakona.

Srednje su škole od 1849. bile organizirane prema austrijskome modelu. Postojale su gimnazije, realne škole i realne gimnazije. Zahvaljujući tim novim odredbama o uređenju austrijskog srednjeg školstva, koje su vrijedile i u Hrvatskoj i Slavoniji, dogodio se značajan napredak u obrazovanju Hrvata. Od 1849. godine gimnazijski nastavnici mogli su biti samo fakultetski obrazovani stručnjaci koji su predavali do dva predmeta. Tiskani su i prvi solidni udžbenici na hrvatskom jeziku. Međutim, takvo je stanje kratko trajalo. Već 1854. godine, u vrijeme Bachova apsolutizma, nastavni jezik je postao njemački, a uvedeni su i udžbenici na njemačkom jeziku. Gimnazije kao mjesta na kojima su se školovali budući intelektualci bile su u službi vlasti i postizanja njezinih političkih ciljeva. Zadatak im je bio provoditi germanizaciju mladeži. Odgajali su se pokorni činovnici, a progonili domoljubni profesori (Barac 1960: 23-24). Tek 1860. godine nastavni jezik na pučkim i srednjim školama ponovno

---

¹² Godine 1845. Ugarsko-hrvatski sabor donio je odredbu *Systema scholarum elementarium* kojom je određeno obvezatno pohađanje niže osnovne škole (prvi i drugi razred). Za roditelje koji nisu slali svoju djecu u školu odredba je predviđala novčane kaznu (Hausler 1998: 30).

je postao hrvatski. Bila je to posljedica ministarske naredbe iz 1859. godine koja je njemački proglasila samo obveznim predmetom, a školskim vlastima dala pravo da odrede nastavni jezik (Sočanac 2012: 301).

Tek prvim hrvatskim školskim zakonom iz 1874. godine, koji je donesen nakon što je potpisivanjem Hrvatsko-ugarske nagodbe Hrvatska dobila potpunu autonomiju u odlučivanju o svom obrazovnom sustavu, školstvo je postalo laičko, a obvezno školovanje je produženo na sva četiri razreda pučke škole. U to su se vrijeme nakon završenih pučkih škola pohađale trogodišnje građanske škole koje su osposobljavale đake za obrtnička i trgovačka zvanja. Iste godine osnovano je i Zagrebačko sveučilište s tri fakulteta: Filozofskim, Pravnim i Bogoslovnim. Drugi značajni školski zakon donesen je 1888. godine. Prema tom zakonu pučke škole su nazvane nižim osnovnim školama, a građanske škole, koje su postale četverogodišnje, višim osnovnim školama. Nastavni jezik postao je „hrvatski ili srpski”. Bilo je to vrijeme potpune preobrazbe hrvatskog školstva.

Pedesete i šezdesete godine bile su posebno teške za hrvatsku kulturu. Vlast je nastojala oslabiti svaku nacionalnu kulturnu djelatnost. Nacionalno orijentirane tiskovine bile su zabranjene ili cenzurirane. Književni rad je bio skroman, ali je ipak postojao. Najbolji književnici tog vremena okupljali su se oko časopisa *Neven*, jedinog književnog lista koji se uspio održati (Franković 1958: 111). Bijedno stanje u kulturi najbolje ilustrira činjenica da su u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu u vrijeme neo-apsolutizma glumili njemački glumci, a 1854. dobilo je i njemačkog ravnatelja. Kad je 1860. Dimitrije Demeter počeo voditi kazalište morao je osigurati nove glumce i stvoriti novi repertoar (Barac 1960:26-28). Otpor pojačanoj germanizaciji u to doba pružali su samo intelektualni krugovi. Nastojalo se barem podržavati hrvatsku književnost i kulturu, kako bi se sačuvalo nasljeđe ilirizma. No, u ozračju jake germanizacije to nije bio lagan zadatak. Građanstvo nikako nije bilo od pomoći. Ono je objeručke dočekalo ponovno uvođenje njemačkog kao službenog jezika. Čitali su se njemački časopisi i njemačke knjige. Njemački jezik je ponovno postao dominantan i u društvenom i u trgovačkom životu Hrvatske (isto, 25). Ipak, u srednjim školama su nacionalno svjesni nastavnici nastavili svoje djelovanje i poticali razvoj narodne svijesti kod građanske inteligencije i omladine.

U šezdesetim godinama 19. stoljeća ponovno oživjelu političku djelatnost u Hrvatskoj i Slavoniji pratio je i kulturni napredak. Osnivaju se mnoge kulturne i znanstvene ustanove od kojih su najznačajnije Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (1866.) i Sveučilište

(1874). Akademija i Sveučilište značajno su doprinijeli razvitku znanosti i obrazovanja. Zajedno s Akademijom Sveučilište je poticalo brži razvoj znanstvenog rada u Hrvatskoj. Vrijeme je utemeljenja mnogih znanosti. Osnutkom Akademije započinje i znanstveno proučavanje hrvatskog jezika (Samardžija 2004: 136). Javljaju se i prvi hrvatski znanstvenici svjetskog glasa u raznim područjima. Hrvatski intelektualci tog doba bili su vrlo široko obrazovani i često su se bavili s više različitih područja. Tako je, na primjer, Franjo Rački završio teologiju, a bavio se poviješću, Bogoslav Šulek bio je publicist, a bavio se jezikoslovljem, kemijom i fizikom itd. Različita društva počela su izdavati svoja glasila u kojima su pripadnici različitih struka objavljivali svoje znanstvene i stručne radove. Godine 1874. u Zagrebu je osnovano Pravničko društvo, a godinu dana kasnije počeo je izlaziti njihov časopis pod nazivom *Mjesečnik Pravničkog društva u Zagrebu*. Građanstvo se pak obrazovalo i odgajalo pomoću mnogih književnih i poučnih časopisa na hrvatskom jeziku koje je izdavala Matica ilirska (Franković 1958: 118). Veliki napredak osjećao se na svim područjima kulturnog života.

Krajem stoljeća srednjoškolska omladina i studenti živo prate kulturni i društveni život. Širokog su interesa i zalažu se za napredak u svim sferama društva. Tako zahtijevaju „slobodno umjetničko stvaranje” u književnosti (isto, 158). Mladi su sve više i nacionalno osviješteni, te se aktivno uključuju i u politički život.¹³

1.2.4. Organizacija pravosuđa

U razdoblju od 1848. do 1918. godine hrvatsko sudstvo doživjelo je velike promjene. Od feudalnog postalo je „racionalno i moderno” (Čepulo 2003: 54).

Do ukidanja kmetstva 1848. godine sudovi su bili uređeni na osnovama feudalnog uređenja. Radikalna reorganizacija sudstva u Hrvatskoj i Slavoniji provedena je 1850. godine u skladu s jedinstvenim ustrojstvom Habsburške Monarhije, a prema Ožujskom ustavu iz 1849. godine kojim je „iz Beča uveden pretežno moderni i racionalni sudbeni ustroj i moderniji postupovni zakoni” (isto, 55). Reformom su ukinuti vlastelinski sudovi i osnovani redovni sudovi. Krunovina je podijeljena na kotare i u njima su ustrojeni sudovi. Formirano je 57 kotarskih sudova, 7 zemaljskih (županijskih) i jedan viši zemaljski sud kao prizivni sud za odluke nižih

---

¹³ Pokazatelj visoke razine nacionalne svijesti mladih i njihove aktivne uključenosti u borbu za nacionalna prava su i demonstracije učenika, studenata i mlađeg radništva, predvođenog pravašima 1883. godine (uništavanje grbova s dvojezičnim natpisima, paljenje mađarske zastave) te studentska akcija spaljivanja mađarske zastave u Zagrebu 1895. godine.

sudova i prvostupanjski sud za najteže delikte. Taj najviši sud u Banskoj Hrvatskoj 1851. godine imenovan je Banskim stolom u Zagrebu. Kasacijski sud u Beču bio je vrhovni sud za područje cijele Monarhije (Beuc 1999: 167-168 i Beuc 1985: 317). Sudstvo je odvojeno od uprave, a sudski postupak poboljšan.

Takvo sudsko uređenje vrijedilo je do 1854. godine. Kao posljedica otvorenog apsolutizma uvedenog 1852. godine provedena je nova reforma kojom su uprava i pravosuđe u cijeloj Monarhiji postali iznimno centralizirani i pod izravnim utjecajem Beča. Hrvatsko pravosuđe u tom su razdoblju obilježile temeljne reforme. Krajem 1854. novom organizacijom pravosuđa sudovi su djelomično spojeni s upravom. Kotarski sudovi s isključivo sudbenom nadležnošću postojali su samo u četiri najveća grada: Zagrebu, Osijeku, Varaždinu i Rijeci i nazvani su gradskodelegiranim sudovima. Ti su sudovi imali prvostupanjsku nadležnost kao i županijski sudovi, odnosno Zemaljski sud u Zagrebu. U manjim središtima osnovani su mješoviti kotarski uredi koji su istodobno obavljali upravne i sudske poslove. Banski stol za područje Hrvatske i Slavonije ostao je viši zemaljski sud, a sud najvišeg ranga bio je i nadalje Kasacijski sud u Beču. Upravna i sudbena vlast ujedinjene su i u Banskom stolu, jer je njegov predsjednik bio ban. U razdoblju od četiri godine, između 1858. i 1862. sporove između bivše vlastele i njihovih nekadašnjih kmetova u Hrvatskoj i Slavoniji rješavali su i urbarski sudovi. Godine 1862. njihov je posao povjeren županijskim sudbenim stolovima.

U vrijeme neoapsolutizma pravosuđe je u Hrvatskoj modernizirano. Značajan napredak donijelo je i uvođenje *Općeg građanskog zakonika*, koji je zasnovan na liberalnim načelima slobodne trgovine, nepovredivosti privatnog vlasništva, te slobode sklapanja ugovora, izbora posla i zvanja itd. Tako su tek Bachovim apsolutizmom u praksi zaživjela liberalna načela koja je Sabor proglasio još 1848. godine kao što je jednakost svih građana pred sudom. Moderne pravne norme tada su uvedene i u kazeno pravo (Gross/Szabo 1992: 88). No, prema navodima banova zamjenika Josipa Šokčevića iz 1858. godine, pravosuđe je usprkos uvođenju modernih zakona bilo u „bezgraničnom neredu”. Osobiti je nered, čini se, vladao u kotarskim uredima koji su obavljali i upravne i pravosudne poslove (isto, 88).

Najznačajnije postignuće na polju pravosuđa iz razdoblja ograničene ustavnosti 1861.–1867. godine bilo je osnivanje Stola sedmorice 1862. kao vrhovnog suda za područje Kraljevine Hrvatske i Slavonije. Osnivanje Suda odobreno je kraljevskim rješenjem od 8. listopada 1861. godine. Sud je preuzeo funkciju dotadašnjeg vrhovnog suda u Beču. Imao je kaznenu i

građansku nadležnost. Nakon pripojenja Vojne krajine njegova se nadležnost proširila i na krajiško područje. Predsjednik mu je do 1874. bio ban. Dodatni značaj osnivanja Stola sedmorice bio je sadržan u činjenici da je postao čimbenikom teritorijalnog određenja hrvatsko-slavonskog područja. Naime, nakon 1918. hrvatsko-slavonsko područje se definiralo kao područje na kojem je Stol sedmorice bio vrhovni sud (Krešić 2009: 43).

Sljedeća značajna reforma sudstva na načelima modernog pravnog uređenja uslijedila je nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe kojom su Hrvatska i Slavonija dobile samostalnost u području pravosuđa. Reforma sudstva provedena je za vrijeme uprave bana Ivana Mažuranića (1873.–1880.). U vrijeme Mažuranićeva banovanja Sabor je donio niz zakona koji su se odnosili na organizaciju i rad sudova i sudaca i kojima je moderno hrvatsko sudstvo potpuno uređeno (Čepulo 2003: 60). Godine 1874. sudstvo je postalo potpuno neovisno od uprave na svim razinama (pa i u slučaju Stola sedmorice). Osim organizacijske neovisnosti sudova zajamčena je i neovisnost sucima. Prvostupanjski sudovi od tada su bili gradskodelegirani kotarski sudovi i sudbeni stolovi kao zborni sudovi¹⁴. Oni su preuzeli nadležnost dotadašnjih kotarskih ureda i prvostupanjskih sudova. Osnovani su i mjesni sudovi. Sudbeni stolovi su postojali u Zagrebu, Varaždinu, Bjelovaru, Osijeku, Požegi i Vukovaru. Na području Vojne krajine već su 1873. godine osnovani prvostupanjski sudovi koji su po nadležnosti odgovarali sudbenim stolovima u civilnoj Hrvatskoj, a 1884. godine zakoni civilne Hrvatske stupili su na snagu i u Vojnoj krajini. Bilo je to vrijeme oblikovanja modernog sudstva u Hrvatskoj i Slavoniji.

Za vrijeme vladavine bana Khuena-Hedervaryja (1883.–1903.) sudstvo je još jedanput izgubilo neovisnost. Novi ban je hrvatske institucije postupno prilagodio ugarskim interesima i novom organizacijom omogućio nadzor iz Budimpešte. Sudstvo je stavljeno pod utjecaj izvršne vlasti. Izvan snage su stavljeni neki zakoni iz Mažuranićeva doba, a na snagu su ponovno stupili neki apsolutistički zakoni.

Do ponovne liberalizacije sudstva došlo je 1906. godine kad je na izborima saborsku većinu dobila Hrvatsko-srpska koalicija. U organizaciji i vrsti sudova nije, međutim, bilo radikalnih promjena sve do 1918. godine. Najčešće se radilo samo o promjeni broja kotarskih sudova i sudbenih stolova i njihove mjesne nadležnosti (Beuc 1999: 170).

---

¹⁴ Presude su donosila vijeća.

Reforme sudstva u Hrvatskoj bile su pod direktnim političkim utjecajem. Tako je temelj modernog hrvatskog sudstva postavljen upravo u vrijeme jačanja hrvatske autonomije pedesetih godina 19. stoljeća. No, vanjski, prije svega ugarski interesi imali su negativnu ulogu u razvoju hrvatskog sudstva. Zahvaljujući ugarskom utjecaju sudovi su više puta stavljeni pod nadzor uprave što je ograničavalo njihov razvoj. Značajni događaji za stvaranje neovisnog pravosuđa na koji je jedini vanjski utjecaj imao vladar kao vrhovni nositelj vlasti bili su osnivanje Stola sedmorice i provedba Mažuranićevih reformi. Time je hrvatski pravosudni sustav potpuno odvojen od austrijskog i ugarskog. Uspostava takvog sudstva bila je od izuzetnog značaja za Hrvatsku, jer je u okviru borbe za što veću autonomiju unutar Monarhije neovisno pravosuđe bilo važan čimbenik hrvatskog identiteta. No, zbog promjena do kojih je došlo u političkom životu nakon Mažuranićeva banovanja i reorganizacije sudstva za bana Khuena-Hedervaryja hrvatsko pravosuđe nije stupnjem svog razvitka dostiglo sudstva evropskih zemalja duge pravne tradicije (Čepulo 2003: 72).

1.3. Jezično pitanje u Hrvatskoj u 19. i početkom 20. stoljeća

1.3.1. Jezična politika Habsburške Monarhije

Habsburška monarhija bila je višenacionalna i višejezična država, koja za razliku od drugih velikih europskih zemalja svoj identitet nije gradila na jeziku. Njezina politika razlikovala se od politika drugih evropskih zemalja po tome što ona svojim potlačenim jezičnim grupama nije nametala model jednojezične nacionalne države (Rindler Schjerve 2006: 3). No, kako je jezik bio primarno sredstvo identifikacije nacija unutar Monarhije¹⁵, a višeetnički sastav je prisiljavao Monarhiju da balansira između carskog apsolutizma i autonomije svojih zemalja, jezik je postao sredstvo pomoću kojeg se vodila borba za prevlast između centralističkih snaga u Beču i lokalnih političkih elita¹⁶. Budući da je Beč, da bi zadržao što veću moć, u nekim razdobljima usklađivao svoje interese s lokalnim elitama, a u drugima s etničkim skupinama kojima su te elite vladale, i jezična politika Monarhije kroz povijest bila je promjenjiva. Takva jezična politika koja je ovisila o trenutnim kombiniranim interesima

---

¹⁵ U Austro-Ugarskoj monarhiji govorilo se 14 jezika: hrvatski, češki, njemački, mađarski, talijanski, litvanski, poljski, rumunjski, rutenski, srpski, slovački, slovenski, ukrajinski i turski (Marach, 1010: 55 u Sočanac, 2012: 302).

¹⁶ Jezična politika Monarhije postala je izuzetno manipulativna nakon 1848. godine.

centralne vlasti i lokalnih elita dovela je do različitih oblika diglosije u različitim krajevima Monarhije (Rindler Schjerve 2003: 2 i Vetter 2003: 48).

Razvoj jezične politike jednako kao i ustavni i politički razvoj Habsburške Monarhije može se smatrati rezultatom i ogledalom njezine heterogene unutrašnje strukture. Budući da je jezična politika imala značajne implikacije za nacionalna prava, bila je tijesno isprepletena s ustavnim i upravnim razvojem (Wallnig 2003: 25). Vođena je s jedne strane donošenjem niza odredbi i zakona koji su se odnosili na jezik, a s druge je bila prepoznatljiva u različitom statusu i simboličkoj moći raznih lokalnih idioma u različitim krajevima Monarhije i obilježena pasivnošću vlasti i nedostatkom bilo kakvih ciljeva (Vetter 2003: 48).

Do polovice 18. stoljeća Monarhija je bila izrazito decentralizirana zemlja koja se sastojala od kneževina, grofovija, kraljevstva i drugih jedinica od kojih je svaka imala svoju gotovo neovisnu vladu. U 19. stoljeću, međutim, jačaju nacionalni pokreti i nacionalni jezici postaju središnje teme nacionalnih programa. Kroz svoje programe nove nacije žele nanovo urediti svoje odnose s centralnom državom. Dolazi do konflikata između centralne države i novostvorenih nacija koji su vidljivi upravo kroz sukobe oko upotrebe službenih i neslužbenih nacionalnih jezika (Novak 2011: 17). Kao reakcija na jačanje nacionalnih pokreta te revolucionarna zbivanja unutar Monarhije sredinom 19. stoljeća Pillerdorfskim ustavom (24. travnja 1848.) prvi je put svim nacionalnostima unutar Monarhije zajamčeno nepovredivo pravo na vlastitu nacionalnost i jezik. U Oktroiranom ustavu koji je donesen sljedeće godine (4. ožujka 1849.) još je jednom ponovljena „nepovredivost prava svih skupina unutar Monarhije na očuvanje nacionalnog identiteta i jezika”. Nakon toga uslijedilo je deset godina neo-apsolutizma u kojem su zahtjevi raznih etničkih grupa za nacionalnim i jezičnim pravima jednostavno riješeni ponovnim uvođenjem njemačkog kao jedinog jezika komunikacije u javnim domenama. Situacija se, međutim, promijenila šezdesetih godina. Ustav iz 1867. godine preuzeo je tada formulaciju koja regulira nacionalna prava iz Oktroiranog ustava iz 1849. godine. Članak 19 jamči jednakost svim nacionalnostima i jezicima na području obrazovanja, uprave i javnog života. Isti zakon daje pravo svakoj nacionalnosti u višenacionalnim područjima da se obrazuje na svom jeziku bez prisile da se uči drugi jezik regije. Bio je to jedinstven zakon u Evropi, jer je dopuštao kulturnu autonomiju različitim narodima.¹⁷ Tim zakonom Beč je pokušao regulirati koegzistenciju različitih etničkih grupa unutar Monarhije, smanjiti mogućnost za konflikte i zadržati lojalnosti prema caru. No,

---

¹⁷ U Europi je u to vrijeme ideal bila jednojezična nacionalna država.

formulacija članka 19 bila je pravno gledano neprecizna i nejasna¹⁸ (Czeitschner 2006: 75-78). Za interpretaciju i implementaciju prilično teoretskog ustavnog obećanja bili su zaduženi federalno zakonodavstvo u Beču i pokrajinski parlamenti. S druge strane u krunskim zemljama trajala je stalna borba između različitih društvenih i etničkih skupina za prevlast i utjecaj u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti (Fellerer 2006: 160). Stoga tim člankom Beč nije uspio spriječiti ili ublažiti konflikte između jezika višeg i nižeg društvenog prestiža u situacijama diglosije, već je, dapače, moguće da je upravo taj članak doveo do eskalacije sukoba (Czeitschner 2006: 78). Ustavni zakon iz 1867. ostao je na snazi do sloma Monarhije 1918. godine.

No, u tako velikoj i jezično izrazito raznolikoj zemlji bio je potreban i jezik zajedničke komunikacije. Dugo godina ulogu službenog jezika Monarhije imao je latinski. Njemački jezik, međutim, bio je *lingua franca* Monarhije. U literaturi postoje različite informacije o službenom statusu njemačkog jezika. Fellerer (2003: 138) tvrdi da nikada nije donesen zakon koji bi njemački proglasio službenim jezikom Monarhije, dok Horvat (1990: 18) navodi da je njemački jezik postao opći službeni jezik već uredbom Josipa II. 1784. godine. Isto potvrđuje i Šišićev navod (1962: 336) u kojem on prenosi da je patentom iz 1784. naređeno da njemački jezik bude službeni u cijeloj državi. Konkretno prenosi da Državna kancelarija, Komora i Ugarsko namjesničko vijeće trebaju posloovati na njemačkom jeziku već do kraja iste godine, a sljedeće njemački ima postati uredovnim jezikom u svim ugarskim i hrvatskim županijama. U roku od tri godine svi činovnici i svećenici moraju znati njemački. Svi izvori slažu se, međutim, da je njemački jezik bio jezik javne komunikacije u domenama visokog prestiža kao što su javne službe i obrazovanje.

Širenje njemačkog jezika unutar višejezične Monarhije započelo je još reformama Marije Terezije iz 1765. godine. Marija Terezija je njemački uvodila oprezno i u duhu prosvjetiteljstva. Potrebu za znanjem njemačkog argumentirala je njegovom važnošću za obrazovanje. Za razliku od Marije Terezije, Josip II nametnuo je 1784. godine njemački jezik silom kao nastavni jezik u svim gimnazijama, pa čak naredio i da se otpuste nastavnici koji nisu znali njemački jezik. Nezadovoljstvo njegovom odlukom i žestoki otpor primorali su ga, međutim, da već 1789. povuče tu naredbu, pa se latinski vraća u škole, a s njime i otpušteni nastavnici (Žepić 2002: 216). Centralne vlasti smatrale su njemački jezikom carstva, države i

---

¹⁸ Nejasna i podložna interpretacijama je primarno bila sintagma „uobičajeni jezik regije” (*landesübliche Sprache*).

dinastije i njime se osiguravao efikasni rad carskih institucija.¹⁹ Ulogu jezika javnih domena i simbola carstva i dinastije njemački jezik je zadržao sve do 1848. godine (Fellerer 2006: 138-139). To je, naravno, značilo da je nenjemačko stanovništvo koje nije govorilo njemački jezik bilo isključeno iz javnog života i ostajalo na marginama društva, dok je pak poznavanje njemačkog jezika omogućavalo rad u javnim službama i uspon na društvenoj ljestvici.

Nakon revolucionarnih zbivanja 1848. i jačanja nacionalnih pokreta onemogućavanje stanovništvu da komunicira na svome nacionalnom jeziku više nije bilo moguće. U skladu s ustavima iz 1848. i 1849. godine zakoni su se počeli prevoditi na nacionalne jezike. Godine 1851. novim apsolutizmom započela je, međutim, nova germanizacija i njemačkom je jeziku ponovno vraćen status jezika šire komunikacije. Sva prava dobivena ustavima iz 1848. i 1849. godine nacionalni jezici su ponovno dobili ranije opisanim ustavom iz 1867. godine. Nacionalni su se jezici postupno izgrađivali i normirali, te preuzimali sve funkcije u javnoj komunikaciji.

1.3.2. Društveni položaj stranih jezika u Hrvatskoj

Tijekom cijelog 19. stoljeća, pa sve do 1918. godine hrvatske zemlje bile su razdijeljene i pod različitim upravama. Takvo stanje odrazilo se i na jezičnu situaciju u pojedinim zemljama. Zahvaljujući povijesnim okolnostima u priobalnoj Hrvatskoj službeni jezik je stoljećima bio talijanski. Takav status talijanski je zadržao i nakon propasti Mletačke Republike i pripajanja Dalmacije i Istre Austrijskom Carstvu 1797. godine pa sve do 1870-ih kad je hrvatski jezik uveden u Dalmatinski sabor i mnoge škole, odnosno 1912. kada je hrvatski i zakonom proglašen službenim jezikom za cijelu Dalmaciju.

U civilnom dijelu Hrvatske i Slavonije do 1847. godine službeni jezik bio je latinski. Ipak, kao i u cijeloj Monarhiji status jezika javne komunikacije i povlaštenih slojeva imao je njemački. Mađarski jezik imao je manju ulogu, ali je kontinuirano više ili manje bio prisutan

---

¹⁹ Godine 1785. car Josip II proglasio je patent kojim u kontekstu pripojenja Galicije i Londomerije nalaže trenutni početak upotrebe njemačkog u pokrajinskoj upravi i zemaljskim vijećima (Fellerer 2003: 138).

u javnom životu. U Vojnoj krajini, koja je bila pod izravnom upravom Beča, službeni i zapovjedni jezik bio je sve do njezina pripojenja civilnoj Hrvatskoj 1881. godine njemački.

1.3.2.1. Latinski jezik

Latinski se u Hrvatskoj uspio dugo zadržati, duže nego u drugim dijelovima Monarhije²⁰ jer je Hrvatima služio kao obrana od mađarizacije i germanizacije. Budući da se zahvaljujući politički neobojenom i neutralnom latinskom ograničavalo širenje i jačanje mađarskog utjecaja, latinski kao službeni jezik u Hrvatskoj odobravale su i centralne vlasti u Beču.²¹ Kao univerzalni jezik Crkve dugo se zadržao u liturgijama, ali i u obrazovanju. Znanje latinskog bilo je uz njemački potrebno i za školovanje i karijeru. Häusler (1998: 39) piše da je latinski do školske godine 1849/50. imao ulogu nastavnog jezika u gimnazijama, a učenici viših razreda su poticali da se međusobno i u komunikaciji s učiteljem sporazumijevaju na latinskom jeziku. Na hrvatskom se nastava u to doba održavala u prvome i eventualno drugom razredu.

1.3.2.2. Njemački jezik

Gledajući svakodnevnu društvenu komunikaciju u Hrvatskoj i Slavoniji njemački je kao preporučeni jezik u Monarhiji imao mnogo važniju ulogu od službenog latinskog jezika. Kako je u Habsburškoj Monarhiji latinski već u posljednjoj trećini 18. stoljeća njemačkome počeo prepuštati ulogu jezika komunikacije, njemački se u cijeloj Monarhiji ubrzo razvio u jezik znanosti i obrazovanja. Zahvaljujući germanizacijskim nastojanjima Josipa II od 1784. do 1789. njemački je u Hrvatskoj i Slavoniji bio nastavni jezik. Žepić (2002: 216) ilustrira tadašnji položaj njemačkog u Hrvatskoj podatkom da su se u to vrijeme i zapisnici zagrebačkoga gradskog poglavarstva vodili na njemačkome. Nakon povlačenja uredbe o obvezi korištenja njemačkim jezikom, uredovni jezik ponovno je postao latinski.

---

²⁰ Hrvatska i Mađarska bile su zadnje zemlje u Europi koje su imale latinski kao službeni jezik.

²¹ Markus (2006:182) tvrdi da je mađarski nacionalizam u dvadesetim, tridesetim i četrdesetim godinama 19. stoljeća bio najveći izazov austrijskom centralizmu. Mađari su, naime, ugarski dio Monarhije pretvorili u Mađarsku i u cijeloj Translajtaniji latinski zamijeniti mađarskim.

U civilnoj su se Hrvatskoj u 19. stoljeću u vrijeme buđenja nacionalne svijesti mnogi opirali njemačkom. No, on je i dalje bio jezik dijela hrvatske kulture i književnosti te jezik koji je bio potreban za školovanje i napredovanje u profesionalnom radu. Značaju njemačkog jezika u Hrvatskoj pridonosili su i mnogobrojni mladi Hrvati koji su se tijekom 19. stoljeća obrazovali na austrijskim sveučilištima i u Hrvatsku prenosili austrijsku i njemačku kulturu i duh, te koristili se njemačkim jezikom (osobito u pisanom izričaju) i u domovini. U 19. stoljeću njemački je postao statusnim simbolom višeg građanstva. U Zagrebu su naročito u prvoj polovici 19. stoljeća izlazile novine i časopisi na njemačkom, a vrlo živa bila je i književnost na njemačkom jeziku. Obilno je bio prisutan i njemački tisak i njemačka suvremena literatura. U prvoj polovici 19. stoljeća i kazališne predstave u Zagrebu davale su se gotovo isključivo na njemačkom jeziku. U to doba značajno je porastao broj govornika njemačkog jezika u Zagrebu. Zagreb je bio prepun njemačkih obrtnika koji su svojim radnjama davali njemačka imena. Godine 1835. *Danica* prenosi da u zagrebačkom građanstvu vlada njemački jezik, te da se Zagrepčani stide pogrešaka na njemačkom, a preziru hrvatski (Novak 2011: 63). Sličan ili još veći značaj njemački je imao u Osijeku, koji je krajem 19. stoljeća bio grad s pretežito njemačkim stanovništvom. Novak (2011: 445-446) analizom jezičnih biografija iliraca dolazi do zaključka da je čak i u ilirskim krugovima njemački barem djelomično zadržan kao jezik komunikacije. Neki istaknuti ilirski književnici poput Petra Preradovića pisali su na njemačkom jeziku, a ilirci su i o svojim znanstvenim spoznajama i aktualnim političkim temama pisali na njemačkom i tekstove objavljivali u glasilima na njemačkom jeziku. Tako su, naime, lakše dopirali do čitatelja koji se nisu niti služili hrvatskim niti su im bile poznate ideje ilirskog pokreta.

Žepić (2002: 219) tvrdi da je u drugoj polovici 18. stoljeća i cijelom 19. stoljeće u Hrvatskoj postojala neka vrsta bilingvizma, te da je njemački bio drugi jezik hrvatskih intelektualaca. Dominacija njemačkog jezika otežavala je i proboj narodnog jezika u civilnoj Hrvatskoj. Zbog toga je sve više jačao otpor njemačkom, a i mađarskom jeziku. Kulminacija je dostignuta u doba neoapsolutizma 50-ih godina 19. stoljeća. Tada je, naime, nakon što je

1847. godine hrvatski već postao službenim jezikom, ponovno žestoko pojačana germanizacija u svim područjima javnog života, a osobito školstvu. Njemački je uveden kao nastavni jezik u više razrede gimnazija te je postao jezik uprave. U Hrvatsku su naseljavani njemački činovnici i činovnici iz drugih krajeva koji su govorili njemački, a dovođeni su i strani profesori. Hrvatskom se ponovno počeo širiti njemački jezik i njemački duh. Hrvatski književnici su tada bili proganjani i kažnjavani radi jačanja hrvatskih narodnih osjećaja i jezika svojim književnim radom. Fran Kurelac je tako već na početku apsolutizma izgubio namještenje, a urednik hrvatskog književnog časopisa *Neven*, Mirko Bogović i njegov suradnik Ivan Filipović 1853. su završili u zatvoru (Barac 1960: 87). Takvo je stanje ipak kratko trajalo. Godine 1860. car Franjo Josip odobrio je ponovnu upotrebu „hrvatsko-slavonskog” jezika kao službenog za Namjesništvo i Banski stol. Iako to još nije značilo da je „narodni jezik” jedini službeni jezik u Hrvatskoj (Gross/Szabo 1992: 127), njemački jezik postupno je zamijenjen hrvatskim i postaje samo prvi strani jezik u školama. Takav službeni status njemački je u Hrvatskoj i Slavoniji zadržao sve do 1918. godine.

No, duboka ukorijenjenost njemačkog u hrvatskom društvu koja je bila uvjetovana dugogodišnjim političkim i gospodarskim vezama s Habsburškom Monarhijom²² nije se mogla ukloniti zakonskim aktom. Značaj njemačkog jezika smanjivao se polako i postupno prepuštao sve više prostora hrvatskom jeziku koji se još uvijek izgrađivao (osobito na polju leksika). Ipak, njegova prisutnost i dalje se osjećala sve do kraja stoljeća, pa i kasnije. Glovacki-Bernardi (1998: 106) tvrdi da je njemački još početkom 20. stoljeća imao jak utjecaj na razgovorni jezik u Zagrebu. Žepić (2002: 219) pak govori o izuzetnoj raširenosti njemačkog u Hrvatskoj, čak i nakon sloma Monarhije 1918. godine. Svoju tvrdnju potkrepljuje činjenicom da su i nakon 1918. cijeli odlomci u Krležinim predstavama bili izgovarani na njemačkom jeziku i takvi su bili razumljivi publici. Ipak, važno je naglasiti, da

---

²² Intenzivni jezični dodiri hrvatskog stanovništva s njemačkim govornim područjem traju od 1527. godine kada je Hrvatski sabor izabrao Ferdinanda I. Habsburga za kralja i Hrvatska postala dijelom Austrijskog Carstva. Ubrzo je osnovana Vojna krajina u kojoj je odmah uveden njemački jezik kao jezik vojske i uprave. Već od 13. stoljeća u Hrvatsku su se u velikom broju doseljavali obrtnici iz Štajerske, a u 17. stoljeću ratarske obitelji iz jugozapadne Njemačke i iz njemačkog Podunavlja, te kasnije obrtnici, liječnici, ljekarnici i trgovci iz Austrije (Žepić 2002: 213-215).

je usprkos nedvojbeno velikom utjecaju na cjelokupni život u Hrvatskoj i velikom broju govornika sve do početka 20. stoljeća i kasnije, njemački u Hrvatskoj doživljavao i kao simbol austrijske hegemonije i kao takav bio je nepoželjan.

1.3.2.3. Mađarski jezik

Jezično pitanje bilo je predmet stalnog spora između Hrvatske i Slavonije s jedne strane i Ugarske s druge sve od 1790. godine kad je Hrvatski sabor u strahu od austrijskog apsolutizma donio odluku o stvaranju zajedničke vlade za Hrvatsku i Ugarsku i tako Hrvatsku opet učinio dijelom Ugarske. Već iste godine, ubrzo nakon zasjedanja Hrvatskog sabora Mađari su na zajedničkom Saboru u Budimu tražili da mađarski postane uredovni jezik u svim uredima u Hrvatskoj i Ugarskoj i bude obvezni predmet u hrvatskim školama (Jurišić/Janković 2005: 67; Dabinović 2002: 116). Hrvatski zastupnici su to odbili braneći latinski kao službeni jezik i pritom navodeći višestoljetnu tradiciju kao glavni argument. Isticali su da je pravo na latinski kao službeni jezik jedno od municipalnih prava (Samardžija 2004: 53). Latinski je bio univerzalni jezik tog doba koji se koristio u Crkvi, znanosti, obrazovanju i međunarodnoj komunikaciji, pa ne čudi da su Hrvati željeli zadržati upravo latinski jezik²³. Mađari su, međutim, vrlo uporno otvoreno zahtijevali da se mađarski uvede u hrvatske škole i javne ustanove tijekom cijele prve polovice 19. stoljeća.²⁴ Usprkos hrvatskom odupiranju, ugarski pritisci su barem djelomično urodili plodom 1827. godine, kada je mađarski uveden kao obvezatni predmet u više škole. Od uvođenja mađarskog jezika u mađarske javne službe 1840. godine traži se i od hrvatskih zastupnika u zajedničkom Saboru da govore mađarski. No, oni to odbijaju (Horvat 1990: 80). Tek potporom bečkog dvora Hrvatskoj i Jelačićevim pohodom na Mađarsku 1848. ugarski pritisak na Hrvatsku i Slavoniju se smanjio.

---

²³ Samardžija (2004: 53) pretpostavlja da hrvatski u to doba još nije bio spominjan kao moguća opcija, jer hrvatski književni jezik tada još nije postojao. Moglo se govoriti samo o kajkavskome ili štokavskom idiomu.

²⁴ Zanimljivo je da je sama Kraljevina Ugarska tek 1844. mađarski jezik proglasila službenim. Time je bila jedna od zadnjih zemalja u Evropi koja se odrekla latinskog (Novak 2011: 65).

Prava mađarizacija uslijedila je, međutim, u drugoj polovici 19. stoljeća, a s njome i pojačani pritisci za uvođenje mađarskog jezika u školstvo i upravu. Iako se Hrvatsko-ugarskom nagodbom hrvatski jezik proglašava službenim jezikom za autonomne poslove i za organe zajedničke vlade, članke 56-60 koji se odnose na status hrvatskog jezika nagodbene strane vrlo različito tumače. Stoga nakon Nagodbe sedamdesetih godina 19. stoljeća pritisak mađarizacije postaje još jači. Godine 1880. u Zagrebu otvara se mađarska škola za financijske činovnike (Novak 2011: 66), a dvije godine kasnije započinje sustavna zamjena hrvatskih grbova na zgradama financijskih uprava grbovima s dvojezičnim hrvatsko-mađarskim natpisima. Takva akcija Ugarske izaziva žestok protumađarski pokret (Šidak 1968: 119) na koji Mađari reagiraju imenovanjem Khuena-Hedervarya banom i još žešćom mađarizacijom. Zadatak novog bana bio je Hrvatsku učiniti dijelom jedinstvene mađarske države.

Ugarska jezična politika razlikovala se, ipak, umnogome od jezične politike Austrije. Za razliku od njemačkog jezika koji je u austrijskom dijelu Monarhije imao status *linguae francae* i bio jezik kulture i socijalnog uspona, pa se njime u različitoj mjeri služila višejezična nenjemačka populacija, nemađarsko stanovništvo ugarskog dijela Monarhije nije uopće govorilo mađarski (Sočanac 2012: 303). Saznanje o tome da 1900. godine 40% stanovništva Ugarske ne govori mađarski, kako je otkrio popis stanovništva iz te godine dovodi do još oštrijih mjera Mađarske oko nametanja mađarskog jezika Hrvatima (Kampuš 1995: 149-150 citirano prema Sočanac, 2012: 303). Tako je donošenjem zakona kojim se na željeznice uvodi mađarski jezik 1907. čak izravno prekršena Hrvatsko-ugarska nagodba. Taj je zakon ipak već 1913. godine povučen.

1.3.3. Hrvatski jezik u hrvatskim zemljama u 19. i na početku 20. stoljeća

1.3.3.1. Službeni status hrvatskog jezika

Kako su se u 19. stoljeću u različitim hrvatskim zemljama razlikovale političke i društvene prilike i hrvatski jezik je u različitim krajevima imao različit službeni status. U civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji (gdje su se događali i glavni standardizacijski procesi) do polovice 19.

stoljeća hrvatski jezik nije bio jezik javne komunikacije. Značajni događaji za prodiranje hrvatskog jezika u javnu sferu bili su prvi zastupnički govor na hrvatskom jeziku u Hrvatskom saboru koji je 2. svibnja 1843. održao Ivan Kukuljević Sakcinski i osnivanje prve visokoškolske katedre za hrvatski jezik na zagrebačkoj Pravoslavnoj akademiji 1846. godine (prvi profesor hrvatskog jezika bio je Vjekoslav Babukić). Za konačno stjecanje službenog statusa hrvatskog jezika presudna je bila odluka Hrvatskog sabora od 23. listopada 1847. godine kojom Hrvatski sabor, tada još uvijek staleški, hrvatski proglašava „diplomatičnim” jezikom i time konačno zamjenjuje latinski u ulozi službenog jezika u Hrvatskom saboru. Uvođenje hrvatskog u upravu i školstvo jedan je i od zahtjeva Narodne stranke u Zahtijevanjima naroda, koji je upućen caru na Velikoj narodnoj skupštini 25. ožujka 1848. godine. Uvođenje hrvatskog kao službenog jezika u Trojednu kraljevinu Sabor potvrđuje još jednom odlukom od 18. listopada 1848. godine. No, takav status hrvatski jezik kratko zadržava. Carskim patentom od 31. prosinca 1851. kojim car Franjo Josip postaje apsolutistički vladar i preuzima svu vlast, jezikom javnih domena opet postaje njemački. Hrvatski se sustavno progoni. Svoju ulogu iz doba prije nametnutog ustava hrvatski ponovno djelomično zadobiva nakon prestanka apsolutizma. Carskim patentom od 19. listopada 1860. postaje jezik Namjesništva i banskog stola, a uvodi se i u urede te kao nastavni jezik u škole. Hrvatski kao službeni jezik unutar granica Trojedne kraljevine potvrđuje i Hrvatsko-ugarska nagodba iz 1868. godine. Takav društveno-politički status hrvatski zadržava do sloma Monarhije 1918. godine.

1.3.3.2. Hrvatski jezik u doba ilirizma

Tijekom cijelog 19. stoljeća neovisno o službenom statusu hrvatskog jezika vodile su se žestoke borbe za njegovu stvarnu upotrebu u javnoj komunikaciji. Hrvatski je, naime, sporo prodirao u domene visokog prestiža. Prvi razlog tome leži u povijesnim okolnostima. Kako je Hrvatska neprestano bila pod tuđinskom vlašću dominantnu ulogu kontinuirano su imali tuđi jezici – njemački, mađarski i latinski. Drugi razlog bila je činjenica da je do početka 19. stoljeća, hrvatski prošao tek prvu fazu standardizacije i to dvaju tipova književnog jezika: u

sjeverozapadnoj Hrvatskoj jezika kajkavske osnovice, a u ostalim dijelovima Hrvatske štokavske (ikavske) (Samardžija 2004: 11). Postojanje dvaju književnih jezika predstavljalo je poteškoću.²⁵ Nakon što je čakavski idiom kao moguća osnovica za općehrvatski jezik otpao već ranije, trebalo je riješiti dvojbu između dva ustaljena idioma – kajkavskog i štokavskog, i odabrati osnovicu za zajednički hrvatski jezik. Konačni izbor u korist štokavskog izvršen je kad su za to sazreli uvjeti u vrijeme Hrvatskog narodnog preporoda 30-ih godina 19. stoljeća.

U tridesetim godinama 19. stoljeća hrvatski narodni preporod s ilirizmom u središtu bio je u punom jeku. Tada su, naime, nastupile povijesne okolnosti u kojima se intenzivirao proces nacionalnog ujedinjenja svih Hrvata s konačnim ciljem konstituiranja nacije. Sredstvo nacionalne identifikacije postao je jezik (Tafra 2006: 44). Tafra (isto) neposredni razlog takvog značenja jezika u integracijskom procesu hrvatskih zemalja vidi u borbi protiv uvođenja mađarskog jezika u škole koja je trajala od kraja 18. stoljeća. Ta stalna potreba za obranom od nametanja tuđeg potaknula je razvoj svijesti o svom jeziku i potrebi da se Hrvati vlastitim jezikom koriste i u javnoj komunikaciji. Tako je stvaranje zajedničkog standardnog jezika za sve Hrvate postao glavni element nacionalnog ujedinjenja. Na početku svog djelovanja ilirci su čak imali ideju stvaranja zajedničkog jezika za sve južne Slavene, no kasnije su se odmakli od te široke južnoslavenske koncepcije i odlučili samo za stvaranje jednog općehrvatskog jezika (Vince 1978: 611).

Ipak, postojale su različite ideje o tome kako bi općehrvatski književni jezik trebao izgledati. Bilo je neslaganja oko slovopisa i trebalo je riješiti dilemu oko toga koja osnovica će biti uzeta za općehrvatski jezik. I kajkavski i štokavski bili su do tada prilično izgrađeni jezici bogate književnosti. U prilog kajkavskome govorila je činjenica da se glavnina jezikoslovne djelatnosti preporoditelja i žestoke rasprave odvijala na kajkavskom području u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, odnosno njegovom središtu, Zagrebu. Prednost štokavskog idioma

---

²⁵ Samardžija (2004: 11) pretpostavlja da hrvatski nunciji još 1790. godine biraju latinski, a ne hrvatski kao alternativu mađarskom ne samo zbog toga što je latinski stoljećima bio jezik zapadnoeuropske kulture i komunikacije, već i stoga što su na hrvatskom jezičnom području postojala „dva podosta različita i u visokom stupnju ustaljena književna jezika” – jedan kajkavske, a drugi štokavske osnovice.

bio je velik broj govornika na širem južnoslavenskom području. No, usprkos činjenici da se donosila velika i teška odluka s dalekosežnim posljedicama za hrvatski jezik i naciju, dogovor i „knjižnojezično ujedinjenje” dogodilo se ipak relativno brzo (Tafra 2006: 45). Bilo je za to nekoliko razloga (isto):

1. postojala je jaka želja za jezičnim jedinstvom
2. bili su spremni učiniti kompromise prilikom dogovora o
  - slovopisu (uzeto je nešto staro, dodano nešto novo), i
  - jeziku (normirani su oblici koji su zajednički svim trima hrvatskim narječjima)
3. novi općehrvatski jezik nije se izgrađivao iz početka, već je to bila samo završna faza realizacije višestoljetne težnje za izgradnjom jednog književnog jezika,
4. kajkavci su bili spremni odreći se svog književnog jezika i prijeći na većinski štokavski, dok su se štokavci odrekli svoje ikavske tradicije.

Hrvati su tada dobili jedinstveni književni jezik (novo)štokavske dijalektalne osnove koji se uglavnom temeljio na dubrovačko-dalmatinskoj književnosti. Taj „novi” jezik tada je nastavio svoj razvoj u drugoj fazi standardizacije.

Značajno dostignuće ilirskog pokreta bio je i novi slovopis (grafija) koji je svoj konačni oblik dobio u članku Ljudevita Gaja *Pravopisz* objavljenom 1835. godine u *Danici*. Novi slovopis koristio je i glavni jezični kodifikator ilirskog pokreta Vjekoslav Babukić, koji je kao rođeni štokavac napisao prvu općehrvatsku gramatiku: *Osnova slovnice slavjanske narečja ilirskoga*. Babukićeva gramatika bila je temeljni priručnik za učenje novog književnog jezika (novo)štokavske dijalektalne osnove. Gramatičkom normiranju tog jezika pridonio je i Antun Mažuranić svojom gramatikom pod naslovom *Temelji ilirskoga i latinskoga jezika* objavljenom u Zagrebu 1839. godine. Riječ je o poredbenoj hrvatsko-latinskoj gramatici u kojoj Mažuranić preko latinskog jezika u obliku pitanja i odgovora opisuje hrvatski jezik

kakav je opisan i u Babukićevoj *Osnovi* (Pranjковиć 4).²⁶ Taj isti jezik koji je normiran u Babukićevoj i Mažuranićevoj gramatici i Sabor je 1847. godine proglasio „diplomatičnim” (Tafra 2006: 50) te je time nova jezična norma postala obvezna.²⁷

No, iako je zajednički hrvatski jezik već u doba ilirizma dobio svoju gramatiku, hrvatska jezična norma izgrađivala se sve do kraja 19. stoljeća. Osim toga hrvatski je trebalo i leksički izgraditi i osposobiti za zadovoljavanje novonastalih potreba života. Stoga se u preporodno doba intenzivno radi i na stvaranju novih riječi koje starija leksikografska djela s početka 19. stoljeća nisu sadržavala, a bile su nužno potrebne u kulturnoj, političkoj ili gospodarskoj sferi.

Prva objavljena zbirka termina *Sbirka nekih reči, koje su ili u gornjoj ili u donjoj Ilirii pomanje poznane* tiskana je krajem 1835. godine u *Danici*. Zbirka je obuhvaćala dvadeset i dvije velike stranice s njemačkim i latinskim ekvivalentima i trebala je poslužiti autorima članaka u *Danici* koji su se mučili s pronalaženjem adekvatnih hrvatskih naziva u raspravama o političkim temama. Pretpostavlja se da je zbirku sastavio Antun Mažuranić (Vince 1990: 245).

Nekoliko godina nakon zbirke u *Danici* izlazi i prvi ilirski rječnik, i to u Beču, pod nazivom *Ilirsko-nemacski i nemacsko-ilirski rukoslovník*. Autori su bili Richter-Ballmann-Fröhlich, a rječnik je izašao u dva sveska: hrvatsko-njemačkom i njemačko-hrvatskom. Vince (isto, 247) ga je nazvao „slabim i neorginalnim”.

Najznačajniji rječnik tiskan u ilirsko doba bio je Mažuranić-Užarevićev rječnik iz 1842. godine: *Deutsch-illirisches Wörterbuch*. Bio je to prvi rječnik pisan novim pravopisom, sadržavao je 40 000 riječi. Pobudio je velik interes i nazivan je „djelom od nemale važnosti” (isto, 251). Budući da su Mažuranić i Užarević skupljali riječi koje su se tada stvarale za

---

²⁶ http://www.hrvatskiplus.org/prilozi/dokumenti/anagram/Pranjkovic_Hrvatski.pdf, zadnji pristup 8. 6. 2013.

²⁷ Važno je napomenuti da se to u početku odnosilo samo na područje civilne Hrvatske i Slavonije, dok se Vojna krajina koristila njemačkim kao službenim, a Dalmacija i Istra talijanskim.

potrebe tadašnjeg kulturnog i javnog života, taj se rječnik smatra prvim modernim hrvatskim rječnikom (isto, 252).

Iako se očekivao hrvatsko-njemački rječnik istih autora, on nikada nije sastavljen. Prvi takav rječnik bio je *Ilirsko-njemačko-talijanski mali rečnik* Josipa Drobnića koji je tiskan u Beču od 1846. do 1849. godine. Drobnić se pri izradi rječnika koristio starijim rječnicima, pa i Mažuranić-Užarevićevim, a u predgovoru je priznao da je rječnik preradio i doradio Antun Mažuranić (Vince 1990: 260).

Posljednji rječnici iz ilirskog niza tiskani oko polovice 19. stoljeća su *Handwörterbuch der deutschen und illirische Sprache* i *Rječnik ilirskog i njemačkog jezika* Rudolfa Fröhlicha Veselića. Iza toga, u drugoj polovici 19. stoljeća, uslijedio je bitan leksikografski rad Bogoslava Šuleka o kojem će biti riječi u posebnom poglavlju.

Na kraju poglavlja o hrvatskom jeziku u doba ilirizma važno je naglasiti da je glavni prinos narodnog preporoda „općenacionalno ujedinjenje u jednom književnom jeziku” (Tafra 2006:50), ali jednako tako da je jezični rad iliraca bio samo nastavak rada na standardizaciji jednog nadregionalnog jezika koja je započela već u 18. stoljeću i nikako nije značio stvaranje potpuno novog hrvatskog jezika. U jezičnom smislu, naime, ilirski pokret nije bio nikakva prekretnica, već nastavak dotada obavljene standardizacije (Vince 1978: 269, Tafra 2006: 52), a autori gramatika i rječnika nastalih u doba ilirizma i u kasnijim desetljećima temeljili su svoj rad na gramatološkom, leksikografskom i književnom radu svojih prethodnika poput Andrije Kačića Miošića, Matije Antuna Reljkovića, Pavla Rittera Vitezovića, Joakima Stullija, Franje Marije Appendinija i drugih koji su svojim jezičnim radom obilježili početak 19. i ranija stoljeća.

1.3.3.3. Putovi standardizacije hrvatskog jezika u drugoj polovici 19. stoljeća

U drugoj polovici 19. stoljeća razvoj hrvatskog jezika obilježile su žestoke polemike oko daljnje standardizacije i koncepcije pravopisa koje su vodile tri filološke škole: zagrebačka

riječka i zadarska. Sve tri škole imale su isto polazište – štokavski kao općehrvatski jezik. No, njihove ideje o konačnoj standardizaciji i normiranju jezika su se razlikovale.

Zagrebačka filološka škola

Zagrebačka filološka škola stvorena je na ilirskoj koncepciji o jeziku. Započela je svoje djelovanje 1835. i 1836. godine u okviru ilirskog pokreta i pod Gajevim pokroviteljstvom (Jonke 1871: 85). Nastavila je tradiciju ilirskih gramatičara i nakon gašenja ilirskog pokreta te je u stvari gotovo nemoguće odijeliti jezikoslovni rad iliraca i Zagrebačke škole. U početnoj fazi na njenom čelu bili su Vjekoslav Babukić i Antun Mažuranić, da bi kasnije od njih vodstvo preuzeo Adolfo Veber Tkalčević, a svojim radom se istaknuo i Bogoslav Šulek. Svoju jezičnu koncepciju spomenuti filolozi podredili su ostvarivanju svojih kulturnih, političkih i nacionalnih ideja. Naime, štokavsko narječje željeli su učiniti jedinstvenim književnim jezikom i sredstvom kulturnog ujedinjenja svih južnih Slavena. Stoga su i jezične i pravopisne probleme nastojali riješiti tako da budu prihvatljivi svim Hrvatima, Srbima, Slovencima, pa i Bugarima (Vince 1871: 86). Kasnije, kad je napuštena južnoslavenska ideja tražila su se rješenja koja su se odnosila samo na jezične prilike u hrvatskim zemljama. Osnovno načelo koje ih je vodilo pri oblikovanju standardnog hrvatskog jezika bilo je uključivanje elemenata svih hrvatskih narječja kako bi svi Hrvati taj jezik doživljavali kao svoj i kao takav ga mogli prihvatiti. Zbog takvog nastojanja pri normiranju jezika često su bili optuživani da propisuju umjetni, knjiški jezik.

Filolozi iz zagrebačkog kruga poštovali su Vuka Stefanovića Karadžića i njegov jezikoslovni rad (Barac 1960: 80). Na znamenitom Bečkom književnom dogovoru 1850. godine Ivan Mažuranić, Dimitrije Demeter, Ivan Kukuljević, Franjo Miklošić i drugi zajedno s Vukom Karadžićem i Đurom Daničićem prihvatili su ijekavsku štokavštinu za osnovu zajedničkog jezika i zaključili su da će glavna pravila za zajednički književni jezik Hrvata i Srba napisati Vuk Stefanović Karadžić (isto, 81). No, u praksi se dogovor nije poštovao. Ni Mažuranić, niti Veber Tkalčević nisu se slagali s Karadžićevim stavovima o štokavštini, pa se nisu držali

onoga što je dogovoreno u Beču. Štoviše, Ivan Mažuranić je 1862. kao dvorski kancelar za Hrvatsku naložio da se u hrvatskim školama koristi etimološki pravopis iz 1836. godine. Ista naredba Dvorske kancelarije ponovljena je još jednom 1864. godine. Time je na službenoj razini riješena dilema oko korištenja raznih pravopisa (oko čega su se vodile žestoke rasprave) i zapravo je uveden pravopis zagrebačkih filologa (Vince 1990: 535). Međutim, taj pravopis je bio obvezujući samo za škole i službenu upotrebu, pa se u praksi i dalje pisalo različitim grafijama.

Istodobno u školama se koristila Veberova gramatika *Skladnja ilirskog jezika* (1859). Budući da je bio čakavac, a živio je okružen kajkavštinom, Veber je štokavštinu morao naučiti iz knjiga. Gramatiku je pisao za one jednake sebi, kojima je novo književno narječje bilo strano. Pritom se služio logikom i nastojao jezična pravila što je moguće više pojednostaviti kako bi se jezik lakše naučio. Međutim, smatrao je da ne mora sve elemente preuzimati iz postojećih narječja, već neka pravila može i sam oblikovati. Tako je, da bi uklonio zabunu kad neka riječ ima isti oblik u više padeža, uveo *-ah* u genitivu množine imenica ženskog roda (*žena-h*). Prema tom genitivu množine filolozi Zagrebačke filološke škole podrugljivo su nazivani „ahavci“. Genitiv množine na *-ah*, kao i upotreba *-er* umjesto samoglasnog *r*, upotreba rogatog *ě*, te morfološki pravopis postale su identifikacijske značajke Zagrebačke filološke škole²⁸, ali i predmet mnogih polemika.

Usprkos svim zamjerkama koje su upućene na njezinu adresu poput one da joj je jezik umjetni, Zagrebačka škola odigrala je najznačajniju ulogu od svih triju škola u standardizaciji i širenju hrvatskog jezika. Zahvaljujući djelovanju zagrebačkih filologa (Babukića, Antona Mažuranića, Vebera Takalčevića) generacije hrvatskih đaka naučile su hrvatski književni jezik i hrvatski je postao jezikom komunikacije obrazovanog stanovništva (Barac 1960: 81).

---

²⁸ Oko pitanja najprimjerenijeg pravopisa niti svi zagrebački filolozi nisu bili složni. Tako je Bogoslav Šulek predlagao *-ie* i je umjesto rogatog *ě* i samoglasno *r* umjesto *-er*. Takav pravopis nazvali su Šulekovim pravopisom (za razliku od „školskog ilirskog“). Vince (1990: 556) navodi da je *Narodni list* u Zadru rabio Šulekov pravopis, a u Dalmaciji se isti upotrebljavao za pisanje knjiga.

Riječka filološka škola

Fran Kurelac bio je tvorac Riječke filološke škole. Kurelac je zastupao stavove o razvoju hrvatskog jezika koji su bili oprečni onima Zagrebačke škole. Kao rođeni štokavac s urođenim razvijenim osjećajem za nijanse u jeziku osjećao je štokavski jače od zagrebačkih filologa, te se protivio svemu što mu se činilo umjetnim i nenarodnim (isto, 82). No, njegov štokavski nije bio suvremeni narodni jezik. Za razliku od Vebera, u želji da oživi čak i izumrle oblike iz hrvatske jezične prošlosti, Kurelac je štokavsku gramatiku još zakomplicirao i proizveo arhaizirani jezik. Namjera mu je bila da hrvatski učini sličnim jezicima sjevernih i zapadnih Slavena (isto, 82). Najpoznatija osobina njegova jezika je tzv. slavenski genitiv (*žen, molitav, gradov* td.). Jezik mu je neobičan i teško razumljiv jer obiluje zastarjelim riječima starih pisaca. Suvremenim pak riječima često daje drugo značenje. Osim toga posuđuje i riječi iz drugih slavenskih jezika.

Već početkom 1850-ih Kurelac se protivi primjeni jezičnih pravila zagrebačkih filologa diljem Hrvatske, a kasnije Zagrebačku školu i javno žestoko napada. Veber pak njemu zamjera arhaičnost i naglašava da, budući da jezik služi suvremenicama, treba sadržavati elemente suvremenog jezika (Vince 1990: 413).

Kurelčevi sljedbenici bili su uglavnom njegovi učenici iz riječke gimnazije koji nakon završetka srednjeg školovanja Kurelčeve ideje prenose dalje. Međutim, njihovo oduševljenje je ubrzo iščeznulo, pa je 1860-ih i 1870-ih godina sam Kurelac ostao jedini dosljedni sljedbenik ideja te škole. Nakon što je Riječka škola polako nestala, Zagrebačka se još više afirmirala.

Zadarska filološka škola

Idejama Zagrebačke filološke škole usprotivili su se i predstavnici Zadarskog jezično-kulturnog kruga Ante Kuzmanić, Šime Starčević, Stjepan Ivičević, Jerolim Vrdolja, Ignjat Alojzije Brlić i drugi. Oni se naime nisu mogli pomiriti s time da ilirci donose odluke o jeziku

i nameću ga drugim hrvatskim pokrajinama, a da se nisu posavjetovali s predstavnicima kulturnog kruga u Dalmaciji. Kuzmanić smatra apsurdom da se od Dalmacije kao stare latinske civilizacije s bogatom književnošću očekuje da prijeđe na literaturu sjeverne Hrvatske koja je još bila u povojima (Vince 1990: 331). Stoga se u prvim godinama ilirskog pokreta u Dalmaciji o preporodnim zbivanjima u sjevernoj Hrvatskoj uopće ne piše. No, pojedinci iz Dalmacije ipak povremeno objavljuju pokoji rad u zagrebačkoj *Danici*, a od 13. broja 1841. godine pojavljuju se članci o kulturnom radu u Dalmaciji (isto, 320).

Kuzmanić i njegovi istomišljenici ne protive se ujedinjenju hrvatskih zemalja, no nisu skloni južnoslavenskoj uniji. Smatraju da svaki južnoslavenski narod treba izgrađivati vlastiti tip književnog jezika, jer se time jača vlastita nacionalnost. Pri određivanju osnovice treba imati na umu najrasprostranjeniji govor. Hrvatima žele nametnuti ikavski govor za temelj općehrvatskog štokavskog jezika i to argumentiraju podatkom, da je to jezik većine Hrvata – Dalmatinaca, Ličana i Slavonaca. Iza toga se skrivalo zalaganje za očuvanje dalmatinske baštine, ali i želja za Dalmacijom kao kulturnim središtem Hrvata (Vince 1990: 335).

Godine 1844. Ante Kuzmanić u Zadru uspijeva pokrenuti prvi dalmatinski književno-prosvjetni list na narodnom jeziku *Zora dalmatinska* namijenjen najširim narodnim slojevima. Znajući za novi list ilirci očekuju da će se i tu upotrebljavati ilirski pravopis. No, suradnici *Zore* smatraju da je hrvatskom jeziku uopće primjerenija grafija koja ima dugu tradiciju u hrvatskim zemljama. Pritom misle na reformiranu dalmatinsku grafiju iz 1820. godine. Ako to ne bi bilo moguće bili su spremni na kompromis na način da se u zajedničkoj latiničnoj grafiji upotrijebe neki znakovi iz dalmatinskog, a neki iz ilirskog pravopisa (isto, 345). Starčević se žestoko opire ilirskoj grafiji zbog neprikladnosti slova, ali i iz idejnih razloga. Kuzmanić se koleba, pa čak u početku i služi novim pravopisom. Vince (isto, 344) pretpostavlja da se Kuzmanić nadao da će zagrebački filolozi prihvatiti ikavski govor ako Dalmatinci preuzmu njihov pravopis. Kad je uvidio da od toga neće biti ništa vratio se dalmatinskoj grafiji na koju je bio navikao. Ipak, kako Gajev pravopis osvaja hrvatske krajeve i Kuzmanić 1849. popušta i

prelazi u *Zori dalmatinskoj* na ilirski slovopis. Iste godine u Dalmaciji se na istom pravopisu počinju tiskati i službeni listovi, a postupno je prihvaćaju i dalmatinski književnici.

Kuzmanić kao pravi dalmatinski narodni prosvjetitelj svojim bogatim publicističkim radom sustavno djeluje na prosvjećivanju svih društvenih slojeva u Dalmaciji (Vince 1990: 333). Godine 1849. osnovao je u Zadru društvo *Slavjanska lipa* koje proučava narodni jezik, ali ima i političku dimenziju, jer promovira ideju slavenske uzajamnosti (isto, 338). Bavio se mnogo jezikom i uređivanjem raznih listova, a njegova je zasluga i pokretanje prvoga pravnog lista na hrvatskom jeziku *Pravdomoša* 1851. godine.

1.3.3.4. Prevlast „vukovaca” koncem 19. stoljeća

Uz tri opisane filološke škole od polovice 19. stoljeća u Hrvatskoj djeluje još jedna filološka struja koja ima potpuno drukčiju koncepciju jezika i pravopisa. Tu struju čine lingvisti koji se pozivaju na Vuka Karadžića i zagovornici su njegova pravopisa i njegove jezične reforme, te Daničićevih djela. U „hrvatske vukovce” ubrajaju se: Franjo Iveković, Pero Budmani, Armin Pavić, Tomo Maretić, Ivan Broz, Mirko Divković i drugi. Dobri su teoretičari i metodičari suvremenog jezikoslovlja²⁹. Međutim, odbijaju hrvatski književni jezik temeljiti na starijoj i novijoj hrvatskoj književnosti te proučavaju djelo Vuka Karadžića (autorsko, sabiračko i prevoditeljsko), jer im se ono čini ujednačenijim korpusom od bilo kojeg drugog (Samardžija 2004: 145-146). Za razliku od Zagrebačke škole koja je za osnovu hrvatskog književnog jezika uzimala štokavštinu s elementima čakavskog i kajkavskog dijalekta, vukovci smatraju da je prava osnova za hrvatski književni jezik čisti novoštokavski ijekavski dijalekt (bez „dijalektalizama“ iz čakavskog i kajkavskog) temeljen na Karadžićevim djelima i u skladu s Daničićevim opisom (isto, 141). U duhu europskog romantizma zanose se svime što je narodno pa tako i narodnim jezikom. Protive se morfološkom pravopisu i zagovaraju fonološki. Hvale Vukov jezik kao pravilan i dobar. Do te mjere su fascinirani njegovim

---

²⁹ Mladogramatičari su izvršili bitan utjecaj na njihov rad (Samardžija 2006: 144).

jezikom da Tomo Maretić Vuka Karadžića naziva Ciceronom hrvatskog jezika (Maretić 1899: I i II).

Već krajem sedamdesetih godina vukovci zauzimaju sve više utjecajnih položaja u Akademiji, Matici hrvatskoj i na Sveučilištu s kojih mogu bitno utjecati na daljnji tijek standardizacije hrvatskog jezika. Značajna potpora njihovom djelovanju bilo je objavljivanje prvog sveska Akademijina Rječnika hrvatskog ili srpskog jezika 1880. godine koji je zahvaljujući Daničiću kao tadašnjem glavnom uredniku i zagovorniku kulturnog i jezičnog jedinstva Hrvata i Srba i svih drugih južnih Slavena promovirao upravo Karadžićev jezik i pravopis. Ista načela sve više prevladavaju i u *Viencu* i u drugim časopisima. Dotada dominantna jezična koncepcija Zagrebačke škole sve više gubi na važnosti, a uvodi se ideja o narodnom jeziku kao književnom. Kao posljedica južnoslavenske ideje i integracije Vojne krajine 1888. godine je u hrvatskim školama ime nastavnog jezika promijenjeno iz „hrvatski” u „hrvatski ili srpski”.

Karadžićevi i Daničićevi pristaše prema kraju 19. stoljeća postaju sve prisutniji i utjecajniji. Na putu do konačne dominacije u hrvatskoj filologiji osamdesetih godina pomažu im i nove sociopolitičke prilike – pojačana mađarizacija, protumađarske demonstracije i postavljanje novog režima s Khuenom-Hedervaryjem na čelu. Khuen-Hedervary uspijeva slomiti hrvatski nacionalni pokret, pridobiti srpske političare i osigurati unionistima dominantnu poziciju. Unionistima pristupaju i neki istaknuti vukovci poput Tome Maretića, te neki njihovi pristaše među intelektualcima. Takvo političko okruženje pogoduje jačanju hrvatsko-srpskog jezičnog unitarizma među hrvatskim filozofima (Samardžija 2006: 143). Vukovci su aktivni na svim područjima hrvatske filologije: području pravopisa, gramatike i leksikografije. Prevlast u hrvatskoj filologiji stječu već početkom 1890-ih. Godine 1899. objavljena je *Gramatika i stilistika hrvatskog jezika* Tome Maretića, a iste godine vlada je Ivanu Brozu povjerila pisanje pravopisa na fonološkim načelima. Brozov novi *Hrvatski pravopis* tiskan je 1892. Na samom

početku dvadesetog stoljeća 1901. godine iz tiska izlazi *Rječnik hrvatskog jezika* Ivana Broza i Franje Ivekovića.

Zahvaljujući tim značajnim jezikoslovnim djelima hrvatski književni jezik približio se Karadžićevom odnosno Daničićevom jeziku, a time i Srbima koji su živjeli u hrvatskim zemljama. Ujednačeni su množinski padeži i time su stariji oblici koje su uveli ilirci zamijenjeni novijima. Dilema oko pravopisa riješena je u korist fonološkog pravopisa (Vince 1990:614).

Bilo je naravno i kritika i otpora tom novom jezičnom tipu književnog jezika. Protivnici su prigovarali da se ne uzima u obzir hrvatska jezična i pravopisna tradicija (isto). Ipak, tvrdi Vince (isto) uzeti su samo elementi koji su zastupljeni u hrvatskoj štokavštini s tek ponekom osobinom koja nije bila osobina njegova tadašnjeg organskog razvoja.

Time su hrvatski vukovci završili standardizaciju hrvatskog jezika. No, pritom nisu prevladali ekstremni pogledi vukovaca prema kojima se književni jezik treba temeljiti isključivo na narodnom jezičnom blagu, već su oni ublaženi i nekim elementima koje su predlagali Veber i Šulek. Tako se novi hrvatski književni jezik u konačnici osniva u cijelosti na štokavskom narječju, ali ipak sadrži i riječi iz hrvatskih dijalekata, iz slavenskih i svjetskih jezika te kovanice (Jonke 1956: 8).

1.3.4. Leksička obnova hrvatskoga književnog jezika

Kada je 1848. hrvatski jezik uveden u službene poslove i zavladao javnom sferom hrvatski leksik još nije bio dovoljno izgrađen da bi zadovoljio nove komunikacijske potrebe kojima je bio namijenjen³⁰. Hrvatski je jezik bilo nužno leksički obnoviti i dopuniti odnosno učiniti ga višefunkcionalnim, što je vrlo važna karakteristika standardnosti. Popunjavanje leksika s ciljem dostizanja razine funkcionalne polivalentnosti koja je bila potrebna da bi se društvena

---

³⁰ Šulek u predgovoru svog njemačko-hrvatskog rječnika kaže da je hrvatski bio „naprečac uveden u sve javne poslove i učionice” (Šulek 1860: VII).

komunikacija u svim domenama mogla zbivati na zadovoljavajući način bila je glavna zadaća hrvatskih filologa i drugih jezično zainteresiranih stručnjaka u drugoj polovici 19. stoljeća.

Leksičke praznine bile su najveće u područjima raznih struka i znanosti. Zbog nedostatka stručnog nazivlja bio je otežan rad stručnjacima koji su bili školovani uglavnom na njemačkom jeziku, a odjedanput su na svojim radnim mjestima morali upotrebljavati hrvatski jezik. Uvođenjem hrvatskog jezika u škole (osobito nakon apsolutizma) počinju se pisati i prvi školski udžbenici na hrvatskom jeziku odnosno na hrvatski su prevedeni strani udžbenici. Znanost koja se u drugoj polovici 19. stoljeća intenzivno razvija treba primjeren leksik. I sama vlast svjesna je nedostatka odgovarajućeg nazivlja osobito u sferi javne uprave, sudstva i politike. Tako već 1848. godine banski namjesnik Mirko Letunaj daje prvu inicijativu za izradu hrvatske pravne terminologije, da bi godinu dana kasnije i sama vlast u Beču, svjesna prijeke potrebe leksičke izgradnje slavenskih jezika koji su preuzeli uloge koje do tada nisu obavljali, pokrenula izradu pravnog i političkog nazivlja za sve slavenske jezike Monarhije. U okviru tog zajedničkog projekta izrađen je prvi njemačko-hrvatski rječnik pravnog i političkog nazivlja *Juridisch-politische Terminologie für die slawischen Sprachen Österreichs*.³¹ Međutim, hrvatska stručna javnost vapila je za hrvatskim ekvivalentima za njemačke termine i u drugim područjima poput botanike, fizike, kemije, matematike, medicine itd.

1.3.4.1. Leksikografski rad Bogoslava Šuleka

Glavni protagonist hrvatske leksičke obnove u 19. stoljeću bez kojeg, kako smatra Samardžija (2004: 105), „nije moguće zamisliti ni obnovu hrvatskog (standardnog) jezika niti popunu njegova ponajprije strukovnog i znanstvenog leksika“ bio je Bogoslav Šulek, publicist i leksikograf, pristaša Zagrebačke filološke škole kojemu je, iako je bio Slovak podrijetlom,

---

³¹ O tom projektu i njegovu značenju za stvaranje hrvatske pravne terminologije kao i uopće o putovima nastanka moderne hrvatske pravne terminologije biti će više riječi u sljedećem poglavlju.

bilo iznimno stalo do hrvatskog jezika i njegova razvoja. Smatrao je, naime, da je obrazovanje nekog naroda moguće samo na vlastitom jeziku (Markus 2008: 205).

Šulek je prvi prepoznao „silnu potrebu nemačko-hrvatskoga rečnika, koji bi sadržavao službeno i znanstveno nazivlje, i tako olakotio našincem, ponajviše tuđim jezikom izučenim uspešno izvršivanje njihova zvanja“ (Šulek 1860: VII), te se prihvatio izrade velikog njemačko-hrvatskog rječnika. Zadatak je bio vrlo opsežan i zahtjevan osobito jer hrvatski jezik još nije bio znanstveno obrađen. Posao je trajao oko sedam godina. Rječnik je bio završen i tiskan u dva sveska pod naslovom *Nemačko-hrvatski Rečnik – Deutsch-kroatisches Wörterbuch* neposredno nakon sloma apsolutizma u Hrvatskoj, 1860. godine.

Rječnik sadržava, kako je već 1852. najavila knjižara F. Župana, obilje svakodnevnih riječi, stručne izraze raznih struka, bogoslovno, trgovačko, prirodoslovno i drugo nazivlje (Vince 1990: 536). Uzor za njemački dio rječnika Šuleku je bio višesveščani Heinsiusov rječnik *Vollständiges Wörterbuch der deutschen Sprache mit Bezeichnung der Aussprache und Betonung* iz 1840-ih tiskan na više od 3500 stranica (isto, 537). Njegov posao bio je prijevod na hrvatski. Tom poslu Šulek nije pristupio kao neiskusni leksikograf. On je, naime, već sudjelovao u izradi Mažuranić-Užarevićeva rječnika, pa je imao iskustva s prikupljanjem riječi. Osim toga služio se i starijim leksikografskim djelima, a najviše spomenutim Mažuranić-Užarevićevim rječnikom. Pomažu mu i suradnici, ponajprije pjesnik Ivan Trnski koji je bio vrlo dobar poznavatelj narodnog jezika pa je Šuleku bio od velike pomoći pri prevodenju njemačkih izraza. Pri odabiru riječi Šulek je postupao puristički. Uzimao je uglavnom štokavske riječi, ali i dijalektalizme iz kajkavskoga i čakavskoga. Kad nije nalazio narodnih riječi posuđivao je iz slavenskih jezika, najviše češkoga i slovačkoga, zatim ruskoga, a manje iz slovenskoga, crkvenoslavenskoga i poljskoga. Osim toga, rječnik sadržava i brojne novotvorenice. Šulek je, naime, jako dobro znao iskoristiti tvorbene mogućnosti hrvatskog jezika (Zagrebačke filološka škole bila je poznata po svojoj sklonosti prema

novotvorenicama). U težnji za što čišćim hrvatskim jezikom uglavnom je izbjegavao internacionalizme.

Iako je već rječnik iz 1860. godine sadržavao dosta službenih i znanstvenih naziva iz raznih struka, potrebe su bile sve veće, pa je 1865. godine na poziv Kraljevskog dalmatinsko-hrvatsko-slavonskog namjesničkog vijeća u Zagrebu i pravog pokretača utvrđivanja hrvatskog znanstvenog nazivlja, tadašnjeg školskog nadzornika Franje Račkog, Šulek započeo rad na svome, *Hrvatsko-njemačko-talijanskom rječniku znanstvenog nazivlja*. Poziv Kraljevskog vijeća uslijedio je, kako Šulek sam otkriva u predgovoru svog rječnika, nakon što su sastavljeni popisi njemačkih i latinskih znanstvenih naziva i razdijeljeni među profesore književnike i stručnjake da uz njih pribilježe odgovarajući naziv (Šulek 1874-5: VII). Zatim se sastao odbor stručnjaka koje je imenovalo vijeće i ustanovio načela po kojima se trebao sastaviti rječnik. Pritom je odlučeno da se pri sastavljanju rječnika svakako mora izbjeći „pretjerani purizam i nepotreban klasicizam” (isto). Prema prikupljenoj građi rječnik je trebao sastaviti i urediti upravo Šulek i to za srednja učilišta. Šulek je, međutim, smatrao da su potrebe veće, te se nije ograničio na materijal koji je dobio i terminologiju potrebnu u školama, već i onu koja je bila potrebna višim učilištima. Popise naziva morao je sam dopunjavati i provjeravati s istaknutim stručnjacima iz pojedinih područja, zbirkama narodnih riječi koje su mu ustupili neki jezikoslovci te prema starijim rječnicima, osobito Stullijevu rječniku i Daničićevu *Rječnikom iz starina srpskih*. Za neke struke, primjerice, tehničke struke nazivlje je morao u potpunosti skupljati sam. Osim toga, odlučio je uz njemačko tumačenje dodati i talijansko „da bude knjiga koristna i braći Dalmatincima” (Šulek 1874-5: VIII). Za nazive iz tehničkih struka dodavao je francuska i latinska značenja. Tako je Šulek postao mnogo više od urednika rječnika, iako se može reći da je s obzirom na navedene suradnje rječnik bio „kolektivno djelo hrvatskih stručnjaka Šulekova vremena” (Jonke 1954: 69).

Pri izradi rječnika Šulek je uglavnom slijedio načela koje je bečka komisija za utvrđivanje terminologije odredila već 1849. godine za njemački jezik, a prihvatila je češka komisija za izradu češkog terminološkog rječnika pod vodstvom „samoga slavnoga Šafarika” (Šulek 1874-5: VIII). Tako je Šulek i u ovom rječniku posebno pazio da se pri odabiru riječi svakako

bira narodna riječ.³² Gdje to nije bilo moguće posuđivao je od srodnih slavenskih naroda. Tek kad niti u slavenskim jezicima nije nalazio primjereni izraz stvarao je sam nove nazive.

Šulekov rječnik, međutim, kako i sam navodi u predgovoru ne sadržava „podpuno nazivlje svih znanosti“, jer je „to za sada stvar upravo nemoguća“ (Šulek 1874.-5: X). Većinom se bavio prirodoslovnim i tehničkim strukama. Pravno nazivlje obuhvatio je tek rubno.

Osim izrade rječnika znanstvenog nazivlja Šulek je kao „vješt čovjek i praktičan leksikograf“ (Vince 1990: 563) bio pozivan u pomoć kada su se rješavala leksičko-terminološka pitanja u drugim područjima života. Tako je, npr. prevodio vojnički pravilnik, sve naredbe, a kasnije i niz knjižica s područja domobranstva.

Šulekov leksikografski rad izrazito su cijenili i suvremenici i lingvisti iz kasnijih epoha. Njegovi rječnici imali su snažan utjecaj na hrvatski književni jezik (Vince 1990: 550) i od iznimne su važnosti za povijest hrvatske leksikografije. Iako neke riječi nisu bile najbolja rješenja i uslijed daljnjeg razvoja jezika zamijenjene su novima, niz riječi koje su i danas sastavni dio leksičkog fonda hrvatskog jezika potječe upravo od Šuleka (npr. *dojam, družba, latica, pelud, plin, tvrtka, uzor* itd.).

No, Šulek je doživio i mnogo kritika. Protivnici su mu posebno zamjerali pretjerani purizam. Osuđivan je kao tvorac mnogih neologizama, prigovarali su mu zbog dijalektalizama, a neki su smatrali da pretjeruje i s posuđenicama iz drugih slavenskih jezika, pa i iz stare književnosti. Nemilosrdno je gonio tuđice (ponajprije turcizme, germanizme i romanizme) i zamjenjivao ih riječima slavenskog korijena ne uzimajući u obzir njihovu usvojenost u hrvatskom jeziku. Jonke (1956: 14) smatra da je Šulek iz književnog jezika izbacivao i potrebne riječi, te da nije dovoljno imao na umu živu narodnu riječ. No, on također tvrdi da je Šulek u svojim purističkim nastojanjima radio u duhu vremena te da njegov Rječnik odražava „dotadašnju jezičnu praksu“ (Jonke 1954: 70). Mnogi neologizmi koje je Šulek stvorio usvojeni su i do danas su sastavni dijelovi hrvatske stručne i znanstvene terminologije. Vince (1990: 575) je uvjerenja da je u Šulekovu radu bilo pretjerivanja, no spominje i druge koji su

---

³² Šulek je bio poznat kao veliki štovatelj narodnog jezika i „nemilice je gonio germanizme iz hrvatskog jezika, zamjenjujući ih narodnim izričajem“ (Jonke 1954: 72). Kao lingvista smatra ga se i pretjeranim puristom i kovačem neologizama i posuđenica iz slavenskih jezika (isto).

pretjerivali. Drži da je Šulekova strategija u umjerenom obliku potrebna. S time se slaže i Jonke (1965: 150) i tumači da su vrijeme, način života i razvoj jezika pokazali da je srednji put pravi put. U današnje vrijeme, naime, više nema takve nesnošljivosti prema tuđicama kakvu su gajili Šulek i njegovi suvremenici, ali jednako tako nitko ne izgoni ni dijalektalizme, posuđenice i pravilne kovanice, ako su potrebne.

1.3.4.2. Hrvatski jezični purizam

Izražena težnja za jezičnom „čistoćom” oduvijek je bila karakteristika hrvatskog književnog jezika. Istraživanja su pokazala da su i u predstandardno doba razvoja hrvatskog jezika (do polovice 18. stoljeća) hrvatski leksikografi poput Fausta Vrančića, Mikalje, Della Belle, Belostenca, Vitezovića i drugih strane jezične elemente zamjenjivali domaćima (Samardžija 2008: 196). O „čistoći” jezika brinuli su i stari hrvatski književnici Vitezović, Reljković, dubrovački pisci, a u određenoj mjeri i mnogi čakavski i kajkavski pisci. Zbog nepovoljnih političkih prilika i intenzivnih doticaja sa stranim jezicima koji su često bili nametnuti kao jezici vladajućeg tuđinskog naroda Hrvati su tijekom stoljeća razvili jak osjećaj za čuvanje vlastitog jezika.

U 19. stoljeću u vrijeme leksičke obnove hrvatskog jezika pojačani purizam posljedica je društveno-političke situacije. Pojavljuje se kao reakcija na germanizaciju, mađarizaciju i talijanizaciju i odraz je straha od stranog utjecaja. Usmjeren je protiv posuđenica, ali i prevedenica ponajprije iz njemačkog jezika. Takve purističke težnje, imaju, međutim, i pozitivne konotacije, pa tako pokreću unutrašnje tvorbene mogućnosti jezika te su poticaj i nužan preduvjet za stvaranje neologizama (usp. Muhvić-Dimanovski, 1992: 112). A opet, pojavljuje se tzv. štokavski purizam čiji je cilj „čisti“ štokavski jezik bez primjesa kajkavskih i čakavskih dijalektalizama (isto).

Vrijeme je to svjesne borbe za „čistoću” jezika i u drugim srednjoeuropskim zemljama (npr. Češkoj, Austriji, Mađarskoj). Thomas (1991: 221) kaže da je hrvatski purizam u 19. stoljeću tipičan oblik srednjoeuropskog ksenofobijskog purizma u kojem se leksik popunjava iz vlastitih jezičnih resursa uz pomoć neologizama i kalkova, pri čemu postoji nesnošljivost prema njemačkome i latinskome, dok su češki i ruski dobrodošli. Jačanje nacionalne svijesti bilo je razlog ljubomornog čuvanja nacionalnih jezika od tuđinskih utjecaja. Izraziti purizam

često je prisutan kod malih naroda jer se upravo jezik doživljava kao izraz vlastite individualnosti i osobitosti i njime se pruža otpor dominaciji drugih jezika i naroda. Hrvate, Slovence i Čehe upravo osjećaj ugroženosti u Habsburškoj Monarhiji navodi da se brigom za „čistoću“ vlastitog jezika brane od njemačkog utjecaja.

Težnja jezičnoj čistoći i napose neprijateljstvo prema bilo kakvim oblicima njemačkog leksičkog utjecaja u Hrvatskoj vidljivi su u stajalištima pripadnika svih filoloških škola, pa i hrvatskih vukovaca. Za „čistoću“ hrvatskog leksika bore se i Fran Kurelac i Adolfo Veber Tkalčević i Tomo Maretić. Purizam je vrlo izražen i u leksikografskom radu Bogoslava Šuleka. Zajednički cilj im je hrvatski jezik sa što manje stranih elemenata. Ipak, ideje o putovima ostvarenja tog cilja se razlikuju.

Kurelčevo načelo bilo je dijakronijsko. On je smatrao da „barbarizme“ treba zamijeni riječima iz stare hrvatske književnosti. Zanimljivo je da barbarizmima smatra mnoge riječi koje se i danas upotrebljavaju u hrvatskom književnom jeziku poput *tvornica*, *čitaonica*, *zbirka*, *ustav* itd. Mrski su mu i neologizmi i svako posuđivanje iz slavenskih jezika. Pritom ne uzima u obzir da se riječi s vremenom semantički mijenjaju. Divi se jeziku dubrovačkih pisaca kao vrlo čistom od tuđica i on ga nadahnjuje za konkretne purističke jezične realizacije. Ogorčen je postojanjem brojnih tuđica iz njemačkog jezika, pa predlaže zamjene koje sam stvara ili iz uzima iz narodnog jezika (*pletilja* za *Schtrickerin*, *pomivalja* za *Küchenmagd*, *migulja-smigulja* za *Kockette*, *šetulja* za *Spaziergängerin*, *ugodilja* za *Kurtisane* itd.). Smetaju mu i tragovi turskoga (usp. Vince 1990: 433-436).

Predstavnici Zagrebačke filološke škole Adolfo Veber Tkalčević i Bogoslav Šulek zalagali su se za uklanjanje svih stranih riječi i izraza iz hrvatskog jezika za koje postoji adekvatna zamjena. Dopuštali su pritom i korištenje dijalektalizmima, pa i starijih riječi i riječi iz drugih slavenskih jezika. Kada nijedan od tih postupaka nije urodio plodom tvorila se nova riječ. Ta puristička načela Šulek je primjenjivao i pri sastavljanju svojih rječnika i izradi raznih terminoloških priručnika. Šulek je bio osobito spretan i uporan u kovanju novih riječi, usprkos činjenici da 1850-ih kad je on započeo svoj leksičko-terminološki rad nije bilo teoretskih radova o tvorbi riječi u slavenskim jezicima koji bi mu bili od pomoći. Mnogi njegovi

neologizmi održali su se sve do danas iako su ih suvremenici često napadali³³. Često je tvorio analogne imenice i pridjeve prema narodnom govoru (prema *torbonoša* iskovao je *glavonoša* (*Kopfträger*), *kliconoša* (*Keimträger*), a prema *gologlav*, *žutoglav* i *sitnoglav*). Međutim, ima i složenica kojima uzor nije bio ni narodni govor niti češki jezik, već su prijevodi s njemačkoga (*cvjetodol* za *Blumental*, *malobradat* za *kleinbärtig* itd.). Nepoznavajući dovoljno hrvatske složenice ponekad je složenice gradio po pravilima njemačkog i češkog jezika (*tropjev*, *vukolovište*, *paromlin* itd)³⁴. Stoga je njegov način tvorbe često smatran mehaničkim. No, Vince (1980: 72) smatra da je Šulek bio preambiciozan u nastojanju da svaku njemačku riječ prevede samo jednom našom.

Tomo Maretić u početku odlučno progoni germanizme uključujući i kalkove. Mрске su mu riječi poput *velegrad*, *veleizdaja* i druge jer su stvorene prema njemačkim riječima *Großstadt* i *Großmacht*. Protivi se i mnogim kovanicama kao što su *glazba*, *učionica*, *tvornica* itd. (Vince 1980: 69). Kasnije zauzima umjerenije stajalište jer uviđa da nije potrebno iz jezika izbacivati sve riječi i izraze koji su stranog podrijetla. Godine 1924. izdaje i svoj *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik za sve one koji žele dobro govoriti i pisati književnim našim jezikom* u kojem je ponovno prihvatio mnoge ranije odbačene riječi koje su bile potrebne. Shvatio je da je funkcionalnost jezika važnija od njegove „čistoće” (isto, 70).

Svojim purističkim težnjama filolozi druge polovice 19. stoljeća vrlo su gorljivo branili naš jezik od stranih utjecaja, što je bila posljedica i pogleda na književni jezik i političkih prilika u Hrvatskoj. Međutim, u svom odlučnom odbijanju svega što je u vezi s njemačkim jezikom kao simbolom austrijske hegemonije i tvrdoglavom uvođenju isključivo domaćih riječi umnogome su i pretjerali. Radi jezične „čistoće” zabranjivali su mnoge riječi i time uzrokovali nesigurnost i zbunjenost govornika. Takav pretjerani purizam postao je zapreka nesmetanom razvoju i sve razgranatijoj upotrebi književnog jezika (Vince 1990: 447). Vince (isto) zaključuje da se takav purizam nužno morao mijenjati, ali napominje da se umjerenost postizala sporo. Umjeren stav prema purizmu zauzela je i većina suvremenih lingvista i književnika, a najbolje ga ilustrira Jonke (1953: 2) kad tvrdi da je kulturna povezanost s drugim narodima razlog zbog kojeg je nužno da u književnom jeziku postoje i strane riječi, ali

---

³³ Među gorljivim protivnicima Šulekovih neologizama bio je i Fran Kurelac. On u svom radu „Mulj govora nespretna i nepodobna nanešen na obale našega jezika ili : o barbarizmih” (Rad JAZU, knj 204) kritizira mnoge: *brzjav*, *brzjaviti*, *crnina*, *djelokrug*, *parobrod* itd (Vince 1990: 547).

³⁴ U hrvatskom jeziku složenice nisu zbroj značenja prve i druge riječi u složenici.

da je istovremeno neprihvatljivo bez ograničenja ih primati jer je potrebno čuvati duh našega jezika.

2. Terminologija: teorije, metode, primjena

2.1. Razvoj terminologije, nazivlje i njegova funkcija

2.1.1. Terminologija ili nazivlje, termin ili naziv?

Terminologija je višeznačna riječ. Odnosi se ponajprije na strukturirani skup pojmova i njima pridruženih naziva određene struke, odnosno određene znanstvene discipline. Hoffman (1985: 158) naglašava da je riječ o dijelu rječnika nekog stručnog područja, koji unutar leksika nekoga jezika zauzima posebno mjesto i može se svjesno stvarati i normirati (za razliku od ostalih riječi). U tom značenju riječ terminologija istoznačna je s hrvatskom riječju *nazivlje*. *Terminologija* u užem smislu označava znanstvenu disciplinu koja se bavi proučavanjem naziva, njihova stvaranja i upotrebe te odnosima između pojmova, objekata i naziva jezika struke. U posljednjem značenju istoznačna je s riječju *nazivoslovlje*. Potpuniju definiciju terminologije kao znanosti daje Mihaljević (1990: 154):

Terminologija je znanost koja proučava nastajanje pojmova, odnose i veze među njima, svojstva pojmova, stvaranje pojmovnih sustava, opise pojmova, stvaranje definicija, pridruživanje označitelja pojmovima, odnose između objekta, pojma i označitelja, strukturu i stvaranje naziva, usklađivanje naziva i pojma, metode terminološke leksikografije, te probleme izgradnje terminoloških baza podataka.

Definiranju pojma *termin* (engl. *term*, njem. *Terminus* ili *Fachwort*) posvećeno je mnogo pozornosti u internacionalnim stručnojezičnim krugovima, no još uvijek nema suglasnosti oko njegove definicije.³⁵ Prema njemačkome terminološkom standardu DIN odnosi se na jezični izraz (riječ ili skupina riječi) i pojam koji taj jezični izraz označava. Jezični izraz tada se naziva *Bennenung*. DIN norma 2342 *Terminus* ili *Fachwort* i *Bennenung* definira na sljedeći način:

„Terminus (Fachwort): Das zusammengehörige Paar aus einem Begriff und seiner Benennung als Element einer Terminologie“ (DIN 2342 1992:3 Cf. Bukovčan 2009: 45).

„Bennenung: Aus einem Wort oder mehreren Wörtern bestehende Bezeichnung“ (DIN 2342 1992:3 Cf. Bukovčan 2009: 45)..

---

³⁵ Hoffmann u opširnijoj diskusiji o konceptualizaciji pojma *Terminus* kuriozitetom naziva činjenicu da su toliki termini do sada već primjereno definirani, a za pojam *termin* nije još uvijek pronađena zadovoljavajuća definicija (1985: 160).

Neki pak autori (Achmanova 1966, Kalinin 1966, Terpigorev 1953 citirano prema Hoffmann 1985: 160, Mattila 2006, Lauren 1993 i dr.) jednako kao i ISO norma 704 pod riječju *termin* podrazumijevaju samo jezični izraz kojim se označava neki pojam te time odgovara njemačkoj riječi *Bennenung* odnosno hrvatskoj *označitelj* ili *oznaka*:

„A term is a designation consisting of one or more words representing a general concept in a special language in a specific subject field” (ISO 704 2009: 34).

U hrvatskom jeziku uz internacionalizam *termin* rabi se i njegova hrvatska istoznačnica *naziv*. Neki hrvatski autori (usp. Bukovčan 2009) pod utjecajem njemačke terminološke tradicije u hrvatskom daju prednost posuđenici *termin* za označavanje sveze pojma i jezičnog izraza, dok *naziv* rabe za označavanje samo jezičnog izraza. Drugi, u nastojanju da rabe hrvatske izraze gdje god je to moguće umjesto riječi *termin* uzimaju hrvatsku riječ *naziv* u značenju pojam + jezični izraz, dok jezični izraz nazivaju *označitelj* ili *oznaka* (usp. Mihaljević 1998; Hudeček/Mihaljević 2009).

U ovom radu težit će se upotrebi hrvatskih izraza, pa će se u skladu s tim riječ *naziv* prema Hudeček i Mihaljević (2009) upotrebljavati za svaku 'pojedinačnu stručnu riječ ili skupinu riječi nekog znanstvenog, tehničkog ili umjetničkog područja'. Riječ *nazivlje* značit će 'skup naziva određene struke', odnosno 'sveukupno znanstveno ili stručno nazivlje'.

Riječ *terminologija* uobičajeno se upotrebljava za označavanje 'znanstvene discipline koja se bavi proučavanjem naziva, njihova stvaranja i upotrebe', pa će se u tom značenju rabiti i u ovom radu. Odnosni pridjev *terminološki* višeznačan je i odnosit će se na nazivlje, terminologiju i terminologa.

2.1.2. Funkcije nazivlja

Nazivlje je uvijek povezano s jezicima struke i komunikacijom unutar različitih struka, ali u tom okviru može imati različite funkcije. Različiti pristupi teoriji i praksi nazivlja tumače njegovu korisnost na različite načine. Lingvisti, na primjer, nazivlje vide kao poseban dio leksika koji je određen posebnom tematikom i specifičnom upotrebom, dok je stručnjacima određenih struka ono sredstvo profesionalne komunikacije. Jedni i drugi, međutim, posebnosti različitih struka prepoznaju upravo po njihovom nazivlju, što terminološki rad čini jednim od najvažnijih područja istraživanja jezika struke. Izravni ili posredni korisnici pak nazivlje

upotrebljavaju kao korisne praktične jedinice za komunikaciju i biraju ih prema kriteriju ekonomičnosti, preciznosti i prikladnosti. Pri jezičnom planiranju nazivlje je dio jezika koje zahtijeva intervenciju kako bi mu se potvrdila korisnost i osigurao kontinuitet u upotrebi (Cabre 1992: 11).

Cabre (isto) korisnike nazivlja dijeli u dvije skupine. S jedne strane to su osobe koje izravno ili posredno sudjeluju u stručnoj komunikaciji pa im je nazivlje sredstvo komunikacije, a s druge terminolozi koji se nazivljem bave profesionalno. U skladu s tim nazivlje ima dvije dimenzije: komunikacijsku i lingvističku. Izravni korisnici, stručnjaci za određena područja (inženjeri, pravnici, profesori itd.), uz pomoć nazivlja komuniciraju, ali i konceptualiziraju vlastita stručna znanja. Zato su izuzetno zainteresirani za definiranje i jasno te nedvosmisleno imenovanje pojmova odnosno standardizaciju nazivlja. Prevoditelji i tumači posredno sudjeluju u stručnoj komunikaciji i nazivlje im je potrebno kako bi omogućili stručnu komunikaciju. U radu koriste glosare i stručne rječnike. Posao terminologa, terminografa, osoba uključenih u jezično planiranje i informatičara je izbor, opis, obrada i tvorba naziva. To zahtijeva vrlo dobro poznavanje jezika te informacijskih i dokumentacijskih znanosti s jedne strane, te odgovarajuće struke s druge (isto, 12).

2.1.3. Razvoj terminologije kao znanstvene discipline

Iako sustavno znanstveno proučavanje terminoloških principa, osnova i metodologije traje tek nekoliko posljednjih desetljeća stručnjaci u raznim strukama i područjima znanosti mnogo su ranije prepoznali važnost imenovanja znanstvenih pojmova. Već u 18. stoljeću i ranije postojala je svijest o važnosti stručnih naziva. U 19. stoljeću, uslijed sve veće važnosti nacionalnih jezika te potiskivanja latinskog kao *linguae france* u znanosti, znanstvenici su počeli sustavno stvarati nazivlje u svojim strukama. Internacionalizacija znanosti u drugoj polovici 19. stoljeća i sve češće normiranje stvorilo je potrebu za određivanjem zajedničkih pravila za tvorbu znanstvenih naziva u pojedinim područjima znanosti. Botaničari, zoolozi i kemičari tu su potrebu iznijeli na svojim međunarodnim skupovima 1860-ih i 1890-ih godina (Cabre 1999: 1).

U prvim desetljećima 20. stoljeća s brzim razvojem tehnologije imenovanje novih pojmova postaje zanimljivo i inženjerima i tehničarima. Oni ubrzo uviđaju i važnost dogovornog određivanja naziva. Najvažnije inicijative na tom području dali su austrijski inženjer E. Wüster (1898.–1977.), koji se smatra utemeljiteljem moderne terminologije i glavni je predstavnik tzv. Bečke škole terminologije, te ruski inženjer D.S. Lotte (1889.–1950.) koji je

osnovao tzv. Sovjetsku školu terminologije. Već 1904. godine u Sjedinjenim Američkim Državama osnovan je i prvi međunarodni odbor za standardizaciju „International Electrotechnical Commission” (isto, 2).

2.1.4. Terminološke škole i metode

Proučavanje terminologije i njezine metodologije 1930-ih godina bilo je izravno uvjetovano neposrednim praktičnim potrebama za unifikacijom pojmova i naziva radi olakšavanja stručne i znanstvene komunikacije, kao i prijenosa znanja između pripadnika različitih jezičnih zajednica. Terminologija se tada bavila isključivo proučavanjem nazivlja i njihovim usustavljanjem. Prvi sustav metoda rada i načela po kojima se stvara nazivlje izložio je već spomenuti austrijski inženjer i priznati esperantist s vrlo dobrim lingvističkim znanjem Eugen Wüster u knjizi nastaloj na temelju njegova doktorskog rada *Internationale Sprachnormung in der Technik; besonders in der Elektrotechnik (1931)* (Lauren, Myking, Picht 1998: 13). Iako je teorijske radove objavio tek tridesetak godina kasnije, ovom knjigom Wüster je postavio temelje budućoj terminološkoj znanosti.

Zanimljivo je da Wüster već tada bez imalo dvojbe terminologiju svrstava u primijenjenu lingvistiku³⁶:

„Bewusste Sprachregelung ist angewandte Sprachwissenschaft, wie Technik angewandte Physik ist: Sie ist „Sprachtechnik“. Um Sprachtechnik im Ingenieurwesen betreiben zu können, muß der Philologe technische Kenntnisse erwerben oder der Ingenieur philologische“ (Wüster 1931: 3 citirano prema Lauren, Myking, Picht 1998: 14)).

Istodobno, neovisno o Wüsteru, moderni razvoj terminologije započinje i u Sovjetskom Savezu i u Čehoslovačkoj. U Sovjetskom Savezu inženjer D. S. Lotte stvara teoretski i metodološki temelj za rad na terminologiji u svojoj zemlji, dok inženjera i esperantista E. K. Drezena zanima normiranje nazivlja unutar jedne jezične zajednice, ali i na međunarodnoj razini (isto, 15). Njihova stajališta o terminologiji u mnogome sličje Wüsterovim. Češka terminološka škola proizašla je iz funkcionalističkog pristupa Praške lingvističke škole i bavi se strukturalnim i funkcionalnim opisom jezika struke. Najpoznatiji češki terminolog bio je L. Drodz. Terminolozi tzv. Bečke, Češke i Sovjetske terminološke škole imaju jednak pogled na terminologiju. Smatraju je sredstvom za omogućivanje komunikacije u području struke.

---

³⁶ Ipak, sve do polovice 20. stoljeća terminologija nije zanimala lingviste. Tek mali interes počeli su pokazivati 1950-ih godina (Cabre 1999: 2).

Drukčiju perspektivu imaju terminolozi višejezičnih zemalja i provincija Quebeca u Kanadi te Walloona u Belgiji. Njih terminologija zanima u kontekstu prevođenja radi stvaranja terminoloških ekvivalenata u različitim jezicima. Na njihovu radu temelje se terminološke aktivnosti višejezičnih međunarodnih tijela poput UN-a, Unescoa, EU-a i FAO-a iz kojih su proizašle i terminološke baze (TERMIUM kanadske vlade, EURODICAUTOM Europske unije te BTQ vlade provincije Quebec) (Cabre 1992: 14).

Šezdesetih godina 20. stoljeća kada su neke zemlje započele s jezičnim planiranjem terminologija je i u tom kontekstu zauzela važno mjesto. Aktivnostima jezičnog planiranja u početku se trebala osigurati upotreba i razvoj jezika manjina u većim sociolingvističkim područjima (npr. u Quebecu su provedene mjere kojima se omogućivao razvoj francuskog jezika u svim područjima upotrebe). Vjerovalo se, naime, da se sustavnim intervencijama službenih tijela, zakonskim odredbama i njihovom implementacijom može stabilizirati upotreba nekog jezika. Za postizanje tog cilja nužna je suvremena koherentna terminologija kojom će se osigurati stručna komunikacija na svim područjima (isto).

2.1.5. Terminologija kao samostalna disciplina

Terminolozi su dugo vremena pokušavali dokazati da je terminologija zasebna znanstvena disciplina. Pokušaji da se dokaže neovisnost terminologije od drugih znanstvenih disciplina, posebno lingvistike, išli su tako daleko da se pokušavalo dokazati da nazivi nisu riječi (Faber 2009: 110). Lingvistika je pak ignorirala terminologiju jer se smatralo da je jezik struke samo dio općeg jezika, te kao takav ne zavređuje zasebno izučavanje. Danas je jasno da je terminologija interdisciplinarno područje. Usko je vezana za lingvistiku od koje je posudila teorije o leksikonu, njegovoj strukturi i tvorbi. Srodna je leksikologiji i semantici, a metode strukturiranja i opisa riječi dijeli s leksikografijom. Budući da se bavi analizom jezika struke često se svrstava u primijenjenu lingvistiku (istraživanja jezika struke – Fachsprachenforschung ili language for specific purpose – LSP). Kao disciplinu primijenjene lingvistike opisuje je i priručnik (Handbook of Terminology 2001: xvii) kanadskoga vladinog Ureda za prevođenje (Translation Bureau). Isti priručnik navodi četiri područja profesionalne primjene terminologije: leksikografija jezika struke (prikupljanje i proučavanje oblika i značenja riječi jezika struke) stručno prevođenje, pisanje tehničke dokumentacije i poučavanje.

Mnogi autori ističu interdisciplinarnost terminologije (Arntz i dr. 2004, Sager 1990).

„Die Terminologielehre ist ihrem Wesen nach fächerübergreifend konzipiert. Besonders eng sind ihre Beziehungen zu Sprachwissenschaft und Semiotik, zu den Sachwissenschaften, zu Normung und Sprachplanung, zur Philosophie, zu Information und Dokumentation, zur Computerlinguistik und zur Wissenstechnik“ (Arntz i dr. 2004: 5).

Britanski lingvist Juan C. Sager (1990: 4)³⁷ naglašava da je terminologija na različite načine vezana s drugim disciplinama. Tako je, kaže, od filozofije i epistemologije preuzela teorije o strukturi znanja, stvaranju pojmova i prirodi definicija, a od psihologije teorije o percepciji, razumijevanju i komunikaciji.

Faber (2009: 109) tvrdi da je terminologija u osnovi lingvistička i kognitivna aktivnost:

„... Terminology is essentially a linguistic and cognitive activity. In this sense terms are linguistic units which convey conceptual meaning within the framework of specialized knowledge texts. In the understanding of the nature of terms, this process of meaning transmission is as important as the concept that they designate. Terminological units are thus subject to linguistic analysis“ (isto, 109-110).

Mnogi stručnjaci terminologiji ipak još uvijek ne priznaju status znanstvene discipline, već je drže tek praktičnom djelatnošću koja se bavi društvenim potrebama i vezana je za politiku i komercijalnu djelatnost. Drugi pak terminologiju vide kao pravu znanstvenu disciplinu koja je od drugih disciplina doduše posudila temeljna načela, ali ih je sintetizirala i prilagodila svojim specifičnostima te na tom temelju izgradila vlastita. Treći terminologiji priznaju neke originalne teoretske aspekte, ali je svrstavaju u okvire drugih disciplina. Od 1980-ih godina kada se lingvistika počinje shvaćati u širim okvirima mnogi znanstvenici terminologiju vide kao dio lingvistike u širem smislu (Cabre 1999: 7).

2.2. Terminološke teorije

Terminološke teorije mogu se podijeliti na preskriptivne i deskriptivne. Razilaze se uglavnom u načinima na koje definiraju temeljne elemente terminologije, pojam i naziv te odnos između njih. Najstarija terminološka teorija, *Opća terminološka teorija*, iz koje su se razvili novi terminološki pristupi, a na kojoj se temelji većina primijenjenih normi za terminografske³⁸

---

³⁷ Sager je jedan od prvih kritičara tradicionalnih terminoloških pristupa.

³⁸ Terminografija je sustavno popisivanje i opisivanje proučenog nazivlja u terminološkim rječnicima i elektroničkim bazama.

opise³⁹ u osnovi je preskriptivna strukturalistička teorija. Sve ostale teorije koje su nastale kao reakcija na tu prvu *Opću terminološku teoriju* deskriptivne su prirode. Za razliku od *Opće terminološke teorije* noviji teorijski modeli uglavnom se temelje na postavkama kognitivne lingvistike i naglašavaju socijalne, komunikativne i kognitivne aspekte terminologije (Faber 2009: 111).

2.2.1. Opća terminološka teorija

Opću terminološku teoriju razvio je Wüster na temelju iskustva koje je stekao kao inženjer uključen u standardizaciju nacionalnog i međunarodnog nazivlja koja se provodila radi standardizacije fizičkih objekata, postupaka i mjerenja u različitim tehničkim strukama. Dodatno iskustvo stekao je izradom svog francusko-engleskog rječnika s njemačkim dodatkom *The Machine Tool, an Interlingual Dictionary of Basic Concepts* (Wüster 1968). Taj rječnik postao je model za izradu tehničkih rječnika. Tijekom sastavljanja rječnika Wüster je izradio niz načela za popisivanje i opis terminoloških podataka s namjerom da standardizira znanstveno nazivlje⁴⁰. Teoriju su dalje u Beču razvili Wüsterovi nasljednici (otuda i naziv Bečka terminološka škola). Model koji su razvili nazvan je Općom terminološkom teorijom ili tradicionalnom terminologijom. Ista ili vrlo slična teoretska polazišta imali su i terminolozi tzv. Češke i Sovjetske terminološke škole (usp. Lauren, Myking, Picht 1998).

Opća terminološka teorija dugo je bila jedina teorija koja se bavila načelima i premisama za sastavljanje terminoloških priručnika. U centru su njezina interesa pojmovi s područja raznih struka i opis njihovih značenja. Rabe logičku i ontološku klasifikaciju pojmova za koju smatraju da je moguća u umu bez upotrebe jezika i prije nego što se pojmovi imenuju. Pojam, kako ga tumači tradicionalna terminologija, dio je svijeta izvan samog jezika i postoji neovisno o nazivu. Prije nego što im se pridruži neki naziv pojmovi se definiraju na način da im se odredi mjesto u pojmovnom sustavu. Razliku između lingvističkog i terminološkog pristupa Wüster (1991: 1-2) vidi upravo u tom različitom polazištu. Dok terminologija polazi od pojmova i smatra da se pojmovima pridružuju riječi odnosno nazivi, lingvistika vidi riječ kao nedjeljivu cjelinu izraza i sadržaja.⁴¹ Jedan od Wüsterovih nasljednika, Felber (1984:

---

³⁹ Wüster je osnovao Međunarodnu organizaciju za standardizaciju i bio dugogodišnji predsjednik Terminološkog odbora. Njegova Opća terminološka teorija tako je postala dio ISO normi i do danas ostala utjecajna kroz rad organizacije Infoterma (*International Information Centre for Terminology*) u Beču.

⁴⁰ Temmerman (2000: 37) tvrdi da su načela i metode tradicionalne terminologije istovjetni načelima i metodama standardizacije.

⁴¹ Tako se u terminološkom pristupu polazi od pojma, a u leksikografskom od riječi.

103), tumači da je postojanje pojma neovisno o postojanju naziva iako pojam zapravo čini značenje naziva. Naziv se pridružuje pojmu tek nakon njegove pomne lingvističke analize. Naziv može biti već postojeća opća riječ ili se pak tvori od karakteristika dotičnog pojma.

Prema viđenju teoretičara Bečke škole, pojmovi se ne mogu proučavati izolirani jedni od drugih, već kao elementi pojmovnog sustava određenog stručnog područja. Pojmovni sustav nekog područja stvara se na temelju proučavanja obilježja pojmova koja stvaraju odnose između pojmova. Pojmovi su prema Felberu (1984: 115-117) mentalni prikazi pojedinih objekata iz stvarnog svijeta, a svako njihovo obilježje odnosi se na određeno obilježje nekog objekta. Pojmovni sustav nekog područja strukturira se određivanjem točnih odnosa nekog pojma s drugim pojmovima istih obilježja, a to primarno podrazumijeva točan opis pojma. Sva obilježja nekog pojma čine njegov sadržaj (intenziju) (Felber 1984: 116). Prema Wüsteru (1991) i ISO standardu 704 (1995) *Terminology Work – Principles and Methods* (koji se podudara s Wüsterovim načelima) neki pojam može se smjestiti na pravo mjesto u pojmovnom sustavu određenog stručnog područja samo na temelju sadržajne ili intenzijske definicije (intensional definition). Takva definicija mora sadržavati nadređeni pojam i sva razlikovna obilježja definiranog pojma⁴² (ISO/TC 37/SC1/CD704.2 N 133 95 EN).

U želji da za terminologiju izbore status neovisne znanosti koja nije dio lingvistike, teoretičari Bečke škole tumačili su da jezik struke nije dio općeg jezika. Time su stvarali sliku o nazivima koji nisu riječi već apstraktni simboli za pojmove stvarnog svijeta. Tu tvrdnju argumentirali su monosemnim odnosom između naziva i pojma odnosno jednoznačnošću naziva u stručnim tekstovima.⁴³ Dakle, svaki pojam označuje se samo jednim nazivom/označiteljem i samo jedan naziv može se odnositi na jedan pojam/označenika što isključuje polisemiju i sinonimiju. Nazivi se svjesno trajno pridružuju pojmovima. Time tradicionalni terminolozi jasno naglašavaju vezu između terminologije i jezičnog planiranja odnosno standardizacije. Terminološki se rad u skladu s takvim viđenjem i ISO standardom 704 (1995) sastoji od 5 faza: identifikacije pojmova i njihovih odnosa, strukturiranja sustava pojmova na temelju identificiranih pojmova i njihovih odnosa, definiranja pojmova na

---

⁴² Na primjer: *kornjača* – *gmaz s čvrstim oklopom u koji se pred opasnošću uvlači, živi na kopnu te u slatkovodnim i morskim staništima* (Hudeček, Mihaljević 2009: 19).

⁴³ Faber (2009: 112) takvo viđenje stručne komunikacije smatra idealističkim te tvrdi da se u stručnim tekstovima često mogu primijetiti terminološke varijacije koje su posljedica znanja i prestiža govornika ili pisca teksta, namjene teksta, njegova sadržaja itd. Nadalje tvrdi da isti pojam može biti označen raznim nazivima, a istodobno se isti jezični oblik može upotrebljavati za više različitih pojmova.

temelju sustava pojmova, pridruživanja naziva svakom pojmu, bilježenja naziva i njihovih definicija u rječnicima i terminološkim bazama (Temmerman 2000: 12).

Opća terminološka teorija proučava rječnik jezika struke s ciljem standardizacije nazivlja⁴⁴ i zanima je isključivo sinkronijska perspektiva (Wüster 1991:2). Kruto tumači semantiku, a potpuno zanemaruje sintaksu i pragmatiku. Cabre (2003: 5) primjećuje da je to teorija o tome kakvo bi nazivlje trebalo biti radi osiguravanja višejezične nedvosmislene komunikacije, a ne o tome što nazivlje zahvaljujući svim svojim varijacijama zapravo jest.

2.2.2. Suvremene terminološke teorije

Nove terminološke teorije razvile su se tek 1990-ih godina kao reakcija na Opću terminološku teoriju.⁴⁵ Te teorije u svojim analizama i razmatranjima polaze od stvarne upotrebe nazivlja u komunikacijskom kontekstu pa terminološke jedinice opisuju na temelju njihove uloge u stručnom diskursu. U obzir također uzimaju sociološke uvjete koji uvjetuju nastanak različitih tekstnih vrsta. S pojavom kognitivne semantike razvijaju se i kognitivni pristupi koji u proučavanju strukture kategorija i opisa pojmova uključuju načela kognitivne lingvistike i psihologije. Razvili su se u kontekstu prevođenja.

2.2.2.1. Socioterminologija

Socioterminologija preispituje terminološke principe tradicionalne teorije i vraća se analizi stvarne jezične upotrebe. Preskriptivni pristup zamjenjuje deskriptivnim i na terminološku teoriju primjenjuje sociolingvistička načela. Smatra da se u obzir moraju uzeti i društveni čimbenici, te se bavi analizom društvenih i situacijskih aspekata stručne komunikacije koji dovode do varijacije naziva. Smatra da su terminološke varijacije rezultat različite kontekstualne upotrebe. Naglašava važnost diskursa kao prirodnog okruženja nazivlja. Društveni i etnički kriteriji naime dovode do stvaranja i upotrebe različitih naziva za isti pojam i postojanja više pojmova za isti naziv. Upotreba različitih naziva za isti pojam upućuje

---

⁴⁴ Cabre (2003: 5) Wüsterovu usmjerenost na proučavanje ograničenog područja jezika tehničke struke, standardiziranih stručnih naziva te dogovorenih ekvivalenata za pojmove koji su ranije ujednačeni smatra uzrokom krutosti i isključivosti u tumačenju stručnog nazivlja.

⁴⁵ Temmerman (2000: 22) smatra da je vrlo dugotrajan i jak utjecaj Bečke terminološke škole djelomično posljedica promocije te škole kongresima i publikacijama Infoterma čija je svrha bila poticanje stručne komunikacije i prijenosa znanja unapređivanjem suradnje na području terminologije. Infoterm je zapravo bio produžena ruka Bečke škole, a donedavno ga je sponzorirao UNESCO.

na različito znanje, socijalni i profesionalni status govornika te na odnos moći između njih kao i na dinamičnost sustava pojmova (usp. Faber 2009: 113).

Socioterminološki pristup odbacuje monosemno načelo tradicionalne terminologije i u terminološka razmatranja uključuje sinonimiju i polisemiju za koje smatra da su nužno prisutne u terminologiji i stručnim tekstovima. Time terminologija postaje dio opće semantike. Socioterminolozi također propituju postojanje jasno strukturiranih sustava pojmova. Budući da je neupitno da se znanost razvija i nasljeđuje zauzimaju se za dijakronijski pristup, tj. proučavanje povijesti konceptualizacije i imenovanja pojmova (Gaudin 1995 citirano prema Temmerman).

Socioterminološka teorija nastala je 1980-ih godina u Francuskoj i Kanadi (Gaudin 1993 citirano prema Temmerman 2000: 31). Važna je ponajprije, jer je utrla put drugim deskriptivnim pristupima koji za razliku od tradicionalne teorije uzimaju u obzir društvene i komunikacijske aspekte upotrebe jezika struke.

2.2.2.2. Komunikacijska terminološka teorija (CTT)

Komunikacijska terminološka teorija (CTT) (Cabre 1999) integrirani je pristup koji pokušava objasniti jezik struke kao kompleksan sustav i to iz društvene, lingvističke i kognitivne perspektive. Prema Komunikacijskoj terminološkoj teoriji jedinice jezika struke višedimenzionalne su, odnosno sastoje se od kognitivne, jezične i sociokomunikacijske komponente te su u tom smislu jednake riječima općeg jezika. Nastaju od leksičkih jedinica koje u stručnom kontekstu dobivaju posebno značenje. Cabre (2003: 184) smatra da svaki naziv zadovoljava niz uvjeta koji ga određuju i po kojima se razlikuje od drugih naziva:

„... we consider terminological units as sets of conditions which distinguish them from other similar but different units.”

Te uvjetovanosti posljedica su, između ostalog, pripadnosti naziva određenom stručnom području, zatim njegove pojmovne strukture (konceptualni uvjeti), leksičke i sintaktičke strukture, djelomične podudarnosti s riječima općeg jezika (lingvistički uvjeti), stručnog diskursa, denotativnog značenja (komunikacijski uvjeti) itd.

Cabre (2003: 186-187) razvija „teoriju vrata” (the theory of doors), model kojim želi pokazati da se proučavanju terminoloških jedinica kao višedimenzionalnih kategorija može pristupiti s

različitih pozicija, doduše ne istodobno. Može se krenuti od njihove kognitivne, lingvističke ili komunikacijske dimenzije odnosno od pojma, od naziva ili situacijskog konteksta, a da se pritom ne zanemaruju druge dimenzije. Komunikacijska terminološka teorija analizira terminološke jedinice sa stajališta lingvistike, ali uvijek u kontekstu stručne komunikacije.

Faber (2009: 114-115) Komunikacijsku terminološku teoriju smatra najboljim kandidatom za zamjenu Opće terminološke teorije koja je iznimno dobra radna teorija nazivlja. U okviru te teorije provedena su vrlo važna istraživanja konceptualnih odnosa, terminoloških varijacija, ekscerpiranja naziva i primjene različitih lingvističkih modela na nazivlje itd. No, Faber (isto) istodobno Komunikacijskoj terminološkoj teoriji zamjera nejasnoće i nedorečenosti: nepostojanje nekog određenog i jasnog lingvističkog modela za istraživanje nazivlja, te nedovoljno jasno obrazloženje komponente stručnog značenja nekog naziva. Tvrdi da Komunikacijska terminološka teorija izbjegava pitanje što je stručno značenje i od kojih se komponenti sastoji.

2.2.2.3. Sociokognitivna teorija

Sociokognitivna teorija (Temmerman 1997.) temelji se na tumačenju kognitivne lingvistike prema kojem između objektivnog svijeta, jezika i ljudskog mozga postoji intenzivna interakcija. Pritom uzima u obzir da objekt, pojam i označitelj (semiotički trokut) funkcioniraju u društvenom kontekstu.

Temmerman (2000:4-18) polazi od kritike Opće terminološke terminologije. Analizom primjera iz prirodnih znanosti (*blotting, biotechnology, cloning, DNA* itd) pokazuje da u načelima tradicionalne terminologije nije moguće opisati stručni jezik u komunikacijskom kontekstu. Tvrdi sljedeće (ibid: 16):

1. Jezik i pojmovi nikako ne mogu biti odvojeni, jer jezik ima važnu ulogu u predočavanju kategorija.
2. Kategorije nije moguće međusobno jasno odvojiti logičkim i ontološkim sredstvima.
3. Nije uvijek moguće dati optimalnu sadržajnu definiciju pojma.
4. Polisemija i sinonimija postoje u stručnom jeziku i imaju svoju funkciju te je nužno uključiti ih u terminološku analizu.
5. Budući da se kategorije, pojmovi i nazivi s vremenom mijenjaju (veza između pojma i naziva ne može biti trajna), potrebno ih je dijakronijski analizirati.

Temmerman (2000: 61) odbacuje objektivistički prisup tradicionalne terminologije, koji je u skladu sa Saussurovim strukturalizmom i prema kojem postoji objektivna stvarnost nezavisno od ljudskog promatranja i iskustva, te usvaja Lakoffov (1987) iskustveni (engl. *experiential*) pristup prema kojem je naše znanje o znanosti i tehnologiji rezultat senzorne percepcije, dakle objektivni svijet je u interakciji s našim doživljajem tog svijeta. Odnos svijeta, uma i jezika tumači također u skladu s kognitivnom semantikom:

Looking at the relationship between the world and the mind sociocognitive Terminology considers the world to be (partly) in the human mind. When considering language and mind, sociocognitive Terminology is ready to accept that the understanding of language cannot be separated from the understanding of the world. (Temmerman 2000:62).

Za razliku od tradicionalne terminologije, sociokognitivna teorija u svojoj analizi kreće od naziva kao i socioterminologija i komunikativna terminološka teorija. No, kao i ostale spomenute teorije još uvijek ne uzima u obzir sintaktička obilježja naziva.

Temmerman (2000: 61-63) prihvaća klasičnu metodu klasifikacije pojmova na temelju zajedničkih obilježja, ali teoriju dopunjava prototipnim modelom kognitivne psihologinje Eleanor Rosch. Rosch tumači da značenje ne postoji samo po sebi ni kao dio jezičnog sustava, već se stvara iskustvom. Klasifikacija konceptualnih kategorija događa se u ljudskom umu prema najboljem primjeru određene kategorije. Uz prototip postoje pojmovi koji s prototipom dijele neka obilježja, tj. manje su ili više tipični, dakle, slični prototipu. Dva pojma iste kategorije međusobno dijele neka obilježja. Prototipne kategorije prikazuju se kao niz koncentričnih krugova u kojima su pojmovi smješteni bliže ili dalje od središnjeg pojma. Periferni članovi nemaju zajedničkih obilježja s ostalima. Neki su pak članovi ambivalentni, što znači da kategorije nemaju oštre granice. Prototipne kategorije ne definiraju se na temelju nužnih obilježja kao što to u svojoj klasifikaciji pojmova čini tradicionalna terminologija, već svaku kategoriju opisuju i njezinim perceptivnim, interakcijskim i funkcionalnim svojstvima. Faber (2009: 120) kao znatan nedostatak prototipnog modela ističe nemogućnost točnog određivanja prototipne kategorije i objektivnog mjerenja njezine tipičnosti, što dovodi do toga da je taj ključni dio na koncu prepušten subjektivnoj procjeni terminologa.

2.2.2.4. „Terminologija okvira” (Frame-based Terminology) (P. Faber)

„Terminologija okvira” poput ostalih suvremenih terminoloških teorija stručne nazive promatra unutar stručnog teksta. Pritom polazi od premise da je razumijevanje stručnog ili znanstvenog teksta zbog njegovih specifičnosti kao što su upotreba složenih imeničkih fraza karakterističnih za određenu struku, zatim specifična značenja svojstvena upravo tom području, kao i specifične sintaktičke kombinacije uvjetovano poznavanjem dotične stručne domene, njezinih pojmova i odnosa između tih pojmova te propozicijskih odnosa unutar teksta (Faber 2009: 120-121).

Primjenom „teorije okvira” Charlesa Fillmora iz sedamdesetih godina 20. stoljeća⁴⁶ Faber želi odgovoriti na sporna pitanja na koja ranije teorije nisu uspjele zadovoljavajuće odgovoriti. Ponajprije želi egzaktnije opisati strukturu kategorija stručnih pojmova i domena različitih struka te skrenuti pozornost na važnost sintaktičkih specifičnosti jezika struke.

„Frames also fall within cognitive linguistic approaches, and are a type of cognitive structuring device based on experience that provide the background knowledge and motivation for the existence of words in a language as well as the way those words are used in discourse. However, frames have the advantage of making explicit both the potential semantic and syntactic behaviour of specialized language units. This necessarily includes a description of conceptual relations as well as a term's combinatorial potential” (Faber 2009: 122).

U središtu proučavanja „terminologije okvira” su: organizacija pojmova, višedimenzionalnost terminoloških jedinica i ekstrakcija semantičkih i sintaktičkih informacija pomoću višejezičnih korpusa. Konceptualni sustavi rekonstruiraju se pomoću dviju metoda: takozvanom „top-down” i „bottom-up” metodom. Metodom „top-down” informacije se prikupljaju iz stručnih rječnika i ostalih priručnika te od stručnjaka dotičnog područja. Metoda „bottom-up” predviđa ekscerpiranje informacije direktno iz korpusa stručnih tekstova na različitim jezicima koji se odnose na dotičnu stručnu domenu. Stručna se domena opisuje uz pomoć fenomena, postupaka i specifičnih sadržaja određenog područja. Svaki fenomen,

---

⁴⁶ Fillmore ne prihvaća tezu da se značenje nekog leksema može prikazati na temelju obilježja koje on ima ili nema odnosno da pripadnost ili nepripadnost nekog oblika određenoj kategoriji može ovisiti isključivo o obilježjima. Smatra da nije dovoljno analizirati značenje nekog leksema već se mora uzeti u obzir čovjekovo poimanje svijeta i povezanost s mišljenjem i razumijevanjem. Povezanost jezika, mišljenja i razumijevanja dovodi do pojmova *prototip* i *okvir* uz pomoć kojih Fillmore želi cjelovitije riješiti sporna pitanja u semantici (Žic Fuchs 1991: 42-45). *Prototipi* su „sheme ili okvirni sistemi koncepata koji uobličuju i strukturiraju razne vidove ljudskog iskustva” (isto, 45), a okviri su leksički skupovi čiji članovi označuju dijelove ili aspekte dotične konceptualne cjeline (Fillmore 1978: 165 citirano prema Žic-Fuchs 1991: 45).

događaj ili postupak neke domene postaje okvir za organizaciju još specifičnijih pojmova. Faber (isto, 124-125) kao primjer navodi fenomen s područja tehničkih znanosti („Coastal Engineering Event”). Grafički prikazuje prirodne procese koji su uzrokovani valovima, plimom, vjetrom i olujom na riječnoj i morskoj obali i koji u konačnici mijenjaju obalno područje. U tom prikazu navodi niz stručnih naziva te ih organizira u sustav u kojem su povezani vertikalnim (hijerarhijskim) i horizontalnim odnosima odnosno smješta ih u sheme poput vršitelja radnje / uzročnike procesa, procesa, onih koji trpe radnju (pacijense), rezultata procesa itd. Sheme jesu poddomene s prototipnim skupom pojmovnih odnosa. Time se dobivaju terminološke definicije kao mini reprezentacije znanja ili „okviri“. Definicije se temelje na podacima dobivenim analizom korpusa, a korpus daje najrelevantnije i najpotpunije podatke o paradigmatiskim i sintagmatskim odnosima stručnih naziva. Iz takvog se okvira može iščitati sljedeće za naziv *erozija*:

Erozija je proces koji se događa tijekom nekog vremena i može se podijeliti u manje segmente ili faze. Može se dogoditi u određeno doba godine i može teći u određenom smjeru. Uzrokuje ga prirodna sila, a on sam dovodi do promjena pogođenog geografskog područja. Analizom konkordancija dolazi se do složenih nominalnih konstrukcija koje su hiponimi naziva *erozija*, a na temelju njih se mogu utvrditi i osnovne vrste rečenica koje se koriste u tom tekstu i stručnom području (usp. Faber 2009: 124-127).

„Terminologija okvira” ističe korisnost uključivanja vizualnih informacija, uz strukturalne, u terminografske definicije pojmova čime se postiže bolje razumijevanje složenosti i dinamike pojmovnih sustava. Grafički prikaz zajedno s lingvističkim ističe višedimenzionalnost pojma kao i odnose između pojmova neke stručne domene. Radi vizualnog predstavljanja pojma rabe se ikone, apstraktne ilustracije te prikazi pokreta, na primjer, video ili animacija (Faber 2009: 128).

2.3. Temeljni elementi terminologije: pojam, pojmovni sustav, definicija i naziv

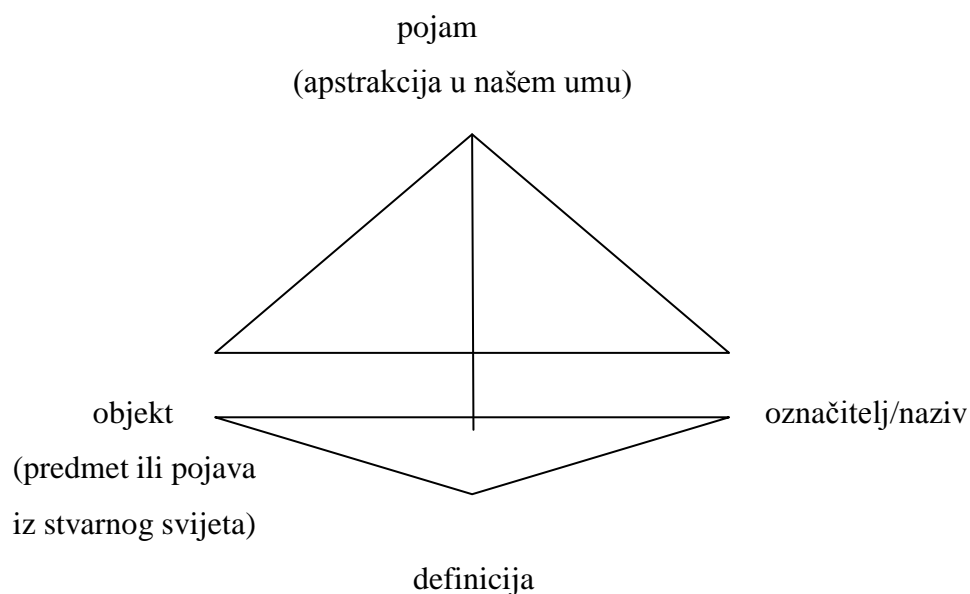
2.3.1. Pojam

Pojam je temeljni element terminološkog rada. Definira se na mnogo različitih načina. Zbog svog međunarodnog značaja najrelevantijima se čine definicije koje navode internacionalni standardi. ISO norma 704 (2009: 2) pojam u terminološkom radu definira kao „mental representations of objects within a specialized context or field” (ISO/DIS 1087-1, 1997) i kao „unit of knowledge created by a unique combination of characteristics”, a njemačka norma DIN 2342 (1992: 1 citirano prema Bukovčan 2009: 41) kao „Denkeinheit, die aus einer

Menge von Gegenständen unter Ermittlung der diesen Gegenständen gemeinsamen Eigenschaften mittels Abstraktion gebildet wird.” Iako se prema nekim definicijama pojam konceptualizira kao jedinica mišljenja, a prema nekima kao jedinica znanja, nema dvojbe da su pojmovi jedinstveni skupovi obilježja, koji nastaju kada promatrajući neki objekt ili razmišljajući o njemu odabiremo niz svojstava koja ga najbolje opisuju. Ta svojstva u našem umu postaju apstraktna obilježja koja se spajaju u jedinicu mišljenja ili znanja koja se naziva pojmom (usp. Suonuuti 1997: 9). Pojmovi nisu vezani za pojedine jezike, ali njihovo razgraničenje ovisi o društvenim i kulturnim specifičnostima jezične zajednice. Dakle, jezik ima važnu ulogu u konceptualizaciji.

Budući da su pojmovi apstraktne kategorije, da bi se moglo o njima komunicirati potrebno ih je definirati tj. opisati, a zatim i označiti. Pojam se opisuje definicijom uz pomoć svojih obilježja, unutarnjih (inherentnih), koja se odnose na sam objekt, i vanjskih (relacijskih), koja određuju pojam na temelju njegovih odnosa s drugim pojmovima. Pojam se može označiti jezičnim i nejezičnim znakovima. Stručni pojmovi često imaju nejezične reprezentacije poput simbola, kodova, formula, ikona, slika, dijagrama, grafika. Mogu se također prikazati jezikom tijela poput znakovnog jezika, gestama i mimikom. Najčešće jezične reprezentacije stručnih pojmova su nazivi, definicije, parafraze, opisi itd. Nakon što su označeni, pojmovi postaju označenici i time poveznice između objekata i njihovih jezičnih ili nejezičnih označitelja.

Odnos između pojma, objekta i označitelja najbolje ilustrira semiotički trokut američkih lingvista Ogdena i Richards (1972). Suonuuti (1997: 10) ponešto modificira Ogden i Richarsov prikaz dodajući mu četvrti element – terminološku definiciju.

Slika 1. Semiotički trokut u terminologiji

U opisu ovog modela Suonuuti (1997b: 9) ističe da su objekti, nazivi i definicije temeljni elementi terminološke teorije. Pri promatranju objekta iz stvarnog svijeta ljudski um ga pretvara u apstraktni pojam koji se u jezicima struke prikazuje nazivom i opisuje definicijom.

Pojam je određen svojim opsegom i sadržajem. Opseg pojma odnosi se na skup pojmova koji su mu podređeni odnosno skup objekata koje pojam obuhvaća (cvijet = ruža, ljiljan, tratinčica), a sadržaj mu je određen obilježjima (kocka = geometrijsko tijelo omeđeno sa šest jednakih kvadrata). Poznavanje sadržaja i opsega pojma važno je za njegovo određivanje.

Pojmovi mogu biti opći i pojedinačni. Opći predstavljaju dva objekta ili više njih koji čine skupinu zahvaljujući zajedničkim obilježjima (knjiga, zakon). Pojedinačni pojam vezan je za samo jedan pojedinačni predmet (planet Zemlja, Ujedinjeni narodi, Vrhovni sud Republike Hrvatske).

2.3.2. Pojmovni sustavi

Pojmovi nisu izolirani entiteti, već su uvijek povezani s drugim pojmovima u pojmovne sustave. U tom sustavu svaki pojam ima točno određeno mjesto. Određen je svojim odnosima prema ostalim pojmovima istog sustava tj. svojim odnosom prema nadređenom pojmu i obilježjima po kojima se razlikuje od ostalih pojmova istog ranga. Pojmovni sustavi vrlo su različiti po složenosti strukture – od jednostavnih do izrazito složenih.

Za terminološki rad od velike je važnosti smjestiti pojmove u pojmovne sustave. Prilikom smještanja pojma u pojmovni sustav i njegova opisivanja potrebno je uzeti u obzir različite vrste odnosa među pojmovima. Osnovne vrste odnosa su hijerarhijski odnosi (rodni i dijelni) i asocijativni odnosi.

Hijerarhijski odnosi među pojmovima

Pojmovi su u pojmovnom sustavu organizirani hijerarhijski u više razina. Hijerarhijski odnos je odnos između podređenog i nadređenog pojma. Nadređeni pojam dijeli se na niz podređenih pojmova. Ako se nadređeni pojam dijeli na podređene pojmove po više različitih kriterija, tj. ima više dimenzija, pojmovni sustav smatra se višedimenzionalnim.

Rodni ili logički odnosi kao vrsta hijerarhijskog odnosa postoje između dva pojma koji dijele skup zajedničkih obilježja, ali se jedan pojam razlikuju po jednom dodatnom obilježju (*drvo* –

četinjača).⁴⁷ Pojam koji sadržava samo zajednička obilježja je nadređeni pojam, a pojam s dodatnim obilježjem je podređeni pojam. Svaki podređeni pojam može biti nadređen drugom skupu podređenih pojmova (drvo – četinjača – smreka, bor itd.). Nadređeni pojam ili hiperonim većeg je opsega od podređenog ili hiponima.

Dijelni (partitivni) odnos ili odnos meronimije postoji kad se nadređeni pojam odnosi na cjelinu a podređeni njegov dio (*tjedan – dan, drvo – korijen, stablo, grana ...*). Za razliku od pojmova u rodnom odnosu oni u dijelnom odnosu ne nasljeđuju obilježja nadređenog pojma. Dijelni pojmovni sustav može se poput rodnog sastojati od više razina i dimenzija, tj. biti višedimenzionalan (*korijen, grana, stablo – drvo – trajni organ, netrajni organ*) (Suonuuti 1996: 14).

Povezivanjem pojmovnih ljestvica (okomitih prikaza hijerarhijskih odnosa) i nizova pojmova na istoj razini apstrakcije (vodoravnih) nastaje pojmovni sustav.

Asocijativni odnosi među pojmovima

Asocijativni su odnosi nehijerarhijski odnosi koji se uspostavljaju na temelju iskustva. Postoje vrlo raznoliki asocijativni odnosi. Mogu se, na primjer, uspostavljati na temelju uzroka i posljedice (*proljeće – listanje drveća*), gradiva i proizvoda (*drvena građa – papir*), predmeta i djelatnosti (*knjiga – čitanje*), proizvođača i proizvoda (*svraka – svrakino gnijezdo*) i na niz drugih načina.

2.3.3. Definicija

Definicija je određivanje značenja određenog pojma opisom njegovih obilježja i odnosa sa srodnim pojmovima istog pojmovnog sustava. Opisuje se uglavnom jezičnim sredstvima. Osim definicijom pojmovi se mogu odrediti i istoznačnicama i istovrijednicama u drugim jezicima (usp. Sager 1984: 319, usp. Hudeček/Mihaljević 2009: 17).

Funkcija definicije u terminologiji je višestruka. Ona primarno određuje sadržaj i/ili opseg nekog pojma, ali služi i razgraničenju značenja definiranog pojma od ostalih srodnih pojmova u istom pojmovnom sustavu. Prema DIN 2342 (1993: 6, usp. Arntz 2004: 60) definicija je temelj za uspostavljanje veza između pojma i njegova označitelja:

---

⁴⁷ Primjeri u ovom poglavlju navedeni su prema Suonuuti (1997: 11-17).

Die Definition bildet die Grundlage für die Zuordnung einer Benennung zu einem Begriff; ohne sie ist es nicht möglich, einem Begriff eine geeignete Benennung zuzuordnen.

Ima oblik jednadžbe u kojoj se s jedne strane nalazi opis pojma, a s druge njemu pridruženi označitelj.

Postoje različite vrste definicija.⁴⁸ U praktičnom terminološkom radu najvažnije su sadržajna ili intenzijska i opsegovna ili ekstenzijska definicija. Sadržajnom se definicijom opisuju bitna i razlikovna obilježja pojma. Budući da nije moguće nabrajati sva obilježja nekog pojma, sadržajna se definicija temelji na rodno nadređenom pojmu i njegovim bitnim obilježjima čime se pojmu određuje mjesto među sličnim pojmovima istog sustava. Definiciji se dodaju i razlikovna obilježja definiranog pojma kojima se njegovo značenje razgraničuje od značenja srodnih pojmova. Opsegovna definicija sadržava popis pojmova koji su definiranom pojmu podređeni po istom kriteriju (*plemeniti plin = helij, neon, argon, kripton, ksenon ili radon*).

Definiranje je od iznimne važnosti za terminologiju kao i za jezik struke. U jeziku struke definicijom se u komunikaciji prenose stručne informacije. U terminologiji ona čini polazišnu točku od koje kreće svaki terminološki rad. Naime, u terminologiji, gdje je pojam središnji element, definicija ima presudno značenje za opis njegova značenja odnosno njegovo razgraničenje od drugih pojmova, te je time nužna za svaku, a osobito normativnu terminološku djelatnost.

2.3.4. Naziv

Nakon što su opisani definicijom, pojmovima se pridružuju nazivi. Poput riječi koja ima izraz i sadržaj, naziv se u terminologiji sastoji od pojma kao označenika (engl. *concept*, njem. *Begriff*) i jezičnog izraza kao označitelja (engl. *designation*, njem. *Benennung*). Jezični izraz može biti izražen jednom riječju ili s više riječi. U prvom primjeru naziv je jednočlan ili jednorječan, a u drugom višečlan ili višerječan odnosno sintagma ili sveza. Riječ u nazivu može biti osnovna riječ ili tvorenica (izvedenica ili složenica). Nazivi su većinom imenice u jednini, ali mogu biti i imenice u množini, glagoli i pridjevi.

Odabrani naziv treba odražavati obilježja pojma i biti oblikovan u skladu s utvrđenim načelima za tvorbu nazivlja. Ako postoji više naziva za isti pojam jedan naziv se odabire kao

---

⁴⁸ Arntz (2006: 60) prema Mönke (1978: 59) navodi devet osnovnih vrsta definicija, dok ih Mönke spominje čak 70.

preporučeni. Kad se uslijed razvoja i unapređenja određenog stručnog ili znanstvenog područja pojavi novi pojam, stvara se novi naziv ili neologizam.

Odnosi između označitelja i označenika

Označitelji i označenici mogu biti u različitim odnosima. Ovisno o broju naziva pridruženih jednom pojmu odnosno broju pojmova pridruženih jednom nazivu dolazi do jednoznačnosti (mononimije), višeznačnosti (polisemije), istoimenosti (homonimije) ili istoznačnosti (sinonimije).⁴⁹

Jednoimenost ili mononimija

Jednoimenost ili mononimija odnos je između naziva (označitelja) i pojma (označenika) u kojem jedan naziv predstavlja jedan pojam (*jetra = najveća žlijezda smještena u trbušnoj šupljini koja ima glavnu ulogu u izmjeni i preradi tvari*).⁵⁰

Višeznačnost ili polisemija

Višeznačnost ili polisemija je odnos između dvaju pojmova ili više njih (označenika) koji su pridruženi istom nazivu (označitelju).

Hudeček i Mihaljević (2009: 24) primjere višeznačnosti u nazivlju dijele u tri skupine:

1. Isti leksem ima funkciju naziva i riječi općeg jezika (višesmislenost)
glava
  - a) *anat.* gornji dio tijela u kojem su smješteni mozak i tjelesna osjetila
  - b) *pren.* ljudsko biće: mudra glava; luda glava
2. Isti leksem ima funkciju naziva u više različitih struka (višesmislenost)
dehidracija
  - a) *kem.* uklanjanje vode iz anorganskih hidratantnih spojeva
  - b) *tehn.* sušenje prehrambenih namirnica radi konzerviranja
  - c) *med.* gubitak tjelesne tekućine zbog napora i vrućine
3. Naziv je višeznačan u istoj struci
akvedukt građ.
  - a) antički vodovod koji ima vodovodne cijevi iznad zemlje
  - b) most u koji je ugrađena vodovodna cijev

⁴⁹ U ovom potpoglavlju i dalje u radu lingvističko nazivlje koje se odnosi na odnose između naziva i pojmova usklađeno je s Hudeček/Mihaljević (2009).

⁵⁰ Navedeni primjeri uzeti su iz Hudeček/Mihaljević (2009).

Kako bi se izbjegle nejasnoće i olakšala komunikacija među stručnjacima i znanstvenicima, za odabir naziva za nove pojmove iste struke treba težiti jednoznačnosti. Međutim, apsolutna jednoznačnost u prirodnim jezicima nije moguća jer je broj pojmova mnogo veći od broja morfema. Iz tog razloga u terminologiji se razlikuje jednosmislenost od jednoznačnosti. Jednosmislenost ili apsolutna jednoznačnost odnosi se na jednoznačnost riječi u svim mogućim kontekstima upotrebe, dok je višesmislenost višeznačnost riječi u svim mogućim kontekstima upotrebe. Kada jedna riječ u jednoj struci ili području ima samo jedno značenje govorimo o jednoznačnosti. Višeznačnost se pojavljuje kada jedna riječ u nekoj struci ili području ima više značenja (Wüster 1979: 19, usp. Hudeček/Mihaljević 1996: 56-57 i 2009: 29). Zato se višeznačnost u terminologiji smatra nepoželjnom, ali ne i višesmislenost.

Do višesmislenosti dovode postupci poput terminologizacije, determinologizacije, metaforizacije, metonimizacije, semantičkog posuđivanja, prevođenja itd. (usp. Hudeček/Mihaljević 1996: 56-57 i 2009: 30-31).

Homonimija ili istoimenost

Homonimija je odnos između naziva i pojma (označitelja i označenika) u kojem su istom nazivu (označitelju) pridruženi različiti pojmovi (označenici). Može se ostvariti kao homofonija (fonetski identični nazivi koji se različito pišu i označavaju različite pojmove), homografija (nazivi koji imaju isti pisani oblik, ali se različito izgovaraju) ili kao homofonija i homografija istodobno (nazivi se jednako pišu i izgovaraju). U ovom posljednjem slučaju riječ je o homonimima:

bor

- a) *bot.* vazdazelena golosjemenjača visokog stabla i dugih iglica koja pripada skupini četinjača
- b) *kem.* kemijski element, nekovina, važan za rast bilja, upotrebljava se u tehnici i medicini.

Sinonimija ili istoznačnost

Sinonimija je odnos između dvaju naziva ili više njih (označitelja) koji su pridruženi istom pojmu (označeniku). Dva naziva u odnosu sinonimije zovu se sinonimni par, a tri sinonimna naziva ili više njih čine sinonimni niz. S obzirom na stupanj podudarnosti njihova značenja sinonime dijelimo na apsolutne ili prave i djelomične ili kvazisinonime. Pravi sinonimi ili

istoznačnice podudaraju se i po značenju i po upotrebi, te su zamjenjivi u svim kontekstima, odnosno preklapaju se u svim svojim značenjima (*knjižnica – biblioteka*). Djelomični sinonimi odnosno bliskoznačnice podudaraju se u svom značenju samo djelomično i nisu zamjenjivi u svim kontekstima (*terminologija – nazivlje*). Pravi sinonimi su u jeziku iznimno rijetki, pa se pod sinonimima najčešće podrazumijevaju nazivi koji se odnose na isti predmet u izvanjezičnoj stvarnosti (Hudeček/Mihaljević 2009: 34).

2.4. Nastajanje novih naziva i terminološka načela

Za razliku od riječi općeg jezika, čija etimologija nije uvijek poznata, nazivi nastaju više ili manje svjesnim postupanjem. Nastaju uglavnom u trenutku kada se uslijed nekog novog otkrića, društvenih promjena, industrijskog razvoja ili općenito nekih novih spoznaja pojavi novi pojam. Novi pojam se promatra kao dio skupa pojmova s kojima je povezan i za njega se određuje jezični znak. Taj jezični znak može biti arbitraran, ali se može stvarati i u skladu s određenim konvencijama koje postoje u području kojem pojam pripada.⁵¹ U mnogim strukama (na primjer u botanici i kemiji) nazivlje se stvara prema određenim načelima i uvriježenim pravilima (Sager 1990: 61-62).

2.4.1. Međunarodne smjernice

Međunarodna organizacija za standardizaciju (International Organisation for Standardisation – ISO) već se dugo brine za uspostavljanje zajedničkih načela za stvaranje novih naziva. No, budući da se leksičke, morfosintaktičke i fonološke strukture različitih jezika razlikuju, nije moguće dati jednake smjernice za tvorbu naziva u svim jezicima zemalja članica ISO. Stoga se u normi ISO 704 (2009: 38) preporučuje da se za svaki jezik utvrde posebna pravila:

Since *term-* as well as *appellation-*formation depend on the lexical, morphosyntactic, and phonological structures of individual languages, language-specific principles of *term* formation should only be described in national and regional standards dealing with a particular language rather than in International Standard.

---

⁵¹ Sager (1990: 63) kao primjer pravilnosti u imenovanju pojmova u engleskom jeziku navodi nazive koji označuju stanja i svojstva:
stanja – *severity, abnormality, animation, suspension, corrosion, mobility*
svojstva – *elasticity, toxicity, viscosity*.

Osim te osnovne preporuke ISO u normi 704 daje nekoliko općenitih smjernica za izradu standardizirane terminologije (isto):

- svaki naziv treba se odnositi na samo jedan pojam
- prije stvaranja neologizma, nužno je utvrditi postoji li već za dotični pojam neki naziv;
- mora se poštovati uvriježena upotreba
- prihvaćene nazive čak i ako su loše tvoreni i motivirani ne treba mijenjati ako je prijeko potrebno
- kod postojanja više naziva za neki pojam preporučeni naziv mora biti onaj koji je u skladu s najviše zadanih terminoloških načela.

2.4.1.1. Metode stvaranja naziva prema ISO normi 104

Međunarodna organizacija za standardizaciju (ISO) normi 704 (2009) prilaže dodatak s primjerima metoda stvaranja naziva za engleski jezik. U ovom dodatku upozorava se da je riječ o metodama tvorbe naziva u engleskom jeziku, ali se napominje da se one uz potrebne prilagodbe koje će ovisiti o leksičkim, morfosintaktičkim i fonološkim specifičnostima svakog pojedinog jezika mogu primijeniti i na druge jezike.

Budući da su načini stvaranja novih naziva vrlo slični u većini indoeuropskih jezika (osim što neki jezici preferiraju jedne, a drugi druge) navedene metode bit će uglavnom primjenjive i na hrvatski jezik. Zato će primjeri metoda za engleski jezik ovdje biti ukratko opisani.

Prema ISO normi 704 (2009) postoje tri osnovna načina stvaranja novih naziva u engleskom jeziku i mnogim drugim jezicima:

1. stvaranje novih naziva
2. upotreba postojećih oblika
3. posuđivanje iz drugih jezika.

1. Novi nazivi stvaraju se izvođenjem (derivacijom), slaganjem te upotrebom skraćenih oblika.
  - a. Izvođenje ili derivacija je postupak tvorbe novih oblika dodavanjem jednog morfološkog elementa ili više njih (afiksa) na korijen riječi ili riječ.

Primjer: co- + education- + al = co-educational

- b. Slaganje je kombiniranje dviju postojećih riječi ili više njih ili njihovih elemenata radi tvorbe novog oblika. Novi oblik ima dva korijena, ali označava jedan pojam. Slaganjem nastaju složenice, fraze ili stopljenice (blends)⁵². Jedan od elemenata složenice ili fraze nadređeni je pojam, a drugi modifikator. U službi modifikatora mogu biti pridjevi, vlastita imena, imenice ili glagoli. Elementi složenice ili fraze mogu biti povezani u jednu riječ bez spojnice, sa spojnicom ili ostaju nepovezani. Stopljenice nastaju kombiniranjem elemenata dviju riječi ili više njih.

Primjeri:

složnica high-definition television

fraza video-on-demand

stopljenica information + entertainment = **infotainment**

- c. Skraćeni se oblici tvore na mnogo načina. Ishodišni naziv zove se puni ili prošireni oblik.

U ISO normi 704 postoji pet vrsta skraćenih oblika:

- kratki oblik (manje riječi za isti pojam)
Intergovernmental **Group of Twenty-four** on International Monetary Affairs →
Group of Twenty-four
- reducirani oblik (nastaje redukcijom početka, sredine ili kraja naziva)
parachute → **chute**
influenza → **flu**
prefabricated house → **prefab**

---

⁵² U hrvatskome su za *blending* zabilježeni prijevodi *stapanje* i *srastanje* (Mihaljević i Halonja 2009: 120). No, Mihaljević i Halonja (isto) preporučuju upotrebu prijevoda *stapanje* za *blending* odnosno *stopljenice* za *blends*. Srastanje, naime, u hrvatskom jeziku označava drukčiji tvorbeni postupak. Istog je mišljenja i autorica ovog rada.

- kratica (nastaje ispuštanjem riječi ili dijelova riječi koje čine naziv)
  - page** → **p.**
  - localization** → **L10N**

- inicijalizam (nastaje od prvih slova ili glasova svih ili nekih elemenata složenih naziva i mora se slovcati)
  - United Nation** → **UN**
  - ante meridian** → **a.m.**

- akronim (nastaje kombiniranjem početnih slova ili slogova svakog ili nekih elemenata punog naziva i izgovara se kao riječ)
  - disc operating system** → **DOS**
  - surface active agent** → **surfactant.**

2. Postojeći oblici

Novi oblici mogu nastati preobrazbom (konverzijom), terminologizacijom, sematičkim prijenosom i posudbom iz druge struke.

- a. Preobrazba ili konverzija odnosi se na promjenu sintaktičke kategorije (npr. gramatičke funkcije) postojećeg oblika

Primjer:

in economics   **output** (noun)   to **output** (verb)

in mathematics   **constant** (adj.)   **constant** (noun)

- b. Terminologizacija je postupak kojim riječ ili izraz općeg jezika postaje naziv za pojam jezika struke.

Primjer:

circuit

opći jezik: crta koja omeđuje određeno područje (krug)

electrotechnical field: međusobno povezani uređaji kroz koje protječe električna

energija (strujni krug)

- c. Semantički prijenos unutar istog jezika je proces u kojem se postojeći naziv jezika struke logičkom ekstenzijom upotrebljava za označavanje drugog pojma. Na primjer naziv konkretnog predmeta može biti proširen na apstraktne objekte, naziv dijela može biti proširen na cjelinu ili naziv posude na tvar koju sadržava.

Primjer:

screen

konkretno: dio monitora računala na kojem su prikazane informacije
(ekran)

apstraktno: informacije na ekranu

- d. Posuđivanje iz drugih struka (interno posuđivanje) događa se kada jedna struka posuđuje naziv druge struke za imenovanje pojma iz svog stručnog područja. Obilježja pojmovia iz dva stručna područja uspoređuju se po analogiji.

Primjer:

virus

medicina: uzročnik zarazne bolesti

računalstvo: uzročnik kvara na računalu

3. Međujezično posuđivanje je posuđivanje naziva ili pojma iz jednog jezika i njegovo uvođenje u drugi. Naziv se može posuđivati izravno iz stranog jezika ili prevoditi.
- a. Izravno posuđivanje je kada jedan jezik posuđuje naziv drugog jezika za imenovanje pojma za koji u prvom jeziku ne postoji odgovarajući naziv. Posuđeni pojam se u novom jeziku može drukčije izgovarati, pisati ili sklanjati odnosno sprežati.

Primjer:

njem. **Raster** → eng. **raster** (digitalizirana shema)

- b. Prevođenje je proces u kojem se morfološki elementi stranog naziva prevode radi stvaranja novog naziva. Novi nazivi nazivaju se kalkovima.

Primjer:

njem. **Weltanschauung** → **worldview**

2.4.1.2. Tri osnovne metode stvaranja novih naziva prema Sageru

Britanski lingvist Juan C. Sager (1992: 71-80) razlikuje također tri osnovne metode stvaranja novih naziva, no definira ih malo drukčije. Prva metoda odnosi se na upotrebu postojećih jezičnih resursa, druga na stvaranje novih naziva modifikacijom postojećih leksema, a treća na stvaranje novih lingvističkih jedinica.

- a) Stvaranje novih naziva upotrebom postojećih jezičnih resursa

U ovu skupinu metoda ubraja se širenje značenja postojećeg naziva dodavanjem značenja novog pojma (npr. značenje naziva *space* prošireno je vozilom za putovanje svemirom te je nastao naziv *spaceship*).

Osim toga novi nazivi stvaraju se i upotrebom poredbe (*a rock-like substance* ili *an L-shaped room*). Poredba može biti i ishodište za kasniju tvorbu naziva. U engleskom se jeziku često izražava uz pomoć izraza *-style*, *-like* ili *type* (*modern-style building*, *plate-like frames*, *track-type bulldozer*).

- b) Stvaranje novih naziva modifikacijom postojećih jezičnih resursa

Novi nazivi u engleskom se jeziku najčešće tvore:

- a) izvođenjem ili derivacijom – dodavanjem afiksa
- b) slaganjem – kombiniranjem postojećih riječi u nove
- c) preobrazbom (konverzijom) – upotrebom istog oblika na sintagmatski drukčiji način (na primjer: imenica se rabi kao glagol)
- d) kompresijom – bilo koji oblik skraćivanja.

U stručnom kontekstu konverzija se uglavnom rabi za stvaranje imenica od postojećih glagola. Kompresijom se pak stvaraju:

- kraći izrazi za dulje, često upotrebljavane nazive i

- nova imena za duge oblike koji u svom originalnom obliku ne bi izgledali kao nazivi.

Izvođenjem i slaganjem približe se označava pojam. Dodavanjem afiksa odnosno kombiniranjem postojećih riječi novom se pojmu sužava intencija, ali se istodobno otkriva i odnos između novog i ishodišnog pojma.

c) Stvaranje novih leksičkih jedinica – neologizama

Sager (1992: 79) stvaranje neologizama u znanosti i tehnologiji smatra posljedicom potrebe za jedinstvenim nazivljem. Po obliku neologizme dijeli na posuđenice iz drugih jezika i potpuno nove lekseme. Grčki, latinski i francuski navodi kao osnovne jezike iz kojih engleski posuđuje. Međutim, napominje kako je katkad riječ o posrednom posuđivanju pa nije uvijek jasno dolazi li neka riječ u engleski izravno iz klasičnih jezika ili preko francuskoga. Budući da su grčke, latinske i francuske riječi postale sastavnim dijelom engleskog jezika, također je teško razlikovati prave neologizme od leksema nastalih modifikacijom postojećih elemenata. Kao primjer navodi riječ *television* koja je nastala derivacijom od stranog modela i dobila novo značenje. Pravim posuđenicama smatra one kojima se posuđuje i pojam i naziv (izraz i sadržaj) (*diameter, circular*), a neologizmima one koje nastaju kad se grčki i latinski oblici rabe za nove pojmove.

2.4.2. Metode stvaranje novih naziva u hrvatskom jeziku

Načini postanka novih naziva u hrvatskom jeziku vrlo su slični onima koje preporučuje ISO norma 704 (2009). Prema Hudeček/Mihaljević (2009: 49) oni nastaju na sljedeće načine: terminološkom tvorbom, prihvaćanjem internacionalizama latinskoga i grčkog podrijetla ili tvorbom od latinskih i grčkih elemenata, prihvaćanjem stranih naziva, pretvaranjem riječi općeg jezika u nazive, preuzimanjem naziva iz druge struke i povezivanjem riječi u sveze.⁵³

1. Terminološka tvorba

Tvorba je postupak kojim se od postojećih elemenata u nekom jeziku dobivaju potpuno nove riječi i najčešći i najpreporučljiviji je način postanka naziva u hrvatskom jeziku. Novonastale

---

⁵³ Načini postanka naziva u daljnjem će tekstu biti opisani i oprimgjereni prema Hudeček i Mihaljević (2009).

riječi nazivaju se tvorenicama. Tvorenice se mogu rastaviti na sastavne dijelove prema kojima se mogu tvoriti nove riječi. Osnovna riječ i tvorenica imaju istu osnovu koja čuva vezu s izrazom i sadržajem osnovne riječi (osnovna riječ = *računati*, tvorenica = *računalo*, tvorbena osnova = *računa-*).

Tvorba riječi može se analizirati na temelju više kriterija. Ako se tvorba promatra iz perspektive vrste riječi koje nastaju tvorbenim postupcima, razlikuju se tvorba imenica, tvorba glagola, tvorba pridjeva i tvorba priloga. U terminologiji je najvažnija tvorba imenica. Gledano sa semantičkog stajališta postoji tvorba riječi kojima se označuje vršitelj/vršiteljica radnje, prostorija u kojoj se radnja zbiva itd.

Terminološkom tvorbom u hrvatskom jeziku nastaju izvedenice, složenice, polusloženice, sraslice i kratice.

Slijede osnovni tvorbeni postupci u hrvatskom jeziku⁵⁴:

1. Sufiksna tvorba (osnova jedne riječi + sufiks = tvorenica) – *računalo, pisac*
2. Prefiksna tvorba (prefiks + riječi = prefiksna tvorenica) – *učitati, pretkutnjak*
3. Prefiksno-sufiksna tvorba (prefiks + tvorbena osnova jedne riječi + sufiks = prefiksno-sufiksna tvorenica) – *potkrovlje, očvrstje*
4. Slaganje (osnova + spojnik –o- + samostalna riječ = složenica) – *vatrozid, cjevovod*
5. Složeno-sufiksna tvorba (slaganje + sufiksacija = složeno-sufiksna tvorenica) – *glavobolja, jednoruk*
6. Srastanje (osnova ili riječ + druga riječ = sraslica)⁵⁵ – *zimzelen, njutnmetar*.
7. Srašteno-sufiksna tvorba (srastanje + sufiksacija = srašteno-sufiksna tvorenica) – *crvenperka*
8. Tvorba polusloženica (dvije riječi ili više njih od kojih svaka ima svoj naglasak, a prva se ne sklanja, povezane su spojnicom = polusloženica) – *klima-uređaj, internet-stranica*;⁵⁶
9. Tvorba pokrata (akronima) (kraćenjem jedne riječi ili višerječne sintagme nastaje nova riječ) – *AOP* (automatska obrada podataka), *DNK* (dezokriribonukleinska kiselina).

---

⁵⁴ Preuzeto iz Hudečak/Mihaljević (2009) prema Mihaljević-Ramadanović (2006).

⁵⁵ Sraslica nikada ne sadržava spojnik – o-.

⁵⁶ Hudeček i Mihaljević (2009: 52) napominju da ovaj način tvorbe nije u skladu s hrvatskim tvorbenim sustavom i preporučuju da se polusloženice zamijene višerječnim izrazima.

2. Prihvaćanje internacionalizama latinskoga i grčkog podrijetla

Hudeček i Mihaljević (2009: 58-62) razlikuju posuđivanje iz latinskog i grčkog jezika i posuđivanje iz živih stranih jezika.

Internationalizmima latinskoga i grčkog podrijetla daju prednost pred nazivima posuđenim iz engleskoga, njemačkoga i drugih jezika, jer se, osim što su osnova europske kulture i civilizacija, lako uklapaju u hrvatski jezični sustav. Mišljenja su da ih nije potrebno mijenjati hrvatskim nazivima jednako kao ni složene nazive nastale od latinskih elemenata. Zagovaraju upotrebu originalnih latinskih i grčkih oblika, a ne onih nastalih prema jeziku posredniku (*enzim* umjesto *encim*; *vizualan* umjesto *vizuelan* itd.).

3. Posuđivanje iz drugih jezika

Preuzimanje naziva iz živih stranih jezika čest je način postanka novih naziva u hrvatskom jeziku. Strani naziv može se preuzeti u hrvatski jezik i u njemu zadržati u izvornom obliku pisanja (*e-mail*), može postati posuđenica tj. riječ stranog podrijetla koja je više ili manje prilagođena hrvatskom jezičnom sustavu (*displej*), a može se i prevesti na hrvatski. Prevedena riječ zove se prevedenica ili kalk. Ona nastaje po uzoru na stranu riječ tako da preuzme strano značenje i zamijeni strane jedinice domaćima (*polusvijet* od fr. *demi-monde*) (Babić 2002: 67).

U prošlosti je hrvatski posuđivao uglavnom iz njemačkog jezika. Ipak, zbog otpora koji je postojao prema njemačkom jeziku kao sredstvu austrijske hegemonije u hrvatski je standardni jezik ušlo vrlo malo germanizama (Piškorec 2005: 11). No, njemački je zbog svoje društveno-političke uloge u Hrvatskoj do sredine 19. stoljeća ipak izvršio snažan utjecaj na hrvatski standardni jezik. Taj utjecaj vidljiv je ponajprije na velikom broju prevedenica nastalih po uzoru na njemačke riječi (Rammelmeyer 1975: 143). Muhvić-Dimanovski (1992: 94) navodi da se izravni utjecaj njemačkog jezika u hrvatskom „itekako odražava i na kvantiteti, kao i na kvaliteti, posuđenog materijala”.

Suvremeni hrvatski jezik posuđuje uglavnom iz engleskog jezika. Prije stvaranja hrvatskog naziva po engleskom uzoru, većinom se neko vrijeme upotrebljava anglizam. Hrvatski nazivi

stvaraju se prevođenjem engleskih, ali prema hrvatskim tvorbenim obrascima.⁵⁷ Nakon usvajanja domaćeg naziva anglizam vrlo često i dalje ostaje u upotrebi (*pisac – printer*). Iz engleskoga najčešće se preuzimaju imenice koje u hrvatskom dobivaju rod i sklonidbeni tip. U nazivlje se mnogo češće posuđuju imenice nego glagoli dok je broj pridjeva posuđenih iz engleskog jezika iznimno malen i uglavnom ograničen na sveze (*hard disk*).

4. Pretvaranje riječi općeg jezika u nazive – terminologizacija

Novi nazivi često nastaju terminologizacijom, tj. postupkom kojim se riječi općeg jezika specijaliziraju ili se prenosi njihovo značenje (*ispis, prijenos podataka*). Značenje se može prenositi metaforizacijom (po sličnosti) ili metonimizacijom (po bliskosti). Nazivi nastali metaforizacijom nisu istoznačnice za neki običniji izraz, već su jedini nazivi za neki pojam (*kruna, vrat i korijen* kao dijelovi zuba). Takvi nazivi zovu se leksikalizirane metafore.

U hrvatskom jeziku značenje se često prenosi pod utjecajem stranih jezika. Postupak kojim domaća riječ novo dodatno značenje dobiva pod utjecajem strane riječi zove se semantičko posuđivanje, a ta nova riječ semantička posuđenica. Dobro poznata domaća riječ tada se počinje pojavljivati u novom kontekstu i s novim značenjem. Tako, na primjer, riječ *miš* postaje višeznačna kad pod utjecajem engleske riječi *mouse* dobiva svoje značenje u računalstvu.

Riječi općeg jezika postaju nazivi uslijed usavršavanja i izgrađivanja nazivlja, a terminologizacija može utjecati i na promjenu njihova osnovnog značenja i upotrebu u općem jeziku.

5. Preuzimanje naziva iz drugih struka – reterminologizacija

Katkad se događa da naziv iz jedne struke bude ponovno terminologiziran u drugu. Najčešće do reterminologizacije dolazi već u stranom jeziku. Naziv se zatim postupkom jezičnog posuđivanja prenosi u hrvatski jezik. Tako je, na primjer, naziv *vrat* preuzet procesom

---

⁵⁷ Mihaljević (1998: 114) tvrdi da prevođenja iz engleskog jezika koje bi bilo u suprotnosti s hrvatskim tvorbenim postupcima gotovo uopće nema. Svako drugo prevođenje smatra hrvatskom tvorбом (*crtac* prema *plotter*).

metaforizacije iz anatomije i iz općeg jezika u različita druga stručna područja (*vrat gitare, vrat tučka*).

6. Povezivanje riječi u sveze

Najviše naziva u suvremenom hrvatskom jeziku nastaje povezivanjem riječi u sveze odnosno stvaranjem višerječnih ili sintagmatskih naziva. Posljedica je to potrebe za što preciznijim označavanjem.

Višerječni nazivi mogu nastati doslovnim prevođenjem stranih sintagmatskih naziva (*data base – baza podataka, classification rule – klasifikacijski sadržaj*) ili stvaranjem hrvatskih višerječnih naziva koji odgovaraju stranim jednorječnim nazivima (*mobbing – zlostavljanje na poslu*).

Prema sintaktičkom ustroju najčešće su to imeničke skupine i to:

- a) pridjev + imenica (*čvrsti disk*)
- b) imenica + imenica u genitivu (*baza podataka*)
- c) imenica + imenica (*žena ronilac*)
- d) imenica + prijedložni izraz (*sok od višnje*).

Hudeček i Mihaljević (2009: 62-64) daju i neke preporuke za tvorbu hrvatskih višerječnih naziva:

- Genitivni izraz sa značenjem pripadnosti treba mijenjati posvojnim pridjevom (*red vožnje – vozni red*).
- Ime odnosno prezime u višečlanom nazivu treba mijenjati posvojnim pridjevom izvedenim od imena (*Barholinijeva žlijezda, Plančićeva omorika*). Izuzetak su ženska imena odnosno prezimena u kojima bi prema pravilima standardnog hrvatskog jezika trebalo uključiti i ime i prezime i to iza imenice (*indeks Virginije Apgar*). No, takav je naziv neprihvaćen zbog svoje dužine.
- U ujedinjavanju više imena, odnosno prezimena pridjev se tvori samo od posljednjega, a između prezimena stavlja se crtica (*Zollinger-Ellisonov sindrom*).

2.4.3. Terminološka načela

2.4.3.1. Načela za stvaranje novih naziva prema ISO normi 704

Prilikom oblikovanja novih naziva osim leksičkih, morfosintaktičkih i fonoloških struktura nekog jezika potrebno je poštovati i određena opća terminološka načela. ISO norma 704 (38-41) propisuje sedam osnovnih načela koja se moraju poštovati tijekom stvaranja naziva:

1. transparentnost
2. usklađenost
3. primjerenost
4. jezična ekonomija
5. sposobnost izvođenja (derivacije) i slaganja
6. jezična ispravnost
7. prednost domaćih riječi pred stranima

1. Transparentnost

Naziv se smatra transparentnim kad se njegovo značenje može izvesti iz njegovih sastavnih dijelova. Stoga se preporučuje da se za oblikovanje naziva uvijek koristi osnovnim obilježjem (npr. naziv *thermal noise* je transparentniji od naziva *Johnson noise*).

2. Usklađenost

Terminološki sustav mora biti koherentan i u skladu s pojmovnim sustavom. Postojeći i novi nazivi moraju biti integrirani u pojmovni sustav i s njim usklađeni (npr. *VP of Finance*, *VP of Marketing* itd.).

3. Primjerenost

Predloženi nazivi moraju biti u skladu s poznatim i ustaljenim značenjskim obrascima unutar neke jezične zajednice. Zbunjujuće oblike potrebno je izbjegavati (npr. naziv *installation wizard* je primjereniji od *install wizard* jer se ovaj drugi može razumjeti kao naredba a ne kao ime za funkciju kojom se instaliraju programi).

4. Jezična ekonomija

Naziv mora biti kratak. Nepotrebna dužina naziva protivi se načelu jezične ekonomije i dovodi do elipse (npr. *e-mail* umjesto *electronic mail*).

Iako se načelom kratkoće krše načela točnosti i transparentnosti, težnja ka izražavanju velikog broja obilježja nekog pojma dugim nazivom rezultira tvorbom predugih naziva koji nisu

primjereni za upotrebu. Stoga pri tvorbi naziva kada se odlučuje o tome hoće li se uzimati kraći oblik ili duži koji sadržava više obilježja pojma, treba imati na umu praktičnost.

5. Sposobnost izvođenja (derivacije) i slaganja

Prednost moraju imati nazivi od kojih se mogu tvoriti izvedenice i složenice (npr. naziv *herb* sa svojim izvedenim oblicima *herbaceous*, *herbal*, *herbalist* and *herby* ima prednost pred nazivom *medicinal plant*).

6. Jezična ispravnost

Novi se naziv mora tvoriti u skladu s morfološkim, morfosintaktičkim i fonološkim normama dotičnog jezika.

7. Prednost domaćih riječi pred stranim

Iako je jezično posuđivanje prihvaćeni oblik stvaranja novih pojmova, domaće riječi uvijek imaju prednost pred izravnim posuđenicama.

Prilikom imenovanja stručnih pojmova važno je poštovati zadana načela, međutim treba imati na umu da je to u potpunosti moguće samo u vrlo kontroliranim uvjetima.

2.4.3.2. Načela za oblikovanje i normiranja hrvatskog nazivlja

Načela koja je potrebno uzimati u obzir prilikom stvaranja novih naziva u hrvatskom jeziku u skladu su sa smjernicama ISO norme 704. Izradile su ih Hudeček i Mihaljević. Hudeček i Mihaljević (2009: 69) ističu da se ista načela trebaju primjenjivati i za normiranje sustava nazivlja. Obrazlažu da se za oblikovanje nazivlja isti pojam nerijetko imenuje različitim nazivima koji su oblikovani različitim postupcima. Tako nastaju sinonimni parovi ili nizovi. Postojanje istoznačnica ili sinonima u terminološkim sustavima nije poželjno. Stoga primjenom utvrđenih načela treba odabrati onaj najbolji i dati mu prednost pred ostalima. Odabiranjem preporučenoga, dopuštenoga, zastarjeloga i nedopuštenog naziva uspostavljaju se normativni odnosi među sinonimima.

Za stvaranje i normiranje hrvatskog nazivlja vrijede sljedeća načela:

1. Domaća riječ ima prednost pred stranom, ali samo ako zadovoljava i ostale zahtjeve (npr. *obavijest* pred *informacija*, *knjižnica* pred *biblioteca*).
2. Naziv latinskoga i grčkoga podrijetla ima prednost pred nazivom koji je posuđen iz engleskoga, francuskoga, njemačkoga i drugih živih jezika (npr. *licencija* pred *licenca*, *vizualan* pred *vizuelan*).

3. Rašireniji i korisnicima prihvatljiviji naziv ima prednost pred manje raširenim (npr. naziv *računac* zadovoljava svim jezičnim zahtjevima kao zamjena za *kompjutor*, no prevladao je naziv *računalo* koji je također u skladu sa svim jezičnim zahtjevima).
4. Naziv mora biti tvoren u skladu s fonološkim, morfološkim, tvorbenim i sintaktičkim sustavom hrvatskog standardnog jezika (npr. *filmski festival* ima prednost pred *filmfestival*, *klimatizacijski* (ili *rashladni*) *uređaj* pred *klima-uređaj*).
5. Kraći naziv ima prednost pred dugim (npr. *dvosveščana publikacija* je kraće od *publikacija u dva sveska*). Ako je, međutim, strani naziv kraći od domaćega, preporučuje se odabrati domaći naziv (npr. *vršnjačko zlostavljanje*, a ne *bullying*).
6. Prednost ima naziv od kojeg se lakše tvore drugi oblici (npr. od naziva *šminka* tvore se oblici *šminkati*, *šminker*, *šminkerov* itd, dok se od naziva *make-up* ne mogu tvoriti druge tvorenice).
7. Izbjegavaju se nazivi koji imaju više značenja u istom terminološkom sustavu. Tako su, na primjer, za englesku riječ *browser* u hrvatskom predloženi nazivi *preglednik* i *prebirknik*. Oba su naziva tvorena u skladu s tvorbenim sustavom hrvatskog jezika. Kako se naziv *preglednik* upotrebljava kao hrvatski ekvivalent engleskog naziva *viewer*, preporučuje se naziv *preglednik*). Međutim, za višeznačne riječi često se ne nalaze riječi koje su im sinonimne u svim njihovim značenjima, već često postoji po jedna istoznačnica za svako značenje. Iz tog razloga je na konkretnom primjeru gotovo nemoguće postići istovrijednost hrvatskoga i stranog naziva odnosno potpuno ukinuti istoznačnost i višeznačnost (npr. *oznaka* je hrvatska istoznačnica za tri različita engleska naziva *label*, *mark* i *cookie*, dok za različita značenja engleske riječi *label* u hrvatskome postoje četiri naziva: *oznaka*, *simbolička adresa*, *simbolička oznaka* i *naziv*.)
8. Naziv se smije mijenjati samo kad za to postoji valjan razlog. Nazivima se ne trebaju dodavati nova značenja. Jednako tako ne treba stvarati više naziva za isto značenje. Zahvaljujući poštovanju ovog načela naziv *standard* nije uspio iz upotrebe istisnuti posuđenicu *norma* koja u hrvatskom jeziku postoji vrlo dugo.
9. Naziv koji odražava značenje pojma koji imenuje i svoje mjesto u pojmovnom sustavu ima prednost pred drugim istoznačnim nazivima. Svi nazivi koji su podređeni nekom nadređenom nazivu moraju se tvoriti na isti način. Riječ *suosnik* bi, na primjer, bila dobra zamjena za *koaksijalni kabel*, ali preporučuje se zadržati dvorječni naziv *suosni*

kabel kako bi bio u skladu s nazivima za ostale vrste kabela (*antenski kabel, mrežni kabel, USB kabel* itd.) i tako se bolje uklopio u terminološki sustav.

Hudeček i Mihaljević (2009: 76) zaključuju da je važno da se spomenuta terminološka načela uzimaju u obzir pri oblikovanju i normiranju nazivlja, ali napominju da se ne mogu primjenjivati mehanički. Pri odabiru naziva treba uzeti u obzir sva načela. Osobito ističu problem izbora između strane i domaće riječi za neki naziv. Naime, neki stručnjaci zastupaju stajalište da je bolje rabiti posuđenice, ponajprije internacionalizme jer oni olakšavaju komunikaciju sa znanstvenicima iz drugih zemalja. Ima i onih koji su izraziti puristi te se odlučno protive upotrebi posuđenica. Hudeček i Mihaljević (isto) mišljenja su da „hrvatsko nazivlje mora biti dio hrvatskog jezika”, a da se sporazumijevanje sa znanstvenicima iz drugih zemalja mora olakšati učenjem stranih jezika.

2.5. Jezik prava i njegovo nazivlje

Poput drugih jezika struke, jezik prava stvoren je za potrebe stručne komunikacije. Scarpelli (1955: 184, citirano prema Visković 1989: 16) ga definira kao „jezični podsistem koji upotrebljavaju osobe nadležne da izriču pravne norme, opće i pojedinačne, zatim pravnici u njihovom praktičkom i znanstvenom radu te svi oni koji obavljaju jezične radnje ponavljajući načine izražavanja normotvoraca i pravnika“. Kao što je vidljivo iz definicije, za razliku od ostalih jezika struke, jezik prava ne upotrebljava se samo u komunikaciji među stručnjacima pravne struke već se njime pravne poruke prenose laicima tj. cijelom građanstvu, jednom njegovom dijelu ili pak pojedincima (pravne norme, sudska rješenja, ugovori, oporuke itd). Jedan je od najstarijih jezika struke. Prisutan je u svim područjima društvenog života. Intertekstualno može se kombinirati i s drugim jezicima struke (Matilla 2006: 4).

Prema vrsti stručne komunikacije u kojoj se upotrebljava i vrsti stručnjaka koji se njime služe može se dijeliti na jezik zakonodavstva, sudstva, odvjetništva, uprave, te jezik pravne znanosti i publicistike. Svaki od tih podžanrova pravnog jezika ima svoje leksičke i stilske osobitosti. Tako se, na primjer, jezik pravne znanosti i publicistike odlikuje većom slobodom izražavanja, upotrebom znanstvenog nazivlja i latinizama. Jezik sudstva je pak izrazito formalan i arhaičan (isto). Prema granama prava i specifičnom nazivlju svake pojedine grane može se govoriti i o jeziku ustavnoga, trgovačkoga, kaznenoga te jezicima drugih grana i podgrana prava.

2.5.1. Pravna komunikacija

Pravo i jezik povezani su do te mjere da pravo ne može egzistirati bez jezika. Visković (1989: 8) naglašava da su pravnici oduvijek bili svjesni činjenice da je pravo u osnovi jezična djelatnost s vrlo „osjetljivim” posljedicama u obliku obveza, kazni, ovlaštenja itd. Jezik je osnovno sredstvo pravnog djelovanja kojim pravo postiže svoj cilj, dakle provodi pravdu odnosno uspostavlja pravni poredak. Preduvjet za uspostavljanje pravnog poretka je pak uređenje pravnih odnosa, a to se postiže jezičnim djelovanjem odnosno pisanom ili usmenom pravnom komunikacijom.

Pravnu komunikaciju Visković (1989: 20) opisuje kao „djelovanje kojim jedan subjekt upućuje drugom subjektu (ili subjektima) jednu pravnu pouku referirajući se na neke pravne objekte s namjerom da utječe na njegovo ponašanje radi ostvarenja stanovitih (svojih, njegovih, širih) interesa i vrijednosti ... . „Riječ je o razmjeni poruka između zakonodavaca, sudaca, odvjetnika, građana koji su ugovorne strane ili politički subjekti kao pošiljatelji poruka i građana, sudaca, odvjetnika i drugih kao primatelja poruka. Sadržaj poruke odnosi se na određene pravne odnose (ekonomske, političke, psihološke, kulturne itd.) u čijem je središtu uglavnom neka konfliktna situacija. Iz poruke se sasvim konkretno saznaje sadržaj nekog zakona i odredbe, presude, izvršnog akta, tužbe, molbe itd. Svrha poruke je uređenje tih pravnih odnosa na način koji je u skladu s interesima određene grupe ljudi ili pojedinaca (državne vlasti, poslodavca, oštećene strane u građanskom deliktu, građanina kao ugovorne strane itd.).

Prema svrsi i sadržaju pravne se poruke dijele na: pravne norme (običajne, zakonske, sudske, ugovorne, upravne), druga preskriptivna stajališta (prijave, molbe, tužbe itd.) i indikativna stajališta (izjave, konstatacije, obrazloženja). Pravne norme kao najvažnije pravne poruke sredstvo su društvene kontrole kojima se uspostavlja obveze, ovlaštenja, utvrđuju delikti i sankcije za ponašanje pravnih osoba u različitim pravnim odnosima. Prijave, molbe, tužbe i slične preskriptivne poruke izvršavaju normativna značenja iz pravnih normi, dok se izjavama, konstatacijama i obrazloženjima utvrđuju činjenice koje su važne za pokretanje, obranu i izvršavanje normi i preskriptivnih stavova (usp. Visković 1989: 21-22).

2.5.2. Obilježja jezika prava

Iako se jezik prava kao podsistem općeg jezika temelji na općem jeziku i od njega preuzima mnoga obilježja, kao njegova funkcijska varijanta s posebnom domenom upotrebe razlikuje se od općeg jezika po brojnim obilježjima. Specifičnosti su prepoznatljive na više jezičnih razina – leksičko-semantičkoj, morfosintaktičkoj, pragmatičkoj i stilskoj.

Zbog svih njegovih osobitosti jezik prava laici percipiraju kao iznimno kompleksan i nerazumljiv što kod njih stvara osjećaj nemogućnosti sudjelovanja u pravnoj komunikaciji. Još je 1726. godine Jonathan Swift kroz Gulliverova usta kritički progovorio o pravnom žargonu i pravnom jeziku uopće sljedećim riječima:

It is likewise to be observed that this society [lawyers] hath a peculiar cant and jargon of their own, that no other mortal can understand, and wherein all their laws are written, which they take special care to multiply; ... (Swift 1967: 297).

Iako je poznato da poteškoće u razumijevanju pravnog teksta često uzrokuju nejasne i nerazumljive formulacije kojima takvi tekstovi obiluju, iz Swiftove se kritike može iščitati da je osnovni preduvjet za razumijevanje pravnih sadržaja i tumačenje pravnih normi upravo poznavanje specifičnih pravnih naziva i njihova značenja. S obzirom na tu činjenicu i činjenicu da se ovaj rad bavi terminološkim aspektima jezika prava u sljedećem će poglavlju osobita pozornost biti posvećena osobitostima pravnog nazivlja.

2.5.2.1. Pravno nazivlje i njegove osobitosti

Pravni nazivi obično su imenice, ali mogu biti glagoli. Nešto rjeđe od imenica i glagola upotrebljavaju se pridjevi. Kao i u nazivima drugih struka pravni naziv može biti jedna riječ (*delikt, prijestup, presuda*) ili fraza (*kaznena odgovornost, uvjetna kazna, sudska odluka, pravna osoba*).

Budući da pravo regulira sve sfere života, jezik prava usko je vezan i s općim jezikom te ne sadržava samo specifične pravne nazive već se u puno većoj mjeri od ostalih jezika struke služi i riječima općeg jezika. Međutim, riječi i izrazi općeg jezika kad se upotrebljavaju u pravnom kontekstu nužno odražavaju neki pravni odnos te time dobivaju svoj „pravni karakter” (Matilla 2006: 109). Zato se u širem smislu sve one mogu smatrati pravnim

nazivima. Ipak, s obzirom na njihove značenjske specifičnosti razlikujemo tri skupine pravnih izraza odnosno naziva.

1. Prvu skupinu čine riječi općeg jezika koje se u neizmijenjenom obliku upotrebljavaju i u pravnom kontekstu (*osoba, stvar, moć, propis, sud, sloboda*). Kako im se i u pravu i u općem jeziku podudaraju i jezični izraz i sadržaj, nikada nisu uzrok nesporazuma i ne zahtijevaju posebno tumačenje.
2. Drugu skupinu čine riječi i izrazi općeg jezika koji u pravu zadržavaju isti jezični izraz, ali nemaju istu semantičku strukturu na razini sadržaja (*fizička osoba, zloupotreba prava, vlasništvo, krađa, prigovor*). Pritom njihovo semantičko polje iz općeg jezika može biti prošireno ili još češće suženo radi veće pojmovne preciznosti u označavanju pravnih odnosa. Riječi općeg jezika tako dobivaju svoja mjesta u pojmovnom sustavu prava. Za stručnjaka to nije predstavlja nikakav problem, jer su njemu pojmovi pravnog sustava poznati. Laik, međutim, ne poznaje novo pravno značenje riječi, već uz stručnu riječ veže tek neku asocijaciju temeljenu na značenju iz konteksta općeg jezika. Posljedica je često pogrešna interpretacija koja dovodi do zabune i uzrok je nesporazuma u komunikaciji između laika i pravnih stručnjaka.
3. U trećoj skupini nalaze se pravni nazivi u užem smislu. To su takozvani 'pravi' pravni nazivi odnosno stručni nazivi koji se pojavljuju isključivo u pravu (*podnesak, pravni akt, klauzula*). Oni ne postoje ni u općem jeziku niti u nekom drugom jeziku struke. Laicima su potpuno nepoznati i njihovi jezični oblici i sadržaj. Njihovo razumijevanje pretpostavlja pravnu izobrazbu i poznavanje pravnih normi. Stručni pravni nazivi ili pravni nazivi u užem smislu čine prema nekim terminolozima tek 5-8 % stručnog teksta (Bukovčan 2009: 68).⁵⁸

2.5.2.2. Uvjetovanost pravnog nazivlja pravnim sustavom

Povezanost pravnih naziva s društvenom zajednicom odnosno pravnim sustavom u kojem su nastali još je jedno bitno obilježje jezika prava. Svaka zemlja, naime, ima svoj vlastiti pravni sustav koji se temelji na određenim, specifičnim pravnim normama i institutima. Posljedica

---

⁵⁸ Visković (1989: 30-31) ovoj podjeli dodaje i četvrtu skupinu riječi u jeziku prava, tzv. četvrti sloj jezika prava. Zove ih nepravnički stručni termini i značenja. U tu skupinu svrstava političke, ekonomske, urbanističke, prirodosnanstvene, medicinske i druge stručne nazive koji u pravni jezik ulaze kao posljedica činjenice da pravo zahvaća sve sfere društva. Kao primjere navodi nazive *kamata, psihotropna tvar, radni ljudi*, zatim nazive raznih farmaceutskih proizvoda ili tehničkih standarda, građevinskih materijala itd.

toga su i specifični pojmovi unutar tog sustava, a time i pravni nazivi kojima se oni označuju. Zato se može govoriti o različitom pravnom nazivlju čak i u zemljama koje rabe isti jezik⁵⁹. Točno određenje pravnih pojmova različitih pravnih sustava od iznimnog je značenja za međunarodnu komunikaciju i prevoditeljski rad. Usporedbom opsega i sadržaja dvaju pojmova u različitim pravnim i jezičnim sustavima utvrđuje se stupanj podudarnosti među njima odnosno postojanje leksičkih praznina, a time i potreba uklanjanja eventualnih pojmovnih i terminoloških nesporazuma i nejasnoća koje proizlaze iz asimetrije pravnih sustava.

U slučaju nepostojanja prijevodnih ekvivalenata nesmetana i nedvosmislena komunikacija osigurava se na jedan od tri sljedeća načina (de Groot 1998: 25 prema Bukovčan 2009: 59): preuzimanjem izvornih izraza kao tuđica (*corpus delicti*), preuzimanjem naziva iz jezika izvora i njegovim opisivanjem u jeziku odnosno sustavu cilju ili uvođenjem novog izraza – neologizma⁶⁰.

2.5.2.3. Polisemija

Pravni nazivi kao i stručni nazivi drugih struka i riječi općeg jezika mogu biti višeznačni ili polisemni. Tada se jednim jezičnim izrazom obilježava više pravnih pojmova. Mattila (2006:109) tvrdi da se polisemija toliko često pojavljuje u jeziku prava da je više pravilo nego izuzetak, a neki autori govore o „relativnosti pravnih pojmova” (usp. Pommer 2006: 24). U zakonodavstvu, na primjer, ista se riječ koristi u različitim značenjima⁶¹. Do polisemije u pravu često dolazi zbog kontinuirane promjene društvenih okolnosti i pravnih pravila i nije ju moguće izbjeći. Dobrim rješenjem na prvi pogled može se učiniti precizno definiranje svakog pojedinog pojma u okviru zakonskih tekstova⁶². Međutim, nije moguće, a ni poželjno opisati svako moguće činjenično stanje. To bi dovelo do netransparentnih formulacija, a opet stvorilo rupe u zakonu jer se opisom ne bi mogli predvidjeti svi mogući slučajevi (isto).

Polisemija može uzrokovati pogrešno tumačenje nekog pojma što u pravu može imati dalekosežne posljedice. Stoga je svaki naziv potrebno tumačiti isključivo u kontekstu i s

---

⁵⁹ De Groot (1987: 12f, prema Pommer 2006: 17) razlikuje pravni jezik Njemačke, Švicarske, Austrije, Lichtensteina, Belgije, Južnog Tirola i njemački pravni jezik Europske unije.

⁶⁰ De Groot (isto) neologizam tumači kao svaki izraz koji ne pripada pravnom sustavu jezika cilja.

⁶¹ Pommer (isto) prema Koziol/Welser (1996: 16) navodi primjer pravnog naziva *djeca* (*Kinder*) iz austrijskog Općeg građanskog zakonika (ABGB) u kojem *djeca* mogu značiti neposredne potomke nekog bračnog para, ali se možda mogu odnositi i na unuke ili praunuke, odnosno usvojenu ili udomljenu djecu.

⁶² Zakonski tekstovi često sadrže definicije upotrijebljenih naziva.

velikom dozom opreza. Polisemiju moraju jednako imati na umu i pravni stručnjaci i prevoditelji. Prevoditelji bi višeznačnim nazivima trebali pristupati s osobitim oprezom. Ne upuštajući se u interpretacije takve bi nazive trebali prevesti što je preciznije moguće (Alcaraz/Hughes 2002: 29, citirano prema Pommer 2006: 25).

2.5.2.4. Sinonimija

Sinonimija ili istoznačnost prilično je često obilježje pravnih naziva. Mattila (2006: 111) kao primjer navodi engleski jezik u kojem se isti pojam katkad izražava anglosaksonskim nazivom, katkad francuskim, a katkad latinskim. Osobit problem predstavljaju djelomični sinonimi ili bliskoznačnice kojima se značenjska polja samo djelomično preklapaju te vrlo lako uzrokuju poteškoće u komunikaciji. No, neki autori djelomičnu sinonimiju smatraju i korisnim fenomenom (Vlasenko 1997: 60-61, citirano prema Matilla isto). Nabranjem bliskoznačnica pokrivaju se, naime, moguće „rupe“ u zakonu ili ugovoru. Takva praksa osobito je česta u zemljama s anglosaksonskim pravnim sustavom. Djelomična sinonimija u jeziku prava postoji i u drugim pravnim sustavima i jezicima, pa tako i u hrvatskome (*ugovor, sporazum, konsenzus*).

2.5.3. Stvaranje pravnog nazivlja

Pravni nazivi nastaju slično kao i nazivi drugih struka na tri osnovna načina: riječ općeg jezika ili jezika neke druge struke u jeziku prava dobiva specifično značenje, tvori se neologizam ili se posuđuje riječ iz nekog stranog jezika (Mattila 2006: 112-117).

a) Riječi općeg jezika dobivaju pravno značenje

Kao što je ranije istaknuto, jezik prava često prima riječi općeg jezika gdje one dobivaju svoje pravno značenje. Pravno značenje neke riječi može se preklapati sa značenjem iste riječi u svakodnevnom kontekstu (prva skupina pravnih naziva u širem smislu) ili to značenje može biti promijenjeno, npr. suženo ili prošireno (druga skupina pravnih naziva u širem smislu). Posljedica je to činjenice da pravo regulira svakodnevni život neke društvene zajednice (npr. brak, posao, imovina) i kroz jezik toj zajednici šalje pravne poruke o tim pojavama svakodnevnog života koje postaju predmetom pravnih normi, postupaka itd.

Budući da se opći jezik mijenja mnogo brže od jezika prava, u pravnom se kontekstu nerijetko nalaze riječi koje su već izišle iz svakodnevne upotrebe i smatraju se zastarjelima ili čak arhaičnima. Katkad se, međutim, događa da pravni naziv utječe na razvoj općeg jezika tako da se određeni pravni naziv postupno počinje prihvaćati i u svakodnevnoj upotrebi.

b) Neologizmi

Neologizmi se u jeziku prava najčešće tvore kada neka država donosi zakon pod utjecajem neke druge države u kojoj se govori drugi jezik (Sacco 1992: 488, citirano prema Mattila 2006: 113). Mogu nastati stvaranjem potpuno novih riječi, izvođenjem u skladu s tvorbenim obrascima jezika i iz postojećih jezičnih resursa (često stvaranjem apstraktnih imenica) ili tvorbom složenica ili fraza.

Stvaranje potpuno novih riječi u današnje je vrijeme prilično rijetko. Mnogo češći način stvaranja neologizama jest izvođenje. Ono se često veže za činjenicu da su pravo i pravna znanost vrlo složeni i apstraktni te je važno iznaći načina za izražavanje suptilnih razlika koje su iznimno važne za pravo i pravnu znanost. Izvedenice temeljnih riječi *zakon* i *pravo* primjer su ishodišnih riječi iz kojih je u svim jezicima tvoren niz izvedenica (isto, 113-114).

Najčešći je oblik stvaranja neologizama tvorba složenica ili sintagmi. Iako je broj osnovnih pravnih riječi relativno malen, broj mogućih kombinacija znatno se povećava dodavanjem pridjeva. Neki jezici daju prednost složenicama (njemački, finski), a drugi frazama odnosno višesložnim pravnim nazivima (engleski, francuski, hrvatski). Mattila (isto) navodi dva osnovna načela koja se moraju poštovati prilikom tvorbe složenica i fraza:

- 1.) složenica ili fraza mora biti transparentna tako da odražava najvažnija obilježja pojma i
- 2.) u jezičnom smislu ne smije biti previše komplicirana kako bi bila razumljiva i pamtljiva.

c) Posuđenice

Posuđenice u jeziku prava također nisu rijetka pojava. Posuđivanje iz jednoga jezika u drugi, pa tako i upotreba i frekventnost posuđenica u jeziku prava uvjetovano je osim jezičnim i ideološkim okolnostima. Tako se one u različitim povijesnim razdobljima u različitim jezicima pojavljuju u većem ili manjem broju. Potreba za jezičnom čistoćom uvijek je osobito izražena u zemljama i jezicima koji su u određenim povijesnim razdobljima bili pod tuđom dominacijom. Jezična čistoća u jeziku prava obično se argumentira tvrdnjom da je jezik prava bez riječi stranog podrijetla razumljiviji i bliži građanima. Zagovornici posuđenica, pak, ističu

da je posuđenice lakše razumjeti nego nacionalne ekvivalente koji se ionako i kad postoje rijetko upotrebljavaju (Polez 1999: 487, citirano prema Mattila 2006: 115).

2.5.4. Istraživanje jezika prava

Jezik prava zbog svoje nedjeljivosti od prava i pravne znanosti bio je predmet interesa pravnih stručnjaka još u rimsko doba. Taj interes za izučavanje pravnog jezika tada se odnosio na pravno prevođenje, leksikografiju i pravnu retoriku. Prvi pravni leksikon sastavljen je još u 1. stoljeću prije Krista, a najstariji sačuvani pravni prijevod datira čak iz 13. stoljeća prije Krista.⁶³ Međutim, sve do 20. stoljeća istraživanjem jezika prava bavili su se primarno pravni teoretičari. Jezikoslovci, iako pozivani, do tada nisu imali interesa za suradnju s pravnicima.⁶⁴ Razvoj lingvistike početkom 20. stoljeća, sve veća potreba za izučavanjem jezika raznih struka (njem. *Fachsprachenforschung*) te razvoj terminologije kao discipline potaknuli su jezična istraživanja na polju prava, a time i nastajanje nove lingvističke poddiscipline, pravne lingvistike.

Pravna lingvistika bavi se razvojem jezika prava, njegovim osobitostima i upotrebom. Jezikoslovcima zainteresiranim za tu problematiku od posebnog je interesa pravni leksik, u ponajprije terminologija, zatim sintaksa, semantika, ali i pravni stil. Ipak, budući da se neki fenomeni jezika prava ne mogu svrstati u okvire izučavanja lingvistike, pravna lingvistika se, ne smatra granom lingvistike, već prije sintezom pravne znanosti i primijenjene lingvistike. Neosporna je, međutim, tijesna povezanost pravne lingvistike s lingvističkom teorijom, ponajprije sa sociolingvistikom (usp. Pienkos 1999: 18-29, citirano prema Mattila 2006: 11). Suvremena istraživanja jezika prava sadržajno su vrlo raznolika i ne provode se isključivo pod okriljem pravne lingvistike, već često i u okviru proučavanja jezika struke. Osim toga u pojedinim se zemljama tematiziraju različiti aspekti jezika prava. Predmet istraživanja uglavnom je suvremeni jezik. Dijakronijskih istraživanja ima mnogo manje, pa je stoga povijesni razvoj jezika prava još uvijek slabo istražen. Budući da su za ovaj rad zanimljiva upravo dijakronijska istraživanja, u nastavku će biti prikazano nekoliko relevantnih radova

---

⁶³ Za detaljnije informacije o povijesti pravne leksikografije i pravnog prevođenja vidi Mattila (2006.) i Šarčević (2000.).

⁶⁴ Busse (1993 citirano prema Bukovčan 2009: 19-20) ističe nedovoljan interes jezikoslovaca za suradnju s pravnim teoretičarima. Naglašava nužnost interdisciplinarnog pristupa u izučavanju jezika prava, osobito njegove semantike.

koji se bave istraživanjem jezika u pravu u njegovu povijesnom razvoju na području bivše Habsburške Monarhije.

2.5.4.1. Dijakronijska istraživanja jezika prava na području bivše Habsburške Monarhije

Prema spoznajama autorice ovog rada do sada se svega nekoliko jezikoslovaca bavilo istraživanjem jezika prava na području Habsburške Monarhije iz dijakronijske perspektive. Zanimali su ih različiti aspekti razvoja tog jezičnog podsustava i to u različitim jezicima. U dvama radovima analiziraju se primarno sintaksa i stil normativnih tekstova, dva autora tematiziraju višejezičnost u pravu, dok jedan prilog daje pregled razvoja jednog nacionalnog jezika prava. Iako u spomenutim radovima fokus nije na terminološkim aspektima, zanimljivi su za ovo istraživanje jer obrađuju jezike istog geografskog područja koji su se razvijali u istom ili sličnom političkom kontekstu. Posljednja dva rada i tematski su bliska ovdje prikazanom istraživanju te time i iznimno relevantna. Prvi manji prilog rekonstruira terminološki rad autora jednog zakonika iz 19. stoljeća, dok se drugo mnogo opsežnije istraživanje bavi stvaranjem temelja hrvatskog pravnog nazivlja u drugoj polovici 19. stoljeća. Roessler (1994.) u svojoj knjizi „Entwicklungstendenzen der österreichischen Rechtssprache seit dem ausgehenden 18. Jahrhundert“ analizira sintaksu i stil statuta i pravilnika austrijskih visokoškolskih ustanova od kraja 18. stoljeća pa do danas. Pritom bira šest različitih normativnih akata visokoškolskih ustanova koji uređuju organizaciju studija, nastavni plan, te reguliraju provođenje provjere znanja, a datiraju od 1790. do 1989. godine. Provodi zasebnu analizu svakog teksta uvodno mu analizirajući strukturu i sadržaj, a zatim primarno sintaksu i stil. U okviru zaključne analize u kojoj ujedinjuje i uspoređuje rezultate iz analiza pojedinačnih tekstova, tek se kratko osvrće na leksik. Njegovo je istraživanje primarno kvantitativno. Na razini sintakse zanima ga broj riječi u rečenici, udio jednostavnih, nezavisno i zavisno–složenih rečenica, broj zavisnih surečenica u zavisno–složenim rečenicama itd. Stilske sličnosti i razlike u jeziku različitih povijesnih razdoblja utvrđuje na osnovi glagolskih struktura (udjela aktiva i pasiva, te upotrebe pomoćnih i modalnih glagola), zastupljenosti imenica različitih nastavaka, udjelu imenica i zamjenica te složenica, vrstom i učestalosti upotrebe atributa i vrsti subjekata. Tek na samom kraju knjige donosi kraću analizu nazivlja. Pravne nazive dijeli na one koji se u pravnim aktima rabe umjesto riječi općeg jezika, zatim na riječi općeg jezika koje dobivaju specifično stručno značenje i tako postaju višeznačne, te

specifične stručne nazive. Završno navodi manji broj jednostavnih pravnih naziva i složenica koji su laiku teško razumljivi. Prateći udio i vrstu imenica, te imeničkih fraza u sveukupnom vokabularu rekonstruira razvoj nominalnog stila u jeziku prava.

Istim jezičnim razinama, ali srpskog jezika prava bavi se i Luković (1994.). Luković analizira pravne propise u Srbiji od 1868. do 1918. godine i to „u svetlu razvoja standardnojezičke norme” (Luković 1994: 73). Zanimaju ga sintaktičke strukture koje govore o putovima izgradnje standardnog jezika u Srbiji. Navodi i komentira primjere iz srpskih zakona promatranog razdoblja koji ilustriraju stanje i razvoj sintakse i stila te specifičnu upotrebu standardnog jezika u zakonodavstvu. Na temelju saznanja do kojih dolazi analizom sintakse rečenice, sintakse padeža i sintakse glagola, Luković zaključuje da se u tom razdoblju srpski standardni jezik počeo funkcionalno raslojavati. Tvrdi da su sintaktička obilježja administrativno-pravnog stila koji se tada počeo razvijati za potrebe zakonodavstva „prepoznatljive dobrim delom i danas” (isto, 137).

Luković (2004.) rekonstruira i jezični rad Baltazara Bogišića na *Opštem imovinskom zakoniku za Knjaževinu Crnu Goru*. Nakon prikaza političke i jezične situacije u Srbiji u drugoj polovici 19. stoljeća u vrijeme izrade Zakonika, Luković većim dijelom na temelju radova samog Bogišića opisuje Bogišićeva stajališta i načela po kojima je stvarao pravne nazive. Bogišićevo iskustvo bilo je od iznimno bitno i za jezični rad hrvatskih pravnika pa će detaljno biti prikazano u poglavlju o oblikovanju hrvatskog pravnog nazivlja.

Isti autor u svom kasnijem radu iz 2006. godine naslovljenom „Srpski pravni jezik“ daje pregled razvoja srpskog pravnog jezika od srednjeg vijeka do početka ovog stoljeća. Zaključno ističe potrebu za boljim jezičnim oblikovanjem što zahtjeva bolju suradnju pravnih stručnjaka i jezikoslovaca i dodatno proučavanje razvoja srpskog pravnog jezika. Na završetku rada poziva zakonodavce, pravne i filozofske fakultete te strukovne organizacije na davanje konkretnog doprinosa „oblikovanju i njegovanju autentičnosti srpskog pravnog jezika” (2006: 1551).

Sočanac (2012.) obrađuje problematiku višejezičnosti i položaja nacionalnih jezika unutar višejezične Habsburške Monarhije sagledavajući jezične politike na području današnje Hrvatske iz povijesne i komparativne perspektive. Rad se odnosi na preliminarna istraživanja provedena u okviru projekta „Pravni i lingvistički aspekti višejezičnosti” i temelji se na različitim normativnim dokumentima. Naglasak je na zakonskoj regulaciji jezične upotrebe u sudstvu i obrazovanju. Do sredine 19. stoljeća zakoni su u Hrvatskoj i Slavoniji bili na njemačkom jeziku da bi 1950. godine, nakon što je dvije godine ranije hrvatski uveden kao

službeni jezik, bili dvojezični njemačko-hrvatski, a nakon toga su tiskani u jednojezičnim hrvatskim izdanjima. Od 1870. godine svi su se zakoni donosili na hrvatskom i mađarskom jeziku, ali su se na području Hrvatske i Slavonije upotrebljavala jednojezična hrvatska izdanja. Analizirajući propise koji reguliraju jezičnu upotrebu u domeni sudstva, Sočanac dolazi do zaključka da su sudski službenici morali imati višejezične kompetencije jer su sudovi u komunikaciji sa strankama koje se nisu služile službenim jezikom suda imali obvezu prevođenja i vođenja zapisnika na oba jezika. Korespondencija između hrvatskih i ugarskih sudova nakon 1870. godine bila je dvojezična, na hrvatskom i mađarskom jeziku, s obveznim prijevodom na drugi jezik, čime se poštovalo ustavno pravilo jednakosti svih jezika. Međutim, u pisanoj komunikaciji između hrvatskih i austrijskih sudova zakonska regulativa dopušta dominaciju njemačkoga. Ti su podaci zanimljivi i bitni jer pokazuju koliko je ustavom ozakonjena jednakost svih nacionalnih jezika zakonskom regulativom i drugim propisima zaista bila prenošena u praksu.

Doprinos raspravi o višejezičnosti u Habsburškoj Monarhiji daje i Czeitschner (2003.). Ona istražuje stvarnu jezičnu praksu u sudskoj komunikaciji u Trstu koji je u 19. stoljeću bio višenacionalna metropola višejezične i multikulture Habsburške Monarhije. Analizom povijesnih dokumenata Sudskog arhiva u Trstu iz razdoblja od 1767. do 1918. utvrđuje distribuciju triju dominantnih jezika: talijanskoga, slovenskoga i njemačkoga te njihovu specifičnu upotrebu u raznim diskurzivnih situacijama u domeni sudstva. Cilj joj je rekonstruirati složene odnose lingvističke hegemonije i podređenosti u međuetničkoj komunikaciji. Autoričina analiza pokazuje da se stvarna jezična praksa u tom dijelu Monarhije bitno razlikovala od službene jezične politike Austro-Ugarske Monarhije. Dobiveni rezultati svjedoče da je usprkos liberalnim zakonima i carskim uredbama kojima je centralna vlast pokušavala uspostaviti uravnotežen suživot različitih naroda unutar Monarhije, talijanski tijekom cijelog 19. stoljeća bio dominantan jezik. Tek krajem stoljeća počinje se primjećivati promjena koja je uslijedila „with the development of self-awareness and national consciousness on part of the Slovenes and with the growing language conflicts in all parts of the Habsburg Empire“ (Czeitschner 2003: 103). Autorica zaključuje da su promjene u odnosu regionalne vlasti direktno utjecale na jezičnu upotrebu.

Najrelevantnije dosadašnje istraživanje za ovaj rad je istraživanje temelja hrvatskog pravnog nazivlja koje je proveo Mamić (1992). Riječ je o vrlo opsežnom istraživanju pravne terminologije u drugoj polovici 19. stoljeća u kojem autor polazi od hrvatskog pravnog nazivlja predloženog u prvom rječniku pravno-političkog nazivlja *Juridisch-politische*

Terminologie (1953). Nazivlje iz spomenutog rječnika Mamić analizira s općejezičnoga i nazivoslovnoga gledišta. Kako je taj rječnik nastao na temelju njemačkog predloška, uspoređuje njemačke termine s njihovim hrvatskim prijevodima te utvrđuje vrstu i intenzitet njemačkog utjecaja na hrvatsko nazivlje. Bavi se i češkim, srpskim i slovenskim utjecajem te otvorenošću tog sustava nazivlja prema dotadašnjoj hrvatskoj leksičkoj tradiciji i hrvatskim dijalektima. U drugom dijelu svoje monografije Mamić istražuje terminologizacijske procese kojima je nazivlje iz rječnika bilo podvrgnuto u praksi tijekom druge polovice 19. stoljeća. Radi toga građu iz rječnika najprije uspoređuje s terminologijom koju koriste zakoni iz zbirke *Hrvatski zakoni* nastale 1880-ih i 1890-ih, te Stvarno kazalo za „Mjesečnik” Pravničkoga društva u Zagrebu (1900). Iza toga utvrđuje glavna obilježja nazivlja iz usporednog korpusa. Analizom nazivlja iz rječnika Mamić dolazi do spoznaje da je prevođenjem njemačkih pravnih termina nastao niz novih riječi (osobito složenica), tvorbenih obrazaca i sintaktičkih veza, ali je došlo i do promjena opsega semantičkog polja u postojećim riječima. Utvrđuje dosta čeških utjecaja i nalazi pokazatelje izravnoga ili neizravnog posuđivanja iz slovenskoga i srpskoga jezika. Rječnik *Juridisch-politische Terminologie* prema autorovim nalazima također crpi građu iz hrvatske leksičko-terminološke tradicije, a prepoznatljiv je i utjecaj hrvatskih dijalekata. Za mnoge pojave u jeziku koje upućuju na njemački utjecaj Mamić smatra da bi se dogodile i bez njemačkog utjecaja, te tvrdi da je njemački bio uglavnom samo poticaj da se u hrvatskome stvori primjeren naziv. Ističe da je ovim rječnikom stvorena dobra podloga za stvaranje moderne hrvatske pravne terminologije, ali da je njime obogaćen i hrvatski književni jezik. Usporednim korpusom Mamić dokazuje veliku prihvaćenost nazivlja iz rječnika u zakonodavnoj praksi, ali i promjene koje su se dogodile društvenom verifikacijom tog nazivlja tijekom druge polovice 19. stoljeća.

Nakon istraživanja hrvatskog pravnog nazivlja u vrijeme njegova stvaranja i usustavljanja Mamić nastavlja sustavno proučavati pravne nazive obuhvaćajući pritom i njihov razvoj u doba uključenosti Hrvatske u različite južnoslavenske integracije. Odabrane nazive tematizira u brojnim člancima i raspravama (Mamić 2004.). Cilj mu je da na temelju rezultata svojih istraživanja upozna pravnike, ali i manje stručnu javnost s razlozima i opravdanošću promjena u upotrebi pravnog nazivlja u Hrvatskoj nakon stjecanja neovisnosti 1990. godine.

3. Jezično posuđivanje kao način postanka novih naziva

3.1. Jezično posuđivanje ili transferencija

Jezično posuđivanje ili transferencija čest je način imenovanja novih pojmova, kako u općem jeziku tako i u jeziku različitih stručnih područja. U literaturi jezičnih dodira definira se kao svaki način preuzimanja elemenata iz jednog jezika u drugi. Najčešći je oblik međujezičnog utjecaja i pojavljuje se u gotovo svim jezicima.

Do jezičnog posuđivanja dolazi iz različitih razloga. Najčešći razlog je potreba za popunjavanjem leksičkih praznina, odnosno imenovanjem novih pojmova za koje ne postoje adekvatni izrazi u jeziku primatelju. No, prirodna tendencija za preuzimanje jezičnih elemenata iz jednog jezika u drugi postoji i u neposrednoj komunikaciji između govornika različitih jezika. Osnovni preduvjet za jezično posuđivanje je neposredni ili posredni dodir između dvaju ili više jezika odnosno njihovih govornika⁶⁵. Jezik čiji se elementi posuđuju naziva se jezik davatelj, a jezik koji prima strane elemente označava se kao jezik primatelj.

Sočanac (2005: 9) prema Bloomfieldu (1970: 444-460) govori o dva tipa posuđivanja iz stranog jezika: kulturnome i intimnome. Kulturno posuđivanje odnosi se na prenošenje stvari, pojmova i običaja iz jedne jezične zajednice u drugu i njegove su posljedice posuđene leksičke jedinice. Kod intimnog, uglavnom jednostranog posuđivanja do kojeg dolazi u jednoj društvenopolitičkoj zajednici s dominantnim ili višim jezikom (eng. high language) i podložnim ili nižim jezikom (eng. low language) međujezični su utjecaji dublji i mogu osim leksika zahvatiti i druge jezične razine jezika primatelja poput fonologije, morfologije, sintakse, semantike itd.

S obzirom na jezičnu razinu koju jezično posuđivanje zahvaća, Clyne (2003: 76-79) razlikuje čak 11 vrsta transferencije:

a) leksičku (posuđivanje leksema)

---

⁶⁵ Filipović (1986: 50-51) u opisu svog istraživanja jezičnih dodira između engleskog i evropskih jezika bez direktnog kontakta dvaju jezika i istraživanju bilingviteta prve generacije hrvatskih iseljenika u Sjedinjenim Američkim Državama, odnosno utjecaja američkog engleskog na govore druge, treće i ostalih generacija hrvatskih Amerikanaca u direktnim dodirima uvodi nazive *posredno* i *neposredno posuđivanje*. *Posredno posuđivanje* realizira se preko nekog posrednika, trećeg jezika ili najčešće masovnih medija. *Neposredno posuđivanje* odvija se „bez posrednika, direktnim kontaktom govornika jezika davaoca s govornicima jezika primaoca“. Neposredni jezični dodir događa se uvijek kod bilingvalnih govornika pri čemu je jezik davalac uvijek dominantan jezik, jezik prestiža, na kojem se odvija cijela društvena djelatnost.

- b) morfološku (preuzimanje vezanih morfema)
- c) sintaktičku (preuzimanje sintaktičkih pravila)
- d) leksičko-sintaktičku (posuđivanje jednog leksema ili više njih zajedno sa sintaktičkom konstrukcijom)
- e) semantičko-sintaktičku (prijenos idiomatskog izraza – značenja i sintaktičke konstrukcije cijele sintagmatske jedinice)
- f) fonološku (dodavanje ili brisanje fonema u jeziku primatelju pod utjecajem fonemske strukture jezika davatelja)
- g) fonetsku (prijenos fonova iz jednog jezika u drugi)
- h) ortografsku (preuzimanje odnosa između fonema i grafema)
- i) prozodičku (preuzimanje intonacije iz jezika davatelja)
- j) tonsku ili tonemsku (preuzimanje tonova) i
- k) pragmatičku (prijenos pragmatičkih uzoraka).

Vrsta i stupanj jezičnog posuđivanja ovise o različitim čimbenicima. Winford (2003: 2) faktore koji utječu na posljedice jezičnog posuđivanja dijeli na unutarnje ili lingvističke i vanjske ili društvene odnosno psihološke. Priroda odnosa između dvaju jezika u dodiru, ponajprije stupanj njihove tipološke sličnosti jedan je od najrelevantnijih lingvističkih faktora. Važnu ulogu osim toga imaju i obilježja leksika, fonologije, morfologije itd. dotičnih jezika. U društvenom smislu vrsta i stupanj posuđivanja ovise o intenzitetu i trajanju jezičnih dodira, prestižu jednog jezika u odnosu prema drugom⁶⁶, oblicima interakcije između dvaju jezika i njihovim ulogama u okviru društvene zajednice, ali i društvenim stajalištima prema svakom pojedinom jeziku u svakoj konkretnoj kontaktnoj situaciji.

---

⁶⁶ Moravcsik (1978: 109 citirano prema Thomason / Kaufman 2003: 43) čak razvija hipotezu u kojoj ističe prestiž kao preduvjet za svako posuđivanje:

„ ... nothing can be borrowed from a language which is not regarded [as] prestigious by speakers of the borrowing language.“

Posljedice jezičnog posuđivanja usko su povezane i s intenzitetom jezičnog dodira, dakle s njegovom vrstom i trajanjem te stupnjem dvojezičnosti. Kod površnih i povremenih dodira posuđuju se samo leksički elementi, srednje intenzivni jezični dodiri rezultiraju leksičkim i manjim strukturnim posuđivanjem, dok se kod vrlo intenzivnih dodira posuđuju i strukture jezika davaoca (usp. Thomason i Kaufman 1991). Uz intenzitet jezičnih dodira Thomason i Kaufman (isto, 74-76) naglašavaju i važnost kulturnog pritiska. Jači kulturni pritisak prati i jako strukturno posuđivanje. Uzevši u obzir sve utjecaje izradili su i detaljniju ljestvicu u kojoj intenzitet jezičnih dodira dijele na pet stupnjeva (povremeni dodiri, nešto intenzivniji dodiri, intenzivniji dodiri, jak kulturni pritisak i veoma jak kulturni pritisak). Posuđivanje, dakle, započinje preuzimanjem leksičkih elemenata iz jezika davaoca, dok se strukturni elementi posuđuju tek nakon što je leksičko posuđivanje već uzelo maha.

Jezično posuđivanje može imati dalekosežne posljedice za jezik primatelj. Integracija stranih elemenata može, naime, potaknuti razvoj novih morfo-sintaktičkih i semantičkih jezičnih oblika i tako utjecati na daljnji razvoj jezika primatelja.

3.1.1. Leksičko posuđivanje

Najučestaliji je oblik međujezičnog utjecaja leksičko posuđivanje.⁶⁷ Budući da leksičke jedinice tvore otvoren podsustav u okviru nekog jezičnog sustava najviše se posuđuju leksemi, tj. punoznačnice (eng. content words) kao što su imenice, glagoli i pridjevi. Puno rjeđe posuđuju se funkcionalne riječi (eng. functional words) poput zamjenica, prijedloga, veznika i članova čiji su sustavi složeniji i manje dinamični, a time i manje podložni promjenama. Zahvaljujući svojoj denotativnoj funkciji leksičke su jedinice izravno vezane za izvanjezičnu stvarnost te ih je lako i identificirati.

Leksičko posuđivanje može biti rezultat različitih okolnosti, od površnoga ili povremenog kontakta sa stranim jezikom do vrlo bliske i intenzivne interakcije između govornika jezika davatelja i jezika primatelja. Povremeni jezični dodiri ostvaruju se preko medija, književnosti, nastave stranih jezika, putovanja i drugih okolnosti. Winford (2003: 31) tvrdi da je većina leksičkih posuđenica rezultat upravo površnih kontakata s drugim jezicima.

Intenzivne interakcije između govornika raznih jezika događaju se u dvojezičnim sredinama. Tu govornici različitih jezika čine jednu društvenu zajednicu u kojoj se zbog prisutnosti dvaju

---

⁶⁷ Sapir (1921: 206 citirano prema Filipović 1986: 28) još početkom 20. stoljeća u kontekstu međujezičnih utjecaja posuđivanje riječi spominje kao najjednostavniji način na koji jedan jezik utječe na drugi.

jezika razvija dvojezičnost. U takvoj zajednici jedna društvena grupa može biti dominantna, a druga grupa njoj podređena. Tada su i jezici kojima oni govore u odnosu prestiža i podređenosti (eng. „unequal” bilingualism). Takva vrsta dvojezičnosti prati određene društveno-povijesne okolnosti kao što su imigracija, osvajanje, pomak državnih granica i slično. Što je asimetrija veća, „niži” je jezik (eng. low language) podložniji usvajanju elemenata dominantnoga (ili „višeg”) jezika (eng. high language). Posuđivanje u suprotnom smjeru, iz jezika manjeg prestiža u dominantni jezik događa se rjeđe.

U zajednici u kojoj nema razlike u društvenom statusu dvaju jezika (ili su one minimalne) (eng. „equal” bilingualism) posuđivanje se uglavnom događa u oba smjera (usp. Winford 2003: 29-37).

Strane se riječi najčešće posuđuju radi imenovanja novih stvari, pojmova, ideja, dostignuća do kojih dolazi uslijed društveno-gospodarskog napretka. Rezultati takvog posuđivanja nazivaju se eng. *cultural borrowings*, hrv. *denotativne posuđenice*, *potrebne posuđenice* ili *kulturne posuđenice* (usp. Turk, 2013: 36)⁶⁸. Myers-Scotton (169: 1997) ih definira na sljedeći način:

Cultural forms represent objects or concepts new to the ML culture. (matrix language = recipient language)

U mnogim kontaktnim situacijama razlog takvog posuđivanja jest i ugled nekog jezika. Tijekom povijesti različiti jezici bili su jezici davatelji u procesu jezičnog posuđivanja upravo zahvaljujući svom prestižnom statusu – talijanski u doba renesanse, klasični jezici u 17. i 18. stoljeću, francuski u 19. i 20. stoljeću, dok je u 20. i 21. stoljeću to engleski. Posuđenice nastale u takvim kontaktnim situacijama nazivaju se eng. *core borrowings* ili hrv. *konotativne posuđenice*, *posuđenice iz luksuza* ili *temeljne posuđenice* (Turk 2013: 36). Takve posuđenice prema Myers-Scotton (1997: 169) uvijek imaju ekvivalente u jeziku primatelju, pa su stoga uglavnom redundantne:

Core forms are items for which the ML (matrix language = recipient language) always has viable equivalents. Thus, core loans meet no real lexical needs and may be largely or entirely redundant.

---

⁶⁸ O kulturnom posuđivanju (eng. *cultural borrowing*) pisao je još Sapir (1921: 206 citirano prema Filipović 1986: 28) obrazlažući da se sa svakom vrstom kulturnog posuđivanja obično posuđuju i s njom povezane riječi. Stoga svaki novi kulturni val u jezik donosi nove posuđenice.

No leksičko posuđivanje može biti uvjetovano i unutarjezičnim motivima poput štetne homonimije, potrebe za sinonimijom, potrebe da se izraze pojmovi za koje su se leksički ekvivalenti izgubili uslijed jezičnog odumiranja odnosno zamjene slabo frekventnih riječi⁶⁹ kao i potrebe za većom diferenciranošću značenja itd.

Vidljive posljedice jezičnog posuđivanja su različite vrste posuđenica, a prikrivene različite vrste prevedenica ili kalkova.

3.1.2. Semantičko posuđivanje

Uz leksičko i semantičko se posuđivanje smatra čestim sredstvom za imenovanje novih pojmova. U teoriji jezičnih dodira definira se kao prijenos značenja iz jezika davatelja na neku domaću riječ koja već postoji u jeziku primatelju (usp. Filipović 1986: 153). Semantičke promjene u procesu jezičnog posuđivanja analizirao je već Bloomfield (1933: 455-456 citirano prema Filipović 1986: 154). Razlikuje semantičku ekstenziju značenja do koje dolazi kada se strana riječ opisuje domaćim riječima te proširenje značenja domaće riječi kojom se prevodi strani model i nastaje prevedenica. Dobivanjem novog značenja dobro poznata domaća riječ širi svoje značenjsko polje i postaje polisemna. Staro i novo značenje nastavljaju se upotrebljavati istodobno.⁷⁰ Novo značenje stare riječ naziva se *semantička posuđenica*. Semantičke se posuđenice obično svrstavaju u prevedenice „jer posuđujući neko novo značenje, mi u isti mah i prevodimo riječ koja to značenje nosi” (Muhvić-Dimanovski 1992:158). Turk (2013: 42) semantičke posuđenice definira kao „jedan od tipova prevedenica u kojima se pod utjecajem stranog jezika za novo označeno uzima označitelj iz inventara leksema jezika primaoca“. U jeziku često upadaju u oči kao neobično upotrijebljene domaće riječi. No katkad se tako dobro uklope u jezik da ostaju gotovo neprepoznatljive.

Na strukturu semantičkih polja međutim utječe i leksičko posuđivanje tj. posuđenice i prevedenice. Turk (isto, 43) stoga naglašava da je semantičko posuđivanje dio cjelokupnog jezičnog posuđivanja te da se ne može svesti samo na semantičke posuđenice, jer se „semantičko bogaćenje“ događa i svakom vrstom leksičkog posuđivanja.

---

⁶⁹ Niskofrekventne riječi nisu tako stabilne kao frekventnije, lakše se zaboravljaju te su tako podložnije zamjeni.

⁷⁰ Osim u nekim situacijama u kojima je staro značenje pod pritiskom novog potpuno nestalo iz upotrebe.

3.1.3. Fonološko posuđivanje

Dvojezični govornici posuđenicama iz stranog jezika u domaći jezik mogu prenijeti i glasove. Pritom se događa fonetska supstitucija ili prilagodba u tijeku koje se strani glas mijenja i postaje sličan domaćim glasovima. Strani fonemi koji ne postoje u jeziku primatelju zamjenjuju se najbližim fonemima iz fonemskog sustava jezika davaoca. U slučaju intimnog kontakta među govornicima dvaju jezika s posuđenicama se u fonemski inventar jezik davatelja mogu integrirati i strani fonemi u svom izvornom obliku (tzv. importacija fonema ili eng. phonemic importation) (usp. Dabo-Denegri 2007: 42).

Prema starijoj teoriji jezičnih dodira fonološkom posuđivanju mora prethoditi leksičko posuđivanje jer će neki fonem biti preuzet u novi jezik tek nakon što je u taj jezik importiran dovoljan broj posuđenica koje ga sadržavaju. Gledano sa strukturalističkoga gledišta nužno je i da jezik primatelj ima prazninu u svom fonemskom sustavu koja može biti popunjena stranim fonemom (usp. Martinet 1980: 205 citirano prema Dabo-Denegri 2007: 42). Recentnija su istraživanja, međutim, pokazala da se ne moraju posuđivati samo glasovi iz posuđenica i zajedno sa posuđenicama, već i glasovi ili čak distinktivna obilježja bez posuđenica, zatim strana fonološka pravila i glasovne promjene (Dabo-Denegri 2007: 43).

3.1.4. Morfološko posuđivanje

Strukturalno posuđivanje tijekom kojeg se preuzimaju elementi čvrsto integriranih struktura u kontaktnoj se lingvistici oduvijek smatralo vrlo kompleksnim problemom. Stajališta lingvista prema toj vrsti jezičnog posuđivanja bila su često oprečna. Weinreich (1977: 49) prenosi tvrdnje velikih lingvističkih autoriteta Meilleta i Sapira koji smatraju da gramatički sustav jednog jezika ne može prodrijeti u drugi odnosno da strukturalno posuđivanje može biti samo površinsko. Kao primjer suprotnog stajališta isti autor citira Schuchardta koji je mišljenja da u pogledu utjecaja morfološkog sustava jednog jezika na drugi gotovo ne postoji ograničenje. Sam Weinreich (isto, 49-58) dolazi do zaključka da je moguć prijenos pojedinačnih morfema kad ti morfemi nisu vezani i kad postoje sličnosti među uzorcima, ali ističe da preuzimanje cijelih gramatičkih paradigmi nikada nije zabilježeno.

U novije vrijeme istraživanja potvrđuju da se kod vrlo intenzivnih jezičnih dodira posuđuju i morfološki elementi. Prema Thomason (2001: 65-70 citirano prema Turk 2013: 39) morfološko posuđivanje može do te mjere promijeniti jezik da se fleksijski morfološki tipovi zamijene aglutinativnim i obrnuto, a može uzrokovati i nestanak određenih morfoloških

kategorija. Duboke promjene u ustroju jezika uslijed morfološkog posuđivanja zabilježilo je i jedno domaće istraživanje. Kovačec (1967 citirano prema Dabo-Denegri 2007: 45) na primjerima hrvatsko-istrorumunjskog bilingvizma dokazuje mogućnost posuđivanja stranih morfema i strukturiranje domaćih po stranom uzoru. Njegovo je istraživanje pokazalo da strukturalni utjecaj jednog jezika na drugi može biti toliko dubok da se stvaraju i nove morfosintaktičke kategorije.

3.1.5. Sintaktičko posuđivanje

Međujezični utjecaji na sintaktičkoj razini znatno su manji od leksičkih. Osim toga teško su dokazivi jer nikada nije moguće u potpunosti isključiti mogućnost da su se iste strukture samostalno razvile u dva jezika. Neki autori stoga i kad je riječ o istim sintaktičkim elementima smatraju da je pretjerano govoriti o sintaktičkom posuđivanju (Lange, Brunot 1947, Deroy 1956, Carstensen 1979 citirano prema Dabo-Denegri 2007: 46 i Turk 2013: 40).

Drugi pak poput Ljunga, Schuchardta, Meilleta, Jespersena, Weinreicha, Haugena i Humbleya dopuštaju mogućnost promjene sintaktičkih struktura pod utjecajem stranog jezika. Tako Weinreich (1977: 49-69) govori o gramatičkoj interferenciji, a Haugen (1972: 92) spominje sintaktičke zamjene.

Filipović (1986: 186) tvrdi da se „sintaktički aspekt analize jezičnog posuđivanja bazira...na neposrednom posuđivanju” jer je ono rezultat mnogo intenzivnijeg i intimnijeg kontakta između dvaju jezika. U takvoj vrsti kontakta osim leksičkih elemenata⁷¹ prenose se i gramatičke strukture stranog jezika koje onda djeluju na sintaktičku normu jezika primatelja.

Turk (2013: 41) ističe da su sintaktički utjecaji mnogo pogubniji za jezik primatelj jer ugrožavaju njegov integritet.

U okviru prikaza utjecaja njemačkog jezika na hrvatski jezik prava u ovom će radu biti prikazani primjeri leksičkoga i semantičkoga posuđivanja.

---

⁷¹ Leksik je pravo područje posuđivanja jer se u leksiku događaju fonološke, morfološke i semantičke promjene (Filipović 1986: 186).

3.2. Posljedice/rezultati jezičnog posuđivanja

Jezično posuđivanje obično započinje transferom riječi (modela) iz jezika davatelja u jezik primatelj. Rezultat takvog vidljivog posuđivanja cjeloviti su strani jezični znakovi (izraz + sadržaj) koji su u jezik primatelj ušli neposrednim preuzimanjem. Zatim slijedi proces integracije u tijeku kojeg se strana riječ prilagođava sustavu domaćeg jezika na jednoj jezičnoj razini ili više njih. Ako je strani izraz prihvaćen u domaći jezični sustav u izvornom obliku, riječ je o *neadaptiranim posuđenicama (tuđicama)*. Nakon što je neki model prošao proces integracije i time postao element novog jezičnog sustava, govorimo o *adaptiranoj posuđenici* ili *replici*. Posuđenica može imati integracijska obilježja na pravopisnoj, glasovnoj, morfosintaktičkoj, semantičkoj ili nekoj drugoj razini. Stoga se posuđenicom u širem smislu smatra „svaka riječ stranoga podrijetla, bez obzira na stupanj njezine prilagodbe i bez obzira na njezin standardni odnosno supstandardni jezični status” (Turk 2006: 166). Neke se posuđenice nastavljaju razvijati kao domaće riječi te se svojim morfosintaktičkim obilježjima prestaju razlikovati od drugih leksema dotičnog jezičnog sustava. Njihovo strano podrijetlo primjetno je tek ako se promatra s dijakronijskoga stajališta (usp. Piškorec 2005: 27).

Rezultati procesa posuđivanja u širem smislu mogu biti novi jezični elementi tvoreni domaćim leksičkim sredstvima prema stranom uzoru – *prevedenice* ili *kalkovi*⁷². Prevedenice/kalkovi nastaju kod prikrivenih ili latentnih jezičnih utjecaja preuzimanjem samo unutrašnje strukture stranog izraza. Nužan preduvjet za njihovo nastajanje neki je oblik jezičnog purizma.

... kad ne bi bilo purističkih težnji u nekom jeziku, koje u svom pozitivnom vidu zapravo predstavljaju poticajan faktor, ne bi bilo ni razloga da se stvaraju nove riječi jer bi se naprosto preuzimali strani izrazi potrebni za izražavanje novih pojmova (kao što se, uostalom, vrlo često i radi u mnogim jezicima), a ne bi se niti pokušavalo naći zamjene za te posuđenice. (Muhvić-Dimanovski 1992: 109).

Za razliku od posuđenica koje se smatraju primarnim pojavama u procesu jezičnog posuđivanja, prevedenice/kalkovi pojavljuju se tek kao sekundarne pojave i obično im prethodi uporaba posuđenice.

---

⁷² Neki hrvatski autori rabe isključivo naziv *prevedenica* (Babić), dok drugi prednost daju nazivu *kalk* (Vinja). Treći pak preferiraju naziv *prevedenica*, ali rabe i naziv *kalk* i to za posuđene sintaktičke i frazeološke elemente (Muljačić, Muhvić-Dimanovski, Turk, Dabo-Denegri). U ovom radu svi leksički elementi posuđeni tijekom procesa latentnog posuđivanja zvat će se *prevedenice*, dok će posuđeni sintaktički elementi biti označeni kao *sintaktički kalk*.

Posuđenice i prevedenice mogu se pojaviti u vrlo različitim oblicima, pa stoga postoji i niz naziva kojima se imenuju. Kako različiti autori problematiku jezičnog posuđivanja sagledavaju s različitih aspekata pa slijedom toga posuđene elemente klasificiraju na više načina, razlikuje se i nazivlje koje predlažu. Neki se zadovoljavaju s općom podjelom i s nekoliko naziva kojima označavaju šire kategorije, dok kod drugih veći broj naziva prati precizne razgranate podjele posuđenica i prevedenica prema zajedničkim karakteristikama u više podskupina. Tako različiti hrvatski autori posuđenicu u hrvatskom jeziku s obzirom na stupanj prilagodbe i standardno jezični status obilježavaju sljedećim nazivima: *strana riječ i tuđica, usvojenica, prilagođenica, pseudoposuđenica, hibridna posuđenica / hibrid / hibridna tvorenica* (usp. Turk 2013: 46). Slično je i s prevedenicama, s čijom se osnovnom definicijom slažu uglavnom svi autori, ali ih različito dijele u potkategorije.⁷³

Nakon detaljne analize nazivlja u jezičnom posuđivanju koje upotrebljavaju različiti autori u hrvatskome, njemačkome, engleskome, francuskome, švedskome i danskom jeziku Muhvić-Dimanovski (1992: 97-109) predlaže sljedeće nazivlje:

- a) posuđenica
- b) hibrid ili hibridna složenica
- c) poluprevedenica
- d) doslovna prevedenica
- e) djelomična prevedenica
- f) formalno-nezavisni neologizam
- g) semantička posuđenica (a.jednakost po obliku i najčešće po značenju; .jednakost po značenju),
- h) frazeološki kalk i
- i) sinaktički kalk.

---

⁷³ Podjela prevedenica/kalkova na podtipove posebno je razgranata, pa takvu razgranatu podjelu prate i brojni nazivi.

Vrlo sličan prijedlog kalkološke tipologije i nazivlja daje Turk (2013: 64)⁷⁴. Ona, međutim, smatra logičnim da opća podjela kalkova slijedi jezične razine na kojima se kalkiranje događa. Stoga dijeli kalkove na:

- a) leksički kalk (doslovna prevedenica, djelomična prevedenica, poluprevedenica, formalno-nezavisni neologizam i frazeološki kalk),
- b) semantički kalk i
- c) sintaktički kalk.

Za podjelu posuđenih jezičnih oblika iz korpusa na kojem se temelji ovdje opisano istraživanje najprimjerenijom se čini tipologija koju predlaže Muhvić-Dimanovski. Stoga će posuđeni jezični elementi u ovom radu biti razvrstani uglavnom prema njezinoj tipologiji. Budući da se s obzirom na specifičnost korpusa u njemu primarno očekuje više vrsta latentnih utjecaja, predmet analize biti će pretežito različiti tipovi prevedenica.⁷⁵

3.3. Identifikacija prevedenica

Utvrđivanje posuđenih jezičnih elemenata u jeziku primatelju i njihova podrijetlo težak je zadatak. Haugen (1970: 100 citirano prema Turk 2013: 66) identifikaciju posuđenica vidi kao velik problem jer je došao do spoznaje da jednojezični govornici posuđenice uopće ne primjećuju, a višejezični osjećaju da su njima okruženi. Prepoznavanje posuđenica ovisno je o stupnju njihove prilagodbe. U manje prilagođenim posuđenicama lakše je prepoznati strano podrijetlo, dok je u posve integriranim to teže. Još je složeniji problem prepoznavanje prevedenica i dokazivanje njihova stranog podrijetla. Svaka je prevedenica naime potencijalni domaći oblik, koji se ostvaruje pod utjecajem stranog modela. Zato neki autori poput Muljačića (1968: 15-16) upozoravaju kako treba imati na umu i paralelan razvoj podudarnih struktura u dva jezika te činjenicu da kalk u nekom jeziku može biti rezultat povezanog utjecaja više uzora. Klein (1971: 184 citirano prema Muhvić-Dimanovski 1992: 119) međutim skreće pozornost i na drugu krajnost kada se kalkovima proglašavaju samo oni oblici koji „nisu u duhu jezika”. Smatra da je takav kriterij suprotan načelu koje vrijedi u lingvistici jezičnih dodira, a kaže da se posuđuje samo ono što se može uklopiti u novi jezični sustav.

---

⁷⁴ U usporedbi s tipologijom prevedenica i kalkova koju daje Muhvić-Dimanovski Turk izostavlja jedino hibridnu složenicu.

⁷⁵ Korpus je nastajao u uvjetima izraženog purizma u vrijeme intenzivnog zauzimanja za stvaranje hrvatskog nazivlja i žestokog otpora prema svakoj vrsti njemačkog utjecaja.

Neki autori promatraju prevedenice u širem, a neki u užem smislu. U skladu s tim određuju i kriterije za njihovu identifikaciju. Većina autora slaže se, međutim, da je ono što je zajedničko svim prevedenicama, pa time postaje i gotovo općim kriterijem za njihovu identifikaciju, morfematska raščlanjivost i stranog modela i njegove replike na najmanje dva morfema te prenošenje odnosa između tih elemenata iz modela u repliku (Muljačić 1968: 15).

Pri određivanju kriterija za prepoznavanje prevedenica Rammelmeyer (1975: 23-25) također polazi od odnosa modela i replike. U prvi plan stavlja mogućnost da se morfološki analiziraju. Pritom se strani model mora sastojati od najmanje dva leksema ili jednog leksema i nekog drugog morfema, dok minimalnim morfološkim kriterijem za utvrđivanje prevedenice u širem smislu smatra podudarnost između modela i domaće riječi u barem jednom leksičkom morfemu. Morfološkom kriteriju pridodaje semantički, pa kaže da podudarni leksički morfem mora biti onaj koji određuje semantiku riječi. Nadalje ističe da na prevedenicu može upućivati neuobičajena metaforika riječi koja ne proizlazi iz značenja leksičkih sastavnica riječi, već iz jedinstvene metaforike jezika uzora. Kao primjer navodi hrvatske prevedenice nastale prema njemačkom modelu: *slamanati udovac* od *Strohwitwer*, *carske mrvice* od *Kaiserschmarrn* te *dječji vrtić* od *Kindergarten*. Zastupa mišljenje da prevedenica može imati različite pojavne oblike, pa tako može biti izvedenica, složenica ili sintagma.

Babić (1990a: 226) prevedenice poima uže od Rammelmayera pa Rammelmayerove kriterije smatra nedostatnima. U potpunju ih s dva dodatna kriterija. Babić je mišljenja da nije dovoljno da su i model i uzor morfematski raščlanjivi da bi se neka riječ proglasila prevedenicom, već ona mora upadati u oči zbog nepodudarnosti s tvorbenim sustavom jezika primatelja. Istodobno mora vjerno, vrstom i redoslijedom tvorbenih jedinica, odražavati strani tvorbeni uzorak. Prema tako strogim kriterijima izvedenica bi uvijek trebala biti prevedena samo izvedenicom, složenica složenicom, a prefiksalna složenica prefiksalskom složenicom. Ako se složenica u svim svojim morfemima ne podudara s modelom, prema Babiću se može smatrati tek poluprevedenicom.

Primjena Babićevih strogih kriterija značila bi, međutim, da latentno posuđivanje nije moguće između jezika različitih tvorbenih struktura. Do tog zaključka dolazi Nyomarkay (1993: 117) oštro se protiveći takvim uvjetima:

Wenn ein neuer Begriff entweder aus dem Deutschen oder aus dem Ungarischen ins Kroatisch(serbische) übernommen wird, kann nachbildende Sprache den dem fremden Vorbild

entsprechenden Ausdruck nur mit ihren eigenen Mitteln herstellen. Die Lehnübersetzung muß formell analysierbar sein, die Glied-für-Glied – Entsprechung ist aber nicht mechanisch zu deuten.

Poput Nyomarkaya i Rammelmayera Muhvić-Dimanovski (1992: 119) ima širu perspektivu pri detekciji prevedenica. Uvjerenja je da oblik prevedenice kao i njezina integracija u domaći vokabular ovisi o tvorbenoj i morfološkoj strukturi jezika primatelja. Ništa manje važni za određenje prevedenice nisu niti kulturološki i sociološki čimbenici kao što su uzrok zbog kojeg dolazi do stvaranja prevedenice, jezik iz kojeg potječe model za prevedenicu, razlozi za izbor baš tog jezika kao modela itd. Muhvić-Dimanovski (isto, 137-164) u okviru analize primjera iz svog korpusa precizno razrađuje kriterije za prepoznavanje svakog pojedinačnog podtipa jezičnog kalka.

U ovom istraživanju naziv kalk ili prevedenica shvaća se u širem smislu prema tumačenju Betza, Muljačića, Wellsa, Carsensena, Vierecka, Vinje i Muhvić-Dimanovski. Budući da će primjeri iz korpusa obuhvaćenog ovim istraživanjem biti identificirani i analizirani uglavnom prema kriterijima Muhvić-Dimanovski, ti će kriteriji biti prikazani u poglavlju 5.3.

4. Razvoj moderne hrvatske pravne terminologije

4.1. Stvaranje osnove za hrvatsku pravnu terminologiju polovicom 19. stoljeća

Nakon što je krajem 1847. odnosno 1848. godine narodni jezik postao jezikom javnih domena primarno je bilo stvoriti prikladne političke i pravne nazive koji bi zamijenili dotadašnje njemačke i latinske i tako osigurali nesmetano funkcioniranje političkog života i javnih službi. Već 1848. tadašnji banski namjesnik Mirko Lentunaj obratio se Bogoslavu Šuleku s molbom za pomoć u novonastaloj situaciji u kojoj bi mogao nastati „metež i nesporazumljenje u izrazima, što bi sudci i odvjetnici svaki po svojoj čudi juridičke izraze kovati htjeli, mogli i morali” (Torbar 1896: 174). Šulek je bio imenovan suodbornikom u Odbor za juridičke izraze čiji je zadatak trebao biti izrada prikladne pravne terminologije. Odboru je predsjedao Herman Bužan, dotadašnji dvorski savjetnik i tajnik kasacijskog suda u Beču. No, iako je ovo bio hvalevrijedan pokušaj, odbor nije ozbiljno niti počeo raditi (Vince 1990: 559). Razlog tomu bile su nove političke okolnosti koje su nastale u Habsburškoj Monarhiji i potaknule Beč da inicira izradu pravno-političke terminologije za sve jezike Monarhije.

4.1.1. Prvi njemačko-hrvatski rječnik pravno-političkog nazivlja

Početkom 1849. godine proglašenjem Oktroiranog ustava u cijeloj Monarhiji na snagu je stupilo načelo o jednakosti svih naroda Habsburške Monarhije. Osnovni preduvjet uspostavi takve jednakosti bila je jednakost nacionalnih idioma svih naroda Monarhije koja se je ponajprije morala ogledati u ravnopravnoj upotrebi tih jezika u upravi i zakonodavstvu. Prema ministarskoj naredbi od 4. ožujka 1849. svi su austrijski zakoni trebali biti prevedeni s njemačkoga na ostale jezike Monarhije te biti tiskani na državni trošak. Carskom odredbom odlučeno je da će se austrijski državnozakonodavni list (*Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt*) tiskati na jezicima svih naroda u Monarhiji s jednakom autentičnošću.

Pokazalo se, međutim, da jezici koji su već dulje vrijeme bili isključeni iz upotrebe u javnom životu nisu bili dovoljno izgrađeni, odnosno da su im nedostajali potrebni nazivi te stoga nisu bili dorasli novoj ulozi. Zato je već u srpnju 1849. na poticaj Visokog carskog kraljevskog ministarstva pravosuđa u Beču osnovan odbor koji je dobio zadatak „da sastavi shodan pravoslavni i državnički nazovnik u svim slavenskim narječjima običnim u austrijskoj cesarevini” (Juridisch-politische Terminologie 1853: III). Bila je to inicijativa austrijske vlade da se na temelju najvažnijih austrijskih zakona u zadnjih sedamdeset godina (računajući od

vremena pokretanja projekta) (Mamić 1992: 7) izradi njemačko-slavenski rječnik pravoslavno-političke terminologije za sve slavenske jezike Monarhije kako bi se nacionalni jezici osposobili za upotrebu u upravi i zakonodavstvu. U odbor su imenovani najveći tadašnji poznavatelji slavenskih jezika, najugledniji pravnici, lingvisti i stručnjaci drugih struka poput Šafarika, Kollara, Miklošića, Karadžića, Ivana Mažuranića i drugih. Zadatak im je bio sastaviti rječnik pravno-političkih naziva koji bi u prvo vrijeme služio uredništvu državnozakonodavnog lista, a zatim i općoj upotrebi. Terminološki rječnik je u početku zamišljen kao zajedničko izdanje za sve slavenske jezike. Voditelj cijelog projekta bio je slovački filolog Šafarik. Iz predgovora češkom izdanju tog rječnika saznaje se da je odbor na samom početku odbacio prvotnu ideju o terminologiji koja će biti zajednička svim literarno izgrađenim jezicima Monarhije: češkome, poljskome, rusinskome, slovenskome i ilirsko-srpskome. Umjesto toga prihvaćena je ideja o individualizmu s dogovorenim načelom što većeg uzajamnog približavanja kao jedinoj koju je u stvarnim okolnostima moguće realizirati. Stoga je dana prednost nacionalnim izdanjima. Odbor je podijeljen u pet sekcija i rječnik se radio zasebno za češki, poljski, ukrajinski, slovenski, hrvatski i srpski jezik. Zaključeno je, međutim, da će se gdje god to bude moguće od više raspoloživih riječi birati one koje su zajedničke većini ili barem nekim jezicima. Sekcije su se trebale redovito sastajati radi zajedničkog rješavanja poteškoća, koje su često svim jezicima bile zajedničke. Tako je svaki član odbora mogao komentirati rješenja drugih sekcija. No, konačnu odluku o nekom rješenju donosila je svaka sekcija za svoj jezik (Juridisch-politische Terminologie 1850: IV).

Članovi južnoslavenskih sekcija zalagali su se za zajedničko izdanje za južnoslavenske jezike.⁷⁶ Odlučeno je da će slovensko, hrvatsko i srpsko izdanje biti tiskano zajedno. Već u kolovozu iste godine sastavljeni su odvojeni nacionalni odbori za slovensko i za „hrvatsko-srpsko narječje” (Juridisch-politische Terminologie 1853: III). Članovima odbora za hrvatski i srpski jezik imenovani su najbolji hrvatski i srpski jezikoslovci i pravnici: Stjepan Car, bivši privremeni urednik državnozakonskoga lista, a tada županijski savjetnik u Požegi, Vuk Stefanović-Karadžić, dopisujući član c. k. učenog društva, Ivan Mažuranić, bivši banski savjetnik, a tada glavni državni odvjetnik za Hrvatsku i Slavoniju te Božidar Petranović, urednik državnozakonskoga lista. Početkom rujna iz odbora je, međutim, istupio Ivan Mažuranić, a na njegovo mjesto je imenovan istaknuti hrvatski pjesnik, književnik i prevoditelj Dimitrije Demeter. Budući da je 1849. tijekom rada na rječniku ustanovljeno da se

---

⁷⁶ Karadžić se zalagao za potpuno jedinstvo hrvatsko-srpskog izdanja, dok se Petranović tome protivio.

srpski i hrvatski zbog različitosti pisama i raznih drugih okolnosti moraju zasebno obraditi, Dimitrije Demeter je postao urednik za hrvatsko izdanje, a Božidar Petranović za srpsko. Demeter u predgovoru tom rječniku obrazlaže okolnosti koje su ih navele na tu odluku. Naime, iako je odbor inicijalno želio stvoriti jednaku terminologiju za hrvatsko i srpsko narječje, to im nije uspjelo jer je srpski vrvio crkvenim i ruskim izrazima. Bojali su se da bi odluka da se ne upotrebljavaju naišla na prevelik otpor sa srpske strane, dok bi pak bilo nemoguće primiti ih u hrvatsko narječje, koje se „stopram u novije vrijeme podignuto na pismeni jezik i zato se je većma uzdržalo u svojoj izvornoj i pučkoj prostoti” (*Juridisch-politische Terminologie* 1853: IV). Tako je odlučeno da se Petranoviću, kao poznavatelju „slaveno-srbskoga književnog jezika” (isto), dopusti da uključi takve termine u srpsko izdanje, tamo gdje bude smatrao da su prijeko potrebni. Na tim mjestima u hrvatskom izdanju birani su termini koji po mišljenju svih drugih članova odbora odgovaraju hrvatskom narječju.

Tako je nastao četverojezični pravno-politički rječnik za južnoslavenske narode *Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Österreichs, deutsch-kroatische, serbische und slovenische Separat-Ausgabe, Wien 1853*. (u daljnjem tekstu *Terminologija*), a time i prvi njemačko-hrvatski rječnik pravno-političke terminologije.

Hrvatski dio tog rječnika od iznimno je važan za razvoj hrvatskog pravnog nazivlja, jer su tu prvi puta mnogi njemački pravni nazivi koji su u Hrvatskoj bili u upotrebi godinama, dobili svoje službene hrvatske ekvivalente. Na 694 stranice rječnik donosi brojne prijevode najrazličitijih pravnih i političkih termina, izraza, kolokacija koje do tada nisu postojale u hrvatskom jeziku, budući da je on na području znanstvenog nazivlja uopće, a napose pravnoga bio uslijed dotadašnje dominacije njemačkoga i latinskog jezika u javnome i političkom životu Hrvatske potpuno nerazvijen. Postojao je određen broj naziva iz starog hrvatskog pravnog jezika, no kako se zakonodavstvo i pravo razvijalo pojavili su se brojni pravni instituti i pojmovi za koje je trebao iznaći potpuno nove nazive. Put nastajanja rječnika i načela kojima se prilikom stvaranja terminologije odbor služio opisuje Dimitrije Demeter u predgovoru hrvatskom dijelu rječnika.

Kao osnovno načelo Demeter navodi da su se „držali koliko je najviše bilo moguće čistog pučkog i opće razumljiva načina govorenja” (*Terminologija* 1853: I). Prednost su, dakle, davali narodnom jeziku i uzimali stare hrvatske pravne nazive kad god ih je bilo. Kad pak nisu mogli pronaći odgovarajući pučki izraz koristili su se riječima ostalih slavenskih jezika.

Kad bi pronašli neku riječ čiji je korijen bio razumljiv i „Jugoslavenima” prihvatili su je i prilagodili „duhu jugoslavenskih jezika” (isto, IV). Tek kad ni u slavenskim jezicima nisu našli adekvatan izraz uzimali su novoiskovane hrvatske riječi, ali su prije nego što su ih prihvatili provjeravali jesu li tvorene u duhu hrvatskog jezika. Ako nisu odgovarale po svojoj tvorbi, odbacili su ih. Kao primjer Demeter navodi riječ *zapisnik*, koju je odbor odbacio s objašnjenjem da *zapis* u našem narodu znači *legat*, pa *zapisnik* nipošto ne može biti korišten u značenju *protokola*. Primjerenijim su smatrali da *protokol* imenuju *napisnik*. Demeter upozorava da takvih riječi u rječniku ima više te da su uklonjene jer je odbor smatrao da su takve „prenaglo primljene riječi” (isto, V) nisu za dobro jezika. I, konačno, kad nisu pronašli odgovarajuće riječi niti u pučkom, niti u pismenom jeziku, predlagali su sami nove riječi. Neprevedenim su ostavili samo one riječi koje nije bilo moguće prevesti „neprisiljujući jezika na način često smiješan” (isto).

Koliko su uspjeli u naumu da terminologija koju su stvorili zaista bude razumljiva i u duhu narodnog jezika pokazat će osvrti mnogih hrvatskih eminentnih pravnika iz kasnijih desetljeća 19. i s početka 20. stoljeća koji su uključeni u sljedeća poglavlja. U kojoj je pak mjeri nazive iz *Terminologije* prihvatila i praksa otkrit će rezultati analize korpusa.

4.1.2. *Pravdoneša*

Osim tiskanja državnozakonskog lista na jezicima Monarhije i izrade pravnog nazivlja diljem Monarhije događale su se promjene koje su bile posljedica spomenutih ustavnih promjena, a ticale su se sve veće prisutnosti narodnih jezika u javnom životu. Tako je u skladu s inicijativom ministra unutarnjih poslova Aleksandra Bacha da se službeni listovi za pojedine nenjemačke narode u Monarhiji izdaju na njihovim narodnim jezicima, u Zadru od 1849. do 1852. godine izlazio upravno-službeni list u kojem su na talijanskome, njemačkome i hrvatskome tiskani zakoni i naredbe dalmatinske vlade, *List zakonah i dilopisah vlade za Kraljevinu Dalmaciju* (Vince 1990: 379). Godine 1852. počinje izlaziti i *Pokrajiski list uredovnih spisah za Dalmaciju*. Pisan je hrvatskim jezikom, ijekavskim govorom da bi se kasnije postupno uvodilo jekavstvo. Prilikom uređenja spomenutih službenih listova uredništva su se i ovdje morala suočiti s nedostatkom prikladnih naziva za upravne i pravne pojmove. Tako se stvorila potreba za časopisom koji bi se bavio pravnim pitanjima i pravnim nazivljem koje je osim za uređivanje spomenutih tiskovina bilo potrebno i sudstvu i javnoj upravi u Dalmaciji.

Krajem 1850. pokreće se izdavanje prvog pravnčkog lista na južnoslavenskom području pod nazivom *Pravdoneša*, čiji je cilj bio (kako u pozivu na pretplatu napominje prvi urednik Ante Kuzmanić) osigurati primjenu načela jezične ravnopravnosti, tako da se sudske činovnike (koji su bili uglavnom Talijani) osposobi da s narodom govore narodnim jezikom (Vince 1990: 380)⁷⁷. Željeli su olakšati čitanje i razumijevanje pravnih knjiga, sudbenih i vladinih naredaba tako što će u svakom broju *Pravdoneše* donositi nekoliko zakonskih termina uz talijansko, a kasnije i njemačko tumačenje. Kako bi taj cilj ostvarili, Ante Kuzmanić i njegovi suradnici, filolog Ivan Danilo, pravnik Božidar Petranović i drugi shvatili su da moraju sustavno stvarati cijelu sudsku terminologiju. Bili su itekako svjesni i poteškoća koje se nalaze pred njima na putu stvaranja adekvatnih termina. U uvodnom dijelu ističu da im je namjera stvarati „nove znanstvene riječi” po narodnom jeziku i njegovim osobitim svojstvima i načinima govorenja, a klonit se slaganja riječi „po kroju tuđjih jezika” (Vince 1990: 385). Pritom im je jasno da ne mogu očekivati da će pravne izraze naći u pučkom jeziku, a također primjećuju, da upravo u „nauci o pravoslavlju” vlada velik nered u korištenju pravnim izrazima, jer su razni književnici i prevoditelji često rabili razne izraze za iste pojmove (isto). Uz tekstove govora pred sudom na hrvatskom jeziku, članke o jeziku u pravnoj struci, rasprave o leksikološko-terminološkim pitanjima, list je sadržavao i stalnu rubriku koja se u brojevima tiskanim 1851. godine zvala *Ilirsko jezikoslovlje*, dok je početkom 1852. preimenovana u *Pravoslavno jezikoslovlje*. U toj rubrici predstavljali su pojedine hrvatske pravne termine s njihovim talijanskim i njemačkim ekvivalentima.

Iako je list izlazio tek dvije godine, njegove jezično-terminološke rasprave te članci u kojima su se suradnici odlučno zalagali za uvođenjem hrvatskog jezika u sudstvo⁷⁸ učinili su *Pravdonešu* iznimno važnim u borbi za narodni jezik te pokazali da je uredništvo i te kako bilo svjesno da će izgradnjom narodnog jezika ubrzati zahtjeve za uvođenjem narodnog jezika u sudstvo (Vince 1990: 383-4).

Utjecaj *Pravdoneše* širio se i izvan Dalmacije. Pretplatnici su bili i neki znameniti pravnici i filolozi iz Hrvatske i Slavonije, a među njima i Ivan Mažuranić i Dimitrije Demeter, koji su radili na izradi hrvatske pravne terminologije u okviru ranije spomenutog bečkog odbora. Kako *Pravdoneša* donosi termine iz četiri glavna austrijska zakonika (kaznenom zakoniku,

---

⁷⁷ U uvodnom tekstu za *Pravdonešu* broj 27 iz godine 1851. tadašnji urednik Ivan Danilo naziva *Pravdonešu* „jedini list, koji naškim jezikom pravdoznansvene posle razpravlja”.

⁷⁸ O potrebi uvođenja narodnog jezika u sudstvo vrlo otvoreno i oštro zalažu se u uvodnim člancima objavljenim tijekom 1852. godine (npr. u brojevima 11, 17, 24 itd.).

kaznenom postupniku, građanskom zakoniku i građanskom postupniku) i to usporedo na hrvatskome, talijanskome i njemačkome, može se pretpostaviti da je taj list autorima, čiji je zadatak bio stvoriti hrvatsku pravnu terminologiju na osnovi austrijskih zakona, bio vrlo relevantan i od velike pomoći. Iako se termini u *Pravdonoši* i *Terminmologiji* ne slažu u potpunosti, *Pravdonoša* je vrlo vjerojatno utjecao na izbor prijevodnih ekvivalenata za njemačke pravne nazive u *Terminologiji* odnosno općenito na stvaranje pravne terminologije u Hrvatskoj i Slavoniji.

4.1.3. Prvi prijevodi austrijskih zakona

Istovremeno s radom na stvaranju pravne terminologije sredinom 19. stoljeća započeo je i rad na prijevodu austrijskih zakona. Austrijski opći građanski zakonik (Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch = ABGB) preveden je na deset jezika: češki, hrvatski, mađarski, talijanski, poljski, ruski, rumunjski, srpski, slovenski, pa čak i latinski. Prema odredbi iz 1849. godine svi tekstovi su bili jednako autentični. Time su sudovi svih zemalja Monarhije mogli primjenjivati prijevod zakonika na vlastitom jeziku i konzultirati njemački original samo u slučaju nejasnoća (Šarčević 1997: 35)⁷⁹.

Prvi objavljeni prijevod nekog zakona za hrvatsko-srpsko područje bio je upravo srpski prijevod austrijskoga građanskog zakonika *Sveobštij građanski zakonik za nemačke nasledne zemle Austrijske monarhie* koji je izradio Božidar Petranović na poziv tadašnjeg ministra unutrašnjih poslova Aleksandra Bacha. Bio je završen već u srpnju 1849., a tiskan je u Beču 1850. (Petranović 1850: 2). Kao prevoditelj s iskustvom u prevođenju zakona Petranović je bio iskusan u iznalaženju terminoloških rješenja. U svojoj raspravi *O Austrijskom građanskom zakoniku i o srpskom prevodu istoga* iznio je svoja prevoditeljska iskustva. Ističe da često nije u jeziku nalazio primjerene riječi za određene pravne pojmove već je morao stvarati sam. Pritom se rukovodio načelom jasnoće i „juridičke” točnosti u prenošenju sadržaja njemačkog pravnog termina. Smatra da je osnovni preduvjet dobrog prijevoda u području prava da se za svaki pravni pojam uzima strogo odgovarajuća riječ, jer pogreške mogu imati u praksi ozbiljne posljedice (isto, 31). Svjestan je opasnosti upotrebe narodnih

---

⁷⁹ Postojanje 11 autentičnih prijevoda OGZ-a dovelo je do velikih problema u praksi, pa je pravilo jednake autentičnosti povučeno 1869. (Dölle 1961:6 Cf. Šarčević 2000:35). Ipak, hrvatski su sudovi nastavili rabiti hrvatski prijevod uz paralelnu upotrebu njemačkog izvornika (o poteškoćama uzrokovanih lošim prijevodom biti će više riječi u poglavlju „Kritika prijevoda zajedničkih zakona i inicijativa za njihovom revizijom na primjeru OGZ”).

riječi pod svaku cijenu, jer u narodnom jeziku ne postoji toliko pojmova iz područja prava kojima bi se mogle izreći sve nijanse u značenju pravnih termina. Stoga ne dvoji o tome da riječi treba stvarati, ali i posuđivati iz drugih slavenskih jezika. Dodaje da je pri prevođenju pazio na duh jezika i to ponajprije na sintaksu, a manje na pojedine riječi. Članku prilaže dvanaest stranica najpotrebnijih njemačkih termina i njihovih prijevoda na srpski jezik, te najavljuje skorašnje pojavljivanje „juridičko-nazivoslovnog” rječnika (Petranović 1850: 32-35).

Godine 1853., kad je tiskana i *Terminologija*, pojavili su se i hrvatski prijevodi nekih austrijskih zakona. U istoj godini objavljen je prvi prijevod *Kaznenog zakona o zločinstvih, prestupcih i prekršajih*, te jedan od najvažnijih austrijskih zakonika *Obći građanski zakonik*. U oba zakona po prvi je puta upotrijebljena hrvatska terminologija. Hrvatski prijevodi ovih zakona, na žalost, ne sadržavaju predgovore prevoditelja u kojem bi bili opisani prevoditeljski postupci, a ne zna se pouzdano niti tko su bili prevoditelji. Nađene su tek neke informacije koje upućuju na moguće prevoditelje *Obćeg građanskog zakonika*. Mihajlo Vuković, urednik izdanja *Obćeg građanskog zakonika* iz 1961. godine u predgovoru tom izdanju tvrdi da je to bio Petranović, koji je „kako sam ističe u svojim referatima” dobio nalog od austrijskog ministarstva pravosuđa da zakonik prevede i na „narječje dalmatinsko” (Vuković 1861: VII). Vuković dalje navodi da je prijevod pregledala jedna komisija i objavila ga 1853. kao hrvatski prijevod zakonika pod imenom *Obći austrijski građanski zakonik* (isto). Vinceova istraživanja o prevoditelju građanskog zakonika „nisu urodila konačnim plodom” (Vince 1990: 392). No, on smatra da je to mogao biti samo netko iz kruga suradnika pri izrađivanju pravno-političkog rječnika (isto). Autor članka *O nuždi novoga izdanja gradj. zakonika* objavljenog u *Mjesečniku* 1877. godine i tadašnji profesor austrijskog prava na zagrebačkom Pravnom fakultetu, Konstantin Vojnović, u tom članku pak tvrdi da su „Vuk, Miklošić, Petranovića i druge” općepoznati prevoditelji građanskog zakonika (Vojnović 1877: 252). Budući da je zadnji navedeni izvor najstariji i najbliži vremenu kad je zakonik preveden, mogao bi se smatrati najvjerođostojnijim. Za pouzdanu tvrdnju bilo bi potrebno da te informacije potvrdi barem još jedan relevantan izvor. Budući da Petranovića spominju dva izvora, vjerojatno je on ipak bio prevoditelj tog zakonika, a možda je imao i suradnike iz kruga spomenutih pravnih prevoditelja onog doba.⁸⁰

---

⁸⁰ OGZ je stupio na snagu 1. siječnja 1812. u austrijskim sjevernim zemljama, a zatim i u ostalim pokrajinama. U vrijeme nastanka bio je, uz francuski *Code Civile* (1804.) i pruski *Allgemeines Landrecht für die königlichen*

Iz opisanih iskustava prevoditelja tadašnjih austrijskih zakona i austrijske terminologije može se jasno razabrati da su svi bili itekako svjesni potrebe za izgradnjom hrvatskog jezika na području prava iz dva razloga: jer adekvatni izrazi za strane zakonske pojmove i nove pravne institute ili nisu uopće postojali ili su se za iste pojmove upotrebljavali razni izrazi. Prema navedenim izvorima možemo također zaključiti da su se svi prevoditelji austrijskih zakona u toj ranoj fazi stvaranja moderne hrvatske pravne terminologije služili sličnim prevoditeljskim postupcima.

- Osnovno načelo koje je svima bilo zajedničko bilo je držati se pučkoga, narodnog govora koliko je god moguće, ali samo tamo gdje narodne riječi odgovaraju. Za mnoge nove pravne pojmove, naime, narodne riječi nisu tada još postojale, budući da se do sredine 19. stoljeća sva pisana i govorna komunikacija u javnim domenama događala na stranom jeziku.
- Kad nisu mogli pronaći odgovarajući pučki izraz posuđivali su iz drugih slavenskih jezika, često na način da su riječ prilagođavali duhu narodnog jezika.
- Tek kad ni u slavenskim jezicima nisu našli adekvatan izraz kovali su nove hrvatske riječi strogo pazeći da one ne budu kovane po tvorbenim načelima jezika izvora, već da budu u duhu narodnog jezika. Osim obliku riječi, veliku pozornost su posvećivali i vjernom prenošenju sadržaja originalnog termina.

Izradom pravno-političke terminologije i hrvatskim prijevodima najvažnijih austrijskih zakonika početkom pedesetih godina 19. stoljeća stvoren je temelj modernom hrvatskom pravnom nazivlju, a hrvatski je jezik time dobio jednu gotovo potpuno novu granu znanstvenog nazivlja.

4.1.4. Šulekov doprinos oblikovanju hrvatske pravne terminologije

Bogoslav Šulek stjecajem opisanih povijesnih okolnosti nije izravno sudjelovao u izradi hrvatskog pravnog nazivlja kako je 1848. godine zamislio tadašnji banski namjesnik Mirko Lentunaj kad ga je pozvao da sudjeluje u radu Odbora za juridičke izraze. Njegov doprinos stvaranju hrvatskog pravnog nazivlja ipak se ne može zanijekati. Šulek je, naime, bio prvi koji

---

Preussischen Staaten (1794.), primjer modernog europskog zakonika. Doživio je više izmjena i dopuna ili novela, a još je uvijek na snazi u Republici Austriji i Kneževini Lichtenstein. Na području današnje Republike Hrvatske bez prekida se primjenjivao od svog uvođenja 1852. odnosno stupanja na snagu u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji 1. siječnja 1853. (u Kraljevini Dalmaciji bio je uveden još 1815. godine (Vince 2002: 140)), pa sve do danas. Danas se se primjenjuje kao podredni pravni izvor (usp. Kačer 2011, Gavella 1994).

se počeo baviti stvaranjem stručnog i znanstvenog nazivlja za potrebe javnih ustanova i učilišta. Prvi rezultat tog rada bio je njegov *Njemačko-hrvatski rječnik* iz 1860. godine. Iako to nije bio rječnik samo stručnog i znanstvenog nazivlja, on obiluje službenim i znanstvenim nazivima iz raznih struka. Tako je u tom rječniku Šulek veliku pozornost posvetio i pravnim izrazima (Gruber 1926). Gruber tvrdi da ti izrazi još u trećem desetljeću 20. stoljeća nisu izgubili važnost. Šulekovi su izrazi iz tog rječnika, tvrdi isti autor, u duhu narodnog jezika i smatra ih puno boljima od mnogih koji su se kasnije rabili u „službenom i zakonotvornom jeziku” (isto).

Godine 1874. Šulek izdaje svoj *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja*, koji, međutim, ne sadržava nazivlje svih struka. Pravna struka pripada onim strukama koje Šulek u ovom rječniku nije zasebno obradio. No pravno nazivlje ipak nije u potpunosti izostavio. Iako mu pravni nazivi nisu bili primarni interes, rječnikom je ipak obuhvatio i brojne nazive područja prava.

Osim izrade rječnika znanstvenog nazivlja, Šulek je kao „vješt čovjek i praktičan leksikograf” (Vince 1990: 563) bio pozivan u pomoć kada su se rješavala leksičko-terminološka pitanja u drugim područjima života. Tako, kad je nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji hrvatski postao službeni i zapovjedni jezik u jedinicama kraljevskoga ugarsko-hrvatskog domobranstva upravo je Šulek dobio zadatak da oblikuje hrvatsko domobransko i vojno nazivlje i osposobi hrvatski jezik za potrebe vojne odnosno domobranske službe. Plodovi njegova rada na tom području vidljivi su u nizu objavljenih djela namijenjenih domobranstvu. Najbitniji je *Naredbenik za hrvatsko-ugarsko objavljen 1870*. Osim toga Šulek je prevodio vojnički pravilnik, sve naredbe, upute, vježbovnike i obučevnike itd. Kao jezični stručnjak i iskusni leksikograf Šulek je aktivno sudjelovao i pri prevođenju starijih zakona na hrvatski (Gruber 1926).

Iako Šulek nije direktno sudjelovao ni u odboru za sastavljanje pravne terminologije niti je prevodio neki od austrijskih zakona, bio je uključen u brojne aktivnosti u kojima je davao rješenja za mnoge terminološke probleme vezane za jezik prava i tako ipak snažno utjecao i na stvaranje stručnih naziva na tom polju.

- 4.2. Potreba za revizijom pravnog jezika nastalog sredinom 19. stoljeća i daljnjim razvojem pravnog nazivlja

Novo hrvatsko pravno nazivlje počinje se postupno upotrebljavati u političkom životu i pravnoj praksi od pedesetih godina 19. stoljeća. No sve do 1870-ih godina nije poznato koliko je stručna javnost u području prava bila zadovoljna novom hrvatskom terminologijom. Tek zahvaljujući časopisu *Mjesečnik* koji je novoosnovano Pravničko društvo u Zagrebu počelo izdavati 1875. godine eminentni hrvatski pravници dobili su priliku javno izražavati svoja mišljenja između ostalog i o jeziku prava.⁸¹

Jezična problematika svakako se ubrajala u ključne teme. O tome svjedoči i činjenica da su prilozi o pravnom jeziku i terminologiji objavljeni tijekom cijelog razdoblja od 1875. do 1918., te da se u tom razdoblju u *Mjesečniku* čak 22 priloga bave jezičnim pitanjima. Od toga 12 članaka tematizira samo pravnu terminologiju i jezik, dva članka o pravnoj terminologiji i jeziku govore uz neku drugu glavnu temu, jedan prilog se odnosi na poziv Pravničkom društvu da se posveti izradi pravne terminologije, dok je drugi poziv Skupštine Pravničkog društva za izradu novog prijevoda *Obćeg građanskog zakonika*. Jedan članak u rubrici *Dopisi* tematizira jezik zakona. U radu *Prinosi za pravno-povjestni rječnik* Vladimir Mažuranić iznosi svoje plan izrade tog rječnika, a nakon što je tiskan prvi svezak *Prinosa* u rubrici *Književnost* objavljena su četiri osvrta na taj rječnik.⁸²

O jeziku prava, a napose terminologiji tijekom posljednjih desetljeća 19. stoljeća pa do 1918. polemiziralo je više autora. Najangažiraniji bili su profesori Pravnog fakulteta u Zagrebu Franjo Josip Spevec, Josip Šilović, Luka Marjanović, Ivan Strohal i Konstantin Vojnović. Uz njih su članke s jezičnom tematikom objavljivali i pravnici izvan Zagreba. Neki su potpisani samo inicijalima, a dva su priloga čak anonimna. Početkom 20. stoljeća u *Mjesečniku* se oglasio i sudac Banskog stola i autor najmonumentalnijeg hrvatskog djela o pravnoj terminologiji do današnjih dana *Prinosa za pravno-povjestni rječnik* Vladimir Mažuranić. Važan doprinos polemikama dao je i cavtatski pravnik svjetskoga glasa i kodifikator *Obćeg imovinskog zakonika za Knjaževinu Crnu Goru* Baltazar Bogišić time što je s hrvatskom

---

⁸¹ Osnivanje Pravničkog društva u Zagrebu i pokretanje časopisa *Mjesečnik* bilo je potaknuto novonastalim prilikama u Hrvatskoj nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. godine kojom su Hrvatska i Slavonija dobile autonomno pravosuđe i upravu. Strukovno udruženje i stručni časopis bili su najbolji način za kritički i znanstveni rad hrvatskih pravnikā. Prvi broj *Mjesečnika Pravničkog društva u Zagrebu* tiskan je već 1. lipnja 1875. godine, a posljednji pod tim imenom 1919. godine. Nakon kraće pauze časopis je ponovno počeo izlaziti 1921. godine pod nazivom *Mjesečnik* i s podnaslovom *Glasilō pravničko društva* i izlazio sve do 1945. godine. U *Mjesečniku* su obrađivani ključni problemi iz pravosuđa i zakonodavstva u obliku rasprava, predavanja, prikaza slučajeva itd. (Harašić/Pezelj, 2006:481-482).

⁸² U svojoj analizi sadržaja *Mjesečnika* od njegova prvog pojavljivanja 1875. godine, pa sve do zadnjeg broja 1845. Harašić i Pezelj (2006:497) svrstale su tekstove objavljene u *Mjesečniku* po srodnosti problematike i zaključile da se najveći broj tekstova bavi temom pravne terminologije.

pravničkom javnošću u *Mjesečniku* podijelio svoje spoznaje o jeziku pravne struke koje je stekao prilikom sastavljanja zakonika.

Raspravljalo se o nerazumljivosti jezika zakona, uprave i sudstva, pogubnom stranom utjecaju na jezične konstrukcije u pravnim tekstovima, nejasnoći pravnih naziva i lošim prijevodima zajedničkih zakona. Svi su se slagali u jednome – da je potrebno poboljšati hrvatski pravni jezik te revidirati i dopuniti terminologiju.

Sljedeća poglavlja ilustriraju kako su tadašnji pravnici doživljavali postojeće stanje u jeziku prava i kojim su putovima smatrali da bi trebalo poći da se dođe do cilja, a to je hrvatski pravni jezik koji bi bio u duhu narodnog jezika s bogatom terminologijom koja bi odgovarala tadašnjem suvremenom pravu, njegovim pojmovima i institutima.

4.2.1. Nerazumljivost jezika zakonskih tekstova, sudova i uprave te nejasnoća pravnih termina

Svoje nezadovoljstvo hrvatskim pravnim jezikom nepoznati osječki autor izražava već u prvoj godini tiskanja *Mjesečnika* u članku pod naslovom *Hrvatski jezik i zajednički zakoni*. Članak je svojevrsan apel za pravilan i razumljiv hrvatski pravni jezik. Autor uvodno ističe nerazumljivost sudskih rješidbi i odluka, ali primarno kritizira hrvatske prijevode tzv. zajedničkih, dakle, austrijskih i mađarskih zakona. Prema njegovu mišljenju to su iznimno loši prijevodi u kojima se griješi u pravilima hrvatskog jezika na svim jezičnim razinama. Autor nalazi gramatičke i sintaktičke pogreške, riječi „skovane proti svakom pravilu”, „periode su više metara duge”, a „smisao nadješ tek najvećim naporom” (Anonimno 1875: 177). Ističe da su ti zakoni toliko nerazumljivi da ih nije moguće čitati bez njemačkog izvornika, a isto je i s onima koji su prevedeni s mađarskoga. Razloge za tako loše prijevode autor nalazi u prevoditeljevu nedovoljnom poznavanju struke („neima ni pojma o porezu”), a i hrvatskog jezika. Kao primjer navodi zakone „koji duboko zasižu u živac naroda” kao što su zakoni o porezima prevedeni s mađarskoga. Kako ih narod zbog loših prijevoda nikako ne razumije posuže se za njemačkim prijevodima koji pak katkad ni sami činovnici ne razumiju (isto, 179). Dakle, u zakonima vlada prava zbrka uzrokovana jezičnim pogreškama. Zanimljivo je da u zadnjoj rečenici autor hvali prijevode za Kraljevinu Dalmaciju, te smatra da, ako je to moguće tamo, mora biti moguće i u Hrvatskoj i Slavoniji (isto).

Na problem nerazumljivosti upozorava dvije godine kasnije profesor kanonskog prava na Pravnom fakultetu u Zagrebu, Luka Marjanović, u članku *Jezik u zakonih i naredbah*

domaćih. Marjanović piše s aspekta pravnika, ali i skupljača i izdavača narodnih pjesama koji izvrsno poznaje hrvatski jezik (Politeo 1943:71) i kako sam kaže pravi je rodoljub i „prijatelj čista i jezgrovita pisanja hrvatskoga” (Marjanović 1877: 110). Oštro kritizira jezik zakona koji je doduše pisan hrvatskim riječima, ali „slogom tuđjinskim, ponajvećma njemačkim i u duhu tuđjinskom” pa je narodnom čovjeku posve nerazumljiv (isto, 107). Slaže se s autorom prethodno navedenog članka kad ističe da takav jezik može razumjeti samo onaj tko dobro zna njemački čime je narod oštećen jer ne razumije spise koji su mu namijenjeni. On, međutim, za razliku od prethodnog autora ne misli primarno na prijevode velikih zakonika poput građanskoga i kaznenoga već ima na umu zakone koji su stvarani na hrvatskom jeziku u Hrvatskom saboru i u svezi su s općinama i njihovim odnosima. Primjećuje, dakle, da su utjecaji njemačkog jezika mnogo širi i dublji i ne dolaze do izražaja samo u neposrednim prijevodima, već su ušli u svijest hrvatskih pravnika. Zalaže se za pisanje u duhu narodnoga govora i jezika. Samo ako se piše i misli hrvatski, tvrdi, može se očuvati ime hrvatsko i postati Hrvat u uvjetima u kojima je narod zarobljen tuđinskom kulturom. Apelira na zastupnike u Saboru da stvaraju zakone, koji ne samo da su dobri i korisni narodu, nego da mu budu i razumljivi i narodnom govoru što sličniji. Opisuje i načela koja bi zastupnike trebala voditi pri pisanju zakona, a to su ponajprije razumljivost, kratkoća i jasnoća. Ističe da je nužno da se zakon piše prema duhu narodnoga jezika, a ne po uzoru na tuđe, ponajprije, njemačke zakone, jer zakon mora biti u skladu s pravnom svijesću naroda.

„Zakonotvorac mora poznavati karakter naroda i pravnu svijest njegovu, pak mora i duh zakona i slovo mu tim svojstvom narodnim prilagoditi” (Marjanović 1877: 112).

Osvrće se i na potrebu za stvaranjem nekih novih izraza za nove pojmove koje narod ne poznaje, ali naglašava da pri kovanju takvih izraza treba postupati kako bi i sam narod postupao. Ako je to nemoguće, predlaže opisna rješenja umjesto umjetno složenih riječi. Oštro kritizira nominalne konstrukcije u hrvatskim zakonima i tvrdi da je pretvaranje glagola u imenice protivno duhu hrvatskog jezika. Kritički se osvrće i na sintaksu. Hrvatski jezik naziva „glagoljnim”, a njemački „substantivalnim” te tvrdi da naši zakoni i naredbe slijede slog njemačkog jezika, što ih čini nerazumljivima. Zalaže se za kratke izreke u kojima „glagolj ide na prvo, a ne da se na njega čeka, kao u njem. jeziku” (isto, 114). Na primjerima iz zak. čla. XIII. 1870. „ob uredjenju obćina i trgovišta, koja neimadu uredjenoga magistrata” pokazuje kako su mnoge riječi, izrazi, ali i rečenice potpuno nerazumljive jer su doslovni prijevodi njemačkih izraza te u hrvatskome zvuče smiješno. Navodi primjere cijelih odlomaka

koji se sastoje od jedne jedine rečenice potpuno nejasnog smisla. Tvrdi da svaki paragraf navedenog zakona ima barem jedan „germanizam”.⁸³ Prirodna i očekivana posljedica takvog jezika zakona je činjenica da sudbena i upravna tijela još više griješe u pravopisu, sintaksi i slogu. Ironično komentira da mu se to čini „kao da pripremamo put njemačkomu jeziku u sudstvu i upravi i u školstvu, ako nas sudbina Niemcem u ruke baci” (isto, 124). Zaključuje da je nužno da „mislimo hrvatski, ali i pišemo hrvatski”, a ne da „mislimo njemački, a pišemo hrvatski”.

Kritikom jezika zakona, ali i sudbenih rješidbi i rješidbi političkih oblasti 1888. godine u *Mjesečniku* se oglasio i Z. R. On također naglašava problem nerazumljivosti. Primjećuje da neki naši pravници kad pišu uopće ne mare za jezik i njegova pravila. U njegovu se članku već drugi puta kritizira nedovoljna razumljivost hrvatskih zakona koje je donio Hrvatski sabor. Što se pak zajedničkih zakona tiče slaže se s Marjanovićem da je jezik tih zakona doduše hrvatski, ali slog je stran i prisiljava čitatelja da posegne za njemačkim prijevodom. Govori o „robskom” prevođenju. Kritizira i terminologiju. Zamjera joj nejasnost termina i neusklađenost s duhom hrvatskog jezika. Autor ovdje prvi puta izravno iznosi ideje o stvaranju nove terminologije. Poziv je upućen Pravničkom društvu koje bi to prema mišljenju ovog autora trebalo napraviti u suradnji s Pravnim fakultetom u Zagrebu. U metode izrade terminologije se ne upušta, ali predlaže da se izradi u sporazumu sa srpskim pravnicima, jer „govorimo jednim jezikom” i smatramo se „jednim narodom” (Z. R. 1888: 255).

Godine 1889. u *Mjesečniku* je objavljen još jedan prilog koji je važan za pravnu terminologiju, *Prinos za terminologiju pravnu* profesora prava na velikoj školi u Beogradu Andrije Gjorgjevića. U dijelu rada tiskanog u *Mjesečniku* Gjorgjević prikazuje „jezik i terminologiju” *Imovinskog zakonika za Knjaževinu Crnu Goru* i prilaže pravne izraze koji su rabljeni u tom zakoniku. Članak je bitan radi dva razloga. Prvi je taj što tadašnji urednik *Mjesečnika* Blaž Lorković u uvodu ovom članku jasno ističe potrebu za popravljanjem i dotjerivanjem hrvatske pravne terminologije te tvrdi da će u tom radu hrvatskim stručnjacima pomoći i jezik crnogorskog zakonika. Drugi razlog je što opisu Gjorgjevićevih termina iz crnogorskog zakonika uredništvo dodaje i nazive iz hrvatskih zakona, što hrvatskim pravnim stručnjacima i filolozima zainteresiranim za pravno nazivlje daje mogućnost direktne usporedbe i moguća gotova rješenja za neadekvatne hrvatske termine.

---

⁸³ Germanizmom smatra svaku vrstu njemačkog utjecaja na leksičkoj ili sintaktičkoj razini.

4.2.2. Inicijativa Pravničkog društva u Zagrebu za stvaranje nove hrvatske pravne terminologije

Pravi početak konkretnog rada na stvaranju nove hrvatske pravne terminologije označio je prijedlog Franje Josipa Speveca, profesora privatnog prava na zagrebačkom Pravnom fakultetu i, kasnije, rektora Sveučilišta u Zagrebu, da se osnuje odbor za „stvaranje i čišćenje” (Spevec 1890: 168) jezika pravne znanosti. Prijedlog je Spevec iznio 1. ožujka 1890. godine na Sjednici upravnog odbora Pravničkog društva u Zagrebu. Spevec u ovom prijedlogu tvrdi da pravni jezik velikim dijelom treba tek stvoriti. Pritom misli ponajprije na pravnu terminologiju. Predlaže da se nova terminologija stvara tako da svaki član odbora ili društva prijavi odboru pojam za koji bi trebalo naći izraz, ili pak prijavi dvojbenu izraz. Odbor bi to iznio pred skupštinom gdje bi se povela rasprava i riješio problem. Zaključci bi se objavljivali u *Mjesečniku*. Prijedlog su svi nazočni jednoglasno pozdravili i naglasili nužnost stvaranja nove terminologije (Politeo 1943: 70). Tadašnji urednik *Mjesečnika* Blaž Lorković pozdravlja ovaj prijedlog i naglašava iznimnu važnost i hitnost ovog posla (Lorković 1890: 167).

Kako bi dao primjer drugima i sam započeo rad na pravnoj terminologiji, Spevec već iste godine u raspravi *Rad oko pravne terminologije* pokazuje kako bi pravne nazive radi stvaranja nove terminologije trebalo analizirati. U uvodnom dijelu još se jedanput osvrće na nedostatnosti i neprimjerenost hrvatskog pravnog nazivlja. Spevec, naime, smatra da su u nedostatku hrvatskom jeziku primjerenog pravnog naziva pravnicima često prisiljeni upotrijebiti naziv koji nije u duhu jezika. Naglašava da Hrvatska još uvijek i nema pravni jezik. Prema njegovu shvaćanju potrebno je čistiti ono što postoji i stvarati ono što nedostaje. Predlaže da bi se rasprava oko terminologije mogla voditi preko *Mjesečnika* te da bi se u nju mogla uključiti cjelokupna pravnička javnost, ali i filolozi.

Rad na terminologiji prema vlastitom prijedlogu započinje s nekoliko primjera, kako sam kaže, od općenite, a ne isključivo „juridičke” važnosti (Spevec 1890: 330).

Najprije razmatra izraze *moć* i *vlast* te njihovu primjerenost za označavanje objektivnoga, odnosno subjektivnoga prava. Smatra da je pravo u objektivnom smislu bolje nazvati *moć* (*Macht* kod Nijemaca) jer ono podrazumijeva propise i odredbe kojima se ljudi moraju pokoravati neovisno o tome je li to u skladu s njihovim interesima ili nije. Pravo je, dakle, gospodar „životnog poretka” nekog naroda. Subjektivno pravo definira kao „*vlast* što je objektivno pravo daje stanovitomu interesu“ (isto). Za primjer navodi da je pravo zajmodavca

vlast koju objektivno pravo daje njegovu interesu, a njegov je interes da pozajmljenu svotu dobije pravodobno natrag.

Sljedeće se pita je li pravilno reći *obvezna* ili *obvezatna*, *moć* ili *snaga* prava. Spevec preferira izraz *obvezna snaga prava*. Uspoređuje taj izraz sa srpskim *obavezna snaga zakona* i Bogišićevim rješenjem *vezovna moć zakona* u *Imovinskom zakoniku za Crnu Goru*. Daje prednost izrazu *obvezna snaga*, a ne *moć* iako službeni prijevod *Obćeg građanskog zakonika* kaže *moć zakona*.

Nadalje predlaže hrvatski prijevodni ekvivalent za njemački termin *Sitte*. Najboljim izborom čini mu se naziv *običaj*, iako se isti rabi i za *Gewohnheit*. U raspravi zaključuje da su pravo i običaj u uskoj svezi, jer oboje određuju pravila ljudskog ponašanja. Razlika je samo u tome što u propisima običaja nema dvostranosti kao za propis prava (istodobno se propisuju pravo i dužnost). No smatra da između propisa prava i običaja nema velikih opreka.

Između *naravi* i *prirode* jezika, prava, pravnog instituta, pravnog posla itd. zalaže se za riječ *narav*, iako i Srbi i Crnogorci upotrebljavaju termin *priroda*. Smatra da izraz *priroda* treba označavati vanjski fizički svijet. Osim toga *narav* je hrvatska riječ, dok riječ *priroda* rabe Rusi, Poljaci i Česi.

Spevecovoj raspravi se odmah u sljedećem broju *Mjesečnika* pridružuje pravnik potpisan inicijalima L.N.. On u članku pod istim nazivom skreće pozornost na potrebu da se terminologija ispravi jer su mnogi termini nejasni i nisu u duhu hrvatskog jezika, a naglašava i kako je treba i popuniti. Za primjer navodi riječi *samouprava* za koju smatra da ne označava adekvatno pojam koji obilježava. Svjestan je diskusije koja se u to doba već povela oko stvaranja nove terminologije i uvjeren je da s time svakako treba početi. Preporučuje da se u radu maksimalno upotrebljavaju narodne riječi. Svjestan je da će to biti lakše u obiteljskome i obveznom pravu jer ga narod bolje poznaje, dok će se na više poteškoća nailaziti, u, primjerice, trgovačkom pravu i filozofskim disciplinama. Smatra da će u tom radu korisne biti i Bogišićeve upute i sam *Opšti imovinski zakonik za Crnu Goru* koji hvali da je pisan „krasnim jezikom” i prenosi riječi prof. Gjorgjevića koji ga je u *Mjesečniku* 1889. godine nazvao „pravom riznicom terminologičnom” (L. N. 1890: 396). Upućuje i na zakone i srpska i slovenska znanstvena djela, te terminologiju ostalih slavenskih naroda, a svakako i pisaca iz Dalmacije, Istre, Srbije i Bosne i Hercegovine, jer se, kaže, „radi o zajedničkoj stvari” (isto). Slaže se da će taj posao sigurno potrajati.

Osvrće se i na jezik sudske prakse, odvjetnika i činovnika s kojim, budući da već mnogo godina radi upravo u sudskoj praksi, ima veliko iskustvo. Ističe da su mnoge rješidbe sudske i upravne, osude i odluke nerazumljive, pisane, doduše, hrvatskim riječima, ali njemačkim redom riječi, s dugim rečenicama, a „subjekt i predikat u izreci tako su razdaleko da jedno za drugo neznaju” (isto, 397). Čini mu se da mnogi pripadnici mlađeg naraštaja ne pišu ništa pravilnije od onih koji su školovani prije 1848. godine ili u vrijeme apsolutizma kad je germanizacija bila izražena. No ponajprije smatra da zakoni moraju biti pisani razumljivim jezikom tako da ih svaki državljanin može i razumjeti. Tvrdi da naši zakoni „vrve izrekama, koje su puki prevodi iz tuđjih jezika”, te da su neki pisani u doba apsolutizma pravilnije pisani od onih kasnijih (isto, 398). Navodi primjere iz *Zakona o seljačtvu* iz 1889. godine i sumnja da ih oni kojima je namijenjen mogu razumjeti. Smatra da se ovakve pogreške u zakonima, koje naziva „gramatičkim i stilističkim nepodopštinama” (isto) mogu otkloniti brže nego sastaviti terminologija. Predlaže da se osnove zajedničkih zakona sastavljaju na hrvatskom jeziku, a ne da tzv. hrvatski izvornici budu samo prijevodi. Osnove bi trebalo sastaviti pomno, savjesno i točno. Svjestan je da je za to potrebno vrijeme, znanje i iskustvo, pa bi stoga, misli, trebalo oformiti komisiju.

Iako se zahvaljujući priložima Speveca i L. N.-a koji su uslijedili odmah nakon prijedloga o stvaranju nove terminologije, činilo da je rasprava o terminologiji pokrenuta, daljnjeg odaziva nije bilo. Tek nakon sedmogodišnje stanke, 1897. prof. Luka Marjanović daje sljedeći prilog raspravi o terminologiji ocjenom srpskog prijevoda Ardtsovih pandekata pod naslovom *Prilog pravnoj terminologiji kod Srba i Hrvata, ujedno ocjena srpskoga prevoda Ardtsovih pandekata*. Marjanović temeljito analizira sintaksu i terminologiju. Osobito naglašava pretjeranu upotrebu imeničkih konstrukcija i napominje da se njemačke imenice koje su „iz njemačkih glagola znanstveno skovane” (Marjanović 1897:88) rijetko mogu prevesti imenicom i na hrvatski. Tvrdi da ih prevoditelj treba rastaviti i prevesti našim glagolom jer, kako naglašava, „glagol (verbum) je duša našem jeziku” (isto). Analizira i nekoliko termina iz tog prijevoda. Većinu ih smatra potpuno neupotrebljivima hrvatskim pravnicima jer su to većinom neologizmi ili kovanice i „nespretno i nesretno prevedene riječi” (isto, 92).

Nakon Luke Marjanovića u *Mjesečniku* 12 godina nije bilo govora o terminologiji, iako se problem terminologije sporadično spominjao u okviru nekih drugih tema (usp. Obuljen 1907). Problem nedostatka hrvatskih izraza i njihovu nejasnoću i dalje je osjećao svaki pravnik koji se želio korektno izražavati (Spevec 1910: 306). No motivacija i elan za promjenu kao da su

potpuno nestali. Godine 1909. pokazalo se da od stvaranja terminologije Pravničko društvo ipak nije potpuno odustalo. Ponovnu raspravu najvjerojatnije je potaknulo tiskanje prvog sveska Mažuranićevih *Prinosa za pravno-povjestni rječnik* 1908. godine.

Nova inicijativa Pravničkog društva uslijedila je na sjednici upravnog odbora 27. veljače. 1909. kad je na prijedlog Josipa Šilovića donesena odluka o osnivanju Odbora za sastav terminologije. Odbor je konstituiran tri tjedna kasnije i u njega su ušli dr. Franjo Josip Spevec kao predsjednik, dr. Ivan Strohal kao tajnik te dr. Mirko Košutić, Miho Obuljen, Filip Perok, dr. Ladislav Polić, dr. Josip Šilović i dr. Mihajlo Zobkow kao članovi. Odboru je povjeren zadatak da sastavi nacrt osnove po kojoj bi terminologiju trebalo izraditi (Politeo 1943: 75). Tada se i prvi put spominje da bi ta osnova trebala prerasti u rječnik nove hrvatske pravne terminologije.

Dr. Ivan Strohal, profesor Pravnog fakulteta u Zagrebu, vrlo se brzo u *Mjesečniku* očitovao o imenovanju za tajnika tog odbora. Na opće iznenađenje, ne pristankom, već čuđenjem što je tako važan i zahtjevan posao kao što je izrada osnove i kasnije rječnika pravne terminologije povjeren upravo njemu, te sumnjama u uspješnost cijelog nauma. Smatra da se Pravničko društvo prenaglilo u donošenju takve odluke. Međutim, iako tvrdi da taj posao ne može prihvatiti jer se ne smatra dovoljno kompetentnim, ipak u svom članku promišlja o povjerenju mu zadaći i pobija sam sebe u tvrdnji o svojoj nespremnosti. Iznosi cijeli plan izrade rječnika, ali i brojne poteškoće koje bi stajale na putu njegovoj izradi. Pita se bi li novi rječnik trebao sadržavati termine kojima bi se pravnici služili u budućnosti ili bi to trebala biti zbirka dosadašnjih termina. Poteškoćom smatra i činjenicu da se u Hrvatskoj i Slavoniji, Dalmaciji i Crnoj Gori rabe različiti termini. Naglašava da je to neuspjeh dosadašnje terminologije, a uzrok tomu nalazi u činjenici da oni koji su stvarali terminologiju nisu uzimali u obzir već postojeće pravne, niti narodne nazive, već su sami kovali nove „i to svaki na svoj način”. Ističe da bi se termini za sastav nove terminologije trebali crpiti iz dva izvora: starijih pravnih spomenika i „građi o pravu, koje u narodu živi” (Strohal 1909: 649). Budući da je terminologiju iz srpskih spomenika već prikupio Daničić u svom *Rječniku iz književnih starina srpskih*, a Vladimir Mažuranić je već počeo izdavati svoj hrvatski pravno-povijesni rječnik, misli da je za to već kasno. Toliko se divio Mažuranićevu djelu da je smatrao da bi svaki daljnji rad na terminologiji bio unaprijed osuđen na neuspjeh.

Strohal se ipak informirao o tome kako se sastavlja Akademijin *Rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* i svoja spoznaje prenosi čitateljstvu *Mjesečnika*, kako bi pokazao da njegovo odbijanje nije puko izmicanje zadatku, već nemogućnost da se prihvati tako zahtjevnoga i mukotrpnog posla. Saznao je da je osnova iznimno važna i da čini polovicu rječnika te da je njezino sastavljanje dugotrajan posao. U želji da pomogne nekom budućem eventualnom sastavljaču terminologije iznosi svoja načela koja bi trebalo slijediti u sastavljanju osnove. Najprije bi, misli, trebalo odrediti sve pravne spomenike, zakone i skupiti knjige iz kojih bi se crpili termini za rječnik, a zatim svaki termin ispitivati. Nazive koji bi se iz njih ispisivali trebali bi odrediti stručnjaci za svaku struku. Ilustrirajući postupak ispisivanja navodi nekoliko ulomaka iz starih spomenika te označava termine koje smatra relevantnima. Tako relevantnima označava riječi *sudci, prisege, pravde pitati, suditi zaprike, podobni sud, sudacz, gospodara, sud i pravda, gazdujemo, vridio, preotme, ukućani, temelj* itd.

Mišljenja je da ne treba ispisivati tuđe riječi dok god za njih postoji hrvatski termin. Ako pak nema hrvatskog termina ili je „nespretno skovati termin”, tek tada prihvatljivo ispisati tuđicu (isto, 734). Naglašava, međutim, da veću vrijednost imaju tuđi termini iz njemačkoga, talijanskoga i mađarskoga ili turskog jezika nego oni uzeti iz latinskoga. S pomoću njih se, naime, često lakše razumije put nastanka hrvatskog termina. Još vrednijima smatra riječi slavenskog podrijetla čak i ako su već izumrle. Osim toga vrijedno bi bilo ispisivati i riječi koje se rabe samo u pojedinim krajevima. Strohal, naime, misli da je terminološkim rječnikom potrebno ustanoviti sve pravne termine koji su se upotrebljavali, a ne one koje bi trebalo upotrebljavati (isto, 736).

Opisuje i profil stručnjaka koji bi ispisivali riječi iz starih spomenika. Naglašava njihovo široko pravno i lingvističko obrazovanje, iznimno dobro poznavanje pravne povijesti i drugih slavenskih i neslavenskih jezika. Posao ispisivanja riječi smatra vrlo zahtjevnim, mukotrpnim, mučnim i nezahvalnim te sumnja da će se naći mnogo takvih stručnjaka pravnikâ koji bi ga se prihvatili. Glavni urednik bi, ističe, trebao poznavati sve grane znanosti, sve slavenske jezike, latinski, njemački, talijanski, mađarski, francuski, turski i grčki jezik, a osobito hrvatski. Bilo bi mu potrebno i mnogo vremena za taj posao, pa se ne bi smio baviti nikakvim drugim poslom, što sve otežava pronalaženje odgovarajuće osobe. Strohal se u članku bavi i organizacijskim pitanjima kao što su slaganje cedulja abecednim redom, pohranjivanje na određenome mjestu, provjeravanje jesu li su pravilno sastavljene itd. I ovdje izražava zabrinutost za uspješnost provedbe. Razrađuje i detaljan plan navođenja riječi u rječniku.

Tako smatra da bi uz svaku riječ trebao označiti koja je vrsta riječi, druge važne naznake s filološkog stajališta, podrijetlo riječi, koji joj je korijen, zatim njezino značenje na latinskome ili njemačkome ili nekom drugom jeziku ako je riječ o prijevodu, zatim navesti citate ulomaka iz kojih je uzeta itd. Upućuje budućeg urednika i na druge rječnike, osobito Akademijin *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* i Mažuranićeve *Prinose za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, ali i druge. Još jedanput, međutim, naglašava da novi rječnik terminologije uz postojeći Mažuranićev, koji već dosta toga sadržava, smatra suvišnim.

Strohal pokazuje da ima jasnu sliku izrade osnove i konačnog rječnika, no ističe brojne poteškoće koje bi mogle otežati i onemogućiti izradu rječnika, a u pitanje dovodi i njegovu svrsishodnost.

Spevec i Šilović nisu se složili sa Strohalom. Njihov nastup godinu dana kasnije, 1910. godine ponovno na skupštini Pravničkog društva bio je svojevrsni odgovor Strohalu i demanti njegovih tvrdnji. U toj raspravi Spevec ponovno pokušava dokazati postojanje izrazite potrebe za stvaranje valjane pravne terminologije. Ističe da se, nažalost, vezano za to pitanje nakon njegova prijedloga 1890. godine ništa nije radilo, iako problem nedostatka hrvatskih izraza osjeća svaki pravnik. Ponavlja stajalište L. N. iz 1890. godine i citira M. Obuljena koji u *Mjesečniku* u članku o osnovi *Zakona o stavljanju pod srkbništvo* konstatira „kako je za nas izvanredno otešćan svaki najmanji rad, kad nam terminologija nije uređena” (Obuljen 1908: 107). Obuljen požuruje stvaranje terminologije i iznosi problem prevođenja termina *Entmündigung*. Predlaže *zaprijeta*, jer je riječ korištena u crnogorskom zakoniku, a i u Broz-Ivekovićevu rječniku nalazi *zaprijetiti*. Spevec mu, međutim, zamjera da tu riječ bez komentara nitko neće razumjeti.

Spevec u svojoj raspravi zaključuje da sve navedeno demantira Strohalovu tvrdnju o prenagljenosti odluke Pravničkog društva o sastavljanju pravne terminologije. Smatra da bi to svakako trebao učiniti neki angažirani pravnik iz Pravničkog društva uz pomoć filologa i filozofa. Spevec se ne slaže sa Strohalom ni kad ovaj tvrdi da je u vezi sa skupljanjem termina iz starih pravnih spomenika Pravničko društvo zakasnilo, već smatra da je svrha Mažuranićeva rječnika proučavanje pravnopovijesnih spomenika, dok bi rječnik za koji je Pravničko društvo dalo inicijativu trebao biti rječnik suvremenih pravnih termina. Ti pravni termini trebaju odgovarati suvremenim zakonima i suvremenoj pravnoj znanosti. Mažuranićev rječnik, naravno, može biti od pomoći i iz njega se može prihvatiti koji naziv

koji je primjeren i suvremenom pravu, ali on ne odražava suvremeno pravo. Za primjer navodi riječi *činidba* i *dosjelost* kojih nema u Mažuranićevu rječniku, a nužno su potrebne. Nadalje spominje nazive *baština* i *blago* koje u starim spomenicima imaju razna značenja, a u tadašnjem pravu prema OGZ znače *nasljedstvo*. Spominje i *dugovanje*, naziv koji ima i Mažuranić i zalaže se da se njime označava ono što Nijemci zovu *Ding*, dok bi stvar značila *Sache*. No prigovoreno mu je da *dugovanje* danas znači *biti dužan*. Zaključuje da Mažuranićev rad može biti koristan, ali ne može zamijeniti posao sastavljanja suvremene pravne terminologije.

Sljedeće pitanje koje otvara jest kako treba pristupiti sastavljanju terminologije. Osvrće se i na *Juridisch-politische Terminologie* iz 1853. godine za koji kaže da „kako god poučna i zanimljiva, ne može dakako da zadovolji današnje potrebe” (Spevec 1910: 309). Spominje da su Slovenci već nekoliko godina ranije dali sastaviti novu terminologiju. Glavnu ulogu i tu je odigralo slovensko pravničko društvo. Ono je 1890. godine pozvalo pravnike da sastave takav rječnik. Rječnik je pod nazivom *Nemško-slovenska terminologija* izdan već 1894. godine. Spevec upoznaje prisutne da su novu terminologiju sastavili već i Česi (1897. – 1900.) i Poljaci (1874.) i Rusi (1893.). Smatra da bi po uzoru na njihove terminologije i Hrvati mogli sastaviti svoju koja „ako i ne bude u svem savršena, moći će ipak zadovoljiti mnogu prijeku potrebu” (isto, 309).

Polemiku sa Strohalom na istoj skupštini nastavlja dr. Josip Šilović, svestrani pravni stručnjak koji je od 1890. do 1924. bio profesor na nekoliko katedri Pravnog fakulteta u Zagrebu. Bavio se filozofijom prava, kaznenim pravom i kaznenim postupkom, građanskim parbenim i izvanparbenim postupkom i hrvatsko-ugarskim privatnim pravom. Šilović se smatra prozvanim Strohalovim pismom Pravničkom društvu jer je on predložio da se počne s radom na terminologiji. U ovom obraćanju skupštini odgovara Strohalu na njegova pitanja iz članka: bi li nova terminologija trebala biti zbirka termina kojima bi se hrvatski pravници služili ubuduće ili kojima su se služili do tada. Šilović smatra da se ne može očekivati da će ta nova terminologija biti aktualna zauvijek, ali ne bi trebala biti niti zbirka dotadašnjih termina. Prema Šiloviću svrha bi bila da se hrvatskim pravnicima ponude prikladni izrazi za pojmove za koje oni ne znaju odgovarajućih hrvatskih izraza. Naglašava da bi se upravo ovim novim rječnikom djelomično riješio problem različitosti termina u različitim hrvatskim zemljama koji Strohal spominje, naime rječnik bi mogao poslužiti ujednačavanju termina u Hrvatskoj i Slavoniji, Dalmaciji, Bosni i Hercegovini. Prema Šiloviću problem je u tome što hrvatski

pravnici nemaju otkud uzeti naziv koji trebaju pa pribjegavaju različitim rješenjima koja nisu u duhu hrvatskog jezika. Nadalje, Šilović se slaže sa Spevecom u pogledu korisnosti Mažuranićeva rječnika. Iznosi da je sam u svom radu došao u situaciju u kojoj je morao skovati neke riječi. Filolozi mu u toj situaciji nisu bili od pomoći jer nisu poznavali pravne pojmove. Stoga smatra da problem terminologije ne mogu riješiti sami filolozi, već samo u suradnji s pravnicima. U prilog tvrdnji o iznimnoj korisnosti novog terminološkog rječnika Šilović se poziva i na „jednog od najboljih poznavalaca našega jezika i priznata slavista” prof. dr. Milana Rešetara, profesora na Sveučilištu u Beču i prevoditelja austrijskog državnog lista. Rešetar je u jednom pismu upućenom Šiloviću još 1899. pohvalio izradu takvog rječnika sljedećim riječima: „Ova stvar i mene vrlo interesira, jer ja ovdje u Beču prevodim naše zakone i naredbe, pa vrlo često osjećam kako je teško bez valjane novije terminologije, jer ona stara od god. 1853. vrlo je slaba i nepotpuna” (Šilović 1910: 311). Rešetar bi izradu rječnika, kako prenosi Šilović, povjerio jednom čovjeku koji je dobar pravnik i dobar poznavatelj jezika. Taj nacrt bi se tiskao na pola stranice i dostavio eminentnim pravnicima i filozofima na doradu. O rječniku bi zajedno s opaskama filologa zatim trebao raspraviti odbor sastavljen od hrvatskih pravnikâ čiji bi konačni zaključci ušli u rječnik.

Šilović u završetku svog izlaganja izražava žaljenje što je Strohal odbio obaviti taj posao, jer je uvjeren u njegovu stručnost i marljivost. No, ističe kako posao time ne smije stati, već odbor treba potražiti novog stručnjaka koji će preuzeti tu zadaću.

Činilo se da bi novi stručnjak mogao biti dr. Milan Gruber koji u kasnijim brojevima *Mjesečnika* 1911. godine opširno raspravlja o hrvatskom pravnom jeziku i još jedanput naglašava potrebu za izradom nove terminologije. Gruber primjećuje da „pravni jezik i njegovo nazivlje ne stoje na visini današnjeg razvoja literarnog jezika, da ne odgovaraju njegovom duhu, da sadrže jezičnih barbarizama i kovanica, a sam zvanični stil da je upravo monstruozan” (Gruber 1911: 56). Ističe da su usprkos vidljivom napretku književnog hrvatskog jezika pravni jezik i stil doživjeli tek neznatan pomak s obzirom na 1880-e i 1890-e godine. Razlog je tomu dugogodišnji jak utjecaj njemačkog jezika „koji je našim sudcima i upravicima prešao ne samo u pero, nego i u krv” (isto, 57). Slab napredak i konzervativizam osobito se osjeća u pravnoj terminologiji koja je nastala u apsolutističko doba, kad je stvoren temelj modernom pravosuđu i zakonodavstvu, a književni jezik se još nije potpuno razvio. No ipak hvali tadašnje sastavljače hrvatske terminologije iz polovice 19. stoljeća i naglašava da je za ono doba taj posao dobro obavljen. Naime, zbog ograničenosti vremenom i nedostatnog

razvoja hrvatskog književnog jezika, a i oskudice pravne književnosti, mišljenja je da svi izrazi i nisu mogli biti stvoreni u duhu hrvatskog jezika. Hvali i činjenicu da je posao sastavljanja terminologije, ali i prijevoda zakona povjeren ne samo pravnicima, nego i filozofima. Prigovara upotrebi germanizama, germanističkom stilu i načinu mišljenja i izražavanja. To ga i ne čudi, budući da je generacija pravnika i sudaca koji su u to doba službovali obrazovana u njemačkim školama i na njemačkom jeziku. Oni se, naime, niti kad su govorili i pisali hrvatski nisu mogli osloboditi njemačkog utjecaja. Gruber dalje ponavlja ono na što su njegovi prethodnici već ranijih desetljeća upozoravali, a to je da „mi nismo dobili hrvatski izvorni zvanični jezik, izrađen prema pravilima i biću našeg narodnog jezika, već srodnu reprodukciju ili doslovnu kopiju njemačkog kurijalnog stila” (isto, 49). Naglašava da se pravni jezik razvijao odvojeno od književnog jezika „te je uza svu prirodnu evoluciju literarnog idioma zadržao svoju fosilnu formaciju poput kakva petrefakta” (isto). Tvrdi da taj dualizam u literarnom i kurijalnom jeziku postoji od doba kad je u Hrvatskoj uvedeno uredovanje na hrvatskom jeziku pa sve do njegovih dana i da se kao šablona prenosi s generacije na generaciju. Razlog za to vidi djelomično i u konzervativnom stajalištu starijih pravnika koji su smatrali da jezik prava ne podnosi nikakve inovacije, već ga treba nedirnutog prenositi iz naraštaja u naraštaj. Misli da bi reformu u tom području trebalo provesti Sveučilište tako da se mladi pravnici već u okviru fakultetskih seminara pišući „sastavke iz sudbenog, upravnog i odvjetničkog uredovanja” (isto) uče pravnom nazivlju i ispravnom pravnom jeziku i stilu. Nepravilnost pravne terminologije po njegovu mišljenju potječe od zakona koji nisu izvorni, već su puki prijevodi njemačkih zakona iz doba apsolutizma. Takvim zakonima služe se i sudstvo i uprava, pa i oni preuzimaju lošu terminologiju. I on se još jedanput zalaže za ustanovljivanje „stalne i pravilne juridičke terminologije” (isto) kojom bi se iz prakse i zakona izbacile riječi koje su pravnici i jezikoslovci označili kao pogrešne i koji su protivni duhu jezika, a uveli bi se novi izrazi. Predlaže da se ta terminologija skupi u poseban rječnik prema kojem bi se uvodila nova terminologija i u sudstvo i upravu i u pravnu književnost, a kasnije bi služila kao osnova pri sastavljanju novih zakona. Naglašava, međutim, da je nužan veliki oprez pri izboru termina kojima bi se mijenjali postojeći. Također bi trebalo pomno odlučivati koji bi se termini zamjenjivali novima. Stvaranje potpuno nove terminologije, naime, u pravničkim bi krugovima izazvalo velik otpor koji bi postao zapreka u praktičnoj primjeni. Slaže se sa svojim prethodnicima u prošlim desetljećima koji su predlagali da svatko da svoj prinos stvaranju takve terminologije konkretnim prijedlozima i komentarima. Spominje i prilog pravnika Ozrena Subotića iz Zagreba koji je u časopisu

Brankovo kolo objavio svoj članak *Iz srpskog jezika u* kojem komentira pojedine izraze pravne terminologije. U drugom dijelu svog članka Gruber komentira i analizira nazive koje je izdvojio Subotić i raspravio u svom radu iznoseći svoje stajalište o njima. S većinom Subotićevih analiza se ne slaže, ali neke i odobrava. Raspravlja o pravnih nazivima i izrazima poput *svjedokodokaza, ustanove, zaporni, naredba posljednje volje, umoljavati* itd. Uspoređuje ih s njihovim njemačkim ekvivalentima iz izvornika, analizira njihov sadržaj i izraz.

Gruber u ovom radu dokazuje da jako dobro razumije jezičnu problematiku na području prava i da ima jasne ideje o tome kako bi se pravni jezik i osobito njegova terminologija trebali reformirati i prilagoditi suvremenim potrebama. Zato ne čudi da su ga smatrali potencijalnim kandidatom za urednika novog rječnika terminologije (Politeo 1943: 75). Gruber se, međutim, nije dalje bavio ovom problematikom, a kasnijih priloga i zainteresiranih kandidata za izradu rječnika nije bilo do kraja 1918. godine usprkos činjenici što su važnost i potrebu izrade nove pravne terminologije najeminentniji hrvatski pravници isticali tijekom razdoblja duljeg od 30 godina.

Razloge za neuspjeh svih planova Pravničkog društva oko izrade pravne terminologije analizira 1943. godine u *Mjesečniku* tadašnji urednik Ivan Politeo. Politeo u članku *Rječnik hrvatskog pravnog nazivlja* koji je napisan povodom ponovne inicijative dolazi do zaključka da za to postoje tri razloga. Prvi je što nije nađen stručnjak koji bi se prihvatio tog posla, koji bi okupio tim suradnika i organizirao rad. Politeo smatra da je među hrvatskim pravnicima sigurno bilo onih koji su bili spremni i sposobni, no prilike im nisu dopuštale da se prihvate tako opsežnog posla. „Takav, naime, urednik, mora se skoro čitav posvetiti tome poslu, mora ga smatrati svojim životnim zadatkom mora biti lišen svake brige za egzistenciju” (Politeo 1843: 76). Krivi, međutim, i nemar hrvatskih pravnika onog doba, jer da ih se više potrudilo mogli su skupiti važne prinose za terminološki rječnik. No, svjestan je da je razlog nerealizacije plana mogao biti i nedostatak novčanih sredstava (Politeo 1843: 76).

Politeo je svoj članak napisao povodom ponovljene inicijative Pravničkog društva za izradu rječnika pravnih termina iz 1942. godine, za koju se činilo da će konačno uroditi plodom. Nažalost rječnik hrvatske pravne terminologije do danas nije sastavljen.

4.2.2.1. Pravno-povjestni rječnik Vladimira Mažuranića

Osim Pravničkog društva, pravnim se nazivljem intenzivno bavio i sudac Banskog stola Vladimir Mažuranić. Mažuranić je u *Vjestniku arhiva* 1902. godine iznio podatke o zbirci hrvatskih listina pohranjenih kod njega i svoju ideju o stvaranju rječnika pravnog nazivlja skupljenog iz starih hrvatskih spomenika. Mažuranić je naime godinama bilježio i sistematizirao riječi iz pravno-povijesnih spomenika koje bi u konačnici poslužile za hrvatsko „pravno-povjestni” rječnik (Mažuranić 1908: III). Cilj ovog nauma bio je stvoriti i pravničkom svijetu prikazati što potpuniju sliku o povijesnom razvoju hrvatskog pravničkog nazivlja (Mažuranić 1903: 358).

U *Vjestniku* Mažuranić ističe, da je, iako kroz povijest pod utjecajem raznih političkih okolnosti potiskivan, hrvatski pravni jezik zapadnoga govora opstajao tijekom svih tih stoljeća i nipošto nije mlad i nov. Smatra da taj višestoljetni temelj treba upotrijebiti za razvoj stručnog jezika za potrebe uprave i sudstva. Njegova je ideja da se terminologija ekscerpira iz starih pravnih spomenika i obradi u obliku rječnika pravnog nazivlja i frazeologije „u kojem bi bila sabrana što potpunija pravna terminologija hrvatska od davnina pak do novoga doba” (isto, 360). Konkretno opisuje i kako bi se na rječniku radilo, odnosno kako bi on u konačnici trebao izgledati. To je po njegovu mišljenju opsežan posao koji zahtijeva pravno-povijesnu naobrazbu i uključuje više od samog tumačenja riječi. Pretpostavlja da bi se u taj posao trebalo uključiti više osoba. Kao i drugi angažirani pravници tog doba primjećuje nedostatke postojeće terminologije i stručnog jezika u pravnoj struci te naglašava da je bez obzira na opsežnost nužno već jednom s time započeti, ako „hoćemo, da pravničku upravnu i sudbenu našu terminologiju i stilistiku svestrano pročistimo, i s pravoroka i odluka naših skinemo tudjinske nagrade, duhu hrvatskog jezika protivne” (isto).

Mažuranićevu ideju bez oklijevanja je prihvatila Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu, nakon čega on svoj naum detaljnije razrađuje i objavljuje u 150. knjizi Akademijina *Rada* 1902. Isti članak tiskan je i u *Mjesečniku* 1903.

U toj raspravi Mažuranić, kako sam kaže u predgovoru rječnika, „ocrtava osnovu djela” (Mažuranić 1908: III), odnosno objašnjava koja bi točno bila svrha rječnika, kako bi se stvarao i kada. Ponovno naglašava potrebu za takvim rječnikom jer bi se on usmjerio na pravno nazivlje u širem smislu i sadržavao bi najvažnije izraze kojima su se u starim hrvatskim pravnim spomenicima označavale „pravne osobnosti, rodbina, objekti pravnih

činitaba, zvanja svjetovna i duhovna ter državni, plemenski, obćinski i obiteljski odnosi” (1903: 361). Riječi i izrazi ne bi se analizirali etimološki i jezično kao u Akademijinu *Rječniku hrvatskoga i srpskoga jezika* već bi se tumačile pravno-znanstveno i uspoređivale s pravom srodnih naroda. Zato smatra da postojanje Akademijina rječnika⁸⁴ nije zapreka stvaranju rječnika pravnog nazivlja, već će on biti dopuna Akademijinu općem rječniku. Novim bi se rječnikom razvila i znanost o povijesnom razvoju različitih grana prava u Hrvatskoj, a široka pravna javnost bila bi upućena u razne faze razvoja službenoga, sudbenoga i upravnog hrvatskog jezika. Korisnost rječnika bila bi u tome, što bi se uz pomoć jezičnog blaga skupljenog u njemu educirali stručnjaci i širi pravnički krugovi te bi se tako lakše rješavali i suvremeni problemi pravnog jezika, poput, primjerice, neprirodnih kovanica. Tvrdi da su pogreške u pravnoj terminologiji nastale upravo zbog nedovoljnog poznavanja pravno-povijesnih izvora. Poziva stoga učene pravnike koji budu pozvani da izmijene pravnu terminologiju na proučavanje sve pravno-povijesne građe i odabiranje onoga što je vrijedno zadržati u pravnoj znanosti. O njihovim prijedlozima neka pak kritički prosudi pravnička javnost na osnovi znanja skupljenih u pravno-povijesnom rječniku.

Nadalje detaljno opisuje konkretan postupak sakupljanja jezičnog blaga za rječnik. Drži da bi pri izradi rječnika trebalo imati na umu da se riječ o pravnoj povijesti hrvatskog naroda i stoga bi trebalo analizirati samo hrvatske izvore. Poimence spominje neke stare dokumente i zakone koje bi svakako trebalo uključiti. Od starijih izvora misli da treba uključiti sve, dok za novije treba biti selektivniji, a i oprezniji u ocjeni toga što je od starina naše, a što „nezanimljiva kovanica” (isto, 368). Uz svaku riječ potrebno je ispisati stavak u kojem je sadržana, naznačiti mjesto i vrijeme nastajanja izvora. Za višeznačne riječi potrebno je navesti sva značenja i detaljno ih objasniti. Za obične riječi potrebno je dodati samo latinski naziv, a za strogo pravne pojmove uz latinsku riječ nužno je detaljno objasniti o čemu se radi. Ako se pravni pojam naslanja na slavensko ili germansko pravo uz njega mora stajati i odgovarajući slavenski ili njemački termin. Kao zaseban dodatak rječniku planira izraditi slovník, vokabular „u kojem bi bila poredana sva latinska tumačenja, uz naznaku jedne, najglavnije, hrvatske rieči” (isto, 368).

Od Akademije Mažuranić očekuje prosudbu jesu li njegova načela opravdana i praktično izvediva te ima li dovoljno ljudi koji na tom projektu mogu početi raditi. Naglašava da je

---

⁸⁴ Prvi svezak Akademijina Rječnika hrvatskog i srpskog jezika objavljen je već 1880. godine.

projekt zahtjevan i podrazumijeva veliko znanje i upornost. No nužno je započeti ga, a u prilog tome govori i interes koji primjećuje u širem krugu.

Mažuranić je bio duboko svjestan da je usprkos njegovu dugogodišnjem radu na skupljanju građe ovo bio iznimno opsežan posao i znao je da nikada ne može biti u potpunosti završen. Iz tog je razloga odlučio svoje djelo nazvati skromno *Prinosima za pravno-povjestni rječnik* umjesto *Hrvatski pravno-povjestni rječnik* kako je predlagala i Akademija. U predgovoru prvom svesku rječnika on slikovito tu svoju odluku i objašnjava kada kaže:

„Volio sam, da se reče o djelu, kad bude gotovo: "Prinosa" ima dosta, nego li: "Rječnik" je krnj!" (1908: IV).

Veličinu i važnost Mažuranićeva djela prepoznali su, međutim, već nakon tiskanja prvog sveska *Prinosa* 1908. godine mnogi Mažuranićevi suvremenici. U *Mjesečniku* je nekoliko autora u rubrici „Književnost” s izrazitim pohvalama popratila njegovu pojavu. Ružić (1908) ističe da malo koje književno djelo ima toliku literarnu vrijednost kao taj rječnik za svakog pravnika, a osobito povjesničara prava. Smatra da je to djelo kakvim se i mnogi veliki narodi ne mogu pohvaliti. Polić (1908.) hvali „veličinu koncepcije” (isto, 1076) i iznimno obilje skupljene građe. Kadlec (1909.) također ističe bogatstvo izvora iz kojih je Mažuranić crpio, te napominje da to nisu samo pravni spomenici hrvatskog prava, nego i pravna literatura ostalih slavenskih, a i drugih naroda, te niz raznih pravnih i općih rječnika poput Brandlova Glosarija, Jirečkove Prove, Bartalova rječnika ugarske latinštine, Daničićeva rječnika i drugih (isto, 832). Vrijednost *Prinosa*, međutim, ne vidi samo u količini građe već i u opsežnim tumačenjima pojedinih riječi. Ona su za pojedine nazive toliko iscrpna da poprimaju razmjere cijelih rasprava kojima se oslikava neki pojam ili pravno uređenje. Prednošću smatra i navođenje citata iz izvora iz kojih su riječi uzete. Šilović (1908.) se pak nada da će pravnici uz pomoć *Prinosa* „moći zaviriti u dušu naroda, u njegovo pravno shvaćanje kroz vjekove” (isto, 1081) te moli autora da *Prinose* što prije dovrši. Ističe da će se na temelju *Prinosa* i sama hrvatska pravna terminologija moći stvarati s više nade za uspjeh, i zaključuje, da bez pravne terminologije nema pravnog napretka ni u zakonodavstvu niti pravnoj znanosti.

4.2.3. Potreba za revizijom prijevoda zajedničkih zakona i inicijativa za njihovom revizijom na primjeru OGZ

Paralelno s kritikom postojeće pravne terminologije i isticanjem potrebe za stvaranjem nove u *Mjesečniku* se već od 1870-ih godina često spominju i problematični, nerazumljivi i nejasni prijevodi zajedničkih zakona. Riječ je o zakonima koji su prevedeni 1850-ih godina na brzinu, u trenutku kad hrvatska pravna terminologija još nije postojala, a i književni jezik s gramatičkim pravilima još nije bio razvijen. Nekoliko autora opširno analizira jezik jednog od najvažnijih austrijskih zakona, *Obći građanski zakonik (OGZ)*.

O općenito lošoj kvaliteti prijevoda njemačkih zakona 1877. godine piše Konstantin Vojnović. Vojnović je kao profesor općeg austrijskog privatnog prava na Pravnom fakultetu u Zagrebu bio izvrstan poznavatelj austrijskih zakona i njihovih hrvatskih prijevoda. U tekstu *O nuždi novoga izdanja gradj. zakonika* on upozorava na mnogobrojne krupne pogreške u hrvatskom prijevodu OGZ-a i potrebi da se taj novi zakon koji je bio „od najzamašnjega dosega za Ugarsku i Hrvatsku” (1877: 248) ponovno prevede. Navodi primjere pogrešaka kao što su upotreba termina *prebivalište* umjesto *boravljenje*, *pisma* umjesto *izprave* itd. Osim pogrešnog izbora hrvatskih riječi kao ekvivalenata za određene njemačke pravne nazive Vojnović spominje i povremena ispuštanja koja su dovela do pogrešnog tumačenja. Otkrio je ukupno 39 pogrešaka koje su ostale nakon ispravaka koji su bili posljedica ministarske naredbe 1860. godine. Stoga smatra nužnim da se hrvatski prijevod građanskog zakonika revidira i ispravi. Revizija bi trebala obuhvatiti ispravke pogrešaka i dopunu dodatka. Mišljenja je da ipak ne bi trebalo mijenjati terminologiju, budući da su se tehnički izrazi građanskog zakonika „kod nas udomili” (isto, 249). Osim toga tvrdi da bi takva ograničena revizija bila u skladu s pravilom isključive izvornosti njemačkog teksta. Hvali njemački izvornik i njegov jezik naziva bistrim, kratkim i pregnantnim. Kako smatra da se svaki prijevod nužno udaljava od svog izvora što otežava razumijevanje, savjetuje sucima da se posluže njemačkim izvornikom tamo „gdje nalaze pomućenu vodu prijevoda” (isto, 253).

Franjo Josip Spevec također primjećuje mnoštvo raznolikih pogrešaka u prijevodu *Obćeg građanskog zakonika*. Nakon inicijative za stvaranjem nove pravne terminologije, 20. veljače 1897. na sjednici skupštine Pravničkog društva u Zagrebu predlaže izradu novog službenog izdanja *Obćeg građanskog zakonika*. Budući da je staro službeno izdanje, kako navodi, već davno rasprodano, a privatno izdanje koje je objavljeno 1885. godine i u kojem je urednik,

sudac Stola sedmorice Adolfo Rušnov ispravljao neke pogreške službenog izdanja, smatra još lošijim od službenoga izdanja, vrijeme je za pripremu novog izdanja. Kako su oba izdanja puna pogrešaka koje je potrebno službeno ispraviti, Spevec predlaže Pravničkom društvu da pismeno potakne Kraljevsku zemaljsku vladu na novo službeno izdanje građanskog zakonika, koje bi prije svega točno odgovaralo izvornom tekstu, a osim toga bilo jezično korektno. Skupština Pravničkog društva i ovaj je Spevecov prijedlog jednoglasno prihvatila. Međutim, Kraljevska zemaljska vlada u vrijeme banovanja Khuena-Hedervarya i intenzivne mađarizacije nije bila sklona poticanju hrvatskog nacionalnog identiteta pa novo službeno izdanje koje bi, kako se zahtijevalo, bilo točan prijevod izvornika napisan u duhu hrvatskog jezika, nije priredila.

Budući da je novo izdanje bilo nužno potrebno Spevec je sam na poziv knjižare Lav. Harmana (Kugli i Deutsch) koja je tiskala i prethodna izdanja, 1899. godine uredio novo privatno izdanje i u njemu ispravio pogreške dotadašnjih izdanja (Spevec 1899: III). U predgovoru novom izdanju Spevec klasificira pogreške u nekoliko kategorija. Najprije ističe mjesta u prijevodu zakona na kojima su ispuštene cijele izreke ili pojedine riječi, zatim nalazi pogrešan red riječi. Žali se i na potpuno pogrešan prijevod određenih paragrafa kojima se prenosi značenje često suprotno izvorniku. Nadalje nalazi paragrafe koji su prevedeni toliko loše da ih bez izvornika nije moguće razumjeti. Tu spominje cijele fraze ili čak rečenice, ali i pojedine izraze. Otkriva i terminološku nedosljednost. Zamjera prevoditelju da za isti pojam upotrebljava različite, „uglavnom neprimjerene izraze” (isto, VII), te različite nazive iz originala na hrvatski prevodi istim hrvatskim nazivom. Naglašava da ima i mnogo izraza koji ne odgovaraju tadašnjoj pravnoj terminologiji. Prigovara upotrebi glagolskih vremena: „Imperativ izražava se redovno sa futurom; ali futur upotrebljava se i ondje, gdje nema u originalu ni imperativa ni futura...” (isto).

Spevec napominje da privatno izdanje nije ovlašteno mnogo mijenjati tekst. Stoga je on popravljao uglavnom red riječi i dotjerivao neke izraze kako bi tekst bio u skladu s pravilima hrvatskog jezika. Ostalo što je bilo nužno ispraviti napravio je u opaskama uz svaki paragraf. Uvjeren je da bi se i više toga trebalo ispraviti, ali naglašava da bi to bilo moguće samo u službenom izdanju. Misli da bi neke cijele paragrafe bilo potrebno ponovno prevesti i to u skladu s tadašnjim pravnim jezikom i terminologijom. Ne želi umanjiti trud onih koji su priređivali prvo službeno izdanje. Dapače, hvali mjesta koja su prikladno prevedena. Za neke paragrafe misli da su čak ljepše prevedeni nego što su sročeni mnogi noviji zakoni. No,

siguran je da se novo izdanje mora urediti „prema današnjem stanju pravne znanosti i jezika“ (isto, VIII). Na kraju predgovora otkriva kako je postupao pri uređivanju zakonika. Naime, svaki paragraf uspoređivao je prvo s njemačkim izvornikom, a zatim s češkim prijevodom. Kako je OGZ jedan od prvih hrvatskih zakona i siguran je da neće uskoro biti zamijenjen, naglašava da njegovo izdavanje zaslužuje više pozornosti nego što mu se posvećivalo dotada.

Nakon što je i ovo Spevecovo izdanje rasprodano, na poticaj Pravničkog društva Kraljevska zemaljska vlada ipak izrađuje nacrt drugog službenog izdanja zakonika pod nazivom „osnova autentičnoga prevoda obćeg građanskog zakonika“ (Spevec 1905: 492). Spevec u članku u *Mjesečniku* u kojem analizira tu osnovu kaže da osnova ispravlja pogreške starog izdanja, ali uglavnom one koje je i on ispravio u svom izdanju. Tvrdi da je i u osnovi ostalo još pogrešaka. Osnova osim toga uvodi mnoge nove izraze po uzoru na Bogišićev crnogorski zakonik. Spevec često kritizira izbor novog termina i tvrdi da osnova katkad stari prikladan izraz zamjenjuje „nezgodnom kovanicom“ (isto). U konačnici Spevec negativno ocjenjuje osnovu, jer smatra da je dosadašnji prikladan tekst više puta nepotrebno promijenjen i manje je razumljiv nego stari (isto, 498).

Prvom prijevodu *Obćeg građanskog zakonika* lošu je ocjenu dao i urednik izdanja iz 1961. godine Mihajlo Vuković. Smatra da taj prijevod nije najbolje uspio i da se na mnogo mjesta ne podudara s njemačkim izvornikom. Slaže se sa Spevecom kad kaže da urednik, Adolfo Rušnov, nije znatno popravljao prijevod, već je ispravio samo neka mjesta koja nisu bila u skladu s jezičnim izrazom onog doba (Vuković 1961: VII). Spevecovo izdanje hvali zbog toga što je Spevec u predgovoru upozorio na pogreške. Vuković spominje i nacrt osnove koji je dao nadu da će objaviti novo službeno izdanje, ali otkriva i da, nažalost, iz nepoznatih razloga nikada nije tiskano.

Sljedeće izdanje zakonika priređeno je tek 1918. na samom kraju razdoblja. Uredio ga je dr. Stjepan Posilović, predsjednik Stola sedmorice. Posilović nije nanovo prevodio zakon. Držao se uglavnom Spevecova izdanja, pa tu nije bilo bitnijih novina. Tek je neka mjesta uskladio sa suvremenim jezikom (Vuković 1961: VIII).

Može se zaključiti da se i s prijevodom *Obćeg građanskog zakonika* dogodilo slično što i s neadekvatnom terminologijom. Naime, iako je prijevod višestruko kritiziran tijekom cijelog razdoblja i davani su poticaji za popravljivanje pogrešaka, u novim izdanjima nakon 1853. napravljeni su tek neki minimalni pomaci u smjeru njegova poboljšanja. Međutim, ponovljeno

službeno izdanje i novi službeni prijevod zakonika koji bi popravili pogreške i jezik zakonika uskladili sa suvremenim pravnim jezikom do raspada Habsburške Monarhije u Hrvatskoj nisu ugledali svjetlo dana. Spevec je svojom inicijativom i konačno vlastitim jezičnim korekcijama u privatnom izdanju iz 1899. godine još jedanput naglasio presudnu važnost jezika u zakonskim tekstovima. Upozorio je na neadekvatnost i negativne učinke doslovnih prijevoda u zakonodavstvu i naglasio potrebu da se prevodi u duhu hrvatskog jezika.

O tome da loš prijevod *Obćeg građanskog zakonika* nije bio osamljen slučaj među prijevodima zajedničkih zakona svjedoči i komentar prijevoda drugog velikog austrijskog zakona, *Kaznenog zakona o zločinstvih, prestupcih i prekršajih*. Urednik ponovljenog izdanja tog zakona iz 1884. Hinković tvrdi u predgovoru da hrvatski prijevod tog zakona za Hrvatsku nije autentičan i „vrvi jezičnimi nezgrapnostima i pogrješkama” (KZ Hinković, Predgovor 1884: 3).

4.2.4. Terminološki rad Baltazara Bogišića

Važan doprinos polemici oko pravnog nazivlja u Hrvatskoj dao je i cavtatski pravnik i filozof, povjesničar i profesor slavenskih prava svjetskoga glasa, Baltazar Bogišić. Bogišić se kao kodifikator *Opšteg imovinskog zakonika za Knjaževinu Crnu Goru*, čije izrade se prihvatio na poziv crnogorskog Knjaza Nikole II. 1872. godine, morao suočiti i s problemom pravnog nazivlja i jezika zakonodavstva. Svoj terminološki rad pri izradi zakonika Bogišić je odlučio temeljiti na tradicionalnom narodnom pravu, odnosno koliko je god moguće nazive crpiti iz narodnog jezika.

Svoje poglede na stvaranje pravnih termina i konkretno iskustvo koje je stekao u njihovu odabiru i stvaranju tijekom izrade zakonika iscrpno iznosi u tri članka koji su u *Mjesečniku* tiskani od 1877. do 1900. godine.

Prvi članak *Stručno nazivlje u zakonima s podnaslovom Pismo prijatelju filologu* napisan je prije izrade zakonika 1876. godine. Tiskan je prvo u splitskom časopisu *Pravo*, da bi prema riječima urednika *Mjesečnika* „zbog izuzetne važnosti” sljedeće godine bio pretiskan u *Mjesečniku* (1877: 19). Taj rad nastao je nakon što je Bogišić već proveo prvu fazu jezičnog istraživanja u kojoj je skupljao crnogorske narodne pravne nazive iz normi običajnog prava, pravnih spomenika, sudskih i administrativnih akata (Luković 2004: 275). Budući da mu je odmah bilo jasno da to neće biti dovoljno, za pomoć pri rješavanju terminoloških pitanja odlučio je zamoliti prijatelje jezikoslovce i druge poznavatelje narodnog života. Njima se u

ovom radu obraća i obrazlaže načela po kojima smatra da bi pri odabiru, odnosno stvaranju novih izraza svi zajedno trebali raditi.

U članku ponajprije ističe načelo razumljivosti zakona. Razumljivost smatra osnovnim preduvjetom dobro pisanog zakona, a zakone mora razumjeti narod, a ne samo pravnici. Tvrdi da je općepoznato da je tehničko nazivlje⁸⁵ u tadašnjim zakonima loše i narodu nerazumljivo. Prioritet daje izrazima narodnog jezika. Ako narodni jezik nema takvih riječi, treba ih stvarati tako kako bi to „sam narod radio, kad bi sam došao do prilike da se time bavi” (Bogišić 1877:24).⁸⁶

U drugom dijelu rada Bogišić u devet točaka obrazlaže kakvi bi to pravni nazivi u zakonima „odgovarali potrebama našega naroda” odnosno po kojim bi se kriterijima trebali birati ili stvarati (isto, 20).

(1.) Prednost pri izboru termina uvijek daje narodnom izrazu, međutim, samo onom koji se koristi u svim krajevima. Priznaje, međutim, da je to vrlo teško utvrditi. Stoga očekuje da će upravo traženje živih narodnih izraza i njihovih značenja biti najteže.

(2.) Kao drugi problem ističe distribuciju nekih izraza koja je ograničena na određeno područje zbog čega više riječi obilježava isti pojam. U tom slučaju potrebno je izabrati izraz koji se najviše upotrebljava u kraju za koji se izdaje zakon, ali u zagradi dodati i drugu riječ. Upozorava međutim na mogućnost postojanja značenjskih razlika između dviju riječi. Kao primjer navodi riječi *stega* i *zapt* koje mogu poslužiti kao sinonimi za internacionalizam *disciplina*, ali u opsegu značenja nisu slične ni međusobno niti s nazivom *disciplina*.

(3.) Leksičke lokalizme prihvaća samo uz uvjet da su razumljivi i u drugim krajevima. Tako riječi *nalježba* i *rukodaće* smatra prihvatljivima, jer misli da „bi se dale lakše razprostraniti” (isto, 26), ali uz uvjet da se pri prvom spomenu riječi u zakonu u zagradi doda njezino značenje. Riječi *izglamazati* koju razumiju samo u dubrovačkom primorju ili *utanačiti* „koja se čuje samo u Hrvatskoj” (isto) odbacuje.

(4.) Višeznačnih se riječi po mišljenju autora treba kloniti gdje god je moguće jer stvaraju poteškoće u razumijevanju zakona.

---

⁸⁵ Pravno nazivlje različito naziva: tehničko, stručno, naučno, zakonsko.

⁸⁶ Bogišić se intenzivno bavio proučavanjem pravnog života naroda odnosno njihovim pravnim običajima. Zamjera pravnoj znanosti, da se previše bavi samo s „pukim mrtvim slovima zakona” (Strohal 1908: 847). Stoga ne čudi da je intenzivno proučavao i narodni jezik i njegove pravne termine.

(5.) Bogišić se protivi i preinakama značenja narodnih riječi. Kao primjer navodi riječ *posluga* koja se u narodu upotrebljava u jednom smislu, a u nekim zakonima u drugom.

(6.) Zazire od doslovnih prijevoda stranih naziva i naziva ih nakaznima i „biser-izrekama” (isto, 28). Navodi primjere poput *hvaljevina* za *laudemium*, *obezštećenje* za *Entschädigung*, *izsjelost* za *Ersitzung* itd. Kao osnovni uvjet za prihvatljivosti takvih izraza u ciljanom jeziku navodi razumljivost. „Mehaničke prijevode” opisuje kao štetne te naglašava „da ih se treba kloniti kao otrova” (isto).

(7.) Strane je izraze spreman prihvatiti samo kada se nikako ne bi mogla naći odgovarajuća narodna riječ, a tuđi bi izraz bio lako razumljiv narodu. Napominje da „smo u tome mi” (isto)⁸⁷ veliki puristi, veći od npr. Nijemaca, koji su bili spremni zadržati mnoge latinske nazive, no dodaje, da njima očito nije bilo važno da zakone razumije narod, već samo pravnici. Strani izraz vidi kao bolje rješenje od doslovnog prijevoda.

(8.) Opis pravnog instituta ili odnosa cijelom frazom Bogišić dopušta kad nije moguće pronaći primjereni izraz ni na jedan od spomenutih načina.

(9.) Posljednja je opcija samostalno kovanje novih izraza. Tvrdi da ih u našim zakonima ima dosta i da nikako nisu bez prigovora i nisu kovani ni po kakvim pravilima već su proizvoljni proizvodi njihovih tvoraca. Kovanju, smatra, treba pribjegavati samo iznimno, kad je „neodoljiva sila” i pritom treba imati na umu kako bi to učinio „sam narod ili razborit čovjek iz naroda”. Za to bi se mogao angažirati neki „bistrouman čovjek iz naroda, osobito oni seljaci, koji češće sude kao dobri ljudi seoske raspre” (isto, 30).

Na koncu se osvrće i na već postojeće pravne izraze. Spreman je te izraze prihvatiti ako odgovaraju zakonskom tekstu za koji će se koristiti i ako se mogu uklopiti u jednu od navedenih kategorija.

Jedanaest godina poslije Bogišić u još jednom članku u *Mjesečniku* progovara o istoj temi. Riječ je o govoru koji je održao na sastanku ruskoga filološkoga društva u Petrovaradinu 1887. godine. Taj je članak sadržajno vrlo sličan prethodnom s tek nekoliko novih primjera. Budući da je tada njegov rad na *Opštem imovinskom zakoniku za Knjaževinu Crnu goru* već

---

⁸⁷ Može se pretpostaviti da misli na Hrvate i Srbe.

završio, ovdje Bogišić iznosi svoja konkretna iskustva s pravnim nazivljem koje je stekao tijekom njegova sastavljanja⁸⁸.

U uvodnom dijelu zaključuje da opća teorija zakonodavstva na europskoj razini nije uspjela riješiti niti najopćenitija pitanja o jeziku, pa tako ni pitanje stručnih termina u zakonodavstvu, čiju važnost Bogišić naglašava, jer upravo o njima najviše ovisi razumijevanje zakona. Stoga, smatra, ne čudi da to nije riješeno niti kod Srba i Hrvata. No, ipak navodi rječnik pravno-političkog nazivlja za Srbe, Hrvate i Slovence, *Juridisch-politische Terminologie*. Vrlo je kritičan prema tom rječniku te navodi da ga je sastavljala komisija koja je bila „navlaš određena za tu stvar” te da su termini koji su se koristili za ekvivalente njemačkim nazivima rađeni „mehanički, kojekako, na brzu ruku” bez unaprijed određene metode i da narodu nisu razumljivi (1888: 4). Prenosi i riječi jednog svog prijatelja filologa iz komisije za sastavljanje rječnika, koji mu se požalio da su u komisiji presudni utjecaj imali pravnici, dok su filolozi bili tek savjetodavci. Tvrdi da sastavljačima zakona u srpskim i hrvatskim zemljama rječnik uopće ne može biti od koristi.

Bogišić je i dalje vjeran narodnom jeziku, ali priznaje da se ne može očekivati da narod ima nazive za sve pravne pojmove i grane. Za primjer područja prava u kojoj narod neće imati svojih riječi jer o tome ima tek površno znanje, daje javno pravo. Jednako tako mu je jasno da se ne može čekati da nazivi za neke nove pravne pojmove nastanu spontano u narodu. Stoga je, zaključuje, nužno da i sastavljač zakona traži i sam stvara nove nazive.⁸⁹

U daljnjem tekstu Bogišić točno formulira opće pravilo određivanja termina u zakonodavstvu koje prema njegovu mišljenju mora glasiti:

„Čvrsto se držati narodnoga živog jezika; a kad je neminovna potreba odstupiti od toga, onda se čvrsto držati njegova duha.” (Bogišić 1888:7).

To općenito pravilo dalje raščlanjuje i termine dijeli u tri grupe: termine koji se nalaze u živom jeziku, termine pozajmljene i termine više ili manje stvorene. U okviru te tri grupe termina, navodi iste one kategorije pravnih izraza koje je objasnio u članku *Stručno nazivlje u zakonima* i dijelom ih ilustrira istim primjerima. Argumentirajući ovdje još jedanput

---

⁸⁸ U vrijeme objave toga govora u „Mjesečniku” *Obšti imovinski zakonik za Crnu Goru* bio je u tisku. Zakonik je pobudio interes cjelokupne europske javnosti i postao znamenit po tome što nije sastavljen po uzoru na druge zakonike, već po običajnom pravu „koje živi u narodu” (Strohal 1908: 853).

⁸⁹ Nekoliko puta tijekom govora osvrće se i na europske jezike i ističe kako su kod njih zakoni pisani za pravnike „i škole”, a ponajmanje za narod, pa oni pri izboru termina u zakonodavstvu imaju drukčije kriterije.

neprihvatljivost „ropskih“ (isto, 11) prijevoda stranih riječi po stranim obrascima, tj. doslovnih prevedenica odnosno objašnjavajući kako time što je tuđa riječ obučena u odijelo narodnog jezika ne postaje narodna, obrazlaže kako se prirodno stvaraju tehnički termini jednog naroda.

„Tehnički se termini jednoga naroda isto, kao i ostale riječi i izrazi njegovog živog jezika, stvaraju pod uticajem: historijskih živalja, događaja, ekonomskih prilika, vjerovanja, predanja, u kratko: pod uticajem celoga njegovoga historijskoga života, koji je obično u mnogom i glavnom različan od historijskoga života onoga naroda, kojemu se namienjuju ti po tudjem ugledanju proizvodi“ (Bogišić 1888: 11).

Postupak samostalnog stvaranja termina smatra najtežim, a sposobnost takvog stvaranja „proročanskim darom“ (isto) jer nije lako pogoditi što će se narodu najviše svidjeti. Osim toga kritizira tvorce novih pravnih termina koji se ne potrudu dublje pronicati „ni u prirodu prava, ni u prirodu jezika“ (isto), a iznimno su subjektivni u pogledu izraza koje su sami stvorili. Misle da je dovoljno da je zakonodavna vlast primila neku riječ, da bi ona ušla u život. Iskustvo to ne pokazuje. Bogišić opisuje kako je u želji da izbjegne vlastitu subjektivnost provjeravao koliko su novostvoreni nazivi za neki pojam u duhu narodnog jezika⁹⁰. Naime, kako bi bio što sigurniji da je neki naziv narodu razumljiv i prihvatljiv, razgovarao je o tome s „čovjekom iz naroda, koji može biti izraz narodnoga uma“ (isto, 13). Pred njim je iznio nazive koje je stvorio te ih je on ocjenjivao prema kriteriju razumljivosti i prihvatljivosti (isto, 13).

Pravilima koje iznosi u prijašnjem članku dodaje raspravu o potrebi primjenjivanja metode širenja i sužavanja značenjskog polja pojedinih riječi za razlikovanje pojedinih pojmova. Navodi primjer riječi *zalog* (*Gage, Pfand*) čije je značenje u europskim zakonima suženo time što se upotrebljava isključivo u smislu zaloga pokretnog imanja, a ne u svom općem značenju svih vrsta zaloga.

Govoreći o sinonimima stvorenim od narodnih riječi i „književnih“ odnosno umjetno stvorenih riječi, preporučuje da se izabranoj riječi doda i njezin drugi termin koji može biti i umjetno stvorena riječ. Tada će se „omiljeti“ (isto, 16) ili novostvorena riječ i istisnuti

---

⁹⁰ Bogišić ističe da je pri stvaranju novih termina nužno maksimalno izbjeći svaku subjektivnost u procjeni toga je li neka riječ dovoljno narodna i prihvatljiva (1877: 13). On naime misli da koliko god se netko trudio da stvori riječ koja bi bila u duhu narodnog jezika, rijetko to može biti tako kako bi to napravio narod jer ne može izbjeći vlastitu subjektivnost (isto, 16).

umjetno stvorenu (prevedenicu) iz svakodnevne pravne prakse ili će se nastaviti upotrebljavati stara dok se ne pronađe bolja.

Neologizmima⁹¹ se ne protivi, ali naglašava da ih je u tekstu zakona na neki način potrebno objasniti, a ne kao što je to slučaj u zakonima južnih Slavena koji vrve od neologizama čije značenje nigdje nije definirano, pa ostaje nejasno. Predlaže da se neologizam objasni u samom tekstu u kojem se prvi puta susreće, ili da rečenica koja sadržava neologizam bude sročena tako da se prelazi od konkretnog k apstraktnom i novi termini se objasne onim redoslijedom kojim dolaze, a da rečenica ne zvuči kao objašnjenje. Treći je način da se svi neologizmi koji su ušli u zakon objasne na zasebnome mjestu kao što se to čini u Engleskoj i Sjevernoj Americi.⁹²

Bogišić je nastojao primjenjivati izložena pravila tijekom cijelog kodifikacijskog procesa. No, svjestan je da će tek vrijeme pokazati koliko je u tome uspio. Na koncu zahvaljuje i svojim prijateljima filolozima s kojima se savjetovao o pojedinim nazivima.⁹³

Nakon što se ponovno rasplamsala rasprava o hrvatskoj pravnoj terminologiji u *Mjesečniku* je 1900. godine tiskana još jedna Bogišićeva rasprava o temi stručnih izraza u zakonima. Budući da je već o terminologiji dosta pisao, autor u ovom članku odlučuje predstaviti nekoliko zanimljivih termina koje je tijekom svog kodifikatorskog rada na *Imovinskom zakoniku za Crnu goru* uzeo iz živog narodnog jezika. Pokazuje kako je riječi birao, djelomično im mijenjao značenje i u zakoniku ih upotrebljavao. Pritom se ograničava na nesložene riječi koje su čiste narodne. Isključuje nazive koje je narod samo posudio iz drugih jezika i koje su poznate u svim krajevima u istom značenju. U članku objašnjava njihovo značenje, podrijetlo, uspoređuje sinonime i komentira. Tu se nalaze male rasprave o nazivima *dar*, *ugovor i pogodba*, *sud* itd.

Drugi dio članka posvećen je riječima iz „živoga narodnoga jezika” (1900: 328) koje su, usprkos Bogišićevim nastojanjima da izbjegava i najmanje izmjene oblika i značenja narodnih riječi, djelomično promijenjene za potrebe zakonika. Detaljno analizira riječi *dug* i *dužnik*

---

⁹¹ Neologizmom u širem smislu smatra ne samo potpuno novu riječ, već svaku koja je i najmanje izmijenjena u svom obliku ili značenju (Bogišić 1888:17).

⁹² U Engleskoj i Sjevernoj Americi, kako tvrdi Bogišić, postoji pravilo da se svaka riječ, koje nema u narodnom jeziku, ili joj je značenje u narodnom jeziku drukčije od onog koje je zakonodavac upotrijebio objasni na zasebnom mjestu u samom zakoniku (isto, 18).

⁹³ Bogišić žali da ta suradnja nije bila onako intenzivna kao što je to zamislio i iznio u članku *Stručni termini u zakonima, Pismo prijatelju filologu*. Objasňuje da su nastale razne okolnosti, poput Daničićeve bolesti i drugih nevolja, koje nisu dopustile da se plan dovrši (isto, 18-19).

koje pripadaju skupini naziva kojima je djelomično promijenjeno oboje– i oblik i značenje. Naziv *dužnik* u narodnom jeziku ima dva značenja *debitor* i *creditor*. Dakle, istom se riječju označuje onoga tko je dužan i onoga kome duguje. Isto se susreće i u drugim slavenskim jezicima, pa i u njemačkome. Njemačka riječ *Schuldner* tako označava i nositelja prava i dužnosti. No Bogišić tvrdi da, iako je riječ o jednoj riječi za dva pojma, to očito odgovara narodnom umu i narod se s time dobro nosi. Smatra da takve primjere nije dobro dirati, osim kada se pokaže prijeko potrebnim. U pravu je to većinom nužno kada se stvori potreba za pisanim zakonom, pa tako primjećuje da su i drugi europski narodi u svojim pisanim zakonima upotrijebili dvije različite riječi za *debitor* i *creditor*. Nijemci su, npr. riječ *Schuldner* zadržali za dužnika-platca, a za suprotni pojam stvorili doslovnu prevedenicu s latinskoga *Gläubiger*, Englezi su pak zadržali latinski termin *creditor*. Slavenski narodi zadržali su također riječ *dužnik* za *debitor*, a za *creditor* prema Bogišićevoj tvrdnji tvorili također „netočno” doslovnim prijevodom naziv *vjerovnik*. Zaključuje da su se svi kulturni narodi pobrinuli da imaju dvije riječi za dva spomenuta pojma. Bogišić se protivi i primanju latinske riječi u njezinu izvornom obliku i u obliku doslovne prevedenice. Kao dobar put k rješenju nametnula mu se „čista narodna riječ” (isto, 329) *dužiti* koju Vuk definira kao „tvrditi da netko nekom nešto duguje“ (isto, 329), dakle ono što *creditor* čini: tvrdi da mu je dužnik dužan. Glagol *dužiti* Bogišić uzima za osnovu nove imenice *dužitelj* koju uvodi za značenje latinskog naziva *creditor*. Riječ je kovao neovisno o Stuliću koji je, kako je kasnije saznao, riječ iskovao cijelo stoljeće prije njega, ali nikada nije ušla u upotrebu. Raspravu završava izražavanjem zadovoljstva činjenicom da su riječ *dužitelj* prihvatili viši crnogorskih sudovi i da je s tog mjesta počela prodirati u niže sudove i narodni govor.

Nadalje Bogišić govori o riječi *dug*. To je također riječ s dva značenja u narodnom jeziku: za latinski *debitum* i *nomen*. Stoga je i ovdje promjena odnosno diferencijacija značenja bila neizbježna. Značenje je trebalo proširiti, iako Bogišić nalazi da je i narod *dug* upotrebljavao u širem značenju od duga koji proizlazi iz zajma (Akademijin rječnik navodi pod *dug* – dug koji proizlazi iz kmetskih daća, zločina, štete itd). U zakoniku je dakle to značenje također prošireno. Iako je, kako Bogišić tvrdi, promjena neznatna, trebalo ga je u zakoniku definirati. U članku 901 stoga *dug* definira kao „onu vezu koja biva između dužnika i dužitelja” (isto, 337). U želji da se poštuje načelo neuvođenja novina bez velikih potreba, Bogišić se ovdje ipak ne odlučuje diferencirati dvojni smisao uvođenjem nove riječi *duženje*, koja bi se mogla uvesti prema analogiji s *dužnik*, već i za to aktivno značenje zadržava riječ *dug*, odnosno

dugovi u njenu apstraktnom širokom značenju. Iz nje je izvedeno i *dugovinsko pravo* za granu prava koje se bavi pravima i dužnostima koje potječu iz dugova i u opreci su sa stvarnim pravom.

Na kraju članka Bogišić, slično kao i Spevec u svom prijedlogu za rad na hrvatskoj stručnoj terminologiji, poziva druge stručnjake koji su se bavili ili se bave pravnim nazivljem da uz pomoć članaka u *Mjesečniku* upoznaju javnost sa svojim radom i iznesu svoje spoznaje o osobinama značenja i oblika pojedinih riječi i izraza te probleme koji iz toga proizlaze. Na taj bi se način, misli Bogišić, bistrili pojmovi i riječi i pridonosilo „veoma mučnu ali veoma važnu i neotklonjivu poslu racionalnog pribiranja pravnih stručnih izraza” (isto, 339).

Bogišićev zaključni poziv kao i načela o stvaranju pravnih termina koje je iznio u svojim člancima u *Mjesečniku* svjedoče o tome da su njegove zamisli vezane za jezik prava bile vrlo slične idejama ostalih hrvatskih pravnika koji su u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća aktivno sudjelovali u raspravama o jeziku odnosno terminologiji u pravu. Svi su se oni zalagali za razumljiv jezik zakona i razumljivu terminologiju koja je ili dio narodnog jezika ili je stvarana u duhu narodnog jezika. Teško je reći koliki je bio Bogišićev izravni utjecaj na izbore hrvatskih pravnika u imenovanju određenih pravnih pojmova. No sa svojim iskustvom u pronalaženju adekvatnih pravnih izraza i stvaranju novih koje je stekao pri kodifikaciji crnogorskog zakonika odnosno svojim konkretnim terminološkim rješenjima u zakoniku i to u vrijeme kada su hrvatski pravници vapili za riječima kojima bi označili nove pravne institute i pojmove, njegov utjecaj na hrvatski pravni jezik, a osobito terminologiju, morao je biti važan. Dokaz tomu jest i činjenica da su neki termini iz crnogorskog zakonika preuzeti u osnovi za novo službeno izdanje građanskog zakonika početkom 20. stoljeća, a prilikom predlaganja Bogišićeva termina *zaprjeta* kao hrvatskog ekvivalenta za njemački termin *Entmündigung*, Obuljen čak ide tako daleko da tvrdi da je Bogišić „udario pravi temelj našoj pravnoj terminologiji” (1908: 107).

4.3. Završna zapažanja o stvaranju hrvatske pravne terminologije

Druga polovica 19. stoljeća iznimno je važno razdoblje u povijesti hrvatskog pravnog jezika. Tijekom 1850-ih godina prvim njemačko-hrvatskim rječnikom i prvim prijevodima njemačkih zakona stvoren je temelj hrvatskog pravnog nazivlja. Još uvijek slabo razvijen hrvatski jezik koji je desetljećima zbog stranih utjecaja na području prava bio potpuno zanemaren time je

obogaćen brojnim potpuno novim hrvatskim stručnim i znanstvenim pravnim nazivima. Pri stvaranju hrvatskih ekvivalenata za njemačke nazive za rječnik i prijevode austrijskih zakona rabili su se uglavnom isti prevoditeljski postupci. Prema riječima sastavljača rječnika i prevoditelja zakona, uvaženih onodobnih pravnika i lingvista, osnovno načelo koje se poštovalo bilo je da novi naziv bude u duhu hrvatskog jezika. Preferirani postupak bio je uzimanje starog hrvatskog pravnog naziva odnosno narodne riječi, no samo tamo gdje ona u potpunosti odgovara. Ako to nije bilo moguće, posuđivalo se iz drugih slavenskih jezika ili su se uzimale iskovane hrvatske riječi, no samo kada su doista bile u duhu narodnog jezika. Tek u nedostatku primjerene gotove riječi tvorile su se nove hrvatske riječi, koje su morale biti kovane u skladu s domaćim tvorbenim sustavom, pri čemu se velika pozornost posvećivala i vjernom prenošenju sadržaja originalnog naziva. Nastojali su se kloniti svakog prevođenja po modelima njemačkog jezika, a strane riječi bez adekvatnog hrvatskog prijevoda ostavljali su neprevedenima.

Novo hrvatsko pravno nazivlje postupno je ulazilo u praksu. No početci su bili teški. Hrvatski jezik prava, prema mišljenju tadašnjih eminentnih pravnika, teško se oslobađao stranih, ponajprije njemačkih, leksičkih, a još više sintaktičkih utjecaja. Novi hrvatski pravni izrazi često, usprkos svim nastojanjima prevoditelja, nisu bili u duhu hrvatskog jezika, a postojeća terminologija bila je još uvijek nedostatna i nije pratila razvoj pravne znanosti tijekom desetljeća koja su slijedila. To je rezultiralo nerazumljivim jezikom zakona, sudskih i upravnih rješidbi. *Terminologiju* iz 1850-ih godina trebalo je dopuniti i osuvremeniti. Unatoč poticajima na rad na tom području i konkretnim inicijativama, ta nastojanja nisu urodila konačnim plodom. Sve do 1918. godine nije stvorena suvremeno hrvatsko pravna terminologija koja bi bila sveobuhvatna, u duhu hrvatskog jezika i koja bi odgovarala novom stupnju razvoja pravne znanosti. Kako se saznaje iz pera tadašnjih eminentnih pravnika i lingvista, zakonodavstvo i sudska praksa i dalje su upotrebljavali mnoge germanske konstrukcije, kovanice i uopće terminologiju, koja je prema mišljenju ondašnje stručne javnosti bila neprimjerena.

Ipak, posljednje razdoblje epohe obilježio je osobito bitan leksikografski projekt. Godine 1908. počeli su izlaziti Mažuranićevi *Prinosi za pravno-povjestni rječnik*, a do 1922. godine tiskano je kompletno monumentalno djelo. *Prinosima* je Mažuranić dao iznimno velik doprinos proučavanju starog hrvatskog pravnog jezika i stvorio temelj za stvaranje suvremenog jezika prava.

5. Empirijsko istraživanje

5.1. Opis istraživanja i metodologija

Kao što je navedeno u prethodnom poglavlju, sredinom 19. stoljeća prvim prijevodima najbitnijih austrijskih zakona te stvaranjem prvog rječnika pravno-političke terminologije stvorena je osnova modernom hrvatskom pravnom nazivlju. To je nazivlje tada započelo svoju društvenu verifikaciju praktičnom upotrebom u različitim sferama društvenoga i političkog života. Novo nazivlje rabila je zakonodavna praksa pri donošenju podzakonskih akata, uredbi, statuta, pri sastavljanju novih zakona, rabila ga je i stručna javnost prilikom pisanja stručnih i znanstvenih članaka, udžbenika te za potrebe drugih oblika znanstvenog i stručnog rada. Istodobno novo je hrvatsko pravno nazivlje zamijenilo njemačke i latinske nazive u svakodnevnoj upotrebi odvjetnika, sudova, uprave, a time i stranaka odnosno običnog pučanstva.

Iz članaka eminentnih pravnih stručnjaka onog doba u časopisu *Mjesečnik* dobivaju se vrijedne spoznaje o tome kako je ondašnja stručna javnost bila zadovoljna novim stručnim nazivljem i njegovim razvojem. Iz navedenih članaka tako se dobiva uvid u kvalitetu, ali još više u nedostatku novog nazivlja. Osnovni nedostaci koje ističu ondašnji pravници i filolozi bila je neusklađenost naziva s duhom hrvatskog jezika, zatim izraziti strani, a osobito njemački utjecaji te prisutnost njemačkih kovanica, nejasnost pojedinih naziva i njihova neprimjerenost za imenovanje određenih pravnih pojmova koji su tada, prvi put dobivali svoje hrvatske ekvivalente te općenita nedostatnost postojećeg nazivlja za potrebe pravne struke.

Pitanja koja se postavljaju jesu kakvo je to nazivlje zapravo bilo, kojim je postupcima stvarano, kakvi su bili strani utjecaji, kako je teklo društveno prihvaćanje novog nazivlja odnosno koliko se ono tijekom desetljeća mijenjalo te koliko je na njegovo stvaranje utjecao dominantni i prestižni njemački jezik. Na ta pitanja djelomično je odgovorila Mamićeva (1992) analiza nazivlja iz *Terminologije* i zakonskih tekstova te kazala *Mjesečnika*. Rezultati tog istraživanja pružaju, međutim, samo djelomični uvid jer pokazuju kojim se nazivljem služio tek manji dio stručne javnosti, a to su autori zakonskih tekstova i pravni stručnjaci koji su surađivali u časopisu *Mjesečnik*. Još uvijek ostaje otvoreno pitanje kakav je bio živi pravni jezik u praktičnoj svakodnevnoj upotrebi, koje je nazivlje u svakodnevnoj praksi rabila brojna stručna javnost na sudovima i u odvjetničkim uredima te je li ga prihvatilo laičko stanovništvo. Radi dobivanja odgovora i na to pitanje te stjecanja spoznaja koja će zajedno s

onima iz ranijih istraživanja razvoja hrvatskog pravnog nazivlja (Mamić 1992) dati potpuniji uvid u razvoj hrvatskog pravnog nazivlja, provedeno je istraživanje nazivlja sudske prakse koje će biti opisano u nastavku ovog rada.

5.1.1. Cilj istraživanja

Empirijsko istraživanje sastojalo se od dva dijela. Cilj prvog dijela tog istraživanja bio je utvrditi koje se hrvatsko pravno nazivlje rabilo u autentičnoj jezičnoj upotrebi sudske prakse u razdoblju njegova stvaranja od 1848. do 1918. godine te kako je teklo njegovo usustavljanje. Pritom se željeli istražiti sljedeći problem:

- A) Koje je pravne nazive upotrebljavala sudska praksa tijekom navedenog razdoblja?
- B) U kojoj je mjeri postojala podudarnost između nazivlja koje je rabila sudska praksa i onog upotrebljavanog u relevantnim zakonskim tekstovima i prvom njemačko-hrvatskom rječniku pravne terminologije *Juridisch-politische Terminologie für die slawischen Sprachen Österreichs* (u daljnjem tekstu *Terminologija*) odnosno iz kojeg je od ponuđenih izvora, *Terminologije* ili zakonskih tekstova, sudska praksa prihvaćala potrebno nazivlje?

U okviru prvog navedenog problema postavljena su sljedeća polazna pitanja.

- a) Koji su se pravni nazivi rabili na početku spomenutog razdoblja?
- b) Koji su se pravni nazivi zadržali u upotrebi u kasnijim desetljećima odnosno sve do kraja navedenog razdoblja?
- c) Koji su pravni nazivi zamijenjeni novim nazivima i kojima?
- d) Gdje je postojala sinonimija i kako je razriješena?

Drugi problem također je raščlanjen na nekoliko istraživačkih pitanja.

- a) Koje je od pravnih naziva upotrebljvanih u dokumentima sudske prakse u istom razdoblju i istom značenju upotrebljavala i zakonodavna praksa? Kolika je podudarnost odnosno gdje postoje odstupanja u upotrebi?

- b) Koje je od pravnih naziva upotrebljavanih u dokumentima sudske prakse u istom razdoblju i istom značenju predložila *Terminologija*? Kolika je podudarnost odnosno gdje postoje odstupanja u upotrebi?
- c) Jesu li nazivi koje je rabila samo sudska praksa, a nisu nađeni u zakonskim tekstovima i *Terminologiji* neologizmi⁹⁴ ili je riječ o starim hrvatskim riječima za koje se zakonski tekstovi i *Terminologija* nisu odlučili, ali je njihovu upotrebu oživjela sudska praksa?

Drugi dio istraživanja bio je usmjeren na utvrđivanje vrste i stupnja njemačkog utjecaja na hrvatsku pravnu terminologiju sudske prakse u razdoblju od 1848. do 1918. godine. Cilj ovog dijela istraživanja bio je otkriti koje je njemačke leksičke elemente preuzela sudska praksa i ugradila u hrvatski pravni jezik tijekom promatranog razdoblja. Istraživanje pokušava odgovoriti na sljedeća problemska pitanja.

1. Je li postojao izravni ili vidljivi njemački utjecaj na leksičkoj razini odnosno jesu li se njemačke posuđenice rabile u jeziku sudske prakse?
2. Koji su bili rezultati neizravnoga ili prikrivenog njemačkog utjecaja odnosno u kojoj su se mjeri u sudskim dokumentima upotrebljavale njemačke prevedenice te kakve su one po vrsti?

Pritom se polazilo od sljedećih hipoteza.

- a) Sudska praksa prihvaćala je pravno nazivlje iz različitih izvora, nije se slijepo držala ni rječnika niti izraza rabljenih u zakonima.
- b) Njemački je jezik u okolnostima izraženog purizma uglavnom neizravno utjecao na hrvatsku pravnu terminologiju.

Zbog veličine područja koje nazivamo pravom, a koje obuhvaća različite grane prava, od kojih svaka ima svoje vrlo specifično nazivlje, na samom početku je odlučeno da će radi dobivanja što pouzdanijih podataka fokus istraživanja biti sužen na područje građanskog prava.

---

⁹⁴ Neologizmi su u ovom radu shvaćeni u širem smislu pa se neologizmom smatra svaki potpuno novi leksem, ali i leksem nastao modifikacijom postojećih elemenata.

5.1.2. Korpus

Nakon formuliranja ciljeva istraživanja i određivanja konkretnih problemskih pitanja na koja će istraživanje odgovoriti bilo je potrebno definirati korpus koji će biti adekvatan i dovoljno reprezentativan za dobivanje potrebnih primarnih podataka za analizu.

Poznato je da se povijest pravnog jezika odnosno njegova nazivlja može rekonstruirati uz pomoć različitih tekstnih vrsta: od publicističkih tekstova i stručnih pravnih tekstova⁹⁵, zakonskih tekstova, znanstvenih radova, pravnih udžbenika, korespondencije između stranaka i njihovih zastupnika, službene korespondencije sudova, autentičnih sudskih isprava i dokumenata itd.⁹⁶ S obzirom na problemska pitanja postavljena u ovom istraživanju koja su usmjerena na upotrebu pravnog nazivlja s područja građanskog prava u stvarnoj svakodnevnoj jezičnoj upotrebi, kao najprimjereniji korpus za analizu odabran je korpus sudskih dokumenata. Razlog tomu jest činjenica da je upravo takav korpus autentičnih dokumenata nastalih u određeno vrijeme u okviru određenih parničnih predmeta reprezentativan za opis i interpretaciju jezičnih fenomena svojstvenih jeziku u primjeni. U ovom slučaju on najbolje svjedoči o pravnim nazivima koje nisu predlagali tek zakonodavci, sastavljači rječnika ili jezično zainteresirani pravници i lingvisti, već su u promatranom vremenu bili neposredni dokaz stvarne jezične upotrebe.

Prikupljen korpus sastavljen je stoga od autentičnih sudskih dokumenata pisanih na hrvatskom jeziku, a nastalih u građanskim parničnim predmetima u razdoblju između 1853.⁹⁷ i 1918. godine. Kako redovni građanski prvostupanjski sudovi obrađuju najrazličitije predmete s područja građanskog prava, za korpus su odabrani dokumenti iz parničnih spisa redovnih građanskih sudova: Kraljevskog kotarskog suda u Velikoj Gorici⁹⁸ i Kraljevskog

---

⁹⁵ Analizom sadržaja stručnih tekstova iz časopisa *Mjesečnik* o temi pravnog jezika proveden je prvi dio ovog istraživanja u kojem je cilj bio utvrditi kako su tadašnji pravници (često s filološkim obrazovanjem) doživljavali novi hrvatski pravni jezik i njegovo nazivlje, što su smatrali dobrim, a što pogrešnim odnosno koje su razvojne putove predlagali.

⁹⁶ O raznolikosti mogućih tekstnih vrsta koje su pogodne za dobivanje podataka o jezičnoj povijesti piše Montgomery (2007: 111).

⁹⁷ Spisi iz ranijih godina od 1848. do 1852. nisu sačuvani.

⁹⁸ Stvarna nadležnost u početku djelovanja stvaratelja fonda odnosila se na građanske i kaznene predmete dok se kasnije proširila i na zemljišno-knjižne poslove. Građanski predmeti, parnični i vanparnični rješavani su na osnovi Općeg austrijskog građanskog zakona od 29. studenoga 1852., a prema Građanskom sudovniku od 16. veljače 1853. doneseni su propisi o djelokrugu i nadležnosti vlasti sudbenih te Sudbenom postupku o neparničnim pravnim poslovima od 9. kolovoza 1854. (iz Historijata stvaratelja fonda Državnog arhiva u Zagrebu, <http://www.daz.hr/vodic/b-pravosudje/b2-pravosudje-od-1848-do-1918/203-hr-dazg-86-kraljevski-kotarski-sud-u-velikoj-gorici>).

kotarskog suda u Samoboru.⁹⁹ Uvid u jezik kojim su se koristili odvjetnici i stranke stjecao se dijelom analizom sadržaja dokumenata iz raznih parničnih spisa spomenutih sudova, a pisali su ih odvjetnici i stranke, a dijelom isto takvom analizom dokumenata nastalih djelovanjem odvjetničke pisarnice zagrebačkog odvjetnika Adalberta Schauffa. Svi analizirani dokumenti sačuvani su i pohranjeni u Državnom arhivu u Zagrebu.

Iako bi bilo idealno istraživanjem obuhvatiti sve raspoložive sudske dokumente iz definiranog razdoblja i svo nazivlje iznimno širokog područja građanskog prava, to iz objektivnih razloga nije bilo moguće. Kako, međutim, za reprezentativnost uzorka nije relevantna samo njegova veličina (Vujević 2006: 107), za analizu su odabrana ukupno 92 sudska dokumenta. Pri odabiru dokumenata vodila se briga o tome da je ovdje riječ o dijakronijskom promatranju pravnog nazivlja odnosno stjecanju uvida u tijek njegova usustavljivanja, te je odlučeno da će se korpus sastojati od više potkorpusa dokumenata iz različitih desetljeća promatranog razdoblja. S obzirom da se leksičke promjene u praksi usvajaju postupno i tijekom duljeg vremenskog razdoblja, zaključeno je da za dobivanje jasnog uvida u razvoj pravnog nazivlja u svakodnevnoj upotrebi nije potrebno promatrati svako, već svako drugo desetljeće. Stoga su izdvojena ukupno 22 do 24 dokumenta za četiri različita desetljeća u okviru promatranog razdoblja te formirana četiri potkorpusa: potkorpus dokumenata iz pedesetih godina 19. stoljeća, potkorpus dokumentata iz sedamdesetih godina 19. stoljeća, potkorpus dokumenata iz devedesetih godina 19. stoljeća te potkorpus dokumenata iz 1910-ih godine. Osim vremena nastanka, važan kriterij za odabir dokumenata kao nužan preduvjet za reprezentativnost korpusa bila je i njihova leksička raznolikost. Tako su u korpus uključene različite vrste sudskih dokumenata. Zbog svog leksičkog bogatstva kao najzanimljivije su ocijenjene sljedeće vrste: zapisnici, punomoći, osude, odluke te prizivi, prigovori i utoci. Stoga je potkorpus za svako promatrano desetljeće sastavljen od zapisnika, punomoći, osuda i odluka, te priziva, prigovora i utoka. Sadržajno su najraznolikiji zapisnici jer sadržavaju izvješća o

---

⁹⁹ Reorganizacijom pravosuđa u Habsburškoj Monarhiji sredinom 19. stoljeća Kraljevski kotarski sud Samobor osnovan je kao redovni prvostupanjski sud II. reda prema Privremenoj uredbi sudovah za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju od 1. ožujka 1850. i Raspisom Ministarstva pravosuđa od 16. srpnja 1850., kojim su krunovine Hrvatska i Slavonija podijeljene na sudbene kotare i u njima ustrojeni sudovi, a nastavio je s radom prema Zakonu iz 1874. o ustroju sudova 1. molbe te odluka proizašlih iz zakona određena im je stvarna i teritorijalna nadležnost. Sjedište suda bilo je u Samoboru.

Stvarna nadležnost u početku djelovanja stvaratelja fonda odnosila se na građanske i kaznene predmete dok se kasnije proširila i na zemljišno-knjižne poslove. Građanski predmeti, parnični i vanparnični rješavani su na osnovi Općeg austrijskog građanskog zakona od 29. studenoga 1852., a prema Građanskom sudovniku od 16. veljače 1853. doneseni su propisi o djelokrugu i nadležnosti vlasti sudbenih te Sudbenom postupku o neparničnim pravnim poslovima od 9. kolovoza 1854. (iz Historijata stvaratelja fonda Državnog arhiva u Zagrebu, <http://www.daz.hr/vodic/b-pravosuđe/b2-pravosuđe-od-1848-do-1918/205-hr-dazg-951-kraljevski-kotarski-sud-u-samoboru>)

raznim vrstama pravnih poslova: tužbama, odgovorima, protuodgovorima, nagodama, očitovanjima, protuočitovanjima, prizivima, molbama itd. Odluke su također vrlo različite prema vrsti: Ovršna dražbena odluka uz predhodnu plienitbu i procienu te prijenos i uzki zatvor, Odluka o ovrsi, Odluka na tužbe ustmenog postupka za jednotuženika, Odluka o dozvoljenoj dražbi i druge. Terminološki su pak najzgušnutije punomoći jer je u njima naveden velik broj različitih pravnih poslova i instituta. Dokumenti su izdvajani iz različitih parničnih spisa, pa se razlikuju i po vrsti sudskog predmeta, odnosno sadržaju.

Proces odabira dokumenata tekao je tako da je metodom slučajnog odabira iz parničnih spisa za svako promatrano desetljeće izdvojeno stotinu spisa koji su podijeljeni po vrstama. Nakon donesene odluke o vrstama dokumenata koje će biti uključene u korpus, od svih izdvojenih dokumenata za svako desetljeće odabrana su, ponovno metodom slučajnog odabira između četiri i sedam primjera svake tekstne vrste. Pritom je kriterij bio da potkorpusi budu otprilike istog opsega. Time se željela osigurati objektivnost analiziranog korpusa odnosno osigurati da svaka jedinica koja ulazi u izbor ima jednaku vjerojatnost da bude izabrana. Raznolika struktura korpusa osigurala je pak dovoljno leksičkog materijala za kvalitativnu analizu odnosno uzoraka za dobivanje željenih podataka. Budući da pristup u ovom istraživanju ne podrazumijeva statističku obradu, ovakav se korpus smatra dovoljno reprezentativnim za odabranu vrstu istraživanja¹⁰⁰.

Većina dokumenata korpusa pisana je rukom, pa ih je bilo potrebno transkribirati, neki su tiskanice dopunjene podacima o strankama, vremenu itd., a neki, uglavnom oni iz 20. stoljeća, pisani su pisaćim strojem. Tekstovi variraju s obzirom na duljinu, pa najdulji zauzima četiri i pol kartice teksta, a najkraći tek pola kartice. Većina ih je srednje duljine. Najstariji je iz 1853. godine, a posljednji u kronološkom nizu datiran je na 19. prosinca 1918. godine. Spisi iz kojih potječu nastali su u Zagrebu ili njegovoj okolini. Na nekima su vidljivi biljezi i sudski pečat. Analizirani sudski dokumenti četiriju potkorpusa navedeni su na kraju ovog rada s točnim oznakama spisa iz kojeg potječu. Radi lakšeg snalaženja u tekstu uz citat je navedena oznaka potkorpusa kojem dokument pripada te rednog broja pod kojim je u potkorpusu naveden.

Na istom korpusu proveden je i drugi dio istraživanja u kojem je cilj bio odrediti izravni i neizravni utjecaj njemačkog pravnog jezika na hrvatsko pravno nazivlje.

---

¹⁰⁰ Reprezentativni uzorak nije dio cjeline, već cjelina u malom na osnovi koje se može donositi sud o cjelini (Vujević 2006: 107).

Podudarnosti i odstupanja u upotrebi nazivlja između sudske i zakonodavne prakse bilo je potrebno utvrditi uz pomoć usporednog korpusa. Usporedni korpus sastojao se od najrelevantnijih onodobnih zakona s područja građanskog prava: *Općeg građanskog zakonika, Građansko-parbenog postupnika, Gruntovnih zakona, Trgovačkog i mjenbenog zakona, Biljegovnika, Upravnih zakona i Zakona o zadrugah*. Budući da je jedan od specifičnih ciljeva bio odrediti moguće razvojne putove pravnih naziva, pa je iz tog razloga bilo nužno nazive iz sudske upotrebe usporediti i s onima predloženim u rječniku, dio usporednog korpusa činio je i prvi hrvatsko-njemački rječnik pravnog i političkog nazivlja *Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Österreichs, Deutsch-kroatische, serbische und slovenische Separat-Ausgabe (1853)*. Korpus je u potpunosti obrađen ručno.

5.1.3. Metodologija i faze istraživanja

Nakon određivanja ciljeva empirijskog dijela istraživanja i odabira korpusa definirana je metodologija te napravljen plan istraživanja.

5.1.3.1. Metodologija

Budući da se ovaj rad bavi istraživanjem povijesnog razvoja hrvatskog pravnog nazivlja s više aspekata, a samo istraživanje sastoji se od više segmenata i sukladno tomu ima više specifičnih ciljeva, bilo je nužno istraživanju pristupiti multimetodološki. Metode su tako prilagođene specifičnim ciljevima i istraživačkim pitanjima u pojedinim fazama istraživanja odnosno podacima koji su u određenom segmentu istraživanja bili primarni.¹⁰¹ Kako je istraživanjem obuhvaćeno dulje vremensko razdoblje od 20 godina, riječ je nedvojbeno o dijakronijskom istraživanju u kojem se analizom sadržaja sudskih dokumenata utvrđivalo koji su se pravni nazivi upotrebljavali u svakodnevnoj jezičnoj praksi hrvatskih sudova u razdoblju od 1850-ih do 1918. godine. Cilj ovdje nije bio utvrditi učestalost upotrebe pojedinih naziva¹⁰², već njihovo postojanje u analiziranom korpusu, pa je stoga riječ o primarno kvalitativnim podacima. Postupci analize dokumenata korpusa te prikupljanja i obrade

---

¹⁰¹ Flick (2004: 69-70) govori u prilog pristupu u kojem se metodologija istraživanja prilagođava podacima i istraživanome području, dok su teorijske postavke tek sekundarne.

¹⁰² Iako bi točni podatci o učestalosti pojave pojedinih naziva dali dodatne uvide u problematiku, to zbog opsežnosti ovdje nije bilo moguće obuhvatiti, već je ostavljeno za neko buduće istraživanje.

podataka kao i uspoređivanje izdvojenih pravnih naziva s nazivljem zakonodavne prakse i *Terminologije* detaljno će se obrazložiti u okviru pojedinih faza istraživanja.

Za drugi dio empirijskog istraživanja u kojem se želio utvrditi stupanj njemačkog utjecaja na hrvatsku pravnu terminologiju druge polovice 19. i početka 20. stoljeća, dakle, usporediti nazive u dva jezika te utvrditi podudarnosti između njih, najprimjerenijim je ocijenjen sistemskolingvistički pristup i metoda kontrastivne analize. Kontrastivna analiza vrlo je često primjenjivana metoda u lingvističkim istraživanjima, nastala u okvirima primijenjene lingvistike, kojom se uspoređuju dva jezika ili više njih ili njihovi podsustavi radi utvrđivanja sličnosti i razlika (Kučanda 1994). Kako je ovdje riječ o primijenjenoj lingvistici te uspoređivanju pravnog nazivlja dvaju jezika, primijenjena kontrastivna analiza pokazala se adekvatnom metodom za dobivanje pouzdanih odgovora na postavljena istraživačka pitanja. Ona može biti usmjerena na utvrđivanje univerzalnih značajki jezika (teorijska) ili pak istraživanje osobitih značajki pojedinih jezika radi određene svrhe (primijenjena) (Fisiak 1981: 2). Teorijskom ili vertikalnom kontrastivnom analizom kontrastiraju se dva jezika ili više njih radi uspostavljanja univerzalnih jezičnih kategorija i utvrđivanja njihovih ostvaraja u kontrastiranim jezicima. Sustavnom usporedbom tih jezika ili njihovih podsustava daje se prikaz sličnosti i razlika te definira koji su elementi usporedivi. Za razliku od teorijske, primijenjena ili horizontalna kontrastivna analiza uz pomoć zaključaka teorijske analize prikuplja informacije o jeziku radi unaprjeđenja podučavanja stranih jezika ili prevodenja. Usmjerena je na identifikaciju potencijalnih problema u upotrebi ciljanog jezika. Stoga se ona više bavi površinskim reprezentacijama u jeziku te istražuje kako je realizacija neke univerzalne kategorije u jednom jeziku izražena u drugom jeziku, tj. uspoređuje prijevodne ekvivalente (Fisiak 1981: 3).

5.1.3.2. Faze istraživanja

Radi utvrđivanja pravnog nazivlja koje se upotrebljavalo u autentičnoj jezičnoj upotrebi sudske prakse i njegove podudarnosti s nazivljem rabljenim u zakonima i *Terminologije* u razdoblju od 1848. do 1918. sudski su dokumenti analizirani dijakronijski u dvije faze. U prvoj fazi provedena je analiza sadržaja dokumenata korpusa. Promatrana kategorija bilo je hrvatsko pravno nazivlje, a jedinice analize riječi. Pritom je (pravni) naziv shvaćen „as the verbal expression of a concept belonging to the conceptual system of a language for specific purposes” (Lauren 1993: 96-97, citirano prema Matilla 2006: 108). Kao što je već ranije

rečeno, pravni naziv može se sastojati od jedne riječi ili fraze koja se pojavljuje samo u pravnom jeziku ali može biti i dio općeg jezika sa specifičnim značenjem u pravnom jeziku. Uglavnom je to imenica, ali može biti i glagol i pridjev (Matilla 2006: 108). Budući da je razlika između pravnih naziva i drugih riječi katkad nejasna (isto, 109), katkad je odluka o tome je li nešto jest ili nije pravni naziv, bilo nužno donositi uz pomoć jezičnog osjećaja i iskustva istraživačice.

Nakon odabira dokumenata korpusa i formiranja četiri potkorpusa prvi korak bio je ekscerpiranje pravnih naziva iz dokumenata svakog potkorpusa i njihovo unošenje u tablicu prema razdoblju u kojem je rabljeno. Tako je dobiven pregled razvoja nazivlja od pedesetih godina devetnaestog stoljeća do 1918. godine. Uz pomoć tabličnog dijakronijskog prikaza utvrđeno je koji su pravni nazivi rabljeni na početku spomenutog razdoblja, koji su se pravni nazivi zadržali u upotrebi u kasnijim desetljećima navedenog razdoblja, koji pravni nazivi su zamijenjeni novim nazivima i kojima, te gdje je postojala sinonimija i kako je razriješena.

Na temelju podataka iz tabličnog dijakronijskog prikaza nazivi su podijeljeni u šest razvojnih terminoloških modela:

1. **Terminološki razvojni model A** → **A** odnosi se na nazive koji su bez promjene postojali u jezičnoj upotrebi od sredine 19. st. do 1918. godine.
2. **Terminološki razvojni model A, B** → **A, B** odnosi se na nazive koji su supostojali od sredine 19. st. do 1918.
3. **Terminološki razvojni model A, B** → **A** odnosi se na nazive koji su supostojali u dijelu analiziranog razdoblja.
  3. a **Terminološki razvojni model A, B (.)** → **A** odnosi se na nazive koji su supostojali u manjem dijelu analiziranog razdoblja
  3. b **Terminološki razvojni model A, B (...)** → **A** odnosi se na nazive koji su supostojali tijekom većeg dijela analiziranog razdoblja.
4. **Terminološki razvojni model A, B, C** → **B, C** odnosi se na istoznačne nazive za iste pojmove od kojih su se neki do kraja promatranog razdoblja izgubili.
5. **Terminološki razvojni model A** → **B** odnosi se na nazive koji su uslijed određenog jezičnog razdoblja zamijenjeni novima.

5. a **Terminološki model** $A \rightarrow B$ odnosi se na nazive koji su uslijed određenog jezičnog razvoja zamijenjeni novima pri čemu je stariji naziv potisnut novijim.

5. b **Terminološki razvojni model** $A \rightarrow B(C) \rightarrow C$ odnosi se na nazive koji su uslijed određenog jezičnog razvoja zamijenjeni novima pri čemu je naziv koji je najranije ušao u upotrebu sredinom razdoblja zamijenjen drugim, a prema kraju razdoblja se u istom značenju pojavljuje treći.

5. c **Terminološki model** $A, B, C \rightarrow D$ odnosi se na nazive koji su uslijed određenog jezičnog razvoja zamijenjeni novima pri čemu je više istoznačnih naziva koji su postojali u prvom dijelu promatranog razdoblja potisnuto do kraja razdoblja sasvim novim nazivom.

6. **Terminološki razvojni model** $A \rightarrow A, B, (C)$ odnosi se na nazive koji su kao jedini u svom značenju bili upotrebljavani na početku razdoblja da bi kasnije dobili konkurenciju.

7. **Ostali nazivi** – U okviru ove skupine analizirani su nazivi za koje u korpusu nisu pronađeni podatci za cijelo razdoblje, ali je zaključeno da su zbog svojih osobitosti zanimljivi za analizu.

Postojanjem određenog naziva u sudskim dokumentima pojedinog razdoblja dokazivana je njegova prihvaćenost u svakodnevnoj jezičnoj upotrebi sudova u određenom razdoblju. Unošenjem ekscerpiranih naziva u dijakronijsku tablicu i promatranjem postojanja određenog naziva u određenim desetljećima promatranog razdoblja sa sinonimima ili bez njih ili njegovim eventualnim nepojavljivanjem u nekom sljedećem desetljeću donosili su se zaključci o vremenu u kojem je određeni naziv prošao društvenu verifikaciju i postao sastavni dio moderne hrvatske pravne terminologije ili se pak zbog veće prihvaćenosti nekog drugog naziva u potpunosti izgubio iz svakodnevne upotrebe sudske prakse.

U drugoj fazi istraživanja uspoređivanjem ekscerpiranih naziva s onima u usporednom korpusu, dakle u zakonskim tekstovima i *Terminologiji* utvrđivala se podudarnost odnosno odstupanje u upotrebi između nazivlja u autentičnim sudskim dokumentima s onima kojim su pisani zakoni i koje je predloženo u *Terminologiji*. Nazivi nađeni u korpusu najprije su uspoređivani s nazivima iz najrelevantnijih zakonskih tekstova s područja građanskog prava: *Obćem gradjanskom zakoniku* (u daljnjem tekstu OGZ)¹⁰³, *Gradjanskom parbenom*

---

¹⁰³ Gradjanski zakonik bio je jedan od najvažnijih zakona toga doba. U članku *O nuždi novoga izdanja gradj. zakonika objavljenog u Mjesečniku* 1877. godine prof. Vojnović ga naziva „novi zakon od najzamašnjega dosega za Ugarsku i Hrvatsku” (1877: 248).

postupniku (u daljnjem tekstu GPP), *Gruntovnim zakonima* (u daljnjem tekstu GZ), *Trgovačkom i mjenbenom zakonu* (u daljnjem tekstu TMZ), *Zakonu o zadurgah* (u daljnjem tekstu ZoZ), *Upravnim zakonima* (u daljnjem tekstu UZ) te *Biljegovniku* (u daljnjem tekstu B), a zatim su traženi u *Terminologiji*. Tako je utvrđeno koji su se od pravnih naziva rabili u tekstovima sudske prakse, a u istom razdoblju i istom značenju ih je rabila i zakonodavna praksa, kolika je podudarnost odnosno gdje postoje odstupanja u upotrebi, koje od pravnih naziva korištenih u tekstovima sudske i pravne prakse je u istom razdoblju i istom značenju predložila *Terminologija*, te kolika je podudarnost, odnosno gdje postoje odstupanja u upotrebi. Budući da dio naziva nađen u sudskim dokumentima ne rabi ni *Terminologija*, ni zakonski tekstovi, nadalje se utvrđivalo jesu li ti nazivi neologizmi ili je riječ o starim hrvatskim riječima za koje se zakonski tekstovi i *Terminologija* nisu odlučili, ali je njihovu upotrebu oživjela sudska praksa. Stoga su ti nazivi traženi u Mažuranićevim *Prinosima za hrvatsko pravno-povjestni rječnik* (1908. – 1922.) (u daljnjem tekstu *Prinosi*), kao najobuhvatnijem popisu starih hrvatskih pravnih naziva, ili je pak njihovo podrijetlo potvrđivano navodima iz *Rječnika hrvatskog ili srpskog jezika* JAZU (1880. – 1976.) (u daljnjem tekstu *Akademijin rječnik*), koji je bilježio pojavljivanje određenih riječi u različitim rječnicima s našeg područja, starijim i novijim, kao i u važnijim književnim djelima.

U drugom dijelu empirijskog istraživanja, kojem je osnovni cilj bio ustanoviti vrstu i stupanj utjecaja njemačkog pravnog nazivlja na hrvatsko, provedena je dijakronijska sistemskolingvistička analiza ekscerpiranih pravnih naziva. U prvom koraku izdvojene su posuđene njemačke riječi, a zatim je, s obzirom da je zadovoljen preduvjet kulturnopovijesne mogućnosti preuzimanja modela iz njemačkog jezika, slijedila identifikacija hrvatskih pravnih naziva koji su nastali prema njemačkom uzoru ili im je pod utjecajem njemačkog jezika prošireno značenje. Pritom je prevedenica shvaćena u širem značenju kako ga tumači Muhvić-Dimanovski i mnogi drugi strani i domaći autori. Kalkom ili prevedenicom u širem smislu smatraju se, naime, svi utjecaji „jednog jezika na drugi kod kojih se ne preuzima vanjski oblik, već se prenosi unutrašnja struktura stranog jezika“ (Turk 2013: 68). Za identifikaciju prevedenica primjenjivani su uglavnom kriteriji koje je odredila Muhvić-Dimanovski (1992.), a temelje se na morfološkim i semantičkim sastavnicama modela i prevedenice. Najprije su utvrđene tvorbene i semantičke značajke zabilježenih prevedenica, a zatim je kontrastiranjem s njemačkim pravnim nazivima za iste pravne pojmove te njihovom tvorbenom i semantičkom strukturom potvrđena podudarnost s njemačkim jezikom. Na temelju utvrđenih

značajki nazivi su razvrstani u sljedeće kategorije: doslovne prevedenice, djelomične prevedenice, djelomična posuđenica ili sekundarno adaptirana posuđenica s novim značenjem, leksičke posuđenice i semantičke posuđenice. Navedeni su i primjeri prevedenica i posuđenica kao supostojanica.

U drugoj fazi istraživanja konzultirana su dva najopsežnija rječnika iz tog doba: *Prinosima za hrvatski pravno-povjestni rječnik* Vladimira Mažuranića (1908. – 1922.) (u daljnjem tekstu *Prinosi*), kao najobuhvatni popis starih hrvatskih pravnih naziva i *Rječniku hrvatskog ili srpskog jezika* JAZU-a (1880. – 1976.) (u daljnjem tekstu *Akademijin rječnik*), koji je bilježio pojavljivanje određenih riječi u različitim rječnicima s našeg područja, starijim i novijim, kao i u važnijim književnim djelima, dokazivano je vrijeme pojavljivanja određene riječi ili značenja.¹⁰⁴

5.2. Dijakronijska analiza nazivlja hrvatske sudske prakse u razdoblju od 1848. do 1918. godine i interpretacija rezultata

5.2.1. Uvod u analizu

U ovom će poglavlju biti prikazana detaljna analiza pravnog nazivlja ekscerpiranog iz korpusa za svaki pravni pojam za koji postoje dostatni podaci. Uz pomoć tabličnog dijakronijskog prikaza, u koji su nazivi unošeni prema pojmu koji su označavali i prikazani za cijeli tijek promatranog razdoblja, prati se i analizira njihova pojava i upotreba. Slijede podatci o postojanju ili nepostojanju podudarnosti s nazivljem za isti pravni pojam koje su rabile zakonodavna praksa i predlagala *Terminologija* kako bi se utvrdilo koje su riječi iz zakona i iz *Terminologije* prošle verifikaciju šire stručne javnosti u svakodnevnoj upotrebi. Radi donošenja zaključaka o nastanku određenog naziva, potvrđivanju naziva kao starog hrvatskog pravnog naziva ili pak neologizma navode se i informacije koje o istim nazivima daju *Prinosi za pravno-povjesni rječnik* (u daljnjem tekstu *Prinosi*), *Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika* (u daljnjem tekstu *Akademijin rječnik*) te drugi relevantni izvori. Time se dobiva uvid u razvoj nazivlja u primjeni za svaki pojedini pravni pojam te saznaje koji su vjerojatni putovi njegova razvoja.

---

¹⁰⁴ Konzultiranje rječnika, priručnika i teoretskih radova koji pomažu pri donošenju zaključka o podrijetlu određene prevedenice drugi je korak u identifikaciji prevedenica prema Muhvić-Dimanovski (1990: 129)

Predmet analize nazivlje je za pravne pojmove za koje postoje podatci za cijelo ili prevladavajući dio razdoblja jer se jedino na temelju takvih podataka mogu donositi relevantni zaključci. U fokusu interesa bila je pojava svakog naziva, dok je njegova učestalost od sekundarne važnosti i spominjala se samo tamo gdje se to smatralo važnim jer je davala dodatnu informaciju o prihvaćenosti naziva. Analiza kreće od naziva za određeni pojam koji se pojavljuje u najstarijem potkorpusu, onom iz 1850-ih godina. U slučaju pojave dva naziva ili više njih koji su pridruženi istom pravnom pojmu (istoznačnost), u tabličnom dijakronjskom prikazu nazivi su navedeni u kronološkom slijedu prema svojoj pojavi (naziv koji se je prije javio naveden je kao prvi). Ako se više istoznačnica pojavilo u istom desetljeću, poredane su abecednim redom. Zbog specifičnosti prvog potkorpusa za koji je, uslijed mnogo manjeg broja sačuvanih spisa, izbor raspoloživih sudskih dokumenata bio znatno sužen, katkad u tom najranijem razdoblju razvoja modernog nazivlja nije pronađen naziv za određeni pojam. Ako, međutim, za sva ostala promatrana desetljeća postoje dostatni podatci, koji su osigurali dovoljan uvid u razvoj nazivlja za određeni pojam, taj pojam i njemu pridruženi nazivi uključeni su u analizu. Ako se neki naziv kao jedini naziv za određeni pojam ne pojavljuje u jednom od potkorpusa pa time nedostaje podatak za jedno desetljeće, a u drugima se pojavljuje bez istoznačnica, a uz to je potvrđena i njegova podudarnost s upotrebom zakonodavne prakse i *Terminologije*, njegova se upotreba smatra kontinuiranom. Pridjevi i imenice obrađeni su odvojeno, iako su često dijelovi dvočlanih naziva. Za svaki primjer koji je dio dvočlanog naziva, navedeni su svi nazivi ili većina njih u kojima se u korpusu pojavljuju.¹⁰⁵ Za nekoliko primjera za koje se smatralo nužnim, dvočlani su nazivi analizirani kao cjeline. Glagolski pridjevi trpni obrađeni su s pripadajućim glagolima. Istoznačnicama se smatraju značenjski (uglavnom) podudarne riječi različitih korijena, ali i one s tek strukturalnim razlikama.

5.2.2. Terminološki razvojni model A → A

U korpusu sudskih dokumenata nastalih u razdoblju između 1853. i 1918. godine zapaženi su pravni nazivi koji su kontinuirano bili u upotrebi tijekom cijelog razdoblja. Riječ je o nazivima koju su nađeni u dokumentima iz svih desetljeća analiziranog razdoblja bez istoznačnica.

---

¹⁰⁵ Mnogi hrvatski pridjevi prijevodni su ekvivalenti konkretizirajućeg člana njemačkih složenica i u hrvatskom su često, sukladno hrvatskom tvorbenom sustavu, dio sveze pridjev + imenica.

BILJEG → BILJEG

Naziv *biljeg* sudska praksa rabi tijekom cijelog promatranog razdoblja u značenju 'znaka, markice koja se stavlja na ispravu radi potvrđivanja plaćanja određene pristojbe'. U dokumentima pisanim 1890-ih i 1910-ih zabilježena je i glagolska imenica *biljegovanje*. Prema *Akademijinu rječniku* naziv *biljeg* postoji u hrvatskom jeziku još od 14. stoljeća za latinski *signum* i odnosi se između ostalog i na „znak koji imaju države, općine, plemena, koje god čelade, te ga meću u pečate...” (AR, 1901: sv. I, 53). Mažuranić (1908: 60) potvrđuje da *biljeg* znači znak države „koji ona stavlja na pojedine predmete, dozvoljavajući time uporabu u stanovitu svrhu“, a riječ nastaje kada su sudovi prestali rabiti starije hrvatske nazive *poličje* i *ličba*. No ovdje relevantno značenje se u ranim izvorima ne potvrđuje.

... biljeg tužbe i priloga... (1870-e, 3.)

... za biljegovanje priloga... (1910-e, 5.)

Terminologija biljeg uzima za njemački naziv *Stempel*, dok s *biljegovati* prevodi glagol *stempeln*. Zakonodavna praksa (OGZ §. 370 i dr.) rabi iste nazive, ali ne kao jedine u tom značenju, već uz *biljeg* ima i istoznačnicu *biljegovka* (B str. 1, 97 i dr.). Rezultati istraživanja njemačkog utjecaja na pravno nazivlje pokazuju da su *biljeg* i *biljegovati* semantičke posuđenice nastale pod utjecajem njemačkih naziva *Stempel* i *stempeln*.¹⁰⁶

DIO → DIO

Stara hrvatska riječ *dio* koju Mažuranić navodi za latinski *pars*, ali i *divisio*, *partitio* (*dioba*), a isto značenje potvrđuje i *Akademijin rječnik* za *dijel* i *dio* kao istoznačnice. Prema nalazima iz korpusa hrvatski sudovi riječ rabe bez konkurentskih naziva. U korpusu je zabilježena od 1870-ih godina i to u značenju *dijel*. Vezana je za diobu zadruga i nasljedstva iz zadruga. Moguće je da je razlog njezina nepojavljivanja u dokumentima iz 1850-ih godina tadašnja rjeđa pojavnost predmeta u kojima se odlučuje o diobi zadruga. *Terminologija* njome prevodi njem. naziv *Theil*, a OGZ je rabi kao dio naziva *dio zakoniti* i *dio naslidstva* (§. 762 i dr.)

---

¹⁰⁶ Vidi poglavlje 5.3.6.

Konstatiranje okolnosti, dali i gdje imade protivnik ili njegova zadruga u odranskoj šumi, kakav *dio* i u kojem miestu... (1870-e, 3.)

... tako da tužitelja zapadne ciela čestica kat. br. 560 u površini od 1210 kv.hrv. i *dio* čest, kat. br. 624 ... (1910-e, 6.)

DIOBA → DIOBA

Dioba se odnosi na 'dijeljenje nasljedstva, zemljišta, kupovnine'. Mažuranić je bilježi za *divisio, partitio* te navodi primjere iz vrlo starih hrvatskih pravnih spomenika. *Akademijin rječnik* spominje je u općem značenju za njem. *Theilung. Terminologija*, međutim, za *Theilung* bira glagolsku imenicu *dijeljenje*. Zakonodavna praksa ipak preferira *diobu* (B str. 65; GPP §. 555). Staru hrvatsku riječ *dioba* prihvaća i sudska praksa te je rabi kontinuirano do kraja razdoblja.

Veli se nadalje: „tužitelji nisu naznačili objekt *diobe*”. (1870-e, 6.)

... koja je tužitelju pripala *diobom* zadruga. (1910-e, 6.)

DOJAVLJATI → DOJAVLJATI

Glagol *dojavljati* pronađen je u svim punomoćima datiranim od 1870-ih godina pa sve do 1918. Upotrebljavan je u svim zabilježenim primjerima kao dio sveze *dojaviti ništetnost odsudah. Terminologija* ga nije zabilježila, a nije nađen ni u zakonskim tekstovima. Nema ga u Mažuranićevim *Prinosima*, a *Akademijin rječnik* navodi tek jedno specifično značenje u kontekstu koji je potpuno različit od pravnoga i općega. Takvi podaci upućuju na činjenicu da je spomenuti izraz s glagolom *dojavljati* bio tipična i uobičajena fraza upravo i samo za punomoći.

... moli pregled odsudah, *dojavlja* njihovu ništetnost,... (1870-e, 19.; 1890-e, 21.; 1910-e, 20.)

DOKAZATI → DOKAZATI

Glagol *dokazati* bilježi *Akademijin rječnik* između ostalog i za *potvrditi* i *posvjedočiti* te Mažuranić u značenju latinskog *defero, denuncio, refero*, ali i *comporbare, probare* i

demonstrare od 17. stoljeća. Često se pojavljuje i u zakonima (GPP §. 105 i dr.). Isti naziv rabi i *Terminologija* za njem. *beweisen*. Od 1850-ih do kraja 1910-ih kontinuirano se pojavljuje i u sudskim dokumentima.

Oni svjedoci bi morali najprije *dokazati*, da protivnik imade i gde iliti u kojem mjestu u šumi odranskoj kakav svoj komad ? (1870-e, 3.)

Time *dokazasmo* naslov i način stečenja vlasništva na utrženu parcelu kat. br. 584. (1890-e, 2.)

DOKAZNI → DOKAZNI

Pridjev *dokazni* kao i imenica *dokaz* iz kojeg je izveden pojavljuje se u sudskim dokumentima tijekom cijelog razdoblja (GPP §. 106 i dr.). Najčešće je dio dvočlanih naziva *dokazna moć*¹⁰⁷, *dokazna sredstva*, *dokazni članci*, *dokazni postupak* itd. *Terminologija* ga rabi za prijevod njemačkih složenica *Beweis-Mittel*, *Beweis-Einrede*, *Beweis-Gegenstand*. Kod Mažuranića se spominje u kontekstu rasprave naziva *dokaz*, dok ga *Akademijin rječnik* ne navodi. Kao i na primeru imenice od koje je izveden, riječ je o neologizmu nastalom vjerojatno polovicom 19. stoljeća prilikom nastajanja *Terminologije* odnosno prijevoda zakona kao prijevodni ekvivalent konkretizirajućeg člana njemačkih složenica s *Beweis*-.¹⁰⁸

Stoga je slavni sud svakako morao prije nego je u obće osudu izrekao provesti *dokazni* postupak... (1890-e, 1.)

Nu ob ovoj okolnostih protivnik u *dokaznih* člancih pod B. nestavlja pitanje, dakle nemogu niti ništa odgovoriti, a to je odlučno. (1870-e, 2.)

DOSTAVITI / DOSTAVLJATI → DOSTAVITI / DOSTAVLJATI

Glagol *dostaviti* odnosno *dostavljati* sudovi su upotrebljavali tijekom cijelog analiziranog razdoblja u kontekstu dostave sudske pošte. Mažuranić ga ne bilježi, a *Akademijin rječnik* ga navodi u općim značenjima *pristaviti*, *dodati*, *pridati*. *Terminologija*, međutim, za njem. *zustellen* ima upravo *dostaviti*, a isti je glagol pronađen na nekoliko mjesta i u GPP-u (§. 66 i dr.). Za naziv *dostaviti* postoji, dakle, suglasje između sudske i zakonodavne prakse, te

---

¹⁰⁷ Gruber (1911: 635) misli da je bolje reći *dokazna snaga* nego *dokazna moć*.

¹⁰⁸ Vidi poglavlje 5.3.3.

rječnika, a rezultati istraživanja upućuju na dodavanje novog značenja starijem glagolu sredinom 19. stoljeća pod utjecajem njemačkog jezika.¹⁰⁹

... ali sud nam nije premda mu je znano bilo, da mi više odvjetnika Dra Mikulčića zastupnikom neimademo, nikada *dostavlja* odluke... (1970-e, 6.)

Napadnuta nam je odluka *dostavljena* dne 21. lipnja 1914... (1910-e, 8.)

DRAŽBA → DRAŽBA

Dražba kao pravni naziv odnosi se na 'javnu prodaju nekog dobra radi namirenja vjerovnika'. *Terminologija* riječ navodi kao ekvivalent za njem. *Auction* i *Versteigerung*, a često se pojavljuje i u zakonskim tekstovima (OGZ §. 231 i dr.). Jednako kao i u zakonima i *Terminologiji* (za njem. *Versteigerung javna dražba*), a i u *Pravdonošu*, *dražba* se tijekom cijelog razdoblja bez istoznačnica rabi i u sudskim dokumentima. Zabilježena je u različitim svezama, npr. *dražba najamna*, *dražba ovršna*, *dražba javna*, *dražba pokretnina* itd.

Posle razloženja redomice naznačenih uvjeta bude javno preduzeta *dražba* najamna uz sledećim načinom:... (1850-e, 5.)

Na temelju pravomoćne ovosudne nagode od 6/5 1910 xxxxx dozvoljuje se ... zamoljena ovršna *dražba* pokretninah... (1910-e, 2.)

Budući da riječ *dražba* nije navedena ni u jednom od dva najrelevantnija rječnika, Akademijinu općem rječniku niti Mažuranićevu pravno-povijesnom, moglo bi se zaključiti da je posuđenica. Postoji doista nekoliko izvora koji to tvrde. Jonke (1965: 158) je tako smatra češkom posuđenicom koja je u hrvatski primljena u drugom naletu bohemizma između 1848. i 1860.¹¹⁰ Breznik (1982: 402 citirano prema Mamić 1992: 45) pak tvrdi da je posuđena iz slovenskoga jer je tamo zabilježena još 1845. No prema Vinceovim navodima (1990: 245) riječ *dražba* zabilježio je još Antun Mažuranić u *Zbirci* objavljenoj u *Danici* 1835. godine, što opovrgava gornje tvrdnje o *dražbi* kao posuđenici. Takvi nalazi navode na promišljanje o mogućnosti da je *dražba* ipak izvedena iz starog hrvatskog pridjeva *drag* u značenju skup

---

¹⁰⁹ Vidi poglavlje 5.3.6.

¹¹⁰ Najstariji dokument ovog korpusa u kojem se pojavljuje potječe iz 1855. godine.

odnosno glagola *dragovati/dražiti* u značenju *podizati cijenu, poskupljivati*,¹¹¹ kako to tumači Opačić (2009).

DRAŽBENI → DRAŽBENI

Sudska praksa obilno upotrebljava i izvedenice nastale od imenice *dražba*. Najčešći je pridjev *dražbeni* koji se u svezama kao što su *dražbena molba, dražbeni uvjeti, ovršna dražbena odluka* i dr. nalazi u dokumentima sve od 1850-ih pa do konca 1910-ih. Uz pridjev nađena je i imenička izvedenica *dražbenik*. *Terminologija* ne navodi nijednu od spomenutih izvedenice, dok zakoni bilježe pridjev *dražbeni* (GPP §. 504).

... daje u zapisnik proti Augustu Jurpriću iz Dreznike 4 for. 30 uć. sliedeću *Dražbenu* molbu: (1890-e, 5.)

Table br. 65. A. *Ovršna dražbena* odluka uz predhodnu plienitbu i procienu te prijenos i uzki zatvor. (1910-e, 2.)

... uputi se sa preimenovanim gospodinom providnikom Dominikom Hlošek dne 13. Rujna na Stupnik dne 24. Rujna u dvor Kerestinac a dne 25. Rujna u Klinčasella gde po najprije sakupivšim se onde *dražbenikom* pročítani i protumačeni su od strane vlastelinstva predloženi sledeći: Uveti (1850-e, 5.)

DUG → DUG

Pravni naziv *dug* u ovom korpusu označava 'obvezu dužnika prema vjerovniku'. Postojanje riječi *dug* u značenju *debitum* Mažuranić potvrđuje još u 15. stoljeću. Napominje da se s istim značenjem često pojavljuje i riječ *dugovanje*. *Akademijin rječnik* navodi isto te dodaje njemački ekvivalent *Geld-Schuld* i potvrđuje riječ od sredine 14. stoljeća. Stari hrvatski naziv preuzima i *Terminologija* za njem. *Schuld*, a oko njegove upotrebe nema dvojbe niti zakonodavna praksa (GPP, §. 438 i dr.). Bez istoznačnica pojavljuje se u sudskim dokumentima cijelog promatranog razdoblja i to u različitim svezama: *obrokni dug, glavnički najamni dug, glavnički zakupni dug, protivničin dug* i dr.

Punovlastje Krepostju kojega Gospodin Josip Maicen u Zagrebu povlastjuje se, da on mene u parnici mojoj radi *duga* 61 fr 38 uć sa dodatcima... (1850-e, 16.)

---

¹¹¹ Isto značenje glagola *dragovati/dražiti* zadržalo se u češkom do danas (Opačić 2009).

... i zato se ovim obvezujem, da ću Janku Cvetniću taj *dug* zajedno sa 8 % kamatami od 1 siečnja 1878 računajući, do male meše t.j. 10 rujna 1878... izplatiti. (1870-e, 1.)

Napadnuta osuda danas bezpredmetna budući da su preporne nekretnosti radi protivničina *duga* prodane na javnoj dražbi,... (1910-e, 8.)

DUŽAN → DUŽAN

Iz imenice *dug* izveden je pridjev *dužan*. Višeznačan je to pravni naziv, čije se prvo značenje odnosi na 'obvezu plaćanja duga vjerovniku', a drugo na 'neku dužnost ili obvezu'. U oba značenja navodi ga Mažuranić, te daje njihove latinske ekvivalente *debens* i *obligatus*. *Akademijin rječnik* potvrđuje *dužan* u oba značenja navodeći njemački ekvivalent *schuldig* za prvo i *verpflichtet sein* za drugo značenje. *Terminologija*, međutim, ne želi dvoznačan naziv *dužan*, pa za *schuldig* u značenju *debens* predlaže *dužan*, a u značenju *obligatus obvezan* te kao alternativu daje *držan*. Zakonski tekstovi međutim ostaju pri tradicionalnoj upotrebi pridjeva *dužan* u dva značenja (GPP §. 145 i dr.). Njihov primjer slijedi i sudska praksa, koja se ovdje ne obazire na prijedlog iz *Terminologije* te *dužan* u skladu s dugogodišnjom upotrebom u oba značenja rabi od pedesetih godina 19. stoljeća sve do 1918. godine.

... već da mi je *dužan* naknaditi sudni trošak za vremena 14 danah uz pretnju overhe. (1850-e,

1.)

G. Protivnik u svom protu odgovoru pozivlje nižepodpisanog o tom, da neka svoje tverđenje odkaže, da naime masse njemu ništa *dužna* nije... (1850-e, 7.)

Na temelju pravomoćne ovisodne nagode od 6/5 1910 (.....) dozvoljuje se radi *dužnih* ovrhovoditelju K 394 f – glavnice sa 6 % kamati tekućimi od 1/11 1909 do plateža ... (1910-e, 2.)

DUŽNIK → DUŽNIK

Dužnik kao oznaka za 'osobu koja mora ispuniti obvezu prema vjerovniku' također je bez istoznačnica zabilježena u svim desetljećima promatranog razdoblja, što je u skladu s upotrebom zakonodavne prakse (GPP, §. 439 i dr.), a i s prijevodnim ekvivalentom koji *Terminologija* nudi za njem. *Schuldner*.

G. Masse branitelj se u svom govoru za opovergnuti upitne tražbe ništa temeljitog i zakonitog naveo nije već prosto takove zabaciti moli iz uzroka kao da tobož obveznice pod f. i ff. privite nisu po *dužniku* Mikuli Klaffuriću podpisane- ... (1850-e, 8.)

Ja sam usljed toga bona fide zaplijenio kotac i kukurižnjak, držeći da je to vlastnost moga *dužnika* te da je protivnica i podpuno svojom tužbom uspjela imala bi sama nositi svoje troškove jer ja parnicu skrivio nisam .- (1910-e, 12.)

U živom narodnom jeziku, međutim, naziv *dužnik* postojao je u dva danas suprotna značenja, u značenju *debitor* i značenju *creditor*.¹¹² Za prvo značenje *Akademijin rječnik* navodi nekoliko potvrda, dok za drugo ima sedam navoda, od kojih je najstariji iz 1399. godine. Dvoznačnost naziva *dužnik* bilježi i Mažuranić. Istu pojavu u svom članku *I opet o stručnim izrazima u zakonima* autor *Opšteg imovinskog zakonika za Crnu Goru* Valtazar Bogišić (1900: 329). potvrđuje i u drugim jezicima. Između ostalog on spominje i njemački jezik. Prema njegovim navodima i „prosto narodni njemački jezik” i nosioca prava i dužnosti naziva *Schuldner*, dok *Gläubiger* „nije narodni, nego umjetno-književni proizvod”¹¹³.

FAKTIČAN → FAKTIČAN

Pridjev *faktičan* kao dio dvočlanih naziva *faktični posjed*, *faktični temelj*, *faktično posjedovanje*, *faktično razdijeljenje*, *faktično uživanje* itd. sudska praksa rabi od 1850-ih godina bez istoznačnica, a znači 'stvaran, istinski'. Zanimljivo je da nije pronađen ni u jednom rječniku, a nema ga niti *Terminologija*. U OGZ, u podnaslovu paragrafa 321 pronađen je tek pridjev *istinit* u istom značenju kao dio sintagme *istinito pravo posjeda*. Prilog *faktično*, kao i pridjev *faktičan* ipak bilježe Zakon o zadrugama (§. 37, 57 i dr.) i GPP (§. 12, 620 i dr.). Pridjev *faktični se*, čini se, do kraja razdoblja izgubio iz upotrebe sudske prakse, budući da se u zadnjem potkorpusu više nije pojavljivao.

Ali ne samo da tužba protivnikova nema *faktični* temelj tražbine naveden i obrazložen, njoj manjka to verh toga jošte i pravni razlog... (1850-e, 1.)

... tražimo, da nas sud u sljed našeg tog prigovora štiti u *faktičnom* posjedu prava služnosti, jer je za nas merodavan *faktično* odnošenje posjeda, koje se regulira po zakonu o posjedu. (1870-e, 18.)

---

¹¹² Zore (1893: 183) prema Stuliću navodi isto, no kaže da kad je potrebno razlikovati narod koristi *dužitelj* za *creditor*.

¹¹³ Bogišić ga naziva „prosto robskim prevodom rieči *creditor*” (1888: 15).

GLAVNICA → GLAVNICA

Naziv *glavnica* za njem. *Capital* odnosno latinski *capitalis summa* jedini je naziv u tom značenju koje sudska praksa upotrebljava u promatranom razdoblju. Za njegovu upotrebu nemaju dvojbe ni zakonski tekstovi OGZ (§. 234 i dr.) niti *Terminologija*. Mažuranić mu postojanje potvrđuje od 17. stoljeća, a *Akademijin rječnik* navodi da ga bilježe Bela, Bjelosteneć, Stulić i Vuk, a rabio ga je i Bogišić.

Tuženi Juraj Rešetar u naplaćenje *glavnice* 100 fl srebra sa pripadajućemi kamatama, kao i troškove sudbena na 20 fl 21 Kr srebra omedjašene da za 14 danah od uručbe osude ove računane pod pretnjom slediti imajuče inače ovarhe izplati i namiri obsudjuje se. (1850-e, 2.)

U ovom predmetu mogao bi biti mjerodavan jedino § 853 o.g.z. , kad bi tomu povoda bilo, nu nijedna druga zak. ustanova, a najmanje § 833 o.g.z. ob „upravljanju i uživanju zajedničke *glavnice*”. (1890-e, 18.)

IMENOVATI → IMENOVATI

Praslavensku riječ *imenovati* sudovi upotrebljavaju bez istoznačnica kao pravni naziv u značenju 'postaviti u ili odabrati za neku službu'. Uz glagol *imenovati* pojavljuje se i glagolski pridjev trpni *imenovani*. *Imenovati* je stari slavenski naziv koji imaju i neki drugi slavenski jezici, za koji Mažuranić i *Akademijin rječnik* nalaze potvrde u hrvatskim rječnicima i pravnim spomenicima već od 15. stoljeća. Mažuranić (1908: 433) dodaje da ga se kao pravni naziv upotrebljava za „razne načine odabiranja rotnika i porotnika, načinika, obranika i dr. ...”. Isti naziv odabrala je i zakonodavna praksa (GPP §. 207). *Terminologija* pak smatra da je primjereniji naziv za njem. *ernennen naimenovati*¹¹⁴. Sudska praksa se, međutim, nije obazirala na novi prijedlog *Terminologije*, već je u skladu sa zakonima upotrebljavala staru hrvatsku riječ.

Kad će *imenovani* g. punomoćnik biti sam zapriečen ..... zastupati, da po svom umu i izboru *imenuje* s ovom ili ograničenom punomoći zamjenika, po imenu gosp..... (1870-e, 10.)

Podjedno se tuženomu Vinku Miholiću iz Kerestina sada tuženik nato odsutnom u Americi *imenuje* skrbnikom na čin obavješćuje Grgu Prahin iz Brezja... (1910-e, 1.)

---

¹¹⁴ *Terminologija* navodi primjer *der Richter soll einen anderen Kunstverständigen ernennen* i prevodi ga na hrvatski kao *sudac neka naimenuje nekod drugog vještaka*.

ISTINA → ISTINA

Vrlo važan pravni naziv jest *istina*. Njegov sadržaj obuhvaća 'ono što je suprotno laži, ono što jest'. U sudskim se dokumentima vrlo često pojavljuje, i to bez istoznačnica. Najčešće dolazi samostalno, no jedanput je zabilježena i sveza *dokaz istine*. To je staroslavenska riječ koja postoji i u drugim slavenskim jezicima. Mažuranić i *Akademijin rječnik* navode vrlo rane potvrde, od 13. stoljeća, iz hrvatskih rječnika i književnih tekstova. Istu riječ uzela je i *Terminologija* za njem. *Wahrheit*, a upotrebljava je i zakonodavna praksa (GPP §. 167 i dr.).

Čim su predidućim načinom navedene oranice, livade, pašenici, pustoseline, koloseci kerči etc. na tri godine danah tj. od 1. listopada 1855 do zadnjeg rujna 1858 u najam date, za *dokaz istine*, i znak odobrena čina dražbena, utvrdili su oti zapisnik prisustvujući... (1850-e, 4).

Nije *istina*, i ja poričem, da sam ja protivniku učinio u noći između 7. i 8. veljače 1872 kvar u iznosu 51 fr: 10 nč. ... (1870-e, 3.)

(NE)ISTINIT → (NE)ISTINIT

'Ono što je u skladu s istinom; što odgovara istini' sudska praksa zove *istinitim*, dok je suprotno tomu *neistinito*. Različiti su izrazi u kojima su ovi nazivi zabilježeni. *Istiniti* ili *neistiniti* mogu biti *navodi* i *razlozi*, nešto se *smatra istinitim* ili *neistinitim*, a česti je izraz koji je zabilježen u svim desetljećima *za istinito priznati*. *Akademijin rječnik* navodi potvrde za pridjev *istinit* već od 14. stoljeća, no Mažuranić ga nije zabilježio. *Terminologija* s *istinit* prevodi njemačku riječ *wahrhaft*, a taj se naziv upotrebljava i u zakonskim tekstovima (OGZ §. 321).

Stoga molim, da se neuvažavajuć razloge g. odv. Dr. Starčevića, koji su *neistiniti* i netemeljiti meni zastupanje dozvoli... (1870-e, 13.)

... moli, da se s razloga, što ... do 11 sat do podne, nevedene u gori pomenutoj tužbi okolnosti po §. 40. g. pp. *za istinite* priznadu i usljed toga osuda s ogluhe po tužbenom zahtjevu izreče... (1910-e, 4.)

ISTINITOST → ISTINITOST

Za označavanje 'osobine onoga što je istinito' u korpusu je tijekom cijelog razdoblja zabilježen samo naziv *istinitost*. U različitim sudskim ispravama naziv dolazi u različitim

svezama. Tako treba *priznati istinitosti tražbine, osvedočiti se o istinitosti podpiska, dokazati istinitosti tvrdjenja i istinitost ugovora*. Isti naziv imaju i *Terminologija* za njem. *Wahrhaftigkeit* i TMZ (§. 297, str. 123 i dr.), no GPP (§. 123 i dr.) govori o *istinoći*. Mažuranić ovu riječ ne bilježi, ali o njezinoj starosti svjedoče potvrde *Akademijina rječnika* o njezinu postojanju u različitim hrvatskim rječnicima od 17. stoljeća.

Sada se g. masse branitelj o *istinitosti* podpiska osvedočiti može ... (1850-e, 18.)

... i to tako, da se po sadanjem stanju stvari sam prepor glede *istinitosti* ugovora bezpredmetnim izjavi, ... (1890-e, 8.)

IZJAVITI → IZJAVITI

Za značenje 'riječima izraziti pred sudom' sudska praksa rabi staroslavensku riječ *izjaviti*. Iako je Mažuranić ne potvrđuje kao stari naziv, nalazi se u Stulićevu i Daničićevu rječniku, a Šulek je također ima u rječniku znanstvenog nazivlja. za njem. *erklären*, odnosno lat. *declarare*. U tom je značenju potvrđuje i *Akademijin rječnik*. *Terminologija* umjesto *izjaviti* ima *izpovjedat* za njem. *aussagen*, a *očitovati (svoju volju) za erklären (seinen Willen)*. GPP (§. 506 i dr.) potvrđuje upotrebu naziva *izjaviti* u zakonskim tekstovima.

Na ovo ročište dolazi za tužiteljicu g. odv. Dr. Starčević, a za tuženicu g. odv. Vizner u osobi Stjepana Mitelića kao punomoćnika u smislu §. 31. gpp. pa prije započetja razprave *izjavi* zastupnik tužiteljčin g. odv. Dr Starčević sliedeće:... (1870-e, 13.)

... pak u mjesto, da tužitelju izdam sposobnu izpravu za gruntovni prijenos *izjavljujem* da takovu nadomješta ova nagoda. (1910-e, 18.)

IZDATI → IZDATI

Glagol *izdati* zabilježen je u korpusu u svezama *izdati odluku, naredbu, punomoć, namiru* u značenju 'službeno objaviti'. Isti naziv uzela je i *Terminologija* za prijevod njem. izraza *Urkunde ausstellen, isdati izpravu te eine Schrift herausgeben, izdati pismo*. Upotrebljava ga i zakonodavna praksa (GPP §. 191).

U sledstvu odlukah c.k.kot. Ureda Samoborskog na molbenice gospodina Dominika Hoška providnika gospoštie Kerestinec dne 12. i 20. Rujna l.t.br. 1393 i 1470. *Izdatih*, sudbeni poverenik ... (1850-e, 5.)

... nu postupajući sudac naložio je perovodji da zapisnik zaključi da će *on izdati* pismenu odluku, a time je očito povriedjen građanski postupnik. (1890-e, 11.)

Riječ je o starom glagolu koji Mažuranić spominje i u značenju *objaviti* (lat. *edere*), a *Akademijin rječnik* uz ostala značenja za značenje 'dati predati' potvrđuje u 14., a 'u tisku izdati' u 18. stoljeću. Primjer iz pravnog konteksta se ne navodi.

IZPLATITI → IZPLATITI

Naziv *izplatiti/isplatiti* u sudskim dokumentima znači 'sve platiti' i pojavljuje se tijekom cijelog razdoblja bez istoznačnica. *Terminologija* ga uvodi za njem. *auszahlen* i *bezahlen*, a usvojila ga je i zakonodavna praksa (OGZ §. 234, GPP §. 438 – *izplatiti dug*). Mažuranić ga spominje samo kao ekvivalent za njem. *auszahlen* i *bezahlen*, no *Akademijin rječnik izplatiti* potvrđuje kao staru hrvatsku riječ koju bilježi nekoliko hrvatskih rječnika od Belostenčeva do Vukova i Daničićeva.

I jerbo se Dora Gjureković očitova, da neima čim duga toga *izplatiti*, s toga sam za osiguranje i iztjeravanje istoga u stanu ovršenika Stefana zaplienio... (1870-e, 11.)

Tu oranicu kupili smo mi kuproprodajnim ugovorom de dato 2/5 1895 u Vel. Gorici od Ljubomira Tarbuka zajedno sa ostlima parcelama rečenog gruntovnog uložka pa smo kupcu i kupovninu *izplatili*. (1890-e, 2.)

IZREĆI → IZREĆI

Riječ *izreći* sudovi upotrebljavaju tijekom svih promatranih desetljeća uglavnom u izrazima *izreći osudu* ili *izreći odluku*. *Izreći* je stari glagol koji *Akademijin rječnik* potvrđuje u općim značenjima u mnogim rječnicima od Vrančićeva, Mikaljina, Della Bellina, Voltigijeva, Vukova (za *aussprechen*) i u drugima, te nizom citata iz književnih tekstova. Mažuranić potvrđuje staru upotrebu u ovdje spomenutom pravnom izrazu *izreći sentenciju* za lat. *pronunciare sententiam*. *Terminologija* ga upotrebljava u istom izrazu za *Urtheil fällen* ili *sprechen*, jednako kao i zakonodavna praksa (GPP §. 179 *izreći presudu*; §. 180, 181 *izreći odsudu*).

Pošto sam dokazao istinitost i temeljitost tužbe i zahteva molim u smislu tužbe osudu *izreći* i meni sledeće troškove dopitati... (1870-e, 3.)

Napadnuta osuda *izriče* da sam tužiteljici dužan priznati pravo vlasnosti na jednomu kotcu dok nisam to dužan priznati na jednom kukurušnjaku. (1890-e, 12.)

IZPRAVA/ISPRAVA → IZPRAVA/ISPRAVA

Za 'dokument kojim se dokazuje neko pravo' u korpusu je bez istoznačnica zabilježen naziv *izprava* odnosno *isprava*. Prema GPP (§. 114 i 117) *izprava* može biti javna i privatna. Javnu izdaju javne vlasti i uredi. Sudski službenici, pravnici i stranke u ovom korpusu *izpravom* zovu nagode, ugovore, uručbenice, gruntovne izvadke i druge dokumente. Iako je Mažuranić ne spominje, *Akademijin rječnik* tvrdi da je to stara riječ iz 15. stoljeća te tvrdnju potkrepljuje potvrdom iz Stulićevog rječnika. Stulić (AR sv. 3, str. 949) napominje da je *isprava* riječ ruskog podrijetla. Zabilježili su je još Vuk i Daničić. Nepostojanju dvojbe oko upotrebe ovog naziva u svakodnevnoj sudskoj praksi vjerojatno je pridonijela činjenica da istu riječ imaju i *Terminologija* za njem. *Urkunde* u varijanti *isprava*, i zakoni (GPP §. 114, 115, 116 itd.) u varijanti *izprava*.¹¹⁵ Slaže se i *Pravdonoša*.

Nadalje *isprave* na koju se protivnik moj poziva, krstjena je nagodom, koji ipak manjkaju sve caracteristice, koje pojam zakona § 1389. g. z. propisuje,... (1850-e, 1.)

Ništetnost dakle *izprave* neimade za posliedicu i ništetnost samog pravnog posla. (1890-e, 1.)

... priznajem ... da ovo pravo suvlastnosti toga diela pripada izključivo tužitelju Fabijanu Miholiću kao kupcu tih nekretnina, pak u mjesto, da tužitelju izdam sposobnu *izpravu* za gruntovni prijenos izjavljujem da takovu nadomješta ova nagoda. (1910-e, 17.)

IZVJEŠĆE → IZVJEŠĆE

Neologizam *izvješće* koji je prema Akademijinu rječniku nastao u drugoj polovici 19. stoljeća prema staroslavenskome i ruskome, sudska praksa upotrebljava bez istoznačnica tijekom cijelog razdoblja. *Terminologija* ga bira za prijevod njemačkih imenica *Referat* i *Bericht*, te u izrazu *davati izvješće* za njem. *referiren*. Prihvatila ga je i zakonodavna praksa, pa ga tako

---

¹¹⁵ Upotrebu naziva pismo umjesto izprava u OGZ u članku u *Mjesčniku* 1877. godine ktitizira prof. prava Konstantin Vojnović (1877: 248).

GPP u članku 536 ima u svezi *sudu podnieti izvješće*. Istodobno nađen je i kod Petranovića za *Bericht, rapporto*.

Ovakvi nalazi potvrđuju da je *izvješće*, iako nova riječ, bio jedini naziv za 'dokument kojim se vlast (u ovom korpusu sud) o nečem obavještava' te da ga je pravna struka u potpunosti prihvatila.

Na ovrhu dozvoljene dražbe izašilja se ovosudni (xxxxxx)¹¹⁶ Melinčević s tim dodatkom, da je dužan uspjeh uz 8. danah po dovršenoj dražbi ovomu sudu s *izvješćem* prijaviti. (1870-e, 2.)

Izvedenje ove dražbe povjerava se ovosudnom Helbetu da ju obavi i o uspjehu iste ovomu sudu za 24 sata *izvješće* podnese. (1910-e, 15.)

JAVAN → JAVAN

Pridjev *javan* sudska praksa upotrebljava kao dio dvočlanih naziva *javna dražba* i *javne knjige* tijekom cijelog razdoblja. Mažuranić ga je zabilježio u nazivima *javni tužilac* i *javno nasilje* koji su se pojavili početkom 19. stoljeća, no ne navodi *javnu dražbu* i *javne knjige*. U *Akademijinu rječniku* pridjev *javni* nije zabilježen kao zasebna natuknica, ali se rabi u definiciji imenice *javnost*. *Javne knjige* prvi put spominje *Terminologija* (Mamić 1992: 134) kao prijevod njem. naziva *öffentliche Bücher*. O *javnoj dražbi* i *javnim knjigama* govore i zakonski tekstovi (npr. GPP §. 504 i OGZ, §. 321).

Ležeće dati će ju se putem *javne* dražbe u najam na tri uzastopce sledeće godine tj. od 1. listopada do zadnjeg rujna 1858. (1850-e, 4.)

... izhoditi osiguranja, sekvestracije, zabrane, zatvore, zabilježbe, predbilježbe i uknjižbe u *javne* knjige;... (1870-e, 5.)

... uzapćenja, zabrane, zatvora, kao i svaka uvrštenja i *javne* knjige izhoditi od njih odustajati... (1910-e, 11.)

---

¹¹⁶ Nečitljivo.

KAMATA → KAMATA

Naziv *kamata* označava 'svotu koju dužnik plaća na pozajmljen novac ili nešto drugo'. Sudovi ga jednako kao i zakonodavna praksa (OGZ §. 512 i dr.) i *Terminologija* (njem. *Zinsen*) upotrebljavaju bez istoznačnica od 1850-ih do 1918.

... zato se ovim obvezujem, da ću Janku Cvetniću taj dug zajedno sa 8 % *kamatami* od 1 siječnja 1878 računajući, do male meše t.j. 10 rujna 1878. (1870-e, 2.)

Protivnica je dapače primila i *kamate* na preostatak kupovnine, a poslije i utužila taj ostatak. (1870-e, 1.)

Na temelju pravomoćne ovosudne nagode od 6/5 1910 (xxxxx) dozvoljuje se radi dužnih ovrhovoditelju K 394 f – glavnice sa 6 % *kamati* tekućimi od 1/11 1909 do plateža. 1/3 u ime providbe, ... (1910-e, 2.)

Prema Mažuraniću naziv *kamata* u hrvatskom jeziku postoji od 17. stoljeća, a *Akademijin rječnik* njegovo postojanje potvrđuje čak od 14. stoljeća raznim književnim potvrdama te navodima iz nekoliko rječnika, od Vrančićeva i Mikaljina do Vukova, Daničićeva i Šulekova.¹¹⁷

KRATKODOBAN → KRATKODOBAN

Kratkodoban je novi pravni naziv u 19. stoljeću za koji *Akademijin rječnik* tvrdi da se rabi „u pisaca našega vremena” (1880: 483, sv. V). Označava 'ono što će se dogoditi u kratkom roku'. Jedine primjere spomenuti rječnik navodi upravo iz pravnog konteksta iz *Zbornika zakona* iz 1853. godine u kojem pridjev *kratkodoban* opisuje imenicu *ročište*. U istom kontekstu zabilježen je i u sudskim dokumentima ovog korpusa od 1870-ih godina. Nije spomenut u *Terminologiji*, a nije nađen ni u zakonima. GPP (§. 621) govori tek o *kratko doba*.

Molim dakle po svom pod C izkazanom odvjetniku.

Slavni žup. kot. sud neka za razpravu ovih prigovorah *kratkodobno* ročište odrediti... (1870-e, 14.)

... tužeći Janka i Katu Tavor molim da sl. sud izvoli na ovu tužbu *kratkodobno* ročište odrediti i nakon zaglavljene ustmene razprave ima i po § 40 grpp. suditi. (1890-e, 12.)

---

¹¹⁷ Narodno podrijetlo ove riječi potvrđuje i Gruber (1911: 153).

Iz navedenog se može zaključiti da je sudska praksa novi pravni naziv preuzela iz drugih izvora. Čini se da je riječ o doslovnoj prevedenici iz njem. za *kurzfristig* koja je u hrvatski možda primljena preko češkoga koji ima *kratkodoby*¹¹⁸.

MOLITELJ → MOLITELJ

Od praslavenskoga glagola *moliti* u hrvatskom je stvoren naziv *molitelj* za 'onog koji moli ili prosi'. Potvrđen je već u 15. stoljeću te u nekoliko starih rječnika od Mikaljina, Della Bellina, Belostenčeva i drugim, te u književnim tekstovima. *Terminologija* ga rabi za njem. *Bittsteller*, *Petent*, a ima ga i zakonodavna praksa (GruZ §. 128). U sudskim je dokumentima zabilježen bez istoznačnica od 1870-ih godina do konca razdoblja.

O čemu se plienjenik Franjo Bišćan iz Gradišća izvornikom molbenice, koji mu se prigodom ovrhe uručiti ima: *molitelji* Ana Medved i Kam. Vizner dvogubkom uz povratak izvornih priloga u ruke odvjetnika gosp. Viznera u samoboru ubavješćuju, ... (1870-e, 15.)

O tom se obavješćuje propisom ove molbe ovršenik prigodom preduzeća ovrhe, a *molitelj* napisom. (1890-e, 14.)

NAMIRA → NAMIRA

Namira, imenica izvedena od glagola *namiriti* za lat. *compensatio, satisfactio* je riječ koja je u hrvatskoj književnosti „više vjekova stara” (Mažuranić 1908.–1922.: 708). U tom značenju prihvaćena je i u *Terminologiji* kao prijevod njemačkog pravnog termina *Befriedigung*. U sudskim je dokumentima ovog korpusa, međutim, nađena u svom drugom značenju 'priznanice za isplatu' (njem. *Quittung*).

...novce i novcane vrijednosti dizati i otom valjane *namire* izdavati... (1850-e, 17.)

...da prima novac i novčanu vrijednotu, te o tom da valjane *namire* i s izknjižbenom moći izdaje;... (1870-e, 10.)

Mažuranićevi navodi također potvrđuju da se *namira* u to vrijeme upotrebljavala u proširenom značenju, nastalom vjerojatno pod utjecajem njemačkoga¹¹⁹, a *namiru* i kao

¹¹⁸ Na usporedbu s češkim upućuje i *Akademijin rječnik* (1898-1903: 483, sv. V). Vidi poglavlje 5.3.3.

¹¹⁹ Vidi poglavlje 5.3.6.

pismenu ispravu kojom se potvrđuje da je nešto isplaćeno, potvrđuje i *Akademijin rječnik*. U oba značenja navodi je i Šulek i *Pravdonoša*. U *Terminologiji* se ipak nastojalo napraviti razliku između dva značenja, pa se priznanicu za isplatu (njem. *Quittung*) zove *namirnica*¹²⁰¹²¹. *Namirnicom* je naziva i Bogišić u *Crnogorskom zakoniku*. Jednako tako postupa i OGZ (§. 1426.-1429). Uz naziv članka 1426. u kojem *namirnicu* definira i opisuje, navodi i istoznačnicu *kvitte*.¹²²

Namirnice (kvitte) §. 1426.

„Platac ima vazda pravo zahtievati od onoga, komu je platio, *namirnicu*, t.j. pismeno sviedočanstvo da je izpunio svoju obvezu. U *namirnici* ima se naznačiti ime i prezime dužnika i vierovnika, takodjer miesto, vrieme i predmet namirenoga duga, i valja da ju podpiše vierovnik ili punovlastnik njegov.“

Zakonodavna praksa ipak za ove nazive nije bila suglasna, pa tako Biljegovnik (str. 145) ima za značenje 'priznanica za isplatu' sasvim novi naziv *primka*, ali u zagradi kao alternativu navodi imenicu *namira*.

Ovi podatci upućuju na zaključak da sudska praksa nije bila spremna prihvatiti neologizam predložen u *Terminologiji*, ali ni onaj preporučen u OGZ-u, već je dala prednost staroj hrvatskoj riječi *namira* kojoj je proširen opseg značenjskog polja, a u takvom je značenju bila djelomično prihvaćena i od zakonodavne prakse.

NAMIRENJE → NAMIRENJE

Glagolska imenica *namirenje* u značenju 'plaćanja, podmirivanja novčanih obveza drugome' nađena je u sudskim dokumentima iz 1890-ih i 1910-ih. Kako se u ranijim desetljećima ne pojavljuju nikakve istoznačnice, postoji mogućnost da je upotrebljavana i ranije, ali u analiziranom korpusu nije zabilježena. Uvijek se pojavljuje u svezi *namirenje tražbine*.

Pošto isti svojoj dužnosti zadovoljio nije, molim, neka slavni sud izvoli za *namirenje* moje tražbine od 4 for. 30 novč., sa naznačenimi pripadci dozvoliti ovrhu na ovršenikove pokretnine... (1890-e, 3.)

¹²⁰ Još jedno neslaganje između *Pravdonoše* i *Terminologije*, dviju terminoloških zbirki/rječnika nastalih istodobno Hrvatskoj.

¹²¹ Petranović uzima naziv *priznanica*.

¹²² Zore (1892: 229) također navodi naziv *namirnica* za prijevod riječi *quitanza*. No smatra da je za to najbolja riječ *priznanica*. Prijedlog argumentira citatom iz teksta koji se u narodu piše pri sklapanju zajma: „Priznajem da sam primio i ost.“ (isto).

Na diono *namirenje* te tražbine isplatila sam mu dne 29./V.1911. K 200, zatim nekoliko dana kasnije K 100, nadalje 22./9.K 16.52, te 6./X. K 16, tj. sveukupno K 332.52 fil. (1910-e, 16.)

Riječ je u svom općem značenju navedena u *Akademijinu rječniku* s potvrđama iz Mikaljina i Stulićeva rječnika. Nema je ni *Terminologija* ni zakonski tekstovi.

NAMIRITI → NAMIRITI

Glagol *namiriti* pojavljuje se u analiziranom korpusu u dva značenja. Prvo je, u skladu s imenicom *namira*, za njem. *quittieren* odnosno 'izdati potvrdu za neku isplatu' i pojavljuje se uglavnom u punomoćima. U tom značenju *namiriti* ne postoji ni u zakonskim tekstovima niti u *Terminologiji*¹²³, a ne spominju ga niti Mažuranić niti Akademijin rječnik.

... da prima novac i novčanu vrednotu i primljenu da valjano *namiruje*... (1870-e, 19.)

... da prima novac i novčanu vriednotu i primljenu da valjano *namiruje*,... (1890-e, 15.; 1910-e, 14.)

Namiriti u značenju 'platiti novcem ili na neki drugi način' stara je narodna riječ za *satisfacere*, *compensare* koju navode i Mažuranić i *Akademijin rječnik* s najranijom potvrdom iz 15. stoljeća. Rabi se i u OGZ-u (§. 1344). *Terminologija* je ima samo u izričaju *namiriti dug* za njem. *den Gläubiger durch Bezahlung der Schuld zufriedenstellen*.

Poričem da je protivnik u svojoj kući gdje ja stanujem opazio nered i neopreznost moju, poričem da je u pogibelji lišen biti svoje kuće za vazda ter poričem da se neimade otkuda iz moga imetka *namiriti*. (1870-e, 14.)

Tuženi Juraj Rešetar u naplaćenje glavnice 100 fl srebra sa pripadajućemi kamatama, kao i troškove sudbena na 20 fl 21 Kr srebra omedjašene da za 14 danah od uručbe osude ove računane pod pretnjom slediti imajuče inače ovarhe izplati i *namiri* obsudjuje se. (1850-e, 2.)

NAPASTI (NAPADNUT) → NAPASTI (NAPADNUT)

Analizirani sudski dokumenti pokazuju da je osuda, rještba ili odluka suda protiv koje je stranka protestirala odnosno kojoj je prigovarala od 1870-ih godina nazivana *napadnuta osuda*, *rještba*, *odluka*. Glagol *napasti* je u značenju 'protestirati protiv odnosno prigovarati sudskoj osudi, rještbi ili odluci' hrvatska istoznačnica za njemački naziv *angreifen* u izrazu

¹²³ *Terminologija* *quittieren* prevodi frazom *dati komu namirnicu vrhu kakvih novaca*.

durch eine Schrift angreifen koji *Terminologija* prevodi s *napasti*, dok je u zakonima nađen izraz *napastovati osudu* (GPP §. 339).

Napadnuta osuda odbija nas sa našim zahtjevom iz takovih razloga, koje mi polag našega slaboga seljačkoga shvaćanja razumjeti u stanju nismo... (1870-e, 6.)

Slavni sude izvoli ovaj utok sa spisi podnieti preko veleslavnog kr. banskoga stola visokomu kr. stolu sedmorice, koji blagoizvoli *napadnutu* riešitbu preinačiti odnosno ukinuti... (1890-e, 9.)

Mažuranić ovaj glagol ne potvrđuje kao stari hrvatski pravni naziv, a za pravni kontekst nema potvrde niti u Akademijinu rječniku. Glagol *napasti* je prema navodima iz *Akademijina rječnika* ipak stara hrvatska riječ koju bilježe mnogi stari rječnici poput Della Bellina, Voltigijeva, Stulićeva. U pravnom se kontekstu, ipak, kako se čini, počela upotrebljavati tek u 19. stoljeću.

NAPIS → NAPIS

Napis se u korpusu pojavljuje od 1870-ih godina u kontekstu navođenja troškova za određene radnje pri sudu. Budući da je iz postojećih primjera teško razabrati točno značenje, može se tek pretpostaviti da je *napis* označavao obavijest koja se slala zainteresiranim stranama ili/i nadležnim uredima. Mažuranić riječ uopće ne spominje, iako ima glagol *napisati*, dok *Akademijin rječnik* daje sinonim *natpis* sa značenjem koje u ovim primjerima nije relevantno. U *Terminologiji* nije nađen, ali ga obilato rabi Biljegovnik (str. 8, 14, 37, 81 itd). U Biljegovniku se navode različite vrste napisa: *napisi izlučnih parnicah*, *napisi redovitog sudbenog postupka*, *napisi smetanja posjeda parnicah*, *napisi gruntovnih podnesaka* itd.

... *napis* i biljeg (1870-e, 6.)

Trošak

sastav   1 for
prijepis i napis   1 for 20 (1890-e, 11.)

O tom obavijest: ovos. grunt. uredu.

1/ tužitelju na ruke odvj. Dr. Gjüre Horvata u Samoboru napisom (1910-e, 1.)

NAPLATITI → NAPLATITI

Naziv *naplatiti* stari je hrvatski glagol koji se spominje od 15. stoljeća. Značenje mu je 'isplatiti, naknaditi, utjerati'. Sudsko osoblje, stranke i njihovi zastupnici naziv upotrebljavaju bez istoznačnica tijekom cijelog razdoblja. Naplaćuje se uglavnom (*sudni*) *trošak, dug, posao* i *trud*. Potvrđen je u svim rječnicima osim Vrančićeva i Jambrešićeva. Vuk ga navodi za njem. *auszahlen, eintreiben*, a *Terminologija* u izrazu *naplatiti dug* za *eine Schuld eintreiben*. Djelomična je istoznačnica naziva *naknaditi* koji je u analiziranim dokumentima zabilježen u kontekstu troškova.

U ostalom kako u mojem govoru naveo jesam, tako i na dalje molim, da izvoli po zaključenoj razpravi zapravo priznati, da ja nisam dužan mome protivniku kao cesionaru Valentina Celle na temelju krstjene nagode obrokniti dug sa 50 for 4 % kamati *naplatiti*, već da je on meni dužan sudne troške za vreme 14 danah uz pretnju ovrhe sledeće *naplatiti*:... (1850-e, 1.)

Zato mu obećajem, da ću odobriti sve, što on ili njegov zamjenik po ovoj punomoći učini, te *naplatiti* mu u Zagrebu solidarno sav trošak, posao i trud. (1910-e, 14.)

NASLOV → NASLOV

Naslov je naziv koji već od 1850-ih nije imao takmaca u upotrebi sudske prakse. Upotrebljavao se kao jednočlani naziv, ali i kao dio dvočlanog naziva *pravni naslov*. *Terminologija* ga je uzela kao prijevod za njem. nazive *Titel* prema lat. *titulus*¹²⁴, i *Rechtstitel* (*pravni naslov*) za lat. *titulus juris*, a OGZ ga definira u članku 316 u kontekstu reguliranja zakonitosti posjeda: „Posjed stvari jest zakonit, ako se osniva na tverdom naslovu (Titel), to jest, na pravnom kakovom temelju, po kojem se što steći može.”

... bi samo navedeno, da ja (xxxxx) protivnika moga svotu 363 forinti u obće samo dugujem, ne pako po naročitom propisu §. 127. gpp. izprave u kojih nije pravni *naslov* točno naveden... (1850-e, 1.)

Svako uklođenje ili premeštenje medjah, pokušano ili izvedeno otudjenje zakupnih predmetah budi zalogom, budi prodjom ali zamenom ili inim kojim *naslovom* – istim ništetnosti čina naknade štete i podnetje kazni po prepisih zakonah – za posledak imade uternutje na dolni zakupinski izveršaj. (1850-e, 5.)

Time dokazasmo *naslov* i način stečenja vlastništva na utrženu parcelu kat. br. 584. (1890-e, 2.)

---

¹²⁴ Gruber (1911: 151) kritizira stajalište dr. Subotića koji za lat. *titulus* predlaže *titula* i hvali neologizam *naslov* jer je to udomaćena riječ narodnoga korijena i stvorena prema analogiji s drugim srodnim imenicama.

Najranija potvrda riječi *naslov* u hrvatskom jeziku nalazi se u *Terminologiji*, a zabilježili su je i Šulek i Popović za *Titel, Adresse*. Popović navodi i dvočlani pravni naziv *pravni naslov* za njemačku složenicu *Rechtstitel*.¹²⁵ Rabi ga i Petranović. *Akademijin rječnik* (1880: 628 sv. VII) tvrdi da je riječ „uzeta u novije vrijeme iz češkog”, iako je Mamić (1992: 98) nije našao u češkom izdanju *Terminologije* pod natuknicom *Titel*.

NAVOD → NAVOD

'Ono što se navodi, kazuje' sudska praksa zove *navod*. Naziv je zabilježen bez istoznačnica od 1870-ih do kraja razdoblja. U *Terminologiji* nije nađen, ali tamo postoji glagol *navesti* u istom značenju za njem. *anführen* u svezi *Thatsachen anführen*. U zakonima je nađen glagol *navesti* (GPP §. 182), ali imenica *kazivanje* (GPP §. 191 i dr.).

Iz ovoga *navoda* protivničkoga, kojega je slavni sud rečju objekt diobe¹²⁶ proti nami uzeo izvode protivnici za sebe pravo – a taj *navod* imali su oni sasvim propisno § 104 gpp dokazati. (1870-e, 6.)

Taj njezin *navod* oborio sam u mojim alegatima i ponudio sam dokaz, da tomu tako nije, već da taj ugovor sadržaje pravu volju protivnice. (1890-e, 1.)

Usljed toga ostajem kod *navoda* i predloga učinjenih u tužbi... (1910-e, 18.)

Mažuranić ovo značenje ne spominje. Potvrđuje, međutim, *navod* kao stari pravni naziv s posebnim značenjem u ovršnom postupku. Akademijin rječnik ga potvrđuje samo kod Daničića te kod Šuleka i Popovića za *Anführung*. *Navod* u ovdje relevantnom značenju jest, sudeći po ovakvim nalazima, nastao tek u 19. stoljeću proširenjem značenjskog polja već postojećeg pravnog naziva izvedenog od starijega hrvatskoga glagola *navesti, navoditi*, vjerojatno prema uzoru na njemačku imenicu *Anführung*¹²⁷.

OBLAST → OBLAST

Naziv *oblast* za 'ured s određenom nadležnošću, poglavarstvo' u korpusu se pojavljuje od sedamdesetih godina 19. stoljeća i uglavnom je dio dvočlanih naziva *politička oblast, upravna oblast, gruntovna oblast* ili *nadtutorstvena oblast*. Bez istoznačnica sudska ga praksa

---

¹²⁵ Vidi poglavlje 5.3.3.

¹²⁶ Podcrtano u originalu.

¹²⁷ Iz 19. stoljeća potječe i drugo značenje *nagovor*. Vidi poglavlje 5.3.6.

upotrebljava sve do konca razdoblja. Oko ovog naziva u suglasju su i *Terminologija*, koja ga ima u dva značenja za njem. *Jurisdiction (Gerichtsbarkeit)*, *oblast (sudna)*¹²⁸; i za *Behörde* te zakonodavni tekstovi (GPP §. 652, 679, B, str. 168 i dr.).

... da mene zastupa u svih građansko-pravnih i kaznenih poslovih pred sudom, izvan suda i pred političkimi *oblastmi*; ... (1870-e, 10.)

Uvaži li se, da tuženi niti uztvrdiše, a niti ne dokazaše, da je ova netom navedena nagoda za tada malodobnog tužitelja bila po sudu kao nadtutorstvene *oblasti* odobrena; ... (1910-e, 7.)

Prema Mažuraniću riječ *oblast* u značenju 'vlast, ovlaštenje, nadležnost' postoji još od 13. stoljeća, dok je u značenju 'ured s određenom nadležnošću' novija i spominje se od 18. stoljeća. *Akademijin rječnik* potvrđuje isto. Za drugo značenje navodi potvrde kod Stulića za *praefectura*, Šuleka i Popovića za *Behörde* i Petranovića za *Behörde, dicastero* te više književnih potvrda.

OBRANA → OBRANA

'Radnje kojima se štite prava i interesi tuženika' sudska praksa označava nazivom *obrana*. Imenica je tvorena od glagola *braniti, obraniti*. Istom se riječju koristi i *Terminologija* za prijevod njem. naziva *Vertheidigung*. Mažuranić navodi šire značenje za lat. *defensio* te ga potvrđuje vrlo rano. *Akademijin rječnik* ne spominje zasebno ovdje navedeno značenje, ali ima potvrde za opća značenja iz starih i novijih rječnika, a najstarija je kod Gundulića.

... jer prie, da sam živeti mogao, moralose mi je sve odmah platiti./ ove sve knjige, ako se previde, tak po G. Branitelju za *obranu* pridonešen pod A. priklopljeni račun nigde nenajdese naravski jer je to prie 839. god. učinjeno – (1850-e, 9.)

Svi uknjiženi vjerovnici, koji ne prebivaju u mjestu suda ili blizu njega, imaju za *obranu* svojih prava kod buduće diobe kupovnine imenovati si punomoćnika u mjestu suda... (1910-e, 13.)

OBRANIK → OBRANIK

---

¹²⁸ Za *Jurisdictions-Gebühr* iz naziva *oblast* izvodi imenicu *oblastnina*.

Imenica *obranik* za 'arbiter, odabrani sudac'¹²⁹ stari je hrvatski pravni naziv za koji Mažuranić navodi potvrde već s početka 13. stoljeća. *Akademijin rječnik* riječ potvrđuje samo u općem značenju. U sudskim se dokumentima pojavljuje od 70-ih godina 19. stoljeća pa sve do 1918. Nalazimo ga u GPP-u (§. 378.-382.), dok se u *Terminologiji* predlaže naziv *izbrani sudac*. Iz navedenog je jasno da se sudska praksa još jedanput odlučila za stari hrvatski pravni naziv koji imaju i zakonski tekstovi, a zanemarila predloženi neologizam.

... produljenje rokova tražiti i dozvoliti ili pako *obranika* izabrati... (1870-e, 22.)

...usmrtnice izhoditi, nagodbe na rješitbe po obranicih sklapati... (1910-e, 10.)

OBREDITI; OBREĐEN → OBREDITI; OBREĐEN

Glagol *obrediti* stari je hrvatski pravni naziv koji se prema Mažuraniću od 13. stoljeća upotrebljava za lat. *ordinare, assignare*. Isto značenje potvrđuje i *Akademijin rječnik* s hrvatskim sinonimom *odrediti*. U ovom je korpusu, međutim, naziv *obrediti* odnosno *obredjen* zabilježen u različitim svezama od glagola *odrediti*. Čini se, naime, da je sudska praksa *obrediti* rabila isključivo u kontekstu određivanja visine troškova. U značenju 'odrediti visinu troškova' u svim ispravama dolazi glagol *obrediti*. Isti naziv pojavljuje se u kontekstu troškova i u zakonskim tekstovima (GPP §. 584), no *Terminologija* ima samo *odrediti*.

Dokazom vis. rješitbe Kr. banskog stola 12. svibnja 1875. br 4837. gr. imali bi mi protivnici Franje i Kate Španjur parbene na 19. for. 25. novč. sudbeno *obredjene troškove* za 8. danah pod inakom ovrhom naknaditi. (1870-e, 12.)

Na temelju pravomoćne ovosudne nagode od 6/5 1910 (.....) dozvoljuje se radi dužnih ovrhovoditelju K 394 f – glavnice sa 6 % kamati tekućimi od 1/11 1909 do plateža. 1/3 u ime providbe, troška sudbenog od 30 K / 0 f., do sada dopitanog *ovršnog troška* – K – f. *troška* ove molbe, koji se na 23 K 30 f. *obredjuje*, kao i dalnjih još ovršnih troškova zamoljena ovršna dražba pokretninah... (1910-e, 2.)

OBVEZATI (SE) → OBVEZATI (SE)

Glagol *obvezati (se)* prisutan je u korpusu od početka uvođenja hrvatskog jezika u sudstvo polovicom 19. stoljeća pa sve do 1918. i rabi se bez istoznačnica. Stranke spomenute u

---

¹²⁹ Riječ je izvedena od glagola *obрати* u značenju *odabrati*.

dokumentima korpusa *obvezuju se nešto dati, činiti ili propustiti, naknaditi porez ili parbeni trošak, izplatiti dug ili naknadu* pravnom zastupniku za učinjene usluge.

... neproizlazi, da su si putje se stranke predloženom izpravom madjusono što dati, činiti ili propustiti *obvezale*... (1850-e, 1.)

Tvrde dalje, da je sve to posljedica nagode sklopljene sa tužiteljem, po kojoj da *se on obvezao* tuženima naknaditi porez od te livade „Polančečka“ zvane sa 4 K godišnje ... (1910-e, 7.)

Iako Mažuranić ovaj naziv nije zabilježio, prema *Akademijinu rječniku* riječ je stara. Rabila se za lat. *obligare* i zablježena je već kod Vrančića pa sve do Šuleka za njem. *verbinden, verpflichten*. Za iste njemačke nazive uzima ga i *Terminologija*, a nađen je i u zakonskim tekstovima (B str. 60 i dr.).

OČEVID → OČEVID

Naziv *očevid* sudska praksa potvrđuje u cijelom promatranom razdoblju za značenje 'uviđaj'. *Terminologija* predlaže *razgled*, ali *očevid* imaju zakonski tekstovi (GPP §. 201). Akademijin *rječnik* navodi riječ za njem. *Augenschein*, lat. *ispezione oculare*, kod Šuleka za *Evidenz* te kod Petranovića. Mažuranić bilježi potvrde za lat. *oculata revisio* već od 15. stoljeća u starim spomenicima, ali ne navodi potvrde iz rječnika. Gruber (1911: 441) tvrdi da je riječ njemačkog podrijetla, no s obzirom na podatke koje navodi Mažuranić, njegova se tvrdnja čini upitnom. Moglo bi biti riječi o vrlo staroj prevedenici iz njemačkoga.

Proti procieni pod ad I. prigovaram da [.....] valjanosti jer procenitelji tamo upisani nisu šumski vještaci, nisu zapriseženi, nije taj *očevid* pod rukovodjenjem sudbenog izaslanika, niti u mojoj pristunosti poduzet i izveden. (1870-e, 3.)

... uskladom spisa dovršene usmene rasprave ter nakon provedenog dokaza sudbeno vještačkim *očevidom* i po svjedocima... (1910-e, 7.)

OČITOVANJE → OČITOVANJE

Glagolsku imenicu *očitovanje* sudska praksa upotrebljava u značenju 'izjava'. U korpusu je zabilježena od 1870-ih godina do konca razdoblja. Isto ima i *Terminologija* za njem. *Erklärung* i OGZ u kontekstu izražavanja posljednje volje (§. 522) te GPP (§. 46 i dr.).

Mažuranić potvrđuje da je riječ stara, bilježi je Belostenac, a *Akademijin rječnik* navodi i nekoliko drugih starijih rječnika koji je spominju za lat. *manifestatio, promulgatio*. Od novijih rječnika nalazi se u Šulekovu i Popovićevu za *Erklärung, Eröffnung, Manifestation*.

... da nasljedstvena *očitovanja* podnaša za uvjetno ili bezuvjetno nasljedovanje, i ono mjesto prisege ... (1870-e, 10.)

Stoga molim, da se neuvažavajuć razloge g. odv. Dr. Starčevića, koji su neistiniti i netemeljiti meni zastupanje dozvoli, a u protivnom slučaju, da se ovo moje *protuočitovanje* uzme kao utok i neka se podastre vis. Kr. banskomu stolu. (1870-e, 14.)

... kao i svaka uvrštenja i javne knjige izhoditi od njih odustajati, *očitovanja* u gruntovnih uknjižbah ili izknjižbah izdavati, od tužba odustajati... (1910-e, 10.)

OČITOVATI (SE) → OČITOVATI (SE)

Glagol *očitovati (se)* zabilježen je u sudskim dokumentima promatranog razdoblja bez istoznačnica. Katkad je refleksivan, a uvijek u značenju lat. *declarare*, 'reći, govoriti, izjaviti'. Kod Mažuranića je naveden za lat. *declarare, publicare* s najstarijom potvrdom iz 16. stoljeća. *Akademijin rječnik* spominje nekoliko općih značenja¹³⁰, ali navodi i potvrde za ovdje relevantno značenje, i to u *Terminologiji* u izrazima *očitovati se o čemu* za njem. *sich über etwas erklären* und *očitovati svoju volju* za njem. *seinen Willen erklären*, zatim kod Šuleka *izjaviti, očitovati* za njem. *erklären* (u značenju lat. *declarare*) *očitovati, izjaviti se* za njem. *eine Erklärung von sich geben*, te kod Petranovića. Postoje i starije književne potvrde. Isti naziv rabi i zakonodavna praksa (OGZ §. 565, 863 i dr., GPP §. 46 i dr.).

Protivnik spoznaje, da je u ime napervo danoga duga uvjetna derva primao, pošto *očituje* da bi se takovo zajedno s kamatima odračunalo, i buduć što jedan put platjeno, po drugi put za platiti iskati se nemože... (1850-e, 19.)

I jerbo *se* Dora Gjureković *očitova*, da neima čim duga toga izplatiti, s toga sam za osiguranje i iztjeravanje istoga... procieniti dao sljedeće stvari, i naime:... (1870-e, 11.)

A ja (mi) *se* ovime *očitujem* i obećajem, da ću (ćemo) sve korake, što no u smislu ove punomoći budi po njemu budi njegovom zamjeniku poduzeti budu, odobriti... (1910-e, 12.)

---

¹³⁰ U *Akademijinu rječniku* napominje se da za glagol *očitovati* nema potvrda iz prostonarodnoga jezika (1880: 528 sv. VIII).

ODBITI; ODBIJATI → ODBITI; ODBIJATI

'Ne pristati na nešto, ne prihvatiti nešto' sudska praksa od 1850-ih do kraja razdoblja izražava s vidskim parnjacima istoga glagola *odbiti* i *odbijati*. *Odbijaju se zakletve, tužbe, rokovi* itd. *Terminologija* od dva glagola bira *odbiti* i njime prevodi njem. *abschlagen*. U zakonskim tekstovima ovaj naziv nije pronađen.¹³¹

... rokove moli, zakletve svake versti da ponudi, i odnosno da naloži, prima i natrag *odbije*... (1850-e, 16.)

Usljed ovih molim tužbu *odbiti*, i trošak parbeni mi dopitati kog budem naznačio. (1870-e, 3.)

Tužitelji *odbijaju se* sa svojom tužbom prim: 28. sječnja 1897 br 725 gr. i u njoj stavljenim zahtjevom, da je tuženi dužan priznati se otcem nezakonitog djeteta ... (1890-e, 4.)

Mažuranić je zabilježio oba glagola i tumači ih nizom istoznačnica: *nijekati, pobijati i poricati* navode protivnika, ali i *opirati se, odputiti, odtjerati, ustaviti* itd. *Akademijin rječnik* za značenje 'odbiti, ne prihvatiti' navodi književne potvrde i za glagol *odbiti* i za *odbijati* od 18. stoljeća. Glagol *odbijati* potvrđuje i kod Bogišića.

ODLUKA → ODLUKA

Pravni naziv *odluka* pripada skupini naziva koji su se u punomoćima bez sinonima rabili od trenutka uvođenja hrvatskoga kao službenog jezika u Hrvatsku i Slavoniju, kao i tijekom cijelog razdoblja postojanja Habsburške Monarhije. Označava vrstu presude u sudskom postupku koji se prema *Gradjanskom parbenom postupniku* ne rješava osudom, već *odlukom* (GPP § 295). Mažuranić je u svojim *Prinosima* opisuje kao staru hrvatsku riječ s potvrdama još iz 15. stoljeća za lat. *sententia*, a *Akademijin rječnik* tvrdi da nije narodna riječ već „književnička“ (AR sv. VIII, str. 617). Najstarija potvrda ovog značenja zabilježena je u 16. stoljeću. Sadržava je niz rječnika od Mikaljina i Della Bellina do Voltigijeva, Vukova (za *Entscheidung*) i Stulićeva (za *Entschluss*). *Odluku* rabi i *Terminologija* za prevođenje njemačkog naziva *Bescheid*.¹³²

Zapisnik

¹³¹ OGZ npr. rabi svezu *odrinuti zakletvu* (str.73) ili *povratiti zakletvu* (§. 1008).

¹³² *Entscheidung* ne prevodi rječju *odluka*, već imenicom *rješenje*.

Koj bude uslied *odluke* c. K. Kot Ureda Jastreba od 24. Rujna 1855 br. 2251 izdane radi iznajmit se imajućih u gospdčii Kerestinec i Klinčasellah na tri godine danah ... preduzet i sastavljen. (1850-e, 4.)

Slavni kr. kotarski sud molimo, da izvršenje *odluke* od 17 lipnja 1914. broj 9240/gr. temeljem §.313.t.2.gpp. obustavi. (1910-e, 8.)

ODGOVOR → ODGOVOR

Pravni naziv *odgovor* označava 'izjavu u kojoj se tuženik očituje o tužbi'. Upotrebljavaju ga bez istoznačnica sudska praksa, zakonodavna praksa (GPP §. 16 i dr.) te *Terminologija* za njem. *Antwort*. Mažuranić nalazi riječ *odgovor* još u Poljičkom statutu u 15. stoljeću, a *Akademijin rječnik* potvrđuje njezino postojanje u svim rječnicima.

Gospodin branitelj stečajne parnice u svojem *odgovoru* navadja – da ja nedokazujem da je moja tražba pokojnomu Nikoli Klaffuriću poznata, to jest, da mu je ikada za platjanje predstavljena bila, – na što repliciram, da taj njegov *odgovor* je netemeljit... (1850-e, 18.)

Glede samih tužbovnih navoda nemoguće mi se je očitovati s razloga toga što je izvor tužbe tako konfuzan i nečitljiv, da je nemoguće o samoj stvari dati *odgovor*.(1910-e, 19.)

ODOBRITI → ODOBRITI

Odobriti je još jedan glagol koji je sudska praksa u značenju 'potvrditi' rabila bez konkurentskih naziva od 1850-ih do 1918. godine. *Odobravao se zapisnik, čin dražbeni, učinjeni koraci, ugovor*, a stranke u punomoćima obećavaju da će *odobriti sve, što njihov zastupnik učini*. Istim glagolom *Terminologija* prevodi njem. naziv *gutheißen*.

Zato mu obećajem(o), da ću (ćemo) *odobriti sve*, što on ili njegov gosp. namjestnik po ovoj punomoći učini... (1870-e, 5.)

...te prema tomu bez zakonitog zastupstva nisu mogli pravnog posla sklopiti, a osim toga nije ni nadtutorstvena oblast u ime malodobnika taj pravni posao *odobrila*... (1890-e, 7.)

Mažuranić ovaj glagol ne spominje. Akademijin rječnik tvrdi da je primljen iz ruskog jezika, a potvrđen je u Vukovu rječniku, kod Bogišića te s nekoliko potvrda iz narodnog jezika 19. stoljeća.

ODREDITI → ODREDITI

Za razliku od riječi *obrediti* koju sudovi redovito i isključivo upotrebljavaju u kontekstu određivanja visine troškova, *odrediti* u značenju 'odlučiti o, narediti' pojavljuje se najčešće u svezama *odrediti ročište* i *odrediti ustmenu razpavu*. *Odrediti* u navedenom značenju je nedvojbeno vrlo stari naziv. Mažuranić ga spominje s potvrdom iz starih rječnika i tekstova od 13. stoljeća, a *Akademijin rječnik* s najranijom potvrdom kod Gundulića. *Terminologija* ga predlaže za njem. *bestimmen* u izrazima, primjerice, *odrediti rokove za izplatu za die Fristen zur Zahlung bestimmen*. Upotrebljava ga i zakonodavna praksa (GPP, §. 97).

Čin Dražbe ... i time se upraviteljstvu gospoštie Kerestinečke u verovnom prepisu izdati *odredjuje*, kao završen, zaključen u Klinča selah dne 10. Veljače 1856. (1850-e, 4.)

Predmet, jest *odredjena* s odlukom od 1/6 1878 br 3011 gr.

ustmena razprava tužbe primljene 27/5 1878 br 3011 gr. (1870-e, 1.)

... sl. sud molimo, da izvoli na ovu tužbu *kradkoročno ročište odrediti*... (1910-e, 2.)

OGLUHA → OGLUHA

Pravni naziv *ogluha* označava 'namjerni neposluh sudu, neodolazak na sud'. Nastao je od glagola *oglušiti se*. Sudovi ga upotrebljavaju najčešće u izrazu *osuditi iz ogluhe* ili *o(d)suda iz/s ogluhe*. Pojavljuje se bez konkurencije tijekom cijelog promatranog razdoblja. Uz *ogluhu* jedanput je zabilježen i glagol *oglušiti se*. Mažuranić (1908: 812) tvrdi da se *ogluha* „sada u nas rabi često“ iako nije poznato kad se prvi puta pojavljuje. *Akademijin rječnik* naziv potvrđuje samo u drugoj polovici 19. stoljeća kod Šuleka za njem. *Contumaz* i Petranovića (1862). Kako *Terminologija* za njem. *Contumaz* ima *okornost (nedolazak na sud)*, za *Ungehorsam neposlušnost*, a za *Ungehorsams-Verfahren postupanje s okornosti, s ogluška*, sudovi su naziv *ogluha* usvojili vjerojatno pod utjecajem zakonskih tekstova u kojima je *ogluha* uobičajen naziv za spomenuto značenje (GPP §. 43).

Obtuženik Tomo Lakšetić obsudjuje se *iz ogluhe* na izplatu duga od 69 fr. 59 kr. ... (1850-e, 20.)

Tužena Marija Stanec k ročištu dne 4./%. 1910. akoprem pravodobno obavješten na vlastite ruke, došla nije, s toga su se morali navodi tužbeni, dočim neprotuslove predloženim dokazom, po propisu §. 40. g. p. p. istinitim priznati, i osuda *iz ogluhe* po zahtjevu u tužbi stavljenom izreći. (1890-e, 4.)

OGLUŠNI → OGLUŠNI

Uz imenicu *ogluha* sudska praksa, također bez istoznačnica, rabi i pridjev *oglušni*, 'onaj koji se tiče ogluhe'. Riječ je uglavnom o *oglušnom zapisniku* i *oglušnoj osudi*. Pridjev *oglušni* ne bilježi niti jedan rječnik, uključujući i *Terminologiju*. Nađen je, ipak, u zakonima (GPP str. 242), pa je vjerojatno da ga je sudska praksa primila upravo iz zakona zajedno s imenicom *ogluha* i glagolom starim hrvatskim glagolom *oglušiti*. *Oglušiti* Mažuranić potvrđuje kod Belostenca i Della Belle. No moguće je da su imenica *ogluha* i pridjev *oglušni* izvedeni tek u drugoj polovici 19. stoljeća za potrebe pravne struke.

Table br. 62. *Oglušni zapisnik* (1890-e, 20.)

Nu protivnik uzprkos toga podnio je proti meni tužbu na isplatu svote od K 417.35 spp., pa je i proti meni izhodio *oglušnu osudu*, s razloga toga... (1910-e, 16.)

OPRAŠTATI → OPRAŠTATI

Glagol *oprašati* u sudskim se dokumentima ovog korpusa upotrebljava u značenju 'osloboditi od neke obveze, odustati od nečega' u svezama *oprašati sjegurnosti, sekvestracije, zabrane, zabilježbe, uknjižbe* odnosno u izrazu *oprašati od polaganja zakletvi*. Naziv je postojao bez takmaca od 70-ih godina 19. stoljeća pa sve do 1918. godine i zabilježen je uglavnom u punomoćima.

... da traži i podeljuje rokove i povrate, da nagode sklapa, da izhadja i opet ukida ili *oprašta sjegurnosti, sekvestracije, zabrane, zabilježbe i uknjižbe*, da dozvoljuje izknjižbe... (1870-e, 20.)

... da postupa ustmeno ili pismeno, ponudja, nalaže, prima i uvraća svake versti zakletve i *oprašta od polaganja njih*... (1910-e, 3.)

Mažuranić ovaj glagol potvrđuje kod Belostenca, a *Akademijin rječnik* od 16. stoljeća u većini rječnika od Belostenca do Stulića i Vuka (za *verzeihen*) bez posebnih potvrda u pravnom kontekstu. *Terminologija* za naziv *vezeihen* rabi njegov vidski parnjak istog značenja *oprostiti*. Glagol *oprostiti* upotrebljava se i u OGZ-u (§. 86 i dr.) i GPP (§. 573 i dr.).

OPRAVDATI (OPRAVDAN; OPRAVDANO) → OPRAVDATI (OPRAVDAN; OPRAVDANO)

'Kad za neki pravni lijek ili radnju postoji valjan razlog' tada se pravnim rječnikom kaže da je to *opravdano* odnosno da se može ili treba *opravdati*. Ovi nazivi zabilježeni su u sudskim dokumentima iz svih desetljeća promatranog razdoblja. Glagol *opravdati* rabi i *Terminologija* za njem. *rechtfertigen* (*entschuldigen*) ili pak u izrazu *opravdati iznimku*, njem. *eine Ausnahme rechtfertigen*. U zakonima je nađena imenica istog korijena, *opravdanje* (GPP §. 402 i dr.). Mažuranić bilježi *opravdati* u značenju lat. *justificare* ili hrv. *opravičiti*, dok *Akademijin rječnik* (1880: 101) ima *opravdan* „za ono što ima svoj dobar razlog, njem. *berechtigt*”.

Prama tomu možemo uztvrditi, da napadnuta osuda niti je u formi niti materiji *opravdana* niti u zakonu utemeljena... (1870-e, 6.)

Nu to slavni sud učinio nije, niti se na to obazirao, već je donio napadnutu osudu i tim je *opravdana* naša ništovna žaoba. (1890-e, 1.)

... pa pošto dakle ovdje ne postoji nijedan od uslova §.335.gr.p.p., koji bi bio podoban i *opravdati* izvanredni previd, to valja taj previd po propisu §a 334. gr. p. p. odputiti, ... (1910-e, 7.)

OVRHOVODITELJ → OVRHOVODITELJ

Za označavanje 'osobe koja je pokrenula postupak radi ovrhe neke tražbine te osobu u čiju je korist taj postupak pokrenut po službenoj dužnosti' sudovi su upotrebljavali naziv *ovrhovoditelj*. Sudeći po potvrdama koje navodi *Akademijin rječnik*, riječ je o novom nazivu nastalom prilikom stvaranja modernog hrvatskog pravnog nazivlja. Za *ovrhovoditelja* nema književnih potvrda niti potvrda u rječnicima. Prema tvorbenoj strukturi i sadržaju složenice *ovrhovoditelj* može se zaključiti da je riječ o doslovnoj prevedenici njemačkog naziva *Executionsführer*.¹³³ Zakonodavna praksa nema *ovhovoditelja*, ali ima sličan dvočlani naziv, također prijevod njemačkog naziva *Executionsführer* – *voditelj ovrhe* (GPP §. 439), u kojem, međutim, nije u potpunosti preuzet tvorbeni obrazac modela, pa se smatra djelomičnom

---

¹³³ Gruber (1911: 630) žestoko kritizira ovaj naziv i naziva ga „doslovni ropski prijevod njem. Exekutionsführer”. U zamjenu predlaže izraz izvršilac od glagola *izvršiti* koji bi, prema njegovu mišljenju, trebao zamijeniti glagol *ovršiti*.

prevedenicom¹³⁴. Petranović za njem. *Executionsführer* ima *ovršitelj*, no to je sasvim drugo značenje.¹³⁵ a *Terminologija* nema ni jedan od ovih naziva.¹³⁶ *Akademijin rječnik* naziv *ovrhovoditelj* spominje, ali bez mnogo inoformacija. Navodi tek tvrdnju da se rabi u književnom pismu i govoru u Hrvatskoj i Slavoniji (1924-1927: 499, sv. IX). Karakterizira ga, međutim, kao lošu riječ. Usprkos tomu, u svakodnevnoj jezičkoj upotrebi sudova riječ *ovhovoditelj* bila je prihvaćena. U sudskim se dokumentima učestalo pojavljuje tijekom 1870-ih i 1910-ih. Uz imenicu *ovrhovoditelj* nađen je i pridjev *ovrhovoditeljski*. Iako nedostaju podaci za 1890-e, postojeći nalazi pokazuju da su pri izboru naziva za 'vršitelja ovrhe' sudovi postupali potpuno neovisno od prijedloga *Terminologije*, pa i zakonodavne prakse i prednost dali nazivu koji nije bio tvoren prema pravilima hrvatskog jezika te koji je nastao sredinom 19. stoljeća doslovnim prevođenjem njemačke riječi *Executionsführer*.¹³⁷

Prisutni:

kao sudbeni <i>ovršitelj</i>	}		
Nelinčević		sudbeni	Stefan Vlahovec
kot. [.....] sudb. izaslanik		procjenitelj	Josip Šestak
<i>ovrhovoditeljski</i> zastupnik			
(1870-e, 11.)			

Zamoljena ovršna plienitba i procjena protivničkih pokretninah, i naime vina, vinskoga posudja, kravah, konjah, svinjah, svake vrsti žita, kolah, pokušva, blaga itd. radi dužnih ovrhovoditelju Janku Halleru troškovah parbenih 19. for. 25. novč. i troškovah ove molbenice na 1. for. 50. novč. (1870-e, 15.)

O tom se obavješćuje *ovrhovoditelj* po odvj. g. Dru. Petračiću dvopisom... (1910-e, 2.)

¹³⁴ Ovdje je u obzir uzeta tvorbeni struktura hrvatskog jezika kojoj su složenice poput *ovhovoditelja* strane. Njemačka složenica tako je prevedena na hrvatski jezik kao dvočlana sveza imenice i glagola, a zamijenjen je i redosljed tvorbenih jedinica. Time se, usprkos tomu što je tvoren prema njemačkome modelu naziv uklopio u hrvatski jezik.

¹³⁵ Naziv sudski ovršitelj označava sudskoga službenika koji po nalogu suda neposredno poduzima pojedine radnje u ovršnom postupku. Nađen je i u ovom korpusu (vidi gornji primjer).

¹³⁶ Ima *izvršnik*, *izvršitelj* za *Vollstrecker*.

¹³⁷ Vidi poglavlje 5.3.2.

OVRŠENIK → OVRŠENIK

'Onog kojem se čini ovrha' sudska praksa bez dvojbi i istoznačnica zove *ovršenic*. Riječ je izvedena od naziva *ovrha*. Nema ga u Mažuranićevu rječniku, niti u *Terminologiji*, a Akademijin rječnik donosi potvrdu iz Šulekovu rječnika za njem. *Execut*. Osim sudske prakse, upotrebljava se još jedino u zakonima (GPP §. 444 i dr.).

Pošto isti svojoj dužnosti zadovoljio nije, molim, neka slavni sud izvoli za namirenje moje tražbine od 4 for. 30 novč., sa naznačenimi pripadci dozvoliti ovrhu na *ovršenikove* pokretnine ... (1890-e, 3.)

Pošto se dosadnji skrbnik *ovršenikov* Mijo Šilobod nalazi sada u vojsci to se za nazočni slučaj imenuje *ovršeniku* skrbnikom na čin Stjepan Radković iz Podgradja kojemu ova odluka imade služiti u mjesto posebnoga skrbničkoga dekreta. (1910-e, 15.)

PEROVODJA → PEROVODJA

Oko naziva *perovodja* za osobu koja vodi zapisnik, zapisuje i bilježi na sudu, sudska praksa nije imala dvojbi. Jednako kao i u zakonima (GPP §. 175, Dodatak, str. 224 §. 74 i dr.) i u *Pravdonoši* za *Schriftführer*. *Terminologija* (za njem. *Conceptist*) tijekom cijelog razdoblja upotrebljava naziv *perovodja*, no *Schriftführer* je bio *spisnik*.

Punomoćje

kojim niže podpisani ovlastujemo gospodina Ivana Banjavčić-a odvjetničkog perovodju u Zagrebu ... (1870-e, 8.)

Vjekoslav Uršić perovodja (1910-e, 19.)

Činjenica da Mažuranić *perovodju* ne spominje te potvrde iz *Akademijnog rječnika* (*perovođa*), koje upućuju tek na Šuleka i Popovića, svjedoče o tome da je riječ o novijem nazivu. *Akademijin rječnik* dodaje i da je tvoren prema njem. *Schriftführer*. Rammelmeyer (1975: 246) se slaže i tvrdi da je *perovodja* nastao netočnim prevodenjem njemačkog *Schriftführer*, a možda i pod utjecajem njemačkog izraza *federführend*¹³⁸. Šulek ga navodi za njem. *Schriftführer* i *Conceptist*, a Popović i za *Actuar*. *Terminologija*, međutim, za *Actuar* i *Schriftführer* nudi

---

¹³⁸ AR (1914: 795, sv. IX) perovođu definira kao „bilježnik, činovnik, kojemu je posao bilježiti, zapisivati, kao da pero vodi.” Vidi poglavlje 5.3.3.

naziv *spisnik*, iz čega se može zaključiti da niti za ovaj naziv nije postojao potpuni sporazum oko prijevoda s njemačkog. S obzirom da sve ranije navedeno nedvojbeno upućuje da je složenica *perovodja* nastala po njemačkom uzoru, te joj je u hrvatski prenesen sadržaj njemačkog modela, a i njegova struktura, svakako se može smatrati prevedenicom nastalom u vrijeme prevođenja njemačke pravne terminologije¹³⁹.

PLATITI → PLATITI

Glagol *platiti* u korpusu je zabilježen u značenju 'podmiriti trošak, dati plaću'. Bez istoznačnica upotrebljavan je tijekom cijelog razdoblja. *Platiti* je, kako tvrdi Mažuranić, stara hrvatska riječ s prvim potvrdama iz 13. stoljeća. Akademijin rječnik potvrđuje njegovo postojanje u gotovo svim starijim i novijim rječnicima, ali i u drugim slavenskim jezicima. Preuzela ga je i *Terminologija* kao prijevodni ekvivalent za njem. *zahlen*, a dosljedno ga rabi i zakonodavna praksa (B str. 60).

A ..... obećajem ..... da ć..... sve, što on ili njegov zamjenik po ovoj punomoći uradi , odobriti, kao da s..... to sam ..... učini a njegov mu trošak i zaslužbu ..... *platiti*. (1870-e, 20.)

Slavni kr. kotar. sud izvoli ovaj utok sa spisi ponesti visokom kr. banskom stolu koji neka blagoizvoli napadnutu odluku glede naknade troška od 1 for preinačiti tako da ja nisam dužan Janku Borkoviću *platiti* ovaj trošak od 1 for, već usuprot, da imade meni postupajući sudac naknaditi trošak ovog utoka. (1890-e, 11.)

PLIENITBA → PLIENITBA

Zapisi o *ovršnim plienitbama* ili samo *plienitbama* u sudskim se dokumentima analiziranog korpusa nalaze od 70-ih godina 19. stoljeća. Naziv je to koji u svojoj upotrebi do kraja razdoblja nije imao istoznačnice, iako se zakonodavna praksa i *Terminologija* ne slažu oko naziva za 'čin provedbe sudbene ovrhe'. Naime, dok zakoni to nazivaju *pljenitbom* (ili u zagradi kao stariji naziv navode *porob*) (GPP §. 527), *Terminologija*, iako za njem. *pfänden* ima glagol *plieniti*, *Pfändung* prevodi s *rubanje*¹⁴⁰. Za *plienitbu* nema starijih potvrda od

¹³⁹ Rammelmeyer (1975: 246) kao vrijeme nastanka ovog hrvatskog naziva navodi godinu 1849.

¹⁴⁰ A dosljedno tome i sve složenice s njem. *Pfändun-*, *Pfändungsprotokoll* = *napisnik od rubanja*; *Pfändungtare* = *odredbina za rubanje*; *Pfändungsunkosten* = *troškovi od rubanja*.

druge polovice 19. stoljeća (samo Šulek za njem. *Pfändung*), iako se glagol *plieniti* kod Mažuranića spominje kao stari hrvatski glagol s potvrdom iz 15. stoljeća za lat. *praedare*.¹⁴¹ Postoji, dakle, vjerojatnost, da je imenica izvedena tek sredinom 19. stoljeća.

P r e d m e t

jest s odlukom sl. kr. kot. suda Vel.Goričkog od 2. rujna 1875. br. 1840. gr. određen, i podpisanomu sudb. izaslaniku za izvršenje naložena *ovršna plienitba* i procjena pokretninah Stefanu Gjurekoviću za iztjeranje dužne Jakobu Jurkinu tražbine u iznosu 48. fr. 50 nvč. a. vr. s. p.p. (1870-e, 11.)

Ovršna dražbena odluka uz predhodnu *plienitbu* i procienu te prijenos i uzki zatvor. (1910-e, 2.)

PODPISATI (PODPISAN) → PODPISATI (PODPISAN)

Podpisati je stari hrvatski glagol koji u značenju 'potpisom odobriti, potvrditi', odnosno lat. *subscribere* bilježi većina rječnika, a *Akademijin rječnik* donosi i potvrde iz mnogih starih književnih tekstova. *Terminologija* ga ima za njem. *unterschreiben*, a nalazi se i u zakonskim tekstovima (B str. 133 i dr.; GPP §. 285 i dr.). Sudovi rabe glagol *potpisati* i iz njega izvedeni glagolski pridjev trpni *potpisan* bez sinonima tijekom cijelog razdoblja. Uz *potpisati* zabilježen je i glagol *supodpisati*.

Tvrđenje ovo mog protivnika je netemeljito, jer izprava koju sam protivnik je vlastoručno pisao i *podpisao*, imade sva potrebna i zakonom propisana svojstva... (1850-e, 1.)

Punomoćje

kojim niže *podpisani* ovlastujemo gospodina Ivana Banjavčić-a odvjetničkog perovodju u Zagrebu ... (1870-e, 8.)

POGIBELJ → POGIBELJ

Naziv *pogibelj* u korpusu se nalazi kao jedini naziv u značenju 'gubitak ili šteta'. U istom značenju nalazi se i u zakonskim tekstovima (OGZ §. 1064.), no ne i u *Terminologiji*. Mažuranić i *Akademijin rječnik* navode *pogibelj* kao staru riječ u više različitih značenja s potvrdom od 15. stoljeća.

---

¹⁴¹ Mažuranić kao sinonim za *plienitbu* spominje *zaplenu* od glagola *zaplieniti* s napomenom da su te riječi u upotrebi u sjevernoj Hrvatskoj.

Poričem da je protivnik u svojoj kući gdje ja stanujem opazio nered i neopreznost moju, poričem da je u *pogibelji* lišen biti svoje kuće za vazda... (1870-e, 14)

Na temelju pravomoćne ovosudne nagode od 6/5 1910 (.....) dozvoljuje se radi dužnih ovrhovoditelju K 394 f – glavnice .... uz predhodnu plienitbu i procienu, a na *pogibelj* i trošak ovrhovoditelja prenos i uzki zatvor istih, (1910-e, 2.)

POGLAVARSTVO → POGLAVARSTVO

Imenica *poglavarstvo* u svezi *poglavarstvo občine* ili *općinsko poglavarstvo* nalazi se u dokumentima od 1870-ih godina. Odnosi se na upravnu vlast i izvedena je iz stare hrvatske imenica *poglavar*. U značenju 'skup poglavara' bilježi je i *Akademijin rječnik* s potvrđama iz Vukova i Popovićeve rječnika te književnih tekstova. Mažuranić navodi samo riječ *poglavar*. O tome da naziv nije imao takmaca, te da nije bilo dvojbe o njegovoj upotrebi svjedoči i činjenica da ga ima i *Terminologija* za njem. *Magistrat*, a nađen je i u zakonima (OGZ §. 189.).

Da su moj gore navodi istiniti doprineti ću svjedočbu od *poglavarstva* občine Jaska i od sl. suda jastrebarskoga što mislim da nije od potrebe. (1870-e, 13.)

Za dražbu ustanovljuje se u smislu zakona od 17. prosinca 1876. jedan jedini rok na dan 30/12 1916. u 3 sati po podne u uredu općinskog *poglavarstva* u Galgovu ... (1910-e, 15.)

POSALO (POSLOVI) → POSALO (POSLOVI)

Imenicu *posalo* i to u množinskom obliku *poslovi* sudovi su upotrebljavali uglavnom kao dio dvočlanih naziva *pravni posalo/poslovi*, *sudbeni poslovi*, *parbeni poslovi*, *gruntovnički poslovi*, *gradjansko-pravni i kazneni poslovi*, *poslovi zemljištnika*. Osim kao dijelovi dvočlanih naziva, *poslovi* su zabilježeni i u izrazima *sve vrsti poslova* ili *svi poslovi*... Od spomenutih naziva *Terminologija* ima samo *pravni poslovi* za njem. složenicu *Rechtsgeschäft*, a zakonski tekstovi spominju razne vrste poslova kao što su npr. oni (*pravni*) *poslovi* koji „ištu posebnog punovlastja glasećeg na iste verste poslova:...” (OGZ §. 1008) i drugi.

... napokon ovlašćujem(o) ga ovim naročito, za sve *poslove*, za koje § 1008 o.g.z. zahtjeva posebnu punomoć. (1870-e, 5.)

... da prima tužbene i sve druge naredbe i odluke po imenu i one, koje se izdadu u gruntovničkih *poslovih*... (1890-e, 21.)

... da nas... zastupa u svih građansko-pravnih i kaznenih *poslovih* pred sudom, izvan suda i pred političkim oblastmi... (1910-e, 3.)

Mažuranić potvrđuje imenicu *posao* u značenju 'labor, djelo, radnja' u 16. stoljeću uz napomenu da je to sveslavenska riječ. *Akademijin rječnik* ima potvrde već u 13. stoljeća. Navode ga svi rječnici od Mikaljina i Belina, ali nema primjera iz stručnog pravnog konteksta.

POSJED → POSJED

Posjed je još jedan naziv koji sudska praksa rabi dosljedno i bez istoznačnica u značenju 'ono što se posjeduje, imovina'. Prema Mažuraniću i *Akademijinu rječniku* nije riječ o starom hrvatskom pravnom nazivu. Budući da su najstarije potvrde za pravno značenje nađene tek u rječnicima iz druge polovice 19. stoljeća i to za lat. *possessio* i njem. *Besitz*¹⁴², a kako je riječ postojala već ranije za *sjednik*, postoji mogućnost da je novo značenje dodano pod utjecajem njemačkog jezika¹⁴³. Naziv *posjed* bira i *Pravdonoša. Terminologija* ga također uvodi za njem. *Besitz*. OGZ (§. 312, B, str. 141 i dr.) daje pravno tumačenje pojma te opisuje način na koji se stječe posjed:

Tielesne pokretne stvari uzimaju se u posjed fizičnim uzetjem, odnešenjem ili čuvanjem; a nepokretne nastupom, omedjašenjem, ogradjenjem, obilježenjem ili obradjenjem. U posjed stvari netielesnih ili pravah dolazi se, kad se tko služi njimi u svoje ime.

Sudski dokumenti govore o *smetanju posjeda, mirnom i faktičnom posjedu o davanju u posjed*, a u *posjedu* se može nekoga i *smesti* ili *štititi* odnosno u *prijašnji posjed ustupiti*.

Protivnik tuži nas, da smo ga smeli u *posjedu* sjenokoše „Košanice” time, što smo preko njegove sjenokoše vozili. (1870-e, 18.)

---

¹⁴² Zore (1893) tvrdi da je *posjed* narodna riječ u Dubrovniku, ali da znači *sijelo, posijelo*, te da ju je pogrešno uzeti za talij. *possesso* „jer puk to ne razumije, nego veli za to *imane, država, baština* i ost.” (Zore, 1893:139). Jednako tako *posjednik* u puku znači *sjednik, koji je na sijelu*. Tako, tvrdi Zore, i *posjedovati* znači u književnom jeziku *imati* (posedere), a u narodnom jeziku *oblaziti*. Ponukan ovim primjerima, Zore negoduje zbog jaza koji je stvoren „između pučkoga i književnoga jezika” (isto) te smatra da je tako stvorena barijera između naroda i pisane riječi i narod onemogućen u razumijevanju pisanog jezika.

¹⁴³ Vidi poglavlje 5.3.6.

Konačno su dužni tužitelju pripale gornje čestice u *posjed* i uživanje ustupiti kao i naknaditi... (1910-e, 6.)

POSEDOVATI/POSJEDOVATI → POSJEDOVATI

Naziv *posjedovati* u značenju lat. *possidere* i njem. *besitzen* u sudskim se dokumentima pojavljuje od 1870-ih godina. Stara je to hrvatska riječ potvrđena u rječnicima iz 17. i 18. stoljeća, iako se u *Akademijinu rječniku* (1931: 919, sv. X) za glagol *posjedovati* tvrdi: „Ovo nije nikada bila narodna riječ (kao ni danas), nego su je književnici načinili prema lat. glagolu *possidere*.” *Posjedovati* je prihvatila i *Terminologija* za *besitzen*, te zakonodavna praksa (OGZ str. 40 – *posiedovati*).¹⁴⁴ S obzirom na suglasje između *Termonologije* i zakonodavne prakse ne čudi što je naziv *posjedovati* prihvaćen i u svakodnevnoj upotrebi na sudovima.

Okolnost, dali ja ili moja zadruga u odranskoj šumi pravo vlasništva ili u celoj ili u kojoj čestici posedujem pri riešenju ovog predmeta mjerodavna nije... (1870-e, 3.)

Da mi tu parcelu *neposjedujemo* već ju posjeduju (xxxxx) Mate i Stepan Stanilo, već u zajednici sa Josom Stankovićem. (1890-e, 2.)

POSTUPATI → POSTUPATI

'Obavljati pravne poslove na sudu i izvan suda' sudska praksa izražava glagolom *postupati*. *Postupati* se upotrebljava kao jedini glagol u tom značenju tijekom cijelog razdoblja, a oko njegove upotrebe postoji i suglasje između *Terminologije* (za njem. *verfahren*) i zakonodavne prakse (GPP §. 6 i dr.). Glagol *postupati* Mažuranić potvrđuje od Belostenca, a *Akademijin rječnik* za značenje 'raditi, činiti, poslovati' donosi potvrde od 18. stoljeća. Njegova upotreba u pravnom kontekstu zabilježena je osim u *Terminologiji*, još kod Petranovića i Bogišića.

Napokon protuslovim ja da je g. odvetnik Štefan Išvanović opunovlašten u obće proti meni na putu parbe *postupiti*, a jošte manje tužbe deržati... (1850-e, 1.)

... da prima tužbene i sve druge naredbe i odluke po imenu i one, koje se izdadu u gruntovničkih poslovih, da *postupa* ustmeno ili pismeno... (1890-e, 15.)

---

¹⁴⁴ Uz *posiedovati* zabilježen je i stari hrvatski pravni naziv *posiesti* (OGZ §. 310 i dr.) za 'uzeti u posied' kako ga objašnjava sam OGZ u istom članku te imenica *posjedovnica* (GruZ str. 197).

(NE)PRAVEDAN → (NE)PRAVEDAN

Oko naziva (*ne*)*pravedan* u značenju 'onaj koji (ni)je po pravdi i istini' od sredine 19. stoljeća nije bilo dvojbi. Upotrebljavali su ga zaposlenici sudova, stranke pri sudu i njihovi zastupnici, jednako kao i zakonodavna praksa (OGZ §. 19) i *Terminologija* (za njem. *gerecht*). U sudskim je spisima najčešće opisivao osude, odluke diobe, traženja itd. Uz pridjev zabilježena je i imenica *pravednost*.

Prama tomu dokazali smo, da je napadnuta osudu za nas ne samo *nepravedna* i štetna, već i nezakonita i ništetna, pa stoga molimo:... (1890-e, 1.)

... ustanovljeno je, da predloženi po tužitelju način diobe priepor. nekretnina u nacrtu B-I. *pravedan* i s hodan po sve stranke... (1910-e, 7.)

Riječ je vrlo stara. *Akademijin rječnik* navodi potvrde od 13. stoljeća. Prema Mažuraniću sadržava je niz rječnika za lat. *justus* odnosno njem. *gerecht*, od Vrančića, Stulića, Belostenca do, kako tvrdi *Akademijin rječnik*, Della Belle, Voltigija, Stulića, Vuka, Daničića, a ima je i *Pravdonoša* (1852).

PRAVO → PRAVO

Naziv *pravo* u korpusu sudskih dokumenata upotrebljava se u značenju 'ovlast koja pripada pojedincu na temelju pravnih normi (pravo u subjektivnom smislu)'.¹⁴⁵ Iako je stari hrvatski rječnici ne bilježe, Mažuranić tvrdi da je *pravo* stara hrvatska riječ, te za ovo značenje nalazi potvrdu u pravnim spomenicima iz 15. stoljeća. *Akademijin rječnik* navodi potvrde iz Stulićeva, Šulekova i Popovićeva rječnika. *Terminologija* je naziv *pravo* uzela za njem. *Recht*, a isti naziv rabi i zakonodavna praksa (OGZ §. 385 i dr.). U sudskim je dokumentima nađen bez istoznačnica od 1850-ih do 1918. i to u različitim izrazima i svezama: *priznati pravo*, *preporna i dvojbena prava*, *uternutje prava na daljni najamni izveršaj*, *prava pred sudom*, *pravo vlasništva*, *pravo tužiteljstva*, *pravo grunt. prenosa vlasništva*, *pravo doživotnog uživanja*, *založno pravo*, *poricati pravo*, *pravo služnosti*, *pravo na posjed*, *steći pravo* itd.

---

¹⁴⁵ Zabilježen je samo jedan primjer upotrebe naziva *pravo* u značenju „skup zakonskih normi (pravo u objektivnom smislu)”: ... dali odgovara materijalnom pravu. (1870-e, 6.)

Po §. 10 gr.p.p. dužan je tužielj u tužbi svojoj učine, skojih on *pravo* svoje izvodi vu vram onoslovnom redu podpunoma razgovetno, i u kratko navesti... (1850-e, 1.)

... te da se ove potonje čestice upišu s pravom vlasništva na moje ime u (xxx) postojeći moj gr. ul. br. 67 občine Staro Čiče... (1890-e, 13.)

PRAVNI → PRAVNI

Pridjev *pravni* izveden iz imenice *pravo* sudska praksa upotrebljava u značenju 'koji se odnosi na pravo kao skup zakonskih normi' i to u velikom broju različitih sveza. Tako se spominje: *pravni temelj, pravni naslov, pravni poslovi, pravno sredstvo, pravni liek, pravno nevaljani kupoporodajni ugovor, pravna moć, pravni slednik* itd. Većina dvočlanih naziva koji sadržava pridjev *pravni* dvočlani su prijevodi njemačkih složenica¹⁴⁶. Tako i *Terminologija pravni* ima kao samostalni pridjev za njem. *rechtlich*, ali i u prijevodima niza složenica za prvi konkretizirajući dio složenice (njem. Bestimmungswort) *Recht-: Rechtsangelegenheit (pravna stvar), Rechtsfall (pravni slučaj), Rechtsgrund (pravni razlog), Rechtsmittel (pravno sredstvo)* itd. U dvočlanim izrazima često se pojavljuje i u zakonskim tekstovima (OGZ §. 7 – *pravni slučaj* itd.). Mažuranić ovaj pridjev ne spominje, a *Akademijin rječnik* ga potvrđuje kod Šuleka i Popovića. Vjerojatno je stoga da je riječ nastala upravo pedesetih godina 19. stoljeća za potrebe prijevoda njemačkih naziva.

Ali ne samo da tužba protivnikova nema factični temelj tražbine naveden i obrazložen, njoj manjka to verh toga jošte i *pravni razlog*... (1850-e, 1.)

... kojom povlašćujem ..... gospodina Stjepana Mikelića u Samoboru za ..... i za svoje nasljednike da ..... zastupa u svih *gradjansko-pravnih* i kaznenih poslovih ... (1890-e, 15.)

PRAVOMOĆAN → PRAVOMOĆAN

'Ono što ima pravnu moć' sudska praksa označava nazivom *pravomoćan*. Pridjev *pravomoćan* zabilježen je u istom značenju bez istoznačnica u dokumentima od 1870-ih do 1918. i to u raznim svezama: *pravomoćna riešitba, pravomoćna osuda, ovosudna pravomoćna odluka, pravomoćno pravo, pravomoćna nagoda* i dr. Povremeno se u istim desetljećima pojavljuje i

---

¹⁴⁶ Vidi poglavlje 5.3.3.

imenica *pravomoćnost*.¹⁴⁷ Oko upotrebe naziva *pravomoćan* suglasni su i *Terminologija* (za *rechtskräftig* i u svezi *rechtskräftiges Urtheil*), o *pravomoćnim sudbenim rješenjima* (B str. 102) i *pravomoćnim osudama* (GPP §. 323, GruZ, §. 151, str. 141 i dr.) govori i zakonodavna praksa.¹⁴⁸ Kako Mažuranić ovaj naziv ne spominje, a *Akademijin rječnik* navodi potvrde iz Šulekova i Popovićeve rječnika te kao najstariju potvrdu onu iz *Terminologije*, može se zaključiti da je riječ o neologizmu koji je tvoren prema njemačkome modelu¹⁴⁹, a nastao od dvočlanog naziva *pravna moć*¹⁵⁰.

.. ovim se na temelju *pravomoćne* osude i [xxxxxx] kot. suda u Samoboru od 1/10 1874 br. 1438 gr. dozvoljuje, i ovosudnom [xxxxxx] g. Nagliču nalaže da ju uz zakonite stege ovrši i uspieh za osam danah ovomu sudu priobći.

Na temelju *pravomoćne ovosudne* nagode od 6/5 1910 (.....) dozvoljuje se radi dužnih ovrhovoditelju K 394 f – glavnice sa 6 % kamati tekućimi od 1/11 1909 do plateža... (1910-e, 2.)

PREDBILJEŽBA → PREDBILJEŽBA

'Uvjetni upis u javne knjige' odnosno *prenotaciju* sudska praksa dosljedno naziva *predbilježba*. OGZ (§. 438) i GrZ (§. 59) rabe naziv istog korijena *predbilježenje*, a isti predlaže i *Terminologija* za njemački europeizam *Pränotation*. Zakonodavna praksa, međutim, ima dvojbi oko izbora naziva za spomenuti sadržaj, pa tako Biljegovnik (str. 83) rabi imenicu *predbilježba*. Sudovi se, dakle, odlučuju za kraći perfektivni naziv na *-ba* usprkos prevladavajućoj upotrebi druge varijante u zakonima i *Terminologiji*.

... izhoditi osiguranja, sekvestracije, zabrane, zatvore, zabilježbe, *predbilježbe* i uknjižbe u javne knjige;... (1870-e, 5.)

... primati i povraćati nagodbe sa protivnom strankom izvan suda i pred sudom govoriti i zaključiti, sekvestracije zabrane, *predbilježbe* i uknjižbe u javne knjige ... (1910-e, 22.)

¹⁴⁷ Naziv *pravomoć* koji je uvela *Terminologija* nije niti jedanput zabilježen u dokumentima sudske prakse.

¹⁴⁸ GPP (§. 12, str. 232) govori i o *zakonitoj moći* presude „dokaz prisegom učinit se mora za 24 ure, računajući od onoga dana, kojega je presuda *zakonitu moć* zadobila.” To je još jedan dokaz da niti nazivlje unutar zakonodavne prakse nije u potpunosti bilo usustavljeno.

¹⁴⁹ Vidi poglavlje 5.3.2.

¹⁵⁰ GPP §. 324 „Ako od više suparaca prijave priziv samo nekoji od njih, imat će osuda, kad mine tok prizivu, proti ostalim pravnu moć podpunu.”

Predbilježba nije spomenuta u Mažuranićevim *Prinosima*, a niti u *Akademijinu rječniku*. Nije, dakle, stariji hrvatski naziv, već je, kako iz prethodno navedenog proizlazi, naziv stvoren sredinom 19. stoljeća vjerojatno doslovnim prevođenjem njemačkog europeizma *Pränotation*.¹⁵¹

PREDLOŽITI → PREDLOŽITI

'Usmeno ili pismeno dati prijedlog sudu' sudska praksa označava isključivo i tijekom cijelog razdoblja glagolom *predložiti*. Isti naziv ima i *Terminologija* za njem. *vorschlagen*, a i zakoni (GPP §. 329 i dr.).

Ota replika sa parnice braniteljom g Josipom Zvada sobuje se za da dupliku svoju do 14 danah od uručenja računa jur amo *predloži*... (1850-e, 12.)

Molimo indi po svom jur izkazanom zastupniku: da slavni žup. kot. sud izvoli ovaj utok sa svimi spisi *predložiti* vis. kr. banskom stolu,... (1870-e, 16.)

... sve što na ročište došavše stranke stvarno navela bude o predmetu tužbe, u koliko to oprovrgnuto ne bude dokaznimi sredstvi koja *su* sudu *predložena*... (1890-e, 1.)

Mažuranić tvrdi da je riječ staroslavenska. *Akademijin rječnik* je u ovdje relevantnom prenesenom značenju potvrđuje u *Terminologiji*, kod Stulića, Šuleka i Popovića za *antragen*, *vorschlagen*, dakle, od početka 19. stoljeća.

PRIHVATITI → PRIHVATITI

'Složiti se s nečim, suglasiti se' sudovi izražavaju glagolom *prihvatiti*. Pojavljuje se najčešće u svezi *prihvatiti prisegu*, zatim *prihvatiti nagodbu*, *odpovjed* itd. Zabilježen je bez istoznačnica od sedamdesetih godina 19. stoljeća do konca razdoblja. *Terminologija* njime prevodi njem. *acceptiren*. Naziv je pronađen i u zakonima (OGZ §. 1008 i dr.).

Navraćenu mi pako u tom obziru prisegu *prihvaćam*... (1870-e, 3.)

... da navraćá, *prihvaća*, uzvraćá, i nastupljuje svake vrsti prisege ... (1870-e, 10.)

Ja Fabijan Miholić *prihvaćam* gornju nagodbu u cjelosti i odustajem od tužbe ... (1910-e, 18.)

---

¹⁵¹ Vidi poglavlje 5.3.2.

Mažuranić ovaj glagol ne spominje, a *Akademijin rječnik* ga u ovdje relevantnom značenju potvrđuje tek u drugoj polovici 19. stoljeća.

PREDMET → PREDMET

Imenica *predmet* kao pravni naziv u ovom korpusu znači 'problem koji je sadržaj parnice'. Upotrebljava se bez istoznačnica od polovice 19. stoljeća do 1918. Odgovara sadržaju njemačkog naziva *Streitsache*. Zabilježen je u svezama *uparničeni predmet* i *parbeni predmet*, a često se pojavljuje i u izrazu *u ovom predmetu*, zatim npr. *predmet tužbe* itd. *Terminologija* za isti pojam uz *parnicu* predlaže naziv *parnična stvar*, a tek za njem. *Gegenstand* *predmet*. U zakonskim se tekstovima također pojavljuje riječ *predmet* (OGZ u kazalu str. 46; GPP §. 11 i dr.).

Predmet

jest tužba dt. 23. Ožujka t.g. br. 369... (1850-e, 1.)

... i u obće da se u naše ime u našem parbenom *predmetu* sve preduzme, što za koristno i probitačno pronajde. (1870-e, 8.)

... da će se, ako na gore navedeno ročište nedodje koja stranka ili, ako bi za koju stranku došla osoba takova, za koju se nemože dokazati da imade pravo stranku zastupati smatrati kao istinito sve što na ročište došavša stranka stvarno navela bude o *predmetu* tužbe, u koliko to oprovrgnuto ne bude dokaznimi sredstvi... (1890-e, 13.)

... a pošto su spisi u ovom *predmetu* uslied našeg izvanrednog previda podneseni vis.kr.stolu sedmorice ne može se uredovanje obaviti. (1910-e, 8.)

Kako *predmet* Mažuranić ne spominje, a *Akademijin rječnik* ima potvrde iz Šulekova rječnika, Popovićeve rječnika i iz *Terminologije za Gegenstand*, te iz Petranovićeve *Ručne knjige najnužnijih pravdoslovnih riječi* iz 1862. godine, čini se da je riječ o nazivu koji je u upotrebu ušao tek u drugoj polovici 19. stoljeća, a prema Mamićevim navodima (1992: 46) u hrvatski je došao iz češkoga u prvom naletu bohemizma (1835.–1848).

PREINAČITI → PREINAČITI

Sudske odluke, osude ili rješenja mogu se u ponovljenom postupku izmijeniti. Prema nalazima iz korpusa to se označavalo glagolom *preinačiti*. Naziv *preinačiti* u svezama *preinačiti odluku, osudu* ili *riešitbu* zabilježen je od 1870-ih godina do 1918. Bilo je to u skladu s predloženim nazivom u *Terminologiji za verändern, umändern* te sa zakonodavnom praksom (GPP §. 337 i dr.).

Molimo indi po svom jur izkazanom zastupniku: da slavni žup. kot. sud izvoli ovaj utok sa svimi spisi predložiti vis. kr. banskom stolu, kaj se neka udostoji napadnutiu odluku *preinačiti*... (1870-e, 16.)

... uloženg samo proti dielu prvosudne osude, kojim su tužitelju dosudjeni parbeni troškovi iznosom od 187 K.76 fil., u toj točki napadnutu prvosudnu osudu *preinačio* i sudio, da su tuženici dužni solidarno tužitelju Josipu Podlejanu platiti ... (1910-e, 6.)

Prema navodima iz *Akademijina rječnika preinačiti* je posuđenica iz ruskog ili češkog jezika koja se u hrvatskom prvi put pojavljuje u prvoj polovici 19. stoljeća. Postoje potvrde i za pravno značenje. Od rječnika je bilježe Šulekov i Popovićev.

PREPORAN/PRIEPORAN → PREPORAN/PRIEPORAN

U zanačenju 'dvojben, sporan' zabilježen je pridjev *preporan/prieporan*. *Preporne/prieporne su nekretnosti, nekretnine, prodaja, kupoprodaja, rukoznak* itd. Isti pridjev se bez konkurencije upotrebljava već od 1850-ih i ostaje do konca razdoblja. *Terminologija*, međutim, za njem. ekvivalente *streitig* i *strittig* nije birala *preporan*, iako ima *prepiranje, prepor* za *Streitigkeit*, već je tvorila riječ *razpreni*.¹⁵² Sudovi su međutim, za ovaj pravni naziv bili usklađeni sa zakonodavnom praksom koja je odabrala također pridjev *preporan* (GPP §. 629, OGZ §. 294 „u stvarih prepornih ima sudac suditi samo po činih, koji se u spisih navode...”).

... odnikud bo se nevidjava, da je izprava tužbi pod A privita sklopljena za to, da se poravnaju *preporna* i dvojbeni prava ... (1850-e, 1.)

Ali tuženik nije nikad izvršivao prepornog posieda u njezino ime, jer nepredleži dokazano, da je ona *preporni* predmet posiedovala i da ga je dala u posied tuženiku. (1870-e, 16.)

---

¹⁵² U slovenskom dijelu *Terminologije* nalazimo riječ koja je bliža hrvatskoj jezičnoj praksi od one predložene u hrvatskom dijelu *Terminologiji*, a to je *prepirni*.

... da nam je Joso Stanković dužan priznati pravo vlasništva na *preporne* nekretnine i ustupiti nam u posjed, pa smo ovosudnom odlukom od 9/4 1896. broj 1995 dne 8/4 1896 i uvedeni u posjed preporne parcele... (1890-e, 2.)

... da je tužitelju bilo 8 godina, kada je sa svojom materom otišao sa *priepornih* nekretnina u Črnkovec pak da je dakle u vrijeme sklopljene nagode bio malodoban;... (1910-e, 7.)

Nije poznato podrijetlo pridjeva *pr(ij)eporan* kao niti imenice *pr(ij)epor* jer ih rječnici gotovo nisu niti zabilježili. Mažuranić ih uopće ne spominje, a *Akademijin rječnik* za *prijepor* kratko navodi da u grafi za rječnik nije bilo potvrda, „ali se poknjiški govori i piše” (1880: sv. XI str. 932). Za *prijeporan* postoji tek jedna potvrda iz druge polovice 19. stoljeća što sugerira da je riječ bila novijeg datuma.

PRIGOVOR → PRIGOVOR

'Suprotstavljanje ostvarenju protivnikovih prava, odnosno nečem što je na sudu rečeno ili odlučeno' (lat. *exceptio*) sudska praksa jednako kao i zakonodavna (GPP §. 13 i dr.) izražava pravnim nazivom *prigovor*. Iako *Terminologija* za njem. *Einwendung* (*exceptio*) kao glavni naziv predlaže *branjenje*, a tek za *Einwendungen* (*Einwurf*) ima *prigovor*, u svakodnevnoj jezičnoj praksi sudova *prigovor* se upotrebljavao bez istoznačnica tijekom cijelog razdoblja u svezi s različitim glagolima: *stavljati prigovor*, *podnositi prigovor*, *opovrgnuti prigovor*, *obarati prigovor*. Uz imenicu *prigovor* povremeno se pojavljuje se i glagol *prigovoriti*.

Ma koliko pako moj *prigovor* o opunomočju protivnika zakonit a nezakonit je to će slavni sud sudbeno prevideti. (1850-e, 7.)

Proti sudbenoj odpovjedi moga stana u Rakovom potoku pod A podnosim pravodobno sljedeće:

Prigovore: (1870-e, 14.)

U obće uz gornje razloge koji obaraju *prigovor* tuženih – uvažiti valja, da je prigodom diobe zadruge Podlejan... (1910-e, 8.)

O tome da je *prigovor* u 19. stoljeću bio široko rasprostranjen i prihvaćen pravni naziv svjedoče i Mažuranićev i *Akademijin rječnik*. Pravno je značenje međutim potvrđeno tek nakon polovice 19. stoljeća, pa je vrlo moguće da je riječ povećala broj svojih značenja

dodavanjem pravnoga kako bi njemački naziv *Einwendung* dobio svoj hrvatski ekvivalent.¹⁵³ Za njem. *Einwendung* i *Gegenrede* zabilježio ga je i Popović, a za *Widersprache* Šulek.

PRIZIV → PRIZIV

Priziv kao pravni lijek dopušten 'proti osudam perve molbe' (GPP §. 308) sudska praksa spominje tijekom cijelog razdoblja bez pokušaja korištenja sinonimom *pozov*, odnosno *pozivati* koje *Terminologija* nudi za njemačke pravne nazive *Appelation* i *Berufung*,

... proti izrečenim osudam *prizive* uložiti, previdjenje iskati, i tužbe ništetnosti podneti... (1850-e, 14.)

...pa stoga molimo: da slavni kr. kotar. sud izvoli ovaj *priziv* sa žaobom ništovnom podastrieti veleslavnom kr. banskom stolu... (1890-e, 1.)

Akademijin rječnik naziv potvrđuje tek navodom iz Šulekova rječnika za njem. *Appel* i Popovićeve za njem. *Appellation* te citatima iz nekih književnih tekstova, dok Mažuranić izrijekom tvrdi da *priziv*, koji je sinonim za *pozov*, „nije stara riječ” (Mažuranić 1908: 1162). Na temelju ovih podataka može se zaključiti da je na jezik sudske prakse znatno utjecala zakonodavna praksa, budući da je upravo naziv *priziv* u upotrebi u zakonskim tekstovima (GPP §. 308). Iako je riječ o neologizmu, nastalom po uzoru na njemački naziv *Berufung*,¹⁵⁴ hrvatska je pravna struka prihvatila upravo *priziv*.

POZIVATI (SE NA) → POZIVATI (SE NA)

Pravni izraz *pozivati se na nekoga ili nešto* u značenju 'potvrđivati nešto nečim' sudovi su bez istoznačnica upotrebljavali tijekom cijelog promatranog razdoblja. U dokumentima je nađen uglavnom u svezama *pozivati se na svjedoke ili isprave*. U istom značenju glagol *pozivati* nalazi se i u *Terminologiji* za njem. *berufen* u izrazu *sich auf Zeugen oder Urkunden berufen*. *Akademijin rječnik* također ga potvrđuje s više citata iz književnih tekstova. Iako ga Mažuranić ne spominje, potvrde iz *Akademijina rječnika* navode na zaključak da je riječ o starijem hrvatskom nazivu koji su bez alternativa prihvatili i *Terminologija* i zakonodavna (GPP §. 160) i sudska praksa.

---

¹⁵³ Vidi poglavlje 5.3.6.

¹⁵⁴ Vidi poglavlje 5.3.3.

... Nadalje isprave na koju se protivnik moj *poziva*, krstjena je nagodom... (1850-e, 1.)

Svjedoci na koje se protivnik *pozivlje*: Tomo Solić i Petar Pavišić mlađji nemogu dokaz onaj pružiti koj je potreban za da protivnik može uspjeti svojom tužbom... (1870-e, 3.)

Isto tako potpunoma je prilog B-I. nečitljiv da se nerazabire što protivnik s njime želi dokazati i našto se on na taj prilog *poziva*. (1910-e, 19.)

PRETNJA/PRIETNJA → PRETNJA/PRIETNJA

Naziv *pretnja/prietnja* zabilježen je u sudskih dokumenata tijekom cijelog razdoblja bez istoznačnica i pretežito u izrazu *pod prietnjom/pretnjom ovrhe* ili 1850-ih još i *uz pretnju overhe*.

... da mi je dužan naknaditi sudni trošak za vremena 14 danah *uz pretnju overhe*. (1850-e, 1.)

... sudio, da su tuženici dužni solidarno tužitelju Josipu Podlejanu platiti od parbenog na 117 K.40. fil. obredjenog troška tri četvrtine sa 88 K. 11 fil. za 14 dana *pod prietnjom ovrhe*; ... (1910-e, 6.)

Stara je to hrvatska riječ nastala od glagola *prijetiti* za koji Mažuranić navodi više potvrda, najranija je iz 14. stoljeća. Akademijin rječnik *prijetnju* potvrđuje u nekoliko rječnika te u književnim tekstovima od 15. stoljeća. U Vukovu rječniku stoji za njem. *Drohung*, a potvrda pravnog značenja postoji kod Bogišića. Istu riječ ima i *Terminologija za Drohung*. U zakonskim tekstovima nije pronađena.

PRIZNATI → PRIZNATI

Glagol *priznati* u sudskim se dokumentima ovog korpusa pojavljuje se u dva značenja. Prvo se odnosi na 'prihvatanje istine ili postojanja nečeg' i odgovara značenju njemačkog naziva *anerkennen*. Drugo značenje 'izjaviti nešto što je istinito' ekvivalent je njemačkom *bekennen*, *eingestehen*. Naziv se bez konkurencije upotrebljava u oba značenja tijekom cijelog razdoblja.

U ostalom kako u mojem govoru naveo jesam, tako i na dalje molim, da izvoli po zaključenoj razpravi za pravo *priznati*, da ja nisam dužan mome protivniku kao cesionaru Valentina Celle na temelju krstjene nagode obrokni dug sa 50 for 4 % kamati naplatiti... (1850-e, 1.) (*anerkennen*)

Tuženi Andro i Ivan [.....] k ročištu dne 276 Rujna 1872 akoprem pravodobno obaviešteni do vlastitih rukuh dosli nisu stoga su se morala navedenja u tužbi, dočim neprotuslove preloženim dokazalom, glasom §. 40. g. p. p. za istinita *priznati*, ... (1870-e, 20.) (*anerkennen*)

Proti ovom potonjem izhodili smo jur pravomoćnu ovosudnu osudu od 30/8 1895 broj 4182/gr. kojom je izrečeno, da nam je Joso Stanković dužan *priznati* pravo vlasništva... (1890-e, 2.) (*anerkennen*)

S jedne strane ja Janko Curulić *priznajem*, da sam tužitelj Janku Cvetniću na temelju obveznice od 11/3 871 doista 110 for. nvč. a. v. slovom jedno sto deset forintih dužan i zato se ovim obvezujem, da ću... (1870-e, 1.) (*eingestehen*)

No sve to *priznajem* odnosno dozvoljavam samo pod uvjetom ako tužitelj položi sljedeću prisegu:... (1910-e, 18.) (*eingestehen*)

Terminologija uzima *priznati* za prijevod dvaju njemačkih naziva, *anerkennen* i *bekennen* (*eingestehen*), a upotrebljavaju ga i zakonski tekstovi¹⁵⁵. Mažuranić ga potvrđuje samo u *Terminologiji*, a *Akademijin rječnik* najraniju potvrdu navodi s kraja 18. stoljeća. Od rječnika glagol *priznati* bilježi samo Vukov rječnik i to također u oba značenju – *anerkennen* i *eingestehen*.

PROTIVNIČKI → PROTIVNIČKI

Protivnički je 'onaj koji pripada ili se odnosi na protivnika'. *Protivnički* može biti *odgovor*, *nekretnina*, *pokretnina*, *odvjetnik* itd. Riječ je u korpusu zabilježenom bez konkurencije tijekom cijelog razdoblja. U *Terminologiji* je nađena kao dio dvočlanog naziva *protivnički govor* za njemačku složenicu *Gegenrede*. U zakonima nije nađen, no postoji imenica *protivnik* (GPP §. 61 i dr.).

Zamoljena ovršna plienitba i procjena *protivničkih* pokretninah, i naime vina, vinskoga posudja, kravah, konjah, svinjah, svake vrsti žita, kolah, pokućstva, blaga itd. radi dužnih ovrhovoditelju... (1870-e, 15.)

Ugovor sam pravio je občinski upravitelj i bilježnik uzprkos tome, što sam jur bio pogodio upravo s' *protivničkim* odvjetnikom ugovor i prijenos;... (1890-e, 8.)

Pridjev *protivnički* potvrđen je u Della Bellinu rječniku i kod Popovića za *gegnerisch*, a postoje i književne potvrde za opće značenje od 18. stoljeća. Mažuranić ga ne navodi.

---

¹⁵⁵ TMZ (§. 439, str. 186) ima i pripadajuću imenicu *priznanica*.

PROTIVNIK → PROTIVNIK

O suprotnoj strani u sudskom postupku stranke na sudu tijekom cijelog razdoblja govore kao o *protivniku*. Tako spominju *protivnikovu tužbu, molbu, želju, odgovor, pokretnine* itd. Uz *protivnika* rabi se i imenica ženskog roda, *protivnica*. Imenicom *protivnik Terminologija* prevodi njem. naziv *Gegner*, zakonski ga tekstovi također rabe kao jedini naziv u tom značenju (GPP §. 61, 65 i dr.).

G. *Protivnik* u svom protu odgovoru pozivlje nižepodpisanog o tom, da neka svoje tverđenje odkaže, ... (1850-e, 7.)

Ja se nisam objestno u parnicu upustio nego sam isto tako zastupao svoje interese kao što je *protivnica* svoje zatupala .- (1910-e, 12.)

Akademijin rječnik navodi riječ *protivnik* samo u općem značenju s potvrđama u Mikaljinu, Della Bellinu i drugim rječnicima, pa sve do Vukova. Kao staru riječ za lat. *adversarius* potvrđuje je i Mažuranić.

PROGLASITI → PROGLASITI

Glagol *proglasiti* u korpusu je zabilježen u značenju 'objaviti, javno izdati službeni akt'. Najčešće je riječ o raznim sudskim dokumentima koji se *proglašavaju ništetnim* ili *pravno nevaljanim*, ali i raznim *uvetima* i *preporima* koji se također *proglašavaju*. Isti naziv ima i *Terminologija*, ali u izrazima različitim od spomenutih, *proglasiti koga za nasljednika* za njem. *einen zu seinem Erben erklären* i *proglasiti koga da je lud, krivac* za njem. *einen für wahnsinnig, schuldig erklären*. Njemački izraz *etwas für nichtig erklären* prevodi kao *izreći da što nevalja*. Naziv *proglasiti* zabilježen je i u zakonskim tekstovima (GPP §. 634 i dr.).

Od strane ovomestnog c. Kr. Kot. Suda Jastrebarskog bude posle pročitanja na molbenicu g. Dominika Hošeka upravitelja gospodčie Kerestinec iznajmlenje dražbeno oranicah, ... etr. na gospodčiu Kerestinec spadajućih dozvoljuće odluke uveti obderžavati se imajuće obširno *proglašeni* i potanko raztumačeni, a ti pako sastoje u tome. (1850-e, 4)

... nijedna stranka ne može zahtjevati, da se isti pravni posao radi nevaljane izprave nevaljanim *proglasi*, osim ako dokaže, da je sam taj pravni posao nevaljan. (1890-e, 1.)

Mažuranić glagol spominje u značenju lat. *promulgare*, a *Akademijin rječnik* ima potvrde još iz 15. stoljeća. Glagol je naveden u rječnicima od Mikaljina do Vukova (za *kundmachen*). Ne navode se potvrde u pravnom kontekstu.

PROTUSLOVITI → PROTUSLOVITI

Naziv *protusloviti* dosljedno i bez istoznačnica sudska praksa rabi za značenje 'govoriti protivno onome što netko drugi ili nešto drugo govori'. *Protuslove* nečemu uglavnom *navedenja* ili *navodi u tužbi, dokazala* ili pak *same stranke*.

Napokon *protuslovim* ja da je g. odvjetnik Štefan Ištvanić opunovlašten u obće proti meni na putu parbe postupiti... (1850-e, 1.)

Za ustmenu razpravu ove tužbe opredjeljuje se ročište na dan 1918. u 8 sati do podne, kod ovog suda, na koje se parbene stranke pozivlju uz dodatak, da će se za slučaj, ako jedna od njih izostane, vjerovat navodom došavše, u koliko jim predložena dokazala ne budu *protuslovila* i da će se u tom smislu suditi. (1910-e, 1.)

Riječ je o neologizmu koji je nastao tek u drugoj polovici 19. stoljeća po uzoru na njemački glagol *widersprechen*¹⁵⁶. Spominju ga samo Šulek za *widersprechen* te Petranović za *widersprechen*, *contradire*, ali ga upotrebljava i zakonodavna praksa. *Terminologija* ima *protivusloviti* također za *widersprechen*, a Popović *protivosloviti* i *protivorečiti*. Sudska praksa je ovdje još jedanput u situaciji postojanja više strukturalnih varijanti dala prednost doslovno prevedenoj njemačkoj prevedenici u varijanti naziva koju imaju zakonski tekstovi.

PUNOMOĆNIK → PUNOMOĆNIK

Naziv *punomoćnik* u korpusu se prvi put pojavljuje 1870-ih te se u kontinuitetu rabi bez istoznačnica do konca analiziranog razdoblja. Iako se čini da je izveden iz imenice *punomoć* odnosno tada postojeće imenice *punomoćje*, dvočlane izraze *puno moćnik* i *puno mogućnik* spominje još Belostenec (za *plenipotentarius, mandatarius*). Moguće talijansko i latinsko podrijetlo riječi *punomoćnik* potvrđuje i Rammelmeyer (1975: 270), ali se poziva i na češki

---

¹⁵⁶ Vidi poglavlje 5.3.2.

plnomocnik.¹⁵⁷ *Akademijin rječnik* navodi jednočlani izraz i definira ga kao „lice, koje dobiva ili ima punu moć ili punu vlast, opunomoćenik” (1952; sv. XII, str. 669). Šulekov i Popovićev rječnik navode već jednočlani izraz *punomoćnik* za *Bevollmächtigter*, no Mažuranić ga ne spominje.

Iako je oko upotrebe riječi *punomoćje*, *punovlastje* i *punomoć* vladalo neslaganje¹⁵⁸, naziv *punomoćnik* je sudska praksa prihvatila od samog početka. Usprkos tomu što u zakonskim tekstovima postoji dvojno nazivlje, pa tako OGZ (§. 1005 i dr.) u svim svojim izdanjima tijekom druge polovice 19. stoljeća rabi naziv *punovlastnik* (te *punovlastitelj*), dok GPP prednost daje nazivu *punomoćnik*, ali upotrebljava i *punovlastnik* i to čak u istom članku (§. 108), sudska praksa bila je sklonija preuzeti naziv *punomoćnik*. Rabi ga i *Terminologija* za njem. *Bevollmächtiger*, ali tek kao drugi prijevod nakon *punovlastnik*. Učestala pojava imenice *moć* u ovim složenicama potvrđena je i prevladavanjem imenice *punomoć* u značenju pisane isprave.

... tužbi mojoj temeljnoj shodnu osudu riešiti, te takovu mojemu opunovlastjenome punomoćniku g. Josp. Macienu u Zagrebu u Opatovini br. 102 stanujućem sudački uručiti. (1850-e, 18.)

... u koliko ih nebi mogao obavljati ni sam ni po drugom odvjetniku, imenujem... svojim punomoćnikom u smislu §. 31. gpp. gosp. ... (1910-e, 14.)

RAZLOG → RAZLOG

Imenica *razlog* zabilježena je u dokumentima korpusa iz svih razdoblja. Upotrebljava se uglavnom u kontekstu razloga za sudbene osude, ali i razloga tužbe i različitih zahtjevanja pri sudu, a uvijek u značenju 'uzrok nečega, osnova za nešto'. Pojavljuje se kao samostalni jednočlani naziv u jednini i množini, ali i kao dio dvočlanog naziva *pravni razlog* te u svezama: *razlozi osude*, *razlozi ništovni*, *ovosudni razlog* itd. *Terminologija* riječ *razlog* ima u različitim izrazima: *pravni razlog* za *Rechts-Grund*, *razlozi po pravičnosti* za *Billigkeitsgründe*, *razlog uništbe* za *Nichtigkeitsgrund* te *razlozi male važnosti* za *unerhebliche Gründe*. Isti naziv upotrebljavaju i zakonski tekstovi, primjerice, Biljegovnik (str. 26) u izrazu *razlozi sudbenih osudah*.

¹⁵⁷ Nyomarkay (1989: 107) upućuje na mogućnost da je *punomoćnik* europeizam.

¹⁵⁸ To će biti pobliže objašnjeno u okviru Terminološkog razvojnog modela 5.2.6.3.

To su glavni razlozi zašto smo sa našim zahtjevom odpućeni, a ove razloge pobili smo gornjim dokazivanjem pa zato mora osuda pasti. (1871-e, 6.)

Glavni *razlozi* napadnute osude jesu ti, da tobože stanovite formalnosti tomu ugovoru manjkaju poimence, da nije nadtutorstveno odobren. (1890-e, 1.)

Ništovna žalba tuženika Roze Gjuran, Kate Kundek, Mare Podlejan, Pavla Podlejan mora se zabaciti, pošto u pogledu napadnutih osuda nižih sudova ne postoji nijedan od *razloga ništovnih*, predvidjenih u §339, gr.p.p.- (1910-e, 6.)

Mažuranić i *Akademijin rječnik* potvrđuju riječ *razlog* u značenju 'uzrok, povod, osnov' od 15. stoljeća. Uz *Terminologiju* potvrdu upotrebe u pravnom kontekstu ima i Petranović.

RAZVRGNUTI → RAZVRGNUTI

Razvrći ili *razvrgnuti* za lat. *dispergere, destruere, repdiare* odnosno u značenju 'razvaliti, razbacati, razstaviti' prema Mažuraniću i *Akademijinu rječniku* pojavljuje se u hrvatskim rječnicima i književnoj i drugoj građi od polovice 19. stoljeća kod Daničića, Vuka, Popovića za njem. *zerwerfen, abbrechen* te kod Bogišića. Naziv nije nađen u *Terminologiji*, no budući da ga rabi Zakon o zadrugah (§. 36 i dr.), vjerojatno je da ga je preko tog zakona preuzela i sudska praksa. Kako nema potvrda starijih od polovice 19. stoljeća, može se zaključiti da je tvoren polovicom 19. stoljeća za novonastale potrebe pravne struke. Sudska praksa ga upotrebljava od 1870-ih godina pa do konca razdoblja bez istoznačnica uz imenicu *razvrgnuće*.

... da su tuženi Janko i Kata Tavor dužni priznati meni pravo suvlastništva na ½ nekretnina gr. ul. br. 17 obćine Staro Čiče te dozvoliti da se ta zajednica vlastništva *razvrgne* tako da tuženi Janko i Kata Tavor od nekretnina gr. ul. br. 17 obć. staro Čiče dobiju sljedeće čestice:... (1890-e, 13.)

... pak su dužni dozvoliti, da se zajednica ova *razvrgne* prema nacrtu mjernika Milana Dabića ddtto Velika Gorica 19. siečnja 1910. pod B-I. (1910-e, 6.)

RAZVRGNUĆE → RAZVRGNUĆE

Pravni naziv *razvrgnuće* sudska praksa rabi od 1870-ih pa sve do 1918. u svezama *razvrgnuće zadruge* i *razvrgnuće zajednice* u kontekstu podjele zadružne imovine na članove zadruga. Nastao je od glagola *razvrgnuti* za koji su Mažuranić i *Akademijin rječnik* našli potvrde u

drugoj polovici 19. stoljeća. *Terminologija* ga ne sadržava, no pronađen je u analiziranim zakonskim tekstovima (ZoZ §. 36.). Iz ovih nalaza proizlazi da je riječ o neologizmu tvorenom polovicom 19. stoljeća za pravni institut koji starije hrvatsko pravo nije poznavalo.

Tužiteljice Jana udata Celić, Bara udata Šajković Jana Klaufrić, Kata udova Klafurić i Kata udova Klafurić zahtjevaju *razvrgnuće* zadruge i izlučenje pripadajućih njim djelovah. (1870-e, 4.)

... Tužbu

... na priznanje prava suvlastništva i *razvrgnuća* zajednice nekretninah gr. ul. br. 17. obć. Staro Čiče. (1890-e, 12.)

RAZPRAVA → RAZPRAVA

'Usmeno raspravljanje na sudu' sudska praksa jednako kao i zakonodavna (GPP §. 45, 46 i dr.) i *Terminologija* (za njem. *Verhandlung*) zove *razprava*. Riječ je uglavnom o *us(t)menim razpravama*, *razpravama prigovora*, *tužbi*, *ostavštinskim razpravama* itd. Imenica *razprava* nastala je od glagola *razpraviti*. Imaju je i drugi slavenski jezici. U hrvatskim je rječnicima zabilježena tek od 19. stoljeća. Navode je Stulić, Vuk, Šulek, Popović, a u pravnom kontekstu osim *Terminologije* još i Petranović. *Akademijin rječnik* navodi i dvije potvrde iz 16. stoljeća.

Usled prenavedenih molim slavni K. Kotarski ured kao sud, da izvoli po zaključenoj ustmenoj *razpravi* za pravo priznati da ja nisam dužan mome protivniku... (1850-e, 1.)

Za ustmenu *razpravu* ove tužbe opredjeljuje se ročište na dan..... (1890-e, 12.)

RIEŠITI → RIEŠITI

Uz *riešenje* i *riešitbu* u korpusu se pojavljuje i glagol *riešiti*. Stari je to hrvatski glagol za koji *Akademijin rječnik* tvrdi da postoji od 13. stoljeća. Njegovo je pravno značenje 'izreći presudu u parnici, donijeti odluku o molbi, utoku, tužbi, presuditi itd.'. No, pravno značenje *Akademijin rječnik* potvrđuje tek navodima iz 1850-ih godina (*Pravdonoša* i *Terminologija*), što upućuje na širenje značenja stare hrvatske riječi sredinom 19. stoljeća na specifičan pojam s područja prava, za koji do tada u hrvatskome nije bilo adekvatnog izraza, ali je postojao u

njemačkome.¹⁵⁹ *Terminologija* ga uvodi za nekoliko njemačkih izraza: *entscheiden eine Streitsache* – *riešiti parnicu, izreći presudu vrhu parnice, entscheiden über etwas* – *riešiti što izreći presudu vrhu čega, resolvieren* – *erkennen über etwas*. Rabe ga i zakonski tekstovi (GPP §. 95 i dr.). U jeziku sudske prakse glagol *riešiti* zabilježen je bez istoznačnica u svim promatranim desetljećima.

Zato molim sve netemeljite preke i nezakonite iznimke protivne stranke zabaciti, moje zahtevanje verovničko sudački utvrditi; tužbi mojoj temeljnoj shodnu osudu *riešiti*, te takovu mojemu opunovlastjenome punomoćniku g. Josp. Macienu u Zagrebu u Opatovini br. 102 stanujućem sudački uručiti. (1850-e, 18.)

... u koliko to opovrgnuto ne bude dokaznimi sredstvi koja su sudu predložena, te da će se na tom temelju *riešiti* stvar odlukom. (1890-e, 14.)

ROČIŠTE → ROČIŠTE

'Sjednica suda na kojoj se saslušavaju stranake i svjedoci' sudska praksa označava imenicom *ročište* i to bez konkurencije tijekom cijelog razdoblja. Mažuranić je spominje u kontekstu riječi *rok* za različita značenja, između kojih je i *sud*, no ne za ovdje spomenuto. *Akademijin rječnik* donosi ovdje relevantno pravno značenje s različitim potvrđama iz druge polovice 19. stoljeća (Šulek, Popović, *Terminologija*, Petranović) za njem. pravne nazive *Tagefahrt, Tagsatzung, Tagefrist*. *Terminologija* ga uvodi za njem. *Tagfahrt* i *Tagsatzung*. Nađen je i u zakonskim tekstovima (GPP §. 95 i dr.).

Punomoć

kojom opunovlaštujem g. Dra Grgu Tuškana odvjetničkog koncipienta u Zagrebu, da me zastupa na likvidationalnom *ročištu* dne 11. travnja 1874. ... (1870-e, 9.)

Za ustmenu razpravu ove tužbe opredjeljuje se *ročište* na dan 1918. u 8 sati do podne, kod ovog suda, ... (1910-e, 1.)

Na temelju navedenih podataka može se zaključiti da je *ročište* stara hrvatska riječ koja je prilikom stvaranja modernog pravnog nazivlja upotrijebljena za prijevod njemačkog pravnog

---

¹⁵⁹ Vidi poglavlje 5.3.6.

naziva koji do tada nije imao ekvivalenta u hrvatskom jeziku, te joj je time pod utjecajem njemačkog prošireno značenjsko polje.¹⁶⁰

ROK → ROK

Praslavenska riječ *rok* koja je prisutna i u mnogim drugim slavenskim jezicima, a izvedena je od glagola *reći, ureći*, u svom pravnom značenju odnosi se na „određeno vrijeme ili dan zakazan pred sudom” (Mažuranić 1908: 1257,8) ili od suda. Mažuranić nalazi potvrde u pravnim spomenicima još iz 14. stoljeća, a *Akademijin rječnik* pravno značenje potvrđuje u *Terminologiji* i kod Petranovića. *Terminologija rok* nudi za njem. *Frist*, a isti naziv nađen je i u zakonima (GPP §. 91 i dalje). U sudskim dokumentima imenica *rok* zabilježena je bez istoznačnica u svim desetljećima promatranog razdoblja u različitim svezama: *rokove moliti roke umoljivati, na rokove pristajati*, zatim *rok* može biti *otvoreni* i *odredjeni* itd.

... tužbe napervo stavi, i proti meni podignute izvodi, *roke* umoljiva, i njima pristaje... (1850-e, 13.)

Proti osudi od 4. travnja t.g. br. 1804 gr. ulažemo u otvorenom *roku* sljedeći

Priziv i zaobu ništovnu. (1870-e, 6.)

... ustupiti nam tu parcelu u posjed i u uživanje te nam nadoknaditi parbene troškove u *rok* od 14. dana pod pretnjom ovhe. (1890-e, 3.)

SPIS → SPIS

Naziv *spis* u dokumentima korpusa označava 'akt, pismo u javnim službenim poslovima'. Sudsko osoblje i stranke pri sudu upotrebljavaju ga bez istoznačnica. Istoznačnice nisu zabilježene niti u *Terminologiji*, koja riječju *spisi* prevodi njem. naziv *Acten* u izrazima *parnični spisi* za Prozeß-Acten, *spisi kaznene razprave* za *Straf-Recht-Verhandlungs-Acten* i *spisi pripravnog iztraživanja* za *Voruntersuchungsacten*, niti u zakonskim tekstovima (GPP 285 i dr.). Češka je to posuđenica, koja je u hrvatski jezik primljena u tzv. prvom naletu bohemizma (1835 – 1848) (Mamić 1992: 46), pa je stoga Mažuranić ne nalazi u starim

---

¹⁶⁰ Vidi poglavlje 5.3.6.; Zore (1893: Rad 115 str. 156) se ne slaže s odabirom imenice *ročište* za sjednicu suda jer smatra da ta riječ u hrvatskom jeziku označava samo mjesto sastanka.

hrvatskim pravno-povijesnim spomenicima. *Akademijin rječnik* je u ovom značenju bilježi u *Terminologiji*, Zborniku zakona (1853) i kod Petranovića za *Akt, atto*.

U rešenju [xxxxx] molbe, su podnešeni *spisi* odpovedi duga verhu 2000 fr. sa zaostavšimi 6% kamati ... (1850-e, 10.).

U ime Njegova veličanstva kralja Kr. kot. sud u V. Gorici izrekao je u parnici ...na temelju vodjene sa samim tužiteljima ročištu 4./5. 1910. ustmene razprave i uskladenih tom prigodom parbenih *spisa* iz ogluhe sliedeću Osudu:... (1910-e, 4.)

STEČAJNI → STEČAJNI

Stečaj je neologizam za koji *Akademijin rječnik* kaže da je riječ postojala „samo u jeziku državne uprave i sudstva u drugoj polovici 19. stoljeća” (1956: 505, sv. 16). Nađen je i u zakonskim tekstovima (OGZ §. 1024., 1210., 1226., 1262; B str. 46 i dr.) zajedno s pripadajućim pridjevom *stečajni*. *Terminologija* ga uzima kao prijevod za njem. *Concurs*, dok u složenicama *Concurs-Gläubiger*, *Concurs-Massa*, *Concurs-Instanz* ima i pridjev *stečajni* – *stečajni vjerovnik*, *stečajana masa (gromada)* i *stečajni sud*. U ovom je korpusu od 1850-ih pa sve do 1918. zabilježen upravo pridjev *stečajni* i to u dvočlanim nazivima *stečajna masa*, *stečajna gromada*, *stečajna parnica*, *stečajna imovina*. *Akademijin rječnik* ga potvrđuje u značenju 'koji se tiče stečaja' i to u rječnicima iz druge polovice 19. stoljeća za prvu, konkretizirajuću imenicu *Concurs* u njemačkim složenicama, te kod Petranovića.

... da zasupajuć .....nas.....proti *stečajnoj* imovini izabire skrbnike i vjerovničke odbore i ovlašćuje ih za djela,... (1870-e, 19.)

... , pri zastupstvu proti *stečajnim* masama upravitelja masalnog imetka a i vjerovničke odbore birati i ... (1890-e, 21.)

STRANKA → STRANKA

Imenica *stranka* još je jedan pravni naziv oko čije upotrebe nije bilo dvojbi. Bez istoznačnica upotrebljavaju ga i zakonodavna (GPP, §. 536) i sudska praksa, a ima ga i *Terminologija* za njemački naziv *Partei*. U korpusu je zabilježen kao jednočlani naziv te u svezama *protivna*

stranka, parbene stranke, zatim u izrazu *na ročište došavše stranke*, te složenici *protustranka*. Značenje joj je 'osoba, strana u sudskom postupku ili u pravnim poslovima'.¹⁶¹

Dočim onda protivna *Stranka* za opovergnuti tražbe upitne ništa temeljitog navela nije: Zato podpisani Sl. C. K. Zemskog suda moli... (1850-e, 8.)

Za ustmenu razpravu ove tužbe opredjeljuje se ročište na dan 1918. u 8 sati do podne, kod ovog suda, na koje se parbene *stranke* pozivlju uz dodatak, da će se za slučaj, ako jedna od njih izostane, vjerovat navodom došavše, u koliko jim predložena dokazala ne budu protuslovlila i da će se u tom smislu suditi. (1910-e, 1.)

Mažuranić je naziv *stranka* zabilježio, ali sa samo jednom potvrdom iz 1379. godine, pa stoga ne tvrdi sa stopostotnom sigurnošću da je riječ stara, već se ograđuje riječima: „ako nije griška priepisa, bila bi rieč stara“ (1908: 1377). *Akademijin rječnik* za pravno značenje navodi istu potvrdu kao i Mažuranić, ali i navod iz Vitezovićeve rječnika s početka 18. stoljeća. U drugoj polovici 19. stoljeća potvrđuje upotrebu u *Terminologiji*, kod Bogišića i u još nekim izvorima.

SUD → SUD

Naziv *sud* u značenju njemačkog naziva *Gericht* nađen je u sudskim dokumentima svih promatranih desetljeća, a rabe ga i svi zakonski tekstovi (OGZ §. 189 i dr.) i *Terminologija* (za *Gericht*). Stara je to riječ za koju Bogišić (1900: 325). kaže: „Ovo je, naravno, živa narodna riječ, i to ne samo u Srba ili Hrvata, nego i u većine drugih Slovena“. Naziv *sudište*, koji *Terminologija* upotrebljava za njemački *Gerichtshof*, u ovom korpusu nije pronađen. Istražujući podrijetlo naziva *sudište* Bogišić (1900: 325) dolazi do spoznaja da su okružni sud prozvali *sudištem* u Dalmaciji te pretpostavlja da je razlog tomu želja da se obnovi oblik staroga jezika (Miklošić, Daničić, Rječnik iz književnih starina) i da se duljinom uskladi s njemačkim *Gerichtshof* i talijanskim *Tribunale*. Zore (1893: 168) tvrdi da mjesto gdje se sudi mora biti *sudilište*¹⁶², a ne *sudište*. Smatra da je krivo riječ *sudište* uzimati za više sudove, tribunale. *Sudilište* smatra boljom riječju, no kako i ona, jednako kao *sudište* označava samo

---

¹⁶¹ Gruber (1911: 152) prenosi stajalište dr. Subotića koji predlaže umjesto *stranke* riječ *strana*, no ne slaže se s njim. Gruber smatra da je *stranka* već uvriježena riječ, a osim toga i narodna te se nikako ne bi smjela mijenjati, a misli i da riječ *strana* treba imati kao ekvivalent za njem. *Seite*.

¹⁶² Zore (1893: 168) riječ crpi iz Gorskog vijenca.

mjesto gdje se sudi, neovisno o tome gdje se to mjesto nalazi, predlaže da se *tribunali* zovu jednostavno *viši sudovi* ili pak da se ostavi naziv *tribunale*.

Dužnost je dakle bila slavnog *suda*, da ponajprije pod inakom ništetnosti celog ostalog postupka te dokaze provede. (1890-e, 1.)

... da nas... zastupa u svih građansko-pravnih i kaznenih poslovih pred *sudom*, izvan *suda* i pred političkim oblastmi, ... (1910-e, 3.)

Stara je to riječ koju *Akademijin rječnik* potvrđuje u svim rječnicima i raznim književnim tekstovima. Mažurianić ga potvrđuje u nekoliko značenja, između ostalog i u ovdje relevantnom značenju „tribunal, forum, službena vlast sudca ili sora sudačkoga“ (1908: 1385).

SUDAC → SUDAC

Sudac je stara hrvatska riječ koja je potekla iz staroslavenskoga, a upotrebljavala se u značenju latinskog naziva *judex*. Potvrđena je od 13. stoljeća. Bilježi je i niz starih rječnika od Vrančićeva i Mikaljina do Vukova i Daničićeva. Isti naziv sadržava i rječnici pravnog nazivlja iz 19. stoljeća, *Pravnodnoša*, *Terminologija* (njem. *Richter*) i Petranovićeve *Ručna knjiga najnužnijih pravdoslovnih riječi*.

Kako je već prije polovice 19. stoljeća riječ *sudac* prevladala u svim izvorima, a imaju je i zakonski tekstovi (GPP §. 575, str. 212, §. 15.) i *Terminologija*, bez dvojbi je upotrebljava i sudska praksa od 1850-ih do kraja razdoblja.

Buduć je napadnuta odluka nezakonita, buduć se istom iztiće neopravdano neka disciplinarna vlast postupajućeg *sudca*, buduć je tim postupkom prouzročen trošak ovog utoka, to molim... (1890-e, 11.)

U § 575 gpp. ostavlja se doduše rasudi *sudca* da ustanovi kada nastaju važni razlozi usljed kojih se imadu parbeni troškovi prebiti ali ... (1910-e, 12.)

SUDITI → SUDITI

Za označavanje 'razmatranja nečije krivice u sudskom postupku i donošenje presude' sudska praksa rabi glagol *suditi* od 1850-ih pa sve do 1918. Isti glagol koristi se i u zakonskim

tekstovima (GPP §. 294 i dr.), i u *Terminologiji* za njemački glagol *richten*. Mažuranić ga smatra sinonimom za *pravdu, pravde pitati, dieliti, lučiti, činiti*. *Akademijin rječnik* donosi između ostalog i pravno značenje koje definira kao „istraživati pravo ili krivicu koga i izricati presudu ili osudu” (AR 1956-1958: 897). Riječ je, dakle, o staroj hrvatskoj riječi o čijoj upotrebi u pravnom kontekstu nema dvojbe.

U ime Njgovog. c. kr. apoštolskog Veličanstva! Kr. kot. sud u Gorici u pismenoj parnici Jane udate Celić i drugovah proti Juri i Petru Klafuriću po odvj. Kloputaru radi s tužbom prim: 11. rujna 1877. br. 5385 gr. zahtjevanog razvrgnuća zadruga spp. na temelju dne 3. travnja 1879 sa samim tuženikom obavljene usklade spisah pronašao jest za pravo *suditi*: ... (1870-e, 4.)

... u toj točki napadnutu prvosudnu osudu preinačio i *sudio*, da su tuženici dužni solidarno tužitelju Josipu Podlejanu platiti od parbenog na 117 K.40. fil. obredjenog troška tri četvrtine sa 88 K. 11 fil. za 14 dana pod prietnjom ovrhe; (1910-e, 6.)

SVEDOČBA/SVIEDOČBA/SVJEDOČBA → SVEDOČBA/SVIEDOČBA/SVJEDOČBA

U analiziranom korpusu sudskih dokumenata zabilježen je naziv *svedočba/sviedočba/svjedočba*. U svim primjerima odnosi se na 'dokumenat kojim se potvrđuje istinitost nečega'. Katkad je to službena potvrda o npr. vrijednosti nekretnina, a katkad službena potvrda nečijih navoda.

Tražbina g. (xxxxx) oslanja se na pismenu *svedočbu* kao pod *.l.* vidise, po ck. Kot sudu dne izdatu. (1850-e, 20.)

Da su moj gore navodi istiniti doprineti ću *sviedočbu* od poglavarstva občine Jaska i od sl. suda jastrebarskoga što mislim da nije od potrebe. (1870-e, 2.)

Dražbeni uvjeti, *svjedočba* o vrijednosti nekretnina i grunt. izvadak pridržaju se kod suda, ostali pako prilozi vraćaju se molitelju. (1910-e, 15.)

Isti sadržaj u njemačkom se jeziku izražava nazivom *Zeugnis* koji *Terminologija* prevodi kao *svjedočanstvo* (jednako kao i *Zeugenschrift*).¹⁶³ U zakonskim tekstovima rabi se dvojno nazivlje, ali s razlikom u značenju. *Svjedočanstvo* (GPP §. 183 i dalje OGZ §. 586) označava usmeni i pismeni iskaz svjedoka, a *svjedočba* (GrZ §. 173) službeni dokument kojim se nešto potvrđuje, primjerice, u izrazu *svjedočba gruntovna o obavljenom gruntovnom upisu*.

---

¹⁶³ Zanimljivo je da slovenska istoznačnica u *Terminologiji* glasi *svedočba*.

Mažuranić i *Akademijin rječnik* navode varijante oba naziva u istim značenjima. Mažuranić ima *svedočastvo* i *svedočba* s potvdama od 15. stoljeća. *Akademijin rječnik* spominje *svjedočastvo* za 'iskaz svjedoka, da je nešto istinito', ali i za 'pismenu potvrdu istinitosti nečega'. U istim značenjima ima i *svjedoğba* s potvdama za varijante *svjedočba* i *svjedodžba* od 14. stoljeća za lat. *testimonium* i njem. *Zeugnis*. Zbornik zakona (1853) (AR 1959-1962: 338 sv.17) odlučuje se, ipak, samo za značenje 'pismeni dokumenti, isprava'.¹⁶⁴

Iz navedenoga se može zaključiti da, iako su u 19. stoljeću oba naziva, *svjedočanstvo* i *svjedočba*, imali ista značenja, *Terminologija* je u svom hrvatskom dijelu u potpunosti odbacila naziv *svjedočba*. U zakonskim je tekstovima vidljiva težnja k odvajanju značenja te označavanju službene pismene potvrde nazivom *svjedočba*, dok je iskaz svjedoka nazvan *svjedočanstvo*. Sudovi su se ovdje odlučili prikloniti zakonodavnoj praksi, pa *svjedočbu* također, bez dilema i odstupanja, upotrebljavaju za 'službeni dokument kojim se nešto potvrđuje', no zadržavaju isti naziv i za 'usmenu potvrdu istinitosti nečega'.

SVJEDOK → SVJEDOK

Naziv *svjedok/svedok* za 'onog koji svjedoči' u stručnom rječniku sudske prakse nije imao konkurenta. Sustavno i bez istoznačnica upotrebljavao se tijekom svih promatranih desetljeća. Ako se uzme u obzir činjenica da su oko ovog naziva u suglasju bile i zakonodavna praksa (GPP §. 152 i dalje, OGZ, §.579 i dr.) i *Terminologija* (za njem. *Zeuge*), ovakvi nalazi ne čude.

Da pako je izprava pod A. tužbi privita silom oteta mi pokazat će preslušanje *svedoka* u odgovoru navedena, i moja (xxxxx) prisega. (1850-e, 1.)

Za ustmenu razpravu ove tužbe uriče se ročište _____ na dan ..... 1894 u 8 satih do podne, na koje se pozivlju obe stranke s opomenom da ponesu sa sobom dokazala, koja im se odnose na parnicu ovu, te da povedu *svjedoke*, na koje se kane pozvati i to pod prietnjom, ... (1890-e, 14.)

Mažuranić potvrđuje imenicu *svedok* kao sveslavensku riječ. U hrvatskom je postojala još u 12. stoljeću, a spominje se u nekoliko starih pravnih spomenika. Riječ je zabilježena u svim rječnicima od Vrančićeva i Mikaljina do Vukova i Daničićeva. Pravno značenje potvrđuje i

¹⁶⁴ „Časnici penzionirani imaju nositi sobom svjedoğbu o vlastitosti svojoj. (Zbornik zakona 1853 citirano prema AR 1959-1962: 338 sv.17).

Akademijin rječnik citatima iz više književnih tekstova od 18. stoljeća, te iz *Pravdonoše* (1852).

TUTOR → TUTOR

Latinizam *tutor* jedini je naziv kojim sudska praksa od sredine 19. stoljeća pa sve do 1918. označava 'osobu koja se skrbi za maloljetnika/maloljetnicu'. Uz naziv *tutor* u nekim se desetljećima pojavljuju i njegove izvedenice *tutorica*, *tutorstvo* i *nadtutorstveni*. *Akademijin rječnik* potvrđuje latinsko podrijetlo ovog naziva, ali također tvrdi da je riječ već davno ušla u hrvatski jezik, što je vidljivo iz Belostenčeva rječnika i niza tekstova. Popović ga bilježi za njem *Vormund*, a imaju ga i Bogišić i Petranović. Mažuranić ovaj naziv ne navodi.

Povodom dne 15. proš. Meseca pri Bari Loljman porodjenog nezakonskog deteta Miška imenuje se Mihelj Mesopust *tutorom* rečenog maloletnika Miška Loljman (1850-e, 6.)

Tuženici Ivan st. Haudek zatim mld. Ivan ml. Haudek i Franjo Haudek po *tutoru* Ivanu st. Mandeku, - mld: Josip Mandek po tutorstvu Stjepana Gjuram i Rozi udovi Haudek svi iz Zablaha dužni su priznati ništetnim i pravno nevaljanim te neobvezatnim kupoprodajni ugovor dto: Novo Čiče 24. lipnja 1895 (1890-e, 2.)

Naziv *tutor* i *Terminologija* uzima za njem. *Vormund*, a ima ga i OGZ (§. 188 i dr.). Isti naziv nudi i *Pravdonoša*. Zakonodavna praksa ipak nije dosljedna, pa tako Mjenbeni zakon (§. 105) kao glavni naziv za isti pojam uvodi imenicu *štitnik*, dok riječ *tutor* navodi tek u zagradi kao alternativni naziv. Činjenica da sudska praksa upotrebljava isključivo imenicu *tutor* bez ijedne pojave drugog naziva dokazuje da je upravo *tutor* društveno prihvaćena riječ, te opovrgava Gruberovu (1911: 245) i Mamićevu (1992: 127) tvrdnju da u praksi naposljetku prevladava naziv *štitnik*.

TUŽBA → TUŽBA

Pravni naziv *tužba* sudska i zakonodavna praksa (OGZ §. 268; GPP §. 18 i dr.) upotrebljavale su bez istoznačnica za 'radnju tužitelja kojom se pred sudom pokreće postupak'. Za razliku od *Terminologije* koja je pravila razliku između usmene radnje koju je nazvala *tužba* (njem.

Klage i Anklage)¹⁶⁵ i pismene radnje za koju je predložen naziv *tužbenica*¹⁶⁶ (njem. *Klage-Schrift, Anklage-Schrift*), sudska i zakonodavna praksa nazivom *tužba* označavaju širi pojam, koji obuhvaća različite vrste tužbi neovisno o tome jesu li one usmene ili pismene. Primjeri iz ovog korpusa pokazuju da je ovdje riječ uglavnom o pismenim tužbama. Ovakva upotreba upućuje na činjenicu da praksa nikako nije prihvaćala ideju iz *Terminologije* o dvojnim nazivima, koji bi isticali opreku između pismenoga i usmenog čina.

Pošto bi *tužba* pročitana, sklopiše stranke o rješenu iste sljedeću sudbenu

Nagodu: (1870-e, 1.)

Molim stoga slavni sud da izvoli protivnika pozvati da podnese čitljivu i razumljivu *tužbu* kao i priloga, a priloženi izvor stavljam u sudbeni spis sa molbom da se protivniku na popravak vrati. - (1910-e, 20.)

Tužba je prema Mažuraniću i *Akademijinu rječniku* stara hrvatska riječ za koju postoje potvrde iz 15. stoljeća, a zabilježena je i u mnogim starijim i novijim rječnicima. U dokumentima ovog korpusa nađena je u raznim svezama od kojih su najčešće one s glagolima: *tužbu podnositi, od tužbe odustati/odstupiti, tužbe primati, tužbu sastavljati* zatim glagolskom imenicom *dignuće tužbe*. Spominje se i nekoliko vrsta tužbi kao što su *tužba possessorna, tužba confessorna, tužba smetanja posjeda, tužba ništetnosti* itd.

TUŽITELJ; TUŽITELJICA → TUŽITELJ; TUŽITELJICA

Tužitelj i *tužiteljica* nazivi su koje sudovi upotrebljavaju tijekom cijelog razdoblja bez istoznačnica za označavanje 'onog/one koji/koja nekog tuži sudu'. Mažuranić kao istoznačnicu za *tužitelj* navodi riječ *tužilac*. Potvrde za naziv *tužitelj* prema *Akademijinu rječniku* postoje u nekoliko rječnika: Vitezovićevu, Stulićevu, Ivekovićevu, Vukovu.¹⁶⁷ *Terminologija* predlaže *tužitelja* za njem. *Kläger*, a ima ga i GPP (§. 18). Naziv *tužiteljica* potvrđen je kod Stulića. Uz *tužitelja* i *tužiteljicu* u korpusu su zabilježeni i pridjevi izvedeni od ovih naziva *tužiteljev* i *tužiteljčin* te složenice *prvotužiteljica* i *drugotužitelj*.

... g. odvjetnik Stipan Išvanović kao zastupnik *tužitelja* (1850-e, 1.)

¹⁶⁵ *Terminologija* još nije predvidjela različite nazive za pojmove kaznenoga i građanskog prava (usp. Mamić 1992: 134).

¹⁶⁶ Bilo je to u skladu s težnjom da se stvori opreka između pismenoga i usmenoga (usp. Mamić 1992: 134), koja je u *Terminologiji* vidljiva na nekoliko primjera (npr. *molba* i *molbenica*).

¹⁶⁷ Postojanje riječi potvrđeno je dakle, od početka 17. stoljeća.

Na ovo ročište dolazi za *tužiteljicu* g. odv. Dr. Starčević, a za tuženicu g. odv. Vizner u osobi Stjepana Mitelića kao punomoćnika... (1870-e, 13.)

Mogla bi pako dosjelog teći samo od onog doba, kada je *tužitelj* punodobnim postao... (1910-e, 7.)

TUŽITI → TUŽITI

Glagol *tužiti* stari je hrvatski glagol za lat. *accusare* koji prema Mažuraniću i *Akademijinu rječniku* bilježe mnogi autori rječnika, od Belostenca, Stulića, Daničića, a navodi se i nekoliko književnih potvrda koje sežu sve do 13. stoljeća. Spominje se i više različitih značenja, između ostalog i 'tužiti sudu'. *Terminologija* ga uvodi za njem. *klagen*. Nađen je i u zakonskim tekstovima (GPP, §. 3, str. 230) u kojima se rabi i nekoliko imenica izvedenih iz toga glagola. U ovom je korpusu zabilježen tijekom cijelog razdoblja bez konkurencije u značenju 'okrivljavati pred sudom'. Često se pojavljuju i glagolski pridjevi trpni *tužen* i *tužena*.¹⁶⁸

Tuženi Juraj Rešetar u naplaćenje glavnice 100 fl srebra sa pripadajućemi kamatama, kao i troškove sudbene na 20 fl 21 Kr srebra omedjašene da za 14 danah od uručbe osude ove računane pod pretnjom slediti imajuće inače ovarhe izplati i namiri obsudjuje se. (1850-e, 2.)

Čudan je pako napatuk odluke, da smo morali Doru Španjur *tužiti*, koja nije nikakav učin smetanja počimila. (1870-e, 16.)

... pošto nam oni neće s dobra da priznadu vlastništvo na tu parcelu i da nam ju u posjed predadu stoga ih *tužimo* i sl. sud molimo... (1890-e, 2.)

USMRTBA → USMRTBA

Usmrtba u značenju 'poništenja nekog dokumenta, isprave' naziv je koji se u sudskoj praksi rabi bez istodobne pojave drugih riječi istog značenja. U korpusu je zabilježen od 1870-ih godina pa sve do 1918. U slučaju ovog naziva jezična upotreba sudske prakse razlikuje se od zakonodavstva i od *Terminologije*. Kod njih se, naime, u istom značenju rabe neologizam *usmrćenje* (*Terminologija za Amortisierung einer Urkunde = usmrćenje isprave*; OGZ,

---

¹⁶⁸ Gruber (1911: 156) zagovara zamjenu izraza *dići tužbu* s glagolom *tužiti* jer je *dići tužbu* germanizam (*Klage erheben*).

Kazalo, str.64; GPP, § 603.)¹⁶⁹ za koji *Akademijin rječnik* ne navodi starije potvrde od *Terminologije*. Za riječ *usmrta* nađena je potvrda prema *Akademijinu rječniku* tek kod Šuleka. Mažuranić je ne spominje.

„..., *usmrte* izposlovati, u stečajnih stvarih izabirati skrbnika stečajnoga imetka i odbore vjerovnikah, ...” (1870-e, 22.)

... ugovore o zajmu sklapati, društvene ugovore praviti, svake vrsti očitovanja izdavati, *usmrte* izhoditi... (1910-e, 11.)

Pretpostavlja se da je ovdje praksa dala prednost izvedenici sa sufiksom *-ba*, jer je perfektnog oblika i znači da se dotična radnja završila (za razliku od imenica na *-nje* koje znače trajanje čina), a moguće je da je taj oblik bio bliži duhu narodnog jezika.¹⁷⁰

UTOK → UTOK

Utok je još jedan hrvatski pravni termin koji je uspješno istisnuo internacionalizam *rekurs*, *rekurirati*. Označava pravni lijek koji je dopušten protiv „inim naredbam sudačkim“ osim osuda prve i druge molbe (GPP §. 308). U sudskim je dokumentima ovog korpusa zabilježen od 1870-ih godina do konca razdoblja, a pojavljuje se u svezama *uložiti*, *podnieti* i *činiti utok*. Stariji dokumenti ga ne spominju, no nije nađen niti neki drugi naziv istog sadržaja. Kako je iz razdoblja od 1848. do 1860. sačuvano relativno malo sudskih spisa, moguće je da dokument takvog sadržaja pa i odgovarajući naziv nisu sačuvani. Kako je u korpusu iz istog desetljeća pronađen pripadajući glagol *rekurirati* postoji mogućnost da se rabila i imenica latinskog podrijetla *rekurs* (njem. *Recurs*), koju kao istozačnicu za hrvatski naziv *utok* spominje i GPP (§. 308 i dr.).

Stoga molim, da se neuvažavajuć razloge g. odv. Dr. Starčevića, koji su neistiniti i netemeljiti meni zastupanje dozvoli, a u protivnom slučaju, da se ovo moje protuočitovanje uzme kao *utok* i neka se podastre vis. Kr. banskomu stolu. (1870-e, 13.)

... od tužba odustajati, kod vlastitih predstavke činiti *utoke*, prizive i previde ulagati, kao i prijave i tužbe ništetnosti podnašati... (1910-e, 10.)

¹⁶⁹ U *Terminologiji* se iznimno rijetko pojavljuje sufiks *-ba* (Mamić 1992:27).

¹⁷⁰ Pretjerano korištenje imenica na *-nje* kritizira Gruber u svom članku „Hrvatska pravna terminologija”. On tvrdi da je „u novije doba kod naših filologa zavladao nepojmljiva manija da upotrebljuju svagdje nezgrapne substantive na „nje“ umjesto zgodnijih i lapidarnijih na „idba” i „ba” bez obzira, da li se njima ima označiti dogotovljen čin, a ne njegovo trajanje.” (Gruber 1911:154).

Iako *Terminologija* jednako kao i *Pravdoneša* za *Recurs* nudi *utečaj*, a za *Recurrent* *utočnik* i u sudskoj i u zakonodavnoj praksi prevladao je kraći naziv *utok*. Mažuranić također potvrđuje prevlast naziva *utok*. Dodatna potvrda o tome da je naziv *utok* prihvatila šira javnost jest i činjenica da ga kao pravni naziv bilježe i *Akademijin rječnik* i Šulek u svom *Rječniku znanstvenog nazivlja*.

UŽIVANJE → UŽIVANJE

Naziv *uživanje* u korpusu je zabilježen u značenju 'korištenje, posjedovanje nečega'¹⁷¹. *Uživanje* se najčešće pojavljuje u svezama *uživanje nekretnina*, *uživanje posjeda*, *uživanje čestica*, *uživanje djelova posjeda* te *uživanje glavnice*. Dokaz da istu riječ rabi i zakonodavna praksa jest OGZ §. 533 u kojem se govori o poslovima „upravljanja i uživanja zajedničke glavnice”. *Terminologija* želi napraviti razliku između njem. naziva *Genuß* i *Fruchtgenuß* odnosno *Fruchtniessung*, pa za prvi uvodi hrvatsku imenicu *užitak*, dok druge dvije koje prenose značenje latinskog naziva *usufructus* prevodi kao *uživanje*.

.. da su držani dopustiti, da se meni Jani Celić izluči 1/6 od čitavog nekretnoga i kretnoga imetka zadružnoga uz pravo grunt. prenosa vlasništva i uz pravo doživotnoga *uživanja* moga Kate udove Klafurić... (1870-e, 4.)

... ustupiti nam tu parcelu u posjed i u *uživanje* te nam nadoknaditi parbene troškove u rok od 14. dana pod pretnjom ovhe. (1890-e, 2.)

Dokazom diobne izprave ta je dioba zadruga Cepak br 15 u Strmcu jošter god 1872, dobrovoljnom nagodom dovršena, te su prema toj diobi razdieljene stranke: Josip, Ljudevit, Franjo, Joža i Tomo faktično *uživanje* razdieljenih nepokretninah odmah nastupile... (1890-e, 18.)

Uživanje je stara hrvatska riječ koja se u raznim značenjima spominje od 15. stoljeća u više starih rječnika i književnih tekstova. Za ovdje relevantno značenje također postoje vrlo rane književne i druge potvrde. Belostenec tako imenicu *uživanje* za latinski *usufructus* navodi u 18. stoljeću. Ima je i Šulek za *Nutzung*, *Nutzungsrecht* u njemačko-hrvatskom rječniku, te za *Genuss*, *Gebrauch*, *Nutzniessung*, *Nutzgenuss* u rječniku znanstvenog nazivlja. Petranović spominje *pravo uživanja* za njem. izraz *Recht der Nutznießung*.

---

¹⁷¹ Kao što je rečeno i u *Akademijinu rječniku* (1880: 485 sv. XX), iako je velika razlika između posjedovanja i korištenja, nije lako u svakom primjeru s obzirom na ograničeni kontekst ocijeniti je li riječ o posjedovanju ili korištenju. Stoga se ti primjeri navode zajedno.

(NE)VALJAN; VALJANO → (NE)VALJAN; (PRAVO)VALJANO

'Onaj koji (ne)valja, odnosno onaj koji (ni)je u skladu sa zakonom' u sudskim je dokumentima tijekom cijelog razdoblja (*ne*)*valjan*. *Valjanim* se uglavnom naziva pravni posao, zatim izprave, namire, prodaja itd. Uz pridjev *valjan* rabi se i prilog *valjano*. Tako se *valjano* nešto dokazuje, *valjano* se sklapaju ugovori, *valjano* se zastupa i drugo. Međutim, u 20. stoljeću za dvočlani izraz *pravno valjano* pojavljuje se prvi put i složeni prilog *pravovaljano* izveden od također složenog pridjeva *pravovaljan*.

... protiv odlukah rekurirati, novce i novcane vrijednosti dizati i otom *valjane* namire izdavati, ... (1850-e, 16.)

Nu kad se pozornije čita § 618 gpp, onda se mora *valjan* jurista uputiti, da se nesmatra samo oduzetje i dotično prisvajanje posieda smetanjem, već svako prikračenje (xxxxx) i iznemirivanje ili zadrkivanje.(1870-e, 16.)

... dočim će svedoci pod B tu okolnost takodjer *valjano* dokazati. (1870-e, 3.)

Stoga je slavni sud svakako morao prije nego je u obće osudu izrekao provesti dokazni postupak, kojim bi se izpostavilo, da je *valjani* pravni posao između nas sklopljen. (1890-e, 1.)

... te da interese svoga skrbljenika *valjano* zastupa i u svemu da se po zakonu vlada... (1910-e, 1.)

... gotov novac ili novčanu vrednotu dizati, o tom *pravovaljano* namire izdavati... (1910-e, 10.)

Riječ *valjan* *Akademijin rječnik* potvrđuje od kraja 18. stoljeća. Nađena je i u *Pravdonoši* i Zborniku zakona. Mažuranić je ne bilježi u navedenom značenju.¹⁷² Kako nije ranije spominjana kao pravni naziv, moguće je da joj je novo pravno značenje dodano tek polovicom 19. stoljeća uslijed potrebe za hrvatskim ekvivalentom za njemački naziv *rechtsgiltig*. Pridjev *pravovaljan* i prilog *pravovaljano* također su nove riječi u pravnom kontekstu koje se pojavljuju tek u drugoj polovici 19. stoljeća. Ne spominju ih ni Mažuranić ni *Akademijin rječnik*. Za razliku od *valjan*, oni nisu nastali proširivanjem značenja postojećeg hrvatskog naziva, već, doduše, od hrvatskih tvorbenih elemenata, ali izravnim i doslovnim prevođenjem njemačkog složenog naziva *rechtsgiltig*.¹⁷³ Naziv *pravovaljan(o)* nije nađen niti u *Terminologiji*. Ona, naime, složeni pridjev *rechtsgiltig* prevodi kao *valjano po*

¹⁷² Gruber (1911: 325) izraz *valjan* smatra provincijalizmom te tvrdi da je nastao pod utjecajem tal. *vaglia* što znači 'vrijednost, veličina'. Predlaže da se zamijeni riječju *vrijedan*.

¹⁷³ Vidi poglavlje 5.2.2.

pravu, a valjani rabi i u svezi *valjani svjedok za tauglicher Zeuge*. Pridjevi (*ne*)*valjan* (GruZ §. 153, str. 141) i *pravovaljan* (Trg i Mz, str. 299) nađeni su i u zakonskim tekstovima.¹⁷⁴

Sudska se praksa ovdje od početka odlučuje za opće prihvaćene nazive *valjan* i *valjano*, pa i u izrazu *valjani pravni posao*, no poslije ovaj dugi izraz ipak odlučuje kratiti i u upotrebu uvodi njemačku doslovnu prevedenicu *pravovaljan(o)* koju upotrebljava i *zakonodavna praksa*.

VALJANOST → VALJANOST

Imenica *valjanost* u sudskoj je jezičnoj upotrebi u značenju 'svojstvo onoga koji je valjan, odnosno koji je u skladu sa zakonom'. Zabilježena je u svim promatranim desetljećima. Spominje se u kontekstu *valjanosti* različitih sudskih izprava poput ugovora, osuda, nagodbi itd. Rabi je i *Terminologija* za njem. složenicu *Rechts-Giltigkeit* koju prevodi kao *valjanost po pravu*. Nazivi *valjanost* i *nevaljanost* zabilježeni su i u zakonskim tekstovima (GruZ §.148, str. 140 i dr., Trg i MjZ str.292 i dr.).

Ovaj ugovor priznaje i sama napadnuta osuda, a i sama protivnica, da je dala križ, primila kaparu i prodaju smatra neprepornom – što dakle može da još očima govori za *valjanost* njezinu (1890-e, 8.)

... da je prigodom te nagode izriekom bilo ugovoreno, da ova nagoda imade vriediti samo dotle, dok tužitelj ne postane punodoban a onda da će on sam glede *valjanosti* iste imati odlučiti; ... (1910-e, 7.)

Valjanost Mažuranić ne potvrđuje kao stari hrvatski pravni naziv, ali *Akademijin rječnik* ima potvrdu u općem značenju s kraja 18. stoljeća, a pravna značenja bilježi u drugoj polovici 19. stoljeća kod Popovića, u *Terminologiji*, u Zborniku zakona (1863) te kod Petranovića za *Gültigkeit*. Postoji, dakle, mogućnost da je u drugoj polovici 19. stoljeća imenica općeg značenja prošla postupak terminologizacije te joj je značenjsko polje poršireno dodavanjem pravnog značenja i to uslijed potrebe za hrvatskim ekvivalentom za njemački naziv *Gültigkeit* odnosno *Rechtsgültigkeit*.

---

¹⁷⁴ Gruber (1911: 325) predlaže da se već udomaćeni izrazi *pravovaljan* i *pravovaljanost* prema njem. *rechtsgiltig* i *Rechtsgiltigkeit* zamijene s *pravno vrijedan* i *pravna vrijednost*.

VJEROVNIK → VJEROVNIK

Vjerovnik je pravni naziv koji se u hrvatskom jeziku rabi kao oznaka za onoga kome se nešto duguje, *creditor*. Potvrđena je njegova upotreba u zakonskim tekstovima. GPP (§. 398 i dr.) i OGZ (§. 958 i dr.), primjerice, imaju *vierovnika*. *Terminologija* ga rabi za prijevod njemačkog naziva *Gläubiger*. Za složenicu *Gläubiger-Ausschuß* predlaže dvočlani naziv *odbor verovnika* koji je, kako potvrđuju nalazi, preuzela i sudska praksa. U dokumentima sudske prakse naziv *vjerovnik* zabilježen je od 1870-ih godina do 1910-ih.

...usmrtnice izposlovati, u stečajnih stvarih izabirati skrbnika stečajnoga imetka i odbore *vjerovnikah*, ... (1870-e, 21.)

Svi uknjiženi *vjerovnici*, koji ne prebivaju u mjestu suda ili blizu njega... (1910-e, 15.)

Hrvatski naziv *vjerovnik* po svojoj morfologiji vrlo slični njemačkom nazivu *Gläubiger* i moglo bi se pretpostaviti da je njemačka prevedenica. Međutim, prema Mažuranićevim navodima *verovnik* je stara hrvatska riječ za latinski *creditor* koju je zabilježio i Belostenec kao *veruvnik*, *veruvianik* i to u značenju *posuditelj*, *zajamacz*, a izvedena je iz imenice *vera*, *vjera*.¹⁷⁵ *Akademijin rječnik* naziv potvrđuje u mnogim rječnicima od Belostenca do Šuleka, Zbornika zakona i Petranovića.

VJEROVNIČKI → VJEROVNIČKI

Uz imenicu *vjerovnik* u sudskim dokumentima svih promatranih desetljeća nađen je i pridjev *vjerovnički* i to u svezama *vjerovnički odbori* i *vjerovničko zahtjevanje*. *Terminologija* međutim za *Gläubiger-Ausschuß* ne izvodi pridjev *vjerovnički* već ima postponiranu imenicu u genitivu i zove ga *odborom vjerovnika*. Pridjev uz imenicu *vjerovnik* nije nađen niti u zakonima. Mažuranić ga također ne navodi, a Akademijin rječnik bilježi samo primjer *odbor vjerovnički* i to iz Zbornika zakona iz 1863. godine.

... da proti stečajninam izabire upravitelje i *vjerovničke* odbore, ... (1870-e, 10.)

---

¹⁷⁵ Oko postanka riječi *vjerovnik* ne postoji suglasje lingvista. Tako je Nyomarkay (1989: 113) smatra prevedenicom nastalom prema njemačkome i mađarskom modelu, a Rammelmeyer je, iako govori o njezinim latinskim korijenima, ipak svrstava u njemačke prevedenice. S obzirom na rezultate istraživanja predstavljene u ovom radu i navedene u gornjem tekstu, čini se da je naziv *vjerovnik* ipak, nastao prema latinskome modelu.

... da zasupajuć ..... proti stečajnoj imovini izabire skrbnike i vjerovničke odbore i ovlašćuje ih ... (1910-e, 21.)

VJEŠTAK → VJEŠTAK

Za 'osobu koja daje stručno mišljenje u sudskom postupku' sudska praksa rabi naziv *vještak*.

Proti procieni pod ad I. prigovaram da [xxxxxx] valjanosti jer procenitelji tamo upisani nisu šumski vještaci, ... (1870-e, 3.)

Sudbeno vještačkim nalazom i suglasnim mnijenjem vještaka Pavla Štefec, ... (1910-e, 7.)

Za naziv *vještak* postoji suglasje između sudske prakse, zakonodavne prakse i *Terminologije*. OGZ *vještaka* spominje u nekoliko paragrafa i to u kontekstu nemogućnosti činjenja ženidbene dužnosti (§. 100), nezakonitog rođenja (§. 157 i 158), ludosti i slaboumnosti (§. 273, 283 i 567), bolesti kod životinja (§. 926) itd., a isti naziv pojavljuje se i u GPP-u (§. 216 i dr.). *Terminologija* ga uvodi za njem. *Sachverständiger*, ali i *Rechnungsveständiger* (*računoznalac, vještak u računu*) i *Fachmann* (*strukovnik, vještak*).

Nepostojanje naziva *vještak* u Mažuranićevu rječniku svjedoči o tome da nije riječ o starom hrvatskom pravnom nazivu. Navodi iz *Akademijina rječnika* to potvrđuju jer bilježe pojavu ove imenice u općem značenju *vješt čovjek*, *der Geschikte* ili *peritus* tek od Vukova rječnika, a zatim navode Šulekov gdje je *vještak* već pravni naziv, te druge izvore iz druge polovice 19. stoljeća. *Akademijin rječnik* također potvrđuje da je riječ o slavenskoj riječi koju imaju poljski (*wieszczek – znalac*), češki (*veštek – prorok*) i slovenski (*veščak – stručnjak*), stoga postoji vjerojatnost da je *vještak* slavenska posuđenica.

VJEŠTAČKI → VJEŠTAČKI

Pridjev *vještački* u značenju 'ono što se odnosi na *vještaka*' zabilježen je u dokumentima sudske prakse u svezama *vještačka prisega*, *vještački očevid* i *sudbeno vještački nalaz*. Nađen je i u zakonskim tekstovima. *Terminologija* ga navodi kao dio izraza *vještački sud* za njem. *Fachmännergericht*. Mažuranić ga ne spominje, ali ga u više značenja bilježi *Akademijin rječnik*. Između ostalog navodi i pravno značenje i primjer *vještački sud* iz *Terminologije*. Niti jedan navod, međutim, ne upućuje da je naziv stariji od druge polovice 19. stoljeća.

I jerbo se Dora Gjureković očitova, da neima čim duga toga izplatiti, s toga sam za osiguranje i iztjeravanje istoga u stanu ovršenika Stefana zaplienio, i po procjeniteljih, opomenutih na svetinju jurve položene *vještačke* prisege, procieniti dao sljedeće stvari, i naime: ... (1870-e, 11.)

... nakon provedenog dokaza sudbeno *vještačkim* očevidom i po svjedocima... (1910-e, 7.)

VLAST → VLAST

Naziv *vlast* sudska praksa rabi tijekom cijelog promatranog razdoblja u različitim svezama. Govori se o *ograničenoj vlasti*, *uredovnoj vlasti*, *višoj vlasti*, *disciplinarnoj vlasti*, a *vlast* se može nekome i *dati*. Može se zaključiti da se pod tim nazivom podrazumijeva, *pravo*, *ovlast* ili *moć*, ali i *sila*. Kao 'moć, silu, snagu i jakost' definira je i *Akademijin rječnik* te navodi potvrde već iz Mikaljinina rječnika iz 17. stoljeća, u kojem se *vlast* spominje između ostalog i kao *autorita*, a navodi se i pravno značenje 'vlast od suda'. Niz potvrda nađeno je i u drugim rječnicima. Uz *silu* i *moć* *Terminologija vlast* ima kao treći prijevod za njem. *Gewalt*. Sintagmu *aus eigener Gewalt* prevodi kao *samovlastno*. U OGZ-u imenica *vlast* može se naći na nekoliko mjesta. Tako se govori o *vlasti muževljoj*, *otčinskoj* i *materinoj*. *Očinska se vlast*, primjerice, definira kao „Prava, koja pripadaju osobito ocu kao glavi porodice” (§. 147). U §. 322 nalazi se i izraz „imati stvar u svojoj vlasti”. Kako oko upotrebe ove stare hrvatske imenice očito nije bilo neslaganja između zakonodavne vlasti i rječnika, niti sudska praksa nije imala razloga za dileme, pa se u ovom korpusu *vlast* pojavljuje kao jedini naziv u opisanom značenju.

Punomoćje Kreposću kojeg ja podpisani u svoje i odvjetakah ime dajem *vlast* gospodinu Nikoli Krešiću odvjjetniku iz Zagreba... (1850-e, 17.)

U ostalom za me govore i ustanove §. 865. o.g.z. koji jasno veli, da nitko zato što nije još stiglo privoljenja višje *vlasti*, od pogodbe odustati nemože. (1890-e, 1.)

Potrebu za jasnijom definicijom naziva *moć* i *vlast* Spevec (1890: 330) naglašava još 1890-ih godina. Prema Spevecu naziv *vlast* trebao bi označavati subjektivno pravo jer je ono „vlast, što je daje objektivno pravo stanovitomu interesu” te objašnjava da je riječ o 'vlasti' da se „nešto čini ili propusti, traži, djeluje, uživa“ (isto). Primjeri upotrebe izraza *vlast* iz sudskih dokumenata ovog korpusa, te iz OGZ-a dokazuju da se izraz *vlast* već od 1850-ih kao jednostavna riječ u praksi upotrebljava u skladu s njegovim prijedlogom. O činjenici da sadržaj ovih imenica u pravu ipak još nije bio u potpunosti jasan svjedoče, međutim, složenice

s riječima *moć* i *vlast* kao konstituirajućim riječima (njem. *Grundwort*), o čemu će riječi biti u okviru analize upotrebe naziva *punomoćje*, *punovlastje* i *punomoć*.

VLASTNIK → VLASTNIK

Prema OGZ-u (§. 354) *vlastnik* je onaj koji ima pravo, tj. vlast, „raditi po volji sućanstvom [substancom] i koristiti stvari kakove, i svakoga inoga izključiti od toga.” U tom pravnom značenju naziv *vlastnik* u analiziranom se korpusu pojavljuje od 70-ih godina 19. stoljeća. Osim osnovnog naziva, nađene su i izvedenica *suvlastnik*¹⁷⁶ te složenica *samovlastnik*. Za njem. *Eigenthümer* uzima ga i *Terminologija*.

Konstatiranje okolnosti, dali i gdje imade protivnik ili njegova zadruga u odranskoj šumi, kakav dio i u kojem miestu je protivnik upitani hrast siekao, je tim neobhodnije potrebno, što šuma odranska imade mnogo gospodarah iliti *vlastnikah*. (1870-e, 3.)

... da se ove čestice iz postojećeg gruntovnog uložka br. 161 p.o. Strmec odpišu i na tužitelja kao *samovlastnika* u novi gruntovni uložak upišu... (1910-e, 6.)

... priznaju da tužitelj upisan u gruntovnici kao *suvlastnik* u ¼ diela na preporne nekretnine... (1910-e, 7.)

Zanimljivo je da Mažuranićev rječnik ne sadržava ovu imenicu kao pravni naziv, iako bilježi veliki broj riječi istog korijena poput *vlasti*, *vlastitost*, *vlastništvo*, *vlastovit*. U varijanti *vlasnik* (i *vlasnica*) u dva opća značenja ga, međutim, donosi *Akademijin rječnik*. Prvo je značenje „poglavar, oblastnik, zapovjednik”, a drugo „posjednik, imalac, gospodar” (AR 1973-1974; 179, sv. XXI). Postojanje riječi *vlasnik* u općem značenju kao istoznačnica za *posjednik* (lat. *proprietaryus*) *Akademijin rječnik* potvrđuje već u prvoj polovici 19. stoljeća navodima iz Vukova rječnika. *Pravdonoša* za njem. *Besitzer* navodi *posiednik*.

ZABACITI → ZABACITI

Glagol *zabaciti* u sudskim dokumentima znači 'odbaciti, zanemariti' i rabi se bez konkurentskih naziva od 1850-ih do 1918. *Zabacuju se ništovne tužbe, upitne tražbe, zapisi*

---

¹⁷⁶ Bogišić u *Crnogorskom zakoniku* ima *suvlasnik* (Lorković 1889: 609).

itd. Isti naziv ima i *Terminologija* za njemački izraz *etwas verwerfen*. U zakonskim tekstovima ovaj izraz nije pronađen.

Zato molim sve netemeljite preke i nezakonite iznimke protivne stranke *zabaciti*, moje zahtevanje verovničko sudački utverđiti; ... (1850-e, 18.)

Ništovna žalba tuženika Roze Gjuran, Kate Kundek, Mare Podlejan, Pavla Podlejan mora se *zabaciti*, pošto u pogledu napadnutih osuda nižih sudova ne postoji nijedan od razloga ništovnih, predviđenih u §339, gr.p.p.- ... (1910-e, 6.)

Akademijin rječnik navodi *zabaciti* u doslovnom značenju ali i prenesenom za *odbaciti* (suprotno od *prihvatiti*) s potvrdama iz književnih tekstova od 18. stoljeća, te iz nekoliko rječnika od Stulićeva do Ivekovićeva. Nema posebnih potvrda za pravni kontekst sve do *Terminologije*. S obzirom na potpunu značenjsku i tvorbenu podudarnost moguće je da je riječ o njemačkoj prevedenici starijeg datuma.

ZABILJEŽBA → ZABILJEŽBA

Zabilježba (adnotacija) je 'vrsta privremenog zemljišnoknjižnog upisa' koje sudska praksa u analiziranim dokumentima spominje kontinuirano bez istoznačnica od 1870-ih godina¹⁷⁷. *Terminologija* donosi isti naziv u nešto drukčijem obliku, *zabilježenje* za *Vormerkung*. Biljegovnik (str.16 i dr.) i GrZ (§. 59 i dr.) pak rabi isti oblik naziva kao i sudska praksa. Sudska je praksa, dakle, upotrebljavala nazive istog korijena koje imaju i *Terminologija* i zakonodavna praksa, ali je dala prednost kraćem perfektivnom obliku sa sufiksom *-ba* koji izražava svršenu radnju.

... da traži i podeljuje rokove i povrate, da nagode sklapa, da izhadja i opet ukida ili oprašta sjegurnosti, sekvestracije, zabrane, *zabilježbe* i uknjižbe, ... (1870-e, 19.; 1890-e, 21.)

Podjedno se obradjuje *zabilježba* ove tužbe u gruntovnici na nekretninama gr. ul. br. 296 p.o. Rakovpotok i (xxxxx) (1910-e, 1.)

Akademijin rječnik ne navodi imenicu *zabilježba*, ali glagol *zabilježiti* potvrđuje od 17. stoljeća u raznim rječnicima i književnim tekstovima. Kako i Mažuranić *zabilježbu* ne spominje, može se zaključiti da je riječ o neologizmu iskovanom sredinom 19. stoljeća.

---

¹⁷⁷ Za 1850-e u korpusu nema podataka.

ZABRANA → ZABRANA

Naziv *zabrana* nađen je u dokumentima iz svih desetljeća promatranog razdoblja. Zabilježen je isključivo u punomoćima. Upotrebljavao se u značenju 'naredba kojom sud nešto zabranjuje'. U slučaju ovog naziva sudska je praksa postupala u skladu s nazivljem upotrebljavanim u zakonima. Primjerice, OGZ §. 610. govori o „*zabrani otudjiti stvar*“, a GPP (§. 407) o „*zabrani sudbenoj*“ te (§. 624) „*zabrani proti poduzetniku gradnje ili djela*“ i dr.. *Terminologija* za njemačku imenicu *Untersagung* ima *zabrana*, ali za *Verbot* rabi termin *ustava*, koji, prema nalazima iz korpusa, u upotrebi sudske prakse nije zaživio.

... zakletve svake versti ponudjati i odnosno navratjati, primati i natrag odbijati, osiguranja, uzapćenja, *zabrane*, zatvore, uknjiženja u javne knjige izposlovati, ... (1850-e, 17.)

... da traži i podeljuje rokove i povrate, da nagode sklapa, da izhadja i opet ukida ili oprašta sjegurnosti, sekvestracije, *zabrane*, zabilježbe i uknjižbe, ... (1910-e, 20.)

Zabrana je zabilježena u Stulićevu rječniku, no Mažuranić nije našao potvrda u starim izvorima. Stari pravni naziv je, kako tvrdi Mažuranić (1908: 1628) glagol *zabraniti* za lat. *prohibere, inhibere*. *Akademijin rječnik zabranu* potvrđuje kao pravni naziv u *Terminologiji*, kod Petranovića i Bogišića. Riječ je, dakle, o starijoj riječi kojoj je dodano novo pravno značenje vjerojatno iz potrebe za stvaranje hrvatskog ekvivalenta za njemački naziv *Verbot*.¹⁷⁸

ZAKON → ZAKON

Naziv *zakon* vrlo je stara hrvatska riječ za 'uredbu, naredbu'¹⁷⁹ čije postojanje Mažuranić i *Akademijin rječnik* potvrđuju već od 15. stoljeća. Zabilježena je u nekoliko starih rječnika od Vrančićeva, Mikaljina, Belostenčeva, Voltigijeva, pa sve do *Pravdonoše*¹⁸⁰, Šuleka, Petranovića i Bogišića. Navedene su i potvrde iz raznih književnih tekstova i povijesnih spomenika. Od sredine 19. stoljeća naziv *zakon* se bez istoznačnica, samostalno ili kao dio različitih jezičnih izraza, upotrebljava u sudskim dokumentima, zatim u zakonskim tekstovima (OGZ §. 2 i dr. te u drugim zbirkama zakona) i u *Terminologiji* (za njem. *Gesetz*).

---

¹⁷⁸ Vidi poglavlje 5.3.6.

¹⁷⁹ U istom značenju ili sličnim značenjima imaju ga i drugi slavenski jezici (AR 1975: 22, sv. XXII).

¹⁸⁰ Potvrda za izraz *po zakonu*.

... na mesto sebe izpaćen drugog zastupnika polag svoje volje s jednakim ili ograničenim punomoćjem stavi, i sva *po zakoni* dozvolena sredstva, koja za shodno i meni koristno smatrao bude, upotrebi;... (1850-e, 13.)

Prma tomu možemo utvrditi, da napadnuta osuda niti je u formi niti materiji opravdana niti *u zakonu* utemeljena,... (1870-e, 6.)

Za dražbu ustanovljuje se *u smislu zakona* od 17. prosinca 1876. jedan jedini rok na dan 30/12 1916. u 3 sati po podne u uredu općinskog poglavarstva u Galgovu... (1910-e, 15.)

ZAKONIK → ZAKONIK

Imenica *zakonik* u korpusu se tijekom cijelog razdoblja upotrebljava za označavanje knjige, zbornika zakona i to u kontekstu Obćeg građanskog zakonika ili Kaznenog zakonika. Istu imenicu odabrala je i *Terminologija* za njem. Gesetz-Buch. Bio je to sredinom 19. stoljeća uobičajeni naziv za različite zbornike zakona, no kasnije je zakonodavna praksa dala prednost imenici *zakon* kojoj je prošireno značenjsko polje. Stoga u zbirci zakonskih tekstova tiskanih 1880-ih postoje Gruntovni zakoni, Obrtni zakon, Trgovački i mjenbeni zakon, Stečajni zakon i Kazneni zakon, a jedino Opći građanski zakonik u svom nazivu i dalje zadržava stari naziv.

Kamati pripadaju od dne obećane naplate deržane po glasu *građanskog zakonika* § 512.912. (1850-e, 20.)

... povlašćujem njega nadalje, da i one vrsti poslove izvrši, za koje u smislu §. 1008. *obć. gr. zakonika* posebna punomoć jest od potrebe... (1890-e, 15.)

Iako *Akademijin rječnik* riječ *zakonik* potvrđuje uglavnom navodima iz rječnika i tekstova iz sredine ili druge polovice 19. stoljeća (od Daničića, Šuleka, preko Popovića, *Terminologije*, pa do Petranovića i Bogišića¹⁸¹) postoji i književna potvrda iz 16. stoljeća. Mažuranić ne navodi riječ u ovdje relevantnom značenju.

(NE)ZAKONIT → (NE)ZAKONIT

Naziv *zakonit* u značenju 'koji je po zakonu' odnosno *nezakonit* u značenju 'koji nije po zakonu' sudovi upotrebljavaju tijekom cijelog razdoblja bez konkurentskih naziva. Uz

---

¹⁸¹ Bogišić je crnogorsku knjigu građanskih zakona nazvao *Opšti imovinski zakonik za Crnu Goru*.

nezakonit povremeno se pojavljuje i *protuzakonit* u istom značenju. Spomenuti pridjevi u sudskim dokumentima najčešće opisuju *osudu, posjed, odluku, zastupnika, zastupstvo*, pa i *dijete*.

Ma koliko pako moj prigovor o opunomočju protivnika *zakonit i nezakonit* je to će slavni sud sudbeno prevideti. (1850-e, 1.)

Protivnica je dakle počinila civilno nepravu, pa neka nosi i štetu. Jer je i u tom dielu napadnuta osuda nepravedna i *protuzakonita*, to ulažem ovaj priziv i molim: ... (1890-e, 9.)

Navlastito je nezakonita napadana *osuda*, što su ti troškovi sudjeni na solidarni platež, makar da su se tuženici na posve različit način u parnicu upustili i svaki posebne troškove izazvali. (1910-e, 10.)

Oko naziva *zakonit* postojalo je i suglasje između *Terminologije* i zakonodavne prakse. *Terminologija* ga ima za njem. pridjeve *gesetzlich* i *rechtsmäßig*, no umjesto *protuzakonit* uvodi dvočlani naziv *proti zakonu* za njem. *gesetzwidrig*.¹⁸² U zakonskim je tekstovima zabilježen naziv (ne)zakonit (OGZ §. 155 i dr.). *Akademijin rječnik* potvrđuje da je *zakonit* stara riječ i donosi potvrde iz raznih rječnika od Mikaljina, Vitezovićeve i Belina do Šulekova. Mažuranić ga, međutim, ne bilježi.

ZAMETNUTI → ZAMETNUTI

Glagol *zametnuti* u analiziranim se dokumentima pojavljuje od 1850-ih godina do konca razdoblja u značenju 'započeti, zapodjenuti'. Nađen je u svezama *zametnuti zapisnik, zametnuti parnicu, zametnuti razpravu*. Sveza *zametnuti zapisnik* zabilježena je u ranijim desetljećima, dok se kasnije gubi, a u kontekstu zapisnika nastavlja se pojavljivati glagol *sastaviti*. Česta sveza tijekom cijelog razdoblja je *zametnuti parnicu*.

ZAPISNIK

od 11 Ožujka 1873

Zametnut na tužbu Stjepana Gjureković iz Odre kao kuće gospodara proti Jakobu Jurkin iz Odre radi 51 fr. 10 nč. od tužbe od 20 prosinca 1872 br. 1303 gr kako sledi: ... (1870-e, 3.)

U ime Njegovog Veličanstva kralja Hr. kot. sud u V. Gorici obnašao je u ustmenoj parnici Kate Martinčić preudate Paviša i Janka Mandeka iz Zablatja po odvj. Dru Gašparcu proti Ivanu star.

---

¹⁸² Vidi poglavlje 5.3.3.

Mandeku, te mldb. Ivanu mldj., Franji i Josipu Mandeku ... *zametnute* tužbom de r. 52 97 broj 935 gr. i na ročištu dne 25/6 97 obavljenom uskladom spisa dovršene – suditi kako sledi:... (1890-e, 7.)

za ...me... i za svoje nasljednike da me... zastupa u svih građansko-pravnih i kaznenih poslovih pred sudom, izvan suda i pred političkim oblastmi, da u naše ime parnice *zameće* i tužbe podnosi, ... (1910-e, 20.)

Mažuranić spomenuti glagol nije zabilježio, ali ima *zamet* u značenju 'začetak'. Njegovo postojanje ipak potvrđuje *Akademijin rječnik*. Između ostalog navodi i potvrde za upotrebu glagola u pravnom kontekstu i to kod Petranovića za njem. *etwas streitig machen – zametnuti, podići pravdu o kakvoj stvari* te citatom iz *Pravdonoše* „Zametnuvši proces očituje se sve kako je seljak kazao” (1852, 8 cf. AR 1975: 131, sv. XXII). Iako spomenuti navodi i nalazi iz korpusa dokazuju da se glagol *zametnuti* upotrebljavao na polju prava, nisu ga prihvatili niti *Terminologija*¹⁸³ niti zakonodavna praksa¹⁸⁴.

ZAPLIENITI → ZAPLIENITI

Uz *plienitbu* sudovi su rabili i glagol *zaplieniti* za označavanja 'radnje provedbe sudbene ovrhe', te particip *zaplienjeni* u svezi *zaplienjene stvari*. Spomenuti nazivi bili su u upotrebi također od 1870-ih do kraja razdoblja. Mažuranić bilježi *zaplieniti* za njem. *pfänden* te napominje da je sada u upotrebi u sjevernoj Hrvatskoj *plenitba* i *zaplena*. *Akademijin rječnik* ga bilježi u više općih značenja te značenju *konfiscirati, provesti sudbenu ovrhu*. Potvrđuje da ga Šulek rabi uz *plieniti* za *pfänden*. U glagolskom obliku nije pronađen u zakonima, no GPP (§. 530 i dr.) govori o *zaplienjenim stvarima*. *Terminologija*, kao, što je već ranije spomenuto, za *pfänden* ima *plieniti, rubati*.

Zaplienjenih stvari ..... broj komadah (1870-e, 11.)

Ja sam usljed toga bona fide *zaplienio* kotac i kukurižnjak, držeći da je to vlastnost moga dužnika... (1910-e, 12.)

---

¹⁸³ *Terminologija* njem. izraz *jemanden etwas streitig machen* prevodi sa *preti se s kime o čemu* ili *podići proti kome pravdu o čemu*.

¹⁸⁴ U zakonima se primjerice govori isključivo o *sastavljanju zapisnika* (B str. 170).

ZASTUPATI → ZASTUPATI

Tijekom cijelog promatranog razdoblja u značenju „predstavljati nekoga ili nečije interese pred sudom” rabi se glagol *zastupati*. *Terminologija* ga predlaže za njemački *vertreten*. Spominje ga i GPP (§. 30). Ne nalazi se u Mažuranićevim *Prinosima*, ali ga *Akademijin rječnik* navodi u više značenja, između ostalih i u ovdje spomenutom pravnom značenju. U svom pravnom značenju potvrđen je, međutim, tek u *Terminologiji*, kada je starijoj riječi u nedostatku primjerenog ekvivalenta za njem *vertreten* prošireno značenjsko polje.¹⁸⁵

... pred sudom i izvan suda *zastupati* (1850-e, 6.)

Opunovlašćujem(o) gosp. A. F. Kafutara odvjetnika u Zagrebu da mene (nas) i moje (naše) nasljednike ... *zastupa* u svih mojih (naših) pravnih poslovih na sudu i izvan suda... (1870-e, 5.)

... da interese svoga skrbljenika valjano *zastupa* i u svemu da se po zakonu vlada... (1910-e, 2.)

ZATVOR → ZATVOR

Kod naziva *zatvor*, kao 'vrste sankcije u pravu kojom se optuženik zatvaranjem u odvojeni prostor kažnjava za učinjeni prekršaj ili sprečava u eventualnom bijegu', sudska je praksa u suglasju s *Terminologijom* (prijevod za njem. *Arrest, Gefängnis i Haft*) i sa zakonskim teksovima (GPP §. 396-406). Naziv se u sudskim dokumentima upotrebljava bez istoznačnice od 1850-ih do 1918.

... zakletve svake versti da ponudi, i odnosno naloži, prima i natrag odbije, osiguranje, uzapćenje, *zatvor*, da isposluje, od tužbe da odustane,... (1850-e, 17.)

... nagode sklapati, osiguranja uzapćenja, zabrane, *zatvora*, kao i svaka uvrštenja i javne knjige izhoditi ... (1910-e, 10.)

Riječ spominje Mažuranić u značenju lat. *inclusio, custodia, arrestum* itd. s brojnim i vrlo starim potvrdama. U ovdje relevantnom značenju spominje je i *Akademijin rječnik* i potvrđuje navodima iz starijih i novijih rječnika od Mikaljina do *Terminologije* i Daničićeva rječnika te iz književnih tekstova.

Skupina naziva koja jesu prema nalazima iz korpusa bili u upotrebi tijekom svih desetljeća promatranog razdoblja bez istoznačnica najbrojnija je i obuhvaća gotovo trećinu svih naziva.

---

¹⁸⁵ Vidi poglavlje 5.3.6.

Najviše ima imenica, nešto manje glagola, a najmanje pridjeva. Većinom to su stare hrvatske riječi koje su prihvatili i *Terminologija* i zakonodavna praksa, pa stoga ne čudi da sudska praksa nije imala dvojbi oko njihove upotrebe. Jedan manji dio naziva su novotvorene riječi od kojih su neke izvedene od starijih hrvatskih leksema, kod nekih je terminologizacijskim postupkom riječi općeg značenja dodano još jedno novo stručno značenje, dok ih je nekoliko tvoreno prema stranome, uglavnom njemačkom uzoru. Zabilježene su i neke posuđenica iz slavenskih jezika.

5.2.3. Terminološki razvojni model A, B → A, B

U okviru ovog terminološkog modela bit će predstavljeni istoznačni nazivi koji su u sudskim dokumentima supostojali tijekom cijelog analiziranog razdoblja, te su se paralelno rabili za imenovanje istih pravnih poslova ili instituta.

DOPITATI; DOSUDITI → DOPITATI; DOSUDITI

Glagol *dopitati* stara je hrvatska riječ koja se prema Mažuraniću još od 15. stoljeća upotrebljava u značenju latinskog *adjudicare*, dakle *dosuditi*, *presuditi* ili prema Belostencu *prisuditi*. Zabilježena je u sudskim dokumentima iz svih promatranih desetljeća uz istoznačnicu *dosuditi*, unatoč činjenici da *Terminologija* predlaže *prisuditi kome što*¹⁸⁶ (prema Bjelostencu) ili *presuditi da tko što dobije za zuerkennen* odnosno *pripitati za zusprechen*¹⁸⁷. Sudska praksa je rabi uglavnom kao dio kolokacije *dopitati trošak* te u jednom primjeru *dopitati nekretnine*. U zakonskim tekstovima glagol *dopitati* nije pronađen, već se rabi njegova istoznačnica *dosuditi* (GPP §. 583). *Dosuditi* je, kao i *dopitati*, tranzitivni glagol koji se u sudskim dokumentima tijekom cijelog promatranog razdoblja upotrebljava u značenju 'odrediti nešto sudskom odlukom'. Ne bilježe ga niti Mažuranić, niti Akademijin rječnik, a nema ga ni *Terminologija*. Čini se stoga da je sudska praksa *dopitati* upotrebljavala kao vrlo staru narodnu hrvatsku riječ za spomenuto značenje, dok je *dosuditi* preuzet od zakonodavne prakse.

... *parbene troške dopitati i dosuditi* – stranku protivnu otome ubavestiti ... (1850-e, 8.)

¹⁸⁶ *Terminologija eine gerichtlich zuerkannte Summe* prevodi kao *sudno prisugjena skupa, svota*,

¹⁸⁷ a *eine gerichtlich zugesprochene Sache* kao *stvar pripitana*.

Ujedno molim si sljedeći *trošak dopitati*, kojega nam protustranka naknaditi imade: (1870-e, 6.)

Zastupstvo mld. tužitelja napada prvosudnu osudu jedino toga radi, što je vrhu odlučne okolnosti tuženomu *dosudjena* (odlučna) glavna niečna prisega. (1890-e, 5.)

... uvažiti valja, da je prigodom diobe zadruge Podlejan respektirano pravo tužitelja i da mu je baš po toj diobi *dopitana* ¼ priepornih nekretnina kako to dokazuje diobni list... (1910-e, 7.)

IMOVINA; IMETAK → IMOVINA; IMETAK

Pravni nazivi za pojam 'imanja' *imovina* i *imetak* supostojali su tijekom cijelog analiziranog razdoblja. Spominju se u sudskim dokumentnima od 1850-ih godina jednakom učestalošću, a sinonimija traje sve do 1918. Osim kao samostalni nazivi dolaze i u svezama. *Imovina* je najčešće dio sveze *stečajna imovina*, a *imetak* *gibiv* i *negibiv*, *kretni* i *nekretni*, te *masalni imetak*. Budući da su se rabili u različitim svezama, dakle, nisu bili u potpunosti zamjenjivi, možemo govoriti o tek djelomičnim istoznačnicama. Začudujuće je kako se naziv *imetak* nije dao istisnuti iz upotrebe iako OGZ (§. 260, 287, 1472 i dr.) upotrebljava isključivo *imovinu*, a *Terminologija Vermögen* prevodi također s *imovina*¹⁸⁸ jednako kao i *Pravdonoša*. Jedino se u Biljegovniku pojavljuje varijanta imenice *imetak*, *imutak* (str. 53 i dr.). Ti podatci navode na pretpostavku da je naziv *imetak* bio duboko ukorijenjen u svijesti hrvatskog naroda. Mažuranić ne bilježi niti jedan od tih naziva, dok Šulek navodi *imovina*, *imutak*, *imanje* za *Eigenthum* i *Vermögen*. *Akademijin rječnik* spominje *imetak* kao kajkavsku varijantu imenice *imjetak* nastale od glagola *imjeti*, koja postoji od 18. stoljeća, dok za riječ *imovina* donosi samo potvrde iz druge polovice 19. stoljeća.

... pred sudom i izvan suda zastupati, *imovinu* verno i marljivo upravljati, i u svemu po propisu zakonah se vladati. (1850-e, 6.)

Poričem da je protivnik u svojoj kući gdje ja stanujem opazio nered i neopreznost moju, poričem da je u pogibelji lišen biti svoje kuće za vazda ter poričem da se neimade otkuda iz moga *imetka* namiriti. (1870-e, 14.)

... pri zastupstvu proti stečajnim masama upravitelja masalnog *imetka* a i vjerovničke odbore birati i... (1910-e, 12.)

... proti stečajnoj *imovini* izabire skrbnike i vjerovničke odbore i ovlašćuje ih za djela... (1910-e, 3.)

---

¹⁸⁸ *Terminologija* tek u zagradi kao opciju navodi termine *imanje* i *imetak*.

IZPOSLOVATI; IZHODITI → IZPOSLOVATI; IZHODITI

Izposlovati i *izhoditi* sinonimni su par koji je u dokumentima korpusa zabilježen u značenju 'zauzimajući se postići'. Paralelno se upotrebljavaju tijekom svih promatranih desetljeća u svezama *izhoditi/izposlovati ovrhu, usmrtbu, osudu, uknjižbu, zabilježbu, zabranu, sekvencijaciju*. Terminologija prednost daje nazivu *izposlovati* kao prijevodu za njem. glagole *erwirken* i *durchsetzen*. U zakonima je zabilježen naziv *izhoditi* (GPP §. 180), ali i *izposlovati* (GPP §. 186).

... osiguranja, uzapćenja, zabrane, zatvore, uknjiženja u javne knjige *izposlovati*... (1850-e, 15.)

... da *izhadja* i obavlja sve stupnje stvarne i osobne ovršbe i od nje odustaje, ... (1870-e, 20.)... priznajući pravo vlasništva na ovu trećinu tužiteljem dozvoljujem, da si oni mogu *izposlovati* uknjižbu prava vlasništva na ovu na mene upisanu trećinu spomenutih nekretninah ... (1890-e, 5.)

... da *izhadja* i opet ukida ili oprašta sjegurnosti, sekvencije, zabrane, zabilježbe i uknjižbe... (1890-e, 17.)

Prema *Akademijinu rječniku izposlovati* je starija riječ spominjana još u 18. stoljeću, koju navode Stulić i Vuk, a nađena je i u nekoliko književnih tekstova. Nema, međutim, potvrda upotrebe u pravnom kontekstu, niti za ovo značenje, a niti Mažuranić ovaj glagol ne navodi. Glagol *izhoditi* bilježe i *Akademijin rječnik* i Mažuranić, ali ne u ovdje relevantnom značenju. Takvi nalazi navode na zaključak da je spomenutim glagolim značenjsko polje prošireno sredinom 19. stoljeća prilikom stvaranja ekvivalenta za njem. naziv *erwirken*.¹⁸⁹

MOLBA; MOLBENICA → MOLBA; MOLBENICA

Nazivi *molba* i *molbenica* u sudskim se izpravama promatranog razdoblja pojavljuju u značenju 'pismena prošnja koja se podnosi sudu'. Za razliku od *Terminologije* koja ima oba naziva, ali *molbenicu* predlaže za pismenu prošnju, njem. *Bitt-Schrift* ili *Petitions-Schrift*, a *molbu* za usmenu prošnju, njem. *Bitte, Petition, Fürsprache*, primjeri iz korpusa pokazuju da sudovi *molbu* i *molbenicu* rabe gotovo isključivo u istom značenju i to usporedo u svim desetljećima. U tek jednom primjeru iz 20. stoljeća imenica *molba* odnosi se na usmenu prošnju. U zakonskim tekstovima vlada zbrka oko upotrebe ovih naziva jer različiti zakoni

---

¹⁸⁹ Vidi poglavlje 5.3.6.

rabe različite nazive. Tako GruZ, §. 125 ima *molbu*¹⁹⁰, Biljegovnik (str. 32) ima *molbenicu za ovrhu*, a GPP (§. 4) *prošnju*¹⁹¹, ali i *molbenicu* (§. 682).

U sledstvu odlukah c.k.kot. Ureda Samoborskog na *molbenice* gospodina Dominika Hoška providnika gospoštie Kerestinec dne 12. i 20. rujna... (1850-e, 5.)

... u moje ime parnice zameće, tužbe i *molbe* podnaša... (1870-e, 10.)

O tom se obavješćuje propisom ove *molbe* ovršenik prigodom preduzeća ovrhe, a molitelj napisom. (1890-e, 14.)

Molbenica ostaje u spisima. (1910-e, 13.)

Molim stoga slavni sud da izvoli protivnika pozvati da podnese čitljivu i razumljivu tužbu kao i priloga, a priloženi izvor stavljam u sudbeni spis sa *molbom* da se protivniku na popravak vrati.- (1910-e, 19.)

Mažuranić navodi naziv *molba* između ostalog u značenju 'prošnja' s najstarijom potvrdom iz 13. stoljeća. *Molbenicu* spominje u kontekstu pridjeva *molben*, od kojeg je, kako tvrdi, nastao naziv *molbenica* (1908: 678). *Akademijin rječnik* potvrđuje oba naziva u više značenja i u više rječnika. Riječ *molbenica* definira kao 'pismenu molbu' te navodi prvu potvrdu u *Terminologiji*. Kako su je tvorci *Terminologije* tvorili po uzoru na njemački naziv *Bitt-Schrift*, te uz značenje djelomično preuzeli i strukturu njemačke riječi, može se smatrati djelomičnom prevedenicom.¹⁹² *Molba* je potvrđeno stara hrvatska riječ navedena u mnogim starim rječnicima od Mikaljina, Della Bellina i Stulićeva do Vukova. No, ne spominje se nigdje ovdje relevantno pravno značenje¹⁹³, pa je moguće da joj je polovicom 19. stoljeća dodano još jedno, pravno, značenje. Sudovi su, čini se novu riječ *molbenica* prihvatili od *Terminologije*, no nisu poduprli nastojanje *Terminologije* da se izborom različitih naziva za usmene i pismene radnje stvori opreka između usmenoga i pismenoga (usp. Mamić 1992: 26), već su obje riječi, *molba* i *molbenica*, upotrebljavali kao istoznačnice. Takvoj praksi nedvojbeno su pridonijeli i zakonski tekstovi.

---

¹⁹⁰ Riječ je bez sumnje o pismenoj *gruntovnoj molbi* jer je definirana kao „izvorna uknjižbena izprava” (GruZ §. 125, str. 133).

¹⁹¹ U sadržaju, međutim, spominje *molbu* s uputom vidi. *prošnja*, čime svjedoči o tome da je *molba* tada već bio raširen i prihvaćen naziv.

¹⁹² Vidi poglavlje 5.3.3.

¹⁹³ Mažuranić (1908: 678) spominje pravno značenje „stupanj oblasti upravnih i sudbenih“ koje je uzeto iz latinskog ravnog jezika.

NIŠTETAN; NIŠTOVAN → NIŠTETAN; NIŠTOVAN

Pridjevi *ništetan* i *ništovan* istoznačnice su koje sudska praksa od sedamdesetih godina 19. stoljeća pa do 1918. istodobno upotrebljava u značenju 'pravno nevaljan'. Uglavnom su dijelovi dvočlanih naziva kao što su *ništetan ugovor*, *ništetna osuda*, *ništetan pravni posao*, *ništetna izprava* i drugi, zatim *žaoaba ništovna*, *tužba ništovne* i *razlozi ništovni*. Uz pridjev *ništetan* nađen je i prilog *ništetno*. *Žaoaba ništovna* i *tužba ništovna* djelomične su prevedenice njemačkih naziva *Nichtigkeitsklage*.¹⁹⁴

Pošto smo mi sljed toga promašili podnos protuodgovora i sve daljnje korake i pošto to zanemarenje nije našom krivnjom posljedilo – to je sve što je poslije odgovora učinjeno *ništetno*. (1870-e, 6.)

Ter ako i je taj ugovor sam po sebi kao spis ništetan, radi formalnih griješka, to ipak nije *ništetan* pravni posao... (1890-e, 1.)

Ništovna žalba tuženika Roze Gjuran, Kate Kundek, Mare Podlejan, Pavla Podlejan mora se zabaciti, pošto u pogledu napadnutih osuda nižih sudova ne postoji nijedan od razloga *ništovnih*, predvidjenih u §339, gr.p.p. (1910-e, 6.)

Izrazi *ništetan* i *ništovan*¹⁹⁵ kao i *ništetnost* nisu zabilježeni u rječnicima. *Terminologija* upotrebljava drugi naziv, pa za *žaoabu ništovnu* ima *žaoaba za uništbu*. *Ništetan* i *ništovan*, kao i dvočlani izraz *žalba ništovna*, međutim, rabi GPP (§. 339 i dr.), pod čijim su ih utjecajem vjerojatno usvojili i praktični pravnici, te stranke i osoblje sudova. Bogišić se u *Crnogorskom zakoniku* odlučuje za *ništav* (Lorković 1889: 556).

PRAVO ZALOGA; ZALOŽNO PRAVO → PRAVO ZALOGA; ZALOŽNO PRAVO

Nalazi iz analiziranog korpusa potvrđuju upotrebu dvočlanih naziva *pravo zaloga* i *založno pravo* u sudskim dokumentima od 1870-ih godina 19. stoljeća pa sve do konca razdoblja.¹⁹⁶ Zakonodavna praksa prednost daje varijanti *pravo zaloga*. OGZ (§. 447) ga definira kao „pravo stvarno, koje se ustupa vierovniku, da se namiri iz stvari, ako obveza nebi bila izpunjena u vrieme ustanovljeno”. *Terminologija* za njem. *Pfand* ima *zalogu*, a za prevođenja

---

¹⁹⁴ Vidi poglavlje 5.3.3.

¹⁹⁵ Gruber (1911: 242) oba pridjeva smatra lošima te preporučuje *ništav* i *ništovan*.

¹⁹⁶ U prvom desetljeću nakon uvođenja hrvatskog jezika nisu zabilježeni spomenuti dvočlani nazivi, ali je nađen jednočlani naziv *zalog*.

njemačkog složenog naziva *Pfand-Recht* izbjegava pridjev i odlučuje se za prijedložni jezični izraz *pravo na zalogu*.

... dizati novce i novčanu vrijednost i o tom izdati valjane namire, bilo i na uknjižbu brisanja *založnoga prava*;... (1870-e, 5.)

Na temelju nagode od 28/8 911 broj 8978 gr. dozvoljuje se ovršna uknjižba *prava zaloga* na nepokretnosti Jure Holac iz Horvata br. 4. u gruntovnom uložku br. 269 občine Horvati za glavnicu od 200 K parb i ovršnih [xxxxxxx] i slučajnim troškovi utjerivanja u najvišem iznosu od ..... na korist Mije Palijaša iz Horvata (1890-e, 14.)

Imenica *zalog* stara je hrvatska riječ izvedena iz glagola *založiti* za koju kod Mažuranića i u Akademijinu rječniku postoje potvrde od 16. stoljeća. Bilježe ga mnogi stariji i noviji rječnici od Mikaljina do Šulekova (*Pfand*). U značenju 'koji je u vezi sa zalogom' zabilježen je i pridjev *založni*. Od dvočlanih naziva postoji potvrda za oblik *založno pravo* i to samo u Bogišićevu Zakoniku iz 1888. godine.

Postojanje naziva *založno pravo* kod Bogišića i *prava zaloga* u OGZ-u svjedoči o tome kako su u upotrebi bile obje strukturne varijante, pa stoga ne čudi da su se obje našle i u sudskim dokumentima.

OVRŠBA; OVRHA → OVRŠBA; OVRHA

Za 'izvršenje presude silom' sudska praksa rabi sinonimni par izveden iz istoga glagola, iz glagola *ovršiti*: *ovršba* i *ovrha*. Oba naziva zabilježena su tijekom cijelog razdoblja, a pedesetih godina 19. stoljeća uz *ovrhu* se pojavljuju i varijante *ovarha* i *overha*. Najčešći je izraz *pod pr(i)etnjom ovrhe*. Toliko je uobičajen u toj varijanti da u njemu niti u jednom slučaju ne dolazi *ovršba*. Najčešće sveze s glagolima su *ovrhu/ovršbu voditi, učiniti, moliti, provesti, podnijeti*. Uz *ovrhu* u korpusu su nađeni i drugi nazivi izvedeni iz te imenice: *ovrhovoditelj, ovršitelj, ovršenik* te *ovršni*. Zabilježen je također i pridjev izvedenih iz imenice *ovršba* > *ovršbeni*.

... izvoditi stvarne i osobne *ovršbe* svakoga stupnja... (1870-e, 5.)

Po glasu ovosudne odluke pravomoćne od dana 24. travnja 1899 br 35/8 gr. ima mi protivnik izplatiti u ime parbena troška 4 for. 30 novč. za 8 dana pod pretnjom *ovrhe*. (1890-e, 3.)

... da izhadja i obavlja sve stupnje stvarne i osobne *ovršbe* i od nje odustaje... (1910-e, 14.)

Naziv *ovrhu* sustavno rabi zakonodavna praksa i od njega stvara brojne nazive (Mamić, 1992:131). *Terminologija* je navodi tek kao treći mogući prijevodni ekvivalent za *Execution* (prvi i drugi su *izvršba*, *izvrha*).¹⁹⁷ Mažuranić i *Akademijin rječnik* bilježe samo *ovrhu*, i to s prvom potvrdom iz *Terminologije*. Spominje je još i Šulek. Izvor za riječ *ovršba* ostaje nepoznat. Zanimljivo je da je, prema nalazima iz korpusa, sudska praksa bila jednako sklona izvedenici na *-ba* koja se ne spominje niti u zakonima niti u *Terminologiji*¹⁹⁸, kao i nazivu *ovrha*, koje je zakonodavstvo sustavno upotrebljavalo od početka (GPP § 438.-448.). No usprkos tomu rabile su se uglavnom izvedenice iz imenice *ovrha*, što svjedoči o činjenici da je naziv *ovrha* ipak dominirao. U cijelom je korpusu prisutan tek pridjev *ovršbeni* izveden od *ovršbe*.

PARNICA; PARBA → PARNICA; PARBA

Naziv *parnica* uveden je u širu upotrebu 1850-ih kao prijevod njemačkog termina *Proceß*. Iako su se, kako tvrdi Mamić (1992: 58), za isto značenje mogle uzeti i starije i bolje potvrđene riječi *parba* i *pravda*, *Terminologija* je odabrala upravo relativno noviju riječ *parnica* (isto). Mažuranić i *Akademijin rječnik* bilježe *parnicu* uz objašnjenje kako joj je značenje isto kao i *parbi*. Najstarije potvrde za *parnicu* bilježe u 18. stoljeću, ali uz napomenu da potvrda ima malo. *Parba* je, naprotiv, višestruko potvrđeni stari hrvatski naziv još iz 15. stoljeća. Za njega se odlučuju i autori terminološkog priloga u *Pravdonoši*¹⁹⁹ (Vince 1990: 391). Iako je *parba* starija riječ, naziv *parnica* bio je zastupljen i u zakonskim tekstovima (OGZ §. 193 idr.). No u nekim se zakonima (GPP §. 302 i dr.) uz *parnicu* u istim člancima rabi i *parba*.²⁰⁰

Napokon protuslovim ja da je g. odvetnik Štefan Ištvanić opunovlašten u obće proti meni na putu *parbe* postupiti ... (1850-e, 1.)

Tečajem *parnice* dopustio je ipak prvotuženi Ivan st. Mandek, s kojim samim za pravo teče *parnica*, da je on jedini od kupaca... (1850-e, 9.)

Napisnik

¹⁹⁷ Glavni naziv iz kojeg izvodi i pridjeve jest *izvršba*. Gruber (1911: 153) tvrdi da *ovrha* nije tvorena u skladu s pravilima o tvorbi imenica pa prednost također daje *izvržbi* i *izvrhi*.

¹⁹⁸ Kao što je ranije spomenuto, *Terminologija* iznimno rijetko rabi sufiks *-ba* (Mamić 1992:27).

¹⁹⁹ Oko izbora primjerenih hrvatskih naziva za pojedine njemačke pravne nazive često se ne slažu ni *Terminologija* i *Pravdonoša*.

²⁰⁰ Bogišić u *Crnogorskom zakoniku* u istom značenju ima naziv *pravda* (Lorković 1889: 608).

sastavljen dne 16 srpnja 1878 kod kr. kot. suda u V. Gorici

u *parnici*

Janka Cvetnića

proti Janka Curulića

radi 110 fr. (1870-e, 1.)

... pa uslied toga valjalo je suditi u smislu §. 61 i 40 gpp. i naprama tomu tužiteljice sa njihovom tužbom i tužbenim zahtjevom odbiti i po § 573 gpp. na naknadu *parbe* i troška osuditi. (1870-e, 4.)

U ime Njegova veličanstva kralja Kr. kot. sud u V. Gorici izrekao je u *parnici* Pavla i Ane Kos tužitelja proti Mariji Stanec kb. 25./50. tuženoj radi... **Osudu:** (1910-e, 4.)

Korpus sudskih dokumenta potvrdio je da je *parnica* od samog početka bila prihvaćena i u sudskoj praksi. Naime, iako se uz *parnicu* kao istoznačnica sve do 1918. rabila i *parba*, mnogo je učestalija bila upotreba naziva *parnica*. Sve češća upotreba *parnice* i to u uvriježenim jezičnim izrazima kao što su, primjerice, *zapisnik sastavljen u parnici* ili *osuda u parnici*, navodi na zaključak da je *parba*, iako je do konca promatranog razdoblja postojala u sudskom rječniku, pomalo prepuštala svoje mjesto prihvaćenijoj *parnici*. Iščezavanje riječi *parba* i njezinu zamjenu nazivom *parnica* u „zakonskoj i sudnoj uporabi“ potvrđuje i Gruber 1911. godine (1911: 630). Zanimljivo je, međutim, da se uspio zadržati pridjev *parbeni* izveden iz *parbe* i da se vrlo učestalo upotrebljavao u različitim svezama, dok se pridjev *parnični* pojavljuje tek jedanput.²⁰¹

PODNESTI/PODN(I)ETI/

PODNESTI/PODN(I)ETI/

PODNOŠITI/PODNAŠATI;

→

PODNOŠITI/PODNAŠATI;

ULOŽITI

ULOŽITI

U kontekstu predavanja molbi, žalbi, priziva, utoka, previda itd. sudu na razmatranje sudska praksa rabi glagole *podnesti/podnieti/podnositi/podnašati* te glagol *uložiti*. Prve četiri riječi varijante su istoga glagola koje supostoje s glagolom *uložiti* tijekom cijelog promatranog

---

²⁰¹ Gruber (1911: 630) negoduje zbog toga i smatra da ako prevladava riječ *parnica* tada treba rabiti i primjeren pridjev, *parnični*.

razdoblja.²⁰² Ovakva situacija u jeziku sudske prakse preslika je u to doba uobičajene upotrebe zakonodavne prakse koja također ima sveze *podnesti utok*, *uložiti žalbu* (GPP §. 311), *podnesti žalbu* (GPP §. 313), *podnositi utok* (GPP §. 317), *uložiti priziv* (GPP §. 321), *podnašati tužbu* (GPP §. 10), *podnieti tužbu* (GPP §. 32), itd.²⁰³ *Terminologija* pak od svih spomenutih glagola ima samo *podnijeti* za *einreichen*.²⁰⁴

... osude da prizove ili razvidjenja moli, i tužbu ništetnosti *podnese*... (1850-e, 14.)

Proti osudi od 4. travnja t.g. br. 1804 gr. *ulažemo* u otvorenom roku sljedeći

Priziv i žalbu ništovnu. (1870-e, 6.)

Proti ovosudnoj osudi od 10. srpnja 1897. broj 4023fgr. *podnosim* u otvorenom roku po jur izkazanom zastupniku sljedeći:

Priziv sa žaobom ništovnom (1890-e, 1.)

... kod vlastitih predstave činiti utoke, prizive i previde *ulagati*, kao i prijave i tužbe ništetnosti *podnašati* ... (1910-e, 10.)

Glagol *podnieti* Mažuranić bilježi od 12. stoljeća, a *Akademijin rječnik* ga navodi i u ovdje relevantnom značenju s potvrdama kod Šuleka (*podnijeti molbenicu, eine Bittschrift einreichen*), Popovića, u *Terminologiji* i kod Petranovića (*podnijeti u sudu prigovor* za njem. izraz *die Einwendung beim Gerichte anbringen*). Osim u rječnicima postoje i još neke druge potvrde iz 19. stoljeća. *Uložiti* i Mažuranić i *Akademijin rječnik* potvrđuju kao stariju riječ s različitim značenjima, no za primjer *uložiti utok* postoji potvrde tek u Maretićevu *Hrvatskom ili srpskom jezičnom savjetniku* iz 1924. godine. Stoga se može pretpostaviti da je novo značenje dodano već postojećoj riječi pod utjecajem njemačkoga glagola iste tvorbene strukture *einlegen*.²⁰⁵ Po svemu sudeći takva se upotreba uvriježila tek u drugoj polovici 19. stoljeća. Riječi *podnostiti*, *podnašati* nisu zabilježene u ovom značenju.

---

²⁰² Zanimljivo je da, unatoč cijeloj lepezi različitih varijanti glagola *podnijeti*, u sudskim dokumentima nije zabilježena imenica *podnesak*, koja je uvriježena u zakonodavnoj praksi, već sudovi rabe naziv *predstavka*.

²⁰³ Gruber (1911: 155) potvrđuje uvriježenost u pravnom govoru izraza *podnieti*, *podnašati*, *podnositi*, primjerice „spise višoj vlasti“.

²⁰⁴ Ovdje se kao i u slučaju mnogih drugih naziva u jeziku sudske prakse rabi naziv koji je *Terminologija* predložila za slovenski: *uložiti*, dok slovenski ima *vložiti*.

²⁰⁵ Vidi poglavlje 5.3.6.

PRISEGA; ZAKLETVA → PRISEGA; ZAKLETVA

Analizom korpusa sudskih dokumenata dokazana je upotreba dviju istoznačnica u značenju 'svečane izjave osoba u sudskom postupku kojom se obvezuje da će govoriti istinu ili potvrđuju da je ono što su rekli istinito'. U tom značenju upotrebljavale su se imenice *zakletva* i *prisega* koje su u korpusu nađene u velikom broju vrlo zanimljivih sveza: *podpuniteljna, prečena zakletva, zakletvu ponudjivati i natrag ponudjivati, navratjati i natrag odbijati, uzvrćati i opraštati od polaganja, zakletve svake vrsti ponudjati, navraćati, primati, uzvrćati i položenje istih iskati, te prisege svake fele ponuditi, naložiti, primiti, i odvratiti, prisegu prihvaćati, prisegu navraćati i nječno položiti* itd. Kao prijevode za njemački *Eid* i *Schwur* nazive *prisega* i *zakletva* ima i *Terminologija*. U *Pravdonoši* su navedene kao istoznačnice za tal. *giuramento* i njem. *Eid*. Zakonodavna praksa također ne pravi razliku između dva naziva te ih rabi usporedo i u posve istom značenju (OGZ §. 86, 1008 – *zakletva*, §. 87, 99- *prisega*). Neki zakonski tekstovi ipak daju prednost samo jednom nazivu. Tako GPP ima isključivo riječ *prisega* (§. 233 – 257 i dr.). Oba naziva izvedena su od starih hrvatskih glagola *priseći* i *kleti*²⁰⁶, a prema Mažuraniću (1908:504) kod nas se od davnina više rabio glagol *priseći, prisegati*. *Akademijin rječnik* upotrebu riječi *prisega* u kontekstu suda višestruko potvrđuje u rječnicima i književnim tekstovima od 15. stoljeća.²⁰⁷ Mnogo potvrda iz različitih izvora i stoljeća nudi i za *zakletvu*.

Sudska praksa je, jednako kao i *Terminologija* i zakoni, već od polovice 19. stoljeća usporedo i bez sadržajne razlike rabila oba naziva. To se nastavilo sve do 1918. Korpus sudskih dokumenata time je dokazao da u svakodnevnom stručnom jeziku osoblja sudova te stranaka na sudu i njihovih zastupnika niti jedan od ova dva naziva do 1918. godine nije dobio prednost i nije uspio istisnuti onaj drugi, kao što se prema Mamićevim tvrdnjama dogodilo u zakonskim tekstovima (1992: 132).

... odluke svake struke za mene prijemljiva, podpuniteljnu, i prečenu *zakletvu* ponudjiva, poglavnu *zakletvu* predstavlja, i nju primlje ili natrag ponudjiva... (1850-e, 13.)

... da je ovo istina dokazujem kroz svjedoka Pavla Zubaka sadašnjega šumskoga sudca i *prisegom* mojom i mojih zadrugarah... (1870-e, 3.)

---

²⁰⁶ Mažuranić (1908: 1144) također tvrdi da naziv *prisega* imaju i brojni drugi slavenski jezici.

²⁰⁷ Mamić (1992: 131) pretpostavlja da je *Terminologija* riječ *prisega* stavila na prvo mjesto jer je to bila hrvatskija riječ, s gotovo isključivo hrvatskim potvrdama u AR. Jedini izuzetak je potvrda u Popovićevev rječniku.

... da postupa ustmeno ili pismeno, ponudja, nalaže, prima i uvraća svake vrsti *zakletve* i oprašta od polaganja njih,... (1890-e, 15.)

Kao dokaz da protu-stranka nije ništa nikada doprinjela za isplaćivanje kupovnine nudjam dokaz putem odlučne *prisege* koju jasnu protivniku navraćam, a koju ću uzvrćenu nječno položiti. (1910-e, 17.)

RUKOZNAK; KRIŽ → RUKOZNAK; KRIŽ

Umjesto potpisa, nepismene stranke i svjedoci na sudske su dokumente stavljali neki drugi znak. Najčešće je to bio križ ili otisak prsta. Sudska praksa je svaku vrstu takvog znaka nazivala *rukoznakom*, dok se znak križa zvao jednostavno *križ*. U značenju staviti križ u znak potpisa zabilježen je i glagol *podkrižati*. *Rukoznak* je, dakle, obuhvaćao širi pojam, dok je naziv *križ* označavao pojam manjeg opsega, što ova dva naziva čini djelomičnim istoznačnicama. Oba naziva zabilježena su u sudskim dokumentima od sredine pa sve do kraja 19. stoljeća. Kasnije se nisu pojavljivali.

Varhu česa punomoćje ovo znamenjem sv. *križa* tverdim. U V. Gorici 29. Kolovoza 853. (1850-e, 13.)

Iz ustmene razprave izpostavlja se, da je taj ugovor sklapao samo Ivan star. Mandek, dočim ostali prisutni bili nisu niti svoje *križe* dali... (1890-e, 7.)

Da ovo bude vjerovano, evo mog vlastoručnog *rukoznaka*... (1870-e, 5.)

... vidiv s druge strane, da se s obzirom na ugovor pod OI-I na kojem je potpis odnosno *rukoznak* tužiteljice i prvotuženoga nepreporan ... (1890-e, 6.)

... jer je protivnica objestno pravdu zapodjela, uzprkos da je ugovoru *podkrižala*, i primila kaparu. (1890-e, 8.)

Rukoznak potvrđuje samo *Akademijin rječnik* kod Petranovića, dakle, ne prije polovice 19. stoljeća, dok *križ* u ovom značenju spominje Mažuranić pod natuknicom *podpis* s potvrđama također iz druge polovice 19. stoljeća. Naziv *rukoznak* ima i *Terminologija* za njem. *Hand-Zeichen*. Za *Kreuz-Zeichen* uvodi *križac*. Zakoni spominju *rukoznak* (GPP §. 171). Sve navedeno upućuje da je *rukoznak* nova hrvatska riječ, doslovna prevedenica njemačke riječi²⁰⁸, dok je mnogo starijoj hrvatskoj imenici *križ* dodavanjem novog značenja u pravnom

---

²⁰⁸ Vidi poglavlje 5.3.2.

kontekstu za njem. *Kreuz-Zeichen* prošireno značenjsko polje, što je čini semantičkom posuđenicom.²⁰⁹

SEKVESTRACIJA; UZAPĆENJE → SEKVESTRACIJA; UZAPĆENJE

Sinonimni par *sekvestracija* i *uzapćenje* u značenju „predavanja stvari trećemu (uzaptitelju ili sekvestru) u pohranu od strane suda ili stranaka” (OGZ §. 968) ili kako predlaže Gruber (1911: 717) 'prisilna uprava', zabilježen je u gotovo cijelom promatranom razdoblju. Latinizam, odnosno europeizam *sekvestracija*, za koji se može pretpostaviti da je u hrvatski primljen preko njemačkog jezika²¹⁰, nađen je u svim desetljećima analiziranog razdoblja, dok se imenica *uzapćenje*, nastala od „turske riječi s hrvatskim nastavkom *uzaptiti*” (Zore 1893: 187), nije pojavljivala jedino u dokumentima iz 1890-ih. Naziv *uzapćenje* uveden je pedesetih godina kao neologizam s namjerom da zamijeni strani naziv *sekvestracija*. Ima ga i *Pravdonoš*a u izrazu *uzapćenje poslanicah i ispravah*. U malo drukčijem obliku ponudila ga je *Terminologija* (*uzapta, uzapćivanje*) da bi izbjegla upotrebu internacionalizma *Sequestration* koji je imalo i njemačko zakonodavstvo. Međutim, budući da je riječ o neologizmu koji, čini se, nije bio blizak hrvatskom narodu, naziv *uzapćenje* nije uspio zamijeniti stranu riječ.²¹¹ Takvu tvrdnju potvrđuje i činjenica da je i zakonodavna praksa najčešće rabila strani naziv *sekvestracija, sekvester, sekvestrirati*. U GPP-u upotrebljavaju se termini *sekvestracija* i *sekvestar* (§. 425.-427.), a u OGZ-u (§ 968.) nađen je *uzaptitelj* te u zagradi (*sekvester*). U nekim člancima GPP (§. 91) govori o *zaustavi*, dok *sekvestraciju* navodi tek u zagradi, dok je u drugima *sekvestracija* glavni naziv (§. 425 i dr.). Iako su, kako tvrdi Gruber (1911: 717) u zakonima latinizmi prevedeni, *sekvestracija* je već prodrila u sve slojeve pućanstva.

Iznenadujuće je, međutim, da se u svakodnevnoj jezičnoj upotrebi sudske prakse uz *sekvestraciju* pojavljivala upravo izvedenica sa sufiksom *-enje*: *uzapćenje*²¹² koju ne nalazimo kao istoznačnicu za *sekvestraciju* ni u *Terminologiji* niti u zakonima. Mažuranić ne

---

²⁰⁹ Vidi poglavlje 5.3.6.

²¹⁰ Vidi poglavlje 5.3.7.

²¹¹ Bogišić otkriva da se u „Crnoj Gori i obližnjim krajevima” u značenju *sequestration* upotrebljavala riječ *zapt, ali* također spominje da je Vuk zabilježio *zapt* u značenju *disciplina* (1877:26). U značenju *disciplina* navodi ga i *Akademijin rječnik*. *Akademijin rječnik* spominje i *zaptiovník* kao ekvivalent za *sequester* i poziva se na Petranovića. Ti navodi potvrđuju da je riječ *uzapćenje* izvedena iz imenice koja je u našim krajevima postojala, no u različitim značenjima. Vjerojatno je to i razlog što je praksa nije mogla prihvatiti.

²¹² Gruber pravne izraze na *-nje* na više mjesta u svojoj raspravi naziva zastarjelima (1911:724).

spominje niti jedan izraz istog korijena, dok *Akademijin rječnik* navodi *uzapćenje* u značenju *Sequester, Beschlag, Confiscation* iz Popovićeve srpsko-njemačkog rječnika, te *uzapta* iz *Terminologije* kao glavni prijevod za *Sequestration*. *Terminologija* samo u svezi *Beschlagnahme der Papiere* ima *uzapćenje hartija*.²¹³

... osiguranje, *uzapćenje*, zatvor, da isposluje, od tužbe da odustane, nagodu da zaključi, ... (1850-e, 17.)

... izhoditi osiguranja, *sekvestracije*, zabrane, zatvore, zabilježbe, predbilježbe i uknjižbe u javne knjige... (1870-e, 5.)

... , da nagode sklapa, da izhadja i opet ukida ili oprašta sjegurnosti *sekvestracije*, zabrane, zabilježbe i uknjižbe, da dozvoljuje isknjižbe... (1910-e, 14.)

UGOVOR; POGODBA → UGOVOR; POGODBA

Ugovor i *pogodba* dva su istoznačna naziva koja se pojavljuju u korpusu tijekom cijelog razdoblja. Prema Mažuranićevu i Akademijinu rječniku oba naziva stare su hrvatske riječi s potvrdama iz 16. odnosno 15. stoljeća definirane kao 'dogovor', odnosno 'dogovor o uvjetima pogodbe/ugovora'. Petranović (1850: 28) u svojim terminološkim promišljanjima također analizira *ugovor* i *pogodbu*, te tvrdi da je *pogodba* riječ koja se u Hrvatskoj i Slavoniji upotrebljavala za njem. *Vertrag*, dok je *ugovor* srijemska riječ koja više odgovara njem. *Verabredung*. U skladu s Petranovićevim stajalištem, *Pravdonoš*e nudi *pogodbu* za njem. *Vertrag*. Bogišić, pak, u *Crnogorskom zakoniku* ima *ugovor* (Lorković 1889: 610).²¹⁴ *Terminologija* je, u skladu s Petranovićevim stavom, za njem. *Vertrag* kao preporučeni naziv

---

²¹³ Činjenicu da je riječ *sekvestracija* „prodrla u sve slojeve pučanstva” potvrđuje i Gruber u svojoj analizi pravne terminologije. On, međutim, naglašava da ne postoji razlog za njezino zadržavanje, budući da su i ostali latinski izrazi u zakonima prevedeni na hrvatski jezik. Predlaže izraz *prisilna uprava*, a za *sekvestar prisilni* ili *sudni upravljač* (Gruber 1911:717).

²¹⁴ Obrazlažući razloge za izbor riječi *ugovor* za *contractus* Bogišić (1900: 327) analizira oba naziva: *ugovor* i *pogodba*. Navodi da je Bečki terminološki odbor 1883. za *contractus* izabrao riječ *pogodba*. Prema Bogišiću u prilog izboru tog naziva ide njegova razumljivost i činjenica da je uzet iz živog narodnog jezika. On ipak smatra da bi za takav zaključni „svečani akt“, kojem prethode radnje opširnog dogovaranja i koji strankama daje prava i nameće dužnosti, primjerenija bila „svečanija, odregjenija i energičnija riječ” kao što je *ugovor*. Prema njegovu mišljenju riječ *pogodba* sugerira nezavršenu aktivnost, a osim toga, kako on smatra, upućuje i na jedninu, dok „ugovor bolje pristaje aktu u kome može biti više odredaba i uglavaka”. Na koncu rasprave o ugovoru i pogodbi, Bogišić dodaje i zanimljivo opažanje u kojem ovim nazivima zbog njihova gramatičkog roda pripisuje osobine muške odnosno ženske osobe te kaže da se *ugovor* kao imenica muškog roda „s opširnijim zamašnjim aktom bolje slaže nego li *pogodba*” !!!

također odabrala imenicu *pogodba*,²¹⁵ dok OGZ upotrebljava oba naziva, no, dijelom u različitim svezama. Tako govori o *ugovorima ženitbenim* (§. 1217) za koje kaže da su to:

„one pogodbe, koje radi saveza ženitbenog čine se o imovini i imaju navlastito za predmet; miraz (dotu, perćiu), uzmirazje; jutrenji dar; zajednicu dobarah; upravljanje i uživanje vlastite imovine; nasliedovanje, ili za slučaj smerti određeno dosmertno uživanje imovine, i udovičku platju.”.

Iz toga bi se moglo zaključiti da je *pogodba* širi pojam. Međutim, OGZ u §. 1117 ima *pogodbu ortačku*, a u §. 1176 govori o *ugovoru medju ortacima*, zatim u §. 1249 postoji *pogodba nasliedovna*, u §. 1267 *pogodba na sreću*, u §. 1269 *pogodba osiguranja i pomorskih zaimovah*, u §. 1005 *pogodba opunovlastna*, u §. 1054. *pogodba kupovna*, a u §. 1067. nabrajaju se „posebne verste ili *pobočni ugovori kupovne pogodbe*”. Ovi primjeri upućuju na to da je zakonodavna praksa paralelno rabila nazive *pogodba* i *ugovor*, pri čemu je za neke vrste dogovora bilo uobičajeno reći *ugovor*, a za druge *pogodba*, iako se niti to nije dosljedno provodilo. No ipak je prevladavao naziv *pogodba*. Ugovor se, međutim, osim za njem. *Vertrag* u OGZ-u rabio i za prijevod njemačkih naziva *Unterhandlungen, Verabredungen, Einverständnis, Pakt i Bestimmung* (Spevec 1899: v).

Iz navedenog proizlazi da se nedovoljno jasno definirano značenje i nedosljedna primjena dvaju naziva u zakonskim tekstovima preslikala i na sudsku praksu. Primjeri iz dokumenata sudske prakse daju naslutiti da je postojala određena konvencija za upotrebu *ugovora* i *pogodbe*, ali se nije dosljedno provodila. Tako je bila uobičajena sveza *kupoprodajni ugovor*²¹⁶, no u jednom prizivu iz 1890-ih pronađena je sveza *kupoprodajna pogodba*. Većina primjera navodi na zaključak da je *pogodba* uglavnom bila shvaćena kao širi pojam te da se odnosila na svaku vrstu dogovora, dok je *ugovor* uglavnom značio ispravu u kojoj su uvjeti pogodbe bili zabilježeni. Međutim, kako postoje primjeri koji ne potkrepljuju ovu tvrdnju, može se sa sigurnošću jedino primijetiti, da su do konca razdoblja paralelno upotrebljavana oba naziva, te da je ostalo nejasno u kojoj su mjeri oni istoznačnice.

Tuženi Juraj Kirpes i Tomo Miletić dužni su i u solidum izplatiti tužitelju Tomi Janečiću na temelju *ugovora* od 1. studena 1859. i *ugovora* od 28. lipnja 1862. u ime odštete za u najam danu i oduzetu mu zemlju iznosak od 133 fr. [xx] te prouzročeni krivnjom tuženika trošak od 25 fr. 43 uć. skupa sa 4%

²¹⁵ Za njem. *Verabredung* Terminologija ipak bira *dogovor*.

²¹⁶ Prilikom pretraživanja sudskih spisa iz različitih desetljeća promatranog razdoblja u Državnom arhivu u Zagrebu pronađeni su dokumenti čiji predmet je kupnja, odnosno prodaja stvari i dobara (u velikom broju su to bile pripremljene tiskanica), koji su bili naslovljeni isključivo „Kupoprodajni ugovor“ ili 1850-ih „Prodajno kupovni ugovor“ odnosno „Kupovni ugovor“. U naslovu dokumenta niti u jednom slučaju nije nađena riječ *pogodba*.

kamati od 20. kolovoza 1870. pa do izplate računajući, pak mu naknaditi troškove parbene, sudno na 31 fr. g.nć. [xxxxx] sve uz 14 dana pod t[xxxx] ovrhe. (1870-e, 7.)

Glasom *ugovora* pod B sklopkih š njime najamnu *pogodbu* na šest godina... (1970-e, 15.)

Kad bi i bila *kupoprodajna pogodba* [xxxxxx] za drugotužitelja i ostale tuženike s' formalnih mana, ona ipak ima da vriedi za mene i prvotužiteljicu, pošto je za nas neprieporno, da je kupoprodaja utanačena, podkrižana i primljena kapara... (1890-e, 8.)

Tu oranicu kupili smo mi *kupoprodajnim ugovorom* de dato 2/5 1895 u Vel. Gorici od Ljubomira Tarbuka... (1890-e, 2.)

U ostalom za me govore i ustanove §. 865. o.g.z. koji jasno veli, da nitko zato što nije još stiglo privoljenja više vlasti, od *pogodbe* odustati nemože. (1890-e, 1.)

...*ugovore* o zajmu sklapati, društvene *ugovore* praviti, svake vrsti očitovanja izdavati... (1910-e, 10.)

VR(I)EDNOST; VR(I)EDNOTA → VR(I)EDNOST; VR(I)EDNOTA

Nazivi *vr(i)ednost* i *vr(i)ednota* pojavljuju se u korpusu u značenju 'cijena nečega' tijekom cijelog razdoblja. Najčešće je riječ o *vr(i)ednosti* ili *vr(i)ednoti novca, troškova, nekretnina*. *Terminologija* ima naziv *vrijednost* za njem. *Werth* u općem značenju, ali i ovdje relevantnom užem značenju, primjerice, u izrazu *Werth und Gehalt der Münze vrijednost i jezgra novca*. *Vrednotu*, međutim, uzima za njem. *Währung*. Zakonodavna praksa rabi naziv *vriednost* (OGZ §. 1008, TrgMZ §. 326, str. 136; ZoZ str. 100 i dr.). Iz §. 326 TrgMZ u izrazu „Ako ugovor glasi vrhu vriednote računске ili vrsti novaca, koja se u mjestu izvršenja ne nalazi u tečaju,...” vidljivo je da naziv *vriednost* nije upotrijebljen u značenju *Währung*, već *Werth*.

... zatim dosadanjih već dosudjenih troškovah sa 35 for 57 novč. austr. *vriedn. troškovah* ove molbenice na 5 for. 55 nvč. austr. vried. obavljenih, ovim se na temelju pravomoćne osude i [.....] kot. suda u Samoboru od 1/10 1874 br. 1438 gr. dozvoljuje... (1870-e, 15.)

... da prima novac i *novčanu vriednotu* i primljenu da valjano namiruje... (1890-e, 15.)

Dražbeni uvjeti, svjedočba o *vrijednosti nekretnina* i grunt. izvadak pridržaju se kod suda, ostali pako prilozi vraćaju se molitelju. (1910-e, 14.)

Imenicu *vrednost, vriednost, vridnost* Mažuranić potvrđuje kao staru riječ koja je u slavenske jezike došla najvjerojatnije iz njemačkoga u davna vremena. *Akademijin rječnik* potvrđuje višeznačnost riječi te navodi više značenja, između kojih je i „vrijednost u užem smislu,

cijena” (1973-1974 452, sv. XXI). *Vrednotu* pak navodi u značenju 'valuta', ali i kao sinonim za *vrijednost*, samo s potvrdama iz Zbornika zakona iz 1865., 1871. i 1873. godine.

Navedeno upućuje na činjenicu da su sve do 1918. obje navedene imenice doista postojale kao istoznačnice te da ih je i sudska praksa prihvatila ne praveći među njima razliku i ne dajući niti jednoj prednost bez obzira na sugestije iz *Terminologije* i zakona.

ZEMLJIŠTE; ZEMLJA; GRUNT → ZEMLJIŠTE; ZEMLJA; GRUNT

Zemljište, *zemlja* i *grunt* istoznačni su nazivi koji u dokumentima korpusa znače 'dio zemlje za obradu'. *Grunt* je germanizam (njem. *Grund* + fonološka adaptacija) koji je u hrvatski jezik primljen još u 18. stoljeću, a upotrebljavao se „po sjevernijem krajevima” (AR 1887-1891: 481, sv. III). Kao pravni naziv u 19. i početkom 20. stoljeća zadržao se još u narodu, odnosno u upotrebi sudova i stranaka na sudu. *Terminologija* i zakonodavna praksa (GPP §. 259; B, str. 76 i dr.) rabe neologizam *zemljište*, koji je prema potvrdama iz *Akademijina rječnika* nastao tek u drugoj polovici 19. stoljeća, a zabilježen je kod Šuleka, Ivekovića, Vuka, Popovića, a ima ga i Petranović za njem. *Grundstück*. Petranović ističe da je upravo *zemljište* primjereni ekvivalent za njem *Grundstück*, dok naziv *baština* smatra neadekvatnim (1849: 32). Imenica *zemlja* stara je riječ koju su u raznim značenjima zabilježili svi rječnici od Vrančićeva do Šulekova (za *Boden*) i Jambrešića (za *Grund*), a povremeno se pojavljuje i u zakonskim tekstovima.

Kaj bude dne 8 lipnja t.g. na potrebovanje Gospona Mihelića kano Arendatora od g. Carla Jellačića na licu mesta na *zemlji* Racinjak i Hižišća po žiteljima iz Berovca Paleščaku i Kovačiću s njihovimi volovima počinitu štetu i popaševinu savestno procenili u iznosu od .....20 f- sr- (1850-e, 20.)

Oranice, livade, paševine, koloseci kerčevine, puštoseline i ostala *zemljišta* na vlastitost gospoštie Kerestinec spadajuća... (1850-e, 6.)

Neporečeno jest, da mi sa protivnici sačinjavamo zajednicu, pak isto tako kako ta zajednica glede nekretninah upisanih u gruntovnom napisniku br. 1. občine dolnji Lomnica postoji – isto tako postoji ona i glede svih na tom *gruntu* nalazećih se pokretninah. (1870-e, 6.)

Tuženi Juraj Kirpes i Tomo Miletić dužni su i u solidum izplatiti tužitelju Tomi Janečiću na temelju ugovora od 1. studena 1859. i ugovora od 28. lipnja 1862. u ime odštete za u najam danu i oduzetu mu *zemlju* iznosak od 133 fr. [...] (1870-e, 8.)

Mi smo pružili dokaz, da je medju nami i tuženikom obavljajući zakupni pravni posao prestao i čim se je on usudio poslie toga na našem *zemljištu* uglem žgati, smetao nas je u posiedu. (1870-e, 18.)

Tuženici u ovoj parnici nemaju nikakvih zajedničkih interesa a mi nemamo baš nikakvih, jerbo od čitavog uparničenog *grunta* neuzivamo baš ništa niti nam se napadanom osudom išta dopituje, pak neznamo, kako dolazimo do toga, da nosimo troškove. (1910-e, 10.)

Sinonimni parovi obrađeni u okviru ovog terminološkog modela označavali su pravne pojmove u dokumentima sudske prakse tijekom cijelog promatranog razdoblja. Među njima ima dosta starih pravnih naziva, ali i neologizama. S obzirom na starost i podrijetlo naziva nije uočena nikakva pravilnost u sastavu istoznačnih parova. Često su to parovi starih hrvatskih pravnih naziva, ili pak po dva neologizma različitog podrijetla, a katkad je stariji naziv u konkurentskom odnosu s novijim. S obzirom na podudarnost s upotrebom u zakonima i *Terminologiji* može se zaključiti da ih je najviše kod kojih postoji podudarnost ili s oba potencijalna izvora ili pak samo sa zakonima. Nije nađen niti jedan naziv ove skupine koji bi uz sudsku praksu bio spominjan još samo u *Terminologiji*. Postoje međutim nazivi koji su nađeni u dokumentima sudske prakse, a nema ih niti *Terminologija* ni zakonodavna praksa.

5.2.4. Terminološki razvojni model A, B → A

U analiziranom korpusu zabilježen je određeni broj istoznačnih naziva koji su supostojali u upotrebi sudske prakse tijekom dijela analiziranog razdoblja.

5.2.4.1. Terminološki razvojni model A, B (..) → A

Dio zabilježenih pravnih naziva rabio se u sudskim dokumentima za označavanje istih prvih pojmova samo u manjem dijelu analiziranog razdoblja. Neki od njih paralelno su bili u upotrebi od sredine 19. stoljeća, dok se ponegdje sinonimija pojavljivala kasnije da bi se potom ponovno izgubila. Ovu skupinu naziva karakterizira činjenica da je jedan od naziva bio u kontinuiranoj upotrebi, dominantni naziv, dok se drugi pojavio u tek jednom desetljeću, te kasnije ponovno nestao.

IZNOS → IZNOS; IZNOSAK → IZNOS

Nazivi *iznos* i *iznosak* zabilježeni su u korpusu sudskih dokumenata kao istoznačnice za 'utvrđenu ili izbrojenu količinu novca'. Imenica *iznos* prisutna je tijekom svih desetljeća, dok

je sinonimija s nazivom *iznosak* postojala tek 1870-ih godina. Razlog tomu je vjerojatno činjenica što je *iznos* stara riječ, iako je u ovom značenju zabilježena tek u Stulićevu rječniku. *Iznosak* se, pak, kako tvrdi *Akademijin rječnik*, pojavio tek u „naše vrijeme” (AR 1880: 270, sv. IV), a potvrđen je samo u *Terminologiji za Belauf* (za *Betrag Terminologija* ima *iznesak*) i kod Petranovića (*Betrag*). GPP (§. 583) također govori o *iznosku troškova*. Mažuranić ne spominje niti jedan od dva naziva.

Kaj bude dne 8 lipnja t.g. na potrebovanje Gospona Mihelića kano Arendatora od g. Carla Jellačića na licu mesta na zemlji Racinjak i Hižišća po žiteljima iz Berovca Paleščaku i Kovačiću s njihovimi volovima počinitu štetu i popaševinu savestno procenili u *iznosu* od .....20 f- sr- (1850-e, 21.)

1.glavnicu u *iznosku* ..... for.
nvč. a. vr. (1870-e, 11.)

Ja sam kod protivnika naručila obavu staklarskih radnja na mojim novogradnjama, pa mi je on za taj posao predložio račun u sveukupnom *iznosu* od K 750.07.- (1910-e, 16.)

Istoznačnice *iznos* i *iznosak* još su jedan primjer autonomije sudske prakse u odabiru primjerenih naziva za određene pravne pojmove koja se očituje u slobodnom odabiru naziva *iznos*, koji je vjerojatno bio uvriježen u narodnoj upotrebi, usprkos suglasju *Terminologije* i zakona oko naziva *iznosak*.

OBTUŽENIK; OBTUŽENI / A; TUŽENI / A → TUŽENIK / TUŽENICA; TUŽENI / A

'Onaj koga netko tuži pred sudom' sudska praksa pedesetih godina 19. stoljeća naziva *obtuženik*, da bi već 1970-ih taj naziv u potpunosti bio potisnut od naziva *tuženik*, koji se u praksi ustaljuje i trajno zadržava zajedno s oblikom za ženski rod *tuženica*. Naziv *tuženik* sastavni je dio i nekih složenica, primjerice složenice *jednotuženik*.²¹⁷ Uz spomenute nazive kao istoznačnice, umjesto imenica, pedesetih godina zabilježeni su i glagolski pridjev trpni od glagola *obtužiti*, *obtužen* i *obtužena*, a tijekom cijelog razdoblja pojavljuje se i glagolski pridjev trpni od glagola *tužiti*, *tužen* i *tužena*. Od *tuženi* tvorena je i složenica *prvotuženi*.

Maia Pettrini kao *obtuženi* zastupan po odvjetniku g. Janku Francisci... (1850-e, 1.)

²¹⁷ O uvriježenosti tog naziva govori i postojanje tiskanice za pisanje odluka naslovljena *Odluka na tužbe ustmenog postupka za jednotuženika*.

Što *Tuženi*, premda kao pod IV osobno pozvat, pred lice suda došao nije, te time po prepisu § 40. Gr. Post. U zahtevanju tužitelja obveznicum zasvedočenom obsuditi se imao. (1850-e, 2.)

Tuženi prigovaraju rodoslovju BI. te su u svom odgovoru prilažu rodoslovje III od II. (1870-e, 6.)

Napadnuta osuda u razlozima iztiče, da je „nepreporno medju strankama, da je polovica nekretnina ul. broj 120. obć Strmec prodala tužiteljica za 500 for. *tuženima* i tužitelju Janku Mandeku... te obojica t.j. tužiteljica i *prvotuženi* ja Ivan Mandek dadoše svoj rukoznak na preporni ugovor“ (1890-e, 8.)

Ja sam se nalazio u mirnom i posliđnjem faktič. posjedu vrta kat: Čes 561. u Samoboru a i živice koja taj vrt od *tuženikovog* vrta dieli (1890-e, 19.)

O tom obavijest: ovos. grunt. uredu.

1/ tužitelju na ruke odv. Dr. Gjüre Horvata u Samoboru napisom

2/ *tuženi* po skrbniku Grgi Prahinu u Brezju izvorom tužbe na vlastite ruke. (1910-e, 1.)

Imenicu *obtuženik*, izvedenu iz glagola *obtužiti*, vjerojatno po uzoru na njem. *Angeklagte, Beklagte*,²¹⁸ Mažuranić ne bilježi²¹⁹, ali je navodi *Akademijin rječnik (optuženik)* s potvrdama iz Šulekova rječnika (za *der Angeklagte*), Popovićeve rječnika (*Geklagter, Beklagter*), te kod Petranovića. Nađena je i u GPP-u (§. 15 i dalje). Naziv *tuženik* ima Mažuranić za lat. *accusatus*, a *Akademijin rječnik* navodi prvu potvrdu iz *Terminologije* za njem. *der Geklagte, der Beklagte*, za isti naziv ga kao hrvatski ekvivalent predlaže i *Pravdonoš*. Naziv je vrlo vjerojatno i nastao po uzoru na spomenute njemačke imenice²²⁰. Iz *Terminologije* ga u svoje rječnike preuzimaju Popović i Iveković. *Tuženica* nije spomenuta niti u jednom rječniku. Sudeći po navedenom, sve su ovo novi pravni nazivi nastali u drugoj polovici 19. stoljeća.

Zanimljivo je da sudovi u građanskim parnicama, čije je nazivlje predmet ovog istraživanja, u početku rabe naziv koji uvodi zakonodavna praksa, da bi kasnije prihvatili naziv koji je predložila *Terminologija* i koji je postao šire prihvaćen. Sredinom 19. stoljeća još se nije pravila razlika između nazivlja u građanskome i kaznenom pravu, pa nije bilo sadržajne razlike između *obtuženika* i *tuženika*. Činjenica da kasnije sudovi u građanskim parnicama imaju samo naziv *tuženik* mogla bi upućivati na stvaranje opreke između građanskoga i kaznenog prava koja postaje vidljiva i u nazivlju kako to tvrdi Mamić (1992: 134) (*tuženik* za

---

²¹⁸ Vidi poglavlje 5.3.3.

²¹⁹ Mažuranić spominje tek *obtužiti* s uputom „vidi tužiti”.

²²⁰ Vidi poglavlje 5.3.3.

građansko, a *obtuženik* za kazneno pravo)²²¹. Gruber (1911: 156) potvrđuje riječ *tuženik* u građanskom pravu i *optuženik* u kaznenom pravu za njemački izraz *der Geklagte*.²²² No kako GPP iz 1885. i dalje uz naziv *tužba* ima i naziv *obtuženik* (GPP §. 56) što, barem za to vrijeme, pobija Mamićevu (isto) tvrdnju da se „u praksi ustaljuje *tužba* i sustav naziva u vezi s njom za građanske poslove, a naziv *obtuženica* i sustav naziva u vezi s njom za kaznene poslove”, te svjedoči o još uvijek nedovoljno jasno definiranom nazivlju i njegovoj nedosljednoj primjeni.

TROŠAK → TROŠAK; POTROŠAK → TROŠAK

'Ono što se potroši na što ili za što' u sudskim se dokumentima tijekom cijelog razdoblja zove *trošak*. *Trošak* može biti *sudni* ili *sudbeni*, *ovoparbeni*, *dopitani*, *dosudjeni*, *trošak molbenice*, *utoka*, *priziva*, *plienitbe*, *ovrhe* itd. Tek devedesetih godina 19. stoljeća pojavljuje se istoznačnica *potrošak*, koja, međutim, već iza tog desetljeća opet nestaje.

... da mi je dužan naknaditi sudni *trošak* za vremena 14 danah uz pretnju overhe. (1850-e, 1.)

... Put u V. Goricu dangubu *potrošak* 2 for. (1890-e, 9.)

... radi dosadanjih jur dopitanih ovršnih *troškova* u ukupnom iznosu od ..... 41 K. 50 f. (1910-e, 16.)

Trošak je stara hrvatska riječ potvrđena za lat. *sumptus* kod Vrančića, Stulića i drugih. Mnogo je i književnih potvrda. U drugoj polovici 19. stoljeća imaju je i Šulek, Popović, Iveković. Kao pravni naziv navode ga Bogišić te *Terminologija* za *Kosten*, *Spesen*, odnosno kao dio višechlanih naziva *troškovi ovršni* (njem. *Exekutions-Kosten*) ili *troškovi za uzdražavanje* (njem. *Unterhalts-Kosten*) ili *sudni troškovi* (njem. *Gerichts-Kosten*). S *Terminologijom* se slaže i zakonodavna praksa koja također uzima *trošak* kao jedini naziv u tom značenju (GPP §. 573 i dr.). *Potrošak* Mažuranić potvrđuje također kao stari naziv, no, čini se, da je naziv *trošak* već bio toliko ukorijenjen na polju prava, da se izdvojena pojava imenice *potrošak* krajem 19. stoljeća može tumačiti tek kao zaostatak iz prošlih vremena, a nikako kao ozbiljna konkurencija drugom nazivu.

---

²²¹ U prilog tomu govori i Šulek koji naziv *obtuženik* ima za *der Angeklagte*, no Popovićev *obtuženik* za njem. *Geklagter*, *Beklagter* to pobija.

²²² No izrazu *der Beklagte*, koji označava pasivnu osobu, smatra Gruber (1911: 156), odgovara imenica tvorena od participa pasivnog kao što je *osudjenik*.

DVOPISBA; DVOPIS → DVOPIS

Imenica *dvopis* uobičajen je naziv kojim se u sudskim dokumentima svih desetljeća imenovalo 'pismeno priopćenje stranke ili suda, odnosno dopis'. Pedesetih godina pojavljuje se još i naziv *dvopisba*. Budući da je riječ *dvopisba* pronađena u tek jednom dokumentu nije sasvim jasno je li riječ o individualnoj tvorbi ili istoznačnici koja je doista bila u široj upotrebi. Kako je sufiks *-ba* pedesetih godina bio prilično produktivan, moguće je da je taj oblik sudska praksa u starije vrijeme doista češće upotrebljavala. *Terminologija* u istom značenju, a za njemački *Zuschrift* ima *dopis*. *Dopis* je zabilježen u *Akademijinu rječniku za Zuschrift, Correspondenz*, ali s tek jednom potvrdom, dok se *dvopis* uopće ne navodi. Mažuranić ne bilježi niti jedan od ovdje spomenutih naziva. Zakonodavna praksa ovdje rabi dvojako nazivlje, pa se tako spominju *dopis* (GPP §. 90) i *dvopis* (B str. 14). Sudska praksa se, međutim, nije dala zbuniti od *Terminologije* i zakonodavne prakse, već ostaje odlučna u dosljednoj upotrebi *dvopisa*. Nejasno međutim ostaje podrijetlo tog naziva. Kako nije zabilježen u rječnicima, moglo bi se pretpostaviti da je novotvoren te da se kao neologizam proširio u upotrebi tek u drugoj polovici 19. stoljeća.

Ova tražbina od protivnika nikakvim činom opoverjena, niti u *dvopisbu* potegnuta nije. (1850-e, 20.)

I to se Nikoli Arbanasu Izvorom sa prilozi kroz Glavarsku Odru – pervo stolnom Kaptolu Zagreb: *Dvopisom* Odpovedi kroz Odvet: g. Makavca preko c.k. deleg. Suda Zagrebačkog do znanja stavlja ... (1850-e, 10.)

O tom se obavješćuje ovrhovoditelj po odvj. g. Dru. Petračiću *dvopisom*

a sudbeni izaslanik gosp.

uredovnim napisom za službenu porabu uz priklop izvoropisa u svrhu uručenja ovršeniku prigodom obave. (1910-e, 2.)

LASTOVITUM RUKOM; VLASTORUČAN → VLASTORUČAN

Izrazi *lastovitum rukom* i *vlastoručan* u značenju 'vlastitom rukom (napisan)' nađeni su u korpusu isključivo u svezama s imenicom *podpis/podpisak*, *rukoznak* i glagolima *pisati* odnosno *podpisati*. Pedesetih godina 19. stoljeća rabi se sveza *lastoviti podpis*, te izrazi *lastovitum rukom podpisan* i *vlastoručno podpisan*, da bi se u kasnijim desetljećima zadržao samo *vlastoručni podpis* kao jedini prihvaćeni naziv.

Kazivanje ovo protivnikovo je neistinito, a da je neistinito, to se iz te izprave prave dovoljno uvidja što takova bi o protivniku *vlastoručno* pisana i podpisana, a kojom slučaju ako naime protivnik nebi bio hotio meni takovu izdati sak je nebi bio sam sastavio, vlastoručno pisao i potpisao. (1850-e, 1.)

Za veće verovanje ovo punovlastje z *lastovitum rukum* pisanu i potpisanu tverdim. (1850-e, 15.)

Da ovo bude vjerovano, evo mog *vlastoručnog* rukoznaka. (1870-e, 5.)

Za veće vierovanje moj *vlastoručni* potpis.- (1850-e, 17.; 1910-e, 21.)

Pridjev *lastovit* u značenju 'vlastit' odnosno izraz *lastovitom rukom* Mažuranić potvrđuje 1816. godine. *Akademijin rječnik* potvrđuje postojanje te riječi u Belostenčevu rječniku, a izraz *lastovite ruke pismo* u 15. stoljeću. *Vlastoručan* je neologizam za koji postoje potvrde u Zborniku zakona iz 1853., 1863., 1874. godine te u *Terminologiji* u prijevodu složenice *Hand-Schreiben*, *vlastoručno pismo*. Njemački pridjev *eigenhändig*, od kojeg je *vlastoručan* nastao doslovnim prevođenjem,²²³ u *Terminologiji* se prevodi kao *svojeručan*. Naziv *vlastoručan* prihvatila je i zakonodavna praksa (GPP dodatak §. 11, str. 232 i dr.).

Trebalo je, dakle, neko vrijeme da sudska praksa napusti stari uvriježeni izraz *lastovitom rukom* te prihvati novu, doslovnju prevedenicu s njemačkog *vlastoručan* koju je rabila i zakonodavna praksa.

NAKNADJENJE; NAKNADA → NAKNADA

Hrvatski naziv za njem. *Kosten-Ersatz* prema preporuci *Terminologije* bio je dvočlani naziv *naknada trošaka ili troškova*. Sudska praksa tijekom cijelog promatranog razdoblja rabi izraz *naknada troškova*. No o činjenici da je i za označavanje ovog pojma, u prvom desetljeću usustavljanja pravnog nazivlja bilo dvojbi i drugih mogućih rješenja svjedoči pojava naziva *naknadjenje* 1850-ih godina. *Naknadjenje* u izrazu *naknadjenje štete* ima OGZ (§. 1293, 1295 i dr.), a za isti naziv zalaže se i *Pravdonoša*, dok GPP (§. 573 i dalje) u kontekstu troškova rabi izraz *naknada troškova*. *Naknada troškova* za tal. *risarcimento delle spese* i njem. *Ersatz der Kosten* je i prijedlog *Pravdonoše*. Gruber (1911: 724) kaže da je *naknadjenje* zastarjeli izraz, te da se u novije vrijeme kaže *naknada*. Kako su kod *naknade* u suglasju bili i *Terminologija* i zakonodavna praksa i u upotrebi sudske prakse prevladao je isti naziv.

---

²²³ Vidi poglavlje 5.3.2.

Iz ovih sl. C. Kr. Zem. Sud pokorno molim ako zbilja protivnik pri svojem tverdjenju bi ostao, svedoke pod H3 navedene uvierodostojiti, i massu od napastuvanja protivnikova uz *naknadjenje* troškovah 10 f osloboditi ... (1850-e, 7.)

Presuda na *naknadu* parbenih troškovah osniva se na §. 573. g. p. p. (1910-e, 4.)

Naknadjenje ne spominju niti Mažuranić niti *Akademijin rječnik*. *Naknadu* bilježi Mažuranić, ali sa samo jednom potvrdom i to iz *Terminologije*. *Akademijin rječnik* ima samo *naknadbu*. Iz navedenog se može zaključiti da su oba naziva, *naknadjenje* i *naknada*, nove izvedenice od glagola *naknaditi*.

NIŠTETNOST; NIŠTINA → NIŠTETNOST

Tijekom svih promatranih desetljeća sudska praksa o pravnoj nevaljanosti osuda, ugovora, pravnog posla itd. govori koristeći se imenicom *ništetnost*. Riječ *ništetnost* često je dio dvočlanih naziva kao što su *ništetnost postupka*, *ništetnost izprave*, *ništetnost pravnog posla* ili pak *tužba ništetnosti*. Devedesetih godina u jednom se prizivu u istom značenju pojavljuje i imenica *niština*. Usprkos pojavi istoznačnice, iz nalaza je vidljivo da je imenica *ništetnost* bila već tada u potpunosti prihvaćena od sudske prakse pa njezino prevladavanje u upotrebi ništa nije moglo ugroziti.

... nagodu da zaključi, osudu da prizove, ili razvidjenje moli, i tužbu *ništetnosti* podnese... (1850-e, 15.)

Već onim što se na razpravi izpostavilo, jasno je svakomu, da su eventualne *ništine* ugovora A na I. nastale ni našom ni protivničinom krivnjom, već jedino krivnjom sastavljača. (1890-e, 2.)

Ništetnost dakle izprave neimade za posliedicu i ništetnost samog pravnog posla. (1890-e, 1.)

Nazivi *ništetnost* i *niština* nisu pronađeni niti u jednom rječniku. *Terminologija* uvodi drugu imenicu za isto značenje kao dio višečlanog izraza *žaoaba za uništbu za njem*. *Nullitäts-Beschwerde* koja, kako pokazuju ovi nalazi, nije prihvaćena u praksi. No kako je naziv *ništetnost* odnosno *ništetan* zabilježen u upotrebi zakonodavne prakse (GPP §. 339)²²⁴, može

---

²²⁴ U zakonskim se tekstovima uz *ništetan* za osudu upotrebljava *ništovan* za žalbu (GPP §. 339).

se pretpostaviti da je preko zakonskih tekstova riječ ušla i u svakodnevnu jezičnu upotrebu na sudu.²²⁵

ODSTUPITI; ODUSTATI/ODUSTAJATI → ODUSTATI/ODUSTAJATI

'Napustiti započeti ili zamišljeni pravni posao ili radnju' poput tužbe, ovrhe, parnice, priziva itd. sudska praksa izražava glagolima *odstupiti* i *odustati/odustajati*. Pedesetih godina 19. stoljeća upotrebljavaju se sva tri glagola pa se *odstupa od parnice, odustaje od tužbe i pravnih sredstvih*. Do 1970-ih glagol *odstupiti* se gubi i nadalje su zabilježeni samo vidski parnjaci *odustati/odustajati*.

... nagode sačini, rekurira, priziva, i pregledat učini, odtale i od parnice *odstupi*, sve stupaje ovarhe vodi... (1850-e, 13.)

... podnosi pritužbe i od ovih pravnih sredstvih *odustaje*, da izhadja i obavlja sve stupnje stvarne i osobne ovršbe i od nje *odustaje*... (1870-e, 8.)

... prizive i previde ulagati, kao i prijave i tužbe ništetnosti podnašati i od svih ovih pravnih sredstava i priziva *odustajati*, sve stepene realnih i osobnih ovrha izhoditi, izvesti i od njih *odustajati*, ... (1910-e, 10.)

Glagol *odstupiti* stara je hrvatska riječ čije postojanje Mažuranić potvrđuje još u 13. stoljeću. U pravnom kontekstu *Akademijin rječnik* ga bilježi u Pravdonoši (1852) i kod Bogišića. *Odustati* kod Mažuranića postoji samo kao istoznačnica za *odstupiti*, dok *Akademijin rječnik* donosi više značenja te različite potvrde. Zabilježen je u Stulićevu i Vukovu rječniku, a u pravnom ga značenju navode Petranović u izrazu *odustati od istrage (vom weiteren Verfahren ablassen)* i *Terminologija odustati od čega, od tužbe, od istraživanja* za njem. *ablassen von etwas, von der Klage, von der Untersuchung*. U zakonima je zabilježen naziv *odstupiti* (GPP §. 96). Pojavu glagola *odustajati* *Akademijin rječnik* bilježi od Stulića, no nema posebnih potvrda za pravno značenje.

Budući da se naziv *odustati* predlaže u *Terminologiji*, a *odstupiti* rabe zakoni i drugi izvori pravnog nazivlja (Pravdonoša, Bogišić) ne čudi što sudovi u dijelu promatranog razdoblja imaju dilema oko najprikladnijeg naziva. Kasnije, međutim, u svakodnevnoj jezičnoj upotrebi

---

²²⁵ Gruber (1911: 242) izraze *ništetan* i *ništetnost* smatra lošima te preporučuje da se zamijene s nazivima *ništav* ili *ništavan*, odnosno *ništavost* ili *ništavnost*.

sudova prevladava upravo naziv *odustati*, koji predlaže *Terminologija* te njegov vidski parnjak istog značenja *odustajati*.

OVRŠBEN/OBRŠBEN; OVRŠAN → OVRŠAN

Ovršben/obršben i *ovršan* prave su istoznačnice izvedene iz dviju također istoznačnih imenice, *ovršba* i *ovrha*. U korpusu sudskih dokumenata oba označavaju 'ono što je u svezi s ovrhom odnosno ovršbom'. *Ovršben* i njegova druga varijanta *obršben*²²⁶ (vjerojatno prema glagolu *obvršiti*) nađeni su samo u dokumentima iz 70-ih godina 19. stoljeća kad su se upotrebljavali usporedo sa svojom istoznačnicom *ovršni*. Kasnije, međutim, *ovršni* prevladava i zadržava se kao jedini naziv tog značenja sve do 1918. godine. Nazive *ovršan* i *ovršben* sudska praksa rabi kao dijelove dvočlanih naziva *ovršna dražba*, *ovršna molba*, *ovršna plienitba*, *ovršna uknjižba*, *ovršni toršak*, zatim *ovršbena odluka*, *ovršbeni posao*, *ovršbeni ili obršbeni trošak*.

Zamoljena *ovršna dražba* nutri naznačenih pokretninah radi dužnih Jakovu Jurkinu na temelju provomoćne osude od 28. 6. 1875. br. 1079. gr. 48. for. 50. novč. ... (1870-e, 2.)

... današnji *obršbeni* trošak sračunan na... (1870-e, 11.)

Došav indi uslied navedene odluke sa supodpisanimi procjenitelji u mjestu Odru, uputio sam se š njima u stan ovršenika, gdje sam nenašav ovršenika kod kuće, uručiv *ovršbenu* odluku dokazom dostavnice po ženi mu Dori Gjureković i obaviestiv nju o povodu i svrsi ovoga pohoda pozvao nju da dug... (1890-e, 4.)

Na temelju pravomoćne ovosudne nagode od 6/5 1910 (xxxxx) dozvoljuje se radi dužnih ovrhovoditelju K 394 f – glavnice sa 6 % kamati tekućimi od 1/11 1909 do plateža. 1/3 u ime providbe, troška sudbenog od 30 K / 0 f., do sada dopitanog *ovršnog troška* – K – f. troška ove molbe, koji se na 23 K 30 f. obredjuje, kao i dalnjih još *ovršnih* troškova zamoljena *ovršna dražba* pokretninah (1910-e, 2.)

Mažuranić ove pridjeve ne spominje, a *Akademijin rječnik* bilježi samo *ovršan* s potvrdoma kod Šuleka i Petranovića. *Ovršan* rabi i zakonodavna praksa (GPP §. 441), dok *Terminologija* u složenicama s *Executions*- za hrvatske dvočlane nazive ima *ovhovni*.

Iz svega navedenog proizlazi da su oba pridjeva noviji nazivi izvedeni iz imenica *ovha* i *ovršba* koje su tvorene tek u drugoj polovici 19. stoljeća. Pridjev *ovršbeni* se, međutim,

---

²²⁶ Riječ je zabilježena samo jedanput.

usprkos tomu što je *ovršba* preživjela sve do 1918., izgubio, potisnut od prihvaćenijeg naziva *ovršni*.

PARNIČKI; PARBEN → PARBEN

Unatoč tome što je *parnica* bila prihvaćeniji izraz od *parbe* i u sudskoj i u zakonodavnoj praksi, a predložila ju je i *Terminologija*, u svakodnevnoj se jezičnoj upotrebi zadržao pridjev *parben* izveden iz starije, ali manje rabljene imenice *parba*. U korpusu se tijekom svih promatranih desetljeća često javlja kao dio dvočlanih naziva. Najčešća su: *parbeni troškovi*, *parbeni predmet*, *parbeni spisi*, *parbene stranke*, *parbeni posao*. Usprkos tomu što prednost daje *parnici*, zakonodavna praksa rabi isključivo pridjev *parben* (GPP §. 573), no, ne u istim svezama kao i sudovi. Tako, u zakonima *troškovi* nisu *parbeni*, nego *sudbeni*. Ta činjenica navodi na zaključak, da nije riječ o utjecaju zakona, koji su se bez sumnje često čitali, već da je sudska praksa sama birala nazive i tvorila sveze koje su joj se činile primjerenim ili su pak u svakodnevnoj upotrebi jednostavno bile uvriježene. *Terminologija* je, za razliku od zakonodavne i sudske prakse, predlagala *parnički*²²⁷ u svezi *parnički troškovi*, ali i u drugim svezama, no u sudskim dokumentima taj se pridjev pojavljuje tek jedanput na početku promatranog razdoblja.²²⁸

Odgovor taj *parničkog* branitelja nutri imenuvanomu prijavitelju priobćuje se za da repliku svoju do 14 danah od uručenja računajuć sudu ovome podnese. (1850-e, 11.)

Usljed ovih molim tužbu odbiti, i trošak *parbeni* mi dopitati kog budem naznačio. (1870-e, 3.)

Za ustmenu razpravu ove tužbe opredjeljuje se ročište na dan ..... 1894 do podne u 8 sati. kod ovog suda na koje se *parbene* stranke pozivlju ... (1890-e, 13.)

---

²²⁷ Gruber (1911: 630) smatra da je *parnički* pogrešan jer dolazi od *parnik*, te da pridjev od *parnica* glasi *parnični*.

²²⁸ U kasnijm desetljećima u nekim je dokumentima zabilježen particip *uparničeni* u službi atributa:

... da je dužan uparničeni predmet u prijašnji posjed mi ustupiti,... (1890-e, 20.)

Tuženici u ovoj *parnici* nemaju nikakovih zajedničkih interesa a mi nemamo baš nikakovih, jerbo od čitavog *uparničenog* grunta neživamo baš ništa (1910-e, 9.)

Akademijin rječnik navodi potvrdu za pridjev *parben* kod Šuleka (*Proceß- oder Gerichtskosten*) te Popovića, dok *parnički* ima, zanimljivo, opet Šulek u svezi *parnički spisi* za *Proceßsacten*.²²⁹

PODPISAK; PODPIS → PODPIS

'Zapis imena u znak odobravanja i potvrde nekog dokumenta' sudska je praksa 1850-ih godina označavala s dva istoznačna naziva: *podpisak* i *podpis*. Od početka 1870-ih *podpisak* se u sudskim dokumentima više ne pojavljuje, te se upotrebljava isključivo *podpis*, naziv koji ima i *Terminologija* za njem. *Unterschrift*, a upotrebljava se i u zakonskim tekstovima (GPP dodatak, §. 76, str. 226).

Za veće verovanje vlastoručnim mojim *podpisom* podpisano izdajem punovlastje... (1850-e, 17.)

... iztergnuo mi je silom iz rukuh predloženu izpravu *podpisom* mojim providjenu pomenuti Cella ... (1850-e, 1.)

Za veće vjerovanje evo ..... vlastoručnoga podpisa. (1890-e, 11.)

Dvije su to varijante istog hrvatskog naziva, obje vrlo stare, izvedene od glagola *podpisati* za lat. *subscriptio*. *Podpisak*, prema *Akademijinu rječniku* bilježe Jambrešićev, Voltigijev i Šulekov (za njem. *Subscription*) rječnik. Za *podpis* postoje potvrde još od 13. stoljeća. Iako su se u početku rabila oba naziva, s vremenom je, u skladu s *Terminologijom* i zakonima, prevladao kraći.

PRAVOVRIEMENO; PRAVODOBNO → PRAVODOBNO

Prizivi, utoci, prigovori morali su se podnositi ili ulagati u zadanim rokovima, tj. u pravo vrijeme, jednako kao i sve druge sudske radnje. Sudska praksa izricala je to prilozima *pravodobno* i *pravovriemeno*. Naziv *pravodobno* u korpusu često se pojavljuje od 1870-ih godina pa sve do 1918., dok je *pravovriemeno* zabilježeno samo jedanput i to u utoku iz 1874. godine. Pedesetih godina 19. stoljeća niti jedan od navedenih naziva nije upotrebljivan.

---

²²⁹ Takva nedosljednost kod Šuleka vjerojatno je odraz zbrke koja je vladala u praksi.

Mažuranić ove nazive ne bilježi, a Akademijin rječnik navodi samo *pravodobno* uz objašnjenje da u građi za rječnik nije nađena niti jedna potvrda, no da se riječ govori i piše osobito u Hrvatskoj i Slavoniji, te da je nastala prema njem. *rechtzeitig* (AR 1935: 412, sv. XI). Naziv *pravodobno* spominju i zakonski tekstovi (GPP §. 102 i dr.), no *Terminologija* za njem. *rechtszeitig* nudi izraz *u pravi čas* i *u pravo vrijeme*.

A. podnosimo *pravovriemeno* svoj:

Utok (1870-e, 18.)

Proti sudbenoj odpovjedi moga stana u Rakovompotoku pod A podnosim *pravodobno* sljedeće:

Prigovore: (1870-e, 14.)

Tužena Marija Stanec k ročištu dne 4./%. 1910. akoprem *pravodobno* obavješten na vlastite ruke, došla nije... (1910-e, 4.)

Iz svega navedenog proizlazi da su i *pravodobno* i *pravovriemeno* bili novi nazivi nastali doslovnim prijevodom njemačkog priloga *rechtzeitig*, no pravi izvor ostaje im nepoznat. Budući da je riječ *pravodobno* rabila zakonodavna praksa, moguće je da je ona u jezik sudova ušla tim putem. No ono što svakako dokazuje ovaj korpus činjenica je da je naziv *pravodobno* struka u konačnici prihvatila kao jedini, dok je riječ *pravovriemeno* nakon malobrojnih pokušaja upotrebe odbačena.

PREDSTAVKA; PREDSTAVA → PREDSTAVKA

Predstavka i *predstava* još su dvije istoznačnice koje spominju neki dokumenti pisani u gotovo cijelom analiziranom razdoblju. Prevladava naziv *predstavka*. *Predstava* kao varijanta imenice *predstavka* pojavljuje se samo 1870-ih godinama. *Terminologija* (*Eingabe*) i zakoni prednost daju i danas prihvaćenom nazivu *podnesak*.²³⁰ Imenice *predstavka* i *predstava* nije zabilježio niti Mažuranić. *Akademijin rječnik* u pravnom značenju spominje samo imenicu *predstavka* s naznakom da se u Hrvatskoj i Slavoniji govori i piše sa značenjem „službeni pismeni akt kojim kakav skup ljudi ili niža oblast moli višu oblasti ili je izvješćuje o čemu”

---

²³⁰ *Terminologija* *Eingabe* prevodi kao *predatak*, *podnesak*, zatim *Einreichungsprotokoll* *predatni*, *napisnik od predataka*, *podnesaka*, a *podnesak* je raširen i u upotrebi zakonodavne prakse (GPP §. 4, B, str. 162, GruZ §. 24, str. 89 i dr.). Gruber (1911: 633) *podnesak* odbacuje, jer je doslovna prevedenica njem. riječi *Eingabe*, a predlaže spis.

(AR 1935: 501, sv. XI). Šulek i Popović riječju *predstavka* prevode njemačke imenice općeg značenja *Repräsentation, Denkschrift, Adresse*.

... *predstavke* i uroke proti odlukam ulagati... (1870-e, 22.)

... kod oblastih *predstave* predlagati... (1870-e, 23.)

... kod vlastih *predstavke* činiti uroke, prizive i previde ulagati, kao i prijave i tužbe ništetnosti podnašati... (1910-e, 10.)

PREDUZETI; PODUZETI → PREDUZETI

Prema nalazima iz sudskih dokumenata *preduzima se očevid, razprava, ovrha* ili jednostavno *sve*. Upotreba tog glagola potvrđena je od 1870-ih do konca razdoblja. U istom se značenju sedamdesetih godina pojavljuje i glagol *poduzeti*, ali vrlo brzo nestaje iz upotrebe potisnut od prihvaćenijeg naziva.

Ako protivnik ocieni i sud pronadje, da bi očevid nuždan bio, ja proti očevidu ništa ne prigovaram nego stavljam taj zahtev, da se očevid na trošak krivca *preduzme*. (1870-e, 3.)

Proti procieni pod ad I. prigovaram da [.....] valjanosti jer procenitelji tamo upisani nisu šumski vještaci, nisu zapriseženi, nije taj očevid pod rukovodjenjem sudbenog izaslanika, niti u mojoj pristunosti *poduzet* i izveden. (1870-e, 3.)

... u obće *sve preduzeti* i činiti, što u mojem (našem) pravnih ili političkih stvari po svojem razsudu za potrebito i koristno pronašao bude. (1910-e, 10.)

Mažuranić ne navodi glagol *preduzeti*, a *Akademijin rječnik* ga potvrđuje u značenju *poduzeti* od prve polovice 19. stoljeća te iznosi pretpostavku da je nastao od njem. glagola *vornehmen*²³¹. Od rječnika nađen je samo u Šulekovu njem.-hrv. za *unternehmen* i Popovićevu za *vornehmen*. *Poduzeti* je zabilježen u *Akademijinu rječniku*, koji tvrdi da je glagol tvoren u novije vrijeme za *unternehmen*²³². Za značenje 'primiti se kakvog posla' potvrđen je kod Šuleka i Popovića za *unternehmen*, te kod Petranovića. Za pravno značenje postoje potvrde tek u drugoj polovici 19. stoljeća. *Terminologija* ima oba glagola, *preduzeti* u izrazu *preduzeti posao za eine Arbeit vornehmen*, a za ovdje relevantan kontekst npr. u izrazu *die Exekution ergreifen predlaže poduzeti ovrhu*. U zakonskim tekstovima u istim se

---

²³¹ Vidi poglavlje 5.3.2.

²³² Vidi poglavlje 5.3.2.

kontekstima rabe nazivi *preduzeti* i *preduzimati* (GPP §. 438, 439 i dr.). S obzirom na slaganje *Terminologije* i zakonodavne prakse oko glagola *preduzeti* ne čudi da je upravo on prevladao i u svakodnevnoj jezičnoj praksi sudova i stranaka.

PREPIS; PROPIS → PROPIS

'Ono što je propisano, pisana norma' sudsko osoblje i stranke na sudu te njihovi zastupnici nazivaju dvojako: *prepis* i *propis*. Pedesetih godina ovi se nazivi upotrebljavaju usporedo. *Prepis* se, međutim, zadržava kratko, pa je već 1870-ih zabilježen samo naziv *propis*, koji je kao jedini prihvaćeni naziv prisutan do kraja razdoblja. Imenicom *propis* i *Terminologija* prevodi njem. *Vorschrift*²³³, a rabi je i zakonodavna praksa (GPP §. 306 i dr.).

Što Tuženi, premda kao pod IV osobno pozvat, pred lice suda došao nije, te time *po prepisu § 40. Gr. Post.* u zahtevanju tužitelja obveznicum zasvedočenom obsuditi se imao. (1850-e, 2.)

Moj protivnik prije svega u svom odgovoru pravi iznimku proti mojoj tužbi, i kaže da tužba moja nije sastavljena *po propisu §10. g. p.* (1850-e, 1.)

Što se kr. kotarskom sudu uz povrat [xxxxx] izvješćem od 18. veljače 1899 br 1431 predloženih spisah pod *./.* osim *uredovnih propisah* i uz priklop ovosudnih razlogah pod *2/.* na dalnje uredovanje do znanja stavlja. (1890-e, 4.)

Mažuranć niti jedan od spomenutih naziva ne spominje kao stare hrvatske nazive. *Akademijin rječnik* najraniju potvrdu za *propis* navodi iz 18. stoljeća, a zabilježili su ga i Šulek i Popović za *Vorschrift*. *Prepis* ne navodi niti *Akademijin rječnik*, ali za glagol *prepisati* između ostalih značenja daje i 'odrediti, naložiti' prema lat. *praescirbere*.

SKERBNIK; OBSKERBITELJ → SKRBNIK

Nazivi *skerbnik*, *obskerbitelj* i *skrbnik* u dokumentima sudske prakse spominju se tijekom cijelog razdoblja. Pedesetih godina 19. stoljeća zabilježen je naziv *skerbnik* koji upotrebljava i zakonodavna praksa (OGZ §. 187 i dr.). U jednom prizivu iz 1853. godine pojavljuje se i naziv *obskerbitelj*. Ti nazivi, međutim, već do 1970-ih godina bivaju potisnuti drugom varijantom naziva *skerbnik*, *skrbnik*, koji preporuča *Terminologija* za njem. *Curator*, a kasnije se rabi i u zakonskim tekstovima (B str. 41 i dr.). Isti naziv ima i *Pravdonoša*. Primjeri iz

²³³ U slovenskom dijelu *Terminologija* ima doslovnu prevedenicu *predpis*.

korpusa pokazuju da se u skladu s definicijom naziva *skrbnik* iz OGZ-a (§. 188 i 282) *skrbnik*, *obsekrbitelj* i *skrbnik* odnose na „osobu koja je postavljena da se brine za neku drugu osobu ili njezinu imovinu”.²³⁴

Na Odgovor g. Josipa Zvade kao stečajne Masse Mikule Klaffurića parničnog branitelja glede dvieh tražbah od 350f od 400f sr: u smislu Odluke C. K. Zemskog suda br. 7638/4601 potpisani kao *skrbnik* Masse Gojmericianske sledeći protu-odgovor podnaša. (1850-e, 8.)

Na tražbu g. Franje Kellemena kao stečajne Masse Gojmerce *obsekrbitelja* proti stečajnoj Massi Nikole Klafurića sl. Sudu pod br 6836/g. 4157 radi zadobljenja glavnica 350f. I 400f sr. Sa pripadci predloženu, i samnom sledeca [xxxxx] navadjam... (1850-e, 9.)

... , da zasupajuć .....nas..... proti stečajnoj imovini izabire *skrbnike* i vjerovničke odbore i ovlašćuje ih za djela, kojim se hoće punomoći... (1870-e, 19.)

Podjedno se tuženomu Vinku Miholiću iz Kerestina sada tuženik nato odsutnom u Americi imenuje *skrbnikom* na čin obavješćuje Grgu Prahin iz Brezja, koji se poziva da se toga *skrbništva* odmah prime, te da interese svoga *skrbljenika* valjano zastupa i u svemu da se po zakonu vlada a ova odluka neka mu služi u mjesto posebnoga *skrbničkoga dekreta*. (1910-e, 1.)

Mažuranić ne spominje niti jedan od navedenih naziva, no ima imenicu *skrb* imeđu ostalog i u značenju *briga*, te pridjev *skrban*, *brižan*. *Akademijin rječnik* bilježi imenicu *skrbnik* i tvrdi da je postojala već u 15. stoljeću te da je nastala od osnove pridjeva *skrban*. U 19. stoljeću zabilježili su je Vuk, Šulek, Popović i Petranović za njem. *Curator*, *Pfleger*. Bogišić u *Crnogorskom zakoniku* rabi naziv *staratelj* (Lorković 1889: 609).

Ovdje sudska praksa prihvaća naziv *skrbnik*, koji je preporučila *Terminologija*, a kao primjereni ekvivalent za njem. *Curator* prihvatili su je i svi relevanti rječnici u drugoj polovici 19.stoljeća. Struka je uz *skrbnika* prihvatila i izvedeni pridjev *skrbnički* koji se u korpusu pojavljuje kao jedini u tom značenju. Ipak, iako imaju *skrbnika* i *skrbnički*, sudovi nisu bili spremni prihvatiti i druge izvedenice prema prijedlogu *Terminologije* kao što su *skrbstvo* za *Curatel* i *skrbstvenik* za *Curand*, o čemu svjedoče sporadična pojava isključivo naziva *skrbništvo* i *skrbljenik*, koji su preuzeti od zakonodavne prakse (GPP §. 61, str. 221).

---

²³⁴ Prema OGZ-u (§. 188) za razliku od *tutora*, koji skrbi o maloljetnicima, *skrbnik/skrbnik* brine o poslovima onih osoba „koje iz uzroka inoga nego je maloljetnost, nisu sposobne starat se same o istih poslovih”.

SNAGA; MOĆ → MOĆ

U svezama s nazivom *dokaz* u sudskim dokumentima pedesetih godina 19. stoljeća pojavljuju se dvije imenice, *moć* i *snaga*. Nakon 1850-ih *snaga* se gubi, a *moć* dolazi u kombinacijama s raznim imenicama, a najčešće kao *pravna moć*.

Zatim kaže moj protivnik da istoga izprava ova nema dokaznu *moć*, što nije pred Ck. Kot sudom smoborskim potvrđena. (1850-e, 1.)

... već bi samo navedeno, da ja (xxxx) protivnika moga svotu 363 for. u obće samo dugujem, ne pako po naročitom propisu §. 127. gpp. izprave u kojih nije pravni naslov točno naveden, nemaju ni kakove *dokazne snage*. (1850-e, 1.)

... da prima novac i novčanu vrijednotu, te o tom da valjane namire i s izknjižbenom *moći* izdaje... (1870-e, 10.)

I tu je okolnost imao slavni sud uvažiti, pa ne iznositi ovakovih osuda bez svake pravne *moći*. (1890-e, 8.)

Ova nagoda zadobiva pravnu *moć* nakon nadskrbničkog odobrenja. (1910-e, 18.)

Prema *Akademijinu rječniku moć* je imenica staroslavenskog podrijetla koja se s istim značenjima nalazi i u drugim slavenskim jezicima. Zabilježena je u svim hrvatskim rječnicima od Mikaljina i Vrančićeva do Daničićeva i drugih. *Akademijin rječnik* donosi mnoga njezina značenja. Mažuranić je bilježi za *potentia*, *vis*, *vigor* i dr., a njezino pravno značenje potvrđuje od 15. stoljeća. *Terminologija* ima *moć* za njem. *Macht*, ali i *Kraft*²³⁵, a OGZ (§. 3 i dr.) je rabi u svezi *moć zakona*. Zanimljivo je da GPP govori o *pravnoj moći* (§. 324) i o *pravnoj jakosti* (§. 472), što svjedoči o različitim terminološkim rješenjima i unutar zakonodavne prakse.

Snaga je, kako navode Mažuranić i *Akademijin rječnik*, također praslavenska riječ sa značenjima *vires*, *korpus*, *jakost*, *tielo*, *čistoća* te potvrdama iz raznih rječnika od Vrančićeva (*vigor*, *Kraft*), Mikaljina (*snaga*, *moć*, *jakost*) i drugih.

O izrazu *moć* polemizira Spevec u svom članku *Rad oko pravne terminologije* (1890: 330-333). Spevec smatra da su *moć* i *vlast* još uvijek dvojbeni, nedovoljno jasno definirani izrazi. Potrebno ih je dodatno objasniti te točno definirati što će se označavati nazivom *moć*, a što

---

²³⁵ *Terminologija* nije dosljedna u prijevodu imenice *Kraft*. Složenicu *rechtskräftig* prevodi kao *pravomoćan*, no *Rechtskraft* kao zakonska sila, dok je slovenski prijevod *pravna moć*.

nazivom *vlast*. Predlaže da se pravni propisi i odredbe koje čine pravo u objektivnom smislu nazivaju *moć*, jer reguliraju život nekog naroda, jednako kao što to čine i „etičke moći” (isto) religija, moral i običaj. Svoje stajalište potkrepljuje i činjenicom da Nijemci u istom kontekstu također kažu *Macht*, a Česi to prevode kao *moć*.

Spevec (1890: 332) značenje izraza *moć* uspoređuje i s nazivom *snaga*, te se pita je li pravilnije reći *obvezna moć prava* ili *zakona* ili pak *obvezna snaga prava* odnosno *zakona*. Uspoređuje te izraze s rješenjima iz drugih jezika. Tako Bogišić u Crnogorskom zakoniku rabi izraz *vezovna moć zakona*, dok je u srpskim zakonskim tekstovima ono što se u njemačkom zove *die verpflichtende Kraft des Rechts* prevedeno kao *obvezna snaga zakona*. Ruski prednost daje imenici *sila*, pa kaže *sila zakona*. Usprkos OGZ-u koji u svom službenom prijevodu ima *moć zakona*, Spevec se odlučuje za *snagu zakona*, a *Pravdonoša Wirksamkeit des Gesetzes* zove *moć zakona*.

Različite upotrebe i razumijevanje naziva *moć* i *snaga* potvrđuju Spevecovu tvrdnju da su sadržaji naziva *moć*, *vlast* i *snaga* još uvijek nedovoljno jasni, te nedosljedno primjenjivani u različitim izvorima. Nalazi iz korpusa, naime, potvrđuju da je sudska praksa 50-ih godina rabila različite nazive. U zapisniku iz 1857. upotrebljava se tako izraz *dokazna snaga*, dok se u GPP-u (§. 127), na koji se isti zapisnik poziva, rabi naziv *moć*. To dokazuje da sudska praksa nazivlje zakonskih tekstova pedesetih godina 19. stoljeća nije smatrala isključivo mjerodavnim, već su se nazivi rabili neovisno o onima u službenim prijevodima njemačkih zakona. Upotreba naziva *moć* u kasnijim desetljećima upućuje na to da je utjecaj nazivlja iz zakona postao važniji, no sudska praksa do konca razdoblja nije preuzela cijelu svezu *moć zakona*, već je uobičajeni izraz bio *pravna moć*.

TRAŽBA; TRAŽBINA → TRAŽBINA

Tražba i *tražbina* istoznačni su par koji sudovi rabe u značenju 'potraživanje'. Tijekom 1850-ih godina jednako su zastupljeni u sudskoj upotrebi dok, već, 1870-e *tražba* nestaje. Kasnija desetljeća pokazala su da je *tražba* trajno potisnuta nazivom *tražbina*.

Ali ne samo da tužba protivnikova nema factični temelj *tražbine* naveden i obrazložen, njoj manjka to verh toga jošte i pravni razlog ... (1850-e, 1.)

G. Masse branitelj se u svom govoru za opovergnuti upitne *tražbe* ništa temeljitog i zakonitog naveo nije ... (1850-e, 8.)

... i podpisanomu sudb. izaslaniku za izvršenje naložena ovršna plienitba i procjena pokretninah Stefanu Gjurekoviću za iztjeranje dužne Jakobu Jurkinu *tražbine* u iznosu 48. fr. 50 nvč. a. vr. s. p.p. (1870-e, 11.)

Na diono namirenje te *tražbine* isplatila sam mu dne 29./V.1911. K 200, zatim nekoliko dana kasnije K 100, nadalje 22./9.K 16.52, te 6./X. K 16, tj. sveukupno K 332.52 fil. (1910-e, 16.)

Tražbinu upotrebljavaju i neki zakonski tekstovi (GPP §. 679, dodatak §. 11, str. 224 i dr.) i *Pravdoneša* za njem. *Forderung*, no drugi pak zakoni (OGZ §. 299 i dr.) prednost daju, jednako kao i *Terminologija* (njem. *Forderung*), istoznačnici *iskanje*.²³⁶ Oba naziva, *tražbina* i *tražba*, u istom značenju potvrđuje i *Akademijin rječnik* s napomenom da je *tražba* ranije značila i isto što i *tužba*. Izraz *tražba* Gruber (1911: 160) smatra pravilnijim izrazom. Kako se u *Akademijinu rječniku* nalaze tek potvrde iz druge polovice 19. stoljeća (Šulek, Petranović, Bogišić²³⁷), a nazivi nisu zabilježeni kod Mažuranića kao stari pravni nazivi, može se zaključiti da je riječ o neologizmima tvorenim za i po uzoru na njem. *Forderung*²³⁸, od kojih je u upotrebi sudske prakse, bez obzira na *iskanje* koje je zastupljeno i u *Terminologiji* i zakonskim tekstovima, nedvojbeno prevladala *tražbina*.

UKNJIŽENJE; UKNJIŽBA → UKNJIŽBA

Upis u gruntovne knjige koji je nužan „kod stvarih nepokretnih za stečenje vlastnosti i inih pravih stvarnih” (OGZ 1853:65) odnosno *intabulacija* u većini se sudskih dokumenata jednako kao i u zakonu (OGZ § 431.-446, GrZ §. 59 i dr.) i u *Terminologiji* naziva *uknjižba* (prijevod za *Intabulation*). OGZ uz *uknjižbu* rabi još i *uknjiženje* (§. 436), a u zagradi navodi i *intabulacia* (§. 431). *Uknjiženje* je zabilježeno i u nekim dokumentima, uglavnom punomoćima, iz 1850-ih i 1870-ih godina.

... osiguranja, uzapćenja, zabrane, zatvore, *uknjiženja* u javne knjige izposlovati... (1850-e, 16.)

... očitovnja u gruntovnih *uknjižbah* ili izknjiđbah izdavati, od tužbe odustajati... (1910-e, 22.)

²³⁶ Mamić (1992: 126) navodi da zakonodavna praksa povremeno rabi i naziv *tražba*.

²³⁷ Bogišić u *Crnogorskom zakoniku* upotrebljava naziv *tražba* (Lorković 1889: 610).

²³⁸ Vidi poglavlje 5.3.2.

Mažuranić ne spominje niti jednu od navedenih imenica kao stari hrvatski pravni naziv. *Akademijin rječnik* potvrđuje naziv *uknjižba* za *Intabulation* u drugoj polovici 19. stoljeća u *Terminologiji*, kod Šuleka, dok Popović ima *uknjiženje*, a Petranović *uknjižba* i *uknjiženje*. Obje imenice tvorene su tek u drugoj polovici 19. stoljeća za potrebe pravne struke, te se mogu smatrati neologizmima nastalim po uzoru na njemački europeizam *Intabulaton*.²³⁹ Kako su paralelno kroz zakonske tekstove i *Terminologiju* u upotrebu ušle dvije varijante imenice istog korijena, *uknjižba* i *uknjiženje*, bilo je potrebno više desetljeća da konačno jedna od njih bude društveno prihvaćena i verificirana kao jedini naziv za spomenuto značenje.

5.2.4.1. Terminološki razvojni model A, B (...) → A

U okviru ovog terminološkog modela bit će predstavljeni nazivi koji su u sudskim dokumentima supostojali tijekom većeg dijela analiziranog razdoblja, a rabili su se u istom značenju za imenovanje istih pravnih poslova ili instituta. U nekom trenutku jezičnog razvoja dominantni naziv je prevladao, dok su drugi u potpunosti nestali iz upotrebe.

DOZVOLITI → DOZVOLITI; DOPUSTITI/DOPUŠTATI → DOZVOLITI

Kao ekvivalent za njemačke nazive *erlauben*, *zulassen*, *gestatten*, *bewilligen* u korpusu se pojavljuju dva glagola – *dozvoliti* i *dopustiti/dopuštati*. Distribucija im je, doduše, ponešto različita, pa se tako *dozvoljuju oduje i odgode, ovrhe, sredstva, rokovi, dražbe* itd., a *zakon nešto dopušta* ili se *dopušta uzpostava prijašnjeg stanja*. Stoga u slučaju ovih naziva možemo govoriti samo o djelomičnim sinonimima. Budući da Mažuranić upravo glagol *dopustiti* potvrđuje kao hrvatsku riječ već od 13. stoljeća, a samo njega je zabilježio i *Akademijin rječnik* i prihvatila *Terminologija* za većinu istoznačnih njemačkih naziva²⁴⁰ moglo bi se očekivati, da upravo taj glagol prevlada i u svakonevnoj jezičnoj upotrebi na polju prava. Međutim, i ovdje je na svakodnevni jezik sudova veći utjecaj imao naziv *dozvoliti* kojem je prednost dala zakonodavna praksa (GPP §. 408). Stoga se i u upotrebi sudske prakse ustalio naziv *dozvoliti*. Iako je višestruko potvrđen u raznim izvorima, glagol *dopustiti/dopuštati* u zadnjem desetljeću u potpunosti nestaje iz upotrebe sudske prakse.

---

²³⁹ Vidi poglavlje 5.3.2.

²⁴⁰ *Dozvoliti Terminologija* uzima samo kao drugi prijevodni ekvivalent za njem. *bewilligen*.

... ustmeno ali pismeno postupanje izabrati, odluke i osude svake versti mesto nas primati, oduje i odgode tražiti, i *dozvoliti*, prisege svake fele ponuditi... (1850-e, 14.)

Zakupnik samo za svoju vlastitu domaću porabu u zakup uzeto zemljište obratiti može, te zato svaki prodaj pod kontrabant gospoštine Kerestinečke spada, subarendatia nikomu *nedopušta se*. (1850-e, 6.)

... a naročito ja sa takovimi osobami neću što mi i zakon *dopušta* da se upuštam u ovu razpravu... (1870-e, 14.)

Na temelju ovosudne pravomoćne odluke od 28/3. 1894. br. 1830 gr., *dozvoljuje se* zamoljena ovrha na pokretnine Stjepana otac Stjepana ml. i Petra Kolmana... (1890-e, 14.)

... ter su dužni *dopustiti* da se u grunt. ul. br. 120 obč. Strmec uzpostavi prijašnje stanje t. j. da se brišu Ivan st. Janko, Josip, Ivan ml. i Franjo Haudek kbr. 1 ter da se ... (1890-e, 2.)

RIEŠENJE → RIEŠENJE; RIEŠITBA → RIEŠITBA

Za 'označavanje odluke suda o parnici, molbi, utoku ili nekim drugim pitanjima sudska praksa' od 1850-ih godina ima naziv *rešenje* odnosno *riešenje*. Već 1870-ih uz *riešenje* u korpusu je zabilježena i istoznačnica *riešitba*. U dokumentima iz 20. stoljeća *riešenje* više nije nađeno, pa ostaje samo naziv *riešitba*. Oba naziva pojavljuju se uglavnom u svezama *riešenje* ili *riešitba utoka, molbe, tužbe* ili pak kao jednočlani naziv koji se odnosi na presudu u parnici.

Riešenje i *riešitba* nazivi su koji su izvedeni od staroga hrvatskoga glagola *riešiti*²⁴¹. Za imenice, međutim, ne postoje potvrde starije od sredine 19. stoljeća. Mažuranić ih uopće ne spominje, a Akademijin rječnik navodi potvrde iz Šulekova i Popovićeve rječnika, te kod Bogišića i Petranovića. Riječ je, dakle, o novotvorenim nazivima koji su stvarani u jeku nastajanja hrvatskog znanstvenog nazivlja.

Kako *riešenje* predlaže *Terminologija* za njem. *Entschließung, Erledigung, Resolution*, a zakonodavna praksa rabi dvojno nazivlje, *riešenje* (B str. 22 i dr.) i *riešitba* (GPP §. 340 i dr.), čini se da je sudska praksa najprije prihvatila naziv iz *Terminologije*, da bi kasnije, kad zakonodavna praksa uvodi *riešitbu* započela usporedo rabiti oba naziva. S vremenom je utjecaj zakonskih tekstova, vjerojatno zbog njihove učestale primjene, postao sve veći, pa je i

---

²⁴¹ Prema Mažuraniću glagol *riešiti* pojavljuje se u hrvatskom jeziku još u 13. stoljeću.

u jeziku sudske prakse²⁴² prevladala *riešitba*. Mamić (isto), na temelju analize zakonskih tekstova i Kazala *Mjesečnika* zaključuje da je *riešitba* prevladala krajem 19. stoljeća, no, analiza sudskih dokumenata pokazuje da se to u svakodnevnoj jezičnoj upotrebi dogodilo nešto kasnije.

U *rešenju* [xxxxx] molbe, se podnešeni spisi odpovedi duga verhu 2000 fr. sa zaostavšimi 6% kamati ..... saobćuju. (1850-e, 10.)

Dokazom vis. *riešitbe* Kr. banskog stola 12. svibnja 1875. br 4837. gr. imali bi mi protivnici Franje i Kate Španjur parbene na 19. for. 25. novč. sudbeno obredjene troškove za 8. danah pod inakom ovrhom naknaditi. (1870-e, 12.)

Pošto bi tužba pročitana, sklopiše stranke o *riešenju* iste sljedeću sudbenu **Nagodu**: (1870-e, 1.)

... svake vrsti očitovanja izdavati, usmrtbe izhoditi, nagodbe na *riešitbe* po obranicih sklapati... (1910-e, 10.)

BAŠTINIK; NASLIEDNIK/NASLJEDNIK → NASLIEDNIK/NASLJEDNIK

Naziv *baština* vrlo je stara hrvatska riječ koja se prema Mažuranićevim *Prinosima* spominje u raznim starim statutima (npr. skradinskom, dubrovačkom itd.), a označava „otčevinu, onu imovinu, naročito nepokretnu, zemljišta i kuću s pripadnošću, što od otca prelazi na nasljednike po rodu mužkom” (Mažuranić 1908-1922: 45). Od te riječi izvedena je imenica *baštinik*. Akademijin je rječnik navodi kao sinonim za *nasljednik*, a potvrđuje je u Daničićevim *Poslovicama* iz 17. i 18. stoljeća. Naziv je u sudskim dokumentima zabilježen već od 1850-ih godina u značenju 'onoga koji od predaka dobiva određenu imovinu'. Upotrebljavana je, dakle, u značenju njemačke imenice *Erbe*, za koju, međutim, i *Terminologija* i *OGZ* predlažu i rabe naziv *nasliednik/nasljednik* („Onaj, komu pristoji pravo nasliedstva, zove se nasliednik...” (OGZ §. 532)), koji se paralelno s nazivom *baštinik* u sudskim dokumentima koristi sve do početka 20. stoljeća. *Pravdoneša* naziv *baštinik* uzima za njem. *Erbe*, a u zagradi kao drugu opciju navodi *nasliednik*. Zanimljivo je da se u istim sudskim dokumentima katkad nalaze oba naziva, *baštinik* i *nasljednik*, što upućuje na činjenicu da autori tekstova nisu bili isključivi i dosljedni u primjeni jednog naziva (usp. npr. 1890-e – 18.), nego je njihov izbor bio u potpunosti arbitraran. U drugom desetljeću 20. stoljeća naziv *baštinik* više nije zabilježen u jeziku sudske prakse. Bilo je, dakle, potrebno

---

²⁴² Mamić (1992:124) tvrdi da se naziv *riešitba* osobito česta pojavljuje u komentarima zakona.

više desetljeća da također stari hrvatski termin za *successor*, *nasljednik* koji je odabran u prijevodu OGZ-a i u *Terminologiji*, prevlada u praksi i zamijeni stariji naziv *baštinik*. Od 1910-ih godina nadalje u analiziranim sudskim dokumentima rabi se isključivo naziv *nasljednik/nasljednik*. Može se pretpostaviti da je prevladao zahvaljujući upotrebi u relevantnim zakonskim tekstovima i u *Terminologiji*.²⁴³

Tijekom promatranog razdoblja sudska je praksa rabila i druge imenice istog korijena: *nasljedstvo* odnosno *nasljedstvo* (od 1850-ih sve do konca razdoblja), *nasljednosti* (1850-e), *nasljedovanje*, *nasljedbina* (1870-e) te od njih izvedene pridjeve: *nasljedstvena očitovanja* (1870-e, 11.). *Nasljedbina/nasljedbina* naziv je koji je prvi put uvela *Terminologija*. Međutim, budući da nije zabilježena u korpusu nakon 1870-ih godina 19. stoljeća, može se zaključiti da se nije zadržala. *Nasljedstvo/nasljedstvo* starija je hrvatska riječ koju kao i riječ *nasljednik* spominju već Belostenec, Daničić i Mažuranić (Mažuranić 1908-1922:718).

... Krepostju kojega gospodin Vekoslav Lukinac odvetnik u Zagrebu za nas i naše ..... *baštinike* povlastjuje se... (1850-e, 16.)

... Krepostju kojeg opunovlaštujem g. odvjetnika Slavoljuba Vulakovića u V. Gorici pod brojem 65. stanjućeg, za da on mene, i moje *nasljednike* u mojih pravah sudbeno, i izvan sudbeno zastupa... (1850-e, 13.)

Zamoljena ovršna plienitba i procjena protivnikovih pokretninah, i naime: blaga, vina, vinskog posudja, pokućstva itd. radi dužnih Ani udovi Medved i K. Vizneru zastupniku *baštinikah* iza Jane Medveda. (1870-e, 17.)

Opunovlašćujem(o) gosp. A. F. Kafutara odvjetnika u Zagrebu da mene (nas) i moje (naše) *nasljednike* zastupa... (1870-e, 5.)

Temeljem te diobe i nastupa u faktični posjed i uknjižbe, t. j. temeljem tog faktičnog razdieljenja, onda naturalnog i tabularnog posjeda je takodjer taj slavni sud uručbenicom /3 od 29. rujna 1889 br. 2546 – u ostavštinu iza Josipa Cepaka spadajući „1/5 ti – dio nepokretnostih unešenih u z. nap. br. 137 občine Strmec „njegovim *nasljednikom* uručio.“ (1890-e, 18.)

... iza kako su razdielene stranke umrle i njihovi dielovi nasljedstvom xxxx na njihove *baštinike* pravno i faktično prešle... (1890-e, 18.)

---

²⁴³ Spevec (1910: 308), raspravljajući o potrebi za suvremenim rječnikom pravne terminologije, priznaje korisnost Mažuranićeva rječnika za proučavanje pravno-povijesnih spomenika, ali naglašava potrebu za rječnikom suvremenih pravnih naziva koje rabe tadašnji zakoni i pravna znanost i to argumentira činjenicom da se tadašnje pravo razlikuje od onog starog. Kao primjer Spevec navodi upravo naziv *baština* koji u starim spomenicima ima razna značenja, dok se u suvremeno doba mora upotrebljavati „u juridičko-tehničkom značenju, kao „nasljedstvo“ (§. 532. o.g.z.) i „blago“ u smislu § 398. o.g.z.

Opunovlašćujem(o) g. **dra Janka Šviglina** odvjetnika u Zagrebu da mene i moje *nasljednike* zastupa u svih mojih pravnih poslovih pred sudom i izvan suda... (1910-e, 14.)

Zanimljiva je činjenica da se ni u jednom analiziranom dokumentu uz naziv *nasliedstvo* ne pojavljuje stara hrv. riječ *baština* odnosno *baščina*, koju i Mažuranićev i *Akademijin rječnik* rabe kao sinonim za *nasliedstvo*. To potvrđuje da već od polovice 19. stoljeća riječi tog korijena i porodice (*baščina*, *baštinik*) polako izlaze iz upotrebe i ustupaju svoja mjesta onima izvedenim iz glagola *nasliediti*.

NAPISNIK; ZAPISNIK → ZAPISNIK

Nazivom *zapisnik* u svezama *zapisnik procenbeni*, *razpravni zapisnik*, *oglušni zapisnik*, *zapisnik za ovršnu molbu*, *zapisnik o tužbi*, *zapisnik dražbeni* ili pak samo *zapisnik* tijekom cijelog promatranog razdoblja označavaju se 'dokumenti u kojima se zapisuju izjave dane na sudu'. Nije posve jasno od kuda riječ dolazi²⁴⁴ jer je ne donose nikakvi stari hrvatski izvori. *Akademijin rječnik* navodi tek potvrde iz druge polovice 19. stoljeća, iz Šulekova rječnika za *Einschreibbuch* i *Protokoll*, kod Popovića i Bogišića. Jedanput je naziv spomenut i u *Terminologiji* u svezi *zapisnik poklane marve* (*Viehschlachtungsprotokoll*). Svakako je riječ o neologizmu tvorenom za potrebe pravne struke polovicom 19. stoljeća, za koji je moguće da je nastao po uzoru na njemački naziv *Einschreibbuch*.²⁴⁵ *Terminologija* inače kao glavni naziv za *Protokoll* uvodi *napisnik*,²⁴⁶ koji Mažuranić spominje tek u kontekstu *zapisnika*. Osim iz *Terminologije*, *Akademijin rječnik* navodi potvrde za *napisnik* samo još kod *Petranovića*. Kao jedan od naziva za isti pojam *napisnik* rabi i zakonodavna praksa (OGZ §. 569, GPP, dodatak §. 74 str. 224). No kao i kod nekih drugih naziva, zakonodavna praksa i ovdje ima dvojbi oko jedinstvenog naziva, pa uz *napisnik* ima i *zapisnik* (GPP §. 516, B str. 48 i dr.). S obzirom na suglasje koje je vladalo između *Terminologije* i zakonodavne prakse oko naziva *napisnik*, očekivalo bi se da će sudska praksa prihvatiti upravo taj naziv. *Napisnik* se doista u korpusu pojavljuje 1850-ih i 1870-ih godina (iako i tada rjeđe nego *zapisnik*), što potvrđuje da je bilo pokušaja da se uvede u upotrebu, no kasnije je, vrlo vjerojatno pod utjecajem zakonskih

²⁴⁴ Slovenci su ga birali za svoju istoznačnicu za njem. *Protokoll* u *Terminologiji*.

²⁴⁵ Vidi poglavlje 5.3.3.

²⁴⁶ U predgovoru *Terminologiji* (1853: V) Demeter riječ *zapisnik* navodi kao primjer naziva koji je odbor odbacio jer nije tvorena u duhu hrvatskog jezika. Prema mišljenju odbora ona nije primjerena jer narod *zapis* rabi u značenju *legat*, pa *zapisnik* ne može odgovarati njem. *Protokoll*. Primjerenijim im se činio *napisnik*.

tekstova, u potpunosti potisnut riječju *zapisnik*. *Napisnik* kao stariji naziv, a *zapisnik* kao noviji koji u konačnici i prevlada potvrđuje i Gruber (1911: 440).

Po kojima Zapisnik ov sastavit po stranki odobren, i podpisat je, time zaključen. (1850-e, 3.)

Napisnik

sastavljen dne 16 srpnja 1878 kod kr. kot. suda u V. Gorici

u parnici

Janka Cvetnića

proti Janka Curulića

radi 110 fr. (1870-e, 1.)

Predstaje k sudu Miko stari i Miko ml. Šapiović cigani iz dol. Lukavca te daju u zapisnik proti Mati i Stefu, xx Staniloviću iz dol. Lukovca sliedeću Tužbu (1890-e, 9.)

Zapisnik je nedvojbeno bio naziv koji je u upotrebu ušao spontano kroz zakone i svakodnevnu jezičnu praksu. Struka, međutim, nije bila zadovoljna njime, što svojim komentaram potvrđuje poznati dubrovački filolog, književnik i političar Luke Zore, koji je u Radu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (1893: 186) izrazio nezadovoljstvo tim nazivom i za *Protokoll* preporučio naziv *zapis*, prema analogiji s *prijepis*, *opis* itd. *Zapisnik* je za njega, u skladu sa *dopisnik* i *prepisnik*, „onaj koji piše” (isto).

SUBSTITUT; NAMESTNIK/NAMJESTNIK/NAMEŠTENIK; ZAMJENIK →
ZAMJENIK

Vrlo brzo riješene su i dileme oko termina kojim se označava osoba koja u slučaju spriječenosti glavnog pravnog zastupnika, kojemu se, npr. punomoć primarno izdaje, postaje njegov zamjenik. Pedesetih godina 19. stoljeća upotrebljivao se još uvijek latinizam *substitut* ili pak *zastupnik substitut*, te pripadajući glagol *substituirati*. Uz naziv *substitut* povremeno se kao sinonimi pojavljuju još i izrazi *drugi zastupnik*, te *namestnik* ili *nameštenik*. Nakon 1850-ih godina u korpusu nije više zabilježen latinski naziv, već se u istom značenju počinje upotrebljavati hrvatska riječ *zamjenik* ili dvočlani izraz *pravoznani zamjenik*. Budući da se taj naziv redovito upotrebljava i u dokumentima iz kasnijih desetljeća ovog razdoblja, može se zaključiti da se trajno zadržao. *Terminologija* njemački latinizam *Substitut* također prevodi sa

zamjenik, a isti naziv prihvatila je i zakonodavna praksa. Mažuranić ne spominje *zamjenika*, a *Akademijin rječnik* navodi ga samo u općem značenju. *Namjesnik* je starija riječ prema Mažuraniću 'onaj tko u različitim situacijama dolazi umjesto nekoga', pa tako spominje kao sinonime *baštinika*, *naljednika*, *punomoćnika* itd. *Akademijin rječnik* između ostalog navodi značenje „zastupnik, t.j. onaj, ko koga zastupa” (1911-1916: 453, sv. VII).

Napokon da u slučaju svoga preprečenja drugoga kojega odvjetnika ili *substituta* po svojoj volji s istim ili ograničenim povlastjem postavi... (1850-e, 17.)

Kad bude sam zapriečen, da po svom umu i izboru imenuje s ovom ili s manjom punomoći *zamjenika*, po imenu gospodina ..... (1870-e, 19.; 1890-e, 15.; 1910-e, 3.)

Zato mu obećajem(o), da ću (ćemo) odobriti sve, što on ili njegov gosp. *namjestnik* po ovoj punomoći učini... (1870-e, 5.)

SUDNI; SUBNDEN → SUBNDEN

Iz naziva *sud* izvedeni su prilog *sudbeno* te pridjevi *sudben* i *sudni*. *Sudni* je stari hrvatski pridjev koji su preuzeli *Terminologija* i *Pravdonoša*²⁴⁷ za prijevod konkretizirajućeg dijela njemačkih složenica s *Gerichts-* (npr. *Gerichtskosten* za *sudni troškovi*). Zakoni pak rabe oba pridjeva *sudben* (GPP dodatak §. 471 i dr.; B str. 42) i *sudni* (OGZ §. 194 i dr.). Kako se naziv *sudni* u sudskim dokumentima rabio povremeno 1850-ih i tek se jedanput pojavio (u izrazu *ovosudna pravomoćna odluka*) 1890-ih, evidentno je, da je usprkos postojanju naziva *sudni* i u OGZ-u i u *Terminologiji*, sinonimija riješena (opet pod utjecajem zakonskih tekstova) u korist njegove prave istoiznačnice *sudben*²⁴⁸.

... da mi je dužan naknaditi *sudni* trošak za vremena 14 danah uz pretnju overhe. (1850-e, 1.)

... *sudbeni* poverenik za preduzeti odredjeni zakup allodialnih oranicah... (1850-e, 5)

Pošto bi tužba pročitana, sklopiše stranke o riešenju iste sljedeću *sudbenu* nagodbu... (1870-e, 1.)

Mažuranić *sudben* ne navodi, ali *Akademijin rječnik* ima razne potvrde od Vitezovića do Petranovića. *Sudni* je stara riječ za koju Mažuranić tvrdi da je zabilježena kod Belostenca i Stulića za *judicii*, *judicialis*. *Akademijin rječnik* tomu dodaje potvrde kod Vuka i Daničića.

²⁴⁷ U *Pravdonoši sudni troškovi* su uzeti za *Gerichtskosten*.

²⁴⁸ Gruber (1911: 631) *sudben* smatra pogrešno izvedenim pridjevom, a *sudni* ispravnim.

(NE)TEMELJIT; (NE)OSNOVAN → (NE)OSNOVAN

Temeljiti odnosno *netemeljiti* i *osnovan* odnosno *neosnovan* nazivi su koji u dokumentima ovog korpusa znače 'imati ili ne imati pravni razlog, tj. biti ili ne biti pravno utemeljen'. Uglavnom se govori o (*ne*)*temeljitim* ili (*ne*)*osnovanim nagodama, osudama, žalobama, tužbama, navodima, odgovorima, tražbini* itd. U dokumentima iz 1850-ih nađen je samo naziv (*ne*)*temeljiti*, da bi se u kasnijim desetljećima usporedo rabili nazivi (*ne*)*temeljiti* i (*ne*)*osnovan* sve do 20. stoljeća, kada prevladava (*ne*)*osnovan*.

Gospodin branitelj stečajne parnice u svojem odgovoru navadja – da ja nedokazujem da je moja tražba pokojnomu Nikoli Klaffuriću poznata, to jest, da mu je ikada za plaćanje predstavljena bila, - na što repliciram, da taj njegov odgovor je *netemeljiti*... (1850-e, 18.)

... navadjaju, da tužiteljice nisu naznačile objekte diobe, te da tužba tužiteljicah jest u svakom i formalnom i materialnom pogledu nedostatna i *neosnovana*... (1870-e, 4.)

Da je kvar upitni u iznosu 48fr: i procenbeni troški 3 fr 10nč. *temeljiti*, dokazuje procena pod A. (1870-e, 3.)

... a kr. banski stol osudom od 5. ožujka 1914. br. 41700 žalbu ništovnu tuženika Rože Gjuran, Mare Podlejan, Kate Kundek i Pavla Podlejana kao *neosnovanu* zabacio, ... (1910-e, 6.)

Temeljiti je stara riječ koja je prema *Akademijinom rječniku* zabilježena već u Belinu rječniku, a prema Mažuraniću kod Belostenca i Stulića za *fundamentalis*. Potvrde postoje u nizu drugih rječnika i književnih tekstova, no bez navoda u ovom značenju i na polju prava. Pridjev *osnovan* i glagol *osnovati* kod Mažuranića nisu nađeni. *Akademijin rječnik* ima *osnovan* sa starijim potvrđama u više značenja, no ne u pravnome. U prenesenom smislu za *utemeljiti* i *temeljiti* također sa starijim potvrđama. Pravno značenje nije navedeno. *Terminologija*, iako *Rechtsgrund* prevodi između ostalog i kao *pravni temelj*, pridjev *temeljiti* ne navodi. Za glagol *begründen* ima samo *potkrijepiti razlozima*, Zakonski pak tekstovi govore o *temeljitim* i *netemeljitim tužbama* itd. (GPP §. 35 i dr.).

Budući da nisu nađeni dokazi za upotrebu navedenih pridjeva u pravnom kontekstu prije sredine 19. stoljeća, postoji opravdani razlog za tvrdnju da su se kao pravni nazivi počeli rabiti sredinom 19. stoljeća, tako da je uslijed potrebe za novim stručnim pravnim izrazima postojećim starim hrvatskim rječima postupkom terminologizacije dodano i novo pravno značenje. Zakonski su tekstovi usvojili naziv *temeljiti*, dok se sudska praksa dugo nije mogla odlučiti za jedan naziv, da bi naposljetku ipak prednost dala pridjevu *osnovan*.

UBAVJESTITI → UBAVJESTITI; OBAVJESTITI → OBAVJESTITI

Naziv *ubav(j)estiti* u značenju 'javiti, priopćiti' sudovi su rabili od početka promatranog razdoblja. Sedamdesetih se godina, međutim, pojavljuje se i njegova druga varijanta *obavjestiti* koja u konačnici i prevladava te u dvadesetom stoljeću postoji kao jedini naziv za isto značenje.

Miško Kranić i dotični tražitelj u izvoru prenavedene replike kroz odxxx gosp Slavoljuba Vulakovića putem kot. Suda Vgoričkoga shodno *ubaveštuju se*. (1850-e, 12.)

Ob ovoj odsudi imadu se obje pruče se stranke propisno *obavjestiti*. (1870-e, 20.)

O čemu se kr. toj kotarski sud uz povratak s izvješćem od 10 listopada tg. br. 5232 podnešenih spisa (xxxx) uredovnih prepisa pod 2/1 radi dalnje (xxxxx) *ubavješćuje* ... (1890-e, 6.)

O tom se *obavješćuje* ovršenik po novo imenovanom skrbniku na čin Stjepanu Radkoviću iz Podgrad izvoropisom, a ovrhovoditelj po Dr. Gjuri Horvatu odvj. u Samoboru dvopisom... (1910-e, 15.)

Ubavjestiti je starija riječ za koju *Akademijin rječnik* navodi potvrde od 18. stoljeća, a kasnije je sadržavaju Vukov i Popovićev rječnik, dok je glagol *obavjestiti* potvrđen tek u drugoj polovici 19. stoljeća kod Šuleka, Popovića, Bogišića. *Terminologija* bira stariji glagol za prijevod njemačkih izraza *Auskunft geben* i *jemanden von etwas verständigen*. Zakonski tekstovi upotrebljavaju oba glagola i to čak u istim člancima (GPP §. 508 i dr.).

Sudovi su u početku skloniji starijoj riječi, ali, kako nalazi iz korpusa potvrđuju, kasnije se nameće mlađa kao jedini naziv tog značenja.

Među nazivima koji su se razvijali prema ovom terminološkom modelu, odnosno istoznačnim nazivima koji su supostojali u dokumentima sudova tijekom dijela promatranog razdoblja, prevladavali su neologizmi tvoreni sredinom 19. stoljeća za zadovoljavanje novih potreba na području prava. Stariji hrvatski pravni nazivi u ovoj su skupini činili manjinu. U konkurentskim su odnosima, međutim, rijetko, u tek nekoliko primjera, bili po jedan stariji naziv i jedan novi. Uglavnom bila je riječ o dvojama u pitanju bile dvojbe između dva novotvorena naziva ili pak dva stara pravna naziva. Dvojba je često bila uzrokovana razlikama u upotrebi između zakonodavne prakse i *Terminologije*, no bilo je i naziva u kojima je uzrok konkurentskih odnosa bio i drugi. Najčešće je dominantan naziv koji je u konačnici i prevladao bio onaj koji su usvojili i zakoni i *Terminologija*, ali vrlo često i onaj koji su imali

samo zakoni. Katkad se nametnula riječ koja nije bila povezana niti s jednim od ova dva izvora.

5.2.5. Terminološki razvojni model A, B, C → B, C

Određeni broj pravnih pojmova u prvom je dijelu promatranog razdoblja označavan sinonimnim nizom da bi se kasnije neke od istoznačnica izgubile. Sinonimija se, međutim, zadržala do kraja razdoblja.

BRANITELJ; ZASTUPNIK; ODVETNIK/ODVJETNIK → ZASTUPNIK; ODVJETNIK

Prema *Akademijinu rječniku* (1880: 587, sv. I) imenica *branitelj* odnosi se na čovjeka „koji na sudu brani drugoga, ili stvar negovu”. Na isti način *branitelja* definira i Mažuranić. U ovom se korpusu nalazi samo u dokumentima iz 1850-ih godina i to u značenju 'zastupnika tuženika'. U istim dokumentima suprotstavljen mu je naziv *zastupnik* kojim se označava 'odvjetnika tužitelja'.

G. Masse *branitelj* se u svom govoru za opovergnuti upitne tražbe ništa temeljitog i zakonitog naveo nije... (1850-e, 8.)

Na odgovor natičajne parnice Nikole Klaffurića *branitelja* dne 15 Listopada t.g. sa mojim *zastupnikom* saobćen imadem čast replicirati:... (1850-e, 18.)

Terminologija naziv *branitelj* rabi u prijevodu izraza *Vertheidiger des Angeschuldigten – branitelj okrivljenika pred sudom*. Zakonodavna praksa *branitelja* također spominje (GPP §. 677). Naziv se u kasnijim desetljećima gubi iz upotrebe sudske prakse. Specifično značenje naziva *branitelj* u sljedećim desetljećima postaje dio šireg značenja riječi *zastupnik* i *odvjetnik* koja se nastavlja upotrebljavati označavajući svakog tko pred sudom i izvan njega zastupa nečije interese, neovisno o tome je li riječ o tuženiku ili tužitelju.

Prema Mažuraniću *zastupnik* je staroslavenska riječ koja je prvotno značila *tutor*, a tek ga *Terminologija* uvodi u značenju *Vertreter*, dakle 'onaj koji zastupa pred sudom', a i kao ekvivalent za *Sachwalter*. *Akademijin rječnik* navodi istoznačnice *tutor* i *branitelj*. Naziv se upotrebljava bez prekida tijekom cijelog promatranog razdoblja paralelno s nazivom *odvjetnik*.

Odvjetnik kao pravni naziv jest prema *Akademijinu rječniku* (1917-1922: 713, sv. VIII) „javni branitelj na sudu, zastupnik u parnicama, advokat“ odnosno „odgovornik, branitelj” prema Mažuraniću (1908: 809). Također je stara hrvatska riječ. Naziv se nalazi u sudskim dokumentima iz svih desetljeća promatranog razdoblja. Poput naziva *zastupnik* rabi se za 'onog koji nekoga zastupa pred sudom' neovisno o tome je li riječ o tužitelju ili tuženiku. Za razliku od *zastupnika*, *odvjetnik* se često upotrebljiva uz ime pravnog zastupnika, kao oznaka njegove profesije, dok *zastupnik* može biti i punomoćnik koji nije odvjetnik (GPP §. 31). *Terminologija* ga navodi za njem. *Anwalt* (*Vertreter*), a rabi ga i GPP (§. 40). Ovdje je, dakle, riječ o djelomičnim istoznačnicama, od kojih se nekima opseg značenjskog polja mijenjao tijekom promatranog razdoblja. Riječi *zastupnik* značenjsko je polje prošireno pod utjecajem njemačkog.²⁴⁹

... g. *odvetnik* Stipan Išvanović kao *zastupnik* tužitelja... (1850-e, 1.)

Mi smo se istina u tečaju parnice sa našim zastupnikom razišli, on nam je neka pisma povratio, ali sud nam nije premda mu je znano bilo, da mi više *odvjetnika* Dra Mikulčića zastupnikom neimademo, ...“ (1870-e, 6.)

Stoga molim, da se stranka Antonija Galenić uputi, da si drugoga *zastupnika* ili punomoćnika izabere i razpravu današnju započne. (1870-, 13.)

Tuženi Ivan star. Mandek u ime vlastito i kao otac zakoniti *zastupnik* svoje mlđb. djece Ivana ml. i Franje Mandeka... (1890-e, 6.)

Ugovor sam pravio je obćinski upravitelj i bilježnik uzprkos tome, što sam jur bio pogodio upravo s' protivničkim *odvjetnikom* ugovor i prijenos; ... (1890-e, 8.)

Radi odluke od 17 lipnja 1914. br. 9240/gr. izvadjamo po svom u spisih izkazanom *zastupniku* na veleslavni kr. banski stol u roku odredjenom u §. 313. t.2.gpp.- (1910-e, 8.)

Ako nebi sam poslovati mogao, neka si izabere drugoga kojega *odvjetnika*. (1910-e, 14.)

U ustmeno raspavljenoj parnici tužitelja Josipa Podlejana kbr. 29. iz Strmca, po *odvjetniku* Dru. Antunu Gašparcu... (1910-e, 4.)

---

²⁴⁹ Vidi poglavlje 5.3.6.

DOKAZ

DOKAZALO

DOKAZNICA → DOKAZ

DOKAZALO

DOKAZNO SREDSTVO → DOKAZ

DOKAZALO

'Ono čime se nešto dokazuje' naziva se *dokaz*. U tom ga značenju, uz navođenje njemačkog ekvivalenta *Beweis*, spominje i Akademijin rječnik. Mažuranić (1908: 254) značenje objašnjava latinskim glagolima *defero*, *denuncio*, *refero* te hvali sastavljače *Terminologije* što su odabrali upravo riječ *dokaz* za njem. *Beweis* jer je ona s istim značenjem zatečena i u ruskom i češkom pravnom jeziku. Prvi put naziv se pojavljuje u *Terminologiji*, a nastao je vjerojatno po uzoru na njemački *Beweis* od glagola *dokazati*.²⁵⁰ Nazivom se obilato koriste i hrvatski zakoni (npr. GPP §. 104 i dr.). *Dokaz* se pojavljuje u sudskim dokumentima tijekom cijelog razdoblja i to samostalno i u različitim svezama.

... za *dokaz* toga pozivam se na svedoka g. Vasu Teržiča trgovca iz Illice u Zagrebu... (1850-e, 1.)

... s toga su se morali navodi tužbeni, dočim neprotuslove predloženim *dokazom*, po propisu §. 40. g. p. p. istinitim priznati... (1910-e, 4.)

Uz *dokaz* zabilježeni su i nazivi *dokaznica* (1850-e) i *dokazalo* (tijekom cijelog razdoblja), koje ne nalazimo niti kod Mažuranića, niti u *Akademijinu rječniku*. Spominje ih, međutim, *Terminologija*, *dokaznicu* kao hrvatsku, a *dokazalo* kao slovensku inačicu njemačkog naziva *Beweismittel*, za koji *Terminologija* u hrvatskom predlaže još i dvočlani naziv *dokazno sredstvo*. Gruber (1911: 633) *dokazno sredstvo* smatra pogrešnim, a *dokazalo* pravilnim izrazom.²⁵¹ *Pravdonoša* *dokaznicu* predlaže za njem. *Beweisschrift*. *Dokazno sredstvo* za isti njemački naziv ima i *Pravdonoša*. Zakonski tekstovi rabe uglavnom dvočlani naziv *dokazno sredstvo* ili *sredstvo dokaza* odnosno *sredstvo dokazno* (GPP §. 117 i dr.), a *dokazalo* se pojavljuje tek sporadično (GPP §. 110). Može se stoga pretpostaviti da je *dokazalo* sudska

---

²⁵⁰ Vidi poglavlje 5.3.2.

²⁵¹ Prema analogiji s *prometalo* za *Verkehrsmittel*, *pokretalo* za *Bewegungsmittel*.

praksa usvojila i zadržala pod utjecajem zakona i možda slovenskoga, dok se *dokaznica* posve izgubila.

Važno je, ipak, naglasiti da s obzirom na stupanj podudarnosti njihova značenja *dokaz*, *dokaznica*, *dokazalo* i *dokazno sredstvo* nisu pravi sinonimi. Nalazi iz korpusa upućuju na činjenicu da je *dokaz* širi pojam koji obuhvaća konkretno i apstraktno značenje, dok se *dokazalo* i *dokazno sredstvo* češće, ali ne isključivo, odnose na predmet kojim se nešto dokazuje. Dvočlani naziv *dokazno sredstvo* u ovom je korpusu pronađen jedino u dokumentima iz devedesetih godina 19. stoljeća, dok se *dokazalo* rabilo, paralelno uz *dokaz*, tijekom cijelog razdoblja²⁵².

Tuženi Andro i Ivan [xxxxx] k ročištu dne 276 Rujna 1872 akoprem pravodobno obaviešteni do vlastitih rukuh dosli nisu stoga su se morala navedenja u tužbi, dočim neprotuslove preloženim *dokazalom*, glasom §. 40. g. p. p. za istinita priznati, i odsuda iz ogluhe po zahtjevu u tužbi stavljenom izreči. (1870-e, 20.)

Za ustmenu razpravu ove tužbe opredjeljuje se ročište na dan 1918. u 8 sati do podne, kod ovog suda, na koje se parbene stranke pozivlju uz dodatak, da će se za slučaj, ako jedna od njih izostane, vjerovat navodom došavše, u koliko jim predložena *dokazala* ne budu protuslovila i da će se u tom smislu suditi. (1910-e, 1.)

Za ustmenu razpravu ove tužbe uriče se ročište _____

na dan ..... 1894 u 8 satih do podne, na koje se pozivlju obe stranke s opomenom da ponesu sa sobom *dokazala*, koja im se odnose na parnicu ovu, ... (1890-e, 13.)

... u koliko to oprovrgnuto ne bude *dokaznimi sredstvi* koja su sudu predložena, te da će se na tom temelju riešiti stvar odlukom. (1890-e, 13.)

Uz *dokazno sredstvo* sudovi su upotrebljavali i duge dvočlane pravne nazive s pridjevom izvedenim od imenice *dokaz* poput naziva *dokazna moć* (*Terminologija Beweis-Kraft* i GPP §. 108 i dr) te *dokazni članci*.

IZVOR → IZVOR; IZVORNIK → IZVOR; IZVOROPIS

U značenju 'original isprave' u korpusu je zabilježen niz od tri različita pravna naziva: *izvor*, *izvornik* i *izvoropis*. Naziv *izvor* upotrebljiva se tijekom cijelog promatranog razdoblja. Tako

---

²⁵² Zanimljivo je, međutim, da se *dokazalo* i *dokazno sredstvo* pojavljuje u istim dokumentima.

postoje sveze *izvor tužbe*, *izvor ugovora*, *izvor odgovora* i druge. Sedamdesetih godina 19. stoljeća kao istoznačnica pojavljuje se njegova izvedenica *izvornik* koja, međutim, u kasnijim desetljećima nestaje, da bi se u 20. stoljeću pojavila nova istoznačnica, složenica *izvoropis*. Uz *izvor* nađen je i pridjev *izvorni*.

Sa da se g. masse branitelj o istinitosti podpiska osvedočiti može prelažem i podnašam ovde Sl. C. K. Zemskomu Sudu oboje u *izvoru* Obveznice verhu 350f a drugu verhu 400f... (1850-e, 8.)

O čemu se plienjenik Franjo Bišćan iz Gradišća *izvornikom* molbenice, koji mu se prigodom ovrhe uručiti ima: molitelji Ana Medved i Kam . Vizner dvogubkom uz povratak *izvornih* prilogah u ruke odvjetnika gosp. Viznera u samoboru ubavješćuju... (1870-e, 15.)

Glede samih tužbovnih navoda nemoguće mi se je očitovati s razloga toga što je *izvor* tužbe tako konfuzan i nečitljiv, da je nemoguće o samoj stvari dati odgovor. (1910-e, 20.)

O tom se obavješćuje ovrhovoditelj po odvj. g. Dru. Petračiću dvopisom

a sudbeni izaslanik gosp.

uredovnim napisom za službenu porabu uz priklop *izvoropisa* u svrhu uručenja ovršeniku prigodom obave. (1910-e, 2.)

Riječ *izvor* navedena je u *Akademijinu rječniku*, uglavnom u općem značenju, ali također i s potvrdom iz Petranovićeve *Ručne knjige najnužnijih pravdoslovnih riječi iz 1862.. Izvor* ima i *Terminologija* za njem. *Ursprung*, no u ovdje relevantnom značenju ona nudi riječ *izvornik* i njome prevodi njem. *Urschrift*, a istim nazivom Šulek prevodi njem. *Original*. Slaže se i *Pravdoneša*, koji *izvornik* također navodi kao ekvivalent za *originale*, *Original*. Prema tvrdnji iz *Akademijina rječnika* riječ *izvornik* novi je pravni naziv koji prvu potvrdu ima u *Terminologiji*. Upotrebu naziva *izvornik* potvrđena je u GPP-u (§. 23) i Biljegovniku (str. 144), a *izvoropis* u Biljegovniku (str. 14). *Izvoropis* nije potvrđen ni u jednom rječniku. Njegova tvorbena i značenjska struktura upućuje na to da je naziv tvoren po uzoru na njem *Urschrift* i u skladu je s nekim drugim sličnim hrvatskim složenicama (*rukopis*, *prvopis* itd.).²⁵³ Međutim, niti *izvoropis*, niti *izvornik*, prema rezultatima analize, nisu ugrozili u praksi duboko uvriježen naziv *izvor* kojemu je, kako pokazuju nalazi istraživanja, sredinom 19. stoljeća pod utjecajem njemačkog značenjsko polje prošireno dodavanjem pravnog značenja²⁵⁴.

---

²⁵³ Vidi poglavlje 5.3.3.

²⁵⁴ Vidi poglavlje 5.3.6.

LASTOVIT; VLASTOVIT; VLASTIT → VLASTIT

Pridjevi *lastovit*, *vlastovit* i *vlastit* istoznačnice su koje sudska praksa upotrebljava u značenju 'koji ili što nekome ili nečemu pripada'. *Lastovit* je u korpusu nađen isključivo u svezama s imenicom *podpis/podpisak* i *rukoznak*. Pedesetih godina još su u upotrebi sva tri naziva, no već od 1870-ih u tom se značenju pojavljuje samo pridjev *vlastit* koji se kao jedini naziv tog značenja zadržava do konca razdoblja. *Vlastit*²⁵⁵ rabi i *Terminologija* za njem. *eigen*, te zakonodavna praksa (GPP §. 1, str. 130).

... da rečene Obveznice ne samo *lastovitim* podpiskom Mikule Klaffurića podpisane su, već (xxxxxx) pečatom potvrđene su, proti kojima nikakve zakonite iznimke učiniti se nemogu.- (1850-e, 8.)

Buduć obveznice pod f i ff privite nisu in forma probante, nego samo kao za uputjenje priložene i po njima ništa nedokazuje se, a niti g. Skerbnik povlastništvo nedokazuje, a još manje da bi isti brojenje penz i *lastoviti* podpisak dužnika sa svedoki probavao... (1850-e, 9.)

Najmitelj samo za svoju *vlastovitu* domacu potreboću izliciteranih zemaljah, kolosekah, lozah etc. Uzeti može, te svaki prodaj pod kontrabant gospoštine Kerestineček spada, subarendacia nikom nedopusća se. (1850-e, 4.)

Zakupnik samo za svoju *vlastitu* domaću porabu u zakup uzeto zemljište obratiti može ... (1850-e, 5.)

Tuženi Ivan star. Mandek u ime *vlastito* i kao otac zakoniti zastupnik svoje mldb. djece Ivana ml. i Franje Mandeka... (1890-e, 7.)

Mažuranić *vlastit* potvrđuje od 12. stoljeća. Zabilježen je u raznim starijim i novijim hrvatskim rječnicima, od Belostenčeva za lat. *proprius*, Jambrešićeva, Voltigijina do Daničićeva i Ivekovićeva (za *eigen*, *proprius*). *Lastovit* je također stara riječ zabilježena kod Belostenca, jednako kao i *vlastovit*. Za riječ *vlastovit* Akademijin rječnik donosi nekoliko potvrda u svezi *vlastovitom rukom*, ali i potvrde upotrebe u pravnom kontekstu iz Zbornika zakona (1853. i 1863.).

---

²⁵⁵ Za slovenski *Terminologija* predlaže *lasten*, *vlasten*.

OVLASTITI

OVLASTITI

POVLASTITI

→

POVLASTITI

OPUNOVLASTITI

OPUNOVLASTITI

PUNOVLASTITI

OPUNOMOĆITI

DATI VLAST

BITI VLASTAN

U značenju njemačkoga glagola *bevollmächtigen* u praksi kontinuirano od 1850-ih do 1918. supostoje dva glagola: *povlastiti* i *ovlastiti*.²⁵⁶ Gotovo tijekom cijelog razdoblja, s izuzetkom 1890-ih rabi se i glagol *opunovlastiti*. Nađeni su uglavnom u punomoćima. U punomoćima iz razdoblja 1910. – 1918., međutim, glagoli *povlastiti* i *opunovlastiti* nalaze se u verzijama tekstova punomoći koje su postojale od 1870-ih godina 19. stoljeća, dok nova verzija punomoći, koja se prvi put pojavljuje u tom razdoblju, rabi glagol *ovlastiti*. Takvi nalazi navode na pretpostavku da su *povlastiti* i *opunovlastiti* samo nasljeđe iz proteklog razdoblja, dok je *ovlastiti* bio modernija verzija koja će prevladati²⁵⁷. *Ovlastiti*²⁵⁸ i *opunovlastiti* ima i *Terminologija* za glagol *ermächtigen* i *berechtigten* odnosno *bevollmächtigen*. Obje riječi prevedenice su njemačkih naziva *ermächtigen* i *bevollmächtigen*.²⁵⁹ Naziv *ovlastiti* zabilježen je i u upotrebi zakonodavne prakse (GPP §. 372). *Akademijin rječnik* bilježi *ovlastiti* s najranijom potvrdom kod Stulića (1806.), a za *opunovlastiti* daje potvrdu samo iz rječnika iz druge polovice 19. stoljeća te iz *Terminologije*, uz napomenu da je riječ „načinjena prema njem. *bevollmächtigen*” (AR 1924-1927: 149, sv. IX). Mažuranić nema niti jedan od spomenutih naziva, a nisu nađeni niti u zakonima²⁶⁰. Šulek spominje *povlastiti* i *ovlastiti* u značenju *ermächtigen* i *bevollmächtigen*.

²⁵⁶ Petranović za *bevollmächtigen* uzima glagol *opunomoćiti*.

²⁵⁷ U prilog toj tvrdnji govori i činjenica da se glagolska imenica *ovlaštenje* u značenju „dati ovlasti” bez sinonima rabi već od 80-ih godina 19. stoljeća.

²⁵⁸ Gruber u raspravi o pravnoj terminologiji u zakonskim tekstovima tvrdi da se *bevollmächtigen* pravilno hrvatski kaže upravo *ovlastiti* (Gruber 1911:721).

²⁵⁹ Vidi poglavlje 5.3.2.

²⁶⁰ OGZ koristi *je vlastan*, no ima *pogodbu opunovlastnu* (§. 1002) i *opunovlaštenje* (§. 1002).

Krepostju kojega Gospodin Josip Maicen u Zagrebu *povlastjuje*, da on mene u parnici mojoj radi duga 61 fr 38 uć sa dodatcima proti stečajni massi pokojnog Nikole Klafurića pred Sudom zastupa ... (1850-e, 15.)

... i nje za one poslove ili djela, za koje se po §. 1008. v.g.z. osobita punomoć iziskuje, *ovlastiti*, u slučaju zaprieke g. odvjetničkog .....kao punomoćnika po svojem vlastitom izboru i razsudu... (1910-e, 10.)

Opunovlašćujem(o) g. dra Janka Šviglina odvjetnika u Zagrebu da mene i moje nasljednike zastupa u svih mojih pravnih poslovih pred sudom i izvan suda ... (1910-e, 14.)

Uz spomenuti niz glagola 1850-ih godina nađeno je još nekoliko istoznačnica: glagol *punovlastiti*, od kojeg je izvedena imenica *punovlastje* koju ima OGZ (§. 1005)²⁶¹, te izrazi *dajem vlast i je vlastan*, koje također rabe zakonski tekstovi (GPP §. 42), ali i *Terminologija za Berechtigter, berechtigt sein*, a potvrđuje *Akademijin rječnik* u prvoj polovici 19. stoljeća. S izuzetkom izraza *je vlastan*, koji se upotrebljava ponegdje još i 1870-ih godina, ove se istoznačnice nisu zadržale u upotrebi nakon tog najranijeg razdoblja usustavljivanja nazivlja, kada je i sama praksa rabila razne izraze i tražila najbolja rješenja. Izraz *vlastan je* zadržao se duže, vjerojatno stoga što je imao potporu u OGZ-u. Međutim, iako ga nova izdanja OGZ-a iz 1885. i 1890. nisu mijenjala, u praksi se ipak izgubio, najvjerojatnije pod pritiskom dublje ukorijenjenih i omiljenijih izraza.

Punomoćje kreposću kojeg ja podpisani u svoje i odvjetnika ime *dajem vlast* gospodinu Nikoli Krešiću ... (1850-e, 17.)

Punovlastje Kreposju kojega g. Franjo Kellermen odvetnik u Zagrebu za me *punovlastjuje se* da me u svih pravnih poslovah zastupa... (1850-e, 14.)

Riečju, *vlastan je* u svih mojih (naših) poslovih učiniti sve, što mu se vidi za me (nas) potrebito i koristno. (1870-e, 5.)

PRIKLOPLJENJE; PRILOG → PRIKLOP; PRILOG

Priklopljenje, priklop i prilog nazivi su kojima je sudska praksa imenovala isprave, pisma, odpravke, račune, izvoropise i drugo što kao dodatak zapisnicima, osudama, tužbama, molbama i drugim sudskim dokumentima, ali i samu radnju prilaganja. *Priklopljenje je*

---

²⁶¹ OGZ (§. 1005) *punovlastje* definira kao „Pogodbe opunovlastne mogu se činiti ustmeno ili pismeno. Izprava, koju punovlastitelj daje verhu toga punovlastniku, zove se punovlastje.”

glagolska imenica nastala od glagola *priklopiti* koja se upotrebljavala 1850-ih godina zajedno s istoiznačnicom *prilog*. Kasnije se naziv *priklopljenje* krati u *priklop* i dalje rabi usporedo s *prilogom* do kraja razdoblja. Sporadično se pojavljuje i glagol *priložiti* te njegov glagolski prilog trpni *priložen*, a 1850-ih i *priklopljen*.

... takovim dakle načinom zahtevanje u obveznici pod B naznačeno podpunoma namireno bi bilo, i buduć *priklopljenje* obveznice pod B. nije in forma [xxxxx] nego samo za uputjenje *priložena*, te po njoj ništa nedokazuje se... (1850-e, 7.)

O čemu se ovršenik na prepisu zapisničke ove mobe na samom činu ovrhe, ovrhovoditelj na napisu uz povratak izvornih *prilogah*, a sudbeni izaslanik takodjer uredovnim napisom obavjestiti (1870-e, 15.)

O tom se obavješćuje ovrhovoditelj po odvj. g. Dru. Petračiću dvopisom

a sudbeni izaslanik gosp.

uredovnim napisom za službenu porabu uz *priklop* izvoropisa u svrhu uručenja ovršeniku prigodom obave. (1910-e, 2.)

Mažuranić ne navodi niti jedan od ovih naziva. *Akademijin rječnik* ima samo *priklopljenje* u značenju *sastaviti*, *spojiti* te potvrdu iz Belostenčeva rječnika za *adjunctio*, *adhaesio*. Svi su spomenuti nazivi, međutim, nastali od starih hrvatskih glagola *priložiti*, koji Mažuranić potvrđuje u pravnom značenju već u 13. stoljeću, i *priklopiti*, koji *Akademijin rječnik* između ostalog navodi kao istoiznačnicu za *priložiti* s potvrdom iz 18. stoljeća, ali izvan pravnog konteksta. *Terminologija* za njem. *Beilage* predlaže *prilog*, a kao alternativu nudi *priklop*²⁶² te je u tome u suglasju i s *Pravdonošom*. Glagol *beilegen* *Terminologija* prevodi s *priložiti*. Zakonodavna praksa upotrebljava imenicu *prilog* (B str. 68) i glagole *priklopiti* (B str. 8, GPP §. 314 i dr.) te *priložiti* (B str. 67). *Priklop* u zakonima nije pronađen.

Sudska se praksa, dakle, nakon početnog eksperimentiranja s nazivima *priklopljenje* i *prilog* definitivno odlučila za *prilog*, za koji je postojala potvrda i u zakonskim tekstovima i u *Terminologiji*, ali nije odustajala niti od upotrebe *priklopa* kao skraćene varijante *priklopljenja*. Oba naziva bila su u skladu s prijedlozima *Terminologije*, a uglavnom i s upotrebom zakonodavne prakse.

---

²⁶² *In der Beilage* prevodi s u *priklopu*.

REPLIKA;

PROTUODGOVOR → PROTUODGOVOR;

PROTUOČITOVANJE → PROTUODGOVOR

Replika, protuodgovor i protuočitovanje nazivi su koji označavaju 'odgovor tužioca tuženiku'. Pedesetih godina pod utjecajem latinskoga i njemačkog uz naziv *protuodgovor* upotrebljavao se i germanizam latinskog podrijetla *replika*. Uz *repliku* rabi se i glagol *replicirati*.²⁶³ *Replika* je do sedamdesetih godina nestala iz upotrebe sudske prakse, no tada se uz *protuodgovor* javlja *protuočitovanje*. Međutim, niti taj naziv se dugo ne zadržava, pa tako već devedesetih godina *protuodgovor* potpuno istiskuje sve istoznačnice i kao jedini naziv u spomenutom značenju ostaje do 1918. godine. Prevladavanje pravnog naziva *protuodgovor* svakako je bilo potpomognuto njegovom upotrebom od zakonodavne prakse (GPP §. 17 i dr.). Uz prevedenicu njemačkog naziva *Gegenrede, protuodgovor*²⁶⁴ isti članak GPP u zagradi navodi i naziv *replika*. Nazivi *protivuočitovanje* i *protivukazivanje* kao prevedenice njemačkog naziva *Gegenäußerung*²⁶⁵ te *odgovor tužioca* za *Replik* koje je nudila *Terminologija*²⁶⁶, sudeći po navedenom, nisu uspjeli proći verifikaciju struke.²⁶⁷

Na *repliku* g. Janka Kukovića proti stečajnoj massi Nikole Klafurića Sl. Sudu pod br. 8131/4909. Predloženu i samnom [xxxxx] sledeća navadjam i zajedno dupliciram: ... (1850-e, 7.)

Stoga molim, da se neuvažavajuć razloge g. odv. Dr. Starčevića, koji su neistiniti i netemeljiti meni zastupanje dozvoli, a u protivnom slučaju, da se ovo moje *protuočitovanje* uzme kao utok i neka se podastre vis. Kr. banskomu stolu. (1870-e, 13.)

Na današnje ročište pristupaju gore navedeni- te nakon bezuspjenu pokušane nagode i upute po §-u 6 pp. daje tužitelj u zapisnik sljedeći

P R O T U – O D G O V O R (1910-e, 17.)

Zanimljivo je da niti Mažuranić niti *Akademijin rječnik* ne bilježe imenice *replika, protuodgovor i protuočitovanje*. U značenju 'ponoviti, odgovoriti ponovo' Mažuranić navodi jedino glagol *replikati* od lat. *replicare*.

---

²⁶³ Vidi poglavlje 5.3.7.

²⁶⁴ Vidi poglavlje 5.3.2.

²⁶⁵ Vidi poglavlje 5.3.2.

²⁶⁶ U slovenskom dijelu *Terminologija* za navedeno značenje ima nazive *protiodgovor i replika*.

²⁶⁷ Ovi nalazi potvrđuju Mamićevu tvrdnju (1992: 124) da su u praksi prevladali nazivi s prefiksom *protu-*, dok su se oni iz *Terminologije* s prefiksom *protivu-* izgubili. Uz *protuodgovor i protuočitovanje* u korpusu su zabilježeni nazivi *protustranka, protuizvedenje, protuzakonito, proutsloviti*.

Sinonimni nizovi ovog terminološkog modela kombinacije su novotvorenih i starijih leksema od kojih su se barem po dva zadržala sve do konca razdoblja. Starije riječi katkad su bili stari pravni nazivi, a katkad riječi općeg jezika kojima je dodavano novo pravno značenje. Neologizmi iz ove skupine stvarani su na razne načine, neki tvorbom svojstvenom hrvatskom jeziku, a neki doslovnim prevođenjem iz njemačkoga. Kao i u ostalim skupinama naziva najčešće, ali ne isključivo, zadržavali su se oni koje su imali zakonski tekstovi i *Terminologija*.

5.2.6. Terminološki razvojni model A → B

Određen broj pravnih naziva zabilježenih u sudskim dokumentima ovog korpusa postojao je u početku razdoblja da bi kasnije, uslijed jezičnog razvoja bio zamijenjen novima.

5.2.6.1. Terminološki model A → B

Ovaj terminološki model obuhvaća pravne nazive koji su se na početku razdoblja upotrebljavali kao isključivi nazivi za označavanje određenih pravnih poslova odnosno institute da bi se kasnije potpuno izgubili potisnuti drugim nazivima istog značenja.

DOSTAVNI LIST → DOSTAVNICA

'Dostava nečega strankama' 1850-ih potvrđuje se *dostavnim listom*. U kasnijim desetljećima taj dvočlani naziv biva potisnut kraćim jednočlanim nazivom *dostavnica*. Ne bilježe ih niti Mažuranić niti *Akademijin rječnik*. Zanimljivo je da *Terminologija* pedesetih godina također predlaže dvočlane nazive *dostavno pismo* i *dostavna potvrda* za njemačke složenice *Zustellungsschein* i *Zustellungsbestätigung*. *Dostavni list* u *Terminologiji* je tek slovenski ekvivalent za *Zustellungsbestätigung*. No, čini se da se upravo *dostavni list*, *Zustellungsschein*,²⁶⁸ uvriježio u tadašnjoj svakodnevnoj sudskoj praksi. Tek *dostavnica*, koja

---

²⁶⁸ Vidi poglavlje 5.3.3.

je u upotrebu ušla kasnije, a prihvatila ju je i zakonodavna praksa (GrZ §. 139) uspjela je, vjerojatno zahvaljujući svojoj kratkoći, zamijeniti *dostavni list*.

... preko kojeg prepis *dostavnoga lista*, obavljene odpovedi primit hoće. (1850-e, 10.)

... uručiv ovršbenu odluku dokazom *dostavnice* pod (xxx) ženi mu Dori Gjureković... (1870-e, 11.)

MALOLETNIK → MALODOBNIK

Za 'osobu koja nije navršila 24 godine i pod posebnom je zaštitom zakona' sudska praksa 1850-ih godina upotrebljava naziv *maloletnik*, da bi ga kasnije zamijenila istoznačnom imenicom *malodobnik*. Niti jedan od navedenih naziva Mažuranić ne potvrđuje kao pravni naziv u starim pravno-povijesnim spomenicima, no u kontekstu riječi *dob* govori o razdiobi dobi života prema maloljetnosti i punoljetnosti, pri čemu se punoljetnost kod muškaraca računala od 24. godine, a kod žena od 16. godine (1908: 249). *Akademijin rječnik* pak tvrdi da je *maloljetnik* praslavenska riječ te da je imaju i neki drugi slavenski jezici, no postoji i mogućnost da je starija njemačka prevedenica²⁶⁹. Zabilježena je i u Zborniku zakona iz 1871. godine. Pridjev *maloletan* imaju mnogi rječnici poput Stulićeva, Popovićeve, *Terminologije*, a nađen je i kod Petranovića te u Zborniku zakona. Nazive *malolietnik* i *punolietnik* predlaže i Pravdonoša za *minore/maggiore* odnosno *minderjährig/volljährig*. *Terminologija* nazivom *maloljetan* prevodi njem. *minderjährig*, a ima i *maloljetnost* za *Minderjährigkeit*. Imenicu *malolietnik* prihvatio je i OGZ (§. 21 i dr.). Kazneni se pak zakon, kako tvrdi Mamić (1992: 129) uvođenjem naziva *malodobnik* i *malodoban* pobrinuo za dvojnost nazivlja u zakonodavnoj praksi. Vjerojatno su preko Kaznenog zakona, a zatim i Gruntovnih zakona, Upravnog zakona, te Zakona o zadrugah, koji su to nazivlje prihvatili, *malodobnik* i *malodoban* ušli i u upotrebu na građanskim sudovima. Kako *Akademijin rječnik* za te nazive potvrđuje tek postojanje u Zborniku zakona iz 1871. godine te tvrdi da ga upotrebljavaju pisci toga vremena, može se zaključiti da je riječ o neologizmima vrlo vjerojatno nastalim doslovnim prevođenjem njemačkih naziva.²⁷⁰ Zanimljivo je da je naziv koji je stariji i koji je postojao u relevantnom zakonu i u *Terminologiji* potisnut ovdje od neologizma koji je primljen iz druge grane prava.

---

²⁶⁹ Vidi poglavlje 5.3.2.

²⁷⁰ Vidi poglavlje 5.3.2.

Povodom dne 15. proš. Meseca pri Bari Loljman porodjenog nezakonskog deteta Miška imenuje se Mihelj Mesopust tutorom rečenog *maloletnika* Miška Loljman (1850-e, 6.)

Istom se naime pogodbom uvećao imetak *malodobnika*, pa jer sam odnosni dio nekretnosti pogodio za 500fr, a na javnoj ovšnoj dražbi postigla se kupovna preko 600for.;... (1890-e, 8.)

Uvaži li se, da tuženi niti uztvrdiše, a niti ne dokazaše, da je ova netom navedena nagoda za tada *malodobnog* tužitelja bila po sudu kao nadzorstvene oblasti odobrena... (1910-e, 7.)

PLATJANJE → PLATEŽ

'Radnja podmirivanja troškova, duga itd.' u sudskim se dokumentima na početku razdoblja obilježava glagolskom imenicom *platjanje*. Već 1870-ih godina taj se naziv izgubio potisnut imenicom *platež* koja se zadržala kao jedini naziv u tom značenju do konca razdoblja. Oba naziva nalaze se i u *Terminologiji* za njem. *Zahlung* i *Bezahlung* te u zakonskim tekstovima (B str. 60, GPP §. 12 i dr.). Sudska se praksa nakon početnih nedoumica sredinom stoljeća vrlo brzo odlučila za naziv *platež* koji joj je, vjerojatno zbog svoje kratkoće, bio prihvatljiviji.²⁷¹ Gruber (1911: 718) umjesto *platež* predlaže *isplata*.

Gospodin branitelj stečajne parnice u svojem odgovoru navadja – da ja nedokazujem da je moja tražba pokojnomu Nikoli Klaffuriću poznata, to jest, da mu je ikada za *platjanje* predstavljena bila, ... (1850-e, 18.)

Napadnutom odlukom odsudjen sam ja osobno na *platež* troška od 1 for... (1890-e, 11.)

U ime Njegova veličanstva kralja Kr. kot. sud u V. Gorici izrekao je u parnici Pavla i Ane Kos tužitelja proti Mariji Stanec kb. 25./50. tuženoj radi tužbom prim 21/3 918. br. 3808. gr. 190 P 106/1910. zahtjevanog *plateža* od 214. K. f. s. pp. ... sliedeću **Osudu: (1910-e, 4.)**

Naziv *platjanje* ne bilježi niti jedan rječnik. *Platež* spominje Mažuranić te navodi potvrdu iz *Terminologije*. Smatra da je riječ „posve hrvatskog kova” iako je, kako tvrdi, nije našao nigdje u starim rječnicima (Mažuranić 1908: 933)²⁷². Riječ je, dakle, i ovdje o neologizmu, ali tvorenom u skladu s tvorbenim pravilima hrvatskog jezika prema analogiji s *rubež*, *gradež*, *padež* itd. (isto). Budući da i ruski ima istu riječ, postoji mogućnost da je posuđena iz ruskoga.

---

²⁷¹ U jednom dokumentu iz 20. stoljeća dolazi i naziv *plaća*, ali u značenju *Entgelt*. ... svake vrsti pokretnine ili nepokretnine i prava odati i razsvojiti ili ih za plaću ili besplatne steći i poduzeti ... (1910-e, 10.)

²⁷² Navodi da ruski ima istu riječ za *izplatu*.

POSTUPANJE → POSTUPAK

Nazivi *postupanje* i *postupak* označavaju 'vođenje službenih pravnih poslova na sudu i izvan suda'. U analiziranom korpusu uvijek se pojavljuju u izrazima *usmeni* ili *pismeni postupak/postupanje*. Pedesetih godina upotrebljavala se glagolska imenica *postupanje*, da bi već sedamdesetih taj naziv bio potisnut kraćom imenicom *postupak*. *Postupak* je bio trajno prihvaćen kao jedini naziv u ovom značenju. Dvojbama sudske prakse u izboru primjerenog naziva zasigurno je pridonijela i *Terminologija* svojom nedosljednošću. Ona, naime, nudi oba naziva: *postupanje* u izrazu *pravno postupanje u obziru zločina* za njem. *gerichtliches Verfahren über Verbrechen*, *postupanje prijekoga suda* za *standgerichtliches Verfahren* i *sudni postupak* za njem. *Procedur*, te u dvočlanom nazivu *sudni postupak* za *Gerichtsverfahren*. Presudnu ulogu vjerojatno je imala upotreba zakonodavne prakse, koja donosi propise o *građanskom postupku* u *Gradjanskom parbenom postupniku* i o *kaznenom postupku* u *Kaznenom postupniku*, tj. rabi isključivo riječ *postupak* (GPP §. 7, 11, 294 i dr.; B str. 18).

... tužbe podneti, ustmeno ali pismeno *postupanje* izabrati, odluke i osude svake vrsti mesto nas primati... (1850-e, 16.)

Napokon za sve poslove gori naznačene i pod istim uvjeti, u slučajevih ustmenoga *postupka*, u koliko jih nebi mogao obavljati ni sam ni po drugom odvjetniku, imenujem(o)... (1870-e, 5.)

... prve naredbe i odluke svake vrsti, a osobito u poslovih zemljištnika primati i pismeni ili ustmeni *postupak* provadjati... (1910-e, 10.)

Riječ *postupak* starija je riječ koju Mažuranić potvrđuje kod Stulića i Belostenca, a *Akademijin rječnik* kod Šuleka (*ustmen postupak* za *mündliches Verfahren*) u njem.-hrv. rječniku, zatim u rječniku zn. naz (*Process, das Verfahren*), kod Popovića (*Verfahren*) i *Bogišića*. *Postupanje* u ovom značenju *Akademijin rječnik* potvrđuje u *Terminologiji* i kod Daničića.

PREPREČEN → ZAPRIEČEN

Nazivi *preprečen* i *zapriečen* nađeni su isključivo u punomoćima u kontekstu spriječenosti za obavljanje poslova zastupanja. *Preprečen* je zabilježen pedesetih godina 19. stoljeća, ali kasnije je zamijenjen nazivom *zapriečen*. Izvedeni su od glagola *preprečiti* odnosno

zapriečiti u značenju 'učiniti zapreku, priječiti, omesti'. Mažuranić potvrđuje postojanje glagola *zapriečiti* za lat. *impedire* od 17. stoljeća, a više različitih potvrda ima i *Akademijin rječnik*. *Prepriječiti* u prenesenom značenju za 'preprijječiti put' prema *Akademijinom rječniku* bilježe Bela, Bjelosteneć, i Stulić. *Terminologija* glagolom *prepriječiti* prevodi njem. *verhindern* (*Verhinderung* *prepreka*). Isti glagol zabilježen je i u GPP-u (§. 626), a GPP (§. 31) ima i *zapriečen*.

... sve stepene stvarnih i osobnih overšbah da izvede i u slučaju onom, ako bi *preprečen* bio, drugog kojeg odvjetnika mesto sebe po svojoj volji stim povlastjem postavi... (1850-e, 17.)

Kad bude sam *zapriečen* da po svom umu i izboru imenuje svom ili s manjom punomoći zamjenika po imenu gospodina ..... (1890-e, 10.)

PROCENBA → PROCENA/PROCIJENA/PROCIENA

Nazivi *procenba* i *procena/procjena/prociena* zabilježeni su u sudskim dokumentima u značenju 'utvrđivanja vrijednosti nečega'. Naziv *procenba* pronađen je u dijelu korpusa iz pedesetih godina 19. stoljeća. Već sedamdesetih godina nije zabilježen. Potisnula ga je *procjena* koja je tada zabilježena u sve tri varijante. Varijante *procjena* i *prociena* pojavljuju se sve do konca razdoblja. Uz *procenbu* u prvim je desetljećima zabilježen i dvočlani naziv *procenbeni zapisnik*, a povremeno se pojavljuje i naziv *procjenitelj/procenitelj*.

Trošak *procenbe* (1850-e, 20.)

Zamoljena ovršna dražba nutri naznačenih pokretninah radi dužnih Jakovu Jurkinu na temelju provomoćne osude od 28. 6. 1875. br. 1079. gr. 48. for. 50. novč. [zajedno sa ..... % kamatami od ..... 18 ..... do plateža, zatim radi dosudjenih već parbenih troškovah sa for. .... novč.] i troškovah pljenitbe i procenbena troška plienitbe i *procjene* 23.f.8.novč. ... (1870-e, 2.)

Table br. 65. A. Ovršna dražbena odluka uz predhodnu plienitbu i *procienu* te prijenos i uzki zatvor. (1910-e, 2.)

Procenba i *procena/procjena/prociena* imenice su izvedene od istoga glagola, *prociiniti*, i prema Mažuranićevim navodima stare su hrvatske riječi²⁷³. *Akademijin rječnik*, međutim, *procjenu* u značenju lat. *aestimatio* potvrđuje tek u 19. stoljeću kod Šuleka i Popovića za

²⁷³ Mažuranić spominje sljedeće varijante: *procjena*, *procena*, *procina*, *procjemba*, *procjenba*.

njem. *Schätzung*, te kod Petranovića i Bogišića. *Pravdonoša* je također navodi za njem. *Schätzung*. *Terminologija* prihvaća *procjenu* za *Schätzung*²⁷⁴, ali tek kao drugi izbor nakon naziva *cjenjenje*. Zakonski tekstovi nisu usklađeni, pa rabe dvije različite imenice: *procjenba* (GPP §. 539) i *prociena* (OGZ §. 222, 224 i dr.). U sudovima je ovdje prevladala riječ koja je imala „podršku” i *Terminologije* i GPP-a. Za razliku od nekih drugih imenica na *-ba* (primjerice, *ovršba*), *procenba* se nije uspjela održati pod pritiskom prihvaćenijeg naziva.

PROTIVNA STRANKA → PROTUSTRANKA

Dvočlani naziv *protivna stranka* koji je *Terminologija* predložila za njem. *Gegenpartei* i *Gegentheil* u sudskim je dokumentima pedesetih godina 19. stoljeća označavao 'suprotnu stranu u sudskom postupku'. Taj naziv već je 1870-ih zamijenjen kraćim nazivom *protustranka*, koji se zatim i zadržao kao jedini naziv u tom značenju do konca razdoblja.²⁷⁵

Zato molim sve netemeljite preke i nezakonite iznimke *protivne stranke* zabaciti, moje zahtevanje verovničko sudački utverđiti... (1850-e, 8.)

Godine 1907. kad je *protu-stranka* bila kod kuće tužila me je na priznanje suvlastništva kod rečenih spornih nekretnina ... (1910-e, 18.)

Niti jedan od spomenutih naziva nije zabilježen kao stari hrvatski naziv. Mažuranić i *Akademijin rječnik* spominju samo pridjev *protivan* za 'onaj koji se protivi kome ili čemu' s vrlo starim potvrdama, zabilježen u starim i novijim rječnicima od Vrančićeva do Vukova.

Ovdje se još jedanput pokazalo da se u praksi katkad preferira njemačka prevedenica unatoč postojanju naziva koji je tvoren, iako po uzoru na njemačku riječ, u skladu s tvorbenim sustavom hrvatskog jezika.²⁷⁶

REKURIRATI → UTEĆI SE

U značenju 'apelirati, odnosno žaliti se ili prizivati višem sudu' u svakodnevnoj je jezičnoj praksi sudova i stranaka pedesetih godina 19. stoljeća još uvijek, pod utjecajem njemačkoga i

²⁷⁴ *Terminologija* uopće nije sklona imenicama sa sufiksom *-ba* (Mamić 1992: 27).

²⁷⁵ Analiza nazivlja sudske prakse potvrđuje Mamićevu tvrdnju (1992: 33) da u hrvatskom u složenicama za njem. *Gegen-* prevladava prefiks *protu-*.

²⁷⁶ Vidi poglavlje 5.3.3.

latinskoga, bio europeiza *rekurirati*. No, već u desetljeću koje je slijedilo stručna je javnost počela prihvaćati stari hrvatski naziv *uteći se* koji je predložila i *Terminologija* za njem. *recurriren*, a kao primjeren termin rabila ga je i zakonodavna praksa.

... nagode sačini, *rekurira*, priziva, i pregledat učini... (1850-e, 13.)

... da se proti osudam i odlukam prizivlje i *uteče*, moli pregled odsudah, dojavlja njihovu ništetnost... (1890-e, 21.)

Uteći se jest stari hrvatski glagol za čije pravno značenje Mažuranić navodi potvrde s početka 17. stoljeća, a u značenju 'uteći se starijem sudu, lat. *appellare*' potvrđuje ga i *Akademijin rječnik*.

RESTITUCIA → POVRAT; POVRAT U PRVAŠNJE STANJE

Još tri istoznačnice pronađene u sudskim dokumentima pravni su nazivi *restitutia* i *povrat* odnosno *povrat u prvašnje stanje*. Sve tri označavaju pravno sredstvo kojim se parnica vraća u stanje u kojem se nalazila prije propuštanja ročišta ili roka za poduzimanje neke radnje, kad se u raspravi nešto skriva ili kad se nađu nova dokazna sredstva (GPP §. 353). Latinska posuđenica *restitutia* (lat. *restitutio*) koja je u hrvatski vjerojatnije ušla preko njemačkoga kao jezika posrednika,²⁷⁷ upotrebljavana je sustavno u punomoćima iz 50-ih godina 19. stoljeća. Gramatički i u nekim primjerima fonetski je prilagođena hrvatskom jeziku i katkad pisana fonetskim pravopisom *reštitucia*. Već u punomoćima izdanim 1870-ih nalazimo izraz *povrat* koji se zatim održao do kraja razdoblja, katkad u dužem obliku – *povrat u prvašnje stanje*.

... sve dostave da prima, zakone i *restitucie* da moli i u njihovo podieljenje da privoli... (1950-e, 17.)

... da traži i podieljuje rokove i *povrate*, da nagode sklapa... (1890-e, 15.)

... zakletve svake vrsti ponudjati, navraćati, primati, uzvraćati i položenje istih iskati, rokove i *povrate u prvašnje stanje* moliti i na nje pristajati... (1910-e, 10.)

U ovom primjeru jednočlani latinizam sudska praksa zamijenila je višečlanim hrvatskim nazivom koji je bio ponuđen u *Terminologiji i u Pravdonoši*. *Terminologija* je, međutim, uzela imenicu ženskog roda *povrata* za njem. *Restitution*, a naziv *povrata, postavljenje u*

---

²⁷⁷ Za to postoji velika vjerojatnost jer su do 1850. svi zakoni bili pisani na njemačkom jeziku, a i tijekom cijele druge polovice 19. stoljeća praksa je često uz hrvatske prijevode zakona upotrebljavala njemačke originale. Vidi poglavlje 5.3.7.

prvašnje stanje za njem. *Einsetzung in den vorigen Stand*. Isti naziv i to u obje varijante, kao imenicu muškog roda *povrat* i kao imenicu ženskog roda *povrata* upotrebljava i zakonodavna praksa²⁷⁸ (OGZ § 1450, GPP §. 353).²⁷⁹ Naziv *povrata* kao hrvatski ekvivalent za lat. *restitutio* ili njem. *Wiedereinsetzung* navodi i Mažuranić. Mažuranić (1908: 1063) tumači da je imenica nastala od glagola *povratiti* vjerojatno po analogiji s drugim glagolskim imenicama ženskog roda u starom hrvatskom pravnom jeziku. *Akademijin rječnik* ima za ovo značenje potvrdu samo iz *Terminologije*.

Nestajanje posuđenice *restitucija* i prevladavanje hrvatskog naziva *povrata u prvašnje stanje* primjer je razrješavanja sinonimije²⁸⁰ na način na koji bi se to očekivalo s obzirom na stanje u hrvatskom društvu te na političke, kulturne, pa tako i jezične težnje i tendencije u tom razdoblju. Naime, vrlo brzo nakon uvođenja hrvatskoga kao službenog jezika početne nedoumice oko upotrebe više pravnih termina koji su bili raspoloživi u tom trenutku jezična praksa je riješila eliminacijom stranog termina i svesrdnim prihvaćanjem domaćeg naziva, čak i ako je on bio opisan i pomalo nespretan za upotrebu te nije odgovarao terminologizacijskom zahtjevu kratkoće. Težnja za upotrebom materinskog jezika u svim sferama javnog života ovdje se pokazala snažnijom.

SRAVNANJE → SRAVNJIVANJE

Sudske isprave poput utoka, priziva, zapisnika itd. obično su završavale specifikacijom troškova koje je potrebno podmiriti. U okviru tih troškovnika uz papir i odpravak katkad se nalazila i stavka nazvana sedamdesetih godina *sravnanje*, a kasnije *sraavn(j)ivanje*. Dva su to srodna naziva, tvorena od vidskih parnjaka istoga glagola; *sraavnati* i *sraavnjivati*. Primjeri su zabilježeni u dokumentima koji su bili prijepisi, pa se iz toga može zaključiti da je *sraavnanje/sraavnjavanje* značilo usporedbu s izvornikom dokumenta radi potvrđivanja njegove

---

²⁷⁸ Zanimljivo je da na primjeru ovog pravnog instituta niti zakonodavna praksa još uvijek nije u potpunosti suglasna. Tako OGZ u §. 1450. rabi *povrat u prijašnje stanje*, a u GPP-u u §. 353.-371. stoji *povrata u stanje prijašnje*, dakle imenicu ženskog roda i postponirani atribut.

²⁷⁹ Suprotno ovim nalazima Gruber tvrdi da se u praksi konzekventno upotrebljivala imenica *povrata* (1911:727).

²⁸⁰ Ovdje nije riječ o sinonimiji unutar upotrebe sudske prakse nego općenito na polju prava. Iako se u sudskim dokumentima pedesetih godina 19. stoljeća upotrebljavao samo naziv *restitutia*, koji je kasnije zamijenjen *povratom*, pa nije bilo istodobno upotrebe istoznačnica, *Terminologija* i zakonski tekstovi već su tada imali hrvatske nazive.

autentičnosti. Značenje usporediti *sravnjivanje (rukopisa)* spominje i Gruber (1911: 629), a potvrđuje ga i primjer iz korpusa iz pedesetih godina 19. stoljeća u kojem se izrijekom kaže:

Sa izvorom sravnao

c. k. Kot. Predstojnik

Smendrovac v. r.

(1850-e, 4.)

sravnanje, odpravak

papir i poštarina ..... -, 60 ,, (1870-e, 16.)

Sravnivanje odprav. papir ..... , 80 ,, (1890-e, 9.)

8.za papir, *sravnjivanje* priloga ..... (1910-e, 5.)

Mažuranić ne bilježi niti jedan od navedenih naziva, ali *Akademijin rječnik* navodi glagole *sravnati* i *sravnjivati* i od njih tvorene glagolske imenice *sravnanje* i *sravnjivanje*. Oba glagola spomenuta su u ovdje relevantnom značenju, *usporediti*, s potvrđama iz 19. stoljeća. *Sravnati* je potvrđeno u Daničićevu rječniku, a *sravnjivati* kod Šuleka za njem. *Vergleichung* i Popovića za *vergleichen*. *Sravnjenje* u značenju *izjednačenje, poredba* *Akademijin rječnik* potvrđuje također kod Šuleka za *Vergleichung*, a *sravnjivanje* kod Šuleka i Popovića za *Vergleichung, Vergleich, Gleichung, Vergleichen*. *Terminologija* za *vergleichen* nudi *uzporediti*²⁸¹, dok *Vergleichung* navodi u značenju 'nagodba, dogovor, pomirba' i uvodi naziv *poravnanje*. U zakonskim tekstovima ovi nazivi nisu pronađeni.

Nalazi upućuju da su *sravnanje* i *sravnjivanje* neologizmi tvoreni sredinom 19. stoljeća, no nije sasvim jasno od kuda su potekli.

RAZVIDJENJE; PREVIDJENJE → PREVID; PREGLED

U značenju revizije „osuda druge molbe” (GPP §. 308) za viši sud i to „u pravilu onda samo, ako osuda prve molbe bude preinačena“ (isto) sudska je praksa upotrebljavala nekoliko

---

²⁸¹ Navodi konkretan primjer, koji je vrlo blizak primjerima iz sudskih dokumentata: *vergleichen die Abschrift mit der Unterschrift = uzporediti prijepis s izvornim pismom*.

različitih naziva. Pedesetih godina 19. stoljeća taj se pravni lijek u većini slučajeva nazivao *razvidjenje*. Zabilježen je i naziv *previdjenje*, a jednom se u istom desetljeću umjesto imenice pojavljuje i glagol *pregledati*. Već nakon 1850-ih godina u upotrebu ulaze dva nova kraća naziva u istom značenju: *previd* i *pregled*, a *razvidjenje* i *previdjenje* nestaju. *Previd* i *pregled* kao istoznačnice u upotrebi ostaju sve do 1918.

... nagodu da zaključi, osudu da prizove, ili *razvidjenje* moli, i tužbu ništetnosti podnese, protiv odlukam, da rekurira, te od pravnih sredstvih da odustane... (1850-e, 17.)

... od podanih tužbah odstupiti, proti izrečenim osudam prizive uložiti, *previdjenje* iskati, i tužbe ništetnosti podneti... (1850-e, 16.)

... poglavnu zakletvu predstavlja, i nju primlje ili natrag ponudjiva, nagode sačini, rekurira, priziva, i *pregledat* učini... (1850-e, 13.)

... da proti osudam, odlukam i svakovrstnim riešitbam ulaže priziv, *previd*, utok i žalbu ništovnu;... (1870-e, 10.)

... da se proti osudam i odlukam prizivlje i uteče, moli *pregled* odsudah... (1890-e, 15.)

Suglasne osude nižih sudova nisu utemeljene niti na tumačenju ili upotrebi zakona očividno pogrešnoj, niti na pretpostavki takovoj, koja bi bila u protuslovlju sa jasnim sadržajem parbenih spisa, pa pošto dakle ovdje ne postoji nijedan od uslova §.335. gr.p.p., koji bi bio podoban i opravdati izvanredni *previd*, to valja taj *previd* po propisu §a 334. gr. p. p. odputiti, a po propisu §a 573.gr.p.p. osuditi tuženike, da naknade trošak *previdnoga* protuizvedenja. (1910-e, 6.)

Terminologija ne rabi niti jednu od ovih imenica, ali uzima glagol *pregledati* za njemački europeizam *revidiren*. Iz korijena istoga glagola izvodi i frazu *uteći se preglednom sudu* (*die Revision ergreifen*). Imenica *previd* u skladu je s jezičnom upotrebom zakonodavne prakse. Tako GPP u §. 322. do 366. definira situacije u kojima se „dopušta” upravo *previd*.

Mažuranić bilježi imenicu *razvidjenje* samo u značenju latinske riječi *inquisitio* izvedenu od starog hrvatskog glagola *razviditi*. Nastala je od glagola *razviditi* za koji nalazi potvrdu u hrvatskom jeziku još od 14. stoljeća. U pravnom značenju *revisio*, *razvidjenje* potvrđuje *Akademijin rječnik* i to navodom iz Jambrešićeva rječnika iz 1742. To je, dakle, o stari hrvatski pravni naziv. Imenice *pregled* i *previd* u pravnom značenju ne spominju niti Mažuranić niti *Akademijin rječnik*, ali imaju glagole *previditi* i *pregledati*. Glagol *previditi* u pravnom značenju *revidirati* Mažuranić navodi s potvrdom iz 1870. godine. Uz glagol *pregledati*, također u značenju *revidere*, *revisio* nalazimo i glagolsku imenicu *pregledanje*. Za nju postoji

potvrda iz 16. stoljeću. *Akademijin rječnik* niti jedan od ovih naziva ne potvrđuje u njegovu pravnom značenju. Gruber (1911: 632) izražava nezadovoljstvo nazivom *previd* i zalaže se za *pregled*, jer lat. *revidere* znači 'pregledati', dok *previdjeti* znači 'ne opaziti, ne zamjetiti'.

Pregled i *previd* su, dakle, bili novi nazivi iskovani za njem. *Revision* od starijih hrvatskih glagola *pregledati* i *previd(j)jeti*, kojima je prošireno značenjsko polje dodavanjem pravnog značenja. Sredinom 19. stoljeća zakonodavna praksa je uvela *previd*, dok je *Terminologija* preferirala glagol *pregledati*. Uslijed takve nejasne situacije oko preporučene upotrebe, a vjerojatno i starih navika, sudovi su u svakodnevnoj jezičnoj upotrebi rabili starije nazive. Nakon desetak godina upotrebe novoprevedenih zakonskih tekstova sudovi su prihvatili naziv *previd* iz zakona, ali i naziv *pregled* za koji se ne može pouzdano reći koji mu je izvor. No, oba naziva bili su jednako dobro prihvaćeni, pa niti jedan nije istisnut iz upotrebe sve do konca razdoblja.

ZAHTEVANJE → ZAHTIEV; ZAHTJEV

'Radnja kojom se nešto želi, zahtijeva, te dokument kojim se to čini' sudska je praksa nazivala *zahtevanje* ili *zahtiev/zahtjev*. Pedesetih godina u analiziranim se dokumentima govori isključivo o *novčanom zahtevanju*, *verovničkom zahtevanju*, *zahtevanju u obveznici*, da bi već do sedamdesetih godina 19. stoljeća ta imenica bila zamijenjena nazivom *zahtiev/zahtjev*. U kasnijim se desetljećima najčešće govori o *tužbenom zahtjevu*, a katkad i *zahtjevu tužbe*, zatim *zahtjevu prvotuženoga*, *službenom zahtjevu* itd.

Iznimka ova mog protivnika ne imade mesta, dočim ja moju tužbu utemeljio jesam na nagodi pod A. i dokazao sa istom izpravom pravni razlog moga *zahtevanja*... (1850-e, 1.)

Tužitelji odbijaju se sa svojom tužbom prim: 28. sječnja 1897 br 725 gr. i u njoj stavljenim *zahtjevom*, da je tuženi dužan priznati se otcem nezakonitog djeteta po njemu sa Barom udovom Gučić... (1890-e, 5.)

... moli, da se ... u gori pomenutoj tužbi okolnosti po §. 40. g. pp. za istinite priznadu i usljed toga osuda s ogluhe po *tužbenom zahtjevu* izreče, te naknadu sljedećih troškovah dosudi:... (1910-e, 4.)

Izraz *tužbeni zahtiev* rabi GPP (§. 5 str, 230, sadržaj str. 214; §. 11 i dr.), ali ima i izraz *zahtievanje sadržano u tužbi* (§. 18). Katkad se pojavljuje i samo *zahtiev* kao jednočlani naziv.

Terminologija također ima oba naziva. *Zahtijevom* prevodi njem. term *Postulat*²⁸², dok *zahtjevanje* ima za *Begehren*. *Zahtjevanje* je starija riječ koja je potvrđena u 18. stoljeću, a sadržavaju je i rječnici 19. stoljeća. *Zahtjev* se prema *Akademijinom rječniku* prvi put pojavljuje u *Terminologiji*, a nađen je i u Šulekovu i Popovićeveu rječniku (*Begehren, Verlangen*). Petranović ga uvodi za *Anspruch*. Gruber (1911: 633) prednost daje izrazima *zahtjev tužbe* ili *tužbeni zahtjev*.

Sve navedeno potvrđuje postojanje dviju istoznačnica u drugoj polovici 19. stoljeća i uslijed toga nerazriješenu terminološku dvojbu, barem prema potvrdama iz rječnika. Sudska praksa, međutim, u početku bez dvojbe daje prednost starijem nazivu, da bi kasnije ipak popustila i prihvatila novi, kraći i spretniji naziv.

5.2.6.2. Terminološki razvojni model $A \rightarrow B(C) \rightarrow C$

Za neke pravne pojmove tijekom promatranog razdoblja pronađene je niz od po tri istoznačnice. Nije, međutim, riječ o paralelnoj upotrebi, već postoji razvojna linija u kojoj je primijećeno da je naziv koji je najranije ušao u upotrebu, sredinom razdoblja zamijenjen drugim, a prema kraju razdoblja u istom se značenju pojavljuje treći.

GIBIV/NEGIBIV → KRETNI/NEKRETNI

IMETAK; IMETAK;

POKRETNINA/NEKRETNINA → POKRETNINA/ NEKRETNINA

NEPOKRETNINA

NEPOKRETNOST²⁸³

Za pojam 'pokretnog i nepokretnog imanja' sudska je praksa od 1850-e do 1918. upotrebljivala niz istoznačnica. Analiza je pokazala da su se pedesetih godina rabili isključivo nazivi *gibiv* i *negibiv imetak*. Sedamdesetih godina *gibivi* i *negibiv imetak* nestaju, a zabilježeni su *kretni* i *nekretni imetak* odnosno *imovina*. U istom su desetljeću još mnogo

²⁸² Slovenska verzija za istu riječ je *zahtjevanje*.

²⁸³ *Pokretninu, nepokretninu* i *nepokretnost* potvrđuje i Nyomarkay (1989: 124) te ih smatra riječima nastalima prema mađarskome mdelu.

češće zabilježeni jednočlani nazivi *pokretnina* i *nekretnina*.²⁸⁴ Devedesetih godina dvočlani nazivi u potpunosti su potisnuti od jednočlanih, a uz *nekretninu* prilično je velika pojavnost novih varijanti, naziva, *nepokretnina* i *nepokretnost*.²⁸⁵ Zabilježena je i jedna upotreba naziva *nekretnost*. Svi spomenuti jednočlani nazivi osim naziva *nekretnost* rabe se do konca razdoblja.

Što ako zakupnik nebi učinil, da se njemu u svom njegovem *gibivom* i *negibivom* imetku overha učiniti more, tako za glavnički zakupni dug, kao i za prouzročene troškove. (1850-e, 5.)

Zamoljena ovršna dražba nutri naznačenih *pokretninah* radi dužnih Jakovu Jurkinu na temelju provomoćne osude od 28. 6. 1875. br. 1079. gr. 48. for. 50. novč... (1870-e, 2.)

... a opet nam Bari udati Šapković i Jani pl. Klafurić takodjer od čitave *imovine nekretnne i kretne* uz pravo grunt. prenosa vlasništva i uz pravo doživotnog uživanja moga Kate udove Klafurić da imadu surazmierno nositi troškove diobe... (1870-e, 4.)

Ja Mato Majurec priznajem, da je pogrešno kod osnivanja novi grunt. uložkah upisano pravo vlasništva jedne trećine *nekretnostih* u mjesto na Tomu Majurca na moje ime u grs. ul. 37 občine Kosnica, te priznajući pravo vlasništva na ovu trećinu tužiteljem dozvoljujem, da si oni mogu izposlovati uknjižbu prava vlasništva na ovu na mene upisanu trećinu spomenutih *nekretninah* gr. uložku (1890-e, 4.)

... da je tužiteljica svoj dio *nepokretnostih* br 120 obč- Strmec predala petorici kupaca... (1890-e, 6.)

... gotov novac ili novčanu vrednotu dizati, o tom pravovaljano namire izdavati svake vrsti *pokretnine* ili *nepokretnine* i prava odati i razsvojiti, ili ih za plaću ili bezplatne steći i poduzeti... (1910-e, 10.)

Mažuranić spomenute nazive uopće ne bilježi²⁸⁶, a *Akademijin rječnik* spominje *negibiv* s potvrdama kod Bjelostenca i Jambrešića u 18. stoljeću, a *pokretnina*, *nekretnina*, *nepokretnina* i *nepokretnost* s potvrdama iz druge polovice 19. stoljeća. Ovi podatci navode na zaključak da su *gibiv* i *negibiv*, *kretni* i *nekretni* stare riječi, dok su ostale tvorene za potrebe suvremene pravne znanosti nakon 1850-e. Novi nazivi *pokretna imovina* za njem. *Mobilar-Vermögen* i *pokretno dobro* za njem. *Bewegliches Gut* te *pokretnosti* za *Effekten*, *Fahrnisse* tvoreni su i za prvi njemačko-hrvatski pravno-politički rječnik, *Terminologiju*. Sudsko osoblje i odvjetnici, odnosno, stranke na sudu, međutim, nisu prihvaćali prijedloge *Terminologije*. Nazivi koje je rabila sudska praksa bliži su onima koje imaju zakonski

²⁸⁴ Godina 1870-ih nađena je i tiskanica *Odluka o dražbi pokretninah* koja upućuje na činjenicu da je naziv *pokretnina* tada već bio uvelike prihvaćen.

²⁸⁵ Katkad su istoznačnice upotrebljivane u istom tekstu, što svjedoči o tome da su isti govornici usporedo rabili više naziva, odnosno da su u njihovim vokabularima oni bili pravi sinonimi.

²⁸⁶ Spominje *nekretnu imovinu* i to u kontekstu razmatranja naziva nasljedstvo (1908: 719).

tekstovi. U zakonima se također za spomenute pojmove upotrebljivalo više istoznačnica. Tako GPP ima stare nazive *gibiv* i *negibiv* (§. 450-*negibivo dobro*, §. 452, 526-*gibivi imetak*), GZ *nepokretnosti* (§. 17, 18, 19), a B *pokretnina* (str. 32) i *nepokretnina* (str. 65)²⁸⁷, kao i *nekretnost* (str. 65). Jedino OGZ, jednako kao i *Terminologija* ima *pokretnu imovinu* (§. 231).²⁸⁸

Iz svega navedenog proizlazi da je terminološka zbrka za spomenute pojmove koja je vladala u svakodnevnoj jezičnoj praksi sudova bila odraz neujednačenosti u upotrebi nazivlja zakonodavne prakse. Tako sve do 1918. godine sinonimija nije razriješena, iako se čini, sudeći po duljini i učestalosti njihove upotrebe, kako su nazivi *pokretnina* i *nekretnina* bili najprihvaćeniji.²⁸⁹ Nedvojbeno je, međutim, činjenica da su dvočlani nazivi definitivno zamijenjeni jednočlanima, što potvrđuje da je i u svakodnevnoj jezičnoj upotrebi sudske prakse postojala težnja k jednostavnosti i kratkoći, tendencija koju u razvoju pravnog nazivlja primjećuje i Mamić (1992: 125).

NASLIEDNOSTI → NASLIEDSTVO

NASLIEDOVANJE → NASLIEDSTVO / NASLJEDSTVO

Naziv *nasliednosti* pronađen je u punomoći iz 1853. godine u značenju 'nečega što se nasljeđuje, tj. baštine'. Uz taj naziv u istom dokumentu spominje se i *nasliednik*. Naziv ne bilježe niti Mažuranićevi *Prinosi*, niti *Akademijin rječnik*, a ne potječe niti iz *Terminologije* ili zakonodavne prakse.

... sve stupaje ovarhe vodi, pismene dokaze u mojem imenu sačini, i podpiše, novce i novčanu vrednost za mene primi, varhu toga namiri, kod razpravljanih naročito, ili obie o *nasliednosti* izrazi se, ... (1850-e, 13.)

Već u sljedećim desetljećima u istom se značenju rabi stari hrvatski naziv *nasliedstvo/nasljedstvo* koji spominju Bjelostenec, Daničić i Mažuranić. Za isto značenje,

---

²⁸⁷ Naziv *nepokretnina* rabi i Bogišić u *Crnogorskom zakoniku* (Lorković 1889: 556).

²⁸⁸ Gruber (1911: 161) prednost daje riječima *pokretan* i *nepokretan* jer se prema njegovoj spoznaji *gibiv* i *negibiv* ne upotrebljavaju niti u narodu i nisu pravilno tvorene (trebalo bi biti *giblživ*, *negiblživ*). Uz *nepokretan*, međutim, smatra, svakako ide i *nepokretnina*, pa zato treba odbaciti naziv *nekretnina*.

²⁸⁹ Gruber (1911: 161) u raspravi o hrvatskom pravnom jeziku odbacuje pridjeve *gibiv* i *negibiv* kao nepravilno tvorene, od *gibati* trebalo bi biti *giblživ*. Osim toga, tvrdi, narod ih ne rabi. Preporučuje nazive *pokretan* i *nepokretan*. Imenicu *pokretnina* stoga smatra primjerenom, no nezadovoljan je nazivom *nekretnina*, kojim se „općenito pravnici služe”. Iz *nepokretan*, kaže, može se pravilno izvesti samo *nepokretnina*.

njem. *Erbfolge* ili *Succession*, *Terminologija* predlaže *nasljedovanje*, a isto čini i *Pravdonoša*. OGZ, međutim, pravi razliku između dva naziva. *Naliedstvo* veže za oporučno nasljeđivanje, dok *nasliedovanje* nastupa kad nema očitovanja posljednje volje pokojnika. U §. 533, OGZ pojašnjava pojam *nasliedstvo* kako slijedi:

„Pravo nasliedstva osniva se na volji oporučitelja po zakonu očitovanoj; na pogodbi nasliedovnoj po zakonu dopuštenoj (§. 602) ili po zakonu.“

Naljedovanje prema OGZ-u (§. 727) označava sljedeće situacije:

„Ako pokojnik nije ostavio nikakova tverda očitovanja poslednje volje; ako u tom očitovanju nije razredio verhu ciele svoje imovine; ako osobam, kojim je po zakonu bio dužan ostaviti dio nasliedstva, nije ostavio pristojeći dio; ili ako postavljeni nasliednici nemogu ili neće da prihvate nasliedstva; tad nastaje sa svim ili s'ranom nasliedovanje zakonito (neoporučno)“.

Sudski dokumenti iz 1870-ih također diferenciraju dva značenja prema OGZ-u:

... da nasliedstvena očitovanja podnaša za uvjetno ili bezuvjetno *nasliedovanje*, i ono mjesto prisege; da *nasliedstvo* i zapis bezuvjetno prihvaća i zabacuje; ... (1870-e, 11.)

U kasnijim desetljećima, međutim, sudska praksa rabi samo naziv *nasliedstvo/nasljedstvo*:

... zatim u slučajih ostavštinskih razpravah u mojem (našem) imenu i za me (nas) uvjetno ili bezuvjetno očitovati se nasljednikom, a i *nasljedstva* za me (nas) odricati... (1910-e, 10.)

Ako je upravna oblast 20 godina iza kako stranke prema odobrenom faktičnom razdieljenju mirno posjeduju i uživaju svoje dielove, iza kako su razdielene stranke umrle i njihovi dielovi *nasliedstvom* (xxxx) na njihove baštinike pravno i faktično prešle... (1890-e, 18.)

Ovakvi rezultati analize navode na zaključak da je u svakodnevnoj upotrebi, usprkos prijedlogu *Terminologije* i uvođenju dvaju naziva različitih sadržaja u OGZ, prevladao stari hrvatski naziv *nasliedstvo/nasljedstvo* koji je vjerojatno s vremenom preuzeo i značenje *nasljedovanja* prema OGZ.

UNEŠENJE → UBILJEŽBA; UNOS → UPIS

Unešenje, *ubilježba* i *upis* nazivi su za pojam većeg opsega koji obuhvaća sve vrste gruntovničkih upisa: *uknjižbu*, *predbilježbu* i *zabilježbu* (GrZ §. 59). Pedesetih godina 19. stoljeća u korpusu je zabilježen samo naziv *unešenje* u izrazu *unešenje u javne knjige*.

Sedamdesetih godina *unešenje* se gubi, a njegovo mjesto u istom izrazu zauzima novotvoreni naziv prema uzoru na njemački europeizam *ubilježba*.²⁹⁰ Devedesetih se uz *ubilježbu* u jednom dokumentu umjesto *unešenje* pojavila kraća imenica *unos u gruntovnici*, te u upotrebu ušao i *upis*, koji je u potpunosti prevladao do konca razdoblja. Kad se uzme u obzir činjenica da je *upis* jedini od spomenutih naziva koji postoji i u zakonskim tekstovima (GrZ §. 59; GPP §. 126; OGZ §. 438 i dr.)²⁹¹ i u *Terminologiji* (za njem. *Eintragung*), ne čudi da je upravo taj naziv prevladao i u sudskoj praksi.²⁹²

... osiguranja zatvora, zastave, zabrane i *unešenja u javne knjige* izposlovati... (1850-e, 14.)

... predbilježbe, *ubilježbe u javne knjige* izvesti, i izknjižbena očitovanja dati... (1870-e, 22.)

Time je dokazan način stečenja suvlastništva a naslov jest ugovor de dato 8/8 1895 kojim sam ja od Ivana Tavura iz Lomnice kupio dio tj. polovicu istih nekretninah koje je on uručbenicom od 11/3 1894 broj 1784/gr. nasliedio iza pok. Kate Tavor rodjene Davutović na temelju kojih izpravah je uzsledio moj *unos* u gruntovnici. (1890-e, 12.)

... Spisan kod kr. kot suda u V. Gorici u parnici Stefana i Bare Spičić proti Mati Majurcu (xxxx) priznanja pogrešnog *upisa* prava vlasništva spp. uslied odluke od 3/2 1897 broj 831/gr.... (1890-e, 4.)

Mažuranić spominje samo naziv *upis*, no nema potvrda za ovdje navedeni kontekst. *Akademijin rječnik* riječ *upis* potvrđuje od 12. stoljeća, a potvrde za pravno značenje nalazi kod Petranovića za *Eintragung*, Bogišića, te kod Zorea (Rad, knj. 115: 179). *Unos* je potvrđen samo u općem značenju kod Stulića. *Ubilježba* nije zabilježena. Umjesto *unešenja* spominje se *unošenje*, ali nije navedeno ovdje relevantno značenje.

OBSUDITI → ODSUDITI; OSUDITI → OSUDITI

Nazivi *obsuditi*, *odsuditi* i *osuditi* pojavljuju se u korpusu sudskih dokumenata kao pravi sinonimi označavajući 'radnju izricanja osude od strane suda'. Sva tri naziva navodi i Mažuranić u značenju lat. *condemnare*. *Akademijin rječnik*, međutim, izostavlja *obsuditi*, a bilježi *osuditi* i *odsuditi* za njem. *aburtheilen* ili *das Urtheil fällen* odnosno lat. *judicium fero*. *Terminologija* kao najprimjereniji naziv za *aburtheilen* bira *osuditi*, dok se kao slovenski ekvivalent pojavljuje *obsoditi*. Zakonodavstvo je ovaj put u suglasju s *Terminologijom* te rabi

²⁹⁰ Vidi poglavlje 5.3.2.

²⁹¹ Zakonodavna praksa rabi i glagolsku imenicu *upisanje* (OGZ §. 431).

²⁹² *Terminologija* nema niti *ubilježbu*, iako ima *ubilježiti* za *eintragen*, *einschreiben*, niti *unešenje*.

također *osuditi* (GPP §. 300). Svakodnevna sudska praksa u početku promatranog razdoblja preferira *obsuditi*, 1870-ih još uvijek se pojavljuje *obsuditi*, ali već su zabilježeni *odsuditi* i *osuditi*, iz kojih su izvedene i imenice *odsuda* i *osuda*. No do kraja razdoblja upotreba se iskristalizirala pod utjecajem zakonskih tekstova i *Terminologije*, te je i *odsuditi* i *obsuditi* u potpunosti istisnuo glagol *osuditi*.

Tuženi Juraj Rešetar u naplaćenje glavnice 100 fl srebra sa pripadajućemi kamatama, kao i troškove sudbena na 20 fl 21 Kr srebra omedjašene da za 14 danah od uručbe osude ove računane pod pretnjom slediti imajuće inače ovarhe izplati i namiri *obsudjuje se*. (1850-e, 2.)

Nu postupajući sud neuzvaži taj naš relevantni prigovor, već mimo toga *odsudi* nas po zahtjevu tužbe... (1870-e, 18.)

... to valja taj previd po propisu §a 334. gr. p. p. odputiti, a po propisu §a 573.gr.p.p. *osuditi* tuženike, da naknade trošak previdnoga protuizvedenja.- (1910-e, 6.)

ODREDJENJE → NAREDBA; ODREDBA → NAREDBA

Imenica *naredba* stara je hrvatska riječ za koju Mažuranić nalazi potvrdu još u 13. stoljeću. Odnosi se na razne uredbe i odluke. U sudskim je dokumentima zabilježena od 1870-ih godina devetnaestog stoljeća, pa sve do konca razdoblja. Uz nju se u nekim dokumentima iz 1870-ih, 1890-ih godina rabila i imenica *odredba*, dok isprave iz 1850-ih godina u istom kontekstu upotrebljavaju i istoznačnicu *odredjenje*²⁹³. Nazivi *odredba* i *odredjenje* nisu zabilježeni kod Mažuranića. Za *odredbu* u *Akademijinom rječniku* postoje navodi iz 16. stoljeća, pa sve do Bogišića. *Odredjenje Akademijin rječnik* spominje kao sinonim za *odredbu*. Zabilježili su ga Bela, Bjelostenac, Voltigi (*Verodnung, regolamento*), Stulić i drugi. Imenica *naredba* potvrđena je u istom rječniku u različitim značenjima. U značenju *uredba* potvrde postoje u Belinu rječniku (*constitutione, ordine*), Jambrešićevom i drugim kasnijim rječnicima. Primjeri upotrebe u pravnom kontekstu nisu navedeni.

... da me u svih pravnih poslovah zastupa, dostave tužbah, *odredjenjah* i odlukah svake versti da prima... (1850-e, 16.)

... da u moje ime parnice zameće, tužbe i molbe podnaša; da prima prve i sve druge *naredbe* i odluke i u zemljšnom predmetu:... (1870-e, 10.)

---

²⁹³ Imenice na *-nje* vrlo su česte u upotrebi sudske prakse upravo na početku razdoblja i najčešće su vrlo brzo zamijenjene kraćim nazivima.

... dostave prvih tužbah, *odredbah*, ili odlukah najpače onieh u gruntovnom predmetu primati ... (1870-e, 22.)

... da u naše ime parnice zameće i tužbe podnosi, da prima tužbene i sve druge *naredbe* i odluke po imenu i one, koje se izdadu u gruntovničkih poslovih... (1910-e, 3.)

... da prima tužbene i sve druge *naredbe* i odluke... (1867., 1876., 1892.)

... dostave prvih tužbah, *odredbah* ili odlukah najpače onieh u gruntovnom predmetu primati... (1866., 1874., 1884.)

Imenicu *naredba* ima GPP (§. 66 i dr.), a u GPP-u jest zabilježena i *odredba* (§. 31). *Odredjenje* nije pronađeno u zakonskim tekstovima. *Terminologija* nije prihvatila *odredbu* niti *odredjenje*, već kao hrvatski ekvivalent za njem. *Verordnung* predlaže *naredbu*.²⁹⁴ Gruber (1911: 632) tvrdi da te dvije riječi nisu prave istoznačnice i da ih pogrešno upotrebljava zakonodavna praksa. *Odredba*, prema Gruberu, znači naredbu niže kategorije, manje važnu i užu s obzirom na opseg, zato je pogrešno reći *o dostavi naredaba sudbenih* (GPP, poglavlje četveto), a pravilno *o predaji (izručbi) sudnih odredaba*.

VLASTITOST → (SU)VLASTNIČTVO → (SU)VLASTNIČTVO; VLASTNOST

Vlastitost, *vlastništvo/vlastništvo* i *vlastnost* istoznačni su nazivi koji označavaju „Sve što je osobe kakove, sve tjelesne i netjelesne njezine stvari” (OGZ §. 353). Prema navodima iz Mažuranićeva i *Akademijina rječnika* najstariji naziv je *vlastitost* koji Bjelostenec navodi za lat. *proprietas*.²⁹⁵ *Vlastnost* se spominje tek kao sinonim za *vlastništvo* i *vlastitost*, koje bilježe i mnogi drugi kasniji rječnici.

Terminologija za njem. *Eigentum* bira *vlastništvo*, dok *vlastitost* predlaže za posve drugo značenje njem. *Eigenschaft* (bilježi ga i *Akademijin rječnik*). Zakonodavstvo, međutim, preferira naziv *vlastnost* (OGZ §. 353 i dr.) i dosljedno ga upotrebljava bez istoznačnica. *Vlasništvo* se, međutim, pojavljuje u „osnovi autentičnoga prevoda obćeg građanskog zakonika” koje je kraljevska zemaljska vlada pripremila 1905. godine (Spevec 1905; 492).

Analiza korpusa pokazuje da sudska praksa 1850-ih godina rabi *vlastitost*, dok se kasnije *vlastništvo/vlastništvo* i *vlastitost* pojavljuju istodobno kao istoznačnice, da bi se do konca

²⁹⁴ Iako inače ne preferira imenice na *-ba*.

²⁹⁵ Uz *vlastitost* Belostenec bilježi i (*v*)*lastovitost* (Mažuranić 1908-22: 1588).

razdoblja potpuno izgubila upotreba naziva *vlastitost*, a počela pojavljivati *vlastnost*. Ovakvi nalazi upućuju na zaključak da je bilo brojnih dilema i neslaganja oko upotrebe ovih naziva. Od tri moguća naziva *Terminologija* je predložila jedan, dok je drugi rabila u drugom značenju, a zakonodavstvo upotrebljavalo treći. Takva nesređena situacija utjecala je i na svakodnevnu upotrebu sudova i stranaka i to na način, da je sve do 1918. postojala sinonimija i niti jedan naziv nije bio u potpunosti verificiran i prihvaćen.

Oranice, livade, paševine, koloseci kerčevine, puštoseline i ostala zemljišta na *vlastitost* gospoštie Kerestinec spadajuća i u občinah Stupnik i Rakovpotok lečeća dati će se putem javne dražbe na tri uzastopce sledeće godine najme od 1. Listopada 1855 do 30. Rujna 1858. (1850-e, 5.)

Okolnost, dali ja ili moja zadruga u odranskoj šumi pravo *vlastništva* ili u celoj ili u kojoj čestici posedujem... (1870-e, 3.)

Godine 1907. kad je protu- stranka bila kod kuće tužila me je na priznanje *suvlastništva* kod rečenih spornih nekretnina no u istom sporu pred sudom odrekla uživanja nekretnina u gruntovnom ul.br. 296 p.o. Rakovpotoka... (1910-e, 18.)

Napadnuta osuda izriče da sam tužiteljici dužan priznati pravo *vlastnosti* na jednomu kotcu dok nisam to dužan priznati na jednom kukurušnjaku. (1910-e, 12.)²⁹⁶

ZASTUPNIČTVO → ZASTUPANJE → ZASTUPSTVO

Uz glagol *zastupati*, sudska praksa rabi i imenice *zastupništvo* i *zastupstvo*, odnosno *zastupanje* i to uvijek u značenju 'braniti pred sudom i obavljati pravne poslove za nekog i njegove interese'. *Zastupništvo* se pojavljuje tek 1850-ih godina, da bi kasnije potpuno prepustilo mjesto imenici *zastupstvo*. *Zastupništvo* Mažuranić ne bilježi, no u *Akademijinu rječniku* pojavljuju se *zastupništvo* definirano kao 'služba zastupnika', jednako kao i *zastupstvo*²⁹⁷. *Terminologija* predlaže *zastupništvo* ili *zastupstvo* za *Repräsentanz*, dok za *Vertretung* uvodi glagolske imenice *zastupanje* i *branjenje*. Osim za *Repräsentanz* *zastupstvo* je u *Terminologiji* prijevodni ekvivalent i za *Anwaltschaft*. *Zastupanje* je zabilježeno samo jedanput i to u 1870-ima da bi kasnije prevladalo *zastupstvo* koje je bilo u upotrebi i u zakonodavstvu (GPP §. 30 i dr.). Sudska praksa je, dakle, uglavnom rabila nazive koje je

²⁹⁶ O pravu *vlastnosti* govori i OGZ (§. 357 i dr.).

²⁹⁷ *Akademijin rječnik* (1975: 446) prenosi komentar uz riječ *zastupstvo* iz beogradskog *Našeg jezika* (1933 – 1940) koji tu riječ smatra loše tvorenom „jer je načinjena od osnove glagola *zastupati* (*zastupiti*), a imenice na – stvo grade se od osnove pridjeva, izvedenih od imenica, koje znače nosioca kakve dužnosti, službe, zanimanja i sl.”.

Terminologija predložila, no bez razlike u sadržaju između *Represäsentanz* i *Vertretung*, odnosno *zastupanja* i *zastupstva* kako je to predviđeno u *Terminologiji*. Nakon početnih nedoumica sudovi su odbacili *zastupništvo* i *zastupanje* te u kasnijim desetljećima bez dvojbe prihvatili naziv *zastupstvo* te se time uskladili i s *Terminologijom* i sa zakonskim tekstovima. Tvorbena i značenjska struktura ovih novih naziva upućuje na zaključak da je riječ o doslovnim prevedenicama njemačkog naziva *Vertretung*²⁹⁸.

Za dokazati *zastupništvo*, ... ovde pod 3 prilažem za istoga gosp. Povlastje od kud se vidi, da sav odgovor g. parnice branitelja nestoji... (1850-e, 18.)

Stoga molim, da se neuvažavajuć razloge g. odv. Dr. Starčevića, koji su neistiniti i netemeljiti meni *zastupanje* dozvoli (1870-e, 13.)

Zastupstvo mld. tužitelja napada prvosudnu osudu jedino toga radi, što... (1890-e, 5.)

... pri *zastupstvu* proti stečajnim masama upravitelja masalnog imetka a i vjerovničke odbore birati... (1910-e, 10.)

5.2.6.3. Terminološki model A, B, C → D

Tijekom analize zabilježen je i jedan pravni pojam koji se u prvim desetljećima promatranog razdoblja u dokumentima korpusa označavao s više istoznačnih naziva od kojih se niti jedan nije uspio zadržati. U svakodnevnoj jezičnoj primjeni sudska je praksa postojeće nazive zamijenila novim.

PUNOMOĆJE; PUNOVLASTJE; POVLASTJE → PUNOMOĆ

Prema nalazima iz korpusa za 'pisanu ispravu kojom stranka u pravnom poslu svom zastupniku daje pravo da ga zastupa u reguliranju njegovih pravnih poslova' pedesetih godina 19. stoljeća rabilo se različito nazivlje. Najčešće su zabilježeni nazivi *punomoćje* (ili *punomoćje*) i *punovlastje*²⁹⁹. U jednom primjeru dokument je naslovljen *Odvetničko punomoćje*, a zabilježen je i naziv *opunomoćje*. Zanimljivo je da se u tekstu istih dokumenata

---

²⁹⁸ Vidi još poglavlje 5.3.2.

²⁹⁹ OGZ u članku 1005. definira punovlastje na sljedeći način: „Pogodbe opunovlastne mogu se činiti usmeno ili pismeno. Isprava, koju punovlastitelj daje verhu toga punovlastniku, zove se punovlastje.” (OGZ 1853:193)

naslovljenih *punomoćje* i *punovlastje* upotrebljavao još jedan naziv – *povlastje*, koji se u jednoj rečenici odnosi na dokument, dok u drugoj znači 'ovlasti':

Napokon da u slučaju svoga preprećenja drugoga kojega odvjetnika ili substituta po svojoj volji s istim ili ograničenim *povlastjem* postavi ... (ovlasti) (1850-e, 15.)

... ovde pod 3 prilažem za istoga gosp. *Povlastje* od kud se vidi, da sav odgovor g. parnice branitelja nestoji, i da je po meni temeljito oprovergnut... (dokument) (1850-e, 18.)

Isto je zabilježeno i u još dvije verzije iz 1850-ih godina, gdje se u dokumentima naslovljenim *Punomoćje* u tekstu upotrebljava i riječ *povlastje* i *punovlastje* te se u oba primjera odnosi na sam dokument:

Zato mu obećam da ću sve njegove ili njegovog substituta po glasu ovog *povlastja* učinjene korake odobriti, i njemu njegove dotične poslove i troškove nagraditi i naplatiti. (1850-e, 22.)

Za veće verovanje ovo *punovlastje* sa [xxxx] lastovitom rukom pisati znajuća potpisano i utverdjeno izdajem. (1850-e, 22.)

U jednoj verziji dokumenta naslovljenog *Punovlastje* iz 1850-ih godina, pronađen je u istom dokumentu u dva konteksta izraz *povlastje* sa značenjskom razlikom. U jednom se primjeru odnosi na sam dokument (iako je dokument naslovljen *Punovlastje*, a ne *povlastje*), dok u drugoj znači 'ovlasti date zastupniku'.

Napokon da u slučaju svoga preprećenja drugoga kojega odvjetnika ili substituta po svojoj volji s istim ili ograničenim *povlastjem* postavi... (ovlasti) (1850-e, 22.)

Zato mu obećamo da ćemo sve njegove i njegovog gospodina substituta po glasu ovog *povlastja* učinjene korake odobriti i... (dokument) (1850-e, 22.)

Iz navedenog se može zaključiti da se pisana isprava kojom su se u pedesetim godinama 19. stoljeća davale ovlasti zastupniku nazivala dvojako: *Punomoćje* i *Punovlastje*. Nadalje u tekstovima tih isprava nije bilo nikakvih dosljednosti u korištenju nazivljem, te se u istoj ispravi s istim značenjem upotrebljavao i termin *povlastje*, koji se katkad, uz to što je označavao samu ispravu, značio i 'ovlasti prenesene na zastupnika'. Ponegdje čak nalazimo paralelnu upotrebu svih triju naziva: *punomoćje*, *punovlastje* i *povlastje*.

Paralelno korištenje prevladavajućim nazivima *punomoćje* i *punovlastje* može se objasniti različitim prijevodima njemačkog naziva *Vollmacht* u *Terminologiji* i relevantnom zakonskom tekstu – Obćem građanskom zakoniku. Naime, dok rječnik uvodi naziv

punomoćje, OGZ institut koji je u njemačkom originalu nazvan *Vollmacht* na hrvatski prevodi kao *punovlastje* (§. 1005). *Punovlastje* za talijanski *procura* i njemački *Vollmacht* u svojoj rubrici *Ilirsko jezikoslovlje* 1851. godine navodi i zadarski pravnički list *Pravdonoša*. Prilog iz istog lista pod naslovom *Punovlastje (procura)* čak definira *punolastje* kao „oblast opunovlaštenjem dana” i otkriva da taj naziv nije narodna riječ, međutim ne govori ništa o njegovu stvarnom podrijetlu (*Pravdonoša* br. 29, 1852). Osim podvojenosti u upotrebi ovih naziva između *Terminologije* i OGZ-a, terminološkoj zbrci svakako pridonosi i nedosljednost same zakonodavne prakse. Naime, GPP (§. 649 i dr.) ne slijedi primjer OGZ-a, već prihvaća naziv *punomoćje* u skladu s prijedlogom *Terminologije*. *Punomoćie* uzima i Petranović. Sve tri varijante ovog naziva *punomoćje*, *punomoće* i *punovlastje* nastale su, vrlo vjerojatno, kao djelomične prevedenice njem. *Vollmacht*.³⁰⁰

Treći naziv istog značenja *povlastje* nastao je vjerojatno u svakodnevnoj jezičnoj praksi od glagola *povlastiti* koji se kontinuirano rabi od 1850-ih do konca razdoblja 1918. Budući da niti glagol *povlastiti* niti imenica *povlastje* nisu zabilježeni ni u *Terminologiji* ni u zakonskim tekstovima³⁰¹ nejasno je koji im je izvor.

Već u desetljeću koje je slijedilo pojavio se novi naziv *punomoć*. U punomoćima iz 1860-tih godina taj se naziv upotrebljava čak i u dijelu teksta u kojima se poziva na članak 1008. OGZ, iako u članku 1008. navodi se *punovlastje* odnosno u kasnijim izdanjima *punovlašće*.

... povlašćujem njega nadalje, da i one vrsti poslova izvrši, za koje u smislu §1008 obč. gradj. zakonika posebne *punomoć* jest od potrebe. (1870-e, 5.)

Isti se naziv sa samo jednom iznimkom iz 1872. godine u kojoj postoji naziv *punomoće*³⁰² rabi kontinuirano tijekom cijelog razdoblja. Navedeno upućuje na zaključak da je zbrka koju su u upotrebu unijeli *Terminologija (punomoćje)* i OGZ (*punovlastje*) upotrebljavajući različite nazive za ovaj pravni dokument trajala vrlo kratko te da je sudska praksa već šezdesetih godina uglavnom riješila nedoumice i po uzoru na njem. *Vollmacht* iznjedrila novi kraći naziv, *punomoć*, koji joj je više odgovarao³⁰³ i koji se iznenađujuće brzo ukorijenio. Kako je nedvojbeno riječ o novom nazivu, Mažuranić *punomoć* uopće ne bilježi, a *Akademijin*

³⁰⁰ Vidi poglavlje 5.3.3.

³⁰¹ *Akademijin rječnik* navodi ga u značenju *berechtigten* kod Šuleka (1874.-1875.), a u značenju *bevollmächtigen* kod Popovića (1879.).

³⁰² U ovaj korpus uvršten je jedan primjerak tako naslovljene punomoći, međutim budući da je riječ o tiskanici jasno je da je i ova verzija bila u široj upotrebi.

³⁰³ Važna karakteristika bila mu je i kratkoća.

rječnik navodi potvrde iz Šulekova i Popovićeva rječnika uz napomenu: „Toj riječi nema druge potvrde u građi za ovaj rječnik, ali se danas govori i piše.” (1952: 669, sv. XII). *Akademijin rječnik* također upućuje na „bolje riječi *punomoće* i *punomoćje*” (isto) te potvrđuje postojanje dvije još nesložene riječi *puna moć* za lat. *plenipotencia* u Bjelostenčevom rječniku iz 18. stoljeća.

Iako su oba naziva predložena 1850-ih godina nastojala upotrebljavati tvorbeni obrazac karakterističan za hrvatske jezik (sufiks *-je*) u svakodnevnoj se upotrebi dala prednost doslovno prevedenoj njemačkoj složenici.³⁰⁴ Time je još jedanput prekršeno načelo koje su nastojali poštovati svi tadašnji tvorci znanstvenoga i stručnog nazivlja od Dimitrija Demetera i ostalih članova odbora za sastavljanje *Terminologije*, Bogoslova Šuleka, Božidara Petranovića, Baltazara Bogišića i drugih, a to je da tijekom ustanovljivanja nekog izraza svakako naziv bude kovan „po duhu našega jezika” (*Terminologija* 1853:IV). Dogodio se scenarij koji je Bogišić opisao u članku *Tehnički termini u zakonodavstvu* 1888. godine kao moguć u slučaju kad postoje dvije istoznačnice za isti pojam od kojih je jedna tvorena prema narodnom jeziku, a druga „mehanički” prijevod stranog naziva, prema kojem se ona tvorena prema narodnom jeziku istiskuje iz upotrebe (1888: 16).

O izrazima *vlast* i *moć* te njihovoj primjerenosti za označavanje određenih sadržaja u pravnoj znanosti raspravljalo se sve do konca 19. stoljeća. Tako u članku dr. Franje Josipa Speveca, eminentnog profesora privatnog prava na zagrebačkom Pravnom fakultetu i rektora Sveučilišta u Zagrebu u akademskoj godini 1895/6., izdanog u *Mjesečniku* Pravničkog društva 1890. godine nalazimo raspravu o tome pod naslovom „Koji je izraz 'moć' ili 'vlast' bolji za oznaku objektivnoga, onda subjektivnoga prava?” (Spevec 1890:330). On smatra da je pravo u objektivnom smislu primjerenije nazvati *moć*, jer je pravo „nekog naroda gospodar njegovom životnom poredku” (isto) te je kao takvo *moć*. Subjektivno pravo bi prema Spevecu trebalo zvati *vlast*, jer je ono „vlast, što je daje objektivno pravo stanovitu interesu” te objašnjava da je riječ o vlasti da se „nešto čini ili propusti, traži, djeluje, uživa” (isto). Tu Spevec izražava svoje neslaganje s češkim prijevodom njemačkog termina „Macht”. Česi se naime koriste riječju *moć* za subjektivno pravo³⁰⁵. U skladu s takvim Spevecovim viđenjem sadržaja naziva *moć* i *vlast*, koje je kao što je ranije opisano iznio u svojem članku *Rad oko pravne terminologije* (1890: 330) njemačkoj riječi *Vollmacht* bi u hrvatskom semantički bila

³⁰⁴ Naziv je nastao od elemenata hrvatskog jezika *pun* i *moć* no njemački je uzor tu sigurno bio važan čimbenik u nastanku čiste složenice. Vidi poglavlje 5.3.2.

³⁰⁵ *Terminologija* u njemačko-češkom izdanju za *Vollmacht* nudi dva naziva: *plna moc* i *plnomocenstvi*.

primjereniji termin *punovlast* ili pak *punovlastje* kako ga uvodi OGZ. Potporu nazivu *punovlastje* Spevec je dao i u privatnom izdanju hrvatskog prijevoda OGZ-a 1890. godine, koji je on uredio i unio ispravke u bilješkama, a koje je bilo u upotrebi do 1918. godine. Spevec, naime, naziv *punovlastje* iz prvog prijevoda OGZ-a nije ispravljao niti komentirao.

Usprkos zakonodavnoj praksi i mišljenjima uvaženih pravnika onog doba pravna praksa se priklonila upotrebi kraćeg termina *punomoć* koji je, kako se vrlo brzo pokazalo, bio u potpunosti prihvaćen i zadržao se do danas. Za razliku od Mamićeve analize *Terminologije* i zakonodavne prakse koja je pokazala da je pitanje razrješivanja sinonimije u ovom slučaju ostalo otvoreno do konca 19. stoljeća (Mamić 1992:131), naša analiza dokazuje da je dvojba oko naziva ovog dokumenta u svakodnevnoj jezičnoj praksi razriješana već do 70-ih godina 19. stoljeća.

Nazivi obrađeni u okviru ovog terminološkog modela bili su u sinonimnim odnosima i označavali su iste pravne pojmove. Većina tih naziva nije bila u paralelnoj upotrebi, već su neke nazive tijekom promatranih desetljeća potisnuli drugi. U brojnim pojmovima primjećuje se da su duži nazivi zamjenjivani kraćima tj. da je postojala svijest o važnosti terminološkog načela kratkoće. Skupina je to naziva koja sadržava velik broj neologizama nastalih na razne načine – terminološkom tvorbom, tvorbom u skladu s pravilima hrvatskog jezika ili pak prevođenjem. Prevladavali su često nazivi koje su istodobno rabili i zakoni i *Terminologija*.

5.2.7. Terminološki razvojni model A → A, B, (C)

Korpus otkriva i nazive koji su kao jedini u svom značenju bili upotrebljavani na početku razdoblja da bi kasnije dobili konkurenciju. Nastala sinonimija od dva istoznačna naziva, tri ili više njih zadržavala se sve do 1918. godine.

GRUNTOVNICA → GRUNTOVNICA; ZEMLJIŠ(T)NIK; ZEMLJIŠTNE KNJIGE

'Javne knjige u koje se upisuju nekretnine i prava na nekretninama' tijekom cijelog razdoblja označavane su nazivom *gruntovnica*, od koje su izvedeni i pridjevi *gruntovnički*. U

sedamdesetim je godinama uz *gruntovnicu* zabilježen istoznačni naziv *zemljišnik*, a u zadnjem desetljeću *zemljištnik* i *zemljištne knjige*.

Dokazom diobne izprave ta je dioba zadruga Cepak br 15 u Strmcu jošter god 1872, dobrovoljnom nagodom dovršena, te su prema toj diobi razdijeljene stranke: Josip, Ljudevit, Franjo, Joža i Tomo faktično uživanje razdijeljenih nepokretninah odmah nastupile, a ujedno na pet jednakih dielovah u *gruntovnici* jošter dne 27. srpnja 1876 pravom vlasništva uknjižene. (1890-e, 4.)

... da može parnice zametati i postupati po svom razboru, primati prve tužbe, prve naredbe i odluke svake vrsti, a osobito u poslovih *zemljištnika*... (1870-e, 5.; 1910-e, 10.)

Nasuprot tuženi Roža Gjuran, Kata Kundek i Mara Podlejan kao nasljednici pok. Marka Podlejan – priznaju da tužitelj upisan u *gruntovnici* kao suvlastnik u ¼ diela na preporne nekretnine i da je taj upis usljedio na temelju diobnog lista od 24/X. 1890. broj 2163... (1910-e, 7.)

... odluke i presude sudbene naročito pak u pogledu *zemljištnih knjiga* donešene odluke mjesto menie primati... (1915.)

U jezičnoj upotrebi je, dakle, već od sredine 19. stoljeća prevladala njemačka djelomična ili sekundarno adaptirana posuđenica *gruntovnica*³⁰⁶ koju upotrebljavaju *Gruntovni zakoni* (§. 1, str. 257 i dr.) kao najvažniji zakoni u tom području. Isti zakon ipak upotrebljava i djelomičnu prevedenicu *zemljišnik*³⁰⁷, ali u svezi *katastralni zemljištnik*, što je različito od *gruntovnice* (GruZ str. 179). Neologizam *zemljišnica* koju je *Terminologija* iskovala u duhu hrvatskog jezika za njem. *Grund-Buch* u svakodnevnoj jezičnoj praksi sudova uopće nije zaživjela. *Gruntovnicu* je rabila zakonodavna praksa, a ta je imenica i narodu vjerojatno bila bliskija zbog dotadašnje upotrebe njezina njemačkog uzora *Grundbuch*³⁰⁸. Mažuranić je ne navodi, a nema niti izvedenice s osnovom *grunt-*, dok je Akademijin rječnik spominje s napomenom da se upotrebljava samo „u naše vrijeme kod pisaca” (1887-1891: 481, sv. III).

Svi ti nalazi upućuju na to da se riječ počela upotrebljavati u novije vrijeme, dakle vjerojatno u drugoj polovici 19. stoljeća. Gruber (1911: 327) u svojoj analizi pravne terminologije u zakonskim tekstovima oštro osuđuje upotrebu riječi *gruntovnica*. Napominje da u prvim zakonima i u starijoj pravnoj praksi „nema traga ovoj jezičnoj nakazi”, već da se kasnije pojavila i „žilavo se uzdržala do današnjega dana”. Naziva *zemljiš(t)nik* i *zemljiš(t)ne knjige* također nema u starijim rječnicima. *Akademijin rječnik* spominje ih s potvrdom samo

---

³⁰⁶ Vidi poglavlje 5.3.4.

³⁰⁷ Vidi poglavlje 5.3.3.

³⁰⁸ Ne zaboravimo da su do početka pedesetih godina devetnaestog stoljeća u upotrebi bili zakoni pisani isključivo na njemačkom jeziku.

zemljiš(t)nika tek kod Šuleka. Petranović (1849: 32) daje prednost dvočlanom nazivu *knjige zemljištne*, a neispravnim smatra *knjige baštinske*.

Povremena pojava naziva *zemljištnik* te njemačke prevedenice *zemljištne knjige* u ovom korpusu uz kontinuiranu i dosljednu upotrebu naziva s osnovom *grunt-* navodi na zaključak da usprkos snažnom utjecaju Gruntovnih zakona nazivi s osnovom *grunt-* u svakodnevnoj stručnoj upotrebi nisu uspjeli u potpunosti prevladati kako to tvrdi Mamić (1992: 129). Dapače, očito je postojalo nezadovoljstvo nazivom koji je bio stran te su postojali pokušaji zamjene strane riječi domaćim nazivima, nastalim doduše djelomično prema njemačkom uzoru, *zemljištniki zemljištne knjige*.³⁰⁹

GRUNTOVAN → GRUNTOVAN; ZEMLJIŠ(T)NI

GRUNTOVNIČKI → GRUNTOVNIČKI

Pridjevi *gruntovni* i *gruntovnički* spominju se tek u drugoj polovici 19. stoljeća, a pojavljuju se kao dijelovi dvočlanih naziva i to u značenju 'onaj koji je u vezi s gruntovnicom odnosno pripada joj' ili pak 'onaj koji se odnosi na grunt'. Navodi ih samo *Akademijin rječnik*. U sudskim su dokumentima zabilježeni od 1870-ih godina do konca promatranog razdoblja. Iako ih GruZ (str. 96 i str. 208) u nekim svezama, kao što su, primjerice, *gruntovni/gruntovnički uložak*, te Biljegovniku (str. 179) u *gruntovna/gruntovnička parnica* upotrebljavaju kao istoznačnice, primjeri iz korpusa pokazuju da se u svakodnevnoj stručno-jezičnoj praksi *gruntovni* rabio u određenim svezama – *gruntovni napisnik*, *gruntovni uložak*, *gruntovna oblast*, *gruntovni ured* itd., a *gruntovnički* u drugima – *gruntovnički poslovi*. Takvi nalazi uglavnom potvrđuju tvrdnje *Akademijinog rječnika* koji definira *gruntovan* kao 'onaj koji pripada gruntu', a *gruntovnički* kao onaj 'koji pripada gruntovnici'. No ima i odstupanja, pa tako postoji *gruntovni ured*, a trebao bi biti *gruntovnički ured*. Može se, dakle, reći da se u praktičnoj upotrebi za naziv *gruntovni* i *gruntovnički* nazire težnja k značenjskoj različitosti o

---

³⁰⁹ Gruber navodi da su u starijem sudbenom stilu (po prilici od 1852. – 1880. god.) i u tadašnjim pravnim tiskanicama nađeni izrazi *zemljišni*, *zemljišne knjige* i *zemljišnik*, te se čudi kako su tako „pravilni izrazi” zamijenjeni „monstruoznim kovanicama”. Nalazi iz ovog istraživanja, međutim, potvrđuju upotrebu *zemljištnika* i *zemljišnih knjiga* u kasnijem razdoblju.

čemu svjedoči i uglavnom različita distribucija, ali kako postoje nedosljednosti u primjeni, te razlike ipak nisu još sasvim ukorijenjene u svijesti govornika³¹⁰.

U nekoliko dokumenata iz sedamdesetih godina 19. stoljeća, te drugog desetljeća 20. stoljeća kao alternativa spomenutim germanizmima u širem smislu pojavljuje se još i pridjev *zemljiš(t)ni* izveden iz domaće riječi *zemlja* i to također u dvočlanim nazivima *zemljišni predmet* i *zemljištne knjige*. Prema *Akademijinu rječniku* i to je neologizam koji je zabilježen samo kod Šuleka za *Grundgebühr* i *Grundrente*, *zemljišna pristojba* i *zemljišni prihod*, te u *Terminologiji*, *zemljišni prihod* kao prijevod za *Grund-Zins*, a povremeno se pojavljuju i u zakonskim tekstovima (B str. 76). Sva su tri pridjeva neologizmi nastali polovicom 19. stoljeća, *gruntovni* izveden od sekundarno adaptirane njemačke posuđenice *grunt*, a *gruntovnički* je izvedenica sekundarno adaptirane imenice *grunt* ili djelomične posuđenice *gruntovnica*.³¹¹

Neporečeno jest, da mi sa protivnici sačinjavamo zajednicu, pak isto tako kako ta zajednica glede nekretninah upisanih u *gruntovnom napisniku* br. 1. občine dolnji Lomnica postoji... (1870-e, 6.)

... da prima prve i sve druge naredbe i odluke i u *zemljišnom predmetu*:... (1870-e, 10.)

Ovo dokazuje takodjer *gruntovni izvadak* /2. (1890-e, 18.)

Obava se nalaže *gruntovnom uredu*. (1910-e, 13.)

... da prima tužbene i sve druge naredbe i odluke po imenu i one, koje se izdadu u *gruntovničkih poslovih*... (1890-e, 15.)

Rezultati analize dokazuju da u svakodnevnoj jezičnoj praksi ipak nisu u potpunosti prevladali pridjevi izvedeni od naziva *grunt* i *gruntovnica* već da je i u ovom segmentu, kao i za imeničke nazive *gruntovnica* i *zemljiš(t)nik*, u praksi vidljiva svijest o važnosti domaćih naziva.

IZKNJIŽBA → IZKNJIŽBA; IZKNJIŽENJE

U analiziranim se sudskim dokumentima tijekom cijelog razdoblja u značenju 'izbrisati iz javnih knjiga' spominje naziv *izknjižba* odnosno u 20. stoljeću i *izknjiženje* te pridjev

---

³¹⁰ Jednaku značenjsku razliku željela je stvoriti i *Terminologija* prevodeći *Grunt*- u složenicama kao *zemljišni* ako se odnosio na *zemlju* (npr. *Grund-Zins-zemljišna daća*), a *zemljišnični* (npr. *Grund-Buchsgebühr-zemljišnična pristojba*) kada se odnosio na *gruntovnicu*.

³¹¹ Vidi poglavlje 5.3.4.

izknjižbeni. Naziv *izknjižba* daje i *Terminologija* za njemačku riječ *Extabulation* i izraz *bücherliche Löschung*, dok OGZ (§. 1446) i GPP (§. 126) preferiraju *izbrisanje*. Mažuranić nije zabilježio niti jedan od dvaju naziva. *Izknjiženje* je u *Akademijinu rječniku* zabilježeno, ali tek s uputom da znači isto što i *izknjižba*. Naziv *izknjižba* je, iako je riječ o neologizmu koji se prema *Akademijinu rječniku* prvi put spominje pedesetih godina 19. stoljeća, u praksi velikim dijelom bio usvojen već od samog uvođenja, jednako kao i *uknjižba*, i zadržao se, ali uz povremenu pojavu glagolske imenice *izknjiženje*.

S obzirom na mnogo veću učestalost i kontinuiranu upotrebu, imenica *izknjižba* svakako se može smatrati prihvaćenijom. To upućuje na činjenicu da su u slučaju *izknjižbe* kao i *uknjižbe* prevladali nazivi koje je predložila *Terminologija* i djelomično upotrebljavalo zakonodavstvo (*uknjižba*).

... da nagode sklapa, da izhadja i opet ukida ili oprašta sjegurnosti, sekvestracije, zabrane, zabilježbe i uknjižbe, da dozvoljuje *izknjižbe*... (1870-e, 7.)

... predbilježbe i uknjižbe u javnih knjiga izposlovati, od takovih odustati i izjavu *izknjiženja* dati... (1910-e, 22.)

Izraze *uknjižba* i *izknjižba* komentira i Gruber (1911: 438). u svom članku „Hrvatski pravni jezik” te iznosi da su u upotrebi od kada su uvedene javne knjige. Primjećuje da su nastali prema analogiji s latinizmima *inabulacija* i *ekstabulacija*, jer „tabula u ovom smislu znači javna knjiga”. U hrvatski su vjerojatno ušli preko njemačkog latinizma *Extabulation*, te njemačke doslovne prevedenice *Verbuchung*.³¹² Budući da se intabulacijom u javne knjige upisuje sve, što se na njih odnosi, tvrdi da bi duhu našeg jezika više odgovarali termini *upis* i *ispis* odnosno *brisanje* (isto).

IZPLATA → IZPLATA/ISPLATA; IZPLAĆIVANJE/ISPLAĆIVANJE

Nazivima *izplata/isplata* te *isplaćivanje* sudska praksa imenuje 'radnju plaćanja ukupne sume za nešto'. *Izplata*, a kasnije *isplata* zabilježena je u svim promatranim desetljećima. Iako se taj naziv čini prihvaćenim i ukorijenjenim, kao istoznačnica se od 1870-ih pa do konca razdoblja povremeno ipak pojavljuje glagolska imenica *isplaćivanje*. Naziv *izplata* Mažuranić ne spominje. *Akademijin rječnik* ga potvrđuje tek od pedesetih godina 19. stoljeća kod Vuka i

---

³¹² Vidi poglavlje 5.3.2.

Bogišića (1878). Takvi podatci navode na zaključak da je naziv *izplata/isplata* nova izvedenica od staroga glagola *izplatiti*. *Izplatu* ima i *Terminologija za Bezahlung*, a ista riječ je i u upotrebi u zakonskim tekstovima (GPP §. 438). *Izplaćivanje* nije zabilježeno ni u jednom rječniku, a ni u zakonskim tekstovima.

Obtuženik Tomo Lakšetić obsudjuje se iz ogluhe na *izplatu* duga od 69 fr. 59 kr.... (1850-e, 20.)

Nu protivnik uzprkos toga podnio je proti meni tužbu na *isplatu* svote od K 417.35 spp.... (1910-e, 17.)

Kao dokaz da protu-stranka nije ništa nikada doprinjela za *isplaćivanje* kupovnine nudjam dokaz putem odlučne prisege ... (1910-e, 16.)

Zanimljivo je da se ovdje glagolska imenica kao istoznačnica prvi put pojavljuje tek sedamdesetih godina (a ne već sredinom stoljeća) i uspijeva se održati do konca razdoblja. Suprotno je to primijećenom tijeku razvoja za drugo nazivlje u kojem se glagolske imenice upotrebljavaju uglavnom u početku uvođenja hrvatskog nazivlja dok se još traži adekvatan izraz, obično kraći, koji se zatim etablira kao bolji i prihvaćeniji, a glagolska imenica nestaje i više se ne pojavljuje. Takvi nalazi upućuju na činjenicu da riječ *isplata* ipak još nije prevladala i ušla u svijest svih govornika kao najbolji mogući izbor.

NAGODA → NAGODA; NAGODBA

Nagoda je jedna od riječi oko koje sudska praksa nije imala puno dvojbi. Rabio se od pedesetih godina devetnaestog stoljeća do konca razdoblja. Uz *nagodu* je, ipak, krajem promatranog razdoblja zabilježena i riječ istog korijena, ali drukčije tvorbe *nagodba*. Dokaz je to da je ipak postojala sininimija, no naziv *nagoda* bio je uvriježen i nedvojbjen, dok se druga varijanta, *nagodba*, pojavila tek kasnije i to i tada, u drugom desetljeću 20. stoljeća, s mnogo manjom učestalošću od *nagode*.

Imenice *nagoda* jednako kao i njezine druge varijante *nagodbe* nema u starim izvorima. Mažuranić kod književnika iz XVI. stoljeća nalazi samo *nagodje* i *nagodjenje*, glagolske imenice izvedene od glagola *nagoditi* odnosno *nagoditi se* za koji Mažuranić tvrdi da je stari hrvatski glagol koji znači *urediti, načiniti, srediti, pogoditi se* itd. i koji se „čuje sada u puku, baš sa značenjem pravničkim” (Mažuranić 1908-1922:702). On nadalje pretpostavlja da je sve učestalijoj upotrebi toga glagola pridonijela upravo „pravnička terminologija” (isto). Šulek obje riječi navodi za njemačke termine *Ausgleich, Abfindung* i *Ausgleich*. *Akademijin*

rječnik i *nagodu* i *nagodbu* potvrđuje tek od polovice 19. stoljeća, *nagodbu*, između ostalog, i kod Bogišića u *Crnogorskom zakoniku* i Petranovića. Oba naziva nađena su i u zakonskim tekstovima. OGZ upotrebljava naziv *nagodba* (§.1008., §. 1380.-1390.), a u članku 1380. ga i definira:

„*Nagodba* zove se ona pogodba obnovna kojom se prava sporna ili dvojbeni tako ustanovljuju, da svaka stranka zamienito obvežuje se nešto dati, učiniti ili propustiti.”

GPP pak govori o *nagodi* (§. 372.-375). Takvi nalazi pokazuju da u slučaju *nagode* i *nagodbe* niti zakonodavna praksa nije bila suglasna. U *Terminologiji* se također rabi naziv *nagodba* za njemački *Abfindung*, ali se *Abfindungsschein* naziva *nagodnica*, a *Abfindungsbetrag* *nagodni iznesak*. Pravdonoša *nagodbu* ima za njem. *Vergleich*. Naziv *nagoda*, koji je prevladavao u upotrebi sudske prakse, *Terminologija* ne navodi. Može se pretpostaviti da je ishodišna riječ bila glagol *nagoditi se* iz čijeg su se korijena dvojako izvodile riječi. Budući da je imenica *nagodba* šire potvrđena, a ima dvostruku potvrdu i na polju prava, u *Terminologiji* i OGZ-u, a *nagodu* rabi samo GPP, moglo bi se očekivati da će u svakodnevnoj sudskoj jezičnoj upotrebi prevladati upravo *nagodba*. Međutim, sudska praksa ovdje je pokazala da bira naziv koji je vjerojatno bio bliži puku, a ne nužno onaj koji su predlagali zakonodavci i lingvisti .

U ostalom kako u mojem govoru naveo jesam, tako i na dalje molim, da izvoli po zaključenoj razpravi zapravo priznati, da ja nisam dužan mome protivniku kao cesionaru Valentina Celle na temelju krstjene *nagode* obrokniti dug sa 50 for 4 % kamati naplatiti... (1850-e, 1.)

... da traži i podjeljuje rokove i povrate, da *nagode* sklapa, da izhadja i opet ukida ili oprašta sjegurnosti, sekvestracije... (1890-e, 21.)

Ja Fabijan Miholić prihvaćam gornju *nagodbu* u cjelosti i odustajem od tužbe... (1910-e, 18.)

Na temelju pravomoćne ovosudne *nagode* od 6/5 1910 (.....) dozvoljuje se radi dužnih ovrhovoditelju K 394 f – glavnice sa 6 % kamati tekućimi... (1910-e, 2.)

NAKNADITI → NAKNADITI; NADOKNADITI

Jednako kao i *naknadu* sudska praksa je prihvatila i glagol *naknaditi* za njem. *entschädigen*. Mažuranić glagol spominje u kontekstu imenice *naknada* i upućuje na *Akademijin rječnik* koji *naknaditi* bilježi u više značenja, između ostalog i za *naknaditi štetu*. Nalazi se i u *Terminologiji*. Zakonski tekstovi, međutim, paralelno upotrebljavaju nazive *naknaditi* (OGZ

§. 383, GPP dodatak §. 71 str. 223) i *nadoknaditi* (GPP §. 584). Pod utjecajem zakonodavne prakse glagol *nadoknaditi* pojavljuje se kao istoznačnica i u jezičnoj upotrebi sudske prakse. Sinonimija se pojavljuje 1890-ih godina i ne razrješava se sve do konca promatranog razdoblja. *Nadoknaditi*, doduše, nije zabilježen kao stari pravni naziv kod Mažuranića, ali ga *Akademijin rječnik* potvrđuje kod Stulića i Vuka, te u književnim tekstovima, između ostalog i u svezi *nadoknaditi štetu*. Oba glagola sudovi rabe u kontekstu *parbenih troškova*.

... imadu tuženikom Juraju i Petru Klafuriću *naknaditi* parbene troškove sa 90 for. 30 u. za 14 danah pod prietnjom ovrhe. (1870-e, 3.)

... da je dužan izpunjavati otčinske dužnosti kao i *naknaditi* tuženom parbeni na 22 fr 85 X u obredjeni trošak u roku od 14 dana... (1890-e, 5.)

... ustupiti nam tu parcelu u posjed i u uživanje te nam *nadoknaditi* parbene troškove u rok od 14. dana pod pretnjom ovhe. (1890-e, 2.)

OSIGURANJE → OSIGURANJE; SJEGURNOST

Pravni naziv *osiguranje* za 'radnju kojom se nešto čini sigurnim, osigurava' rabi se od pedesetih godina devetnaestog stoljeća. Već 1870-ih uveden je istoznačni naziv *sjegurnost*. Oba naziva ostaju u upotrebi do konca razdoblja.

... *osiguranje*, uzapćenje, zatvor, da isposluje, od tužbe da odustane, nagodu da zaključi... (1850-e, 17.)

I jerbo se Dora Gjureković očitova, da neima čim duga toga izplatiti, s toga sam za *osiguranje* i iztjeravanje istoga u stanu ovršenika Stefana zaplienio, i po procjeniteljih, opomenutih na svetinju jurve položene vještačke prisege, procieniti dao sliedeće stvari... (1870-e, 11.)

... da traži i podeljuje rokove i povrate, da nagode sklapa, da izhadja i opet ukida ili oprašta *sjegurnosti*, sekvestracije, zabrane, zabilježbe i uknjižbe... (1870-e, 19.; 1910-e, 3.)

Siguranje, *sigurnost* i *segurstvo* kao imenice nastale od lat. pridjeva *securus*, *tutus* = pouzdan, *miran* spominje Mažuranić i navodi izvore iz 15. stoljeća. Imenica *osiguranje* prema *Akademijinom rječniku* postoji kod Belostenca, a kao prijevodni ekvivalent za njemačke pravne termine *Sicherstellung* uzima je i *Terminologija*³¹³. *Segurnost* ima Belostenec za *securitas*, *dojti u segurnost*, dok drugi rječnici navode *sigurnost*, jednako kao i Zbornik

---

³¹³ *Terminologija* ovu imenicu višestruko rabi, pa tako njome prevodi i njemački europeizam *Assecuranz* te termin *Versicherung*.

zakona (1852), *Terminologija* (*jemand sicher stellen, dati kome sigurnost*) i Petranović. Zakonski tekstovi imaju imenicu *osiguranje* (GPP §. 387.-395.).

Dakle, iako se *Terminologija* i zakonodavna praksa ovdje slažu oko izbora naziva, u svakodnevnoj se stručnoj jezičnoj praksi uz preporučeni naziv *osiguranje* do konca razdoblja održao jednako tako stari naziv *sjegurnost*.

OSUDA → OSUDA; ODSUDA

PRESUDA → PREDSDUDA

Naziv *osuda* pojavljuje se u punomoćima u dvije inačice: *osuda* i *odsuda*. Prevladava riječ *osuda* dok se *odsuda* pojavljuje u manjem broju sudskih dokumenata, ali je prisutna sve do konca promatranog razdoblja. *Odsuda* se uz naziv *osuda* često paralelno rabi u istim dokumentima, pa čak i u istim rečenicama, još u devedesetim godinama, da bi u dvadesetom stoljeću njezina učestalost postala manja.

... odluke i *osude* svake versti mesto nas primati... (1850-e, 14.)

... da se proti *osudam* i odlukam prizivlje i uteče, moli pregled *odsudah*, dojavlja njihovu ništetnost... (1870-e, 19.)

... pošto u pogledu napadnutih *osuda* nižih sudova ne postoji nijedan od razloga ništovnih... (1910-e, 6.)

Nazivi *osuda* i *odsuda* pripadaju starom hrvatskom pravnom jeziku i upotrebljavali su se u značenju latinskih riječi *condemnatio* (Mažuranić), ali i *sententia* (Belostenec). *Akademijin rječnik* navodi *odsudu* u značenju 'presuda' i uz komentar da se upotrebljava kod Gundulića samo u najstarijim rukopisima, dok je u drugima *osuda* (1917-1922: 686). *Odsudu* spominje Belostenec u svom rječniku upravo u značenju *sententia* kao i glagol *odsuditi* (Mažuranić 1908:855-856). Budući da *sententia* označava širi pojam koji obuhvaća pozitivnu i negativnu presudu s gledišta okrivljenog, *Terminologija* je za njemački *Urtheil* uzela naziv *presuda*, a za uži *Verurtheilung*, koji se upotrebljava u negativnom smislu, prihvaća *osudu* (Mamić 1992:67). Mažuranić, međutim, još u drugom desetljeću dvadesetog stoljeća tvrdi, da „to nazivlje u nas ipak ni sada nije dosljedno i svestrano prihvaćeno“ (1917:856).

Upravo o takvom stanju u autentičnoj jezičnoj upotrebi govore i nalazi iz korpusa. Tu se paralelno rabe termini *osuda* i *odsuda*, a sporadično, u kontekstu donošenja odluke o snositelju sudskih troškova, od 1870-ih nađen je i naziv *presuda*. Gotovo na samom koncu razdoblja u jednom sudskom dokumentu pojavljuje se i njezina inačica *predsuda*. Iz konteksta sudskih dokumenata mogli bismo naslutiti da se *osuda* rabila u značenju latinskog *condemnatio*, odnosno njemačkog *Verurtheilung*, dok je *odsuda* možda u skladu sa starijom upotrebom koju navodi Bjelostenec značila isto što i *sententia* odnosno *Urtheil*. Za *sentenza*, *Urtheil* je navodi i *Pravdonoša*. No to može biti tek pretpostavka. Naziv *osuda* potvrđen je u nizu članaka GPP-a (§. 296-309 i dalje). Isti zakon rabi i termin *presuda* (§. 295 i dr.), ali sa značenjskom razlikom. Nalazi iz korpusa upućuju na to da je *presuda* odluka kojom se određuje tko snosi parbene troškove, no GPP (§. 295) definira je kao širi pojam koji obuhvaća različite vrste „rješidbi” kao što su *osuda* i *odluka*. *Presudu* i Mažuranić (1908-22, 856) smatra općenitijim nazivom.

Presuda na naknadu parbenih troškovah osniva se na §. 573. g. p. p. (1870-e, 20. i 1910-e, 4.)

Sve je to napadnuta *osuda* imala barem kod *presude* glede parbenog troška u obzir uzeti. (1890-e, 8.)

PRAVNO SREDSTVO → PRAVNO SREDSTVO; PRAVNI LIEK

Za pravni naziv koji se na njemačkom naziva *Rechtsmittel* sudski dokumenti u svim razdobljima upotrebljavaju naziv *pravno sredstvo*, a 1870-ih pojavljuje se i naziv *pravni liek* koji se zadržao također do kraja razdoblja. Niti jedan naziv ne bilježe ni Mažuranić, niti *Akademijin rječnik*, pa se može s velikom vjerojatnošću zaključiti da je riječ o neologizmima nastalim po njemačkom uzoru.

... dozvoliti, prisege svake fele ponuditi, naložiti, primiti, i odvratiti, osiguranja zatvore, zastave, zabrane i unešenja u javne knjige izposlovati, i opravdati, kao i u obče svako provizorno *pravno sredstvo* poprimiti... (1850-e, 14.)

... da blagoizvoli napadnutu osudu promijeniti i suditi polag našeg odgovora, eventualno ukinuti dopitan mi za ovaj *pravni liek* ovaj Trošak... (1890-e, 1.)

...podnosi pritužbe i od ovih *pravnih sredstvah* odustaje... (1890-e, 10.; 1910: 3)

S tih razloga molim slavni kr. kotarski sud, da izvoli ovaj moj *pravni lijek* sa svimi spisi podastrijeti veleslavnom kr. banskom stolu... (1910-e, 16.)

Terminologija kao prijevod njemačkog naziva *Rechts-Mittel/Schutzmittel gegen richterliche Amtsgewalt* nudi *opravno sredstvo*, ali *pravni liek* u istom značenju uvodi GPP (§. 308 i dr.). Za širi pojam *Rechts-Mittel/Mittel zur Geltendmachung eines Rechtes überhaupt* u *Terminologiji* jest *pravno sredstvo*, a isti je naziv zabilježen i u zakonskim tekstovima (GPP §. 26).

Sudska je praksa, dakle, usvojila naziv *pravno sredstvo*,³¹⁴ ali i naziv *pravni liek* u skladu sa zakonskim tekstovima te ih uglavnom upotrebljava kao istoznačnice. Kako niti Mažuranić niti *Akademijin rječnik* ne spominju navedene nazive, a nisu točno definirani niti u zakonu, nije moguće s potpunom sigurnošću reći jesu li ovi nazivi u drugoj polovici 19. stoljeća bili pravi sinonimi ili se *pravno sredstvo* već tada smatralo nadpojmom, koji je obuhvaćao sve pravne lijekove i povrate u prijašnja stanja (Vidaković Mukić 2006: 857), dok je *pravni lijek* označavao samo „ona pravna sredstva kojima subjekti mogu od nadležnog tijela tražiti da preispita napadanu odluku i da je zbog njene nezakonitosti stavi izvan snage odn. nadomijesti drugom” (isto, 854). Činjenica koju, međutim, ovaj korpus svakako dokazuje, je da su se oba naziva održala do kraja razdoblja i paralelno rabila u svakodnevnoj sudskoj jezičnoj praksi.

PRITUŽBA → PRITUŽBA; ŽAOBA; ŽALBA

Tužbi srodna riječ *pritužba* prisutna je u stručnoj jezičnoj upotrebi također već od 1850-ih godina pa do konca razdoblja. U sudskim dokumentima iz 1850-ih godina uz *pritužbu* pronađen je i glagol *pritužiti se*. Mažuranić glagol *pritužiti se* navodi u značenju 'tužiti se nekome, žaliti se komu na nekoga' i nalazi potvrdu za njega još u 16. stoljeću. Tvrdi da glagol na sjeveru služi kao refleksivni glagol za njemački *sich beschweren, beklagen*, a prema tome je za njemačku imenicu *Beschwerde* izvedena i hrvatska imenica *pritužba* (Mažuranić 1908-1922: 1160). *Akademijin rječnik*, pak, navodi potvrde za *pritužiti se* kod Popovića (za njem. *klagen*), a za 'pritužiti se sudiji, na sudu, pred sudom' u povijesnim spomenicima iz 16. stoljeća. *Terminologija* u slovenskom dijelu ima za njem. *Beschwerde* *pritožba*.

Uz naziv *pritužba* u sudskim dokumentima iz kasnijih desetljeća, pa sve do 1918. upotrebljava se i naziv *žaoba* odnosno *žaoba ništine* i *žaoba ništovana*. U nekim dokumentima iz dvadestog stoljeća stoji već *ništovna žalba*. *Žaoba* je jedna od prijevodnih

---

³¹⁴ Čini se da je naziv *opravno sredstvo* bio toliko stran stručnoj javnosti da u praksi nije niti bilo pokušaja upotrebe.

varijanti njemačkog naziva *Beschwerde* iz *Terminologije*. Osim *žao*be i *žal*be *Terminologija* navodi i *žao*bu za *uništ*bu za naziv *Nullitäts-Beschwerde*. GPP (§. 308.,339.-349.) upotrebljava naziv *žal*ba *ništ*ovna.³¹⁵ *Žal*bu potvrđuje i Mažuranić, ali u značenju 'tužba'. *Akademijin rječnik* također je potvrđuje između ostalog kao *tuž*bu ili *prituž*bu, s potvrđama kod Vuka (*Beschwerde*), Ivekovića, Bogišića, Petranovića, te s nizom književnih potvrda. *Žao*bu ne bilježe ni Mažuranić niti *Akademijin rječnik*. *Pravdoneš*in prvi izbor je *žal*ba, a kao alternativu navodi naziv *prituž*ba. Gruber (1911: 632) potvrđuje narodno podrijetlo riječi *žao*ba te odbacuje *žal*bu kao neispravan naziv.

... proti odlukam *pritužiti se*... (1850-e, 14.)

... moli pregled odsudah, dojavlja njihovu ništetnost, podnosi *prituž*be i od ovih pravnih sredstvah odustaje... (1870-e, 19.; 1890-e, 21.; 1910-e, 3.)

Proti osudi od 4. travnja t.g. br. 1804 gr. ulažemo u otvorenom roku sljedeći

Priziv i *žao*bu *ništ*ovnu. (1870-e, 7.)

Ako tuženi u roku od 3. dana iza pravomoćnosti ove osude odnosno u roku od 14 dana iza kako proti istoj nebude mjesta daljnjoj *žal*bi... (1890-e, 5.)

Nu to slavni sud učinio nije, niti se na to obazirao, već je donio napadnutu osudu i tim je opravdana naša *ništ*ovna *žao*ba. (1890-e, 1.)

*Ništ*ovna *žal*ba tuženika Roze Gjurana, Kate Kundek, Mare Podlejana, Pavla Podlejana mora se zabaciti... (1910-e, 7.)

... obnašao je kr. stol sedmorice:*ništ*ovnu *žao*bu Roze jurana, Kate Kundek, Mae Podlejana i Pala Podlejana zabaciti a njihov izvanredni previd odputiti... (1910-e, 6.)

Imenica *prituž*ba, koju je sudska praksa prihvatila, nije zabilježena niti u *Terminologiji* niti u zakonima, no čini se da je kao prijevod njemačkog pravnog naziva *Beschwerde* bila tako dobro prihvaćena o nazivlju šire stručne javnosti od samog početka uvođenja hrvatskoga kao službenog jezika na sudove da se neovisno od nazivlja koje su uvodili zakoni i *Terminologija* uspjela zadržati sve do 1918. Kad je, međutim, iza pedesetih godina novo službeno uvedeno nazivlje upotrebom zakonodavne prakse i *Terminologije* počelo ozbiljnije prodirati u svakodnevnu jezičnu upotrebu sudova, *prituž*ba je dobila svoje istoznačnice: *žao*bu i *žal*bu. Usprkos različitim varijantama koje su se pojavljivale tijekom druge polovice 19. stoljeća

---

³¹⁵ Gruber (1911: 242) u raspravi o hrvatskoj pravnoj terminologiji tvrdi da *žal*ba *ništ*ovna nije ispravno, jer se u narodu ne kaže *žal*ba, nego *žao*ba, a umjesto *ništ*ovan smatra kako treba rabiti *ništ*avan ili *ništ*av.

(*žaoaba ništine*, *žaoaba ništovana* itd.) novi nazivi *žalba* i *žaoaba* konačno su prihvaćeni u duljem izrazu kao *žalba/žaoaba ništovna*³¹⁶. *Žalba ništovna* i njezina druga varijanta *žaoaba ništovna* naposljetku su prihvaćene, kako to tvrdi i Mamić (1992: 125). Jezična upotreba sudske prakse je, međutim, pokazala da se i dalje kao njihova istoznačnica nastavio rabiti naziv *pritužba*. Važno je, ipak napomenuti da *pritužba* nije nikada bila upotrebljavana kao naslov dokumenta u kojem su se iznosili prigovori, već uvijek samo u vezanom tekstu i to uglavnom u punomoćima. Mogu se, dakle, smatrati tek djelomičnim istoznačnicama.

PRIZIVATI (SE) → PRIZIVATI (SE); POZIVATI (SE)

Jednako kao i imenicu *priziv*, sudska praksa tijekom cijelog razdoblja upotrebljava i glagol *prizivati*. Glagol *pozivati* zabilježen je u samo jednoj verziji punomoći iz drugog desetljeća 20. stoljeća. Vjerojatno se tu našao zahvaljujući utjecaju *Terminologije* koja je za njem. *appellieren* od samog početka nudila taj naziv. No, kako se u zakonskim tekstovima rabio isključivo *priziv*, *prizivni*, te *prizivanje* (GPP §. 321. i dr.) i u sudska je praksa već pedesetih godina bez dvojbe prihvatila i glagol *prizivati*.

... odustajati od tužba, nagadjati se, *prizivati se* radi osuda i moliti, da se pregledaju; ... (1870-e, 5.)

... da se proti osudam i odlukam prizivlje i uteče, ... (1910-e, 3.)

... da dozvoljuje izknjižbe, da se proti osudam i odlukam *pozivlje* i uteče, ... (1910-e, 21.)

Oba glagola bilježi *Akademijin rječnik* i to između ostalog i u pravnom značenju za *apelirati*.

SASTAVAK → SASTAVAK; SASTAV

Imenice *sastavak* i *sastav* u sudskim dokumentima označavaju 'radnju pisanja, sastavljanja sudskih spisa raznih sadržaja'. Pedesetih godina 19. stoljeća zabilježen je samo naziv *sastavak*, dok se kasnije uz njega kao istoznačnica pojavljuje i *sastav*. Oba naziva zadržavaju se u upotrebi sve do 1918. godine uglavnom u svezama: *sastav* ili *sastavak punomoćja*, *utoka*, *priziva*, *tužbe*, *ugovora*, *tužbe* itd.

Za *sastavak* ovog utoka ..... f. 3 (1870-e, 18.)

³¹⁶ Ovdje je vidljiv velik utjecaj zakonodavne prakse, budući da je prevladao izraz *ništovna*.

<i>Sastav priziva</i>	15 for. ----- nov. (1870-e, 6.)
5. „ <i>sastavak tužbe</i>	5 „ (1890-e, 20.)
<i>Sastav priziva sa žalbom</i>	(1910-e, 16.)

Mažuranić niti jedan od spomenutih naziva nije zabilježio kao stare hrvatske nazive, dok *Akademijin rječnik* imenicu *sastav* bilježi samo u općem značenju, a *sastavak* u općem značenju još od Belina rječnika, te u pravnom kontekstu u značenju 'onog što je napisano' s prvom potvrdom iz *Terminologije* za njem. *Aufsatz*, *Concept*, a zatim i kod Petranovića za *Entwurf*. Zakonski tekstovi imaju imenicu *sastav* (GPP §. 242). Pretpostavlja se da su nova značenja starijim hrvatskim riječima *sastav* i *sastavak* dodana pod utjecajem njemačkog jezika.³¹⁷

NA TEMELJU → NA TEMELJU; TEMELJEM

'Povodom nečega ili imajući nešto kao činjeničnu podlogu', najčešće nagodu, osudu, odluku, ustmenu razpravu itd. u sudskim se dokumentima u svim promatranim desetljećima izražava izrazom *na temelju*. Isti se sadržaj od 1890-ih godina označava i nazivom *temeljem nečega*. Tako postoje izrazi *temeljem pravomoćne osude*, *temeljem diobnog lista* ili pak *temeljem ustanove* iz §. 896 OGZ. Izraz *na temelju* rabi i zakonodavna praksa (GPP §. 40 i dr.). *Terminologija* ga također ima u izrazu *učiniti što na temelju naredbe* (njem. *auf Grund einer Verfügung etwas veranlassen*). *Temeljem nečega* nije zabilježeno ni u *Terminologiji* niti u zakonskim tekstovima.

S jedne strane ja Janko Curulić priznajem, da sam tužitelj Janku Cvetniću *na temelju* obveznice od 11/3 871 ... (1870-e, 1.)

Na temelju pravomoćne ovisudne nagode od 6/5 1910 [xxxxx] dozvoljuje se radi dužnih ovrhovoditelju K 394 f – glavnice sa 6 % kamati tekućimi od 1/11 1909 do plateža... zamoljena ovršna dražba pokretninah ... (1910-e, 1.)

... vidiv, da se zahtjev prvotuženoga, da se kupoprodajni ugovor et-I *temeljem* ustanova § 896 ogz. glede njega i prvotužiteljice uzdrži u krieposti nemože uvažiti jer ... (1890-e, 2.)

Niti jedan od ovih izraza nije spomenut ni u Mažuranićevom niti u Akademijinom rječniku. *Akademijin rječnik* ipak bilježi imenicu *temelj* i to u više značenja. Za ovdje spomenuti

³¹⁷ Vidi poglavlje 5.3.6.

kontekst navažnije je značenje *uzrok, pobuda, razlog*. Najranije potvrde tog značenja postoje u 18. stoljeću, a od kasnijih je važna Petranovićeveva za *Grund, fondamento*.

Budući da nisu potvrđeni u rječnicima, može se zaključiti da su izrazi *na temelju* i *temeljem nečega* stvoreni polovicom 19. stoljeća kao prevedenice njemačkog izraz *auf Grund von*³¹⁸. Za tu tvorbu upotrijebljena je starija riječ *temelj* koja je time dobila još jedno novo značenje. Nalazi iz ovog korpusa sugeriraju da se u svakodnevnu jezičnu upotrebu najprije probio dvočlani izraz *na temelju*, vjerojatno jer je bio rašireniji, a imali su ga i zakonski tekstovi i *Terminologija*. Novotvoreni kraći, jednočlani naziv *temeljem* pojavio se tek kasnije kao njegova istoznačnica, možda da bi se zadovoljio terminološki zahtjev kratkoće, te se nastavio upotrebljavati do konca razdoblja. Međutim, iako kraći, nije uspio potisnuti prevedenicu *na temelju*.

TUŽBENI → TUŽBENI; TUŽBOVNI

Pridjevi *tužbeni* i *tužbovni* izvedeni su iz imenice *tužba* i u pravnom jeziku sudova i stranaka označavaju 'ono što se odnosi na tužbu pred sudom'. U različitim sudskim dokumentima ovog korpusa upotrebljavaju se u dvočlanim nazivima *tužbeni/tužbovni zahtjev*, *tužbena/tužbovna naredba i odluka*, te *navodi tužbeni*. Pridjev *tužbeni* zabilježen je od 1870-ih godina pa kontinuirano do 1918., dok se druga varijanta pridjeva nastalog od imenice *tužba*, *tužbovni*, u korpusu pojavljuje tek devedesetih godina 19. stoljeća i od tada se uz *tužbeni* usporedo rabi do konca razdoblja. Pojava dviju varijanti upućuju na postojanje dileme oko toga kako pravilno tvoriti pridjev od imenice *tužba*.³¹⁹ Zadržavanje takvog stanja sve do 1918. potvrđuje da, iako je *tužbeni* šire prihvaćen, pa ga ima i *Terminologija* za složenice *tužbena činjenica* (njem. *Klage-Factum*), *tužbeni članak* (njem. *Klage-Punct*) i u izrazu *tužbeno pravo* (njem. *Recht auf Klage*), te zakonodavna praksa (GPP str. 244) u nazivu *tužbeni zahtjev*, a prema navodima iz *Akademijina rječnika* spominju ga i Vitezović, Belostenec, Šulek, Popović, dok *tužbovni* nije zabilježen ni kod Mažuranića niti u *Akademijinu rječniku*, naziv *tužbovni* je bio prilično

---

³¹⁸ Vidi poglavlje 5.3.3.

³¹⁹ Gruber (1911: 156) oblik *tužbovni* smatra neispravnim, jer tvrdi da je po analogiji s *nagodben, glazben, svadben*, pridjev od riječi *tužba tužben*. Tađer smatra, da je ispravno reći *tužbeni zahtjev*, a ne zahtjev tužbe, kako se u pravničkom stilu također govorilo, jer su prema njegovu mišljenju to točni termini za njemačke riječi *Klagebegehren* i *Klageanspruch*.

duboko ukorijenjen u narodu i svakodnevnoj stručnoj upotrebi te ga nije mogao lako potisnuti naziv *tužbeni*.

... da prima *tužbene* i sve druge naredbe i odluke po imenu i one, koje se izdadu u gruntovničkih poslovih... (1870-e, 19.)

... a osim toga nije ni nadtutorstvena oblast u ime malodobnika taj pravni posao odobrila, te je stoga iz tih razloga taj kupoprodajni ugovor ništetan, te se imalo *tužbovnom* zahtjevu udovoljiti. (1890-e, 7.)

... da se ... navedene u gori pomenutoj tužbi okolnosti po §. 40. g. pp. za istinite priznadu i usljed toga osuda s ogluhe po *tužbenom* zahtjevu izreče, te naknadu sljedećih troškovah dosudi:... (1910-e, 5.)

Kao što je već u uvodu u ovom terminološkom modelu istaknuto, neki su pravni pojmovi pedesetih godina 19. stoljeća bili označavani samo jednim nazivom. Kasnije se ipak pojavila sinonimija dvaju ili triju naziva koja je prema nalazima iz korpusa ostala nerazriješena sve do 1918. godine. I ovdje je utvrđeno da su to u većini novotvoreni nazivi s tek ponekom starom hrvatskom riječju. Katkad su u konkurentskom odnosu po dvije varijante istog naziva, a katkad sasvim različiti nazivi. Nije uočena neka osobita pravilnost s obzirom na izvor konkurentskih naziva. Kod nekih pojmova po dva ista istoznačna naziva, osim u dokumentima sudova, pojavljuju se i u zakonima ili *Terminologiji*, ili u oba ta izvora. Za neke pojmove se uz naziv koji imaju zakoni i *Terminologija* zadržala i stara narodna riječ za isti pojam.

5.2.8. Ostali nazivi

U ovom su poglavlju prikazani nazivi za koje nisu pronađeni podaci za cijelo razdoblje. Budući da su ti nalazi iznimno zanimljivi za analizu i pridonose uvidu u razvoj pravnog nazivlja odlučeno je da će i oni biti obuhvaćeni istraživanjem.

DOSJELOST; DOSJESTI/DOSJEDATI

Pravne nazive *dosjelost* i *dosjesti* odnosno *dosjedati* OGZ (§. 1452) definira na sljedeći način: „Ako se zastarielo pravo usljed posieda zakonitog prenosi u isto vrieme na koga

drugoga; zove se pravo dosjedeno, a način taj stečenja zove se dosielost.” Ne navode ih ni *Akademijin rječnik* niti Mažuranić³²⁰, a *Terminologija* ih predlaže za njemačke nazive *Ersitzung* i *ersitzen* jednako kao i *Pravdonoša*. Stoga se s velikom vjerojatnošću može ustvrditi da je riječ o novim hrvatskim pravnim nazivima iskovanim 1850-ih pod njemačkim utjecajem za novi pravni institut koji u hrvatskom pravu do tada nije postojao.³²¹ U analiziranom korpusu ne postoje podaci o pojavi tih riječi u drugoj polovici 19. stoljeća, no njihovo pojavljivanje početkom 20. stoljeća i to bez sinonima svjedoči o tome da je te nove nazive, u skladu s prijedlogom *Terminologije* i upotrebom u zakonskim tekstovima, prihvatila i sudska praksa.³²² Bogišić (1888: 11) kritizira nerazumljivost ove prevedenice iz njemačkoga, tvrdeći da nije narodu ništa razumljivija od strane riječi koja je služila kao uzor. Naziva je primjerom „narobskijeg ugledanja na riječ *Ersitzung* te otkriva (1888: 15) da je *dosjelost* djelo Bečke terminološke komisije koja je stvarala *Terminologiju*.³²³

Manjka dakle u ovom slučaju za *dosjelost* u smislu §.1460 o.g.z. istečenje vremena /§.1465 o.g.z./ od 30 godina.- (1910-e, 7.)

Pošto od razvrgnuća zadruge do tužbe nije proteklo 30 godina nije zastarjelo pravo tužiteljevo, niti su tuženici mogli *dosjesti* kakova prava (1910-e, 7.)

DIOBNI LIST; DIOBNA IZPRAVA

Iz stare hrvatske riječi *dioba* izvodi se i pridjev *diobni* koji se u dokumentima sudske prakse pojavljuje u svezi *diobna izprava* i *diobni list*, dvočlanim prevedenicama njem. naziva *Theilzettel*.³²⁴ Postojanje dvaju istoznačnih naziva još početkom 20. stoljeća svjedoči o činjenici da sinonimija sve do konca promatranog razdoblja nije bila razriješena. *Terminologija* predlaže *diobenu cedulju* ili *diobni list*. Mažuranić također navodi *list*, ali ga naziva *dielnim listom*. *Akademijin rječnik* ovaj naziv ne sadržava.

Dokazom *diobne izprave* ta je dioba zadruga Cepak br 15 u Strmcu jošter god 1872, dobrovoljnom nagodom dovršena, te su prema toj diobi razdieljene stranke:... (1890-e, 18.)

... kada je naime usliedio njen raspis temeljem *diobnoga lista* od 24. listopada 1890... (1910-e, 6.)

³²⁰ Strohal (1909.) u kontekstu rasprave o novoj pravnoj terminologiji naglašava važnost riječi *dosjelost*.

³²¹ Vidi poglavlje 5.3.2.

³²² Petranović *Ersitzung* prevodi nazivom *izsjelost*, a Bogišić (1877: 28) taj naziv svrstava u „nakaze” nastale mehaničkim prevođenjem stranih naziva koje nitko ne može razumjeti. Bogišić (isto) smatra da takve prijevode mogu stvarati oni koji ne znaju „ni prirode prava ni prirode jezika”.

³²³ Vidi poglavlje 5.2.2.

³²⁴ Vidi poglavlje 5.3.3.

DUPLIKA

Naziv *duplika* zabilježen je u sudskim dokumentima iz pedesetih godina 19. stoljeća u značenju 'odgovor na protuodgovor'. Uz njega rabio se i glagol *duplicirati*. U kasnijim desetljećima, međutim, u dostupnim sudskim spisima takva vrsta dokumenta nije pronađena, pa je izostao i podatak o njegovu nazivu. Mažuranić navodi rijač *duplica*, ali u značenju 'dvostruk' ili pak 'dvostruka kazan'. *Akademijin rječnik* ne bilježi niti jednu od ovih riječi. U oba primjera riječ je o europeizmima za koje se može pretpostaviti da su kao pravni nazivi u ovom značenju u hrvatski primljeni zahvaljujući njemačkom posredništvu.³²⁵

Ota replika sa parnice braniteljom g Josipom Zvada sobuje se za da *dupliku* svoju do 14 danah od uručjenja računa jur amo predloži, i u tome iste parnice branitelju dvopisu replike osobno putem glasničtva, i Miško Kranić i dotični tražitelj u izvoru prenavedene replike kroz odxxx gosp Slavoljuba Vulakoviča putem kot. Suda Vgoričkoga shodno ubaveštju se. (1850-e, 11.)

Predloženu i samnom [xxxxxx] sledeća navadjam i zajedno *dupliciram*:... (1850-e, 7.)

Terminologija za njemački naziv *Duplik* predlaže hrvatski ekvivalent *drugotnica*. Isti prijedlog ima i *Pravdoneša*. Zakonodavna praksa prednost daje istom nazivu (B, str. 19 i GPP, §. 19), ali GPP u zagradi kao alternativu navodi očito stariju riječ *duplika*.

Upotreba naziva *duplika* u sudskim dokumentima iz 1850-ih godina potvrđuje pojavu koja je primijećena i u drugim pravnim nazivima. Naime, novo pravno nazivlje do kraja pedesetih godina u praksi još nije bilo prihvaćeno, već su se rabili stariji nazivi, u ovom primjeru, kao i za naziv *replika*, europeizam latinskog podrijetla koji je najvjerojatnije preuzet iz njemačkoga. Koliko dugo se *duplika* u praktičnoj upotrebi zadržala, je li tek jedno desetljeće ili dulje, analizirani korpus, na žalost, ne otkriva.

PRVOMOLBEN; PRVOSUDAN; DRUGOMOLBEN; DRUGA MOLBA

Sudove prvoga, drugoga i trećeg stupnja sudska je praksa prema podacima iz ovog korpusa nazivala dvojakim nazivima, iz kojih su onda izvođeni i odgovarajući pridjevi. Tako su u upotrebi istodobno bili pridjevi *prvomolben* odnosno *drugomolben* te dvočlani nazivi za sudove *druga molba* te *sud prve molbe* (GPP §. 90, 515; GrZ str. 182, §. 21), koje je preferirala zakonodavna praksa. Uz spomenute nazive pojavljuje se i pridjev *prvosudan* koji

---

³²⁵ Vidi poglavlje 5.3.7.

je u skladu s preporukom *Terminologije*. *Terminologija* je, naime, njem. *Instanz* prevela sa *sud* ili *stupanj*, pa za izraz *Behörde erster, zweiter, dritter Instanz* nudi *oblast prvoga, drugoga, trećega stupnja*, dok za *erstrichterlich* ima *prvosudni*. U korpusu su navedeni pridjevi i imenice, dijelovi višechlanih naziva *drugomolbeno sudište, visoka druga molba, prvomolbena osuda i prvosudna osuda*.

Slavni sude izvoli ovaj utok sa spisi podnieti preko veleslavnog kr. banskoga stola visokomu kr. stolu sedmorice, koji blagoizvoli napadnutu riešitbu preinačiti odnosno ukinuti, te naložiti *drugomolbenomu sudištu*, da mimo neosnovanih... (1890-e, 10.)

Napadnuta osuda htijući, da na brzu ruku ovaj priepor rieši i ugovor A. na I. ništetnim proglasi, postala je tim i sama ništetna, te se nadamo da će *visoka druga molba* isto takovom brzinom i nju kao ništetnu ukinuti. (1890-e, 1.)

Vidiv, da je *prvomolbena osuda* ukoliko se u istoj dokazanom smatra ništetnost kupoprodajnog ugovora od 24. lipnja 1895 pod d-I zakonom osnovana i dovoljno obrazložena:... (1890-e, 6.)

... a kr. banski stol osudom od 5. ožujka 1914. br. 41700 zaobu ništovnu tuženika Rože Gjuran, Mare Podlejan, Kate Kundek i Pavla Podlejana kao neosnovanu zabacio, -povodom pak njihovog priziva uz odpućenje istoga, u koliko se tiče glavne stvari, u tom dielu napadnutu *prvosudnu osudu* potvrdio, ... (1910-e, 6.)

Iako Mamić (1992: 140) na temelju svojih nalaza zaključuje da je u praksi do konca 19. stoljeća prevladao naziv *molba*, odnosno nazivi *prvomolben* i *drugomolben* ovaj korpus dokazuje da u slučaju sudske prakse to nije bilo tako. Naime, kako su ovi nazivi nađeni u dokumentima koji potječu iz devedesetih godina 19. stoljeća i drugog desetljeća 20. stoljeća oni pokazuju da sudska praksa nije riješila sinonimiju oko upotrebe naziva *sud* i *molba* za njem. *Instanz*. Budući da za razdoblje od 1850-ih do 1870-ih u korpusu nema podataka, ostaje nepoznato jesu li u tom ranijem razdoblju usvajanja pravnog nazivlja obje istoznačnice bile jednako zastupljene.

Akademijin rječnik navodi *molbu* kao „pravnički izraz za ono, što se lat. izrazom veli *instancija* (njem. *Instanz*), t.j. stepeni, u koje su razdijeljene oblasti” (AR 1904-1910: sv.VI str 911). Mažuranić potvrđuje to značenje i tvrdi da je izraz uzet iz latinskog pravničkog jezika. *Prvosudni* navodi samo Akademijin rječnik i to kod Popovića. Mamić (1992: 126) naziv *prvosudni*, koji je odabrala *Terminologija*, smatra boljim izrazom za stupanj suda jer je za razliku od molbe, koja se rabi u više značenja, jednoznačan.

ODPREMA; ODPRAVAK

Za 'upućivanje, slanje dokumenta strankama i nadležnima' u korpusu prevladava riječ *odpravak*. Zabilježena je od 1870-ih godina i to uvijek u zadnjem dijelu izprave, utoka, zapisnika itd., u kojem se navode troškovi. Sedamdesetih godina pojavio se i naziv *odprema* u istom značenju, no on se već u sljedećem razdoblju ne pojavljuje.

Za *odpremu* papir i poštarinu ..... f – 40 ,, (1870-e, 18.)

sravnjanje, *odpravak*

papir i poštarina ..... -, 60 ,, (1870-e, 16.)

Sravnivanje *odprav.* papir ..... , 80 ,, (1890-e, 9.)

Odpravak je izveden od staroga hrvatskoga glagola *odpraviti* koji je zabilježen još u 15. stoljeću za lat. *expedire*. Imenica *odpravak* mlađa je riječ koju Mažuranić uopće ne spominje, a *Akademijin rječnik* navodi samo potvrde iz druge polovice 19. stoljeća kod Šuleka za njem. *Expedit* i *Speditionsgut* te *Expeditstück*. Naziv *odprema* također je neologizam koji bilježe samo Šulek i Popović za *Expedition* odnosno *Spedition*. *Terminologija* ima glagol *odpraviti* za *expedieren*, ali za *Spedition* nudi naziv *odprava*, a ne *odpravak*. GPP govori o *odpravku* (§. 304 i dr.), ali i o *odpravi* (§. 311).

PUNODOBAN; PUNODOBNOST

Osobe koje su navršile 24 godine ili su starije sudska praksa naziva *punodobnima*, a njihovu dob *punodobnošću*. Ovi se nazivi u korpusu pojavljuju tek od 1890-ih godina. Budući da u dokumentima iz 1850-ih i 1870-ih godina nisu pronađeni, kao ni njihove istoznačnice, nije jasno kako je tekao razvoj tog nazivlja u upotrebi sudske prakse. No, ono što je nedvojbeno je da su nazivi *punodohan* i *punodobnost* prevladali. U skladu je to i s razvojem nazivlja za osobe koje nisu navršile 24 godine, koje se prema kraju razdoblja također označavaju složenicom s konstituirajućim pridjevom *doban* i imenicom *dobnost* (*malodoban*, *malodobnost*).

A nadzorstveno odobrenje? Zar to nije ništa? Da to nije izposlovano, sliedi već iz samoga ugovora, u kom svi kupci aparaju kao *punodobni*, dakle nepotrebni nadzorstvenoga odobrenja. (1890-e, 8.)

Uvaži li se da nijedan od preslušanih svjedoka nije izkazao, da je tužitelj postavši *punodoban* ovu nagodu odobrio... (1910-e, 7.)

... pošto je isti odsutan sa pripor. nekretnina jur 36 godina to tuženi od njegove *punodobnosti* pripor. nekretnina uživaju ter 20 godina. (1910-e, 7.)

Mažuranić niti jednu od ovih imenica nije našao u starim pravno-povijesnim spomenicima, a *Akademijin rječnik* potvrđuje *punodoban* u Šulekovu njem-hrv. rječniku za njem. *vollzeitig*. Zanimljivo je kako slijedi komentar da riječ nije potrebna te da ju je vjerojatno tvorio leksikograf po uzoru na njemačku riječ (AR 1952: 668, sv. XII).³²⁶ *Terminologija* nije bila sklona nazivima s osnovom *punodob-*, već je prednost dala onima na *punoljet-*. Zakoni su i ovdje ponudili dvojno nazivlje, pa od tuda vjerojatno i potječu nazivi *punodoban* i *punodobnost*. Tako OGZ ima *punolietan* (§. 172 i dr.), a Kazneni zakon (Mamić 1892: 129) prednost daje riječima *punodoban* i *punoljetan*. Iako je pridjev *punoljetan* stariji od *punodoban* i zastupljen i u *Terminologiji* i OGZ-u kao dominantnom zakonu na području građanskog prava, utjecaj na sudsku praksu su, čini se, izvršili drugi zakoni, pa stoga prevladali neologizmi *punodoban* i *punodobnost*.

5.2.9. Završna zapažanja

Dijakronijska analiza upotrebe pravnih naziva u sudskim dokumentima pokazala je koje je nazive sudska praksa rabila na početku promatranog razdoblja, koji su nazivi zadržani u upotrebi u kasnijim desetljećima ili čak sve do konca razdoblja, a koji su uslijed razvoja i usustavljanja zamijenjeni novima, gdje je postojala sinonimija i kako je razriješena. Utvrđeno je također kolika je podudarnost odnosno gdje postoje odstupanja između upotrebe sudske i zakonodavne prakse te *Terminologije*, koji su od naziva u upotrebi sudske prakse neologizmi, te u kojoj su se mjeri u upotrebi zadržale stare hrvatske riječi.

Nazivi koji su bez promjene postojali u jezičnoj upotrebi od sredine 19. st. do 1918.

Rezultati istraživanja pokazuju da su sudovi, odvjetnici i stranke brojne pravne pojmove građanskog prava od pedesetih godina 19. stoljeća pa sve do 1918. godine označavali istim

---

³²⁶ Vidi poglavlje 5.3.2.

leksemima. Bili su to nazivi oko čije upotrebe sudska praksa nije imala nimalo dvojbe pa se niti u jednom desetljeću nisu pojavljivale istoznačnice. Najveći broj tih naziva stare su hrvatske riječi koje su se u pravnom kontekstu upotrebljavale i ranije. Uglavnom su to nazivi koje je istodobno upotrebljavala i zakonodavna praksa, a predlagala ih je i *Terminologija* (*biljeg, dražba, dužnik, istina, obrana, izprava, kamata, perovodja, prigovor, zakon, glavnica, dug, opraštati, naplatiti, preinačiti, vlast, punomoćnik, tužiti, sud, vjerovnik, javan, pravni, valjan* itd.). Zabilježen je i određen broj neologizama tvorenih sredinom 19. stoljeća od postojećih hrvatskih leksema (*plientba, priziv, usmrtba* itd.), zatim riječi općeg jezika u kojima je došlo do semantičke inovacije dodavanjem jednog novog značenja (*namira, posjed, riešiti, ročište* itd.) i nekih potpuno novih tvorevina (*razvrgnuti, stečaj i dr*). Korpus otkriva i nekoliko riječi nastalih prema njemačkome modelu (*kratkodoban, ovrhovoditelj, protusloviti i dr.*) te nekoliko posuđenica iz slavenskih jezika (*predmet, preinačiti, spisi, vještak*). U jednom manjem broju ovih naziva postojala je podudarnost u upotrebi samo između sudske i zakonodavne prakse (*obranik, ogluha, zabilježba, pravovaljan, zaplieniti* itd.), u nekoliko između sudske praksa i *Terminologije* (*napasti, odbiti protivnički, zabaciti*), dok se manji broj razlikovao i od onih u *Terminologiji* i onih u zakonskim tekstovima (*dojavljati, kratkodoban, usmrtba* itd.).

Postojanje većeg broja naziva koji su bili kontinuirano u svakodnevnoj upotrebi od samog početka usustavljanja pravnog nazivlja pa sve do konca 1918. godine dokazuje da je u svakodnevnoj upotrebi postojala čvrsta osnova novog nazivlja oko koje nije bilo dvojbi. Činjenica da su to uglavnom bile stare hrvatske riječi koje su istodobno bile i u upotrebi zakonodavne prakse, a imala ih je i *Terminologija* govore o tome da su se sudska praksa, ali i tvorci novog nazivlja uvelike naslanjali na postojeću hrvatsku terminološku tradiciju. Prihvaćenost nekih neologizama pokazuje nadalje da su se u svakodnevnoj upotrebi prihvaćala i terminološka rješenja koja su nastala uslijed izrade *Terminologije* i tijekom prijevoda njemačkih zakona, iako je u nekim nazivima sudska praksa ipak ostajala vjerna uvriježenim narodnim nazivima ili pak neologizmima nastalima izvan zakona i *Terminologije*. Kod postojanja različitih prijedloga zakona i *Termonologije* sudska je praksa bila skolonija nazivima iz zakona.

Nazivi koji su supostojali tijekom cijelog analiziranog razdoblja

Oko naziva za određene pravne pojmove sudovi su od pedesetih godina 19. stoljeća bili u dilemi te su rabili dvojno nazivlje. Katkad su to bile prave ili djelomične istoznačnice različitih korijena (*sekvestracija – uzapćenje; ugovor – pogodba; prisega – zakletva; dopitati – dosuditi*), a katkad tek strukturne varijante iste riječi, (*ovršba – ovrha; ništetan – ništovan*). Neke od istoznačnica različite su distribucije, pa su se upotrebljavale uglavnom u različitim svezama (*imovina, imetak*), dok su se neke druge razlikovale po širini značenjskog polja (*rukoznak – križ*). Uglavnom su to bili sinonimni parovi dvaju starih hrvatskih naziva (*parnica – parba*) ili dvaju neologizama (*ovrha – ovršba*), ali su nađeni i konkurentski nazivi od kojih je jedan bio stari pravni naziv, a drugi neologizam tvoren sredinom 19. stoljeća (*imetak – imovina*). Sinonimija u upotrebi sudske prakse katkad je odgovarala onoj u *Terminologiji* i zakonskim tekstovima koji su također za određene pravne pojmove paralelno rabili po dva naziva (*imovina – imetak; prisega – zakletva*), dok je u drugim primjerima pratila dvojnost nazivlja samo u zakonskim tekstovima (*ugovor – pogodba; parnica – parba; ništetan – ništovan*). Neke pojmove sudovi su, uz naziv koji je bio identičan u zakonima i *Terminologiji* (*ovrha; rukoznak*) ili samo zakonima (*sekvestracija*), označavali s još po jednom istoznačnicom koja je bila uvriježena samo u upotrebi sudske prakse (*ovršba; uzapćenje*). Kod nekih primjera jedna od istoznačnica potječe iz *Terminologije*, a druga iz zakona (*izhoditi¹, izposlovati¹*). Razlog tomu jest postojanje više različitih izvora, ponajprije zakonskih tekstova i *Terminologije*, koji su vršili utjecaj. Katkad je postojao sinonimni niz od triju istoznačnica ili više njih od kojih su neke do konca razdoblja bile potisnuta iz upotrebe (*dokaz, dokazalo, dokaznica → dokaz, dokaznica*).

Nadalje zabilježeni su i pravni pojmovi za koje su 1850-ih godina postojale po dvije istoznačnice, no jedna je nestala, da bi kasnije u upotrebu ušla neka nova i zadržala se do konca razdoblja (*priklopljenje; priklop → priklop; prilog; izvor; izvornik → izvor; izvoropis*).

Primijećeno je da je tek nekoliko istoznačnih naziva koji su se zadržali u paralelnoj upotrebi sudske prakse do konca razdoblja potjecalo samo iz *Terminologije* (*priklop, opunovlastiti*), dok je velik broj naziva koje je upotrebljavala sudska praksa zabilježen još i u zakonima (*dosuditi, ništetan, ništovan, parba, ugovor, zemlja, izvoropis* itd.) ili je pak bila riječ o onima koje je upotrebljavala samo sudska praksa (*dopitati, ovršba, grunt, vrednota, povlastiti* itd.).

Ovakvo zatečeno stanje navodi na zaključak da su zakonski tekstovi imali velik utjecaj na nazivlje upotrebljavano na sudovima, mnogo veći od *Terminologije*, ali da je i nazivlje koje je sudska praksa upotrebljavala neovisno o zakonodavnoj praksi i *Terminologiji* također bilo duboko ukorijenjeno.

Nazivi koji su kao istoznačnice supostojali u većem ili manjem dijelu razdoblja

Nadalje, u analiziranom korpusu zabilježen je određeni broj istoznačnih naziva koji su supostojali u upotrebi sudske prakse tijekom dijela razdoblja. Najčešće su to bili istoznačni parovi neologizama nastalih sredinom 19. stoljeća (*ništetnost – niština; parnički – parben; tražba – tražbina*), katkad parovi dvaju starih hrvatskih pravnih naziva (*trošak – potrošak; odustati – odstupiti*), a u nekoliko primjera su takmaci bili jedan novi i jedan stari naziv (*baštinik – nasljednik*). Uz jedan dominantan naziv koji je bio u kontinuiranoj upotrebi drugi se pojavljivao u tek jednom desetljeću ili pak tijekom većeg dijela razdoblja. Sinonimija koja je zapažena u tek jednom desetljeću većinom se pojavljuje na početku razdoblja (*dvopis – dvopisba; prijepis – propis; potpis – podpisak; tražba – tražbina*) ili pak kasnije (*ništetnost – niština; trošak – potrošak itd.*) da bi zatim opet nestala. Kratkotrajna sinonimija najčešće je zamijećena 1850-ih godina, što ne iznenađuje, budući da su u tom prvom desetljeću usustavljanja nazivlja dvojbe očekivano bile najveće.

U nekim primjerima dva su naziva supostojala tijekom većeg dijela razdoblja, a rabili su se u istom značenju za imenovanje istih pravnih poslova ili instituta (*dozvoliti – dopustiti; napisnik – zapisnik; temeljit – osnovan*). U nekom trenutku jezičnog razvoja dominantni je naziv prevladao, dok su drugi nazivi u potpunosti nestali iz upotrebe (*baštinik – nasljednik → nasljednik, podpisak – potpis → potpis* itd.).

Dobiveni podatci pokazuju da su nazivi koji su prevladali uglavnom oni koje su rabili zakoni i *Terminologija* (*trošak, potpis, naknada, uknjižba, nasljednik, zapisnik* itd), no za neke pojmove uspjeli su se nametnuti i zadržati upravo nazivi koje je osim sudske upotrebljavala još samo zakonodavna praksa (*nagoda, ništetnost, parben, tražbina, rješitba* itd.). U samo jednom primjeru zadržao se naziv koji je predlagala samo *Terminologija* (*odustati*). Nekoliko pak pojmova bilo je označavano dominantnim nazivima koji nisu bili u skladu ni s *Terminologijom* niti sa zakonskim tekstovima, već su po svemu sudeći imali već dužu tradiciju upotrebe u narodnom jeziku (*iznos, tužbovni, predstavka, osnovan, odustajati*).

Nazivi koji su uslijed jezičnog razvoja zamijenjeni novima

Korpus otkriva i određen broj pravnih naziva koji su postojali na početku razdoblja da bi kasnije uslijed jezičnog razvoja bili zamijenjeni novima. Neki od njih upotrebljavani su pedesetih godina 19. stoljeća kao isključivi nazivi za označavanje određenih pravnih pojmova, da bi kasnije bili potisnuti drugim nazivima istog značenje (*maloletnik* → *malodobnik*; *procenba* → *procena/procjena/pociena*; *protivna stranka* → *protustranka* itd.). Za neke pravne pojmove pronađeno je po više istoznačnica, koje, međutim, nisu bile u paralelnoj upotrebi, već je nastarija zamijenjena sredinom razdoblja novom ili novima, da bi se prema kraju razdoblja pojavila treća (*nasliednosti* → *nasliedstvo/nasliedovanje* → *nasliedstvo/nasljedstvo*; *unešenje* → *ubilježba*; *unos* → *upis*; *zastupništvo* → *zastupanje* → *zastupstvo* itd.). Katkad se niti jedan od više paralelno rabljenih istoznačnih naziva iz prvog dijela razdoblja nije uspio zadržati, već su svi bili potisnuti novim nazivom (*punomoćje*; *punovlastje*; *povlastje* → *punomoć*).

Oko većine naziva koji su prevladali sudska je praksa i ovdje bila u suglasju sa zakonodavnom praksom i s *Terminologijom* (*platež*, *postupak*, *procjena*, *zastupstvo*, *osuditi* itd.), no prevladao je i znatan broj naziva koji su bili u skladu samo s upotrebom u zakonima (*malodobnik*, *nasljedstvo*, *previd*, *povrat* itd.) ili pak onih koji su se razlikovali i od onih za iste pravne pojmove u zakonima i *Terminologiji* (*punomoć*, *protustranka*, *pregled*, *nekretnina* itd.). Samo dva naziva sudovi su prihvatili *od Terminologije*, a protivno upotrebi u zakonima (*uteći se*, *tuženik*).

Među ovim nazivima zabilježen je veliki broj neologizama i tek manji broj starijih naziva koji su se za većinu pojmova pojavljivali u početku razdoblja (*maloletnik*, *zahtevanje*, *gibiv/negibiv imetak*, *vlastitost*). Za neke od pojmova događalo da je jedan stariji naziv potisnuo drugi također starog naziva (*obsuditi* → *osuditi*; *odredjenje* → *naredba*). Primijećeno je vrlo izraženo nastojanje da se dulji nazivi s početka razdoblja kasnije zamjenjuju kraćima (*gibiv imetak* → *pokretnina*; *odredjenje* → *naredba*; *zahtevanje* → *zahtjev* i dr.).

Nazivi koji su tijekom razdoblja dobili konkurenciju

Neki su se od zabilježenih pravnih naziva kao jedini u svom značenju rabili na početku promatranog razdoblja da bi kasnije dobili konkurenciju (*nagoda* → *nagoda*, *nagodba*; *gruntovnica* → *gruntovnica*, *zemljš(t)nik*, *zemljštne knjige*, *izknjižba* → *izknjižba*, *izknjiženje* itd.). Nastala sinonimija od dva, tri istoznačna naziva ili više njih za isti pojam zadržavala se sve do 1918. godine. Većinom su to bili neologizmi tvoreni sredinom 19. stoljeća (*gruntovnica*, *zemljš(t)ni*, *izknjižba*) s ponekom starom hrvatskom riječju (*sjegurnost*, *osuda*, *odsuda*, *tužbeni*). Za neke su pojmove pojava i zadržavanje dvaju istoznačnih naziva bili vezani za njihovu paralelnu upotrebu u zakonima (*naknaditi*, *nadoknaditi*) ili u *Terminologiji* (*žaoaba*, *žalba*), odnosno po dva su se naziva su se rabila i u zakonima i u *Terminologiji* (*nagoda*, *nagodba*). Katkad je pak uz naziv iz zakona i *Terminologije* druga istoznačnica bila stara narodna riječ (*osuda*, *odsuda*). Većinom su se i u ovoj skupini do 1918. godine zadržavali nazivi koja su imala oba izvora (*izplata*, *osuda*, *presuda*, *žalba*), ali dosta je zadržanih naziva koji su se pojavljivali samo u zakonima (*gruntovnica*, *gruntovni*, *pravni liek*) ili su ih sudovi upotrebljavali neovisno o zakonu i *Terminologiji* (*izknjiženje*, *izplaćivanje*, *zemljštnik*, *pritužba*). Za pojmove iz ove skupine sve do konca razdoblja kraći nazivi uglavnom nisu uspjeli prevladati. Ovakvi nalazi potvrđuju da sve do 1918. godine, kako tvrde i mnogi eminentni pravници toga doba³²⁷, pravno nazivlje nije u potpunosti bilo definirano.

5.3. Analiza i interpretacija rezultata istraživanja njemačkog utjecaja na nazivlje hrvatske sudske prakse

5.3.1. Uvod u analizu

U vrijeme stvaranja moderne hrvatske pravne terminologije u drugoj polovici 19. stoljeća u Hrvatskoj je vladao izraziti jezični purizam koji se pojavio kao reakcija na snažnu germanizaciju. Stoga su prevoditelji činili sve da se izbjegne izravno posuđivanje, pa tako i ono iz njemačkog jezika.³²⁸ Nastojali upotrebljavati postojeće stare hrvatske pravne nazive, proširivali su značenja postojećih hrvatskih riječi, posuđivali iz drugih slavenskih jezika, odnosno, ondje gdje to nije bilo moguće, kovali su nove pravne nazive oslanjajući se na izražajne mogućnosti hrvatskog jezika. Međutim, s obzirom na trajanje i intenzitet političkih i

---

³²⁷ Vidi poglavlje 4.2.

³²⁸ Vidi poglavlje 4.

kulturnih dodira između Hrvatske i Slavonije i Habsburške Monarhije, veliku prisutnost njemačkog jezika u hrvatskom društvenom životu, dvojezičnost i nedvojbeni prestiž njemačkog jezika, može se pretpostaviti da ipak nije bilo moguće u potpunosti izbjeći njemački utjecaj i na hrvatsko pravno nazivlje. Na to su višestruko upućivali i ondašnji eminentni pravnici koji su se u svojim analizama hrvatskog pravnog jezika i novog pravnog nazivlja u časopisu *Mjesečnik* žalili na izraziti njemački utjecaj na leksičkoj i drugim jezičnim razinama. Tako npr. Bogišić (1888: 4) oštro protestira protiv nerazumljivih, doslovnih, mehaničkih prijevoda, a Marjanović (1897: 124) i Gruber (1911: 47) ističu brojne germanizame te općenito vrlo duboke i široke utjecaje njemačkog jezika koji su ušli u svijest hrvatskih pravnika školovanih na njemačkim sveučilištima.³²⁹

Stoga je drugi dio empirijskog istraživanja, čiji će rezultati biti prikazani u ovom poglavlju, bio usmjeren na utvrđivanje posljedica izravnoga i neizravnog njemačkog utjecaja na hrvatsko pravno nazivlje sudske prakse u razdoblju njegova nastajanja i intenzivnog razvoja, dakle, na postojanje pravnih naziva koji su posuđeni iz njemačkog jezika ili pak nastali prevođenjem njemačkih leksičkih elemenata. Kako nije moguće zanemariti činjenicu da je njemački za slavenske jezike, pa tako i za hrvatski, imao dvostruku ulogu: bio je jezik koje je davao predloške za kalkiranje, ali i jezik posrednik u primanju posuđenica iz klasičnih jezika i općenito europeizama (usp. Turk, Sesar 2003: 336), u ovom se istraživanju njemačkim utjecajem smatrao osim izravnog utjecaja i svaki drugi utjecaj koji je u hrvatski potencijalno došao preko njemačkog jezika.

Radi utvrđivanja navedenih utjecaja iz sudskih su dokumenata ekscerpirani nazivi za koje je primijećen izravni njemački utjecaj, tj. posuđenice, te oni za koje je primijećen neizravni utjecaj, tj. različiti tipovi prevedenica³³⁰. Kao što je već ranije istaknuto, naziv kalk ili prevedenica shvaćen je u širem smislu prema tumačenju Betza, Muljačića, Wellsa, Carsensena, Vierecka, Vinje, Muhvić-Dimanovski i drugih. Poput Nyomarkaya (1989.), Rammelmayera (1975.), Muhvić-Dimanovski (1992.) i drugih autorica ovog rada smatra da

---

³²⁹ Gruber (1911: 47) kaže da „naša pravna literatura, osobito ona, koju njeguju praktični juriste, nemože se još uvijek oteti kobnomu utjecaju zvaničnoga jezika, koji je našim sudcima i upravnicima prešao ne samo u pero, nego i u krv.”

³³⁰ U ovaj dio istraživanja uključeni su i neki nazivi koji se nisu pojavljivali tijekom svih promatranih desetljeća. Ovdje je, naime, bila važna tvorbeno i semantička podudarnost s njemačkim ekvivalentom, a ne kontinuirana upotreba.

prevedenice i njihova integracija u jezik primatelj ovisi o tvorbenom i morfološkom sustavu jezika primatelja, tj. da ih svaki jezik prima sukladno toj strukturi³³¹.

U skladu s takvim uvjerenjem primjeri u ovom radu identificirani su i analizirani uglavnom prema kriterijima Muhvić-Dimanovski (1992.). Kriteriji za određivanje vrste njemačkog utjecaja obrazloženi su u uvodnim opisima svake pojedine vrste prevedenice. Svakom ekscerpiranom nazivu za koji je primijećen potencijalni njemački utjecaj prema navedenim je kriterijima, a na temelju njegovih tvorbenih i semantičkih značajki, utvrđen tip i stupanj podudarnosti s njemačkim modelom. Njegova formalna i značenjska obilježja opisana su i uspoređena s onima njemačkog modela. Nazivi su razvrstani u šest kategorija: doslovne prevedenice, djelomične prevedenice, djelomične posuđenice ili sekundarno adaptirane posuđenice, prevedenice i posuđenice kao supostojanice, semantičke posuđenice te leksičke posuđenice.

U fokusu istraživanja bili su nazivi koji su se prvi put u navedenim značenjima pojavili polovicom 19. stoljeća, tj. koji su nastali tijekom prevođenja njemačkog pravnog nazivlja.³³² Nazivi nastali prema njemačkom modelu tijekom ranijih desetljeća i stoljeća uglavnom nisu bili predmetom ove analize. Izuzetak čini tek nekoliko starijih leksema koji su u upotrebi bili i ranije, a uključeni su u analizu jer su pedesetih godina 19. stoljeća definitivno prihvaćeni u svakodnevnoj jezičnoj praksi i postali su dio modernog hrvatskog pravnog nazivlja.

---

³³¹ U suprotnom latentno posuđivanje ne bi uopće bilo moguće između jezika različitih tvorbenih struktura. Do tog zaključka dolazi Nyomarkay (1993: 117) oštro se protiveći uvjetima koje navodi Babić (1990: 225 i dalje.):

Wenn ein neuer Begriff entweder aus dem Deutschen oder aus dem Ungarischen ins Kroatisch(serbische) übernommen wird, kann nachbildende Sprache den dem fremden Vorbild entsprechenden Ausdruck nur mit ihren eigenen Mitteln herstellen. Die Lehnübersetzung muß formell analysierbar sein, die Glied-für-Glied – Entsprechung ist aber nicht mechanisch zu deuten.

³³² Prevedenice nastale u to doba nisu nastale na uobičajeni način kada prevedenici prethodi uporaba posuđenice, već su nastale većim dijelom sustavnim prevođenjem naziva za pravne pojmove koji nisu postojali u starijem hrvatskom pravu već su se razvili tijekom razdoblja u kojem su njemački i latinski bili službeni jezici u Hrvatskoj.

5.3.2. Doslovne prevedenice

Doslovne prevedenice leksičke su jedinice u kojima je vjerno reproduciran strani model. Prema Muhvić-Dimanovski (1992: 139) kod doslovnih prevedenica riječ je o potpunoj supstituciji elemenata iz jezika davatelja domaćim elementima. Tvorbene se jedinice pritom prenose prema načelu član za član, i to jednakim redosljedom kao u jeziku uzoru, a izražavaju se domaćim elementima. Osim tvorbenog obrasca, u potpunosti se preuzima i sadržaj strane riječi. Sintagme iz jezika davatelja moraju biti morfološki raščlanjive (isto).

Doslovne prevedenice nađene u sudskim dokumentima razvrstane su prema tvorbenom tipu u oba jezika. Riječ je o jednočlanim doslovnim prijevodima njemačkih uzora na hrvatski jezik u obliku:

1) Čiste složenice

Ovom tvorbenom tipu pripadaju složenice čiji drugi je drugi dio uvijek imenica u nominativu, dok prvi dio može biti imenica, pridjev, zamjenica, broj, glagol ili prilog (Babić 2002: 366). Kako nisu svojstvene hrvatskom jeziku, teško se uklapaju u njegov tvorbeni sustav i stoga se lakše identificiraju (isto). U ovom ih je korpusu najveći broj s imenicom kao konkretizirajućim (*Bestimmungswort*) elementom, jedanput se pojavljuje pridjev, a jedanput broj.

a) njem. Erstgeklagte → hrv. *prvotuženi*

Ovo je doslovni prijevod njemačke složene imenice nastale od brojevnice osnovne u prvom dijelu i složenog participia perfekta u službi imenice koji je zabilježen tek u drugoj polovici 19. stoljeća. Kako pridjevi i participi u službi imenice nisu svojstveni hrvatskom, Gruber (1911: 162) drži da bi bilo bolje reći *prvotuženik* iako ne smatra da je riječ nepravilna jer postoji hrvatski izraz *prvovjenčani*.

b) njem. 'Executionsführer' → hrv. *ovrhovoditelj*

Za naziv *ovrhovoditelj* nema književnih potvrda niti potvrda u rječnicima osim u *Akademijinu rječniku* koji potvrđuje njegovo postojanje s napomenom da se „poknjiški govori i piše u Hrvatskoj i Slavoniji” (1924-1927: 499, sv. IX). Riječ je nedvojbeno nova, tvorena za potrebe novog hrvatskog pravnog nazivlja polovicom 19. stoljeća. Prema njezinoj tvorbenoj strukturi i sadržaju složenice vidljivo je da je doslovni prijevod njemačke riječi (nastale prema lat.

executio) *Executionsführer*. Gruber (1911: 630) je kao takvu žestoko kritizira te u zamjenu predlaže izraz *izvršilac*. Nyomarkay (1989: 118) tvrdi da je to neologizam nastao pod utjecajem mađarskog purizma, te da su i mađarska i hrvatska riječ prevedenice njemačkog naziva. No ni sa čim ne argumentira svoju tvrdnju te nije jasno zašto bi *ovrhovoditelj* bio rezultat mađarskog, a ne i hrvatskog purizma.³³³

c) njem. 'Handzeichen' → hrv. *rukoznak*

Rukoznak je novi hrvatski naziv nastao vjerojatno prilikom sastavljanja *Terminologije* preuzimanjem njemačkih tvorbenih i značenjskih elemenata. Osim *Terminologije* ne potvrđuje je niti jedan drugi rječnik. Riječ je zabilježena još jedino kod Petranovića.

d) njem. 'Vollmacht' → hrv. *punomoć*

Usprkos postojanju boljih naziva *punomoće* i *punomoćje* tvorenih, iako na njemački poticaj, prema tvorbenim obrascima hrvatskog jezika (sufiksi -e i -je), doslovna prevedenica njemačke riječi *Vollmacht*, nastala u drugoj polovici 19. stoljeća, prevladala je u upotrebi.

2) Složeno-sufikslnih tvorenic

Složeno-sufikslna tvorba tvorbeni je način u kojem se kod slaganja istodobno dodaje i sufiks. U ovu skupinu svrstane su hrvatske složeno-sufikslnne tvorenice, imenice i pridjevi, načinjene prevođenjem njemačkih sufikslnnih tvorenic, također imenica i pridjeva, pri čemu su oba člana njemačke složene tvorenice zamijenjeni istim redosljedom odgovarajućim hrvatskim elementima. Najčešće je riječ o dvoleksemnim pridjevima nastalim od složenih njemačkih pridjeva nastalih od sveza pridjeva i imenice.³³⁴

a) njem. 'eigenhändig' → hrv. *vlastoručan*

Vlastoručan je neologizam potvrđen tek u drugoj polovici 19. stoljeća. To je dvoleksemni doslovni prijevod složenog njemačkog pridjeva nastalog od sveze pridjeva i imenice. Sadržaj i struktura preneseni su vjerno i istim redosljedom kao kod njemačkog uzora. Navedeno upućuje kako je riječ o njemačkoj prevedenici. Budući da češki ima *vastnoručni*, *vlastnoruky*,

---

³³³ Novak (1911: 67) tvrdi da je unatoč svim nastojanjima da se u javnu upravu uvede mađarski jezik, njemački jezik u kulturnom životu i privatnoj komunikaciji u sjeverozapadnoj Hrvatskoj imao snažniju ulogu od mađarskoga. Tu tvrdnju potkrepljuje i Matasovićevom tezom (2008:314 citirano prema Novak 1911: 67) da mađarskih posuđenica u hrvatskim govorima ima razmjerno malo, dok su lokalni idiomi bili iznimo receptivni za preuzimanje leksika iz njemačkog jezika.

³³⁴ Mamić (1992: 40) se slaže da se ovakvi pridjevi pojavljuju pod pritiskom njemačkoga, ali tvrdi da se u *Terminologiji* pojavljuju samo iznimno.

moguće je da je u hrvatski primljena preko češkoga ili je pak nastala prema analogiji s također hrvatskom prevedenicom iz njemačkog *svojeručan*, za koju postoje ranije potvrde, a ima je i slovenski (*svojeruočen*, *lastnoročen*) (Rammelmeyer 1975: 286).

- b) njem. 'minderjährig' → hrv. *maloletan*
- c) njem. 'Minderjährigkeit' → hrv. *maloletnost*
- d) njem. 'Minderjähriger' → hrv. *maloletnik*, *malodobnik*³³⁵
- e) njem. 'volljährig' → hrv. *punoletan*, *punodoban*
- f) njem. 'Volljährigkeit' → hrv. *punodobnost*

U korpusu sudskih dokumentata zabilježeni su i složeni pridjev *maloletan* i iz njega izvedene imenice *maloletnost* te *maloletnik*, kao i njegova istoznačnica jednake tvorbene i značenjske strukture *malodobnik*. Riječi *maloletnik* i *maloletnost* u hrvatskom su jeziku potvrđene još prije polovice 19. stoljeća, a prilikom stvaranja hrvatske pravne terminologije definitivno su postale dio modernog hrvatskog pravnog nazivlja te su prihvaćene u svakodnevnoj jezičnoj praksi, dok je *malodobnik* uveden nakon polovice 19. stoljeća. Uz njih se pojavljuju i nazivi suprotnog značenja, a iste tvorbene strukture *punoletan*, *punodoban* te *punodobnost*. Rammelmeyer (1975: 218) ne dvoji da su to riječi njemačkog podrijetla. Svoju tvrdnju potkrepljuje navodima iz različitih izvora. Germanizmima ih smatraju i Gruber i Subotić (Gruber 1911: 246). No *Akademijin rječnik* (1904-1919: 421, sv. VI) tvrdi da je *maloljetnik* praslavenska riječ te da je imaju i neki drugi slavenski jezici. Budući da ona po svojoj unutarnjoj tvorbenoj strukturi odgovara njemačkoj riječi, a postoji i potpuna podudarnost značenja, ne može se odbaciti mogućnost da je u nekom trenutku u povijesti preuzeta u slavenske jezike iz njemačkoga, ako nije riječ o poligenezi. Riječ *punodoban* *Akademijin rječnik* bilježi kod Šuleka, ali za *vollzeitig*. Karakterizira je kao „nepotrebnu riječ” (1952: 668; sv. XII) koja je načinjena po njemačkom uzoru. *Punoljetan* je višestruko potvrđen naziv od prve polovice 19. stoljeća.

Kako je katkad vrlo teško sa sigurnošću utvrditi podrijetlo neke riječi te rekonstruirati njezin nastanak, osobito kod nepostojanja suglasja između različitih izvora, a nađeni podatci upućuju na moguće njemačko podrijetlo, ovi su nazivi bez obzira na postojeće dileme uvršteni kao moguće njemačke prevedenice.

---

³³⁵ Pridjevi i participi perfekta u službi imenice nisu svojstveni hrvatskomu. Stoga se takve imenice iz njemačkoga prevode na hrvatski imenicom.

g) njem. 'rechtsgültig' → hrv. *pravovaljan, pravovaljano*

h) njem. 'Rechtsgültigkeit' → hrv. *pravovaljanost*

U sudskim dokumentima iz 20. stoljeća za dvočlani izraz *pravno valjano* pojavljuje se prvi put i složeni dvoleksemini prilog *pravovaljano*, odnosno pridjev *pravovaljan* i iz njega izvedena imenica *pravovaljanost*. Nove su to riječi koje se prvi put pojavljuju u pravnom kontekstu, a ne spominje ih niti jedan rječnik. Nastale su očito prevođenjem njemačkog pridjeva *rechtsgültig* kojem praksa daje prednost, iako su predlagane i varijante koje se po svojoj strukturi bolje uklapaju u tvorbeni sustav hrvatskog jezika, kao što je dvočlani izraz *pravno valjan* ili pak prijevod *Terminologije valjan po pravu*.

i) njem. 'rechtskräftig' → hrv. *pravomoćan*

Naziv *rechtskräftig* neologizam je koji je prvi put zabilježen u 19. stoljeću. Njegova tvorbeni i značenjska struktura upućuju na to da je tvoren prema njemačkome modelu. Iako postoji alternativa doslovno prevedenoj složenici, dvočlana sveza pridjev + imenica, *pravna moć*, koju katkad rabi zakonodavna praksa, sudovi i ovaj put biraju doslovni prijevod njemačke složenice³³⁶ kao i drugi slavenski jezici (slov. *pravomoćen*, tsch. *pravomovny*, rus. *pravomočnyj*, polj. *prawomocny*). Moguće je stoga da je *pravomoćan* primljen u hrvatski preko nekog drugog slavenskog jezika. Nyomarkay (1989: 110) ističe sličnost ovog naziva s njegovim mađarskim ekvivalentom, no svejedno smatra da je njemački imao utjecaja na njegovu tvorbu.

j) njem. 'rechtzeitig' → hrv. *pravodobno*

k) njem. 'rechtzeitig' → hrv. *pravovriemeno*

Dvije su prevedenice koje se u drugoj polovici 19. stoljeća na sudovima rabe kao ekvivalenti za njemački složeni izraz *rechtzeitig*. To su *pravodobno* i *pravovriemeno*. Prema nalazima iz korpusa znatno je omiljenija bila prevedenica *pravodobno* čije njemačko podrijetlo potvrđuju i *Akademijin rječnik* (AR 1935: 412, sv. XI) te Rammelmeyer (1975: 256).³³⁷

---

³³⁶ GPP §. 324 „Ako od više suparaca prijave priziv samo nekoji od njih, imat će osuda, kad mine tok prizivu, proti ostalim pravnu moć podpunu.”

³³⁷ Terminologija se trudi izbjeći doslovne njemačke prijevode pa ovdje predlaže prijedložne izraze *u pravi čas* i *u pravo vrieme*.

3) Prefiksarno-sufikslnih tvorenica

Prefiksarno-sufikslnne tvorenice oblici su kod kojih se uz prefiks osnovi dodaje i sufiks. Ovdje navedeni primjeri nastali su doslovnim prevođenjem takvih njemačkih tvorenica.

a) njem. *Besitzer* → hrv. *posjednik*

Budući da je naziv *posjednik* starija riječ koju u hrvatskom potvrđuju još Della Bella, Voltigi i Stulić, neki autori pobijaju njezino njemačko podrijetlo te govore o prevedenici lat. *possessor* ili tal. *possessore*³³⁸ (Rammelmeyer 1975: 252). Kako, međutim, ta imenica morfološki i semantički odgovara njemačkoj riječi *Besitzer*, a poznato je i da spomenuti stariji rječnici sadržavaju niz njemačkih prevedenica, ne može se isključiti mogućnost da je *posjednik* upravo prevedenica iz njemačkoga koju je sudska praksa nakon 1950-ih upotrebljavala kao jedini naziv u tom značenju.³³⁹

b) njem. 'Ersitzung' → hrv. *dosjelost*

Dosjelost je nedvojbeno doslovni prijevod njemačke imenice *Ersitzung* koja označava pravni institut koji hrvatsko pravo do sredine 19. stoljeća nije poznavalo. Kako tvrdi Bogišić (1888: 15) nastala je prilikom sastavljanja *Terminologije* i kasnije je žestoko kritizirana upravo kao doslovna, mehanička prevedenica iz njemačkoga (isto, 17).

c) njem. 'Vertretung' → hrv. *zastupstvo, zastupništvo*

Od staroga glagola *zastupati s*, između ostalog, i praslavenskim značenjem 'braniti, štiti, zagovarati' (Mažuranić 1908: 1666) polovicom 19. st. načinjene su imenice *zastupstvo* i *zastupništvo* u značenju 'braniti pred sudom i obavljati pravne poslove za nekog i njegove interese'. Budući da nema podataka o pojavi ovih riječi prije polovice 19. stoljeća nedvojbeno su neologizmi. Kako je njihova tvorbeni i značenjska struktura podudarna s njem. riječi *Vertretung*, njemački se utjecaj može pretpostaviti s velikom vjerojatnošću.

d) lat. *extabulatio* → njem. 'Extabulation' → hrv. *izknjižba, izknjiženje*

e) lat. *intabulatio* → njem. 'Intabulation' → hrv. *ubilježba, ubilježenje*

³³⁸ Rammelmeyer (1975: 252) je smatra njemačkom prevedenicom ali navodi i podatke koji upućuju na mogućnost preuzimanja iz latinskoga i talijanskoga.

³³⁹ Moguće je da je riječ o europeizmu latinskog podrijetla koji je u hrvatski preuzet preko njemačkoga. U slučaju ovog naziva nije moguće na osnovi dostupnih izvora točno utvrditi podrijetlo, već se može tek nagađati o mogućim putovima njegova razvoja.

f) lat. *intabulatio* → njem. 'Verbuchung' → hrv. *uknjižba*

g) lat. *prenotatio* → njem. 'Vormerkung' → hrv. *predbilježba*

*Izknjižba, izknjiženje, ubilježba, ubilježenje, uknjižba*³⁴⁰ te *predbilježba* nedvojbeno su prevedenice tvorene u hrvatskom jeziku sredinom 19. stoljeća za pravne pojmove koje staro hrvatsko pravo nije sadržavalo. Riječ je o izvorno latinskim pravnim nazivima, kojima se služio i njemački jezik, te su doslovnim prevođenjem dobili svoje ekvivalente u njemačkome. U nedostatku domaćeg hrvatskog izraza za ove pravne pojmove, a uslijed pojačanog purizma koji nije u hrvatski propuštao strane izraze, ti su europeizmi, najvjerojatnije preko njemačkoga kao jezika posrednika, dobili svoje hrvatske istoiznačnice.³⁴¹

h) njem. 'Zustellung' → hrv. *dostava*

Dostava je izvedena iz staroga hrvatskoga glagola *dostaviti* koji je u narodnom jeziku značio 'dodati' (AR 1901:249, sv.I), da bi mu kasnije pod utjecajem njem. *zustellen* bilo prošireno značenjsko polje³⁴², možda i posredovanjem slovenskoga, češkoga ili ruskoga (Rammelmeyer 1975: 172). Iz glagola *dostaviti* u novom značenju izvedena je sredinom 19. stoljeća imenica *dostava* također na poticaj njemačke riječi *Zustellung*. Imenica je zabilježena jedino u *Terminologiji*.

4) Prefiksalna tvorenica

U ovom je korpusu zabilježeno više vrsta prefiksálnih tvorenica nastalih doslovnim prevođenjem njemačkih prefiksálnih tvorbi. Sve imaju u prvom dijelu prijedlog, dok drugi dio tvorenice čine glagolska osnova, imenica ili glagol. Većina ih je nastala slaganjem. U prefiksálnim složenica u prvom dijelu obično jest prijedlog ili niječnica *ne* (usp. Babić 1986: 33, citirano prema Muhvić-Dimanovski 1992: 171). U ovoj skupini nalaze se dvije prefigurane imenice, no prevladavaju prefigurani glagoli koji su doslovni prijevodi njemačkih prefiguranih glagola. Muhvić-Dimanovski tvrdi da su glagolske prevedenice vrlo rijetke (1992: 176). Turk i Sesar to potvrđuju i dodaju kako ih je kao kalkove teže i identificirati te da su to često egzocentrične prefiksálne složenice odnosno izrazi čije značenje nije zbroj značenja njihovih tvorbenih jedinica, već novo značenje (Turk i Sesar 2003: 330). Sve prevedenice iz ovog korpusa novi su nazivi tvoreni polovicom 19. stoljeća (*dokaz, opunomoćiti, ovlastiti,*

³⁴⁰ Nyomarkay (1989: 122) ne isključuje niti mađarski utjecaj.

³⁴¹ O direktnom prijevodu ovih imenica iz njemačkoga i latinskoga govori i Gruber (1911: 438).

³⁴² *Akademijin rječnik* to značenje ne bilježi, već se pojavljuje tek u *Terminologiji*.

obrazložiti, protuodgovor, protustranka) dijelom za nove pravne pojmove i institute hrvatskog prava (*dosjesti/dosjedati, uknjižiti, protustranka*). Jedna od glagolskih prevedenica doslovni je prijevod njemačkog naziva latinskog podrijetla (*uknjižiti*).

a) njem. *begründen* → hrv. *obrazložiti*

Glagol *obrazložiti* nije postojao u hrvatskom narodnom jeziku, već je, čini se, nastao iza polovice 19. stoljeća izravnim i doslovnim prevođenjem njem. *begründen*. Ne navode ga niti *Akademijin rječnik* ni Mažuranić, a nije zabilježen niti kod Šuleka. Gruber (1911: 250) potvrđuje njegovo njemačko podrijetlo. Smatra da je to kovanica koja ne odgovara „duhu hrvatskog jezika” te predlaže u zamjenu *utvrditi, potkrijepiti razlozima*.

b) njem. 'bevollmächtigen' → hrv. *opunovlastiti*³⁴³

Za glagol *opunovlastiti* se s velikom vjerojatnošću može reći da je nova prevedenica njemačkoga glagola *bevollmächtigen*, koja u potpunosti održava strukturu i značenje njemačkog uzora, a nastala je prilikom stvaranja modernog pravnog nazivlja polovicom 19. stoljeća. Navode je samo noviji rječnici iz druge polovice 19. stoljeća, a *Akademijin rječnik* potvrđuje i njezino njemačko podrijetlo (1924-1927: 149, sv. IX).

c) njem. 'Beweis' → hrv. *dokaz*

Dokaz je naziv koji se prvi put pojavljuje u *Terminologiji*, a nastao je vrlo vjerojatno prema uzoru na njemački *Beweis* od glagola *dokazati*. Rammelmayer (1975: 170) te Turk i Sesar (2003: 334) smatraju ga doslovnom prevedenicom njemačkog naziva *Beweis*, prefiksalsnom tvorenicom, kakve postoje i u slovenskome (*dokaz*), češkom (*dukaz*), slovačkome (*dokaz*) (isto). Mamić (1992: 35) dvoji da je riječ o prevedenici iz njemačkoga jer je riječ nastala od glagola koji u hrvatskome postoji od 17. stoljeća, iako u značenju *demonstrare*, što nije isto što i *beweisen*. No kako tvrdi Mažuranić (1908: 254) Jambrešić prevodi *demonstratio* s *pokazanje, dopovedanje, dokazanje, ukazanje*, a osim toga *dokazivati* je značilo i *comprobare, probare*. Stoga, iako je naziv *dokaz* izrazom i sadržajem podudaran s njemačkim *Beweis*, može se samo pretpostaviti da je riječ o prevedenici njemačkog naziva, ali ne sa sigurnošću tvrditi. Postoji naime i mogućnost da bi se ona razvila od glagola *dokazati* i bez njemačkog poticaja. Doslovno prevođenje iz njemačkoga ipak se ne može isključiti budući da je njemački

---

³⁴³ Gruber (1911: 721) smatra da je pogrešno *opunovlastiti* a pravilno *ovlastiti*, no *ovlastiti* je isto prevedenica nastala prema uzoru na *ermächtigen*.

poticaj neosporno postojao. Ako je naziv *dokaz* nastao doslovnim prevođenjem iz njemačkoga, ostaje nejasno, je li do njegova nastajanja došlo direktnim prevođenjem njemačkog naziva ili je *dokaz* nastao uz pomoć nekog drugog slavenskog jezika.³⁴⁴

d) njem. 'ermächtigen' → hrv. *ovlastiti*

Glagol *ovlastiti* preuzet je doslovnim prevođenjem iz njemačkog jezika nešto ranije od istoznačnoga glagola *opunovlastiti*. Najraniji spomen nađen je kod Stulića na početku 19. stoljeća. Kasnije potvrde postoje kod Šuleka i Popovića za isti njemački glagol.

e) njem. 'ersitzen' → hrv. *dosjesti/dosjedati*

Dosjesti i *dosjedati* vidski su parnjaci nastali tvorbom novog hrvatskog naziva za novi pravni institut polovicom 19. stoljeća po uzoru na njemački glagol *ersitzen*. Jednako kao i imenica *dosjelost* to je naziv na koji se kritički osvrnuo i Bogišić (1888: 11) smatrajući ga nerazumljivim mehaničkim prijevodom njemačkog naziva.

f) njem. 'Gegenäußerung' → hrv. *protuočitovanje*

Protuočitovanje je još jedan od naziva za koje se može s velikom vjerojatnošću reći da su nastali prema njemačkom uzoru. Zabilježen je prvi put u *Terminologiji* u varijanti *protivuočitovanje*, da bi se kasnije rabio, kako potvrđuje i ovaj korpus, s promijenjenim prefiksom *protu-*³⁴⁵. S obzirom na činjenicu da riječ nije ranije zabilježena, a nije potvrđena niti u jednom rječniku osim *Terminologije*, a morfološke je i semantičke strukture, koja je istovjetna onoj njemačkog naziva, vrlo je vjerojatno da je *protuočitovanje* doslovna prevedenica.

g) njem. 'Gegenpartei' → hrv. *protustranka*

Protustranka je složenica tvorena od prijedloga i imenice po uzoru na njemački jezik, a pojavljuje se u korpusu uz dvočlane prijevode istog njemačkog naziva *protivna stranka* i *parbena stranka*. Nije zabilježena niti u jednom rječniku. *Terminologija* i zakonodavna praksa također daju prednost dvočlanim nazivima, koji su svojstveni hrvatskoj tvorbi. Međutim, u svakodnevnoj jezičnoj upotrebi, kako pokazuju nalazi ovog istraživanja, nije se mnogo

---

³⁴⁴ Rammelmayer (1975: 170) pretpostavlja češko posredništvo.

³⁴⁵ Prefiks *protu-* u hrvatskom odgovara prvom dijelu njemačkih složenica *Gegen-* te katkad *Wider-* (Mamić 1992: 33).

pozornosti uvijek poklanjalo jezičnoj ispravnosti, pa je doslovna prevedenica iz njemačkoga bila jednako omiljena kao i dvočlani nazivi koji su svojstveni hrvatskom jeziku.

h) njem. 'Gegenrede' → hrv. *protuodgovor*

Protuodgovor je još jedna doslovno prevedena njemačka riječ koju su svesrdno prihvatili i sudovi i zakonodavna praksa kao zamjenu za latinski naziv *replika*. Iako su se tvorci *Terminologije* potrudili naći bolji hrvatski izraz *protivnički govor* odnosno samo *odgovor* ili *prigovor*, praksi je bila bliža prevedenica njemačkog naziva.

i) njem. 'verbüchern', 'intabulieren' → hrv. *uknjižiti*

Hrvatski naziv *uknjižiti* nastao je kao hrvatski ekvivalent za njemačke glagole *verbüchern* i *intabulieren*.³⁴⁶ *Intabulieren* je izvorno latinski naziv *intabulare*, koji je u njemački vjerojatno primljen preko francuskog jezika kao i drugi glagoli na *-ieren*. Prema njemu je u njemačkom tvorena i domaća istoznačnica *verbüchern*. Iako je točno podrijetlo prevedenica nastalih od europeizama teško ili čak nemoguće utvrditi, činjenica da je u hrvatskom u upotrebi bila i njemačka posuđenica latinskog podrijetla *intabulirati* (Gruber 1911: 438), upućuje na posredničku ulogu njemačkog jezika u nastajanju ove hrvatske doslovne prevedenice.³⁴⁷ No iako su u ovo istraživanje uključeni i nazivi u kojima je njemački imao tek posrednički utjecaj, kao što kaže i Mamić (1992: 42), ova vrsta doslovnih prevedenica koje svoje korijene imaju u latinskome, u kontekstu njemačkog utjecaja na hrvatski jezik ipak imaju drugi status od onih kojima je i tvorbena i značenjski uzor bila čista njemačka riječ.

j) njem. 'vornehmen' → hrv. *preduzeti*

k) njem. 'unternehmen' → hrv. *poduzeti*

Preduzeti i *poduzeti* istoznačni su glagoli nastali prema dvama njemačkim sinonimima. *Preduzeti* postoji od početka 19. stoljeća, dok je *poduzeti* noviji glagol, zabilježen tek u drugoj polovici 19. stoljeća. *Akademijin rječnik* potvrđuje njemačko podrijetlo obaju glagola. *Poduzeti* kao doslovnu prevedenicu navodi i Rammelmeyer te spominje i potvrde u drugoj literaturi (1975: 248).

l) njem. 'widersprechen' → hrv. *protusloviti*

---

³⁴⁶ Gruber (1911: 438) smatra da bi hrvatskom jeziku više odgovarao izraz *upisati*.

³⁴⁷ Prema Muhvić-Dimanovski (1992: 124) paralelno postojanje strane posuđenice, modela, uz prevedenicu govori u prilog činjenici da je riječ o prevedenici.

Prema uzoru na njemački glagol jednake strukture i sadržaja u drugoj polovici 19. stoljeća pojavljuje se i neologizam *protusloviti*. Spominju ga samo Šulek za *widersprechen* te Petranović za *widersprechen*, *contradire*, ali ga upotrebljava i zakonodavna praksa. *Terminologija* ima *protivusloviti*, a Popović *protivosloviti* i *protivorečiti*.

5) Sufiksalna tvorenica

U korpusu su zabilježene tek dvije hrvatske sufiksalne tvorenice koje po tvorbenoj strukturi i značenju odgovaraju svom njemačkom uzoru. Kao i u njemačkome modelu, osnovu im čini glagol, a na glagolsku su osnovu dodani hrvatski sufiksi.

a) njem. 'Forderung' → hrv. *tražba*

b) njem. 'Forderung' → hrv. *tražbina*

Potvrde za nazive *tražba* i *tražbina* u značenju *potraživanje* *Akademijin rječnik* donosi tek iz 2. polovice 19. stoljeća. Oba su naziva sufiksalne tvorenice nastale od starijega glagola *tražiti* vjerojatno po uzoru na njemački pravni naziv *Forderung*. Osim značenja *potraživanje* *tražba* je kod Šuleka, Petranovića i Bogišića potvrđena i u značenju *tužba*. U ovom korpusu u tom značenju nije zabilježena.

Na temelju nalaza istraživanja, rječničkih navoda te semantičkih i tvorbenih osobitosti za navedene primjere doslovnih prevedenica može se pretpostaviti da su preuzete doslovnim prevodenjem iz njemačkog jezika i kao takve ušle u upotrebu sudske prakse. Pritom su supstituirani svi tvorbeni elementi njemačkih naziva i to istim redoslijedom kao i u nazivu uzoru, a u potpunosti je preuzet i sadržaj riječi. Brojčano su najzastupljenije prefiksalne tvorenice i složeno-sufiksalne tvorenice, a najmanje je sufiksálnih tvorenica.

5.3.3. Djelomične prevedenice

Djelomične prevedenice Muhvić-Dimanovski (1992: 140-141) definira kao djelomične reprodukcije stranog modela. Riječ model novoj riječi u jeziku primatelju daje samo opću sugestiju za reprodukciju. Obično se jedan tvorbeni element prenosi doslovno, a drugi slobodno. One ne odgovaraju tvorbenome modelu iz jezika uzora ni po vrsti niti po redoslijedu tvorbenih jedinica. Prenosi se opće značenje strane leksičke jedinice, ali ne i

pojedinačna značenja svakog elementa. Otklon od modela može biti veći ili manji. Novonastali oblici mogu biti neprecizne reprodukcije stranog modela:

(1) Složenice → složenice s djelomičnom reprodukcijom značenja

Kod djelomičnih prevedenica ovog tipa njemačkim se složenicama u potpunosti reproducira tvorbena struktura, pa i u hrvatskome nastaju složenice, no pojedinačna značenja svakog elementa ne prenose se precizno.

a) njem. 'kurzfristig' → hrv. *kratkodoban* (češ. *kratkodoby*)

Naziv *kurzfristig* pojavljuje se samo u upotrebi sudske prakse, a od rječnika ga bilježi *Akademijin rječnik* s napomenom da se tako govori i piše, te upućuje na postojanje vrlo slične riječi u češkome (*kratkodoby*). Njegova struktura podudarna je s njemačkim *kurzfristig*. Od njemačkog modela se međutim razlikuje njegov drugi dio značenja koji je neprecizno reproduciran, što ga čini djelomičnom prevedenicom³⁴⁸ koja je u hrvatski vjerojatno primljena preko češkoga.

b) njem. 'Schriftführer' → hrv. *perovodja*

Perovodja je novija riječ potvrđena tek kod Šuleka i Popovića. Vjerojatno je, kako kaže i *Akademijin rječnik*, da je nastala doslovnim prevođenjem njemačkog naziva član za član, u potpunosti zadržavši složenu strukturu i sadržaj njemačke riječi, no prijevod prvog člana složenice nije precizan, pa tu postoji odstupanje, kako tvrdi i Rammelmeyer (1975: 246).³⁴⁹

(2) Složenice → izvedenice

Složenice, kao tipični način tvorbe u njemačkom jeziku, na hrvatski se jezik, kojem je svojstveno izvođenje, često prevode izvedenicama, dakle, riječima tvorenim na način da se osnovi jedne riječi dodaje tvorbeni formant (usp. Babić 2002: 38). Hrvatska izvedenica pritom zadržava konkretizirajući leksem njemačke složenice dok ulogu konstituirajućeg leksema njemačke složenice preuzima sufiks. Svi primjeri iz ovog korpusa koji se nalaze u skupini

---

³⁴⁸ Istoznačna s doslovnom prevedenicom *kratkoročan*.

³⁴⁹ Rammelmeyer (1975: 246) ne odbacuje niti mogućnost da je *perovođa* nastao pod utjecajem njemačkog izraza *federführend* što se također čini sasvim mogućim jer ga AR (1914: 795, sv. IX) definira kao „bilježnik, činovnik, kojemu je posao bilježiti, zapisivati, kao da pero vodi.”

izvedenica nastalih po uzoru na njemačke složenice neologizmi su nastali sredinom 19. stoljeća koje stariji rječnici ne spominju.³⁵⁰

a) njem. 'Grundbuch' → hrv. *zemljišnik*

Zemljišnik je jedna od prevedenica njemačkog naziva *Grunbuch* za koji postoje potvrde samo u drugoj polovici 19. stoljeća kod Šuleka i Petranovića.

b) njem. 'Bittschrift' → hrv. *molbenica*

Molbenica se prvi put spominje u *Terminologiji*, za koju je po svemu sudeći i tvorena po uzoru na njemačku složenicu *Bitt-Schrift*, pri čemu je uz značenje djelomično preuzeta i struktura njemačke riječi. Nyomarkay (1989: 138-139) smatra da je riječ nastala po mađarskom uzoru. Njegova se argumentacija međutim ne čini dovoljno uvjerljivom, budući da zaključuje da značenjski one nisu potpuno iste, no dokazuje mađarski utjecaj time što niti u hrvatskom niti u mađarskom kao prijevodni ekvivalent za *Bittschrift* nije uzet naziv *rekurs* prema latinskom *recursus* za koji on smatra da je u podlozi obiju riječi. Prema nalazima iz ovog istraživanja *rekurs* je naziv koji se u hrvatskom upotrebljavao, no u značenju *utok*, a ne kao istoznačnica za *molbenicu* (GPP §. 308 i dr.).

c) njem. 'Einschreibbuch' → hrv. *zapisnik*

Zapisnik također ne spominju stari izvori. Naziv je potvrđen tek u drugoj polovici 19. stoljeća kod Šuleka za *Einschreibbuch* i *Protokoll*, kod Popovića i Bogišića te u svezi *zapisnik poklane marve (Viehschlachtungsprotokoll)* u *Terminologiji*. Moguće je da je riječ nastala po uzoru na njemački naziv *Einschreibbuch* od starijega hrvatskoga glagola *zapisati*, iako se ne može isključiti niti mogućnost da bi se naziv razvio i bez njemačkog poticaja.

d) njem. 'Beweismittel' → hrv. *dokazalo*

Naziv *dokazalo* jedan je od prijevodnih ekvivalenata za njemačku složenicu *Beweismittel*, za koji, osim u slovenskom dijelu *Terminologije*, nema potvrde u rječnicima. Učestalu upotrebu ovog izraza u hrvatskom jeziku, međutim, višestruko potvrđuje analizirani korpus. Nastala je

---

³⁵⁰ Mamić (1992: 44) ovim nazivima ne priznaje status prevedenica jer im nedostaje strukturalna podudarnost s njemačkim uzorom. Primjenjujući strože kriterije po uzoru na Babića o kojima je već bilo riječi u lingvističkom uvodu, on ovakvim tvorenicama ne osporava njemački utjecaj, ali ih svrstava u skupinu semantičkih posuđenica.

po svemu sudeći prilikom sastavljanja *Terminologije*. Gruber (1911: 633) je smatra pravilnijim prijevodom od prijevoda *dokazno sredstvo*.³⁵¹

(3) Složenice → višečlani izrazi

Najčešći su način kalkiranja njemačkih složenica u hrvatskom jeziku višečlani izrazi. Sintaktička sveza pridjev + imenica tipičan je način tvorbe u hrvatskom jeziku jer „čini tzv. otvoreni niz kao što to u njemačkom jeziku čine složenice” (Mamić 1992: 22). Muhvić-Dimanovski višečlane izraze nastale po stranom uzoru svrstava među doslovne prevedenice. Sesar i Turk (2003) smatraju ih pak djelomičnim prevedenicama jer se kod njih preuzima značenje, ali se tvorbeni model ne prenosi u potpunosti. Otklon je, međutim, uvjetovan tvorbenom strukturom jezika u koji se kalkira i do njega može doći u vrsti ili redosljedu tvorbenih jedinica. Mamić (1992: 44) ne osporava uvjetovanost pojave ovakvih dvočlanih naziva njemačkim modelom, ali ih smatra tek semantičkim posuđenicama jer ne prenose u potpunosti tvorbeni obrazac modela. Osporavanje statusa prevedenice riječima za posuđene pojmove koji su u jeziku primatelju izraženi vlastitim sredstvima isključuje, međutim, mogućnost posuđivanja između jezika različitih tvorbenih struktura. Štoviše suprotno je i načelu koje vrijedi u lingvistici jezičnih dodira, a kaže da se posuđuje samo ono što se može uklopiti u novi jezični sustav (usp. Klein 1971: 184, citirano prema Muhvić-Dimanovski 1992: 119).³⁵² Budući da su u ovom radu doslovne prevedenice definirane kao riječi koje u potpunosti preuzimaju tvorbeni obrazac i sadržaj modela, višečlani se izraz može smatrati samo djelomičnom prevedenicom.

Prevedenice ovog tvorbenog tipa zabilježene u korpusu dvočlane su sveze pridjeva i imenica, a tvorene su po uzoru na njemačke složene imenice. Uz imenice pronađen je i jedan njemački složeni glagol kojem u hrvatskom odgovara dvočlana sveza prilog + glagol.

---

³⁵¹ Prema analogiji s *prometalo* za *Verkehrsmittel*, *pokretalo* za *Bewegungsmittel*.

³⁵² Rammelmeyer (1975: 135) smatra da se razlika između semantičkih posuđenica (*Lehnbedeutung*) i prevedenica (*Lehnübersetzungen*) može jasno vidjeti upravo u dvočlanim prevedenicama jer sintagmatske prevedenice odražavaju značenje te djelomično oblik stranog predloška, dok semantičke posuđenice niti u jednom segmentu ne prenose oblik modela.

- a) njem. 'Beweiskraft' → hrv. *dokazna moć*
- b) njem. 'Beweismittel' → hrv. *dokazno sredstvo*³⁵³
- c) njem. 'Beweisverfahren' → hrv. *dokazni postupak*

Tri navedena dvočlana naziva s novotvorenim pridjevom *dokazni*, izvedenim iz neologizma *dokaz* nastalog tijekom 19. stoljeća, prijevodni su ekvivalenti njemačkih složenica s imenicom *Beweis-* kao konkretizirajućim elementom. Sva tri naziva: *dokazna moć*, *dokazno sredstvo*³⁵⁴ i *dokazni postupak* prvi se put pojavljuju sredinom 19. stoljeća, a ušli su i u upotrebu sudske prakse.

- d) njem. 'Gegenpartei' → hrv. *protivna stranka*

Dvočlani naziv *protivna stranka* pokušaj je da se njemačka složenica *Gegenpartei* prevede na način koji je u skladu s tvorbenim sustavom hrvatskog jezika. U svakodnevnoj se jezičnoj upotrebi, međutim, nije uspjela nametnuti, već je prevladala doslovna prevedenica u obliku čiste složenice *protustranka*.

- e) njem. 'Grundbuch' → hrv. *zemljišne knjige*

Uz izvedenicu *zemljištnik*, *zemljišne knjige* su, čini se, naziv kojim se doslovno prevodi značenje, a djelomično prenosi i struktura njemačke riječi *Grundbuch*. Nyomarkay (1989: 136) u nazivu *zemljištnička knjiga* vidi sličnosti s mađarskom, također, doslovno prevedenom složenicom iz njemačkoga, te otvara i mogućnost prijevoda iz mađarskoga. Međutim, s obzirom na uobičajeni postupak prijevoda njemačkih složenica na hrvatski dvočlanim nazivima te sociolingvističke okolnosti u kojim je njemački bio mnogo dominantniji i prestižniji jezik u Hrvatskoj ne može se nikako isključiti mogućnost da je riječ preuzeta iz njemačkog³⁵⁵. Iako se oba spomenuta naziva, *zemljištnik* i *zemljišne knjige*, dobro uklapaju u hrvatski tvorbeni sustav, praksa prihvaća strani naziv s hrvatskim sufiksom *gruntovnica*.

- f) njem. 'Nichtigkeitsklage' → hrv. *žaoa ništovna*

³⁵³ Gruber (1911: 633) prednost daje prijevodu *dokazalo* prema analogiji s *pokretalo* za *Bewegungsmittel* i *prometalo* za *Verkehrsmittel*.

³⁵⁴ Gruber (1911: 633) *dokazno sredstvo* smatra lošim nazivom. Prednost daje njegovoj jednočlanoj istoznačnici *dokazalo*. Pritom se rukovodi analogijom s *prometalo* za *Verkehrsmittel*, te *pokretalo* za *Bewegungsmittel*.

³⁵⁵ O činjenici da je riječ o prevedenici ne dvoji niti Nyomarkay (1989: 136) i argumentira to prema njegovim spoznajama učestalijom pojavom dvočlanog naziva *zemljišna knjiga* od za hrvatski tipične izvedenice *zemljištnica*.

g) njem. 'Nichtigkeitsklage' → hrv. *tužba ništovna*

Žaoba ništovna i *tužba ništovna* neologizmi su nastali u drugoj polovici 19. stoljeća. Ne spominje ih niti jedan rječnik. Sadržajem odgovaraju njemačkoj složenici *Nichtigkeitsklage*, a vrlo je moguće da su i tvorene po uzoru na njemačku riječ, no u skladu s hrvatskim tvorbenim sustavom. Nyomarkay (1989: 139) dopušta utjecaj njemačkog uzora na tvorbu izraza *ništovna žaoba*, ali razmatra i mogućnost da je tvorena po uzoru na mađarski. Sličnost nalazi u dvočlanosti mađarskog naziva i pridjevu koji se rabi u istom izrazu, a znači 'beznačajan'. Njegova pretpostavka čini se mogućom, no uzevši u obzir političke, društvene i jezične okolnosti u Hrvatskoj ne vjerojatnijom od pretpostavke da je taj naziv nastao po njemačkome modelu. Važna je činjenica da su naziv *žalba ništovna* rabili i zakonski tekstovi (GPP §. 339 i dr.), nastali prevođenjem upravo njemačkih zakona. Budući da je poznato da prevedenica u nekom jeziku može biti i plod utjecaja više stranih uzora (Muhvić-Dimanovski 1992: 120), moguće je, naravno, da je mađarski bio dodatni poticaj, možda i kao jezik posrednik.³⁵⁶

h) njem. 'Rechtstitel' → hrv. *pravni naslov*

i) njem. 'Rechtsmittel' → hrv. *pravno sredstvo*

j) njem. 'Rechtsangelegenheit' → hrv. *pravna stvar*

k) njem. 'Rechtsfall' → hrv. *pravni slučaj*

l) njem. 'Rechtsgrund' → hrv. *pravni razlog*

m) njem. 'Rechtskraft' → hrv. *pravna moć*

Pravo je riječ za koju Mažuranić nalazi potvrde samo kod Stulića u značenju *pravda, pravica*, ali pretpostavlja da je riječ ipak stara. *Terminologija* je uzima za njem. *Recht* i izvodi pridjev *pravni* kojim prevodi prvi član njemačkih složenica s *Recht-*. Isto se događa u zakonskim tekstovima i svakodnevnoj jezičnoj praksi sudova. Tako niz njemačkih složenica ulazi u upotrebu na polju prava u obliku dvočlanih hrvatskih prevedenica u kojima se uz pridjev *pravni* dodaje i hrvatska imenica, doslovni prijevod konstituirajućeg imeničkog dijela njemačkog složenog modela.

n) njem. 'Theilzettel' → hrv. *diobni list*

o) njem. 'Theilzettel' → hrv. *diobna izprava*

---

³⁵⁶ Sam Nyomarkay (1989: 149) priznaje da je katkad teško odrediti je li njemačka ili mađarska riječ bila primarni uzor.

Njemačkoj složenoj imenici *Theilzettel* u hrvatskoj su pravnoj praksi polovicom 19. stoljeća pridružena dva naziva *diobni list* i *diobna izprava* pri čemu su članovi složenice prevedeni doslovno i istim redosljedom, ali kao odvojeni leksemi. Time su ti novi pravni pojmovi u hrvatskome prvi put dobili svoje ekvivalente.

p) njem. 'zurückschieben' → hrv. *natrag odbijati*

Među djelomično prevedenim složenim imenicama u korpusu je zabilježena i dvočlana prevedenica jednoga složenoga glagola čiji je prvi dio doslovno preveden, a drugi neprecizno.

q) njem. 'Zustellungsschein' → hrv. *dostavni list*

Dvočlana prevedenica njemačkog pravnog naziva *Zustellungsschein*, *dostavni list* u svakodnevnoj jezičnoj praksi nije se zadržala. Potisnula ju je izvedenica *dostavnica*, koju je praksa čini se prihvatila kao „hrvatskiji” naziv.

(4) Složenice → složeno-sufiksne tvorenice

Složeno-sufiksne tvorenice riječi su koje se sastoje od dviju osnova i sufiksa. Ovaj tvorbeni tip prevedenica u korpusu je zabilježen samo kod triju ekvivalenata za njemačku složenicu *Vollmacht*.

a) njem. 'Vollmacht' → hrv. *punomoćje*

b) njem. 'Vollmacht' → hrv. *punovlastje*

c) njem. 'Vollmacht' → hrv. *punomoće*

Nazivi *punomoćje*, *punomoće* i *punovlastje* istoznačnice su tvorena sredinom 19. stoljeća prilikom nastajanja *Terminologije* (*punomoćje*) i prvih prijevoda zakona (*punovlastje*) prema tvorbenom obrascu karakterističnom za hrvatski jezik (sufiks -je), a po uzoru na njem. naziv *Vollmacht*. Riječ *punomoćje* zabilježena je ranije, kod Belostenca, ali u dva dijela, da bi kasnije vjerojatno pod utjecajem njemačke složenice postala dvoleksemna složenica.

(5) Ostale vrste formalnih i značenjskih odstupanja od predloška

a) njem. 'Berufung' → hrv. *priziv*

Naziv *priziv* preuzima značenje njemačke riječi, ali ne i njezinu strukturu. Njemačka prefiksarno-sufiksarna prevedenica na hrvatski prevodi se prefiksarnom tvorenicom.

b) njem. 'aufgrund' (auf Grund) → hrv. *temeljem*³⁵⁷

Njemački složeni odnosno dvočlani izraz (prijedlog + imenica) *aufgrund/auf Grund* na hrvatski se prevodi sufiksarnom tvorenicom izvedenom od starije hrvatske riječi *temelj*, pri čemu se izostavlja i značenje njemačkog prefiksa *auf*.

c) njem. 'gesetzwidrig' → hrv. *protuzakonit*

Tvorbena i značenjska struktura složenice *protuzakonit* otkriva da je naziv nastao po uzoru na njemački *gesetzwidrig*, pri čemu je prilikom preuzimanja tvorbenih elemenata zamijenjen redoslijed. Kako bi se i u hrvatskom dobio tvorbeni oblik pridjeva, prvi član njemačkog modela nije preuzet kao imenica već mu je dodan hrvatski pridjevski nastavak *-it - zakonit*. Iako i sudska i zakonodavna praksa nastoje rabiti naziv *nezakonit* koji je u skladu s hrvatskim tvorbenim sustavom, a *Terminologija* predlaže za *gesetzwidrig proti zakonu*, u upotrebi sudske prakse zadržala se i njemačka prevedenica *protuzakonit*.

d) njem. 'Urschrift' → hrv. *izvoropis*

Tvorbena i značenjska struktura novog naziva *izvoropis*, koji nije potvrđen niti u jednom rječniku, upućuje na to da je naziv nastao na njemački poticaj i po uzoru na njem *Urschrift*, a u skladu je s nekim drugim sličnim hrvatskim složenicama koje su također nastale po njemačkom uzoru (*rukopis, prvopis* itd.). Model je, međutim, i tvorbeno i značenjski tek djelomično reproduciran, pri čemu njemačkom prefiksu u hrvatskom odgovara imenica, a i značenje mu se prenosi neprecizno.

e) njem. 'der Geklagte'; 'der Beklagte' → hrv. *tuženik*

f) njem. 'der Angeklagte'; 'der Geklagte'; 'der Beklagte' → hrv. *obtuženik*³⁵⁸

Nazivi *tuženik* i *obtuženik* nastali su sredinom 19. stoljeća preuzevši značenje te djelomično tvorbenu strukturu svojih njemačkih uzora. Njemačke prefiksarno-sufiksarne tvorenice tu su na hrvatski prevedene hrvatskom sufiksarnom odnosno prefiksarno-sufiksarnom tvorenicom.

---

³⁵⁷ Naziv *temeljem* i Gruber (1911: 151) smatra doslovnim prijevodom njemačkog izraza *auf Grund*. Gruber (isto) tvrdi da se u novije vrijeme *auf Grund* sve češće prevodi na osnovi, ali smatra izraze *prema ustanovi* ili *prema odredbi* boljima. Prevedenicu *na osnovi* za 'auf Grund' navodi i Rammelmeyer (1975: 126).

³⁵⁸ Pridjevi i participi perfekta u službi imenice nisu svojstveni hrvatskom. Stoga se takve imenice iz njemačkog prevode na hrvatski imenicom. Šulek kao njemački ekvivalent za imenicu *obtuženik* navodi *der Angeklagte*, dok Popović ima *der Geklagte* i *der Beklagte*.

Nazivom *obtuženik* različiti se njemački prefiksi (*An-*, *Ge-*, *Be-*) u hrvatski prenose prefiksom *o-*.

Relativno velika zastupljenost naziva koji su vrlo vjerojatno rezultat djelomičnog prevođenja iz njemačkog jezika navodi na zaključak da je nazivlje hrvatske sudske prakse dijelom nastajalo prema njemačkom uzoru. Tvorbeni se model, međutim, često nije preuzimao u potpunosti, već se prilagođavao tvorbenoj strukturi hrvatskog jezika. Stoga je najveći broj njemačkih složenica prevođen na hrvatski jezik tipičnom sintaktičkom svezom pridjev + imenica.

5.3.4. Djelomične posuđenice ili sekundarno adaptirane posuđenice³⁵⁹

U ovu skupinu svrstavaju se imenice koje se razlikuju i od prevedenica i od posuđenica, a nije ih moguće definirati niti kao hibridne složenice. Mogle bi pripadati u skupinu posuđenica stoga jer je prvi element složenice preuzet doslovno te je nastavio postojati u hrvatskom jeziku kao fonetski adaptiran dio izvedenice. Međutim, drugi dio njemačke složenice nije ni preuzet iz njemačkoga (da jest, bila bi riječ o posuđenicama) niti je zamijenjen hrvatskim leksemom (da jest, bila bi riječ o poluprevedenicama). Umjesto prijevoda ili preuzimanja drugog dijela njemačke složenice u hrvatskom je jeziku konkretizirajućem elementu iz njemačke složenice dodan hrvatski sufiks. Tako je nastao oblik koji odgovara tvorbenom obrascu hrvatske izvedenice.³⁶⁰ U njemačkom jeziku hrvatskim izvedenicama odgovaraju složenice. Njemačke složenice sastoje se od dva leksička dijela: konkretizirajućeg (njem. *Bestimmungswort*) i konstituirajućeg (njem. *Grundwort*). Prilikom prijevoda njemačkih složenica hrvatske izvedenice zadržavaju samo prvi, konkretizirajući leksem, dok glavni konstituirajući leksem u hrvatskim izvedenicama preuzima sufiks (Rammelmayer 1975: 90). U slučaju riječi *gruntovnica* dogodilo se, međutim, da prvi leksem njemačke složenice nije zamijenjen odgovarajućim hrvatskim leksemom, već je posuđen i direktno mu je dodan hrvatski sufiks *-ovnica* (na fonetsku adaptaciju u kojoj se *d* promijenilo u *t*). Istim sufiksom, ali kao djelomične prevedenice njemačkih složenica (dakle, riječi kojima je prvi leksem hrvatski ekvivalent njemačkog konkretizirajućeg leksema iz složenice) tvorene su i neke

---

³⁵⁹ Posuđenica je prema Filipoviću (1971: 116 citirano prema Babić 1990: 218) strana riječ koja je integrirana u sustavu jezika primatelj i ne razlikuje se od domaćih riječi.

³⁶⁰ Izvođenje je prema Babiću (2003: 38) način tvorbe u kojem nova riječ nastaje od jedne osnove i sufiksa, pa se takva tvorba zove i sufiksna tvorba. Sufiksna tvorba prevladava u cijeloj tvorbi hrvatskog jezika te je stoga najkarakterističniji način tvorbe.

izvedenice u *Terminologiji* koje označavaju isprave, knjige, potvrde (*grbovnica* za 'Wappen-Buch', *kupovnica* za 'Kauf-Brief', *boravnica* za 'Aufenthalt-Schein') (Mamić 1992: 25). Može se, stoga, pretpostaviti da je *gruntovnica* nastala po istoj analogiji.

Izvedenica *gruntovnica* s posuđenim elementom i hrvatskim sufiksom prenosi opće značenje njemačke složenice, ali ne i pojedinačna značenja svakog njezinog elementa. Budući da u literaturi nije pronađen takav tip jezičnog posuđivanja, ovdje je svrstan u posebnu skupinu koja odgovara tvorbenom tipu *složenica* → *strani element* + *sufiks*. Kako je prvi dio posuđen, a i značenje je preneseno samo općenito, prema analogiji s nazivom *djelomična prevedenica* nazvana je *djelomična posuđenica*.

a) njem. 'Grundbuch' → hrv. *gruntovnica*

No postoji mogućnost da riječ *gruntovnica* nije nastala na opisani način od njemačke složenice *Grundbuch*, već od njemačke jednostavne riječi *Grund* koja je kao fonološki adaptirana posuđenica *grunt* u hrvatskome postojala već od 18. stoljeća u značenju 'zemlja, baština, imanje, dobro' (*Akademijin rječnik*)³⁶¹. Takvoj posuđenici koja je najprije prošla kroz primarnu adaptaciju na fonološkoj razini /d > t/ dodan je još hrvatski nastavak *-ovnica* i time se dogodila svojevrsna sekundarna adaptacija na morfološkoj razini (Filipović 1986: 60). Novonastala izvedenica semantički se, međutim, odmaknula od značenja njemačkog modela i primarno fonološki adaptirane posuđenice i preuzela značenje njemačke složenice 'Grundbuch' *zemljišna knjiga*, *gruntovnica* te se počela koristiti u značenju 'knjiga u koju se bileži, imaņa (gruntovi)' (AR 1887-1891: 482). U vrijeme prevođenja njemačkih zakona na hrvatski jezik postojala je, naime, potreba za imenicom kojom će se u hrvatskom jeziku označavati takva knjiga.³⁶²

---

³⁶¹ Takvu mogućnost spominje i Gruber. On također navodi da se u narodu za *zemljište* koristila tuđica „*grunt*“ i „*grunat*“ (Gruber 1911: 327).

³⁶² Riječi *gruntovnica* i *gruntovničar* kao tuđice snažno osuđuje Gruber u *Mjesečniku* (1911: 327). Naziva ih „barbarskim kovanicama“ te napominje „da u prvim našim zakonima, a prema tomu i starijoj pravnoj praksi, nema traga ovoj jezičnoj nakazi, već da je tek kasnije iznikla i žilavo se uzdržala do današnjega dana.“ On smatra da „kako je to njem. riječ (*Grund*), ne smijemo ju nikako upotrebljavati u našem jeziku, već je moramo nemilosrdno izagnat, makar se je već tako suvereno u našem narodu udomila, da nema kraja, gdje se nebi govorila“ (Gruber 1911: 327).

b) njem. 'Grund' → hrv. *grunt* → hrv. *gruntovnica*

Postoji stoga vjerojatnost da se imenica *gruntovnica* morfološki razvila upravo kroz primarnu adaptaciju na fonološkoj i sekundarnu na morfološkoj razini od njemačkog modela 'Grund', ali s novim značenjem.

c) njem. Grund- → hrv. *gruntovan* (onaj koji pripada *gruntu*)

Na isti način moguće je objasniti i postanak pridjeva *gruntovan*. Rezultat je sekundarne adaptacije, dakle, izveden je iz već fonološki adaptirane njemačke posuđenice *grunt* uz pomoć pridjevskog nastavka u tvorbenom sustavu hrvatskog jezika *-an*, te dobiva sva obilježja hrvatskog pridjeva (usp. Filipović 1986: 61). Značenjski pridjev ostaje vezan za imenicu *grunt*. Pridjev *gruntovan* postao je vrlo produktivan u dvočlanim prijevodima njemačkih složenica poput *gruntovni napisnik*, *gruntovni uložak*, *gruntovna oblast*, *gruntovni ured* itd.

d) njem. Grund- → hrv. *gruntovnički* (onaj koji pripada *gruntovnici*)

Pridjev *gruntovnički* izveden je iz imenice *gruntovnica* i na nju se odnosi. Izveden je sekundarnom adaptacijom na morfološkoj razini od već adaptirane i integrirane imeničke posuđenice. Stoga se može govoriti o sekundarno adaptiranoj posuđenici na morfološkoj razini (Filipović 1986: 147). Kao i *gruntovan* često je rabljen kao ekvivalent za prvi dio njemačke složenice na Grund- u dvočlanim sintaktičkim svezama *gruntovnički poslovi*, *gruntovnički ured*, *gruntovnička parnica* itd.

5.3.5. Prevedenice i posuđenice kao supostojanice

Primijećeno je da se katkad strani model reproducira na različite načine. U tom slučaju istodobno u jezičnoj upotrebi postoje dvije različite prevedenice. Uz prevedenice ponekad paralelno postoji i posuđenica koja je bila model za kalkiranje. Upravo to supostojanje prevedenice i posuđenice dokaz je da je zaista riječ o prevedenici (Muhvić-Dimanovski 1992: 124).

a) njem. 'Grundbuch' → hrv. *gruntovnica* / *zemljištnik* / *zemljišne knjige*

Njemački naziv 'Grundbuch' tako u hrvatskom postoji u tri varijante: *gruntovnica*, *zemljištnik*, *zemljišne knjige*. U prvom primjeru riječ je o djelomičnoj ili sekundarno adaptiranoj posuđenici, dok su preostale dvije varijante djelomične prevedenice.³⁶³

5.3.6. Semantičke posuđenice

Semantičke posuđenice dobro su poznate domaće riječi kojima se pod utjecajem stranog jezika proširuje opseg značenjskog polja ili povećava broj značenja, čime domaća riječ postaje polisemna, ili prema Babiću (1990: 226), to je „nov sadržaj izrečen postojećim izrazima u jeziku”. Novo je značenje obično metaforičko i može čak u potpunosti potisnuti staro, no najčešće se i staro i novo značenje nastavljaju paralelno upotrebljavati. Novo značenje stare riječi naziva se semantičkom posuđenicom. Semantičke posuđenice su istodobno i prevedenice, budući da se prijevodom strane riječi nužno prevodi i njezino značenje, tj. posuđujući novo značenje istodobno prevodimo i riječ koja ima to značenje (Muhvić-Dimanovski 1992: 158). Neki autori ih čak smatraju podskupinom doslovnih prevedenica. Budući da su to riječi koje su u jeziku primatelju u nekom značenju postojale i ranije, ovdje su ipak svrstane u zasebnu skupinu. Semantičke posuđenice dobro se uklapaju u jezik, ne odskaku od jezične norme i ne osjećamo ih kao nešto strano. Zbog toga ih je često teško identificirati (isto).

Semantičkim posuđivanjem iz stranih jezika u hrvatskome često nastaju novi nazivi u jeziku raznih struka pri čemu se hrvatskoj riječi općeg značenja dodaje stručno značenje. Takav postupak nastajanja novog naziva proširivanjem značenja postojeće domaće riječi novim stručnim pojmom zove se terminologizacija (Hudeček, Mihaljević 2009: 66). Riječi općeg jezika tako dobivaju novo specijalizirano značenje i postaju nazivi za pojam jezika struke. To se često događa upravo u procesu izgrađivanja ili usavršavanja nekog jezika struke. Budući da je u vrijeme izgrađivanja hrvatskog pravnog nazivlja postojala velika potreba za imenovanjem novih, hrvatskom pravu do tada nepoznatih pojmova, posezalo se i za već postojećim

---

³⁶³ Gruber (1911: 327) potvrđuje postojanje svih triju naziva te se čudi što su izrazi *zemljišna knjiga* i *zemljištnik*, koje je i on našao u, kako kaže, „starijem sudbenom stilu (1852.-1880. god) i u tadašnjim pravnim tiskanicama” zamijenjeni „monstruoznom kovanicom Grundbuch”.

hrvatskim riječima općeg značenja kojima su se pridruživali novi pojmovi iz njemačkog prava i tako im se pod utjecajem njemačkog jezika širilo značenjsko polje.³⁶⁴

Semantičke posuđenice zabilježene u ovom korpusu i obrađene u ovom radu imenice su i glagoli. Kod nekih od njih postoji osim značenjske i morfološka podudarnost s njemačkim uzorom. Za takve je prevedenice teško utvrditi jesu li nastale samo semantičkim širenjem starije hrvatske riječi pod utjecajem nekog njemačkog naziva pa je nastala semantička posuđenica ili su nastale doslovnim i izravnim prevođenjem njemačkog naziva, neovisno o starijoj riječi, u kojem slučaju nastaje doslovna prevedenica. Takve dileme pojavljuju se najčešće kod prefiguriranih glagola. Vezano za to postoji neslaganje među lingvistima koji su se bavili njemačkim prevedenicama u hrvatskom jeziku. Rammelmeyer (1975: 136-137) je skloniji tumačenju da je uglavnom riječ o prevedenicama, no dopušta postojanje primjera u kojima je postojećoj formalno identičnoj riječi samo dodano novo značenje, te priznaje da postoje i riječi, pretežito glagoli, u kojima je jednostavno nemoguće utvrditi je li riječ o prevedenici ili semantičkoj posuđenici. Babić (1990: 230) zastupa stajalište kako je većina tih novih riječi nastala samo semantičkim posuđivanjem. Prema Mamiću (1992: 41) prevladavajuće je stajalište da su to uglavnom semantičke inovacije, ali priznaje da postoji i mogućnost pojave neke riječi iste strukture pod utjecajem njemačkog koja bi se možda pojavila da starije nije niti bilo. Ostaje, dakle, pitanje je li riječ o homonimiji dviju riječi od kojih je jedna starija, a jedna nastala prevođenjem iz njemačkoga ili polisemiji hrvatske riječi do koje je došlo uslijed posuđivanja značenja njemačkog naziva. Sociolingvističke okolnosti bile su takve da je njemački zaista bio duboko usječen u svijest hrvatskih govornika školovanih i često odgajanih na tom jeziku.³⁶⁵ No istodobno se čini malo vjerojatnim da bi se prevodila riječ iste tvorbene strukture kao i neka koja već postoji u hrvatskom jeziku. Razlog za to bi, kao što kaže Rammelmeyer (1975: 137), mogla biti tek zastarjelost i slaba učestalost podudarne hrvatske riječi. Budući da primjeri iz ovog korpusa za koje postoji ta dilema ipak nisu zastarjele riječi za koje se može pretpostaviti da su iščezle iz rječnika govornika, teško je povjerovati da bi se tvorili novi tvorbena podudarni leksemi izravnim i doslovnim

---

³⁶⁴ Bogišić (1888) metodu stvaranja nazivlja širenjem značenja također smatra dobrom, ali također upozorava da je treba oprezno koristiti i ne prečesto jer narod lakše usvaja novu riječ nego se privikava na nova značenja već poznate.

³⁶⁵ U prilog toj tvrdnji ide i činjenica da je u ovom korpusu pronađen određeni broj njemačkih doslovnih prevedenica za koje je postojala istoznačnica tvorena po pravilima tvorbe hrvatskog jezika, no u svakodnevnoj praksi preferirala se doslovna prevedenica.

prevođenjem iz njemačkog jezika bez svijesti o postojanju identičnih tvorbi u hrvatskom jeziku. Stoga su oni u ovom radu ipak svrstani u semantičke posuđenice.

a) njem. 'Anführung' → hrv. *navod*

Imenicu *navod* Mažuranić potvrđuje kao stari pravni naziv sa specifičnim značenjem u ovršnom postupku. U ovom je korpusu, međutim, zabilježen u značenju njem. *Anführung*, 'ono što se navodi, kazuje npr. činjenice na sudu ili u sudskom dokumentu'. *Akademijin rječnik* također ga za *Anführung* potvrđuje kod Daničića te kod Šuleka i Popovića. Sudeći po ovakvim nalazima, u ovdje relevantnom značenju *navod* je nastao tek u 19. stoljeću dodavanjem novog značenja već postojećem pravnom nazivu vjerojatno po uzoru na njemačku imenicu *Anführung*.

b) njem. 'Aufsatz' → hrv. *sastav*

c) njem. 'Aufsatz' → hrv. *sastavak*

Imenice *sastav* i *sastavak* starije su riječi s više značenja, no u značenju 'ispisivanja nekog dokumenta, odnosno rezultata te radnje – spis, pismeni rad' prema *Akademijinu* rječniku prvi se put pojavljuju u drugoj polovici 19. stoljeća s potvdama u *Terminologiji*, u Ivekovićevu i Šulekovu rječniku za *Aufsatz*, *Schriftstück*. Budući da je prva pojava riječi *sastavak* zabilježena u *Terminologiji* za njem. *Aufsatz*, odnosno riječi *sastav* kod Ivekovića i u nekoliko drugih izvora, može se pretpostaviti da je starijim hrvatskim riječima jedno novo značenje dodano pod utjecajem njemačkog naziva.

d) njem. 'Besitz' → hrv. *posjed*

Mažuranić (1908: 1035) naziv *posjed* potvrđuje u pravničkom jeziku za lat. *possessio* odnosno njem. *Besitz*, no tvrdi da ga nema u starim izvorima i rječnicima s pravničkim značenjem već samo za *sielo*, *consessus*. *Posjed* u značenju 'ono što se posjeduje, ima, imovina' *Akademijin rječnik* potvrđuje samo u drugoj polovici 19. stoljeća kod Šuleka, Popovića i Bogišića. Takvi nalazi navode na zaključak da riječ *posjed* nije nužno prijevod njemačkog *Besitz* kako navodi Rammelmeyer (1775: 252), već postoji mogućnost da je to upravo spomenuta starija hrvatska riječ, možda načinjena po uzoru na njemački, a možda i prema latinskome ili talijanskome modelu kako tvrde neki izvori (isto), koja je novo pravno značenje dobila sredinom 19. stoljeća kad se nazivlje popunjavalo s izrazima za pojmove

njemačkog prava. Stoga je vjerojatno da je novo značenje tada posuđeno od njemačkog izraza *Besitz*.

e) njem. 'durchführen' → hrv. *provadjati, provesti*

Provadjati i provesti stariji su hrvatski glagoli koje donose mnogi stariji rječnici, te za koje postoje i književne potvrde. Niti jedno od značenja, međutim, ne odgovara pravnom značenju u kojem se glagoli pojavljuju u korpusu, a to je kao dio izraza *provadjati, provoditi (sudski) postupak* odnosno *suditi*. Može se stoga zaključiti da je starijim glagolima, koji su semantički odgovarali prenesenom značenju njemačkoga glagola *verbringen*, dodano novo značenje na poticaj njemačkog jezika za *durchführen*. Iako ovdje postoji i strukturalna podudarnost između njemačkoga i hrvatskih glagola, vjerojatnije je da je došlo do proširenja značenja nego doslovnog prijevoda jer glagoli u svojim ostalim značenjima nisu bili izvan upotrebe.

f) njem. 'einlegen' → hrv. *ulagati/uložiti*

Glagol *ulagati* Šulek spominje kao dio izraza *ulagati novce*, dok Mažuranić navodi značenje 'miješati u tuđe poslove'. *Akademijin rječnik* spominje više različitih značenja, ali nigdje značenje 'predati/priložiti neki dokument'. Riječ je dakle o semantičkoj posuđenici, usprkos činjenici da se glagoli *einlegen* i *ulagati* podudaraju i u svojim pojedinačnim tvorbenim elementima.

g) njem. 'erwirken' → hrv. *izposlovati*

h) njem. 'erwirken' → hrv. *izhoditi*

Prema *Akademijinu rječniku izposlovati* je starija riječ spominjana još u 18. stoljeću, koju navode Stulić i Vuk, a nađena je i u nekoliko književnih tekstova. Mažuranić ovaj glagol ne navodi. Glagol *izhoditi* imaju i *Akademijin rječnik* i Mažuranić. Niti jedan od ovih glagola spomenuti rječnici ne bilježe u ovdje relevantnom značenju 'zauzimajući se postići'. Jedino *Terminologija izposlovati* bira za njem. *erwirken*. Ovakvi nalazi sugeriraju da su dva starija glagola polovicom 19. stoljeća na njemački poticaj dobila semantičku dopunu.

i) njem. 'Einwendung' → hrv. *prigovor*

Riječ *prigovor* postojala je u starijem hrvatskom jeziku u više značenja. Svoje pravno značenje za lat. *exceptio* dobiva međutim polovicom 19. stoljeća vrlo vjerojatno pod utjecajem njemačkog jezika. Prema Mažuranićevim navodima *Terminologija* je uzima za

njem. *Einwendung*, a *Akademijin rječnik* potvrđuje postojanje i kod Šuleka i Popovića za njem. *Widerspruch* odnosno *Einwendung*, *Gegenrede*.

j) njem. *Kreuz-Zeichen* → hrv. križ

Prema nalazima iz dostupnih rječnika stara hrvatska imenica *križ* sredinom 19. stoljeća dobiva novo značenje i to ono njemačkog pravnog naziva *Kreuz-Zeichen* kojim se označava stavljanje znaka križa umjesto potpisa nepismene osobe na neki dokument. U ovom značenju riječ *križ* potvrđuje tek Mažuranić pod natuknicom *podpis* u drugoj polovici 19. stoljeće te *Terminologija* za spomenuti njemački naziv. Budući da ne postoje nikakvi drugi izvori koji bi potvrdili postojanje ovog značenja imenice *križ* u ranijim desetljećima i stoljećima, može se pretpostaviti da je do širenja značenjskog polja došlo upravo u vrijeme stvaranja novog pravnog nazivlja.

k) njem. 'Quittung' → hrv. *namira*

l) njem. 'quittieren' → hrv. *namiriti*

Imenica *namira* nastala je od glagola *namiriti*, što znači *compensatio, satisfactio*. U tom značenju prema *Akademijinu rječniku* to je riječ stara više stoljeća, a kao takvu je prihvaća i *Terminologija*. U ovom se korpusu, međutim, rabi u značenju 'priznanica za isplatu'. Mažuranić također kao novije spominje to dodatno značenje nastalo vjerojatno pod utjecajem njem. *Quittung*. *Namiriti* u značenju 'platiti novcem ili na neki drugi način' također je stara narodna riječ za *satisfacere, compensare* koju navode i Mažuranić i *Akademijin rječnik* s najranijom potvrdom iz 15. stoljeća. No u drugoj polovici 19. stoljeća i glagol dobiva novo značenje po uzoru na njemački glagol vjerojatno francuskog podrijetla *quittieren*.

m) njem. 'Stempel' → hrv. *biljeg*

n) njem. 'stempeln' → hrv. *biljegovati*

Biljeg i *biljegovati* stari su hrvatski nazivi potvrđeni od 14. stoljeća za lat. *signum*, odnosno *znak*. U 19. stoljeću ove su riječi prošle postupak terminologizacije i pod utjecajem njemačkih pravnih naziva pridruženo im je po još jedno značenje 'znak, markica koja se stavlja na ispravu radi potvrđivanja plaćanja određene pristojbe', odnosno, 'nalijepiti biljeg na ispravu'.³⁶⁶

---

³⁶⁶ *Biljegovati* kao semantičku posuđenicu potvrđuje i Mamić (1992: 42).

o) njem. (eine Streitsache) 'entscheiden' → hrv. *riešiti*

Akademijin rječnik postojanje glagola *riešiti* potvrđuje od 13. stoljeća te navodi da postoji i u drugim slavenskim jezicima. Pravno je značenje, međutim, potvrđeno tek 1850-ih godina (*Pravdonoša i Terminologija*). To upućuje na širenje značenja stare hrvatske riječi sredinom 19. stoljeća na specifičan pojam s područja prava, za koji do tada u hrvatskome nije bilo adekvatnog izraza, ali je postojao u njemačkom.

nj) njem. 'Verbot' → hrv. *zabrana*

Zabrana je hrvatska riječ koja je prvi put zabilježena u Stulićevu rječniku³⁶⁷, a izvedena je iz glagola *zabraniti* koji Mažuranić (1908: 1628) naziva „drevnim pravničkim terminom za prohibere, inhibire”. Pravno je značenje imenice prema *Akademijinu rječniku* prvi puta potvrđeno u *Terminologiji*, a kasnije još kod Šuleka i Petranovića. Može se zaključiti da je riječ *zabrana* dobila svoje pravno značenje 'naredba kojom sud nešto zabranjuje' prvi put u *Terminologiji* primivši novo značenje prilikom prijevoda njemačkog pravnog nazivlja najvjerojatnije od imenice *Verbot*.

p) njem. 'Tag(e)fahrt', 'Tagsatzung' → hrv. *ročište*

Prema Mažuranićevu i *Akademijinu rječniku* pravno značenje naziva *ročište* upotrebljava se od druge polovice 19. stoljeća (Šulek, Popović, *Terminologija*, Petranović) za njem. pravne nazive *Tagefahrt*, *Tagsatzung*, *Tagefrist*. *Terminologija* ga uvodi za njem. *Tagfahrt* i *Tagsatzung*. Time je u slučaju starije riječi *ročište* došlo do semantičke nadogradnje dodavanjem značenja spomenutog njemačkog naziva.

q) njem. 'Urschrift', 'Orginal' → hrv. *izvor*

Naziv *izvor* riječ je koja se u hrvatskom jeziku upotrebljavala u doslovnome i prenesenom značenju. No niti jedan rječnik nema potvrda za značenje 'izvornik, original dokumenta'. Ovaj korpus međutim potvrđuje da se *izvor* u tom značenju upotrebljavao od 1850-ih godina. Budući da postoji malo podataka o njezinoj upotrebi, teško je sa sigurnošću tvrditi kada se točno pojavilo novo značenje i uslijed čega. Nedvojbeno je da je sredinom 19. stoljeća bilo potrebno osigurati hrvatski adekvat za njem. naziv *Urschrift*, *Orginal*. *Terminologija*, Petranović i Šulek ponudili su *izvornik*, no iz korpusa je vidljivo da je u isto vrijeme i riječ

---

³⁶⁷ Mažuranić tvrdi da nije nađena u starim izvorima.

izvor bila rabljena s proširenim značenjem. Stoga je svakako jedno od vrlo mogućih objašnjenja ono da se upravo sredinom 19. stoljeća dogodio značenjski pomak kako bi se riječ mogla rabiti kao ekvivalent za njem. *Urschrift, Original*.

r) njem. 'Vertreter' → hrv. *zastupnik*

Zastupnik je staroslavenski *tutor* (Mažuranić 1908: 1666). U tom se značenju kao i u značenju *zaštitnik* rabio u hrvatskom jeziku prije 19. stoljeća. Sredinom 19. stoljeća *Terminologija* i Petranović starom su nazivu *zastupnik* proširili značenje na 'branitelj pred sudom' kako bi osigurali hrvatski ekvivalent za njemački naziv iste tvorbene strukture *Vertreter* u tom značenju. Moguće je da je riječ *zastupnik* njemačka prevedenica što Rammelmeyer (1975: 311) potkrepljuje nekim izvorima, no, ona to sigurno nije postala sredinom 19. stoljeća³⁶⁸. Ono što se s velikom vjerojatnošću može tvrditi bez obzira na njezinu raniju etimologiju jest da je sredinom 19. stoljeća riječ već postojala, bila u upotrebi, a prilikom stvaranja hrvatskog pravnog nazivlja preuzela je još jedno značenje od njemačkog uzora *Vertreter* i nastavila živjeti s proširenim značenjskim poljem.

s) njem. 'vertreten' → hrv. *zastupati*

Iako prema svojim tvorbenim značajkama glagol *zastupati* vrlo nalikuje na njemački glagol 'vertreten', pa bi se moglo zaključiti da je tvoren upravo prema njemačkome tvorbenome modelu (kao što tvrdi Rammelmeyer 1775: 310), on je u hrvatskome već postojao u staroslavenskom značenju 'komu stati na put' i prenesenom značenju 'braniti', 'štititi', 'zagovarati' (Mažuranić 1908: 1666). *Akademijin rječnik* navodi i značenje 'stupiti na mjesto zamjenjujući nekog' te to potvrđuje citatima iz književnih tekstova s početka 19. stoljeća. Za njemački *vertreten* u pravnom kontekstu 'branjenja na sudu' potvrđen je tek u *Terminologiji* (*eine Partei vor Gericht vertreten*) kod Šuleka i Popovića. Činjenica da u rječnicima nije pronađen niti jedan navod za glagol *zastupati* u značenju 'obavljanja nečijih pravnih poslova pred sudom i izvan suda' upućuje na to da se značenjski pomak dogodio sredinom 19. stoljeća pod utjecajem njem. *vertreten*.

---

³⁶⁸ Tvorbeno srodstvo između hrvatske i njemačke riječi potvrđuje i Nyomarkay (1989: 142).

t) njem. *zustellen* → hrv. *dostaviti*

Iako Mamić (1992: 42) glagol *dostaviti* svrstava u skupinu novih glagola, rezultati ovog istraživanja pokazali su da je on postojao kao stari hrvatski glagol sa značenjima *pristaviti*, *dodati*, *pridati*. Novo mu je značenje dodano tek sredinom 19. stoljeća jer se prvi puta spominje u *Terminologiji* za njem. *zustellen*. Sve navedeno upućuje na to da je ovaj glagol nastao kao i brojni drugi nastali prema njemačkom uzoru ili širenjem značenjskog polja postojećega hrvatskoga glagola ili pak doslovnim prevođenjem njemačkog uzora neovisno o domaćem, katkad relativno slabo upotrebljavanom glagolu. S obzirom na to kao i ostali glagoli ovog tipa, *dostaviti* je svrstan u semantičke posuđenice.

5.3.7. Leksičke posuđenice

Kao rezultat izravnog njemačkog utjecaja na hrvatske pravne nazive u korpusu sudskih dokumenata zabilježeno je tek nekoliko naziva koji su izvorno latinske riječi, za koje se može pretpostaviti da su u hrvatski primljene zahvaljujući njemačkom posredništvu. Ovdje nije riječ o čistim germanizmima, već europeizmima koje sadržavaju mnogi europski jezici, pa ih je tako u nekom trenutku u povijesti prihvatio i njemački jezik. Budući da je hrvatski s latinskim stoljećima bio tijesno vezan, razvojni put ovih naziva ne može se sasvim rekonstruirati, pa tako niti njemačko posredništvo sa stopostotnom sigurnošću dokazati. Činjenica je, međutim, da su u Hrvatskoj godinama u upotrebi bili austrijski zakoni u originalnim njemačkim verzijama, u kojima su zabilježeni spomenuti europeizmi, pa se čini vjerojatnim da su oni preko zakonskih tekstova i njemačkog jezika primljeni i u hrvatski. Osim toga, ovi se nazivi u upotrebi sudske prakse u ovim značenjima pojavljuju tek pedesetih godina 19. stoljeća, upravo u vrijeme prevođenja njemačkog nazivlja. Svi su kasnije zamijenjeni hrvatskim nazivima (npr. *protuodgovor*, *drugotnica* itd.).

- a) lat. 'duplicare' → njem. 'Duplik' → hrv. *duplika*
- b) lat. 'duplicare' → njem. 'duplizieren' → hrv. *duplicirati*
- c) lat. 'replicare' → njem. 'replizieren' → hrv. *replicirati*
- d) lat. 'replicare' → njem. 'Replik' → hrv. *replika*
- e) lat. 'restitutio' → njem. 'Restitution' → hrv. *restitucija*

f) lat. 'sequestration' → njem. 'Sequestration' → hrv. *sekvestracija*

5.3.8. Završna zapažanja

U skladu s hipotezom s početka istraživanja leksička analiza usmjerena na utvrđivanje njemačkog utjecaja pokazala je nedvojbeno postojanje njemačkog utjecaja na nazivlje hrvatske sudske prakse. Analizom je utvrđeno postojanje posljedica neizravnoga tj. prikrivenog njemačkog utjecaja koji se očituje u postojanju prevedenica različitih kategorija, dakle hrvatskih naziva koji su vrlo vjerojatno nastali prema njemačkome modelu. Nalazi iz korpusa pokazuju da su se njemački pravni nazivi u hrvatskome najčešće reproducirali potpunom supstitucijom svih svojih elemenata hrvatskim elementima, pri čemu se osim tvorbenog obrasca preuzimao i sadržaj njemačkog naziva, ili su se pak djelomično reproducirali tako da je jedan tvorbeni element prenošen doslovno, a drugi slobodno. U prvom primjeru nastajale su doslovne, a u drugom djelomične prevedenice. U doslovnim prevedenicama prevladavaju prefiksalne i složeno-sufiksalne tvorenice, a u djelomičnim najbrojnije su sveze pridjev + imenica. Razlog veće zastupljenosti upravo tih oblika prijevoda njemačkih pravnih naziva na hrvatski razlike su u tvorbenim strukturama njemačkoga i hrvatskog jezika odnosno ti su tvorbeni obrasci svojstveni hrvatskom jeziku. Tako je i u ovom korpusu potvrđena već poznata činjenica da se novi izraz stvara sukladno tvorbenim zakonitostima jezika primatelja, što se pokazuje npr. prevođenjem njemačkih složenica u slavenske jezike izvedenicama ili višečlanim izrazima (Turk i Sesar 2003: 337). Osim doslovnih i djelomičnih prevedenica, zamijećen je određeni broj hrvatskih naziva kojima je pod utjecajem njemačkog naziva proširen opseg značenjskog polja, tj. semantičkih posuđenica. Zabilježeni su i primjeri supostojanja više različitih varijanti hrvatskog naziva za isti njemački model, odnosno paralelno postojanje prevedenica i posuđenica. Zbog svojih posebnih tvorbenih i semantičkih značajki osobito je zanimljiva imenica *gruntovnica*. Korpus je otkrio i upotrebu manjeg broja posuđenica latinskog podrijetla za koje se može pretpostaviti da su u hrvatski primljene preko njemačkog jezika, no nisu pronađeni čisti germanizmi koji bi svjedočili o izravnome ili vidljivom utjecaju njemačkog leksika na hrvatsku pravnu terminologiju sudske prakse³⁶⁹. Postojanje malog broja posuđenica očekivano je, budući da je poznata činjenica da su se one zahvaljujući hrvatskom purizmu uglavnom zadržale u dijalektima, dok ih je u književnom jeziku, a prema Mamićevim nalazima (1992: 15) i u jeziku pravne struke koji je ponudila *Terminologija*, a rabili su ga i zakonski tekstovi, vrlo

³⁶⁹ Do istog zaključka dolazi i Mamić (1992: 15) analizirajući *Terminologiju*.

malo. To potvrđuje i Babić (1990: 224) te tvrdi isto što je otkrilo i ovo istraživanje, a to je da su posuđenice iz njemačkoga uglavnom one koje su Nijemci preuzeli od drugih naroda, pa su do hrvatskoga došle tek njemačkim posredovanjem.

Zanimljiv nalaz proizašao iz ovog istraživanja jest činjenica da je sudska praksa katkad preferirala doslovne prevedenice njemačkih složenih imenica i pridjeva za pojmove za koje su bili ponuđeni alternativni nazivi koji su se po svojoj tvorbenoj strukturi znatno bolje uklapali u hrvatski jezik, a često su ih rabile i zakonodavna praksa i *Terminologija* (*punomoć* umjesto *punomoćje*, *pravovaljan* umjesto *pravno valjan*, *pravomoćan* umjesto *pravno moćan*, *protuodgovor* umjesto *protivnički govor* ili samo *odgovor* itd.)³⁷⁰. Dokaz je to duboke ukorijenjenosti njemačkog jezika u svijesti hrvatskih govornika koji su odrastali i obrazovali se u društvenom kontekstu u kojem je njemački jezik bio jezik prestiža³⁷¹, a njegov utjecaj i važnost osjećali su se itekako u sferi javnih službi, prava i politike.

Za brojne navedene prevedenice nalazi istraživanja upućuju na to da su nastale prema njemačkome modelu, čemu u prilog govore i već spomenuti sociolingvistički uvjeti koji su svakako pogodovali posuđivanju iz njemačkog jezika, osobito na području prava na kojem do tada nisu postojali niti zakonski tekstovi na hrvatskom jeziku ni bilo kakva službena terminologija. Postoje, međutim, i primjeri u kojima je nemoguće u potpunosti rekonstruirati putove razvoja određenih leksema, pa se njemački utjecaj može tek pretpostaviti.³⁷² Osim izravnog prevođenja njemačkih modela na hrvatski jezik u nekim primjerima ne može se isključiti niti mogućnost preuzimanja prevedenice od jezika posrednika, vrlo često drugih slavenskih jezika, osobito češkoga, ali i mađarskoga. Uvijek je, naravno, moguće i istodobno postojanje više različitih utjecaja, a i mogućnost da bi se neki naziv razvio uslijed uobičajenog jezičnog razvoja i bez njemačkog poticaja. Budući da, kako tvrdi i Ljung (1984: 76), nije uvijek moguće točno rekonstruirati putove razvoja različitih domaćih leksema, uvijek postoji i mogućnost da je neka riječ nastala uslijed uobičajenog neovisnog jezičnog razvoja. Mamić

---

³⁷⁰ Neprihvatanje nekih dobro iskovanih naziva donekle je očekivano jer kako kaže Bogišić (1888: 4) samostalno stvaranje termina je najteže i sposobnost takvog stvaranja je „proročanski dar” jer nije lako predvidjeti što će se narodu svidjeti. Prema njegovu iskustvu nije dovoljno da zakonodavna vlast prima neku riječ da bi ona ušla u život. Takvu tvrdnju potvrđuju i rezultati ovog istraživanja koji dokazuju da mnogi nazivi koje je rabila zakonodavna praksa nisu primljeni u upotrebu sudova. Spevec (1890: 395) pak smatra da su pravници zbog neprimjerenosti postojećih hrvatskih naziva primorani upotrebljavati nazive koji nisu u duhu jezika.

³⁷¹ O tome govori i Rammelmeyer (1975: 137) argumentirajući svoje stajalište o postojanju vrlo malog broja semantičkih posuđenica s obzirom na prevedenice, koje su se tvorile prijevodom njemačkih riječi zbog toga jer su one hrvatskim govornicima bile bliže od postojećih hrvatskih. Pravници s kraja 19. i početka 20. stoljeća neprirodne kovanice smatraju jednim od problema suvremenog pravnog jezika.

³⁷² Latentne utjecaje uvijek je teže utvrditi od evidentnih.

(1992: 148) nakon što je primijenio stroge Babićeve kriterije, tako tvrdi da bi se mnoge riječi u hrvatskom jeziku pojavile i bez njemačkog utjecaja te da je njemački bio tek poticaj koji je pokrenuo stvaralačke potencijale hrvatskog jezika.

Nakon konzultiranja rječnika, priručnika i teoretskih radova te uzimajući u obzir društvene i jezične okolnosti u kojima su pravni nazivi nastajali, može se zaključiti da zabilježeni i istraženi primjeri upućuju na nedvojbenu ulogu njemačkoga u oblikovanju i svakodnevnoj upotrebi modernih hrvatskih pravnih izraza u jeziku sudova i stranaka na sudu. Rezultati tog utjecaja uglavnom su prikriveni i očituju se u obliku određenog broja prevedenica za koje postoji velika vjerojatnost da su nastali prema njemačkom uzoru iako često nisu u potpunosti odražavali tvorbenu strukturu njemačkog izraza. Uzevši u obzir činjenicu da svaki jezik prima u skladu sa svojim tvorbenim osobitostima, a da su se mnogi hrvatski pravni izrazi koji su više ili manje podudarni sa svojim njemačkim ekvivalentima, pojavili prvi put upravo u vrijeme nastajanja *Terminologije* i prevođenja njemačkih zakona, nije baš vjerojatno da bi sve te strukture samostalno razvile u hrvatskom jeziku tek na njemački poticaj, a ne doslovnim ili manje doslovnim preuzimanjem njemačkih leksičkih elemenata. Mnogo vjerojatnijim čini se da je hrvatski jezik preuzimao njemačke leksičke elemente i reproducirao ih tvorbeno i značenjski u skladu sa svojim zakonitostima, što je doista rezultiralo pojavom različitih vrsta pravih njemačkih prevedenica koje je otkrio ovaj korpus, a ne tek semantičkim posuđivanjem. Takvi nalazi potvrđuju i tvrdnje ondašnjih pravnih i jezičnih stručnjaka. Broj zabilježenih prevedenica u jeziku sudske prakse, međutim, upućuje na činjenicu da opseg i intenzitet tog utjecaja, nije bio toliko velik, koliko bi se možda očekivalo kad se uzmu u obzir povijesne, društvene i jezične okolnosti u kojima je hrvatska pravna terminologija nastajala. Zbog vrlo tijesnih veza s Austrijom i izravnog kontakta s njemačkim jezikom tijekom duljeg vremenskog razdoblja mogli su se očekivati i vrlo jaki njemački jezični utjecaji osobito u svakodnevnoj jezičnoj upotrebi u kojoj je postojala veća sloboda izražavanja individualnih govornika. To se, međutim, očitivalo tek u učestalijoj pojavi doslovnih prevedenica. Glavnim razlogom za to može se smatrati iznimno jak hrvatski purizam³⁷³, koji je, iako je bio poticajan za stvaranje neologizama, odlučno djelovao na suzbijanju stranih utjecaja i na stvaranju i upotrebi čistih hrvatskih naziva te tako znatno smanjio potencijalni utjecaj njemačkoga.

---

³⁷³ Uspoređujući hrvatski, srpski i slovenski purizam Mamić (1992: 15) zaključuje da je hrvatski bio mnogo jači od slovenskoga i srpskoga. Stoga je, iako su umjerene purističke težnje pozitivne i zdrave te su poticajani faktor za stvaranje prevedenica pa čak i preduvjet za njihovo stvaranje (usp. Muhvić-Dimanovski 1990: 96 i 109), jaki purizam može biti ograničavajući faktor.

6. Zaključak

Cilj ovog istraživanja bio je rekonstruirati načine oblikovanja i povijesni razvoj hrvatskog pravnog nazivlja od sredine 19. stoljeća do konca razdoblja 1918. godine s osobitim naglaskom na razvoj nazivlja sudske prakse te na njemačke leksičke elemente koje je ono sadržavalo. Prvi dio istraživanja bio je usmjeren na utvrđivanje putova i načina nastajanja osnove hrvatskog pravnog nazivlja sredinom 19. stoljeća, zatim na analizu stajališta ondašnje stručne javnosti o novom nazivlju te njihovih prijedloga i inicijativa za usavršavanje i popunjavanje postojećeg nazivlja. Drugi, glavni dio istraživanja u svom prvom segmentu bavio se uporabom i usustavljanjem nazivlja u autentičnoj jezičnoj upotrebi sudske prakse u razdoblju od 1848. do 1918. godine, zatim utvrđivanjem naziva koje su sudovi upotrebljavali te izvora iz kojih su ih crpili odnosno ustanovljavanjem sličnosti i razlike između nazivlja sudova i nazivlja zakonskih tekstova, te nazivlja iz prvog njemačko-hrvatskog rječnika pravno-političkog nazivlja kako bi se spoznalo iz kojih je izvora sudska praksa crpila nazivlje, te koliko je ono do konca razdoblja bilo jedinstveno. Radi određivanja vrste i intenziteta njemačkog utjecaja na nazivlje sudske prakse, u drugom segmentu empirijskog istraživanja sudske je nazivlje proučavano s gledišta kontaktne lingvistike.

Na temelju postojeće literature te analizom predgovora *Terminologije* i nekih zakona odnosno članaka iz *Pravdonošne* i članaka iz *Mjesečnika Pravničkoga društva* u Zagrebu rekonstruiran je tijek stvaranja i razvoja pravnog nazivlja, kao i metode njegova nastajanja. Utvrđeno je da su tvorci osnove pravnog nazivlja stvorene pedesetih godina 19. stoljeća sastavljanjem *Terminologije* i prevođenjem zakona imali visoko razvijenu svijest o jeziku kao dijelu nacionalnog identiteta te su osjećali potrebu za jezičnom čistoćom koliko god je to bilo moguće. Stoga je, kako su sami tvrdili, osnovno načelo koje su prilikom prevođenja nastojali slijediti bilo da novi naziv bude u duhu hrvatskog jezika. Gdje god je to bilo moguće rabili su narodne riječi i stare pravne nazive. Ako takvih riječi nije bilo, posuđivali su iz drugih slavenskih jezika ili uzimali postojeće novotvorene riječi koje su bile u duhu hrvatskog jezika. Samostalno su stvarali neologizme tek u nedostatku primjerenih postojećih riječi i to u skladu s hrvatskim tvorbenim sustavom. Nastojali su izbjegavati svaki strani utjecaj.³⁷⁴

Kada se novo pravno nazivlje počelo svakodnevno rabiti pokazalo se, međutim, da stručna javnost njime nije bila u potpunosti zadovoljna. Prema navodima eminentnih pravnika iz

---

³⁷⁴ Usporedimo li te metode nastanka nazivlja s preporučenim metodama iz *Hrvatskog terminološkog priručnika* (Hudeček i Mihaljević 2009) vidjet ćemo da su one vrlo slične. Vidi poglavlje 2.4.2.

druge polovice 19. i prve polovice 20. stoljeća, usprkos svim nastojanjima prevoditelja i mnogim prihvaćenim nazivima, u jeziku prava pa tako i u njegovu nazivlju ipak se osjećao jak strani, ponajprije njemački utjecaj. Mnogi novi izrazi nisu bili u duhu hrvatskog jezika, a nazivlje je često bilo nedostavno i nije pratilo suvremeni razvoj pravne znanosti. Trebalo ga je popraviti i dopuniti. Predlagane su vrlo konkretne inicijative od kojih je najvažnija bila ona za stvaranje rječnika hrvatske pravne terminologije koji će sadržavati primjerenu i potpunu suvremenu terminologiju koja odgovara stupnju razvoja pravne znanosti koncem 19. i početkom 20. stoljeća. Takav rječnik ipak nije načinjen sve do 1918. godine. Jezik prava i dalje je vrvio njemačkim konstrukcijama, kovanicama i neprimjerenim nazivljem. Razdoblje je ipak završilo iznimno važnim pravno-lingvističkim projektom. Tijekom razdoblja od 1908. do 1918. godine tiskani su Mažuranićevi *Prinosi za pravno-povjestni rječnik*, koji su iscrpnim prikazom starog hrvatskog pravnog jezika stvorili temelj za stvaranje novoga, suvremenog nazivlja.

Analiza pravnog nazivlja iz sudskih dokumenata pokazuje, međutim, da je u svakodnevnoj upotrebi postojala osnova pravnog nazivlja već od sredine 19. stoljeća oko koje sve do 1918. godine nije bilo više nikakvih dvojbi. Uglavnom su to bili stari hrvatski pravni nazivi ili pak stare riječi općeg značenja kojima je prošireno značenjsko polje. Iz toga se može zaključiti da se sudska praksa u odabiru nazivlja uvelike naslanjala na postojeću hrvatsku terminološku tradiciju, te da su tako stare narodne riječi nastavile živjeti u praksi i kao dio nove hrvatske pravne terminologije. Njihovoj nedvojbenoj primjeni na sudovima pogodovala je i okolnost što su isti nazivi većim dijelom bili rabljeni u zakonskim tekstovima i u *Terminologiji*. Trajna prisutnost nekih neologizama svjedoči pak o prihvaćenosti novih terminoloških rješenja koja su uglavnom nastajala tijekom izrade *Terminologije* i prijevoda zakona. Ipak, usprkos postojanju velike skupine pojmova koje je sudska praksa imenovala kontinuirano istim nazivima, činjenica da je zabilježen i niz pojmova koji su u dijelu ili pak cijelom razdoblju u svakodnevnoj upotrebi bili označavani s dva istoznačna naziva ili više njih govori u prilog tvrdnji onodobnih uglednih pravnika da pravno nazivlje sve do 1918. nije u potpunosti bilo definirano i izgrađeno, te potvrđuje polazišnu pretpostavku da se stručni jezik sudske prakse tijekom cijelog vremenskog razdoblja obuhvaćenog analizom razvijao i usustavljivao. Dio pojmova sve do konca razdoblja zadržao je dvojno nazivlje, no u brojnim je pojmovima do 1918. godine ipak jedan naziv prevladao. U brojnim je primjerima sinonimija je zabilježena samo u 1850-im što pokazuje da je prvo desetljeće nakon uvođenja novog nazivlja, kako se

moglo i pretpostaviti, bilo desetljeće najvećih nedoumica, kada je u upotrebi vladala najveća terminološka zbrka. Za mnoge nazive sinonimija je razriješena, ipak, tek u kasnijim desetljećima, dok je za neke ostala nerazriješena. Nazivi za koje su postojale dvojbe, sinonimija, te njezino razriješenje ili pak zadržavanje istoznačnih riječi većim su dijelom bili neologizmi. Utvrđeni razvojni put nazivlja za mnoge pojmove potvrdio je svijest o potrebi za poštivanjem terminološkog načela jezične ekonomije³⁷⁵, pa su tako mnogi dulji nazivi s početka razdoblja do 1918. zamijenjeni kraćima. Zanimljivo je da je ta težnja bila vidljiva za jednu skupinu naziva, dok se za drugu, također brojnu skupinu, to načelo nije primjenjivalo. Neovisno o putovima razvoja nazivlja za određeni pojam odnosno terminološkome razvojnome modelu kojem pripadaju, prevladali su u velikom broju oni u kojima je postojalo suglasje između *Termonologije* i zakona, no mnogo je i naziva koji su se izborili za prevlast u svakodnevnoj upotrebi zahvaljujući samo prisutnosti u zakonima. Dokaz je to očekivano velikog utjecaja jezika zakonskih tekstova na sudove koji se zakonima svakodnevno služe. Činjenica da potpuna podudarnost između nazivlja zakonodavne i sudske prakse ipak nije postojala još jedanput govori u prilog tvrdnji da sustav sve do 1918. nije bio potpuno izgrađen. Suprotno očekivanjima, pravni nazivi koji su u upotrebi sudova prevladali, a nije ih rabila ni zakonodavna praksa niti *Terminologija*, nisu bili isključivo stare narodne riječi, već je zabilježeno i mnogo neologizama koji nisu stvarani prilikom prijevoda zakona i *Terminologije*, već su putovi njihova nastanka bili drukčiji.

Rezultati drugog segmenta empirijskog istraživanja prikazanog u ovom radu potvrdili su pretpostavku o postojanju posljedica njemačkog utjecaja na jezik sudske prakse na leksičkoj razini, a time i tvrdnju da tvorcima nazivlja s polovice 19. stoljeća nisu sasvim uspjeli u svom naumu da stvore nazivlje koje će biti u duhu hrvatskog jezika i oslobođeno stranih utjecaja. Taj dio istraživanja doveo je do spoznaje kako je postojao nedvojbena, ali ipak ograničen utjecaj njemačkog jezika na pravno nazivlje koje je rabila sudska praksa. Zamijećene su ponajprije posljedice neizravnog njemačkog utjecaja u vidu prevedenica različitih kategorija. Hrvatski pravni nazivi koji su vrlo vjerojatno posljedica latentnoga ili prikriivenog posuđivanja iz njemačkog tvoreni su prema njemačkom uzoru, ali sukladno hrvatskom tvorbenom i morfološkom sustavu. Česta metoda stvaranja hrvatskih ekvivalenata za njemačke pravne nazive bio je i postupak terminologizacije postojećih domaćih riječi kojim su one na njemački poticaj dobivale nova pravna značenja. Posljedice izravnoga ili vidljivog

---

³⁷⁵ Vidi poglavlje 2.4.3.1.

njemačkog utjecaja zanemarive su, što je u okolnostima izraženog purizma očekivano, a očituju se u primanju tek nekoliko europeizama u kojima je njemački vjerojatno bio jezik posrednik. Važan je, međutim, podatak da se u svakodnevnoj jezičnoj upotrebi katkad prednost davala njemačkim prevedenicama usprkos postojanju naziva tvorenih u duhu hrvatskog jezika. Dokaz je to da je njemački jezik bio duboko ukorijenjen u svijesti hrvatskih govornika te da potreba za razvijanjem i čuvanjem vlastitog jezičnog identiteta ipak nije bila jednako izražena za sve stanovništvo.

Prikazanim se istraživanjem želio dati dodatni uvid u oblikovanje i razvoj znanstvenog i strukovnog nazivlja na polju prava te osigurati nove spoznaje o razvoju hrvatskog pravnog nazivlja u okviru standardizacije hrvatskog jezika. Ono, međutim, otvara i nova pitanja te bi moglo poslužiti i kao polazište za neka nova istraživanja. Daljnja istraživanja mogla bi imati više smjerova. Istraživanje bi se moglo usmjeriti na nastavak analize pravnog nazivlja u svakodnevnoj jezičnoj upotrebi proširenjem korpusa na spise kaznenih predmeta te drugih pravnih poslova. Uključivanjem u analizu sudskih dokumenata iz kaznenog prava ovdje dobiveni rezultati bili bi prošireni, dopunjeni i revidirani. Jednako korisna bila bi i analiza drugih jezičnih razina jezika prava 19. i početka 20. stoljeća, ponajprije sintaktičke, čije mnoge osobitosti ističu i pravници i lingvisti onog doba. Rezultati takvog istraživanja osigurali bi, uz postojeće spoznaje o terminološkim aspektima jezika prava koja su proizašla iz ovog i prethodnih istraživanja, uvid i u druga njegova obilježja.

7. Bibliografija

7.1. Sekundarna literatura

Allgemeines Reichs- Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Österreich, Jahrgang 1852, Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 1852.

Arntz, R., Picht, F.; Mayer, F. (2004): *Einführung in die Terminologearbeit*. Hildesheim: Olms.

Babić, Stjepan (1980): „Njemačke prevedenice izazov našim lingvistima”, u *Dometi*, 13, 91 – 96.

Babić, Stjepan (1990): „Njemačke prevedenice u hrvatskom ili srpskom jeziku”, u *Hrvatska jezikoslovna čitanka*, Zagreb: Globus, 225 – 230.

Babić, Stjepan (1990): „Njemačke posuđenice u hrvatskom književnom jeziku, u *Hrvatska jezikoslovna čitanka*, Zagreb: Globus, 214 – 224..

Babić, Stjepan (2002): *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb: Globus.

Barac, Antun (1954): „Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije”. Knjiga II., Zagreb: JAZU.

Beuc, Ivan (1985): *Povijest institucija državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije*. Zagreb: Pravni fakultet.

Beuc, Ivan (1999): „Organizacija sudova (1848. – 1918.)”, u *Vladavina prava*, Časopis za pravnu teoriju i praksu, br. 5, str.167 – 171.

Bilandžić, Dušan (1999): *Hrvatska moderna povijest*. Zagreb: Golden marketing.

Bratanić, Maja; Lončar, Maja (2012): „Terminološke škole i terminografska praksa”, u *Aktualna istraživanja u primijenjenoj lingvistici*, Zbornik radova s 25. međunarodnog skupa HDPL-a, Osijek.

Bukovčan, Dragica (2009): *Od teorije do prakse u jeziku struke*. Školska knjiga: Zagreb.

- Cabre, M. Teresa (1999): *Terminology: theory, methods and applications*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
- Cabre Castellvi, M. Teresa (2003): „Theories of terminology their description, prescription and explanation”, u *Terminology* 9:2, Amsterdam: John Benjamins Publishing Co., 163 – 199.
- Clyne, Michael (2003): *Dynamics of Language Contact*. London: Cambridge University Press, UK.
- Czeitschner, Susanne (2003): „Discourse, hegemony and polyglossia in the judicial system of Trieste in the 19th century”, u Rindler Schjerve (2003), 69 – 106.
- Čepulo, Dalibor (2003): *Prava građana i moderne institucije: Europska i hrvatska pravna tradicija*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Dabinović, Antun (2002): „Hrvatska pravna povijest”, u Dabinović, Antun et al. *Hrvatska povijest*, Split, Naklada Bošković, 99 – 118.
- Dabo-Denegri, Ljuba (2007) : *Hrvatsko-francuski jezični dodiri : s rječnikom galicizama u hrvatskom standardnom jeziku*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Faber Benitez, Pamela (2009): „The Cognitive Shift in Terminology and Specialized Translation”, u *MonTI* 1, 107 – 134.
- Felber, Helmut (1984): *Terminology Manual*. Paris: UNESCO & INFOTERM
- Lauren, Christer; M Myking, Johan, Picht, Heribert (1998): *Terminologie unter der Lupe*. Vienna : Termnet.
- Fellerer, Jan (2003): „Discourse and hegemony; The case of the Ukrainian language in Galicia under Austrian rule (1772 – 1914)”, u Rindler Schjerve (2003), 107 – 166.
- Filipović, Rudolf (1986): *Teorija jezika u kontaktu*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti / Školska knjiga.
- Fleischer, Wolfgang (1969): *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Leipzig: WEB bibliographisches Institut.
- Franković, Dragutin (ur.) (1958): *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*. Zagreb, Pedagoški književni zbor.

- Gavella, Nikola i dr. (1994): *Hrvatsko građanskopravno uređenje i kontinentalnoeuropski pravni krug*, Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Gavella, Nikola i dr. (2005): *Građansko pravo i pripadnost hrvatskog pravnog poretka kontinentalnoeuropskom pravnom krugu*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Glovacki-Bernardi, Zrinjka (1998): *Deutsche Lehnwörter in der Stadtsprache von Zagreb*. Frankfurt am Main: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, 95 – 249.
- Gross, Mirjana (1985): *Počeci moderne Hrvatske: neoapsolutizam u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji 1850 – 1860*. Zagreb: Globus.
- Gross, Mirjana; Szabo, Agneza (1992): *Prema hrvatskome građanskom društvu: društveni razvoj u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća*. Zagreb: Globus.
- Halonja, Antun; Mihaljević, Milica (2009): „Računalni nazivi s elementom –ware u engleskome i hrvatskome jeziku”, u *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* knj. 35, str. 111-139.
- Handbook of Terminology. Translation Bureau. <http://www.bt-tb.tpsgc-pwgsc.gc.ca/publications/documents/termino-eng.pdf>. Zadnji pristup 22. 7. 2013.
- Harašić, Žaklina; Pezelj, Vilma (2006): „Teorija prava u časopisu *Mjesečnik* (1875 – 1945)”, u *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* (online). God. 43 (2006), Broj 3-4 (83), http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=59488, zadnji pristup 6. 6. 2013.
- Haugen, Einar (1972): „The Ecology of Language”, u *The Ecology of Language*. Stanford: Stanford University Press, 325 – 339.
- Häusler, Maja (1996): „Von Landessprache zu Fremdsprache. Zur Geschichte des Deutschunterrichts an kroatischen Gymnasien”, u *Zagreber Germanistische Beiträge* 5, 179 – 197.
- Häusler, Maja (1998): *Zur Geschichte des Deutschunterrichts in Kroatien seit dem 18. Jahrhundert*. Frankfurt am Main: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften.

- Hoffmann, Lothar (1985): *Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung*. Tübingen, Gunter Narr Verlag.
- Horvat, Josip (1990): *Politička povijest Hrvatske 1*. Zagreb: August Cesarec.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica (1996): „Višeznačni odnosi u nazivlju i njihova leksikografska obrada”, u *Rasprave instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 22, 51 – 63.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica (2009): *Hrvatski terminološki priručnik*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica (2009): „Homonimija kao leksikografski problem”, u *Rasprave instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 35, 159 – 186.
- ISO/TC 37/ SC 1/CD 704.2 N 133 95 EN. (1995): *Terminology Work -Principles and Methods*. Geneva: ISO.
- ISO 704 2009(E).(2009): *Terminology Work -Principles and Methods*. Geneva: ISO.
- Jeand'Heur B. (1989): „Gemeinsame Probleme der Sprach- und Rechtswissenschaft aus der Sicht der Strukturierenden Rechtslehre”, u Müller, F. (ur.), *Untersuchungen zur Rechtslinguistik Interdisziplinäre Studien zu praktischer Semantik und Strukturierender Rechtslehre in Grundfragen der juristischen Methodik*. Berlin: Duncker&Humblot, 17 – 26.
- Jelčić, Dubravko (2004): *Povijest hrvatske književnosti. Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*. Zagreb: Naklada Pavičić.
- Jonke, Ljudevit (1953): „O upotrebi tuđih riječi”, u *Jezik*, god II 1, Zagreb, 1 – 4.
- Jonke, Ljudevit (1954): „Šulekova briga o hrvatskoj naučnoj terminologiji”, u *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu* 2, 67 – 81.
- Jonke, Ljudevit (1955): „Slavenske pozajmljenice u Šulekovu Rječniku znanstvenog nazivlja“, u *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu* III, 71 – 82.
- Jonke, Ljudevit (1956): „Bogoslav Šulek kao puristički savjetnik”, u *Pitanja književnog jezika* knj. III sv. I i II, Sarajevo, 5 – 10.
- Jonke, Ljudevit (1965.): *Književni jezik u teoriji i praksi*. Zagreb: Znanje.
- Jonke, Ljudevit (1971): *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Jurišić, Ivan/Janković, Nenad (2005.): *Hrvatska od 7. stoljeća do Vijeća Evrope*. Zagreb: Slovo.

- Kačer, Hrvoje (2011): „200 godina OGZ-a”.
<http://www.iusinfo.hr/DailyContent/Topical.aspx?id=9497>, Zadnji pristup 7. 4. 2011.
- Krešić, Mirela (2009): *Zakonsko nasljeđivanje prema Općem građanskom zakoniku na hrvatsko-slavonskom pravnom području 1853 – 1946*, Zagreb: Pravni fakultet, Doktorska disertacija.
- Lauren, Christer; Myking, Johan; Picht, Heribert (1998): *Terminologie unter der Lupe. Vom Grenzgebiet zum Wissenschaftszweig*. Wien: TermNet.
- Luković, Miloš (1994): *Razvoj srpskoga pravnog stila – prilog istoriji jezika i prava u Srbiji*. Beograd: Službeni glasnik.
- Luković, Miloš (2004): „Jezičko oblikovanje Opštega imovinskog Zakonika”, u *Arhiv za pravne i društvene nauke*, vol. 90, br. 3 – 4, 241 – 288.
- Luković, Miloš (2006): „Srpski pravni jezik”, u *Arhiv za pravne i društvene nauke*, vol. 92, br. 3 – 4, 1533 – 1554.
- Mamić, Mile (1992): *Temelji hrvatskoga pravnog nazivlja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Markus, Tomislav (2008): *Bogoslav Šulek (181. – 1895) i njegovo doba*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- Markus, Tomislav (2006): „Publicistika kao poziv: Bogoslav Šulek u javnom životu Hrvatske 1842. – 1867.”, u *Časopis za suvremenu povijest* 39 (1), 181 – 204.
- Matilla, Heikki E.S. (2006): *Comparative Legal Linguistics*. Hampshire: Ashgate Publishing Limited.
- Mažuranić, Vladimir (1903): „O rječniku pravnoga nazivlja hrvatskog”, u *Mjesečnik*, br. 5, 359 – 368.
- Mihaljević, Milica (1998): *Terminološki priručnik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Mihaljević, Milica (1990): „O terminološkom nazivlju”, u *Rasprave instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 16, 151 – 165.
- Muhvić-Dimanovski, Vesna (1992): „Prevedenice – jedan oblik neologizama”. Zagreb: Rad HAZU, knj. 446.
- Muljačić, Žarko (1968): „Tipologija jezičnog kalka”. *Radovi*. Razdio filoloških znanosti, Zadar, VII., 5 – 6.

Muljačić, Žarko (1997/98): „Tri težišta u proučavanju jezičnih elemenata "stranog" porijekla”. *Rasprave instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 23/24, 265 – 280, Zagreb.

Novak, Kristijan (2011): *Rekonstrukcija jezičnih biografija pripadnika ilirskog pokreta – prilog povijesnoj sociolingvistici hrvatsko-njemačkih jezičnih dodira*. Doktorski rad, Filozofski fakultet, Zagreb, 2011.

Nyomarkay, Istvan (1989): *Ungarische Vorbilder der kroatischen Spracherneuerung*. Budapest: Akademia Kiado.

Ogden, C. K. i Richards, I. A. (1972): *The Meaning of Meaning*. London: Rotledge & Kegan Paul Ltd.

Opačić, Nives (2009): „*Bubanj, dražba, licitacija*.” *Vijenac* 394, 9. travnja.
<http://www.matica.hr/vijenac/394/Bubanj,%20dra%C5%BEba,%20licitacija%20/>, zadnji pristup 18. 2. 2015.

Pavličević, Dragutin (2000): *Povijest Hrvatske*. Zagreb: Naklada Pavičić.

Picht, Heribert (eds.) (1993): *Ausgewählte Texte zur Terminologie*. 493–539. Vienna: TermNet.

Picht, Heribert (ed.) (2006): *Modern Approaches to Terminological Theories and Applications*. Bern: Peter Lang.

Piškorec, Velimir (2005): *Germanizmi u govorima đurđevečke Podravine*. Zagreb: FF Press.

Piškorec, Velimir (1997): *Deutsches Lehngut in der kajkavisch-kroatischen Mundart von Đurđevac in Kroatien*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Pommer, Sieglinde (2006): *Rechtsübersetzung und Rechtsvergleichung*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Pranjković, Ivo: „*Hrvatski jezik u 19. stoljeću*”,
http://www.hrvatskiplus.org/prilozi/dokumenti/anagram/Pranjkovic_Hrvatski.pdf, zadnji pristup 8. 6. 2013.

Pranjković, Ivo (2001): „Funkcionalni stilovi i sintaksa”, u Pranjković, Ivo: *Druga hrvatska skladnja*, Zagreb: Hrvatska svučilišna naklada, 89 – 91.

- Rammelmeyer, Matthias (1975): *Die deutschen Lehnübersetzungen im Serbokroatischen. Beiträge zur Lexikologie und Wortbildung*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GmbH.
- Rindler-Schjerve, Rosita (ur.) (2003): *Diglossia and Power: language policies and practice in the 19th century Habsburg Empire*. Berlin - New York: Mouton de Gruyter.
- Rindler Schjerve, Rosita; Vetter, Eva (2003): „Historical sociolinguistics and multilingualism: Theoretical and methodological issues in the development of a multifunctional framework”, u Rindler Schjerve (2003), 35 – 69.
- Roessler, Paul (1994): *Entwicklungstendenzen der österreichischen Rechtssprache seit dem ausgehenden 18. Jahrhundert*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Sager, Juan C. (1990): *A Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Sandrini, P. (1996): *Terminologiarbeit im Recht*. Vienna: Termnet.
- Samardžija, Marko (2004): *Iz dviju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Samardžija, Marko (2011): „O izboru Baltazara Bogišića općelesičkih i terminoloških rješenja u Opštem imovinskom zakoniku za Knjaževinu Crnu Goru”, u *Bogišić i kultura sjećanja*, Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu / Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 202 – 208.
- Schippan, Thea (1992): *Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Silić, Josip (2007): *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput.
- Sočanac, Lelija (2004): *Hrvatsko-talijanski jezični dodiri (s rječnikom talijanizama u standardnome hrvatskom jeziku i dubrovačkoj dramskoj književnosti)*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Sočanac, Lelija / Žagar-Szentesi, Orsoyla / Dragičević, Dragica / Dabo- Denegri, Ljuba / Menac, Antica / Hoyt-Nikolić, Anja (2005): *Hrvatski u dodiru s europskim jezicima: prilagodba posuđenica*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

- Sočanac, Lelija (2012): „Language Policies in Croatia in a Diacronic Perspective”, u *Jezikoslovlje Special issue: Multilingualism in Europe*, 13.2(2012), 299 – 325.
- Sočanac, Lelija (2015): „Official and Minority languages in Croatia in a Diacronic Perspective”, u Ureland, Sture i Steward, John (ur.): *Minority Languages in Europe and Beyond – Results and Prospects*. Berlin: Logos Verlag.
- Stančić, Nikša (1985): „Hrvatski narodni preporod 1790 – 1848”, u: Stančić, Nikša (ur.) (1985a), 1 – 30.
- Steindorff, Ludwig (2006): *Povijest Hrvatske od srednjeg vijeka do danas*. Zagreb, Naklada Jesenski i Turk / Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Suonuuti, Heidi (1997a): *Upute za nazivlje. NORDTERM 8*. Helsinki: Tekniikan Sanastokeskus.
- Suonuuti, Heidi (1997b): *Guide to Terminology. NORDTERM 8*. Helsinki: Tekniikan Sanastokeskus.
- Swift, Johnatan (1967): *Gulliver's Travels*. London, Penguin Books Ltd.
- Šarčević, Susan (2000): *New approach to legal translation*. The Hague; London ; Boston, Kluwer Law International.
- Šidak, Gross, Karamen, Šepić (1968): *Povijest hrvatskog naroda g. 1860-1914*. Zagreb, 1968.
- Šidak, Jaroslav (1973): *Studije iz hrvatske povijesti 19. stoljeća*. Zagreb, Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest.
- Šidak, Jaroslav; Foretić, Vinko; Grabovac, Julije; Karaman, Igor; Strčić, Petar; Valentić, Mirko (1990): *Hrvatski narodni preporod – ilirski pokret*. Zagreb: Školska knjiga – Stvarnost.
- Šišić Ferdo, Šidak, Jaroslav (1962): *Pregled povijesti hrvatskog naroda*. Matica hrvatska, Zagreb.
- Škiljan, Dubravko (2002): *Govor nacije. Jezik, nacija, Hrvati*. Zagreb: Golden marketing.
- Tafra, Branka (1999): „Povijesna načela normiranja leksika”, u *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*, Zagreb, Matica Hrvatska.

- Tafra, Branka (2003): „Dijakronijski aspekt normiranja hrvatskog jezika”, u *Zbornik radova Zagrebačke slavističke škole*, Zagreb, 305 – 319.
- Tafra, Branka (2006): „Značenje narodnoga preporoda za hrvatski jezik”, u *Croatica et Slavica Iadertina II*, str. 43 – 55.
- Temmerman, Rita (2000): *Towards new ways of terminology description: the sociolinguistic approach*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
- Thomas, George (1991): *Linguistic Purism*, Longman, London & New York.
- Thomason, Sarah Grey (2001): *Language Contact: An Introduction*. Edinburgh: University Press.
- Thomason, Sarah Grey, Kaufman, Terrence (1988): *Language Contact, Creolization and Genetic Linguistics*. Oxford: University of California Press.
- Torbar, Josip (1896): „O životu i djelovanju dra Bogoslava Šuleka”, u *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1896.*, sv. 11.
- Turk, Marija (1996 b): „Jezični purizam”, u *Fluminensia*, VIII, 1 – 2, str. 63 – 79.
- Turk, Marija (1997 a): „Jezični kalk: tipologija i nazivlje”, u *Fluminensia*, 1 – 2, 85 – 104.
- Turk, Marija (1997 b): „Modeli kalkiranja u slavenskim jezicima određeni povijesnim kontaktom”, u *Prvi slavistički kongres – Zbornik radova I*, Zagreb, 381 – 382.
- Turk, Marija (2006): „Naporedna uporaba posuđenica i prevedenica u hrvatskome jeziku.” U *Riječki filološki dani (Zbornik radova)*, knj. VI, Rijeka, 165 – 182.
- Turk, Marija, Sesar, Dubravka (2003): „Kalkovi njemačkoga podrijetla u hrvatskome i u nekim drugim slavenskim jezicima”, u *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* knj. 29. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 325 – 338.
- Turk, Marija (2013): *Jezično kalkiranje u teoriji i praksi*. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada.
- Vetter, Eva (2003): „Hegemonic discourse in the Habsburg Empire: The case of education. A critical discourse analysis of two mid 19th century government documents”, u Rindler Schjerve (2003), 271 – 311.

- Vince, Zlatko (1978): *Putovima hrvatskoga književnoga jezika. Lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- Vince, Zlatko (1980): „I jezična čistoća i funkcionalnost”, u *Jezik*, god 27, 2 – 3, Zagreb, 65 – 79.
- Vince, Zlatko (1990): *Putovima hrvatskoga književnog jezika*. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb.
- Visković, Nikola (1989): *Jezik prava*. Zagreb, Naprijed.
- Vuković, Mihajlo (1961): *Pravila Građanskih zakonika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Wallnig, Thomas (2003): „Language and power in the Habsburg Empire: The historical context”, u: Rindler-Schjerve, 15 – 35.
- Winford, Donald (2003): *An Introduction to Contact Linguistics*. Malden: Blackwell Publishing.
- Weinreich, Uriel (1977): *Sprachen in Kontakt*. München: Verlag C. H. Beck.
- Wüster, Eugen (1991): *Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie*. 3. Aufl. Bonn: Romanistischer Verlag.
- Weinreich, Uriel (1977): *Sprachen in Kontakt*. München, Verlag C. H. Beck.
- Zore, Luka (1892): Paletkovanje. Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Razredi filologičko-historički i filosofičko-juridički. Knj. 34(1892), 209 – 136.
- Zore, Luka (1892): Paletkovanje. Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Razredi filologičko-historički i filosofičko-juridički. Knj. 35(1892), 205 – 236.
- Zore, Luka (1893): Paletkovanje. Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Razredi filologičko-historički i filosofičko-juridički. Knj. 37(1893), 221 – 236.
- Zore, Luka (1893): Paletkovanje. Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Razredi filologičko-historički i filosofičko-juridički. Knj. 38(1893), 137 – 190.
- Žepić, Stanko (1970): *Morphologie und Semantik der deutschen Nominalkomposita*, Philosophische Fakultät in Zagreb, Abt. für Germanistik, Zagreb.

Žepić, Stanko (1970): „Zum Verhältnis von Komposition und Derivation“, u *Linguistische Berichte*, Heft 5. str. 25 – 33.

Žepić, Stanko (1976): *Wortbildung des Substantivs im Deutschen und Kroatischen*. Institut za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.

Žepić, Stanko (2002): „Zur Geschichte der deutschen Sprache in Kroatien“, u *Zagreber Germanistische Beiträge*, br. 11, Universität Zagreb Abteilung für Germanistik der Philosophischen Fakultät, 209 – 227.

Žic-Fuchs (1992): *Znanje o jeziku i znanje o svijetu*. Zagreb: Sol.

Rječnici i gramatike:

Anić, Vladimir (1991): *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb, Novi liber.

Babukić, Vjekoslav (1854): *Ilirska slovnica*. Berzotiskom nar. tiskanice Dra. Ljudevita Gaja, Zagreb.

Creifelds Rechtswörterbuch (2002): München, Verlag C. H. Beck, 18. izdanje.

Eisenberg, Peter (2000): *Grundriss der deutschen Grammatik, Bd.1, Das Wort*. J. B. Metzler Verlag, Stuttgart, Weimar.

Hansen-Kokoruš, Matešić, Pečuh-Medinger, Znika (2005): *Deutsch-kroatisches Universalwörterbuch*. Zagreb. Nakladni zavod Globus, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Helbig, Gerhard / Buscha, Joachim (2001): *Deutsche Grammatik: ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Berlin-München-Wien-Zürich-New York: Langenscheidt.

Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Österreichs. Deutsch-böhmische Separat-Ausgabe. Aus der keiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 1850.

Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Österreichs. Deutsch-kroatische, serbische und slovenische Separat-Ausgabe. Aus der keiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 1850.

Maretić, Tomo (1899): *Gramatika hrvatskoga jezika za niže razrede srednjih škola.* Zagreb: Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Kugli i Deutsch).

Maretić, Tomo (1899): *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književog jezika.* Zagreb: Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (Kugli i Deutsch).

Mažuranić, Antun (1859): *Slovnica Hrvatska.* Zagreb.

Mažuranić, Vladimir (1908 – 1922): *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik.* Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Silić/Pranjkić (2005): *Gramatika hrvatskoga jezika.* Zagreb, Školska knjiga.

Šulek, Bogoslav (1960): *Deutsch-kroatisches Wörterbuch = Němačko-hrvatski rěčnik. Bd. 1, A bis L.* Zagreb, Verlag der F. Suppan'schen Buchhandlung.

Šulek, Bogoslav (1960): *Deutsch-kroatisches Wörterbuch = Němačko-hrvatski rěčnik. Bd. 2, M bis Z.* Zagreb, Verlag der F. Suppan'schen Buchhandlung.

Šulek, Bogoslav (1990): *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja. 1, A – N,* Zagreb, Globus.

Šulek, Bogoslav (1990): *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja.* Zagreb, Globus.

Veber Tkalčević, Adolfo (1859): *Skladnja ilirskog jezika za niže gimnazije,* Beč.

Vidaković Mukić, Marta (2006): *Opći pravni rječnik.* Narodne novine, Zagreb.

Zakonski tekstovi:

Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie (1811), Wien, Aus der k-k. Hof- und Staats-Druckerei.

Biljegovnik. Sistematički propisi o biljegovanju parbenih i izvanparbenih podnesakah i spisah, spisah župni uredah, te inih raznih podnesakah i izravah, sastavio Franjo Horvat, Naklada akademijske knjižare Lav. Hartman (Kugli i Deutsch), Zagreb, 1894.

Gradjanski parbeni postupnik od 16. rujna 1852, ur. Adolfo Rušnov, Naklada akademijske knjižare Lav. Harmana (Kugli i Deutsch), Zagreb, 1885.

Gruntovni zakoni, ur. Adolfo Rušnov, Naklada akademijske knjižare Lav. Harmana (Kugli i Deutsch), Zagreb, 1886.

Kazneni zakon o zločinstvih, prestupih i prekršaji, Naklada knjižare Mučnjak i Senftlebena. Zagreb, 1884.

Klarić, Petar (2005): *Zakon o obveznim odnosima*. Zagreb, Narodne novine.

Klarić, Petar (2007): *Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, Zakon o zemljišnim knjigama sa zemljišnoknjižnim poslovníkom*. Zagreb, Narodne novine.

Obći austrijski gradjanski zakonik (1885), ur. Adolfo Rušnov, Zagreb, Hrvatski zakoni, knj. 1.

Obći austrijski gradjanski zakonik proglašen patentom od 29. studenoga 1852. u kraljevinah Ugarskoj, Hrvatskoj i Slavoniji, serbskoj Vojvodovini i tamiškom Banatu. Iz c. k. dvorske i državne štamparije, Beč, 1853.

Opći austrijski gradjanski zakonik, ur. Spevec, Franjo Josip, Zagreb, Lav. Hartman (Kugli i Deutsch), Zagreb, 1890.

Sveobštij građanski zakonik za sve njemačke nasljedne zemlje monarhie, C. k. dvorne i državne pečatne, Beč, 1849.

Trgovački i mjenbeni zakon, ur. Adolfo Rušnov, Lav. Hartman (Kugli i Deutsch), Zagreb, 1887.

Upravni zakoni. Uredio Ivan pl. Žigrović-Pretočki, Zagreb, 1887, Hrvatski zakoni, knj. 9.

Zakon o zadrugah, sastavio Milan Smrekar, Akademijska knjižara Lav. Harmana (Kugli i Deutsch), Zagreb, 1890.

Izvori:

Anonimno (1875): „Hrvatski jezik i zajednički zakoni”, *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, br. 5, 176 – 179.

Bogišić, Baltazar (1877): „Stručno nazivlje u zakonima”, u *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, br. 1, 19 – 30.

Bogišić, Baltazar (1888): „Tehnički termini u zakonodavstvu”, u *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, br. 1, 1 – 19

Bogišić, Baltazar (1889): „Povodom Crnogorskog građanskog zakonika”, u *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, br. 3, str. 103 – 118.

Bogišić, Baltazar (1900): „I opet o stručnim izrazima u zakonima”, u *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, str. 321 – 339.

Gruber, Milan (1911): „Hrvatski pravni jezik”, u *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, god. XXXVII br., str. 47 – 58, 151 – 162, 241 – 251, 322 – 328, 438 – 442, 629 – 636 i 716 – 728.

Gruber, Milan (1926): „Porijeklo hrvatske i srpske pravne terminologije”, u *Obzor*, br. 219, Zagreb.

Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Österreichs. Deutsch-böhmische Separat-Ausgabe. Aus der keiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 1850. (Predgovor)

L. N. (1890): „Rad oko pravne terminologije”, u *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, br. 8, 395 – 401.

Lovrić, Edo (1938): „Da li "ženidba" ili "brak"?!” u *Mjesečnik*, glasilo Pravničkog društva u Zagrebu, br. 6 – 7, 380 – 382.

Marjanović, Luka (1877): „Jezik u zakonih i naredbah domaćih”, u *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, br. 3, 107 – 125.

Lorković, Blaž (1889): „Prinos za terminologiju pravnu”, u *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, br. 10,11, 548 – 557, 604 – 612.

Lorković, Blaž (1890): „Važno za pravnu terminologiju”, u *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, br. 3 str 167 - 168.

Marjanović, Luka (1897): „Prilog pravnoj terminologiji kod Srba i Hrvata, ujedno ocjena srpskoga prevoda Arndtsovih pandekata”, u *Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu*, br 2 i 3, 87 – 100 i 148 – 160.

Opći austrijski građanski zakonik, ur. Spevec, Franjo Josip, Zagreb, Lav. Hartman (Kugli i Deutsch), Zagreb, 1890. (Predgovor)

Opći austrijski građanski zakonik, ur. Vuković, Mihajlo, Zagreb, Izdavačko poduzeće „Školska knjiga”, Zagreb, 1961. (Predgovor)

Obuljen, M. (1908): „Reforme u obćem građanskom zakoniku“, u *Mjesečnik*, 1908., br. 2, 107 – 121.

Petranović, Božidar (1850): *O Austriiskom građanskom zakoniku i o srpskom prevodu istoga*. Beč: C.k. dvorne i državne pečatne.

Pravdoneša, Zadar, 1851. – 1852.

Polić, Ladislav (1908): „Vladimir Mažuranić: Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik”, u *Mjesečnik*, br. 12, 1076 – 1080.

Politeo, Ivan (1943): „Rječnik hrvatskog pravnog nazivlja”, u *Mjesečnik*, br. 1 – 2, 70 – 78.

Ružić, Ivan (1908): „Hrvatski pravno-povjestni rječnik od dra. Vladimira Mažuranića”, u *Mjesečnik*, br. 10, 905 – 911.

Spevec, Franjo Josip (1890): „Rad oko pravne terminologije”, u *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, br.7, 329 – 332.

Spevec, Franjo Josip (1897): „Prijedlog skupštini za novi prijevod Zakonika”, u *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, 188 – 190.

Spevec, Franjo Josip (1905): „Osnova autentičnoga prevoda obćeg građanskog zakonika”, u *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, br. 5, 321 – 331.

Spevec, Franjo Josip (1910): „Hrvatska pravna terminologija”, u *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, br. 4, 305 – 310.

Strohal, Ivan (1908): „Valtazar Bogišić”, u *Mjesečnik*, br. 10, 841 – 870.

Strohal, Ivan (1909): „O hrvatskoj pravnoj terminologiji“, u *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, br. 7, 648 – 656; br. 8 – 9, 734 – 749.

Šilović, Josip (1910): „Hrvatska pravna terminologija”, u *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, br. 4, 310 – 312.

Šilović, Josip (1908): „Vladimir Mažuranić: Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik. Izdala jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Svezak I”, u *Mjesečnik*, br. 10, 1080 – 1082.

Vojnović, Konstantin (1877): „O nuždi novoga izdanja gradj. zakonika“, u *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, br. 6, 245 – 253.

7.2. Korpus sudskih dokumenata

Potkorpus I – 1850-e

1. HR DAZG-951 kutija 101 114-1857 Zapisnik 09-05-1857
2. HR DAZG-951 kutija 101 105-1857 Osuda 10-05-1854
3. HR DAZG-951 kutija 101 105-1857 Zapisnik 29-04-1854
4. HR DAZG-951 kutija 101 350-1859 Zapisnik 01-10-1855
5. HR DAZG-951 kutija 101303-1856 Zapisnik 22-08-1856
6. HR DAZG-951 kutija 103 181-1857 Odluka 08-10-1857
7. HR DAZG-86 sign. 69 220-854 Duplika 10-01-1854
8. HR DAZG-86 sign. 69 Protuodgovor 21-10-1853
9. HR DAZG-86 sign. 69 Utok-Priziv 20-09-1853

10. HR DAZG-86 sign. 69 Odluka 03-08-1856
11. HR DAZG-86 sign. 69 Odluka 06-10-1853
12. HR DAZG-86 sign. 69 Odluka 31-10-1853
13. HR DAZG-86 sign. 69 Odvetničko punomoćje 29-08-1853
14. HR DAZG-86 sign. 69 Punomoćje 07-01-1853
15. HR DAZG-86 sign. 69 Punomoćje 28-08-1853
16. HR DAZG-86 sign. 69 Punovlastje 26-08-1853
17. HR DAZG-86 sign. 69 Punovlastje 28-08-1853
18. HR DAZG-86 sign. 69 Replika 26-10-1853
19. HR DAZG-86 sign. 69 utok – priziv 20-09-1853
20. HR DAZG-951 kutija 104 78-1858 Osuda 01-11-1853
21. HR DAZG-951 kutija 105 229-1858 Zapisnik 05-06-1858
22. HR DAZG -86 sign. 69 Punomoćje 19-08-1853
23. HR DAZG-951 kutija 105 243-1858 Napisnik 20-10-1860
24. Schauff kutija 14 fascikl 10-32422 Punomoć 06-08-1859

Potkorpus II – 1870-e

1. HR-DAZG-86-kutija 91-715-1877 Napisnik 16-07-1878
2. HR-DAZG-86-kutija 70-203-1874 Odluka1875
3. HR-DAZG-86-kutija 70-203-1874-Zapisnik-11-03-1873
4. HR-DAZG-86-kutija 91-714-1877 Osuda 04-04-1879
5. HR-DAZG-86-kutija 91-714-1877 Punomoć 01-12-1877
6. HR-DAZG-86-kutija 91-715-1877 Priziv i žalba ništovna

7. HR-DAZG-86-kutija 70-198-1874 Osuda 14-02-1871
8. HR-DAZG-86-kutija 70-198-1874 Punomoć 20-09-1870
9. HR-DAZG-86-kutija 70-200-1874 Punomoć 10-04-1874
10. HR-DAZG-86-kutija 70-203-1874 Punomoć 02-03-1873
11. HR-DAZG-86-kutija 70-203-1874 Zapisnik 02-09-1875
12. HR-DAZG-951-kutija-112-250-1874 Zapisnik 03-07-1878
13. HR-DAZG-951-kutija-112-250-1874-Zapisnik-05-10-1874
14. HR-DAZG-951-kutija 112-89-1873 Prigovor
15. HR-DAZG-951-kutija 112-250-1874 Odluka o ovrhi- 05-07-1875
16. HR-DAZG-951-kutija 112-250-1874 Utok
17. HR-DAZG-951-kutija 112-454-1874 Odluka 27-12-1876
18. HR-DAZG-951-kutija 112-840-1874 Utok
19. HR-DAZG-951-kutija 112-1029-1870 Punomoć
20. HR-DAZG-951-kutija 112-1263-1872 Osuda 05-10-1872
21. HR-DAZG-951 08-10-1870
22. Schauff kutija 14 fascikl 10-32422 Punomoć 26-08-1870
23. Schauff kutija 14 fascikl 10-32422 Punomoć 01-09-1872
24. Schauff kutija 14 fascikl 10-32422 Odluka 02-09-1870
25. Schauff Utok kutija 22 fascikl 16-32428 14-07-1880

Potkorpus III – 1890-e

1. HR DAZG-86-63-1897 Priziv 30-08-1897
2. HR DAZG-86-kutija 167- 60-1897 Zapisnik 04-02-1897

3. HR DAZG -86-kutija 174-125-189 Zapisnik 24-06-1899
4. HR DAZG 86 - kutija 167-57-1897 Zapisnik 26-03-1897
5. HR DAZG-86-kutija 167-46-187 Osuda 12-05-1899
6. HR DAZG-86-61-1897 Osuda 04-02-1897
7. HR DAZG-86-63-1897 Osuda 10-07-1897
8. HR DAZG-86- kutija 167-63-1897 Priziv 01-02-1900
9. HR DAZG-86- kutija 167-63-1897 Utok 04-07-1897
10. HR DAZG-86- kutija 167-96-1896 Punomoć 23-05-1896
11. HR DAZG-86- kutija 167-107-1897 Utok 16-05-1897
12. HR DAZG-86- kutija 167-107-1897 Zapisnik 11-03-1897
13. HR DAZG-951- kutija 205-1-1894 Odluka 01-02-1894
14. HR DAZG-951- kutija 205-2-1894 Odluka 08-11-1897
15. HR DAZG-951- kutija 205-2-1894 Punomoć 20-02-1896
16. HR DAZG-951- kutija 205-3-1894 Odluka o dozvoljenoj dražbi 30-09-1894
17. HR DAZG-951- kutija 205- 4-1894 Punomoć
18. HR DAZG-951- kutija 205- 8-1894 Utok 04-08-1894
19. HR DAZG-951 kutija 205 - 208-1894 Zapisnik 21-11-1893
20. HR DAZG-951- kutija 205- 6820-1894 Oglušni zapisnik 28-02-1894
21. HR DAZG-951-kutija 205-3-1894 Punomoć 30-12-1893
22. Schauff kutija 14 fascikl 10-32422 Punomoć 12-06-1891

Potkorpus IV – 1910-e

1. HR-DAZG-951-kutija 337-82-98-Odluka 09-08-1918

2. HR-DAZG-86-kutija 218-101-1910- Odluka 02-09-1910
3. HR-DAZG-86-kutija 218-102-1919 Punomoć 17-01-1910
4. HR-DAZG-86-kutija 218-106-1910-Osuda-04-05-1910
5. HR-DAZG-86-kutija 218-106-1910-Zapisnik oglušni 04-05-1910
6. HR-DAZG-86-kutija 218-160-1910 Osuda 11-09-1914
7. HR-DAZG-86-kutija 218-160-1910 Osuda 20-06-1913
8. HR-DAZG-86-kutija 218-160-1910 Utok s ništovnicom 17-06-1910
9. HR-DAZG-86-kutija 218-160-1910 Zapisnik 06-06-1913
10. HR-DAZG-86-kutija 269-88-1918 Punomoć 05-03-1918
11. HR-DAZG-86-KUTIJA 269-98-1918 Zapisnik 06-06-1918
12. HR-DAZG-951-kutija 290-129-1911-Priziv 14-02-1913
13. HR-DAZG-951-kutija 290-135-1911-Odluka 22-11-1912
14. HR-DAZG-951-kutija 290-142-1911 Punomoć 12-05-1911
15. HR-DAZG-951-kutija 290-151-1911-Odluka 11-05-1916
16. HR-DAZG-951-kutija 290-153-1911-Priziv 21-09-1911
17. HR-DAZG-951-kutija 337-82-18-Zapisnik 19-12-1918
18. HR-DAZG-951-kutija 337-83-1918-Zapisnik 19-12-1918
19. HR-DAZG-951-kutija 337-88-18 Zapisnik 1. str. 03-10-1918
20. HR-DAZG-951-kutija 337-92-18 Punomoć 27-07-1917
21. HR-DAZG-86-kutija 258 57-1915 Punomoć 02-05-1916
22. HR-DAZG-86-kutija 258 66-1915 Punomoć 06-05-1915

7.3. Prilozi

Prilog 1.

Dijakronijski prikaz razvoja pravnog nazivlja u punomoćima od 1848. do 1918.

U prikazu razvoja pravnog nazivlja u sudskim dokumentima od 1848. do 1918. navedeni su svi pravni nazivi pronađeni u većem dijelu analiziranog razdoblja ili u cijelom razdoblju. Razvoj nazivlja praćen je bilježenjem nazivlja u svakom drugom desetljeću i ilustriran je kronološkim prikazom. U prvom stupcu tablice abecednim redom navedeni su nazivi zabilježeni u sudskim dokumentima na početku razdoblja. Uz svaki pravni naziv s početka razdoblja naveden u prvom stupcu pod „pravni naziv” zabilježeni su i svi njegovi sinonimi (ako ih je bilo) koji su se pojavljivali u istome ili kasnijim desetljećima. Osim toga u prvom stupcu označeno je za svaki pravni naziv je li upotrebljavan u istom značenju u zakonodavnoj praksi ili u *Terminologiji*. Korištene su sljedeće oznake:

^z – pravni nazivi koje su rabili zakonski tekstovi

^t – pravni nazivi koje je ponudila *Terminologija*

* homonimni nazivi za svako su značenje navedeni zasebno i označeni su brojevima 1 i 2

Pravni naziv	1850-e	1870-e	1890-e	1910-e
BAŠTINIK	baštinik	baštinik	baštinik	nasljednik
NASLIEDNIK / NASLJEDNIK ^{t z}	nasliednik	nasliednik / nasljednik	nasliednik / nasljednik	-----
BILJEG ^{t z}	biljeg	biljeg	biljeg	biljeg
BILJEGOVANJE ^{t z}	-----	-----	biljegovanje	biljegovanje
BRANITELJ ^t	branitelj	-----	-----	-----
ZASTUPNIK ^{t z}	zastupnik	zastupnik	zastupnik	zastupnik
ODVETNIK / ODVJETNIK ^{t z}	odvetnik	odvetnik	odvjetnik	odvjetnik

DIO ^{t z}	-----	dio	dio	dio
DIOBA ^z	dioba	dioba	dioba	dioba
DIOBNI LIST ^t	-----	-----	-----	diobni list
DIOBNA IZPRAVA	-----	-----	-----	diobna izprava
DOJAVLJATI	-----	dojavljati	dojavljati	dojavljati
DOKAZ ^{t z}	dokaz	dokaz	dokaz	dokaz
DOKAZALO ^z	dokazalo	dokazalo	dokazalo	dokazalo
DOKAZNO SREDSTVO ^{t z}	-----	-----	dokazno sredstvo	-----
DOKAZNICA ^t	dokaznica	-----	-----	-----
DOKAZATI ^{t z}	dokazati	dokazati	dokazati	dokazati
DOKAZNI ^{t z}	dokazni	dokazni	dokazni	dokazni
DOPITATI	dopitati	dopitati	dopitati	dopitati
DOSUDITI ^z	dosuditi	dosuditi	dosuditi	dosuditi
DOPUSTITI/DOPUŠ TATI ^t	dopustiti	dopustiti	dopustiti	-----
DOZVOLITI ^{t z}	dozvoliti	dozvoliti	dozvoliti	dozvoliti
DOSJELOST ^{t z}	-----	-----	-----	dosjelost
DOSJEDATI	-----	-----	-----	dosjedati
DOSJESTI ^{t z}	-----	-----	-----	dosjesti
DOSTAVITI	dostaviti	dostaviti	dostaviti	-----
DOSTAVLJATI	-----	-----	-----	dostavljati

DOSTAVNICA ^z	-----	dostavnica	dostavnica	dostavnica
DOSTAVNI LIST ^t	dostavni list	-----	-----	-----
DRAŽBA ^{t z}	dražba	dražba	dražba	dražba
DRAŽBENI ^z	dražbeni	dražbeni	dražbeni	dražbeni
DUG ^{z t}	dug	dug	dug	dug
DUPLIKA ^z	duplika	-----	-----	-----
DVOPIŠBA	dvopišba	-----	-----	-----
DVOPIŠ ^z	dvopiš	dvopiš	dvopiš	dvopiš
DUŽAN 1 ^{t z}	dužan	dužan	dužan	dužan
DUŽAN 2 ^z	dužan	dužan	dužan	dužan
DUŽNIK ^{z t}	dužnik	dužnik	dužnik	dužnik
FAKTIČAN ^z	factičan	faktičan	faktičan	-----
GIBIV/NEGIBIV	gibiv/negibiv	-----	-----	-----
IMETAK ^z	imetak	-----	-----	-----
KRETNI/NEKRETN I IMETAK /IMOVINA	----- -----	kretni/nekretn i imetak/imovi na	-----	-----
POKRETNINA/ ^z	-----	-----	pokretnine/	pokretnine/
NEKRETNINA	-----	-----	nekretnine	nekretnine
NEPOKRETNINA	-----	-----	nepokretnina	nepokretnina
NEPOKRETNOST ^z	-----	-----	nepokretnost	nepokretnost
NEKRETNOST ^z	-----	-----	nekretnost	-----

GLAVNICA ^{t z}	glavnica	glavnica	glavnica	glavnica
GRUNT	-----	grunt	-----	grunt
ZEMLJIŠTE ^{t z}	zemljište	zemljište	zemljište	zemljište
ZEMLJA ^z	zemlja	zemlja	-----	zemlja
GRUNTOVNICA ^z	gruntnovnica	-----	gruntnovnica	gruntnovnica
ZEMLJIŠ(T)NIK ^z	-----	zemljišnik	-----	zemljišnik
ZEMLJIŠNE KNJIGE	-----	-----	-----	zemljišne knjige
GRUNTOVNI ^z	-----	gruntnovni	gruntnovni	gruntnovni
GRUNTOVNIČKI ^z	-----	gruntnovnički	gruntnovnički	gruntnovnički
ZEMLJIŠTNI ^t	-----	-----	-----	zemljištni
IMENOVATI ^z	imenovati	imenovati	imenovati	imenovati
IMETAK ^{t z}	imetak	imetak	imetak	imetak
IMOVINA ^{t z}	imovina	imovina	imovina	imovina
ISTINA ^{t z}	istina	istina	istina	istina
(NE)ISTINIT ^{t z}	(ne)istinit	(ne)istinit	istinit	istinit
ISTINITOST ^{t z}	istinitost	istinitost	istinitost	-----
IZDATI ^{t z}	izdati	izdati	izdati	izdati
IZJAVITI ^z	izjaviti	izjaviti	izjaviti	izjaviti
IZKNJIŽBA ^t	-----	izknjižba	izknjižba	izknjižba
IZKNJIŽENJE	-----	-----	-----	izknjiženje
IZNOS	iznos	iznos	iznos	iznos

IZNOSAK ^{t z}	-----	iznosak	-----	-----
IZPOSLOVATI ^t	izposlovati	izposlovati	izposlovati	izposlovati
IZHODITI ^z	izhoditi	izhoditi	izhoditi	izhoditi
IZPLATA ^{t z}	izplata	izplata	-----	isplata
IZPLAČIVANJE/ ISPLAČIVANJE	-----	izplačivanje	-----	isplačivanje
IZPLATITI / ISPLATITI ^{t z}	izplatiti	izplatiti	izplatiti	izplatiti / isplatiti
IZPRAVA / ISPRAVA ^{t z}	izprava/ isprava	izprava	-----	izprava
IZREČI ^{t z}	izreći	izreći	izreći	izreći
IZVJEŠĆE ^{t z}	izvješće	izvješće	izvješće	izvješće
IZVOR ^t	izvor	izvor	izvor	izvor
IZVORNIK ^{t z}	-----	izvornik	-----	-----
IZVOROPIS ^z	-----	-----	-----	izvoropis
JAVAN ^{t z}	javan	javan	javan	javan
KAMATA ^{t z}	kamata	kamata	kamata	kamata
KRATKODOBAN	-----	kratkodoban	kratkodoban	kratkodoban
LASTOVIT	lastovit	-----	-----	-----
VLASTOVIT	vlastovit	-----	-----	-----
VLASTIT ^t	vlastit	vlastit	vlastit	vlastit
LASTOVITUM RUKOM	lastovitum rukom	-----	-----	----

VLASTORUČNI ^z	vlastoručni	vlastoručni	vlastoručni	vlastoručni
MALOLETNIK ^{t z}	maloletnik	-----	-----	-----
MALODOBNIK ^z	-----	-----	malodobnik	malodobnik
MOĆ ^{t z}	moć	moć	moć	moć
SNAGA	snaga	-----	-----	-----
MOLBA ^{t z}	molba	molba	molba	molba
MOLBENICA ^{t z}	molbenica	molbenica	-----	molbenica
MOLITELJ ^{t z}	-----	molitelj	molitelj	molitelj
MOLITI ^{t z}	moliti	moliti	moliti	moliti
UMOLITI	umoliti	-----	-----	umoliti
NAGODA ^z	nagoda	nagoda	nagoda	nagoda
NAGODBA ^{t z}	-----	-----	-----	nagodba
NAKNADJENJE ^z	naknadjenje	-----	-----	-----
NAKNADA ^{t z}	naknada	naknada	naknada	naknada
NAKNADITI ^{t z}	naknaditi	naknaditi	naknaditi	naknaditi
NADOKNADITI ^z	-----	-----	nadoknaditi	nadoknaditi
NAMIRA ^z	namira	namira	namira	namira
NAMIRENJE	-----	-----	namirenje	namirenje
NAMIRITI 1	namiriti	namiriti	namiriti	namiriti
NAMIRITI 2 ^{t z}	namiriti	namiriti	namiriti	namiriti
NAPASTI (napadnut) t	-----	napadnut	napadnut	napadnut

NAPIS ^z	-----	napis	napis	napis
NAPLATITI ^t	naplatiti	naplatiti	naplatiti	naplatiti
NASLIEDNOSTI	nasliednosti	-----	-----	-----
NASLIEDSTVO / NASLJEDSTVO ^z	-----	nasliedstvo	nasliedstvo	nasljedstvo
NASLIEDOVANJE ^{t z}	-----	nasliedovanie	-----	-----
NASLOV ^{t z}	naslov	naslov	naslov	naslov
NAVOD	-----	navod	navod	navod
NIŠTETNOST ^z	nišetnost	nišetnost	nišetnost	nišetnost
NIŠTINA	-----	-----	niština	-----
NIŠTETAN ^z	-----	nišetan	nišetan	nišetan
NIŠTOVAN ^z	-----	ništovan	ništovan	ništovan
OBLAST ^{t z}	-----	oblast	oblast	oblast
OBRANA ^t	obrana	obrana	-----	obrana
OBRANIK ^z	-----	obranik	obranik	obranik
OBREDITI ^z	-----	obrediti	obrediti	obrediti
OBSUDITI	obsuditi	obsuditi	-----	-----
ODSUDITI	-----	odsuditi	odsuditi	-----
OSUDITI ^{t z}	-----	osuditi	osuditi	osuditi
OBTUŽENIK ^{z/}	obtuženik	-----	-----	-----
OBTUŽENI / A	obtužena	-----	-----	-----
TUŽENIK ^{t/}	-----	tuženik /	tuženik /	tuženik /

TUŽENICA	tuženi/a	tuženica	tuženica	tuženica
TUŽENI /A		tuženi/a	tuženi/a	tuženi/a
OBVEZATI (SE) ^{t z}	obvezati	obvezati	obvezati	obvezati
OČEVID ^{t z}	očevid	očevid	-----	očevid
OČITOVANJE ^{t z}	-----	(protu)očitova nje	očitovanje	očitovanje
OČITOVATI (SE) ^{t z}	očitovati	očitovati se	-----	očitovati se
ODBITI ^t /ODBIJATI	odbiti/odbijati	odbiti/odbijati	odbiti/odbijati	odbiti
ODLUKA ^{t z}	odluka	odluka	odluka	odluka
ODOBRITI ^t	odobriti	odobriti	odobriti	odobriti
ODGOVOR ^{t z}	odgovor	odgovor	odgovor	odgovor
ODLUKA ^z	odluka	odluka	odluka	odluka
ODPREMA	-----	odprema	-----	-----
ODPRAVAK ^z	-----	odpravak	odpravak	-----
ODREDITI ^{t z}	odrediti	odrediti	odrediti	odrediti
ODREDJENJE	odredjenje	-----	-----	-----
ODREDBA ^z	-----	odredba	odredba	-----
NAREDBA ^{t z}	-----	naredba	naredba	naredba
ODSTUPITI ^z	odstupiti	-----	-----	-----
ODUSTATI ^t / ODUSTAJATI	odustati	odustati / odustajati	odustati / odustajati	odustati / odustajati
OGLUHA ^z	ogluha	ogluha	ogluha	ogluha

OGLUŠNI ^z	-----	oglušni	oglušni	oglušni
OPRAŠTATI ^{t z}	-----	oprašti	oprašti	oprašti
OPRAVDATI ^{t z}	opravdati	-----	opravdati	opravdati
OPRAVDAN	-----	opravdan	opravdan	opravdan
OSIGURANJE ^{t z} / OSJEGURANJE	osiguranje	osiguranje / osjeguranje	osiguranje	osiguranje
SJEGURNOST	-----	sjegurnost	sjegurnost	sjegurnost
OSUDA ^{t z}	osuda	osuda	osuda	osuda
ODSUDA	-----	odsuda	odsuda	odsuda
PRESUDA ^{t z}	-----	presuda	presuda	presuda
OVLASTITI ^t	ovlastiti	ovlastiti	ovlastiti	ovlastiti
POVLASTITI	povlastiti	povlastiti	povlastiti	povlastiti
OPUNOVLASTITI ^t	opunovlastiti	opunovlastiti	-----	opunovlastiti
PUNOVLASTITI	punovlastiti	-----	-----	-----
DATI VLAST ^{t z}	dati vlast	-----	-----	-----
BITI VLASTAN ^{t z}	biti vlastan	biti vlastan	-----	-----
OVRHOVODITELJ	-----	ovrhovoditelj	-----	ovrhovoditelj
OVRŠBA	ovršba	ovršba	ovršba	ovršba
OVRHA ^{t z} / OVARHA / OVERHA	ovrha/ovarha/ov erha	ovrha	ovrha	ovrha
OVRŠENIK ^z	-----	ovršnik	ovršnik	ovršnik
OVRŠBEN /	-----	ovršben /	-----	-----

OBRŠBEN		obršben		
OVRŠAN ^z	-----	ovršan	ovršan	ovršan
PARBA ^z	parba	parba	parba	parba
PARNICA ^{t z}	parnica	parnica	parnica	parnica
PARBEN ^z	parben	parben	parben	parben
PARNIČKI ^t	parnički	-----	-----	-----
PEROVODJA ^{t z}	perovodja	perovodja	perovodja	perovodja
PLATJANJE ^{t z}	platjanje	-----	-----	-----
PLATEŽ ^{t z}	-----	platež	platež	platež
PLATITI ^{t z}	platiti	platiti	platiti	platiti
PLIENITBA ^z	-----	plienitba	plienitba	plienitba
PODNESTI ^z /PODN(I)ETI ^{t z} /	podnesti / podnieti	-----	-----	podnesti
PODNOSITI ^z / PODNAŠATI ^z	-----	podnositi / podnašati	podnositi / podnašati	podnositi / podnašati
ULOŽITI ^z	uložiti	uložiti	uložiti	uložiti
PODPISAK	podpisak	-----	-----	-----
PODPIS ^{t z}	potpis	potpis	podpis	podpis
PODPISATI ^{t z}	podpisati;	potpisati	potpisati	podpisati
PODPISAN	podpisan	podpisan	podpisan	podpisan
POGIBELJ ^z	-----	pogibelj	pogibelj	pogibelj
POGLAVARSTVO ^{t z}	-----	poglararstvo	poglararstvo	poglararstvo

POSIED / POSJED ^{t z}	-----	posied / posjed	posjed	posjed
POSJEDOVATI / ^{t z} POSEDOVATI	-----	posedovati	posjedovati	posjedovati
POSLOVATI	poslovati	poslovati	poslovati	poslovati
POSLOVI ^{t z}	poslovi	poslovi	poslovi	poslovi
POSTUPANJE ^t	postupanje	-----	-----	-----
POSTUPAK ^{t z}	-----	postupak	postupak	postupak
POSTUPATI ^{t z}	postupati	postupati	postupati	postupati
POZIVATI (SE) ^{t z}	pozivati (se)	pozivati (se)	pozivati (se)	pozivati (se)
(NE)PRAVEDAN ^{t z}	pravedan	pravedan	(ne)pravedan	pravedan
PRAVNI ^{t z}	pravni	pravni	pravni	pravni
PRAVNO SREDSTVO ^t	pravno sredstvo	pravno sredstvo	pravno sredstvo	pravno sredstvo
PRAVNI LIEK / PRAVNI LIJEK ^z	-----	pravni liek	pravni liek	pravni lijek
PRAVO ^{t z}	pravo	pravo	pravo	pravo
PRAVO ZALOGA ^z	-----	pravo zaloga	-----	pravo zaloga
ZALOŽNO PRAVO	-----	založno pravo	založno pravo	založno pravo
PRAVOMOĆAN ^{t z}	-----	pravomoćan	pravomoćan	pravomoćan
PRAVOVRIEMENO PRAVODOBNO ^z	-----	pravovriemen o pravodobno	----- pravodobno	----- pravodobno

PREDBILJEŽBA ^z	predbilježba	predbilježba	predbilježba	predbilježba
PREDLOŽITI ^{t z}	predložiti	predložiti	predložiti	predložiti
PREDMET ^z	predmet	predmet	predmet	predmet
PREDSTAVKA	predstavka	predstavka	predstavka	predstavka
PREDSTAVA	-----	predstava	-----	-----
PREDUZETI ^{t z}	-----	preduzeti	preduzeti	preduzeti
PODUZETI ^t	-----	poduzeti	-----	-----
PREINAČITI ^{t z}	-----	preinačiti	preinačiti	preinačiti
PREPIS	prepis	-----	-----	-----
PROPIS ^{t z}	propis	propis	propis	propis
PREPORAN / ^z	preporan	preporan	preporan/priep oran	preporan/priep oran
PRIEPORAN				
PREPREČEN ^{t z}	preprečen	-----	-----	-----
ZAPRIEČEN ^z	-----	zapriečen	zapriečen	zapriečen
PRETNJA / PRIETNJA ^t	pretnja	pretnja	pretnja / prietnja	pretnja / prietnja
PRIGOVOR ^{t z}	prigovor	prigovor	prigovor	prigovor
PRIHVATITI ^{t z}	-----	prihvatiti	prihvatiti	prihvatiti
PRIKLOPLJENJE	priklopljenje	-----	-----	-----
PRIKLOP ^t	-----	-----	priklop	priklop
PRILOG ^{t z}	prilog	prilog	prilog	prilog
PRISEGA ^{t z}	prisega	prisega	prisega	prisega

ZAKLETVA ^{t z}	zakletva	zakletva	zakletva	zakletva
PRITUŽBA ŽAOBA ^t ŽALBA ^{t z}	pritužba / pritužiti se ----- -----	pritužba žaoaba (ništovana; ništine) -----	pritužba žaoaba (ništovna) žalba	pritužba žaoaba (ništovna) žalba (ništovna)
PRIZIV ^z	priziv	priziv	priziv	priziv
PRIZIVATI (SE) ^z POZIVATI (SE) ^t	prizivati (se) -----	prizivati (se) -----	prizivati (se) -----	prizivati (se) pozivati (se)
PRIZNATI 1 ^{t z} PRIZNATI 2 ^{t z}	priznati priznati	priznati priznati	priznati priznati	priznati priznati
PROCENBA ^z PROCENA / PROCJENA / PROCIENA ^{t z}	procenba -----	----- procena/ procjena / prociena	----- procjena	----- procjena / prociena
PROGLASITI ^{t z}	proglasiti	proglasiti	proglasiti	proglasiti
PROTIVNA STRANKA ^t PROTUSTRANKA ^z	protivna stranka -----	----- protustranka	----- protustranka	----- protu-stranka
PROTIVNIK ^{t z}	protivnik	protivnik	protivnik	protivnik
PROTIVNIČKI ^t	-----	protivnički	protivnički	protivnički
PROTUSLOVITI ^z	protusloviti	protusloviti	protusloviti	protusloviti
PRVOMOLBEN ^z	-----	-----	prvomolben	-----

PRVOSUDNI ^t	-----	-----	prvosudni	prvosudni
DRUGOMOLBEN ^z	-----	-----	drugomolben	-----
DRUGA MOLBA ^z	-----	-----	druga molba	-----
PUNODOBAN ^z	-----	-----	punodoban	punodoban
PUNODOBNOST ^z	-----	-----	-----	punodobnost
PUNOMOĆJE ^{t z}	punomoćje	punomoćje	-----	-----
PUNOVLASTJE ^z	punovlastje	-----	-----	-----
OPUNOMOĆJE	opunomoćje	-----	-----	-----
POVLASTJE	povlastje	-----	-----	-----
PUNOMOĆ	punomoć	punomoć	punomoć	punomoć
PUNOMOĆNIK ^{t z}	punomoćnik	punomoćnik	punomoćnik	punomoćnik
RAZLOG ^{t z}	razlog	razlog	razlog	razlog
RAZPRAVA ^{t z}	razprava	razprava	razprava	razprava
RAZVIDJENJE	razvidjenje	-----	-----	-----
PREVIDJENJE	previdjenje	-----	-----	-----
PREVID ^z	-----	previd	previd	previd
PREGLED	-----	pregled	pregled	pregled
RAZVRGNUĆE ^z	-----	razvrgnuće	razvrgnuće	razvrgnuće
RAZVRGNUTI ^z	-----	razvrgnuti	razvrgnuti	razvrgnuti
REKURIRATI	rekurirati	-----	-----	-----
UTEĆI SE ^{t z}	-----	uteći se	uteći se	uteći se
REPLIKA ^z	replika	-----	-----	-----

PROTUODGOVOR ^z	protuodgovor	protuodgovor	protuodgovor	protu-odgovor
PROTUOČITOVANJE	-----	protuočitovan je	-----	-----
RESTITUCIA	restitucia	-----	-----	-----
POVRAT ^z	-----	povrat	povrat	povrat
POVRAT U PRVAŠNJE STANJE ^z	-----	povrat u prvašnje stanje	povrat u prvašnje stanje	povrat u prvašnje stanje
RIEŠENJE ^{t z}	rešenje	riešenje	riešenje	-----
RIEŠITBA ^z	-----	riešitba	riešitba	riešitba
RIEŠITI ^{t z}	riešiti	-----	riešiti	riešiti
ROČIŠTE ^{t z}	ročište	ročište	ročište	ročište
ROK ^{t z}	rok	rok	rok	rok
RUKOZNAK ^{t z}	rukoznak	rukoznak	rukoznak	-----
KRIŽ	križ	križ	križ	-----
SASTAVAK ^{t z}	sastavak	sastavak	sastavak	sastavak
SASTAV	-----	sastav	sastav	sastav
SEKVESTRACIJA ^z	sekvestracija	sekvestracija	sekvestracija	sekvestracija
UZAPĆENJE	uzapćenje	uzapćenje	uzapćenje	uzapćenje
SKERBNIK ^z	skerbnik	-----	-----	-----
OBSKERBITELJ	obskerbitelj	-----	-----	-----
SKRBNIK ^{t z}	-----	skrbnik	skrbnik	skrbnik
SPIS ^{t z}	spis	spis	spis	spis

SRAVNATI	(sravnati)	-----	-----	-----
SRAVNANJE	-----	sravnanje	-----	-----
SRAVNJIVANJE	-----	-----	sravn(j)ivanje	sravnjivanje
STEČAJNI ^{t z}	stečajni	stečajni	stečajni	stečajni
STRANKA ^{t z}	stranka	stranka	stranka	stranka
SUBSTITUT	substitut		-----	-----
NAMESTNIK /	namestnik	namjesnik	-----	-----
NAMJES(T)NIK /	nameštenik	-----	-----	-----
NAMEŠTENIK	-----	(pravoznani)	zamjenik	zamjenik
(PRAVOZNANI)		zamjenik		
ZAMJENIK ^{t z}				
SUD ^{t z}	sud	sud	sud	sud
SUDAC ^{t z}	sudac	sudac	sudac	sudac
SUDNI ^t	sudni	-----	(ovo)sudni	-----
SUDBEN ^z	sudben	sudben	sudben	sudben
SUDITI ^{t z}	suditi	suditi	suditi	suditi
SVEDOČBA /	svedočba	sviedočba	svjedočba	svjedočba
SVIEDOČBA /				
SVJEDOČBA ^z				
SVJEDOK /	svjedok	svjedok	svjedok	svjedok
SVEDOK ^{t z}				
NA TEMELJU ^{t z}	na temelju	na temelju	na temelju	na temelju
TEMELJEM	-----	-----	temeljem	temeljem
(NE)TEMELJIT ^z	temeljiti	(ne)temeljiti	(ne)temeljiti	-----

(NE)OSNOVAN	-----	osnovan	osnovan	(ne)osnovan
TRAŽBA	tražba	-----	-----	-----
TRAŽBINA ^z	tražbina	tražbina	tražbina	tražbina
TROŠAK ^{t z}	trošak	trošak	trošak	trošak
POTROŠAK	-----	-----	potrošak	-----
TUTOR ^{t z}	tutor	tutor	tutor	tutor
TUŽBA ^{t z}	tužba	tužba	tužba	tužba
TUŽBENI ^{t z}	-----	tužbeni	tužbeni	tužbeni
TUŽBOVNI	-----	-----	tužbovni	-----
TUŽITELJ ^{t z} / ICA	tužitelj / ica	tužitelj / ica	tužitelj / ica	tužitelj / ica
TUŽITI ^t	tužiti	tužiti	tužiti	tužiti
UBAV(J)ESTITI ^{t z}	ubavestiti	ubavjestiti	ubavjestiti	-----
OBAVJESTITI ^z	-----	obavjestiti	obavjestiti	obavjestiti
UGOVOR ^{t z}	ugovor	ugovor	ugovor	ugovor
POGODBA ^t	pogodba	pogodba	pogodba	pogodba
UKNJIŽENJE ^z	uknjiženje	uknjiženje	-----	-----
UKNJIŽBA ^{t z}	-----	uknjižba	uknjižba	uknjižba
UKNJIŽITI	uknjižiti	uknjižiti	uknjižiti	uknjižiti
UNEŠENJE ^z	unešenje	-----	-----	-----
UBILJEŽBA	-----	ubilježba	ubilježba	-----
UNOS	-----	-----	unos	-----
UPIS ^{t z}	-----	-----	upis	upis

USMRTBA	-----	usmrtba	usmrtba	usmrtba
UTOK ^z	-----	utok	utok	utok
UŽIVANJE ^{t z}	uživanje	uživanje	uživanje	uživanje
(NE)VALJAN ^{t z} (PRAVO)VALJANO ^z	valjan	valjan; valjano	(ne)valjan; valjano	(ne)valjan; valjano pravovaljano
VALJANOST ^{t z}	valjanost	valjanost	valjanost	valjanost
VJEROVNIK ^{t z}		vjerovnik	vjerovnik	vjerovnik
VJEROVNIČKI	vjerovnički	vjerovnički	vjerovnički	vjerovnički
VJEŠTAK ^{t z}	-----	vještak	vještak	vještak
VJEŠTAČKI ^{t z}	-----	vještački	vještački	vještački
VLAST ^{t z}	vlast	vlast	vlast	vlast
VLASTITOST	vlastitost	-----	-----	-----
VLASTNIČTVO /	-----	vlastništvo	vlastništvo	-
VLASTNIŠTVO ^t	-----	-----	-----	vlastništvo
VLASTNOST ^z	-----	-----	-----	----- vlastnost
VLASTNIK ^{t z}	-----	vlastnik	vlastnik	vlastnik
VR(I)EDNOST ^{t z}	vr(i)ednost	vriednost	-----	vr(i)ednost
VR(I)EDNOTA	-----	vrednota	vriednota	vrednota
ZABACITI ^t	zabaciti	zabaciti		zabaciti
ZABILJEŽBA ^z	-----	zabilježba	zabilježba	zabilježba

ZABRANA ^{t z}	zabrana	zabrana	zabrana	zabrana
ZAHTIEVANJE ^{t z}	zahtevanje	-----	-----	-----
ZAHTIEV / ZAHTJEV ^{t z}	-----	zahtiev / zahtjev	zahtiev / zahtjev	zahtiev / zahtjev
ZAKON ^{t z}	zakon	zakon	zakon	zakon
ZAKONIK ^{t z}	zakonik	zakonik	zakonik	zakonik
(NE)ZAKONIT ^{t z}	(ne)zakonit	(ne)zakonit	(ne)zakonit	(ne)zakonit
ZAMETNUTI	zametnuti	zametnuti	zametnuti	zametnuti
ZAPISNIK ^{t z}	zapisnik	zapisnik	zapisnik	zapisnik
NAPISNIK ^{t z}	napisnik	napisnik	-----	-----
ZAPLIENITI ^z	-----	zapljeniti	zapljeniti	zapljeniti
ZASTUPATI	zastupati	zastupati	zastupati	zastupati
ZASTUPNIČTVO	zastupništvo	-----	-----	-----
ZASTUPSTVO ^{t z}	-----	-----	zastupstvo	zastupstvo
ZASTUPANJE ^t	-----	zastupanje	-----	-----
ZATVOR ^{t z}	zatvor	zatvor	zatvor	zatvor

Prilog 2.

Prikaz podudarnosti između naziva koji su prevladali u upotrebi sudske prakse s onima u *Terminologiji* i zakonskim tekstovima.

Analizirani nazivi svrstani su u četiri skupine:

- a) nazivi koje su rabile **sudska i zakonodavna praksa**, a predlagala ih je i ***Terminologija***;
- b) nazivi koje su rabile **sudska i zakonodavna praksa**;
- c) nazivi koje je rabila **sudska praksa**, a predlagala ih je i ***Terminologija***;
- d) nazivi koje je rabila samo **sudska praksa**.

SUDSKA PRAKSA + ZAKONODAVNA PRAKSA + TERMINOLOGIJA	SUDSKA PRAKSA + ZAKONODAVNA PRAKSA	SUDSKA PRAKSA + TERMINOLOGIJA	SUDSKA PRAKSA
biljeg biljegovanje dio dokaz dokazalo dokazati dokazni dosjelost dostaviti dražba dug dužan 1 dužnik faktičan glavnica imetak imovina istina (ne)istinit istinitost izdati izplata izplatiti izposlovati izprava/isprava	dioba dostavnica dosuditi dozvoliti dražbeni duplika dužan 2 dvopis gruntovni gruntovnica gruntovnički imenovati izhoditi izvoropis malodobnik nadoknaditi nagoda namira napis nasljedstvo nepokretnina nepokretnost ništetan ništetnost ništovan	diobni list izknjižba napasti odbiti odustati opunovlastiti pozivati (se) priklop protivnički prvosudan sastavak tuženik vlastništvo zabaciti žaoaba	diobna izprava dojavljati dopitati drugomolbeni grunt izknjiženje iznos izplačivanje izvor knjige kratkodoban križ namirenje namiriti 1 navod nekretnina odbijati odsuda odustajati osnovan ovrhovoditelj ovršba povlastiti povrat pravo predstavka

izreći izvješće javan kamata molba molbenica molitelj moć nagodba naknada naknaditi namiriti 2 naplatiti naredba nasljednik/nasljednik naslov oblast obrana obvezati (se) očitovanje očitovati (se) odgovor odluka odrediti odvjetnik opravdati oprašati osiguranje osuda osuditi ovlastiti ovrha parnica perovodja platež platiti podnieti podpis podpisati poglavarstvo pogodba posjed posjedovati poslovi postupak postupati pozivati (se) (ne)pravedan pravni	obavjestiti obranik obrediti očevid odpravak odprema ogluha oglušni oprašati ovršan ovršeni parba parben plienitba podnašati/podnositi pogibelj pokretnina povrat pravni liek pravo zaloga pravovaljan predbilježba predmet preporan previd priziv prizivati (se) protuodgovor prvodobno punodoban punodobnost razvrgnuti razvrgnuće riešitba sastav sekvestracija sudben svjedočba tražbina tužba ugovor uložiti utok vlastnost zabilježba zapisnik zaplieniti zapriečen zemlja		predsuda pregled pritužba propis protustranka prvašnje prvomolbeni punomoć sjegurnost sravnjivanje stanje tužbovni uusmrta uzapćenje vjerovnički vrednota založno zametnuti zemljišne zemljišnik
---	--	--	--

pravno sredstvo pravo pravomoćan predložiti preduzeti preinačiti presuda pretnja/prijetnja prigovor prihvatiti prilog prisega priznati procena/procjena proglasiti propis protivnik protusloviti punomoćnik razlog razprava riješiti rok ročište rukoznak skrbnik spis stečajni stranka sud sudac suditi svjedok na temelju trošak tutor tužbeni tužitelj tužiti uknjižba uživanje valjan valjanost vjerovnik vještak vještački vlast vlastit vlasnik			
---	--	--	--

vlastoručan vriednost zabrana zahtiev/zahtjev zakletva zakon zakonik (ne)zakonit zamjenik zastupati zastupnik zastupstvo zatvor zemljiš(t)ni zemljište žalba			
---	--	--	--

Prilog 3.

Abecedni popis analiziranih pravnih naziva.

Svaka natuknica sadržava sljedeće podatke: definiciju, podatak postoji li naziv u Mažuranićevim *Prinosima za pravno-povjestni rječnik* (Maž) i s kakvim potvrdama, podatak postoji li navod u *Akademijinu rječniku* (AR) te s kakvim potvrdama, ekvivalent iz *Terminologije* (Term), ako postoji, razdoblje u kojem je naziv rabila sudska praksa, te podatak o postojanju i vrsti njemačkog utjecaja.

baštinik, n. onaj kome ostaje baština ili nasljedstvo; Maž ima samo *baština*; AR potvrde u Daničićevim *Poslovicama* iz 17. i 18. st.; Term nema; 1850-e do 1890-e.

biljeg, n. znak na sudskom spisu radi potvrđivanja plaćanja određene pristojbe; Maž *signum*, znak, pa i znak države „koji ona stavlja na pojedine predmete, dozvoljavajući time uporabu u stanovitu svrhu” (1908: 60); AR „znak koji imaju države, općine, plemena, koje god čelade, te ga meću u pečate...” (1901: 53) od 14. stoljeća; Term *Stempel*; 1850-e do 1918. *Semantička posuđenica*.

biljegovanje, n. stavljanje biljega; Maž nema; AR *biljegovati* u značenju *označiti*; Term *Stempeln*; 1850-e do 1918.

branitelj, n. zastupnik tuženika; Maž potvrđuje još u 13. st. u Korčulanskom statutu; AR nema; Term *Vertheidiger des Angeschuldigten*; 1850-e

dio, n. dijel, sastavni dio neke cjeline; Maž stara hrv. riječ za lat. *pars*, ali i *divisio, partitio*; AR potvrđuje značenje koje navodi Maž za *dijel* i *dio* kao sinonime; Term *Theil*; 1870-e do 1918.

dioba, n. dijeljenje (nasljedstva i zemljišta); Maž za lat. *divisio, partitio*; AR navodi općenito značenje u smislu *Theilung*; Term nema; 1850-e do 1918.

diobni list, n. dokument kojim se potvrđuje dioba imovine između suvlasnika; Maž *dielni list*; AR nema; Term *Theilzettel*; 1910-e. *Djelomična prevedenica*.

diobna izprava, n. dokument kojim se potvrđuje dioba imovine između suvlasnika; Maž nema; AR nema; Term nema; 1910-e. *Djelomična prevedenica*.

dojavljati, v. javiti, obavijestiti o; Maž nema; AR navodi potpuno različito značenje; Term nema; 1870-e do 1918.

dokaz, n. ono čime se nešto dokazuje; Maž za lat. *defero, denuncio, refero*, ima i ruski i češki pravni jezik; AR ono čime se što dokaže ili dokazuje; Term *Beweis*; 1850-e do 1918. *Doslovna prevedenica*.

dokazati, n. činjenicama utvrditi istinitost; Maž od 17. stoljeća za lat. *defero, denuncio, refero*, ali i *comporbare i demonstrare*; AR između ostalog za *potvrditi, posvjedočiti*; Term *beweisen*; 1850-ih do 1918.

dokazni, adj. koji se odnosi na dokaz; Maž u kontekstu rasprave o nazivu *dokaz*, spominje *dokazno sredstvo*; AR nema; Term u složenicama s *Beweis-* kao što su *Beweis-Mittel, Beweis-Gegenstand i Beweris-Einrede*; 1850-e do 1918.

dokaznica, n. pismeni dokaz; Maž nema; AR nema; Term *Beweis-Dokument, Beweis-Urkunde ili Beweis-Mittel*; 1850-e.

dokazalo, n. ono što služi kao dokaz; Maž nema; AR nema; Term nema (samo slov. za *Beweis-Dokument i Beweis-Mittel*); 1850-e do 1918. *Djelomična prevedenica.*

dokazno sredstvo, n. ono što služi kao dokaz; Maž spominje u okviru razmatranja naziva *dokaz*; AR nema; Term *Beweis-Mittel*; Term *Beweis-Dokument i Beweis-Mittel*; 1870-ih i 1890-e.

dopitati, v. odrediti nešto sudskom odlukom; Maž potvrđuje riječ od 15. st. u značenju lat. *adjudicare*, dakle *dosuditi, presuditi* ili prema Belostencu *prisuditi*; AR ne navodi; Term nema; 1850-ih do 1918.

dopustiti/dopuštati, v. dati nekome slobodu da obavi neku radnju, odobriti neku radnju; Maž potvrde od 13. stoljeća za lat. *admittere, permittere, concedere*; AR samo književne potvrde; Term *erlauben, zulassen, gestatten, bewilligen*; 1850-e do 1890-e.

dosjelo, n. prema OGZ-u način stečenja imovine kada se zastarjelo pravo prenosi na nekog drugog neprekidnim vršenjem njegova sadržaja kroz određeno, zakonom propisano vrijeme; Maž nema; AR nema; Term *Ersitzung*; 1910-e. *Doslovna prevedenica.*

dosjesti, v. dosjedati, v. prema OGZ postupak stjecanja imovine kada se zastarjelo pravo prenosi na nekog drugog uslijed neprekidnog vršenja njegovog sadržaja kroz određeno, zakonom propisano vrijeme; Maž nema; AR nema; Term *ersitzen*; 1910-e. *Doslovna prevedenica.*

dosuditi, v. odrediti nešto sudskom odlukom; Maž nema; AR nema; Term nema; 1850-ih do 1918.

dostava, n. doprema, dopremanje dokumenata sudu i strankama; Maž nema; AR nema; Term *Zustellung*; 1890-e do 1918. *Doslovna prevedenica.*

dostaviti, dostavljati v. obaviti dostavu (sudske pošte), dopremiti; Maž nema; AR samo u značenju 'pristaviti, dodati, pridati'; Term *zustellen*; 1850-e do 1918. *Semantička posuđenica.*

dostavnica, n. potvrda, kojom osoba kojoj je povjereno obavljanje dostavljanja potvrđuje da je dostavljanje obavila; Maž nema; AR nema; Term nema; 1870-e do 1918.

dostavni list, n. potvrda, kojom osoba kojoj je povjereno obavljanje dostavljanja potvrđuje da je dostavljanje obavila; Maž nema; AR nema; Term nema (slov. *Zustallungschein*); 1850-e. *Djelomična prevedenica*.

dozvoliti, v. dati nekome slobodu da obavi neku radnju, odobriti neku radnju; Maž nema; AR nema; Term *bewilligen*; 1850-e do 1918.

dražba, n. javna prodaja nekog dobra radi namirenja vjerovnika; Maž nema; AR nema; Term *Auction, Versteigerung*; 1850-e do 1918.

dražbeni, adj. koji se odnosi na javnu prodaju nekog dobra radi namirenja vjerovnika; Maž nema; AR nema; Term nema; 1850-e do 1918.

druga molba, n. sud drugog stupnja; Maž samo *molba* za lat. *instantia*; AR pravnički izraz za lat. *instantia*, njem. *Instanz*; Term nema; 1890-e.

dug, n. (novčana) obveza dužnika prema vjerovniku; Maž potvrđuje od 15. st. u značenju *debitum*, često i *dugovanje*; AR isto; Term *Schuld*; 1850-e do 1918.

duplika, n. odgovor na protuodgovor; Maž nema; AR nema; Term nema; 1850-e. *Posuđenica*.

duplicirati, v. odgovoriti na protuodgovor; Maž nema; AR nema; Term nema; 1850-e. *Posuđenica*.

dužan, adj. 1) kad netko ima obvezu plaćanja duga vjerovniku, 2) kad netko ima dužnost ili obvezu; Maž potvrđuje za lat. *debens* i *obligatus*; AR isto, navodi njem. ekvivalente 1) *schuldig*, 2) *verpflichtet*; Term *schuldig*; 1850-e do 1918.

dužnik, n. osoba koja mora ispuniti obvezu prema vjerovniku; Maž navodi potvrde za lat. *debitor* i *creditor*; AR najstarija potvrda za *debitor* iz 1399.; Maž *debitor*, ali i *creditor*, zamjenjuju se ta dva značenja i u izvorima i knjizi i u pučkom govoru; Term *Schuldner*; 1850-e do 1918.

dvopis, n. dopis; Maž nema; AR nema; Term nema; 1850-e do 1918.

dvopisba, n. dopis; Maž nema; AR nema; Term nema; 1850-e.

faktičan, adj. stvaran, istinski; Maž nema; AR nema; Term nema; 1850-e 1890-e.

gibiv, adj. koji se može kretati, pokretan; Maž nema; AR za lat. *flexibus, mobilis*, potvrda kod Šuleka za njem. *beweglich*; Term nema; 1850-e.

glavnica, n. suma novca na koju se dobivaju ili plaćaju kamate; Maž potvrđuje postojanje od 17. stoljeća za *capitalis summa*; AR potvrde od 18. st kod Della Belle, Belostenca, Stulića, Vuka, Bogišića; Term *Capital*; 1850-e do 1918.

grunt, n. zemlja, zemljište, dio zemlje za obradu; Maž nema; AR *zemlja, baština, imanje, dobro*, potvrde od 18. st.; Belostenčev, Jambrešićev Stulićev rječnik; Term nema; 1870-e do 1918.

gruntovni, adj. onaj koji se odnosi na zemlju (ili zemljišne knjige); Maž nema; AR navodi samo da riječ rabe suvremeni pisci; Term nema; 1870-e do 1918. *Sekundarno adaptirana posuđenica.*

gruntovnički, adj. onaj koji se odnosi na zemljišne knjige; Maž nema; AR potvrda samo u Zborniku zakona; Term nema; 1870-e do 1918. *Sekundarno adaptirana posuđenica.*

gruntovnica, n. javne knjige u koje se upisuju nekretnine i prava na nekretninama; Maž nema; AR potvrde kod suvremenih pisaca; Term nema; 1850-e do 1918. *Djelomična posuđenice ili sekundarno adaptirane posuđenice s novim značenjem*

imenovati, v. postaviti u ili odabrati za neku službu; Maž potvrde od 15. stoljeća; AR praslavenska riječ potvrđena u svim rječnicima od Vrančićeva do Della Bellina i Mikaljina za lat. *nominare*; Term nema; 1850-e do 1918.

imetak, n. imanje, ono što netko posjeduje; Maž nema; AR kajkavska varijanta od *imjetak*, zabilježena od 18. st.; Term *Vermögen*; 1850-e do 1918.

imovina, n. imanje, ono što netko posjeduje; Maž nema; AR potvrde iz druge pol. 19. st.; Term *Vermögen*; 1850-e do 1918.

istina, n. ono što jest, suprotno od laži; Maž potvrde od 13. stoljeća; AR staroslavenska riječ koju rabe i drugi slav. jezici s ranim potvrdama i u svim rječnicima; Term *Wahrheit*; 1850-e do 1918.

(ne)istinit, adj. koji (ni)je u skladu s istinom; Maž nema; AR ima potvrde od 14. st.; Term *wahrhaft*; 1850-e do 1918.

istinitost, n. obilježje onoga što je istinito; Maž nema; AR potvrđuje postojanje od 17. st. kod Belle i Voltigija; Term *Wahrhaftigkeit*; 1850-e do 1918.

izdati, v. službeno objaviti; Maž za značenje 'objaviti'; AR za 'u tisku izdati' u 18. stoljeću; Term *ausstellen, herausgeben*; 1850-e do 1918.

izjaviti, v. riječima izraziti pred sudom; Maž nema; AR staroslavenska riječ koju ima i ruski; spominju Stulić, Daničić, Šulek; Term nema; 1850-e do 1918.

izhoditi, v. zauzimajući se postići, obaviti kod vlasti; Maž nema u ovom značenju; AR nema u ovom značenju; Term nema; 1850-e do 1918.

izknjižba, n. izbrisati iz javnih knjiga; Maž nema; AR neologizam potvrđen u Term; Term *Extabulation, bücherliche Löschung*; 1850-e do 1918. *Doslovna prevedenica.*

izknjiženje, n. izbrisati iz javnih knjiga; Maž nema; AR bilježi i upućuje na *izknjižbu*; Term nema; 1870-e i 1918. *Doslovna prevedenica.*

iznos, n. utvrđena ili izbrojena količina novca; Maž nema; AR stara riječ, ovo značenje potvrđeno kod Stulića; Term nema; 1850-e do 1918.

iznosak, n. utvrđena ili izbrojena količina novca; Maž nema; AR nova riječ potvrđena u drugoj pol. 19. st. u Term i kod Petranovića; Term *Belauf*; 1870-e.

izplaćivanje/isplaćivanje, n. radnju plaćanja ukupne sume za nešto; Maž nema; AR nema; Term nema; 1870-e i 1918.

izplata/isplata, n. radnju plaćanja ukupne sume za nešto; Maž nema; AR potvrde kod Vuka i Bogišića; Term *Bezahlung*; 1850-e do 1918.

izplatiti/isplatiti, v. (sve) platiti; Maž za *auszahlen, bezahlen*; AR stara riječ potvrde u više rječnika od Belostenca do Vuka i Daničića; Term *auszahlen, bezahlen*; 1850-e do 1918.

izposlovati, v. zauzimajući se postići, obaviti kod vlasti; Maž nema; AR potvrde od 18. stoljeća kod Sulića i Vuka za opće značenje; Term *erwirken, durchsetzen*; 1850-e do 1918. *Semantička posuđenica.*

izprava/isprava, n. dokument kojim se dokazuje neko pravo; Maž nema; AR stara riječ iz 15. st.; Stulić potvrđuje rusko podrijetlo, nađena kod Vuka i Daničića; Term *Urkunde*; 1850-e do 1918.

izreći, v. reći, proglasiti; Maž *izreći sentenciju* za lat. *pronunciare sententiam*; AR stara riječ potvrde za opća značenja u mnogim rječnicima od Vrančićeva, Mikaljina do Vuka itd.; Term *Urtheil fällen* ili *sprechen*; 1850-e do 1918.

izvješće, n. dokument kojim se vlast o nečem obavještava; Maž nema; AR neologizam iz druge pol. 19. st., Petranović za *Bericht*; Term *Referat, Bericht*; 1850-e do 1918.

izvor, n. original isprave; Maž nema; AR starija riječ u općem značenju, potvrda pravnog značenja kod Petranovića; Term *Ursprung*; 1850-e do 1918. *Semantička posuđenica.*

izvornik, n. original isprave; Maž nema; AR tvrdi da je naziv tvoren „u naše vrijeme” , potvrde u Term i kod Šuleka (njem. Original); Term *Urschrift*; 1870-e.

izvoropis, n. original isprave; Maž nema; AR nema; Term nema; 1910-e. *Djelomična prevedenica.*

javan, adj. suprotan od privatn; Maž u dvočlanim nazivima *javni tužilac* i *javno nasilje* od početka 19. st.; AR samo u općem značenju za *očito, publicno*; Term *öffentlich*; 1850-e do 1918.

kamata, n. svota koju dužnik plaća na pozajmljen novac ili nešto drugo; Maž potvrde od 17. stoljeća; AR knjiž. potvrde od 14. st., zatim u Vrančićevu, Mikaljinu i drugim rječnicima; Term *Zinsen*; 1850-e do 1918.

kratkodoban, adj. koji će se dogoditi u kratkom roku; Maž nema; AR navodi da je riječ novijeg datuma, potvrda iz Zbornika zakona iz 1853.; Term nema; 1870-e do 1918. *Djelomična prevedenica.*

kretan, adj. koji se može kratati, gibati; Maž nema; AR ne u pravnom značenju; Term u svezi *girofähiger Wechsel* (kretna mijenica); 1870-e.

križ, n. znak križa koji nepismeni stavljaju na dokumenti umjesto potpisa; Maž potvrde za riječ *križ*, no ne u ovom značenju; AR potvrde za riječ *križ*, no ne u ovom značenju; Term nema (za *Kreuz-Zeichen* ima križac); 1850-e do 1890. *Semantička posuđenica.*

lastovit, adj. vlastit; Maž potvrda iz 1816.; AR potvrde od 15. st. između ostalog kod Belostenca; Term nema; 1850-e.

malodoban, adj. koji nije navršio 24 godine i koji je pod posebnom zaštitom zakona; Maž nema; AR potvrda u Zborniku zakona iz 1871. te navod da ga koriste onodobni pisci; Term nema; 1890-e do 1918. *Doslovna prevedenica.*

malodobnik, n. osoba koja nije navršila 24 godine i koja je pod posebnom zaštitom zakona; Maž nema; AR tvrdi da se pojavljuje kod suvremenih pisaca i u Zborniku zakona; Term nema; 1890-e do 1918. *Doslovna prevedenica.*

maloletan, adj. koji nije navršila 24 godine i koji je pod posebnom zaštitom zakona; Maž nema; AR najstarija potvrda kod Stulića; Term *minderjährig*; 1850-e. *Doslovna prevedenica.*

maloletnik, n. osoba koja nije navršila 24 godine i koja je pod posebnom zaštitom zakona; Maž spominje *maloljetnost* u kontekstu riječi *dob*; AR staroslavenska riječ, postoji kod Stulića, Petranovića, u Zborniku zakona; Term *Minderjähriger*; 1850-e. *Doslovna prevedenica.*

maloletnost, n. stanje osobe koja je maloljetna; Maž nema; AR potvrde od druge pol. 19. st.; Term *Minderjährigkeit*; 1850-e. *Doslovna prevedenica.*

moć, n. sila, snaga, jakost; Maž za *potentia, vis, vigor* i dr., a njezino pravno značenje potvrđuje od 15. stoljeća; AR donosi mnoga značenja i govori o staroslavenskom podrijetlu te postojanju u drugim slavenskim jezicima; Term *Macht, Kraft*; od 1850-ih do 1918.

molba, n. pismena i usmena prošnja; Maž *molbeno pismo*, napominje da je od te riječi nastala *molbenica*; AR stara riječ, više značenja i niz raznih potvrda, ne navodi ovo značenje; Term (usmena prošnja) *Bitte, Petition, Fürsprache*; 1850-e do 1918.

molbenica, n. pismena prošnja vezana za neki sudski posao; Maž spominje u kontekstu pridjeva *molben* (od *molba*), tvrdi da je *molbenica* nastala od *molben*; AR pismena molba, potvrda kod Šuleka i Popovića za *Bittschrift*; Term (pismena prošnja) *Bitt-Schrift, Petitions-Schrift*; 1850-e do 1918. *Djelomična prevedenica*.

molitelj, n. onaj koji moli, prosi; Maž potvrda iz 15. stoljeća; AR potvrde u nizu starijih rječnika od Mikaljina, Della Bellina, Belostenčeva, Jambrešićeva, Stulićeva, Popovićeve i knjiž. tekstovima; Term *Bittsteller, Petent*; 1870-e do 1918.

moliti, v. prositi, tražiti od suda; Maž praslavenska riječ; AR imaju svi slavenski jezici s istim značenjem, potvrda iz niza rječnika, ali bez eksplicitne potvrde u pravnom kontekstu; Term *bitten, Fürsprache für jemanden einlegen*; 1850-e do 1918.

nadoknaditi, v. dati komu naknadu za što; Maž nema; AR potvrde kod Stulića, Vuka i književne potvrde; Term nema; 1890-e do 1918.

nagoda, n. sporazum kojim se uređuje neki pravni odnos ili interes; Maž samo gl. *nagoditi se*; AR potvrde kod Šuleka u oba rječnika za *Abfindung, Ausgleich, Ausgleichung*; Term nema; 1850-e do 1918.

nagodba, n. sporazum kojim se uređuje neki pravni odnos ili interes; Maž samo gl. *nagoditi se*; AR potvrđuje kod Vuka, u Term, kod Petranovića, Bogišića i u knjiž. tekstovima; Term *Abfindung*; 1910-e.

naknada n. protuvrijednost koja se isplaćuje za nešto (npr. troškove); Maž nema; AR samo *naknada*; Term (*Kosten-*)*Ersatz*; 1850-e do 1918.

naknaditi, v. dati komu naknadu za što; Maž spominje u kontekstu imenice *naknada*; AR u više značenja između ostalog i *naknaditi štetu*; Term *entschädigen*; 1850-ih do 1918.

naknadjenje troškova, n. protuvrijednost koja se isplaćuje za troškove; Maž nema; AR nema; Term nema; 1850-e.

namestnik/namjestnik, n. zamjenik; Maž onaj, tko je namjesto koga, u raznih zvanjih, pak nasljednik i baštinik, punomoćnik itd.; AR između ostalog navodi značenje „zastupnik, t.j. onaj, ko koga zastupa” (sv. VII, 453); Term nema; 1850-e i 1870-e.

namira, n. priznanica za isplaćeni novac; Maž potvrđuje ovo značenje; AR i Šulek potvrđuju ovo značenje; Term nema; 1850-e do 1918. *Semantička posuđenica*.

namirenje, n. plaćanje, podmirivanje novčanih obveza drugome; Maž nema; AR potvrda iz Mikaljina i Stulićeva rječnika; Term nema; 1890-e do 1918.

namiriti, v.1 izdati potvrdu za neku isplatu; Maž nema ovo značenje; AR nema ovo značenje; Term nema; 1850-e do 1918.; 2 platiti novcem ili na neki drugi način; Maž i AR stara narodna riječ za *satisfacere, compensare*; najranija potvrda iz 15. st.; Term u izričaju *den Gläubiger durch Bezahlung der Schuld zufriedenstellen*; 1850-e do 1918. *Semantička posuđenica*.

napasti, v. protestirati protiv, odnosno prigovarati sudskoj osudi, riešitbi ili odluci; Maž nema; AR potvrde za opće značenje u Della Bellinu, Voltigijinu i drugim rječnicima; Term *angreifen*; 1870-e do 1918.

napis, n. vjerojatno obavijest koja se slala zainteresiranim stranama ili/i nadležnim uredima; Maž nema; AR isto što i *natpis* s puno potvrda; Term nema; 1870-e do 1918.

napisnik, n. zapisnik; Maž u kontekstu zapisnika kaže da je napisnik tvorenica Terminologije; AR za *Protokoll* s potvrdom u *Terminologiji* i kod Petranovića; Term *Protokoll*; 1850-e do 1870-e.

naplatiti, v. isplatiti, naknaditi, utjerati; Maž potvrde od 16. st.; AR stari naziv potvrđen od 16. stoljeća u svim rječnicima osim Vrančićeva i Jambrešićeva; Term *eintreiben*; 1850-e do 1918.

naredba, n. uredba, odredba; Maž potvrde od 13. stoljeća; AR u ovom značenju Della Bella, Jambrešić i književne potvrde, primjeri iz pravnog konteksta nisu navedeni; Term *Verordnung*; 1870-e do 1918.

naslednik/nasljednik/nasljednik, n. onaj tko dobiva nečiju imovinu nakon njegove smrti, Erbe; Maž potvrde od početka 15. st. za *secutor, successor*; zatim kod Belostenca i Daničića; AR potvrđuje u svim rječnicima od Mikaljina do Popovićeve (*Erbe*); Term *Erbe*; 1850-e do 1918.

nasljednosti, n. ono što se nasljeđuje; Maž nema; AR, nema; Term nema; 1850-e

nasljedovanje, n. ono što se nasljeđuje, baština; Maž za lat. *successio*, samo glagol *nasljedovati* s potvrdom iz 1100. godine; AR potvrđuje pravno značenje prema Term, kod Stulića za *Erbfolge, successione*, te kod Petranovića; Term *Erbfolge, Succession*; 1870-e.

nasljedstvo/nasljedstvo, n. ono što se nasljeđuje, baština; Maž potvrđuje da je riječ hrv. i slov. podrijetla te da je prvi put zabilježena u 14. st.; AR potvrde kod Stulića, Vuka (*Erbschaft*), Šuleka (*das Erbe*) te književne potvrde; Term nema; 1870-e do 1918.

naslov, n. pravni temelj, titulus; Maž nema; AR najranija potvrda u Term, zatim kod Šuleka, Popovića i Petranovića; Term *Titel, Rechtstitel*; 1850-e do 1918.

navod, n. ono što se navodi, kazuje; Maž nema u ovom značenju; AR potvrde od polovice 19. stoljeća kod Daničića, Šuleka, Popovića za *Anführung*; Term samo *navoditi* za *anführen*; 1870-e do 1918. *Semantička posuđenica*.

negibiv, adj. koji se ne može kretati, nepokretan; Maž nema; AR potvrde za *negibljiv* kod Belostenca, Jambrešića, Stulića; Term nema; 1850-e.

nekretan, adj. onaj koji se ne može kretati, nepokretan; Maž nema kao posebnu natuknicu, *nekretnu imovinu* spominje u kontekstu razmatranja naziva *nasljedstvo*; AR nema; Term nema; 1870-e.

nekretnina, n. nepokretno imanje, nepokretnina; Maž nema; AR potvrda iz Šuleka; Term nema; 1870-e do 1910-e.

nekretnost, n. nepokretno imanje, nekretnina; Maž nema; AR nema; Term nema; 1890-e.

nepokretnina, n. nepokretno dobro, imanje; Maž nema; AR potvrde kod Šuleka i Bogišića; Term nema; 1890-e do 1918.

nepokretnost, n. isto što i nepokretnina; Maž nema; AR potvrde kod Popovića i u Term; Term *Liegenschaft, Realität, Immobilien (nepokretnosti)*; 1890-e do 1918.

niština, n. pravna nevaljanost; Maž nema; AR nema; Term nema; 1870-e.

ništetan, adj. pravno navaljao; Maž nema; AR nema; Term nema; 1850-e do 1918.

ništetnost, n. pravna nevaljano Maž nema AR nema Term nema 1850-e do 1918.

ništovan, adj. pravno navaljao; Maž nema; AR nema; Term nema; 1850-e do 1918.

oblast, n. ured s određenom nadležnošću, poglavarstvo; Maž u ovom značenju potvrde od 18. st.; AR književne potvrde te kod Stulića, Šuleka, Popovića, Petranovića za *Behörde*; Term *Behörde*; 1870-e do 1918.

obavjestiti, v. javiti, priopćiti; Maž nema; AR potvrde u drugoj polovici 19. st. kod Šuleka, Popovića, Bogišića; Term nema; 1870-e do 1918.

obrana, n. radnje kojima se štite prava i interesi tuženika; Maž od glagola *obraniti* za lat. *defensio*; stari naziv s ranim potvrdama; AR potvrde iz starih i novijih rječnika u općem značenju; Term *Vertheidigung*; 1850-e do 1918.

obranik, n. arbiter, odabrani sudac; Maž stari pravni naziv s potvrdama od 13. stoljeća; AR opće značenje; Term nema; 1870-e do 1918.

obrazložiti, v. potkrijepiti razlozima; Maž nema; AR potvrde kod Popovića za *begründen* i u Term; Term *motiviren*; 1850-e do 1890-e. *Doslovna prevedenica.*

obrediti, v. odrediti, narediti; Maž *ordinare, assignare* u tom značenju kod Stulića, prva potvrda iz 13. stoljeća; AR razna značenja, između ostalog i *odrediti*; Term nema; 1870-e do 1918.

obskerbljenik, n. osoba koja je postavljena da se brine za neku drugu osobu ili njezinu imovinu; Maž nema; AR nema; Term nema; 1850-e.

obsuditi, v. izreći osudu; Maž isto što i *osuditi*, stara hrv. riječ za lat. *condemnare*; AR nema; Term nema; 1850-e.

obtuženik, n. onaj koji je tužen, optužen na sudu; Maž nema; AR potvrda kod Šuleka (*Angleklagter*) i Popovića (*Geklagter, Beklagter*), Petranović; Term nema; 1850-e. *Djelomična prevedenica.*

obvezati (se), v. prihvatiti obvezu; Maž nema; AR bilježi od Vrančića za lat. *obligare*, kod Šuleka za *verbninden, verpflichten*; Term *verbinden, verpflichten*; 1850-e do 1918.

očevid, n. uviđaj; Maž potvrde od 15. st.; AR potvrde u drugoj pol. 19. st. kod Popovića za *Augenschein* i Šuleka za *Evidenz*; Term *Augenschein*; 1850-e do 1918.

očitovanje, n. izjava; Maž potvrđuje da je riječ stara, bilježi je Belostenac; AR niz starijih rječnika s navodima za lat. *manifestatio, promulgatio*, zatim Šuleka i Popovića za *Erklärung, Eröffnung, Manifestation*; Term *Erklärung*; 1870-e do 1918.

očitovati (se), v. reći, govoriti, izjaviti; Maž za lat. *declarare, publicare* i najstarijom potvrdom iz 16. stoljeća; AR spominje više općih značenja, ali i potvrde za ovdje relevantno značenje, u *Terminologiji*, kod Šuleka za *eine Erklärung abgeben*, te Petranovića; Term *erklären*; 1850-e do 1818.

odbiti, v. ne pristati na što, ne prihvatiti što; Maž nijekati, pobijati, opirati se, odputiti; AR potvrde za ovo značenje od 18. st.; Term *abschlagen*; 1850-e do 1918.

odbijati, v. ne pristati na što, ne prihvatiti što; Maž odbiti, nijekati, pobijati, poricati; AR potvrde za ovo značenje od 18. st. i kod Bogišića; Term nema; 1850-e do 1890-e.

odluka, n. vrsta presude u sudskom postupku; Maž za lat. *sententia* od 15. st.; AR najstarija potvrda u 16. st.; od rječnika kod Vrančića, Mikalje sve do Vuka i Stulića; Term *Bescheid*; 1850-e do 1918.

odobriti, v. potvrditi; Maž nema; AR iz ruskog jezika potvrda kod Vuka, Bogišića, u narodnom jeziku 19. st.; Term *gutheißen*; 1850-e do 1918.

odpravak, n. upućivanje, slanje dokumenta strankama i nadležnima; Maž nema; AR samo potvrde kod Šuleka za *Expedit* i *Speditionsgut, Expeditstuck*; Term nema; 1870-e i 1890-e.

odprema, n. upućivanje, slanje dokumenta strankama i nadležnima; Maž nema; AR samo potvrde kod Šuleka za *Expedition*, Popovića za *Spedition*; Term nema; 1870-e.

odrediti, v. odlučiti o, narediti; Maž potvrde iz starih rječnika i tekstova od 13. st.; AR najranija potvrda kod Gundulića; Term *bestimmen*; 1850-e do 1918.

odgovor, n. izjava u kojoj se tuženik očituje o tužbi; Maž potvrda iz Poljičkog statuta iz 15. stoljeća; AR potvrde u općem značenju u svim rječnicima i niz drugih potvrda; Term *Antwort*; 1850-e do 1918.

odredjenje, n. naredba, uredba; Maž nema; AR potvrde kod Della Belle, Belostenca, Voltigija (*Verordnung*) itd.; Term nema; 1850-e.

odredba, n. naredba, uredba; Maž nema; AR navodi od 16. st. pa sve do Bogišića; Term nema; 1870-e do 1890-e.

odsuda, n. sudska odluka, presuda; Maž potvrda kod Belostenca za lat. *sententia*; AR potvrđuje kao vrlo staru hrv. riječ u značenju *presuda*; Term nema; 1870-e do 1918.

odsuditi, v. izreći osudu; Maž isto što i *osuditi*, stara hrv. riječ za lat. *condemnare*; AR potvrđuje od 15. st., od rječnika u Vrančićevu, Mikaljinu, Della Bellinu, Stulićevu, književne potvrde; Term nema; 1870-e do 1890-e.

odustati, v. napustiti započeti pravni posao ili radnju; Maž potvrđuje kao istoznačnicu za *odstupiti*; AR više značenja, razne potvrde, u Stulićevu i Vukovu rječniku, pravna potvrda kod Petranovića i u Term; Term *ablassen von etwas*; 1850-e do 1918.

odustajati, v. napustiti započeti ili zamišljeni pravni posao ili radnju; Maž nema; AR potvrde od Stulića; Term nema; 1850-e do 1918.

odstupiti, v. napustiti započeti ili zamišljeni pravni posao ili radnju; Maž potvrda iz 13. st.; AR potvrde pravnog značenja u *Pravdonoši* (1852) i kod Bogišića; Term nema; 1850-e.

odvjetnik/odvetnik, n. branitelj na sudu, zastupnik u parnicama; Maž za lat. *advocatus, procurator, defensor*, potvrde od Belostenca; AR potvrde u ovom značenju u Mikaljinu, Belostenčevu, Voltigijinu, Šulekovu, Popovićevu rječniku i kod Petranovića; Term *Anwalt (Vertreter)*; 1850-e do 1918.

ogluha, n. namjerni neposluh sudu, nedolazak na sud; Maž za lat. *inobedientia*, ne zna kada se prvi put pojavljuje, ali tvrdi da je često u upotrebi; AR potvrde kod Šuleka i Petranovića; Term nema; 1850-e do 1918.

oglušni, adj. koji se odnosi na ogluhu; Maž nema; AR ne spominje; Term nema; 1870-e do 1918.

oprašati, v. osloboditi od neke obveze, odustati od nečega; Maž potvrda kod Belostenca; AR potvrde od 16. st. od Belostenca do Stulića i Vuka; nema potvrda u pravnom kontekstu; Term nema; 1870-e do 1918.

opravdan, adj. ono što ima dobar, osnovan razlog; Maž nema; AR prema njem. *berechtigt*; Term nema; 1850-e do 1918.

opravdati, v. prihvatiti razloge za neki postupak; Maž za lat. *justificare* i hrv. *opravičiti*; AR za *rechtfertigen*; Term za *rechtfertigen (entschuldigen)* i u izrazu *Ausnahme rechtfertigen* 1850-e do 1918.

opunomoćje, n. punomoć; Maž nema; AR samo *opunomoćenje* za *Vollmacht*; Term *opunomoćenje* za *Bevollmächtigung*; 1850-e.

opunovlastiti, v. dati kome ovlast ili mogućnost zastupanja; Maž nema; AR kaže da je prevedenica iz njemačkog za *bevollmächtigen*; Term *bevollmächtigen*; od 1850-ih do 1918. *Doslovna prevedenica.*

osiguranje, n. radnju kojom se nešto čini sigurnim, osigurava; Maž nema; AR potvrda kod Belostenca i u Term; Term *Sicherstellung, Versicherung, Assekuranz*; 1850-e do 1918.

osnovan, adj. imati pravni razlog; Maž nema; AR samo glagol *osnovati* s potvrdama u više značenja, pravno značenje nije navedeno; Term nema; 1870-e do 1918.

osuda, n. sudska odluka, presuda; Maž potvrde od Belostenca u značenju *condemnatio*; AR potvrda u Mikaljinu, Della Bellinu, Stulićevu, Popovićevu rječniku za *sententia, Richterspruch*; Term *Verurtheilung*; 1850-e do 1918.

osuditi, v. izreći osudu; Maž stara hrv. riječ za lat. *condemnare*, potvrde u starim statutima; AR potvrđuje od 13. st., od rječnika u Della Bellinu, Stulićevu i Vukovu (*aburtheilen, das Urtheil fällen*); Term *aburtheilen*; 1870-e do 1918.

ovlastiti, v. dati kome ovlast ili mogućnost zastupanja; Maž nema; AR dati ovlast s potvrdama iz 2. pol. 19. st. (Popović, Šulek, Term); Term *ermächtigen*; 1850-e do 1918. *Doslovna prevedenica.*

ovrha, n. izvršenje presude silom; Maž za *executio*, od vrlo starog glagola *ovršiti*; AR najstarija potvrda iz Term; Term *Execution*; 1850-e do 1918.

ovrhovoditelj, n. osoba koja je pokrenula postupak radi ovrhe neke tražbine te osoba u čiju je korist taj postupak pokrenut po službenoj dužnosti; Maž nema; AR navodi da se rabi u književnom pismu i govoru u Hrvatskoj i Slavoniji, ali je karakterizira kao lošu riječ; Term nema; 1870-e i 1890-e. *Doslovna prevedenica.*

ovršba, n. izvršenje presude silom; Maž nema; AR nema; Term nema; 1850-e do 1918.

ovršnik, n. onaj kome se čini ovrha; Maž nema; AR samo kod Šuleka za *Execut*; Term nema; 1870-e do 1918.

ovršni, adj. koji je u vezi s ovrhom; Maž nema; AR potvrde samo u drugoj polovici 19. st. kod Šuleka i Petranovića; Term nema; 1870-e do 1918.

ovršben (obršben), adj. koji je u vezi s ovršbom/ovrhom; Maž nema; AR nema; Term nema; 1870-e.

ovršiti, v. silom provesti presudu, Maž od staroga glagola *vršiti*; AR samo za *izvršiti*, učiniti Šulek za *vollstrecken*; Term nema; 1870-e do 1918.

parba, n. građansko-pravni spor između dviju ili više stranaka pred sudom; Maž za *processus litis*; AR potvrde od 15. stoljeća; Term nema; 1850-ih do 1918.

parben, adj. onaj koji se odnosi na sudski proces; Maž nema; AR potvrde samo kod Šuleka (*Proceß- oder Gerichtskosten*) i Popovića; Term nema; 1850-e do 1918.

parnica, n. građansko-pravni spor između dviju ili više stranaka pred sudom; Maž isto što i *parba*, potvrda iz 18. st.; AR sinonim za *parba*, nekoliko potvrda od 18. stoljeća; Term *Prozeß*; 1850-ih 1918.

parnički, adj. koji se odnosi na sudski proces; Maž nema; AR navodi potvrdu kod Šuleka za *Proceßacten* (*parnički spisi*); Term *Proceß-*; 1850-e.

perovodja, n. osoba koja vodi zapisnik, zapisničar; Maž nema; AR bilježnik, s napomenom da je riječ načinjena prema njem. *Schriftführer*, potvrde samo kod Šuleka i Popovića za *Schriftfuhrer*; Term *Concepist* (za *Schriftführer* ima *spisnik*); 1850-ih do 1918. *Djelomična prevedenica*.

platjanje, n. radnja podmirivanja troškova, duga itd.; Maž nema; AR nema; Term *Zahlung*; 1850-e.

platež, n. radnja podmirivanja troškova, duga itd.; Maž potvrđuje u Term i u ruskom; AR nema; Term *Zahlung*; 1870-e do 1918.

platiti, v. podmiriti trošak, dati plaću; Maž najranija potvrda iz 13. st; AR potvrde iz gotovo svih hrv. rječnika i drugih slav. jezika; Term *zahlen*; 1850-e do 1918.

plienitba, n. čin provedbe sudbene ovrhe; Maž ima samo gl.*plieniti* za lat. *praedare*; AR *pljenidba* potvrda samo kod Šuleka za *Pfändung*; Term nema; od 1870-ih do 1918.

podnašati, v. predati molbu, žalbu, priziv itd. sudu na razmatranje; Maž nema; AR isto što i podnositi, ali nema potvrde za ovo značenje; Term nema; 1870-e do 1918-e.

podnesti, v. predati molbu, žalbu, priziv itd. sudu na razmatranje; Maž spominje samo kao sinonim za *podnieti*; AR nema; Term nema; 1850-e i 1910-e.

podnieti, v. predati molbu, žalbu, priziv itd. sudu na razmatranje; Maž potvrde od 12. stoljeća; AR potvrde za ovo značenje kod Šuleka, Popovića, u Term, kod Petranovića i neke knjiž potvrde; Term *einreichen*; 1850-e do 1918.

podnositi, v. predati molbu, žalbu, priziv itd. sudu na razmatranje; Maž nema; AR nema potvrde za ovo značenje; Term nema; 1870-e do 1918.

podpis, n. zapisati ime u znak odobravanja i potvrde nekog dokumenta; Maž za lat. *subscriptio* s vrlo starim potvrdama; AR prema gl. potpisati s potvrdama još od 13. st.; Term *Unterschrift*; 1870-e do 1918.

podpisati, v. potpisom odobriti, potvrditi; Maž nema; AR potvrde iz većine rječnika te mnogih starih knjiž. tekstova; Term *unterschreiben*; 1850-e do 1918.

podpisak, n. isto što i potpis; Maž nema; AR potvrđuje u više rječnika; Term nema; 1850-e.

poduzeti, v. učiniti; Maž nema; AR potvrde samo kod Šuleka i Popovića za *unternehmen* te kod Petranovića; Terme *die Exekution ergreifen*; 1870-e. *Doslovna prevedenica.*

pogibelj, n. gubitak, šteta; Maž sveslavenska riječ, potvrde iz 15. st.; AR različita značenja, tek dvije potvrde za ovo značenje; Term nema; 1870-e do 1918.

poglavarstvo, n. upravna vlast; Maž nema; AR u ovom značenju potvrde iz Vukova i Popovićeve rječnika i književnih tekstova; Term *Magistrat*; 1850-e do 1918.

pogodba, n. dogovor, dogovoreni ugovorni uvjeti; Maž za *consensus, pactum* itd., potvrde kod Belostenca, Stulića, u Term; AR u značenju ugovor potvrda kod Belostenca, Jambrešića, Voltigija, Stulića, Vuka; Term *Vertrag*; 1850-e do 1918.

pokretnina, n. pokretna imovina; Maž nema; AR samo kod Šuleka za njem. *bewegliches Gut, Fahrniss*; Term nema; 1870-e do 1918.

posao (poslovi), v. djelo, radnja; Maž sveslavenska riječ s potvrdama u hrv. od 16. st.; AR potvrde iz 13. st. i u svim rječnicima od Mikaljina i Della Bellina; nema potvrda za pravni kontekst; Term (*Rechts*)*geschäft*; 1850-e do 1918.

posedovati/posjedovati, v. držati u posjedu; Maž za lat. *possidere*; AR kaže da nije narodna riječ, već su je književnici iskovali prema lat. *possidere*; najstarija potvrda ipak u Mikaljinu rječniku u 17. stoljeću; Term *besitzen*; 1870-e do 1918.

posjed, n. ono što se posjeduje, imovina; Maž starije potvrde za *sielo, consessus*, pravno značenje za lat. *possessio*, njem. *Besitz* s potvrdama iz druge pol. 19. st.; AR u pravnom značenju potvrde kod Šuleka, Popovića (*Besitz*), u Term, kod Petranovića i Bogišića; Term *Besitz*; 1870-e do 1918. *Semantička posuđenica.*

posjednik, n. onaj koji posjeduje, ima posjed; Maž potvrde kod Belle i Stulića; AR potvrde u ovom značenju kod Della Belle, Voltigija i dr.; Term *Besitzer*; 1870-e i 1890-e. *Doslovna prevedenica.*

postupak, n. vođenje službenih pravnih poslova na sudu i izvan njega; Maž potvrde kod Belostenca, Stulića; AR potvrde kod Šuleka, Popovića, Bogišića; Term *Gerichtsverfahren* i *Prozedur*; 1870-e do 1918.

postupanje, n. vođenje službenih pravnih poslova na sudu i izvan njega, postupak; Maž potvrde kod Belostenca, Stulića; AR potvrde iz Term. i kod Daničića; Term *gerichtliches Verfahren über Verbrechen i standgerichtliches Verfahren*; 1850-e.

postupati, v. obavljati pravne poslove na sudu i izvan suda; Maž za lat. *procedere* potvrde od Belostenca; AR za značenje činiti, raditi poslovati potvrde od 18. st. pravne potvrde u Term, kod Petranovića i Bogišića; Term *verfahren*; 1850-e do 1918.

potrošak, n. trošak; Maž za lat. *sumptus*; AR mnogobrojne potvrde od Mikaljina rječnika do Popovićeve i Vukova, nema pravnih potvrda; Term nema; 1890-e.

povlastiti, v. dati komu ovlast ili mogućnost zastupanja; Maž nema; AR nema u ovom značenju; Term nema; 1850-e do 1918.

povlastje, n. 1. izprava kojom se daju sva ovlaštenja zastupniku; 2. ovlasti; Maž nema; AR samo u značenju 'ovlast, dopuštenje'; Term nema; 1850-e.

povrat (u prvašnje stanje), n. pravno sredstvo kojim se parnica vraća u stanje u kojem se nalazila prije propuštanja ročišta ili roka za poduzimanje neke radnje; Maž za *restitutio, Wiedereinsetzung*; AR potvrda za *povrata* samo u Term; Term (za *povrata*) *Restitution, Einsetzung in den vorigen Stand*; 1870-e do 1918.

pozivati (se), v. apelirati, prizivati (se); Maž nema; AR potvrda u Della Bellinu rječniku za *appellare*, te jedna knjiž. potvrda; Term *appellieren*; 1910-e.

pozivati (se na), v. potvrđivati nešto nečim; Maž nema; AR dosta književnih potvrda; Term *sich (auf Zeugen oder Urkunden) berufen*; 1850-e do 1918.

(ne)pravedan, adj. onaj koji je po pravdi i istini; Maž potvrde kod Vrančića, Stulića, Belostenca za lat. *justus*; AR potvrde od 13. stoljeća od Belle i Voltigija do Vuka, Daničića i *Pravdonoše*; Term *gerecht*; 1850-e do 1918.

pravo, n. ovlast koja pripada pojedincu na temelju pravnih normi (pravo u subjektivnom smislu); Maž stara hrv. riječ s potvrdama iz pravnih spomenika; AR potvrda kod Stulića, Šuleka, Popovića; Term *Recht*; 1850-e do 1918.

pravo zaloga, n. založno pravo, stvarno pravo koje se ustupa vjerovniku da se namiri iz stvari u slučaju nenamirenja obveze; Maž *zalog*, potvrde od 16. st.; AR potvrde iz niza rječnika od Mikaljina do Šulekova (*Pfand*); Term nema; 1870-e do 1918.

pravni, adj. koji se odnosi na pravo; Maž nema; AR ne spominje; Term *rechtlich* i u raznim složenicama npr. *Rechtsangelegenheit, Rechtsmittel* itd.; 1850-e do 1918.

pravni liek/lijek, n. za njem. *Rechts-Mittel*; Maž nema; AR nema; Term nema; 1870-e do 1918

pravno sredstvo, n. za njem. *Rechtsmittel*; Maž nema; AR nema; Term *Rechts-Mittel*; 1850-e do 1918. *Djelomična prevedenica.*

pravodobno, adv. u zadanom roku; Maž nema; AR nema potvrde, ali tvrdi da se govorilo i pisalo u Hrvatskoj i Slavoniji; Term nema; 1870-e do 1918. *Doslovna prevedenica.*

pravomoćan, n. ono što ima pravnu moć; Maž nema; AR potvrde kod Šuleka, Popovića, a najstarija u Term; Term *rechtskräftig*; 1870-e do 1918. *Doslovna prevedenica.*

pravovaljano, adv. u skladu sa zakonom; Maž nema; AR nema; Term nema; 1910-e. *Doslovna prevedenica.*

pravovriemeno, adv. u zadanom roku; Maž nema; AR nema; Term nema; 1870-e. *Doslovna prevedenica.*

predbilježba, n. uvjetni upis u javne knjige, prenotacija; Maž nema; AR nema; Term nema; 1870-e do 1918. *Doslovna prevedenica.*

predložiti, v. usmeno ili pismeno dati prijedlog sudu; Maž staroslavenska riječ; AR potvrde u ovom značenju u Term, kod Šuleka i Popovića; Term *vorschlagen*; 1850-e do 1918.

predmet, n. problem koji je sadržaj parnice; Maž ne spominje; AR potvrde iz druge pol. 19. st. kod Šuleka, Popovića i Petranovića; Term nema u ovom značenju; 1850-e do 1918.

predstava, n. službeni pismeni akt kojim se građanin ili njegov zastupnik obraća sudu; Maž nema; AR nema u pravnom značenju; Term nema; 1870-e.

predstavka, n. službeni pismeni akt kojim se građanin ili njegov zastupnik obraća sudu; Maž nema; AR potvrđuje da se u Hrvatskoj i Slavoniji govori i piše u pravnom značenju, bez starijih potvrda; Term nema; 1870-e do 1918.

preduzeti, v. učiniti; Maž nema; AR potvrde iz prve pol. 19. stoljeća, od rječnika samo u Šulekovu za *unternehmen* i Popovićeve za *vornehmen*; Term samo u izrazu *eine Arbeit vornehmen*; 1870-e do 1918. *Doslovna prevedenica.*

pregled, n. revizija osude drugostupanjskog suda; Maž nema; AR nema u pravnom značenju; Term nema; 1870-e do 1918.

preinačiti, v. promijeniti, izmijeniti sudsku odluku u ponovljenom postupku; Maž nema; AR kod Šuleka i Popovića; Term *verändern, umändern*; 1870-e do 1918.

prepis, n. ono što je propisano, pisana norma; Maž nema; AR samo glagol *prepisati* za lat. *praescibere* 'odrediti, narediti'; Term nema; 1850-e

preprečen, adj. spriječen; Maž nema; AR ima *prepriječiti* u prenesenom značenju s potvrdama kod Della Belle, Belostenca, Stulića; Term *verhindern*; 1850-e.

pretnja/prietnja, n. oblik prisile; Maž stara riječ potvrde iz 14. st.; AR književne potvrde iz 15. stoljeća u više rječnika; Vuk za *Drohung*, pravna potvrda kod Bogišića; Term *Drohung*; 1850-e do 1918.

presuda, n. sudska odluka; Maž *judicium*, šire značenje od osuda/odsuda; AR potvrda u Vukovu rječniku (*Urtheil, Richterspurch, judicium*), književne potvrde; Term *Urtheil*; 1870-e do 1918.

pr(i)eporan, adj. dvojben, sporan; Maž nema; AR tek jedna potvrda iz druge pol 19. stoljeća; Term nema; 1850-e do 1918.

previd, n. revizija osude drugostupanjskog suda; Maž nema; AR nema u pravnom značenju; Term nema; 1870-e do 1918.

previdjenje, n. revizija osude drugostupanjskog suda; Maž ima samo *previditi* za lat. *revidere* iz 1870.; AR nema; Term nema; 1850-e.

prigovor, n. suprotstavljanje ostvarenju protivnikovih prava odnosno nečem što je na sudu rečeno ili odlučeno; Maž potvrđuje pravno značenje (lat. *exceptio*); AR za lat. *exceptio* s potvrdama iz Šuleka i Popovića; Term *Einwendungen (Einwurf)*; 1850-e do 1918. *Semantička posuđenica*.

prihvatiti, v. složiti se s nečim, suglasiti se; Maž nema; AR potvrde za ovo značenje u drugoj pol. 19. st.; Term *acceptiren*; 1870. do 1918.

priklop, n. isprava dodana nekom sudskom dokumentu; radnja dodavanja tih isprava; Maž nema; AR nema; Term *Beilage*; 1890-e do 1918.

priklopljenje, n. isprava dodana nekom sudskom dokumentu ili radnja prilaganja; Maž nema; AR od *priklopiti*, u značenju 'sastaviti spojiti' samo kod Belostenca za *adjunctio, adhaesio*; Term nema; 1850-e.

prilog, n. isprava dodana nekom sudskom dokumentu; Maž nema; AR nema; Term *Beilage*; 1850-e do 1918.

prisega, n. izjava osoba u sudskom postupku kojom se obvezuje da će govoriti istinu ili potvrđuju da je ono što su rekli istinito; Maž i AR različite potvrde čak iz 15. st.; Term *Schwur, Eid*; 1850-e do 1918.

pritužba, n. žaliti se na sudu; Maž potvrda za *pritužiti se* iz 16. st. iz kojeg je izvedena *pritužba* za *Beschwerde*; AR potvrda kod Popovića za *pritužiti se (klagen)*, zatim iz povijesnih spomenika iz 16.st.; Term nema; 1850-e do 1918.

priziv, n. pravni lijek protiv osuda prvostupanjskog suda; Maž kao sinonim za *pozov*, AR potvrde kod Šuleka i Popovića; Term nema; 1850-ih do 1918. *Djelomična prevedenica*.

prizivati (se), v. apelirati; Maž nema; AR potvrda kod Popovića te jedna knjiž. potvrda; Term nema; 1850-e do 1918.

priznati, v. 1 prihvaćanje istine ili postojanja nečega; Maž potvrda iz Term; AR najranija potvrda s kraja 18. st., u Vukovu rječniku; Term *anerkennen*; 1850-e do 1918.

priznati, v. 2 izjaviti nešto što je istinito; Maž potvrda iz Term; AR najranija potvrda s kraja 18. st., od rječnika u Vukovu; Term *bekennen, eingestehen*; 1850-e do 1918.

procenba, n. utvrđivanje vrijednosti; Maž stara riječ za lat. *aestimatio*; AR nema; Term nema; 1850-e.

procena/procjena/prociena, n. utvrđivanje vrijednosti; Maž stara riječ za lat. *aestimatio*; AR potvrde kod Šuleka i Popovića za *Schätzung*, te Petranovića i Bogišića; Term *Schätzung*; 1870-e do 1918.

proglasiti, v. objaviti, javno izdati službeni akt; Maž za *promulgare*; AR potvrde od 15. st. u rječnicima od Mikaljina do Vukova, ali nema potvrda za pravni kontekst; Term nema u ovdje relevantnom značenju; 1850-e do 1918.

propis, n. ono što je propisano, pisana norma; Maž nema; AR potvrde od 18. st., te kod Šuleka, Popovića za *Vorschrift*; Term *Vorschrift*; 1850-e do 1918.

protivna stranka, n. suprotstavljena strana u sudskom postupku ili u drugim pravnim poslovima; Maž nema; AR nema; Term *Gegenpartei, Gegentheil*; 1850-e. *Djelomična prevedenica.*

protivnik, n. suprotna strana u sudskom postupku; Maž za lat. *adversarius*; AR u općem značenju s potvrdama u Mikaljinu, Della Bellinu i drugim rječnicima sve do Vukova; Term *Gegner*; 1850-e do 1918.

protivnički, adj. onaj koji pripada protivniku ili se na njega odnosi; Maž nema; AR potvrđuje u Della Bellinu i Popovićevu rječniku te književnim potvrdama za opće značenje; Term *Gegenrede*; 1870-e do 1918.

protuočitovanje, n. odgovor tužioca tuženiku; Maž nema; AR nema; Term nema; 1870-e. *Doslovna prevedenica.*

protuodgovor, n. odgovor tužioca tuženiku; Maž nema; AR nema; Term nema; 1850-e do 1918. *Doslovna prevedenica.*

protusloviti, v. govoriti protivno onome što netko drugi ili nešto drugo govori; Maž nema; AR potvrde samo kod Šuleka i Petranovića; Term nema; 1850-e do 1918. *Doslovna prevedenica.*

protuzakonit, adj. onaj koji je protivan zakonu, koji nije u skladu sa zakonom; Maž nema; AR nema; Term nema; 1870-e i 1890-e. *Djelomična prevedenica.*

protustranka, n. suprotstavljena strana u sudskom postupku ili u drugim pravnim poslovima; Maž nema; AR nema; Term nema; 1870-e do 1918. *Doslovna prevedenica.*

provadjati, provesti, v. izvesti, ostvariti (sudski postupak); Maž nema; AR nema u ovom značenju; Term nema; 1870-e i 1890-e. *Semantička posuđenica.*

prvomolbeni, adj. onaj koji se tiče suda prvog stupnja; Maž samo *molba* za lat. *instantia*; AR pravnički izraz za lat. *instantia*, njem. *Instanz*; Term nema; 1890-e.

prvosudni, adj. onaj koji se tiče suda prvog stupnja; Maž nema; AR potvrda kod Popovića; Term *erstrichterlich*; 1890-e do 1918.

prvotuženi, n. glavni optuženi; Maž nema; AR nema; Term nema; 1890-e. *Doslovna prevedenica*.

punodoban, adj. osoba koja je navršila 24 godine ili je strarija; Maž nema; AR potvrde kod Šuleka; Term nema; 1890-e do 1918. *Doslovna prevedenica*.

punodobnost, n. dob osobe koja je navršila 24 godine ili je starija; Maž nema; AR ne navodi; Term nema; 1910-e. *Doslovna prevedenica*.

punomoć, n. pisana isprava kojom stranka u pravnom poslu svom zastupniku daje pravo da ga zastupa u reguliranju njegovih pravnih poslova; Maž nema; AR potvrde kod Šuleka i Popovića; Term nema; od 1870-ih do 1918. *Doslovna prevedenica*.

punomoćje, n. pisana isprava kojom stranka u pravnom poslu svom zastupniku daje pravo da ga zastupa u reguliranju njegovih pravnih poslova; Maž nema; AR u Belostenčevu rječniku kao *puna moć* za lat. *plenipotencia*, kasnije u raznim rječnicima kao složenica *punomoćje*, razne književne potvrde; Term *Vollmacht*; 1850-e do 1870-e. *Djelomična prevedenica*.

punomoćnik, n. fizička ili pravna osoba kojoj je dano ovlaštenje za obavljanje nekog pravnog posla; Maž nema; AR potvrda kod Belostenca za dvočlani naziv *puno moćnik*, kod Šuleka i Popovića za *punomoćnik*; Term *Bevollmächtigter*; 1870-ih do 1918.

punovlastiti, v. dati kome ovlast ili mogućnost zastupanja; Maž nema; AR nema iako ima *punovlastan, punovlasni* koji ima punu vlast; Term nema; 1850-e.

punovlastje, n. pisana isprava kojom stranka u pravnom poslu svom zastupniku daje pravo da ga zastupa u reguliranju njegovih pravnih poslova; Maž nema; AR nema iako ima druge riječi istog korijena (*punovlastni, punovlasnik, punovlast, punovlastan*); Term nema; 1850-e. *Djelomična prevedenica*.

razlog, n. uzrok nečega, osnova za nešto; Maž i AR potvrđuju od 15. stoljeća, potvrde za pravni kontekst u Term i kod Petranovića; Term *Rechts-Grund, Billigkeitsgründe, Nichtigkeitsgrund, unerhebliche Gründe*; 1850-e do 1918.

razprava, n. usmeno raspravljanje na sudu; Maž potvrde od Stulića nadalje; AR potvrde u ovom značenju od 16. st., u hrv. rječnicima zabilježena od 19. st. Stulić, Vuk, Šulek, Popović, u pravnom kontekstu u Term i kod Petranovića; Term *Verhandlung*; 1850-e do 1918.

razvidjenje, n. revizija osude drugostupanjskog suda; Maž potvrđuje pravno značenje; AR potvrda za lat. *revisio* iz 18. st. iz Jambrešićeva rječnika; Term nema; 1850-e

razvrgnuće, n. podijeliti cjelinu/zajednicu na dijelove; Maž nema; AR; nema; Term nema; 1870-e do 1918.

razvrgnuti, v. rastaviti, podijeliti; Maž uz *razvrći* za *dispergere, destruere, razvaliti, rastaviti*, potvrda kod Daničića; AR potvrde u drugoj pol. 19. st. kod Vuka, Popovića (*zerwerfen abbrechen*), Ivekovića, Bogišića, Zbornika zakona; Term nema; 1870-e do 1918.

rekurirati, v. apelirati odnosno žaliti se ili prizivati višem sudu; Maž *rekuriti*, uteći se višoj vlasti, potvrda iz Mošć.; AR *rekuriti* za prizvati se na koga, uteći se višoj vlasti po lat. *recurrere*, potvrda iz Maž; Term nema; 1850-e.

replicirati, v. odgovarati; Maž nema; AR nema; Term nema; 1850-e. *Posuđenica*.

replika, n. odgovor tužioca tuženiku; Maž samo glagol *replikati* za lat. *replicare*; AR nema; Term nema; 1850-e. *Posuđenica*.

restitucija, n. pravno sredstvo kojim se parnica vraća u stanje u kojem se nalazila prije propuštanja ročišta ili roka za poduzimanje neke radnje; Maž nema; AR nema; Term *Restitution*; 1850-e. *Posuđenica*.

riešitba, n. odluka, rješenje; Maž nema; AR potvrde u 19. st. kod Šuleka (*Entscheidung, Erledigung*), Petranovića (*Erledigung*); Term nema; 1870-e do 1918.

riešenje, n. odluka, rješitba; Maž nema; AR potvrde kod Šuleka za (*Ablösung, Enschliesung, Erledigung, Lösung, Auflösung*) kod Popovića, Bogišića, kod Petranovića; Term *Entschliessung, Erledigung, Resolution*; 1850-e do 1890-e.

riešiti, v. izreći presudu u parnici, donijeti odluku o molbi, utoku, tužbi itd.; Maž nema; AR stari glagol od 13. st., pravne potvrde iz *Pravdonoše* (1852) i Term; Term *entscheiden, resolvieren, erkennen, erledigen*; 1850-e do 1918. *Semantička posuđenica*.

ročičte, n. saslušavanje stranaka i svjedoka na sudu; Maž u različitim značenjima no ne i ovom; AR pravno značenje s potvrdama iz druge pol. 19. stoljeća (Šulek, Popović, Petranović, Term); Term *Tagsatzung, Tagfahrt*; 1850-e do 1918. *Semantička posuđenica*.

rok, n. određeno vrijeme, dan zakazan pred sudom; Maž potvrda iz 14. st.; AR potvrđuje pravno značenje u *Terminologiji* i kod Petranovića; Term *Frist*; 1850-e do 1918.

rukoznak, n. znak koji nepismeni stavljaju na dokument umjesto potpisa; Maž nema; AR s potvrdom samo kod Petranovića; Term *Hand-Zeichen*; 1850-e do 1890-e. *Doslovna prevedenica*.

sastav, n. pisanje sudskih dokumenata; Maž nema; AR samo u općem značenju kod Stulića, nema potvrda iz pravnog konteksta; Term nema; 1870-e do 1918. *Semantička posuđenica*.

sastavak, n. pisanje sudskih dokumenata; Maž nema; AR u općem značenju od Della Bellina rječnika, u pravnom kontekstu u Term, i kod Petranovića; Term *Aufsatz, Concept*; 1850-e do 1918. *Semantička posuđenica*.

sekvestracija, n. predavanja stvari trećemu (uzaptitelju ili sekvestru) u pohranu od strane suda ili stranaka; Maž samo *sekvestar*; AR zabrana, zaustava s potvrdom samo kod Šuleka; 1850-e do 1918. *Posuđenica*.

sjegurnost, n. radnja kojom se nešto čini sigurnim, osigurava; Maž nema; AR potvrđuje kod Belostenca; Term nema; 1870-e do 1918.

skrbnik (skerbnik), n. osoba koja je postavljena da se brine za neku drugu osobu ili njezinu imovinu; Maž nema; AR najstarija potvrda iz 16. stoljeća te kod Vuka, Šuleka, Popovića i Petranovića za njem. *Curator, Pfleger*; Term *Curator*; 1850-e do 1918,

snaga, n. moć, jakost; Maž praslavenska riječ s dva značenja a) *vires*, korpus, jačina, tielo b) *munditia*, čistoća, AR ista značenja, potvrde iz Vrančićeva rječnika (*vigor, Kraft*), Mikaljina (*snaga, moć, jakost*) i drugih; Term nema; 1850-e.

spis, n. akt, pismo u javnim službenim poslovima; Maž nema; AR u ovom značenju potvrde iz Term, Petranovića, Zbornik zakona (1853.); Term *Acten*; 1850-e do 1910-e.

sravnati, v. usporediti; Maž nema; AR potvrda kod Daničića; Term nema; 1850-e.

sravnanje, n. usporedba, izjednačavanje; Maž nema; AR potvrde kod Šuleka za *Vergleichung*; Term nema; 1870-e.

sravnjivanje, n. usporedba, izjednačavanje; Maž nema; AR potvrde kod Šuleka i Popovića za *Vergleichung, Vergleich, Gleichung, Vergleichen*; Term nema; 1890-e do 1918.

stečajni, adj. koji se tiče stečaja; Maž nema; AR potvrde iz Šuleka, Popovića i Term za *Concurs*; Term *Concurs-Gläubiger, Concurs-Instanz, Concurs-Massa*; 1850-e do 1918.

stranka, n. osoba, strana pred sudom ili u pravnim poslovima; Maž jedna potvrda iz 14. st.; AR potvrda iz Vrančićeva rječnika (oko 1700.), Term, Bogišića i još nekih izvora iz druge polovice 19. st.; Term *Partei*; 1850-e do 1918.

substitut, n. zastupnik; Maž nema; AR nema; Termi *Substitut*; 1850-e.

sud, n. 1 čovjek ili više ljudi koji sude; 2 mjesto, gdje se sudi; Maž potvrde za više značenja (*tribunal, forum, službena vlast suca*); AR stara riječ s potvrdama u svim rječnicima i mnogim knjiž. tekstovima; Term *Gericht*; 1850-e do 1918.

suditi, v. razmatrati nečiju krivnju u sudskom postupku i donositi presudu; Maž stara hrv. riječ, sinonim za *pravdu, pravde pitati, dieliti, lučiti, činiti.*; AR donosi i pravno značenje koje potvrđuje iz niza izvora; Term *richten*; 1850-e do 1918.

sudac, n. službena osoba na sudu, koja presuđuje u parnicama, za lat. *judex*; Maž potječe iz staroslavenskog; AR potvrde od 13. stoljeća, rječnici od Vrančićeva i Mikaljina do pravnih rječnika iz 2. pol. 19 stoljeća, *Pravdonoše, Term, Petranovića, Zbornika zakon* (1853.); Term *Richter*; 1850-e do 1918.

sudben, adj. onaj koji se tiče suda, koji pripada sudu; Maž nema; AR razne potvrde u ovom značenju od Vitezovića do Petranovića; Term nema; 1850-e do 1918.

sudni, adj. onaj koji se tiče suda, koji pripada sudu; Maž prema Belostencu i Stuliću za *judicii, judicialis*; AR potvrde kod Belostenca, Vuka, Daničića; Term *Gerichts-*; 1850-e i 1870-e.

svjedok/svedok, n. onaj koji svjedoči; Maž sveslavenska riječ, potvrde od 12. stoljeća u starim pravnim spomenicima; AR potvrde u svim rječnicima, pravno značenje u knjiž. tekstovima i *Pravdonoši* (1852); Term *Zeuge*; 1850-e do 1918.

svedočba/sviedočba/svjedočba, n. dokument kojim se potvrđuje istinitost nečega ili pak potvrda istinitosti usmenog iskaza; Maž za lat. *testimonium* s potvrdama od 15. st., istoznačnica za *svedočanstvo*; AR istoznačnica za *svedočastvo* u značenju iskaza svjedoka i isprave, potvrda od 14. stoljeća za lat. *testimonium* i njem. *Zeugnis*, potvrde u Zborniku zakona (1853) u značenju 'isprava'; Term nema; 1850-e do 1918.

temeljit, adj. imati pravni razlog; Maž stara riječ, potvrde kod Belostenca i Stulića za *fundamentalis*; AR potvrde od Della Bellina rječnika i u nizu tekstova bez navoda u pravnom značenju; Term nema; 1850-e do 1890-e.

temeljem, n. povodom nečega ili imajući nešto kao činjeničnu podlogu; Maž nema; AR nema, samo *temelj* za uzrok, pobuda, povod, razlog, potvrde od 18. stoljeća; Terma nema; 1890-e do 1918. *Djelomična prevedenica*.

na temelju, povodom nečega ili imajući nešto kao činjeničnu podlogu; Maž nema; AR nema, samo *temelj* za uzrok pobuda, povod, razlog, potvrde od 18. stoljeća; Term *auf Grund*; 1850-e do 1918. *Prevedenica*.

tražba, n. potraživanje; Maž nema; AR potvrde iz 19. st.; često u značenju 'tužba'; Term nema; 1850-e. *Doslovna prevedenica*.

tražbina, n. potraživanje; Maž nema; AR potvrde iz 19. st. kod Šuleka, Petranovića, u *Pravdonoši*; Term nema; 1850-e do 1918-e. *Doslovna prevedenica*.

trošak, n. ono što se potroši na što ili za što; Maž za lat. *sumptus* kao i *potrošak, strošak*; AR potvrde iz Vrančića, Stulića sve do Šuleka, Popovića, Ivekovića, Bogišića; Term *Kosten, Spesen*; 1850-e do 1918.

tutor, n. osoba koja se skrbi za maloljetnika/maloljetnicu; Maž nema; AR latinizam s potvrdom kod Belostenca, potvrda kod Popovića za *Vormund*, kod Petranovića i Bogišića; Term *Vormund*; 1850-e do 1910-e.

tužba, n. radnja tužitelja kojom se pred sudom pokreće postupak; Maž najstarija potvrda iz 15. st. od glagola *tužiti*; AR u većini rječnika od Bellina nadalje, najstarija potvrda također 15. st.; Term *Klage Anklage* (samo za usmenu tužbu); 1850-e do 1918.

tužbeni, adj. onaj koji se odnosi na tužbu; Maž nema; AR potvrđuje kod Vitezovića, Belostenca, Šuleka, Popovića; Term za *Klage-* u složenicama *Klage-Factum* (tužbena činjenica), *Klage-Punct* (tužbeni članak) i izrazu *Recht auf Klage* (tužbeno pravo); 1870-e do 1918.

tužbovni, adj. onaj koji se odnosi na tužbu; Maž nema; AR nema; Term nema; 1890-e.

tuženica, n. ona koja je tužena na sudu, prema *tuženik*; Maž nema; AR nema; Term nema; 1870-e do 1918.

tuženik, n. onaj koji je tužen na sudu; Maž kratko spominje za lat. *accusatus*; AR prva potvrda u Term; Term *Geklagter, Beklagter*; 1870-e do 1918. *Djelomična prevedenica.*

tužitelj, n. onaj koji tuži nekog sudu; Maž kao sinonim za *tužilac*; AR potvrde kod Vitezovića, Stulića, Popovića, Ivekovića, Vuka i u Term; Term *Kläger*; 1850-e do 1918.

tužiteljica, n. ona koja tuži nekog sudu; Maž nema; AR prema tužitelj, potvrda kod Stulića; Term nema; 1850-e do 1918.

tužiti, v. okrivljavati pred sudom; Maž ima za lat. *accusare*, potvrde od 13. stoljeća, te kod Belostenca, Stulića, Daničića; AR potvrde za više značenja između ostalog i *tužiti sudu*, nađen u više rječnika; Term *klagen*; 1850-e do 1918.

ubav(j)estiti, v. javiti, priopćiti; Maž nema; AR potvrde od 18. stoljeća, od rječnika u Vukovu, Popovićevu; Term *Auskunft geben, jemanden von etwas verständigen*; 1850-e do 1890-e.

ubilježba, n. svaka vrsta gruntovničkog upisa; Maž nema; AR nema; Term nema; 1870-e do 1890-e. *Doslovna prevedenica.*

ugovor, n. dogovor, dogovoreni pogodbeni uvjeti; Maž za lat. *contractus, pactum* s potvrdama kod Stulića i drugih; AR potvrde riječi u rus., bug. i slov.; u hrv. u Mikaljinu rječniku, Vitezovićevu, Della Bellinu i dr., Vuk za *Verabredung*, Šulek za *Vertrag*; Term nema; 1850-e do 1918.

uknjižba, n. upis u gruntovne knjige radi stjecanja vlasništva i stvarnih prava; Maž nema; AR prva potvrda u Term, inače kod Šuleka i Petranovića; Term *Intabulation*; 1870-e do 1918. *Doslovna prevedenica.*

uknjiženje, n. upis u gruntovne knjige radi stjecanja vlasništva i stvarnih prava; Maž nema; AR potvrde kod Popovića i Petranovića; Term nema; 1850-e do 1870-e. *Doslovna prevedenica.*

uložiti, v. predati molbu, žalbu, priziv itd. sudu na razmatranje; Maž stara riječ, navodi više značenja, ali ne ovdje relevantno; AR više značenja, *uložiti utok* potvrđuje tek 1914.; Term nema; 1850-e do 1918. *Semantička posuđenica.*

umoliti, v. prositi, tražiti od suda; Maž 'umoliti, molbama izhoditi', potvrde od 13. stoljeća; AR potvrde u nizu rječnika i knjiž. tekstova, razna značenja, između ostalog 'steći molbami'; Term nema; 1850-e i 1910-e.

unešenje, n. svaka vrsta gruntovničkog upisa; Maž nema; AR nema u ovom značenju; Term nema; 1850-e.

unos, n. svaka vrsta gruntovničkog upisa; Maž nema; AR samo u općem značenju s potvrdom kod Stulića; Term nema; 1890-e.

upis, n. svaka vrsta gruntovničkog upisa; Maž potvrđuje riječ, ali ne u ovom značenju; AR potvrde od 12. st. u općem značenju, pravno značenje kod Petranovića, Bogišića i kod Zorea; Term *Eintragung*; 1890-e do 1918.

usmrtba, n. poništenja nekog dokumenta, isprave; Maž nema; AR potvrda tek kod Šuleka; Term nema; 1870-e do 1918.

uteći se, v. žaliti se, prizivati se višem sudu; Maž između ostalog za lat. *appellare*, potvrda kod Belostenca, druge potvrde od 17. st.; AR uteći se k starijemu sudu, *appellare*; Term *recurriren*; 1870-e do 1918.

utok, n. vrsta pravnog lijeka, žalba, priziv višem sudu; Maž za lat. *recursus*; AR u pravnom značenju priziv, žalba; Term nema; 1870-e do 1918.

uzapćenje, n. predavanja stvari trećemu (uzaptitelju ili sekvestru) u pohranu od strane suda ili stranaka; Maž nema; AR potvrda kod Popovića; Term nema u istom značenju; 1850-e do 1918.

uživanje, n. korištenje, posjedovanje; Maž potvrde od 15. st. za lat. *usufructus*; AR razne potvrde od 15. st. od Vrančićeva rječnika do Šuleka Term i Petranovića; Term *Fruchtgenuß*, *Fruchtnießung*; 1850-e do 1918.

valjanost, n. svojstvo nečega što je valjano odnosno nečega što je u skladu sa zakonom; Maž nema; AR potvrda u općem značenju s kraja 18. st., pravna značenja bilježi u drugoj polovici 19. stoljeća kod Popovića, u Term, u Zborniku zakona (1853) te kod Petranovića za *Gültigkeit*; Term *Rechts-Giltigkeit*; 1850-e do 1918.

(ne)valjan, adj. onaj koji (ne)valja, koji (ni)je u skladu sa zakonom; Maž nema u ovom značenju; AR potvrde u općem značenju od 18. st., te kod Vuka u *Pravdonoši*, Zborniku zakona; Term *tauglicher (Zeuge)*; 1850-e do 1918.

vjerovnik, n. čovjek kojem se nešto duguje; Maž stara hrvatska riječ za lat. *creditor*; AR potvrde u mnogim rječnicima od Belostenca do Šuleka, Zbornika zakona i Petranovića; Term *Gläubiger*; 1870-ih do 1918.

vjerovnički, n. onaj koji se tiče vjerovnika; Maž nema; AR potvrđuje kao dio dvočlanog naziva *odbor vjerovnički* u Zborniku zakona (1863.); Term nema; 1850-ih do 1918.

vještak, n. osoba koja daje stručno mišljenje u sudskom postupku; Maž nema; AR pravni naziv tek u drugoj polovici 19. st. kod Šuleka i drugdje; Term *Sachverständiger, Fachmann, Rechnungsverständiger*; 1870-e do 1918.

vještački, adj. koji se odnosi na vještaka; Maž nema; AR potvrde u više značenja, primjer za pravno iz Term; Term *Fachmännergericht (vještački sud)*; 1870-e do 1918.

vlast, n. pravo, ovlast, moć, sila; Maž samo množ. od glagola *vladati* za *imperare*, potvrda kod Mikalje; AR potvrde kod Mikalje, Belostenca, Stulića, Voltigija, Ivekovića i dr.; 'vlast od suda', *Macht, Bevollmächtigung, Behörde, Gewalt*; Term *Gewalt*; 1850-ih do 1918.

dati vlast, dati pravo, ovlast, ovlastiti; Maž potvrde kod Belostenca, Stulića, Daničića; sveslavenska riječ; AR potvrđuje od prve pol. 19. st.; Term *ermächtigen*; 1850-e.

(biti) vlastan, adj. imati ovlast, pravo; Maž kao adj. od *vlast, qui potestatem habet*; AR koji ima vlast, pravo na što, koji je nadležan, potvrde od prve polovice 19. st.; Term *Berechtigeter, berechtigt sein*; 1850-e do 1870-e.

vlastitost, n. pripadnost nečega nekome; Maž za *proprietas*, kod Stulića; AR više književnih potvrda, Zbornik zakona (1871.); Term nema u ovom značenju; 1850-e.

(su)vlastništvo/vlastništvo, n. svojina, vlasnost, posjed; Maž potvrda za lat. *propretas*, u Term; AR (vlasništvo), potvrda u ovom značenju u Term, kod Ivekovića, Petranovića i u Zborniku zakona; Term *Eigentum*; 1870-e do 1918.

vlastnik, n. onaj koji nešto posjeduje, imalac, posjednik; Maž nema; AR vlasnik, posjednik, imalac, gospodar, potvrde iz prve pol. 19. st. kod Vuka; Term *Eigenthümer*; 1870-ih do 1918.

(su)vlastnost, n. svojina, posjed, vlasništvo; Maž za *proprietas*; AR spominje kao istoznačnicu za *vlastništvo*; Term nema; 1910-e.

vlastoručan, adj. vlastitom rukom načinjen; Maž nema; AR potvrde u Zborniku. zakona od 1853. do 1874.; Term nema; 1850-e do 1918. *Doslovna prevedenica.*

vr(i)ednost, n. cijena nečega; Maž stara riječ koja je vjerojatno potekla iz staronjemačkog; AR više značenja i rječnika od Stulićeva itd., potvrde od 15. stoljeća; Term *Werth*; 1850-e do 1918.

vr(i)ednota, n. cijena nečega; Maž nema; AR potvrde za ovo značenje u drugoj pol. 19. st.; Term nema u ovom znač.; 1870-e do 1918.

vlastovit, adj. vlastit; Maž spominje kao istoznačnicu za *vlastit*; AR niz potvrda u svezi *vlastovitom rukom* i pravno značenje u Zborn. zakona (1853 i 1863); Term nema; 1850-e.

vlastit, adj. koji ili što nekome ili nečemu pripada; Maž potvrde od 12. st.; AR zabilježen u raznim starijim i novijim rječnicima od Belostenčeva do Ivekovićeve; Term *eigen*; 1870-e do 1918.

zabaciti, v. odbaciti, zanemariti; Maž nema; AR potvrde u općem značenju od 18. stoljeća u književnim tekstovima i nizu rječnika, nema pravnih potvrda; Term *verwerfen*; 1850-e do 1918.

zabilježba, n. vrsta privremenog zemljišnoknjižnog upisa; Maž nema; AR nema; Term nema; 1870-e do 1918.

zabrana, n. naredba kojom sud nešto zabranjuje; Maž potvrda kod Stulića, nema u starim izvorima, samo stari pravni naziv glagol *zabraniti* za lat. *prohibere, inhibere*; AR potvrde pravnog značenja kod Šuleka, Petranovića, Bogišića i u Term; Term *Untersagung*; 1850-e do 1918. *Semantička posuđenica*.

zahtevanje, n. radnja kojom se nešto želi, zahtijeva i dokument kojim se to čini; Maž nema; AR najstarija potvrda u 18. stoljeću, potvrde kod Šuleka, Popovića, Ivekovića; Term *Begehren*; 1850-e.

zahtjev/zahtjev, n. radnja kojom se nešto želi zahtijeva i dokument kojim se to čini; Maž nema; AR najstarija potvrda u Term, zatim kod Šuleka, Popovića, Petranovića; Term *Postulat*; 1870-e do 1918.

zakletva, n. izjava osoba u sudskom postupku kojom se obvezuje da će govoriti istinu ili potvrđuju da je ono što su rekli istinito; Maž i AR potvrde iz različitih rječnika i književnih tekstova; Term *Schwur, Eid*; 1850-e do 1918.

zakon, n. uredba, odredba; Maž potvrde od 15. st.; AR potvrde u raznim rječnicima od Vrančićeva do Šuleka, Bogišića, Petranovića; Term *Gesetz*; 1850-e do 1918.

zakonik, n. knjiga, zbornik zakona; Maž nema u ovdje relevantnom značenju; AR potvrde uglavnom oko sredine i u drugoj pol. 19. stoljeća (od Daničića do Bogišića), jedna knjiž. potvrda iz 16. st; Term *Gesetz-Buch*; 1850-e do 1918.

(ne)zakonit, adj. koji (ni)je u skladu sa zakonom; Maž nema; AR potvrde u starim i novim rječnicima od Mikalje do Šuleka; Term *gesetzlich, rechtmäßig*; 1850-e do 1918.

založno pravo, pravo zaloga, stvarno pravo koje se ustupa vjerovniku, da se namiri iz stvari u slučaju nenamirenja obveze; Maž potvrde za *zalog* od 16. st., spominje pridjev *založni*; AR za *zalog* potvrde iz niza rječnika od Mikalje do Šuleka (*Pfand*); *založno pravo* ima Bogišić u Zakoniku iz 1888.; Term nema; 1870-e do 1918.

zametnuti, v. započeti, zapodjenuti; Maž samo *zamet*; AR potvrde u pravnom kontekstu kod Petranovića i u *Pravdonoši*; Term nema; 1850-e do 1918.

zamjenik, n. osoba koja u slučaju spriječenosti glavnog pravnog zastupnika zastupa stranku; Maž nema, AR (sv. XXII, str 142) navodi općenito značenje „koji je zamjena kome“; Term *Substitut*; 1870-e do 1918.

zapisnik, n. dokumenti u kojima se zapisuju izjave dane na sudu; Maž potvrđuje postojanje riječi i njezino konačno prevladavanje u upotrebi, ali navodi potvrdu samo iz slov. dijela Term; AR navodi potvrde u drugoj pol. 19. st. kod Šuleka, Popovića, u Term te kod Bogišića; Term *Viehschlachtungprotokoll*; 1850-ih do 1918. *Djelomična prevedenica*.

zaplieniti, v. radnja provedbe sudbene ovrhe; Maž za njem. *pfänden*; AR za *konfiscirati*, odnosno za čin ovrhe sudske, potvrde kod Šuleka; Term nema; od 1870-ih do 1918.

zapriečen, adj. spriječen; Maž *zapriečiti* za lat. *impedire* od 17. st.; AR više potvrda za isto značenje; Term nema; 1870-e do 1918.

zastupati, v. predstavljati nekoga ili nečije interese pred sudom; Maž nema, AR (sv. XXII, str. 442) navodi između ostalih značenje „braniti koga pred sudom”; Term *vertreten*; 1850-e do 1918. *Semantička posuđenica*.

zastupnik, n. onaj koji zastupa pred sudom stranku i njezine interese; Maž staroslavenska riječ za *tutor*, tek Term prihvatila za *Vertreter*; AR u općem značenju za *Vertreter* potvrđuje kod Šuleka, Bogišića, Petranovića i u Term; Term *Vertreter*; 1850-e do 1918. *Semantička posuđenica*.

zastupništvo, n. braniti pred sudom i obavljati pravne poslove za nekog te predstavljati njegove interese; Maž nema; AR nema u ovom značenju (navodi za predstavništvo, zastupanje naroda u skupštini, kod Šuleka za *Repräsentanz*, u Term, kod Bogišića); Term nema u ovom značenju (*Repräsentanz zastupništvo* ili *zastupstvo*); 1850-e. *Doslovna prevedenica*.

zastupstvo, n. braniti pred sudom i obavljati pravne poslove za nekog te predstavljati njegove interese; Maž nema; AR nema u ovom značenju (navodi kao sinonim za *zastupništvo*, potvrde kod Šuleka (*Vertretung*), Popovića (*Vertretung, Repräsentanz*), u Term; Term *Anwaltschaft* i *Repräsentanz*; 1890-e do 1918. *Doslovna prevedenica*.

zatvor, n. vrsta sankcije u pravu kojom se osoba zatvaranjem u odvojeni prostor kažnjava za prekršaj ili sprečava u eventualnom bijegu; Maž za lat. *inclusio, custodia, arrestum*; AR niz potvrda od Mikaljina rječnika do Daničićeva, te književne potvrde; Term *Arrest, Gefängnis, Haft*; 1850-e do 1918.

zemlja, n. zemljište, dio zemlje za obradu; Maž mnogo potvrda od Belostenca, Stulića itd.; AR svi rječnici od Vrančićeva do Jambrešićeva za *Grund* i Šuleka za *Boden*; Term nema; 1850-e do 1918.

zemljište, n. zemlja, dio zemlje za obradu; Maž nema; AR potvrde iz 2. pol. 19. stoljeća kod Šuleka, Popovića, Ivekovića, Vuka, Petranovića; Term *Grund, Grundstück*; 1850-e do 1918.

zemljiš(t)nik, n. zemljišna knjiga, gruntovnica; Maž nema; AR potvrda samo kod Šuleka; Term nema; 1870-e i 1918. *Djelomična prevedenica*.

zemljišne knjige, n. gruntovnica; Maž nema; AR spomenuto uz zemljiš(t)nik; Term nema; 1910-e. *Djelomična prevedenica*.

žalba, n. pravni lijek protiv presude i rješenja; Maž u značenju *tužba*; AR kao *tužba*, *pritužba*, potvrde kod Vuka, Petranovića, Ivekovića za *Beschwerde*; Term *Beschwerde*; 1870-e do 1918.

žaoaba, n. pravni lijek protiv presude i rješenja; Maž nema; AR nema; Term *Beschwerde*; 1870-e do 1918.

Životopis

Snježana Husinec rođena je 1970. godine u Zaboku. Osnovnu školu pohađala je u Mariji Bistrici, a srednjoškolsko obrazovanje stekla u Obrazovnom centru za jezike u Zagrebu. Studij germanistike i anglistike započela je 1989. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Diplomirala je 1995. godine. Diplomski rad o temi: *Das Amerikabild bei Gerhard Roth* izradila je tijekom jednosemestralnog boravka na Institutu za germanistiku Sveučilišta u Beču. Godine 2006. upisala je Poslijediplomski sveučilišni doktorski studij lingvistike na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Pedagoško iskustvo stjecala je podučavajući engleski i njemački jezik u XVIII. gimnaziji u Zagrebu te u školi stranih jezika „Class”. Od 2006. godine predavačica je na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu odnosno od 2012. viša predavačica za engleski i njemački jezik struke.

Do sada je održala više samostalnih izlaganja na međunarodnim znanstvenim skupovima u Hrvatskoj i inozemstvu te objavila šest znanstvenih i stručnih radova. Autorica je dvaju sveučilišnih udžbenika za njemački jezik struke.

Kao recenzentica srednjoškolskih udžbenika surađivala je sa Školskom knjigom. Društveno je aktivna te kao predsjednica Ogranka Matice hrvatske u Mariji Bistrici organizacijom različitih manifestacija i provedbom projekata djeluje na promicanju i zaštiti hrvatske kulturne i znanstvene baštine.

Objavljeni znanstveni i stručni radovi:

Husinec, S. (2010): „*The Use of Comparative Legal Analysis in Teaching the Language of the Law*”, u *Legal Discourse across Languages and Cultures*, ur. Gotti, M. & Williams, C., Bern: Peter Lang, str. 155 – 176.

Husinec, S. (2010): „*Fachorientierter studienbegleitender Deutschunterricht für zukünftige Sozialarbeiter in Kroatien*”, u *IDV Magazin*, br. 83, Der internationale Deutschlehrerverband, str. 305 – 329. (<http://www.idvnetz.org/publikationen/magazin/IDV-Magazin83.pdf>)

Husinec, S. (2010): „*Interkulturelle Elemente im Fachsprachenunterricht*”, u *Proceedings of The International Language Conference on the Importance of Learning Professional*

Languages for Communication between Cultures 2010, ur. Vičić, P. & Orthaber, S.. Celje: Faculty of Logistics, University of Maribor.

Husinec, S. (2010): „Metafora u pravnom diskursu”, u *Diskurs i dijalog: Teorija, metode i primjena*, Zbornik radova s 24. međunarodnog znanstvenog skupa Hrvatskog društva za primijenjenu lingvistiku održanog na Filozofskom fakultetu u Osijeku, 20. – 22. svibnja 2010, ur. Karabalić/Aleksa Varga/Pon, HDPL/Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, str. 69 – 84.

Husinec, S. (2011): „*The Importance of Content Knowledge for Successful Legal Language Acquisition*”, u *Legal Terminology: Approaches and Applications*, Research in Language journal, ur. Gozdz-Roszkowski, Stanislaw i Witczak-Plisiecka, Iwona. Lodz, University of Lodz Press, vol. 9.1/2011, str. 125 – 133. (<http://versita.metapress.com/content/120739>)

Husinec, S. (2015): „Njemački utjecaj na nazivlje hrvatske sudske prakse u razdoblju od 1848. do 1918”, u *Višejezičnost kao predmet multidisciplinarnih istraživanja*, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku održanoga od 25. do 27. travnja 2014. godine u Zagrebu, ur. Udier, Sanda Lucija, Cergol Kovačević, Kristina. Zagreb, srednja Europa, str. 493 – 508.

Udžbenici:

Husinec, S. (2011): *Deutsch für Sozialarbeiter – Njemački za socijalne radnike*. Zagreb: Pravni fakultet u Zagrebu.

Husinec, S. (2011): *Deutsch für Steuerbeamte – Njemački za porezne službenike*. Zagreb: Društveno veleučilište u Zagrebu.

Popis radova može se pronaći i u Hrvatskoj znanstvenoj bibliografiji na internetskoj stranici <https://bib.irb.hr/>.